Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Jātakapāḷiyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

JĀTAKAṬṬHAKATHĀ

(Catuttho bhāgo)

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1959

Aṭṭhakathā Series 39

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ ḷa ံ ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā ိ = i ီ = ī ု ု = u ူ ူ = ū ေ = e ော ေါ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ပ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
ကွ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Jātakaṭṭhakathā

Catutthabhāga

Mātikā | Piṭṭhaṅka

10. Dasakanipāta

11. Ekādasakanipāta

12. Dvādasakanipāta

13. Terasakanipāta

Mātikā Piṭṭhaṅka

Jātakaṭṭhakathāya catutthabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Jātakaṭṭhakathā

(Catuttho bhāgo)

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

10. Dasakanipāta

1. Catudvārajātakavaṇṇanā (439)

Catudvāramidaṁ nagaranti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ dubbacabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Paccuppannavatthu Navakanipātassa paṭhamajātake vitthāritameva. Idha pana Satthā taṁ bhikkhuṁ "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu dubbaco"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "pubbepi tvaṁ bhikkhu dubbacatāya paṇḍitānaṁ vacanaṁ akatvā khuracakkaṁ āpādesī"ti[1] vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Kassapadasabalassa kāle Bārāṇasiyaṁ asītikoṭivibhavassa seṭṭhino eko putto Mittavindako nāma ahosi. Tassa mātāpitaro sotāpannā ahesuṁ, so pana dussīlo assaddho. Atha naṁ aparabhāge pitari kālakate mātā kuṭumbaṁ vicārentī āha "tāta tayā dullabhaṁ manussattaṁ laddhaṁ, dānaṁ dehi, sīlaṁ rakkhāhi, uposathakammaṁ karohi, dhammaṁ suṇāhī"ti. Amma na mayhaṁ dānādīhi attho, mā maṁ kiñci avacuttha, ahaṁ yathākammaṁ gamissāmīti. Evaṁ vadantampi naṁ

---

1. Āsādesīti (Sī, Syā)

ekadivasaṁ puṇṇamuposathadivase mātā āha "tāta ajja abhilakkhito mahā-uposathadivaso, ajja uposathaṁ samādiyitvā vihāraṁ gantvā sabbarattiṁ dhammaṁ sutvā ehi, ahaṁ te sahassaṁ dassāmī"ti. So "sādhū"ti dhanalobhena uposathaṁ samādiyitvā bhuttapātarāso vihāraṁ gantvā divasaṁ vītināmetvā rattiṁ yathā ekampi dhammapadaṁ kaṇṇaṁ[1] na paharati, tathā ekasmiṁ padese nipajjitvā niddaṁ okkamitvā punadivase pātova mukhaṁ dhovitvā gehaṁ gantvā nisīdi.

Mātā panassa "ajja me putto dhammaṁ sutvā pātova dhammakathikattheraṁ ādāya āgamissatī"ti yāguṁ khādanīyaṁ bhojanīyaṁ[2] paṭiyādetvā āsanaṁ paññapetvā tassāgamanaṁ paṭimānentī taṁ ekakaṁ āgataṁ disvā "tāta dhammakathiko kena[3] na ānīto"ti vatvā "na mayhaṁ dhammakathikena attho"ti vutte "tena hi yāguṁ pivā"ti āha. So "tumhehi mayhaṁ sahassaṁ paṭissutaṁ, taṁ tāva me detha, pacchā pivissāmī"ti āha. Piva tāta, pacchā dassāmīti. Gahetvāva pivissāmīti. Athassa mātā sahassabhaṇḍikaṁ purato ṭhapesi. So yāguṁ pivitvā sahassabhaṇḍikaṁ gahetvā vohāraṁ karonto na cirasseva vīsasatasahassaṁ uppādesi. Athassa etadahosi "nāvaṁ upaṭṭhapetvā[4] vohāraṁ karissāmī"ti. So nāvaṁ upaṭṭhapetvā "amma ahaṁ nāvāya vohāraṁ karissāmī"ti āha. Atha naṁ mātā "tvaṁ tāta ekaputtako, imasmiṁ ghare dhanampi bahu, samuddo anekādīnavo, mā gamī"ti nivāresi. So "ahaṁ gamissāmeva, na sakkā maṁ nivāretun"ti vatvā "ahaṁ taṁ tāta vāressāmī"ti mātarā hatthe gahito hatthaṁ vissajjāpetvā mātaraṁ paharitvā pātetvā antaraṁ katvā gantvā nāvāya samuddaṁ pakkhandi.

Nāvā sattame divase Mittavindakaṁ nissāya samuddapiṭṭhe niccalā aṭṭhāsi. Kāḷakaṇṇisalākā kariyamānā[5] Mittavindakasseva hatthe tikkhattuṁpati. Athassa uḷumpaṁdatvā "imaṁ ekaṁ nissāya bahū mā nassantū"ti taṁ samuddapiṭṭhe khipiṁsu. Tāvadeva nāvā javena mahāsamuddaṁ pakkhandi. Sopi uḷumpe nipajjitvā ekaṁ dīpakaṁ pāpuṇi. Tattha phalikavimāne catasso vemānikapetiyo[6] addasa. Tā sattāhaṁ dukkhaṁ anubhavanti, sattāhaṁ

---

1. Kaṇṇe (Syā, Ka) 2. Yāgu-ādīni (Syā) 3. Te (Sī, Syā) 4. Upaṭṭhāpetvā (Sī)
5. Vāriyamānā (Sī, I), viciniyamānā (Syā) 6. Catasso janiyo (Syā)

sukhaṁ. So tāhi saddhiṁ sattāhaṁ dibbasampattiṁ anubhavi. Atha naṁ tā dukkhānubhavanatthāya gacchamānā "sāmi mayaṁ sattame divase āgamissāma, yāva mayaṁ āgacchāma, tāva anukkaṇṭhamāno idheva vasā"ti vatvā agamaṁsu. So taṇhāvasiko hutvā tasmiṁ yeva phalake nipajjitvā puna samuddapiṭṭhena gacchanto aparaṁ dīpakaṁ patvā tattha rajatavimāne aṭṭha vemānikapetiyo disvā eteneva upāyena aparasmiṁ dīpake maṇivimāne soḷasa, aparasmiṁ dīpake kanakavimāne dvattiṁsa vemānikapetiyo disvā tāhi saddhiṁ dibbasampattiṁ anubhavitvā tāsampi dukkhaṁ anubhavituṁ gatakāle puna samuddapiṭṭhena gacchanto ekaṁ pākāraparikkhittaṁ catudvāraṁ nagaraṁ addasa. Ussadanirayo kiresa, bahūnaṁ nerayikasattānaṁ kammakaraṇānubhavanaṭṭhānaṁ Mittavindakassa alaṅkatapaṭiyattanagaraṁ viya hutvā upaṭṭhāsi.

So "imaṁ nagaraṁ pavisitvā rājā bhavissāmī"ti cintetvā khuracakkaṁ ukkhipitvā sīse paccamānaṁ nerayikasattaṁ addasa. Athassa taṁ tassa sīse khuracakkaṁ padumaṁ viya hutvā upaṭṭhāsi. Ure pañcaṅgikabandhanaṁ uracchadapasādhanaṁ hutvā sīsato galantaṁ lohitaṁ lohitacandanavilepanaṁ viya hutvā paridevanasaddo madhurasaro gītasaddo viya hutvā upaṭṭhāsi. So tassa santikaṁ gantvā "bho purisa ciraṁ[1] tayā padumaṁ dhāritaṁ, dehi me etan"ti āha. Samma nayidaṁ padumaṁ, khuracakkaṁ etanti. Tvaṁ mayhaṁ adātukāmatāya evaṁ vadasīti. Nerayikasatto cintesi "mayhaṁ kammaṁ[2] khīṇaṁ bhavissati, imināpi mayā viya mātaraṁ paharitvā āgatena bhavitabbaṁ, dassāmissa khuracakkan"ti. Atha naṁ "ehi bho gaṇha iman"ti vatvā khuracakkaṁ tassa sīse khipi, taṁ tassa matthakaṁ pisamānaṁ bhassi. Tasmiṁ khaṇe Mittavindako tassa khuracakkabhāvaṁ ñatvā "tava khuracakkaṁ gaṇha, tava khuracakkaṁ gaṇhā"ti vedanāppatto paridevi, itaro antaradhāyi. Tadā bodhisatto rukkhadevatā hutvā mahantena parivārena ussadacārikaṁ caramāno taṁ ṭhānaṁ pāpuṇi. Mittavindako taṁ oloketvā "sāmi devarāja idaṁ maṁ cakkaṁ saṇhakaraṇiyaṁ viya tilāni pisamānaṁ otarati, kiṁ nu kho mayā pāpaṁ pakatan"ti pucchanto dve gāthā abhāsi—

---

1. Ruciraṁ (Ka) 2. Pāpaṁ (Syā)

1. “Catudvāramidaṁ nagaraṁ, āyasaṁ daḷhapākāraṁ.
Oruddhapaṭiruddhosmi, kiṁ pāpaṁ pakataṁ mayā.

2. Sabbe apihitā dvārā, oruddhosmi yathā dijo.
Kimādhikaraṇaṁ yakkha, cakkābhinihato ahan”ti.

Tattha **daḷhapākāran**ti thirapākāraṁ. “Daḷhatoraṇan”tipi pāṭho, thiradvāranti attho. **Oruddhapaṭiruddhosmī**ti anto katvā samantā pākārena ruddho, palāyanaṭṭhānaṁ na paññāyati. **Kiṁ pāpaṁ pakatan**ti kiṁ nu kho mayā pāpakammaṁ kataṁ. **Apihitā**ti thakitā. **Yathā dijo**ti pañjare pakkhitto sakuṇo viya. **Kimādhikaraṇan**ti kiṁ kāraṇaṁ. **Cakkābhinihato**ti cakkena abhinihato.

Athassa devarājā kāraṇaṁ kathetuṁ cha gāthā abhāsi—

3. “Laddhā satasahassāni, atirekāni vīsati.
Anukampakānaṁ ñātīnaṁ, vacanaṁ samma nākari.

4. Laṅghiṁ samuddaṁ pakkhandi, sāgaraṁ appasiddhikaṁ.
Catubbhi aṭṭhajjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa.

5. Soḷasāhi ca bāttiṁsa, aticchaṁ[1] cakkamāsado.
Icchāhatassa posassa, cakkaṁ bhamati matthake.

6. Uparivisālā duppūrā, icchā visaṭagāminī.
Ye ca taṁ anugijjhanti, te honti cakkadhārino.

7. Bahubhaṇḍaṁ[2] avahāya, maggaṁ appaṭivekkhiya.
Yesaṁ cetaṁ asaṅkhātaṁ, te honti cakkadhārino.

8. Kammaṁ samekkhe vipulaṁ ca bhogaṁ,
Icchaṁ na seveyya anatthasaṁhitaṁ.
Kareyya vākyaṁ anukampakānaṁ,
Taṁ tādisaṁ nātivatteyya cakkan”ti.

Tattha **laddhā satasahassāni, atirekāni vīsatī**ti tvaṁ uposathaṁ katvā mātu santikā sahassaṁ gahetvā vohāraṁ karonto

---

1. Atricchaṁ (Ka), atriccho (I)
2. Bahuṁ bhaṇḍaṁ (Sī, I)

satasahassāni ca[1] atirekāni vīsatisahassāni labhitvā. **Nākarī**ti tena dhanena asantuṭṭho nāvāya samuddaṁ pavisanto samudde ādīnavañca kathetvā mātuyā vāriyamānopi anukampakānaṁ ñātīnaṁ vacanaṁ na karosi, sotāpannaṁ mātaraṁ paharitvā antaraṁ katvā nikkhantoyevāsīti dīpeti.

Laṅghinti nāvaṁ ullaṅghanasamatthaṁ. **Pakkhandī**ti pakkhandosi. **Appasiddhikan**ti mandasiddhiṁ vināsabahulaṁ. **Catubbhi aṭṭhā**ti atha naṁ nissāya ṭhitāya nāvāya phalakaṁ datvā samudde khittopi tvaṁ mātaraṁ nissāya ekadivasaṁ katassa uposathakammassa nissandena phalikavimāne catasso itthiyo labhitvā tato rajatavimāne aṭṭha, maṇivimāne soḷasa, kanakavimāne dvattiṁsa adhigatosīti. **Aticchaṁ cakkamāsado**ti atha tvaṁ yathāladdhena asantuṭṭho "atra uttaritaraṁ labhissāmī"ti evaṁ laddhaṁ laddhaṁ atikkamanalobhasaṅkhātāya aticchāya samannāgatattā aticcho pāpapuggalo tassa uposathakammassa khīṇattā dvattiṁsa itthiyo atikkamitvā imaṁ petanagaraṁ āgantvā tassa mātupahāradāna-akusalassa[2] nissandena idaṁ khuracakkaṁ sampattosi. "Atricchan"tipi pāṭho, atra atra icchamānoti attho. "Atricchā"tipi pāṭho, atricchāyāti attho. **Bhamatī**ti tassa te icchāhatassa posassa idaṁ cakkaṁ matthakaṁ pisamānaṁ idāni kumbhakāracakkaṁ viya matthake bhamatīti attho.

Ye ca taṁ anugijjhantīti taṇhā nāmesā gacchantī uparūpari visālā hoti, samuddo viya ca duppūrā, rūpādīsu tassa tassa icchana-icchāya visaṭagāminī, taṁ evarūpaṁ taṇhaṁ ye ca anugijjhantī giddhā gadhitā hutvā punappunaṁ allīyanti. **Te honti cakkadhārino**ti te evaṁ paccantā[3] khuracakkaṁ dhārenti. **Bahubhaṇḍan**ti mātāpitūnaṁ santakaṁ bahudhanaṁ ohāya. **Maggan**ti gantabbaṁ appasiddhikaṁ samuddamaggaṁ apaccavekkhitvā yathā tvaṁ paṭipanno, evameva aññesampi yesaṁ cetaṁ asaṅkhātaṁ avīmaṁsitaṁ, te yathā tvaṁ tatheva taṇhāvasikā hutvā dhanaṁ pahāya gamanamaggaṁ anapekkhitvā paṭipannā cakkadhārino honti. **Kammaṁ samekkhe**ti tasmā paṇḍito puriso attanā kattabbakammaṁ "sadosaṁ nu kho, niddosan"ti

1. Satasahassañca (Sī, I)
2. Mātupaharaṇaka-akusalassa (Ka)
3. Gacchantā (Syā), giddhā (Ka)

samekkheyya paccavekkheyya. **Vipulaṁ ca bhogan**ti attano dhammaladdhaṁ dhanarāsimpi samekkheyya[1]. **Nātivatteyyā**ti taṁ tādisaṁ puggalaṁ idaṁ cakkaṁ na ativatteyya nāvatthareyya. "Nātivattetī"tipi pāṭho, nāvattharatīti attho.

Taṁ sutvā Mittavindako "iminā devaputtena mayā katakammaṁ tathato ñātaṁ, ayaṁ mayhaṁ paccanapamāṇampi[2] jānissati, pucchāmi nan"ti cintetvā navamaṁ gāthamāha—

9. "Kīvaciraṁ nu me yakkha, cakkaṁ sirasi ṭhassati.
Kati vassasahassāni, taṁ me akkhāhi pucchito"ti.

Athassa kathento mahāsatto dasamaṁ gāthamāha—

10. "Atisaro paccasaro, Mittavinda suṇohi me.
Cakkaṁ te sirasi māviddhaṁ, na taṁ jīvaṁ pamokkhasī"ti.

Tattha **atisaro**ti atisarītipi atisaro, atisarissatītipi atisaro. **Paccasaro**ti[3] tasseva vevacanaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—samma Mittavindaka suṇohi me vacanaṁ, tvaṁ hi atidāruṇassa kammassa katattā atisaro, tassa pana na sakkā vassagaṇanāya vipāko paññāpetunti aparimāṇaṁ atimahantaṁ vipākadukkhaṁ sarissasi paṭipajjissasīti atisaro. Tena te "ettakāni vassasahassānī"ti vattuṁ na sakkomi. **Sirasi māviddhan**ti yaṁ pana te idaṁ cakkaṁ sirasmiṁ āviddhaṁ kumbhakāracakkamiva bhamati. **Na taṁ[4] jīvaṁ pamokkhasī**ti taṁ tvaṁ yāva te kammavipāko na khīyati, tāva jīvamāno na pamokkhasi, kammavipāke pana khīṇe idaṁ cakkaṁ pahāya yathākammaṁ gamissasīti.

Idaṁ vatvā devaputto attano devaṭṭhānameva gato, itaropi mahādukkhaṁ paṭipajji.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Mittavindako ayaṁ dubbacabhikkhu ahosi, devarājā pana ahameva ahosin"ti.

Catudvārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

1. Avekkheyya (I, Ka)
2. Muccanapamāṇampi (Ka)
3. Accasaroti (Sī, Syā, I)
4. Na tvaṁ (Syā)

2. Kaṇhajātakavaṇṇanā (440)

Kaṇho vatāyaṁ purisoti idaṁ Satthā Kapilavatthuṁ upanissāya Nigrodhārāme viharanto sitapātukammaṁ ārabbha kathesi. Tadā kira Satthā sāyanhasamaye Nigrodhārāme bhikkhusaṁghaparivuto jaṅghavihāraṁ anucaṅkamamāno[1] aññatarasmiṁ padese sitaṁ pātvākāsi. Ānandatthero "ko nu kho hetu, ko paccayo Bhagavato sitassa pātukammāya, na ahetu Tathāgatā sitaṁ pātukaronti, pucchissāmi tāvā"ti añjaliṁ paggayha sitakāraṇaṁ pucchi. Athassa Satthā "bhūtapubbaṁ Ānanda Kaṇho nāma isi ahosi, so imasmiṁ bhūmippadese vihāsi jhāyī jhānarato, tassa sīlatejena Sakkassa bhavanaṁ kampī"ti sitakāraṇaṁ vatvā tassa vatthuno apākaṭattā therena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Bārāṇasiyaṁ ekena asīhikoṭivibhavena aputtakena brāhmaṇena sīlaṁ samādiyitvā putte patthite bodhisatto tassa brāhmaṇiyā kucchimhi nibbatti, kāḷavaṇṇattā panassa nāmaggahaṇadivase "Kaṇhakumāro"ti nāmaṁ akaṁsu. So soḷasavassakāle maṇipaṭimā viya sobhaggappatto hutvā pitarā sippuggahaṇatthāya pesito Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggahetvā paccāgacchi. Atha naṁ pitā anurūpena dārena saṁyojesi. So aparabhāge mātāpitūnaṁ accayena sabbissariyaṁ paṭipajji. Athekadivasaṁ ratanakoṭṭhāgārāni viloketvā varapallaṅkamajjhagato suvaṇṇapaṭṭaṁ āharāpetvā "ettakaṁ dhanaṁ asukena uppāditaṁ, ettakaṁ asukenā"ti pubbañātīhi suvaṇṇapaṭṭe likhitāni akkharāni disvā cintesi "yehi imaṁ dhanaṁ uppāditaṁ, te na paññāyanti, dhanameva paññāyati, ekopi idaṁ dhanaṁ gahetvā gato nāma natthi, na kho pana[2] sakkā dhanabhaṇḍikaṁ bandhitvā paralokaṁ gantuṁ[3]. Pañcannaṁ verānaṁ sādhāraṇabhāvena hi[4] asārassa dhanassa dānaṁ sāro, bahurogasādhāraṇabhāvena asārassa sarīrassa sīlavantesu abhivādanādikammaṁ sāro, aniccābhibhūtabhāvena[5]

---

1. Anucaṅkamanto (Sī, Syā, I)
2. Na koci pana (Ka)
3. Netuṁ (Syā, I) gahetuṁ (Ka)
4. Pañca sādhāraṇabhāvena hi (Sī, Syā, I)
5. Aniccatābhibhūtassa (Sī, Syā, I)

asārassa jīvitassa aniccādivasena vipassanāyogo sāro, tasmā asārehi bhogehi sāraggahaṇatthaṁ dānaṁ dassāmī”ti.

So āsanā vuṭṭhāya rañño santikaṁ gantvā rājānaṁ āpucchitvā mahādānaṁ pavattesi. Yāva sattamā divasā dhanaṁ[1] aparikkhīyamānaṁ disvā “kiṁ me dhanena, yāva maṁ jarā nābhibhavati, tāvadeva pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo bhavissāmī”ti cintetvā gehe sabbadvārāni vivarāpetvā “dinnaṁ me, harantū”ti asuciṁ viya jigucchanto vatthukāme pahāya mahājanassa rodantassa paridevantassa nagarā nikkhamitvā Himavantapadesaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā attano vasanatthāya ramaṇīyaṁ bhūmibhāgaṁ olokento imaṁ ṭhānaṁ patvā “idha vasissāmī”ti ekaṁ indavāruṇīrukkhaṁ gocaragāmaṁ adhiṭṭhāya tasseva rukkhassa mūle vihāsi. Gāmantasenāsanaṁ pahāya āraññiko ahosi, paṇṇasālaṁ akatvā rukkhamūliko ahosi, abbhokāsiko nesajjiko. Sace nipajjitukāmo, bhūmiyaṁyeva nipajjati, dantamūsaliko hutvā anaggipakkameva khādati, thusaparikkhittaṁ kiñci na khādati, ekadivasaṁ ekavārameva khādati, ekāsaniko ahosi. Khamāya[2] pathavī-āpatejavāyusamo hutvā ete ettake dhutaṅgaguṇe samādāya vattati, imasmiṁ kira jātake bodhisatto paramappiccho ahosi. So na cirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīḷaṁ kīḷanto tattheva vasati, phalāphalatthampi aññattha na gacchati, rukkhassa phalitakāle phalaṁ khādati, pupphitakāle pupphaṁ khādati, sapattakāle pattāni khādati, nippattakāle papaṭikaṁ khādati. Evaṁ paramasantuṭṭho hutvā imasmiṁ ṭhāne ciraṁ vasati.

So ekadivasaṁ pubbaṇhasamaye tassa rukkhassa pakkāni phalāni gaṇhi, gaṇhanto pana loluppacārena uṭṭhāya aññasmiṁ padese na gaṇhāti, yathānisinnova hatthaṁ pasāretvā hatthappasāraṇaṭṭhāne[3] ṭhitāni phalāni saṁharati, tesupi manāpāmanāpaṁ avicinitvā sampattasampattameva gaṇhāti. Evaṁ paramasantuṭṭhassa tassa sīlatejena Sakkassa Paṇḍukambalasilāsanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. Taṁ kira Sakkassa āyukkhayena vā uṇhaṁ hoti

1. Dhanānaṁ (Ka) 2. Chamāyaṁ (Syā) 3. Hatthapāsaṭṭhāne (Sī, Syā)

puññakkhayena vā, aññasmiṁ vā mahānubhāvasatte taṁ ṭhānaṁ patthente, dhammikānaṁ vā mahiddhikasamaṇabrāhmaṇānaṁ sīlatejena uṇhaṁ hoti. Sakko "ko nu kho maṁ ṭhānā cāvetukāmo"ti āvajjetvā imasmiṁ padese vasantaṁ kaṇhaṁ isiṁ rukkhaphalāni uccinantaṁ disvā cintesi "ayaṁ isi ghoratapo paramajitindriyo, imaṁ dhammakathāya sīhanādaṁ nadāpetvā sukāraṇaṁ sutvā varena santappetvā imamassa rukkhaṁ dhuvaphalaṁ[1] katvā āgamissāmī"ti. So mahantenānubhāvena sīghaṁ otaritvā tasmiṁ rukkhamūle tassa piṭṭhipasse ṭhatvā "attano avaṇṇe kathite kujjhissati nu kho, no"ti vīmaṁsanto paṭhamaṁ gāthamāha—

11. "Kaṇho vatāyaṁ puriso, kaṇhaṁ bhuñjati bhojanaṁ.
Kaṇhe bhūmipadesasmiṁ, na mayhaṁ manaso piyo"ti.

Tattha **kaṇho**ti kāḷavaṇṇo. **Bhojanan**ti rukkhaphalabhojanaṁ.

Kaṇho isi Sakkassa vacanaṁ sutvā "ko nu kho mayā saddhiṁ kathetī"ti dibbacakkhunā upadhārento "Sakko"ti ñatvā anivattitvā[2] anoloketvāva dutiyaṁ gāthamāha—

12. "Na kaṇho tacasā hoti, antosāro hi brāhmaṇo.
Yasmiṁ pāpāni kammāni, sa ve kaṇho sujampatī"ti.

Tattha **tacasā**ti tacena[3] Kaṇho nāma na hotīti attho. **Antosāro**ti abbhantare sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇadassanasārehi samannāgato. Evarūpo hi bāhitapāpattā brāhmaṇo nāma hoti. **Sa ve**ti yasmiṁ[4] pana pāpāni kammāni atthi, so yattha katthaci kule jātopi yena kenaci sarīravaṇṇena samannāgatopi kāḷakova.

Evañca pana vatvā imesaṁ sattānaṁ kaṇhabhāvakarāni pāpakammāni ekavidhādibhedehi vitthāretvā sabbānipi tāni garahitvā sīlādayo guṇe pasaṁsitvā ākāse candaṁ uṭṭhāpento viya Sakkassa dhammaṁ desesi. Sakko tassa dhammakathaṁ sutvā pamudito somanassajāto mahāsattaṁ varena nimantento tatiyaṁ gāthamāha—

---

1. Imassa rukkhaṁ dhuvaphalaṁ (Syā, I)
2. Nivattitvā (Sī)
3. Tapasāti tapena (Syā)
4. Yassa (Ka)

13. “Etasmiṁ te sulapite, patirūpe subhāsite.
Varaṁ brāhmaṇa te dammi, yaṁ kiñci manasicchasī”ti.

Tattha **etasmin**ti yaṁ idaṁ tayā Sabbaññubuddhena viya sulapitaṁ, tasmiṁ sulapite tumhākameva anucchavikattā patirūpe subhāsite yaṁ kiñci manasā icchasi, sabbaṁ te yaṁ varaṁ icchitaṁ patthitaṁ, taṁ dammīti attho.

Taṁ sutvā mahāsatto cintesi “ayaṁ kiṁ nu kho attano avaṇṇe kathite kujjhissati, noti maṁ vīmaṁsanto mayhaṁ chavivaṇṇañca bhojanañca vasanaṭṭhānañca garahitvā idāni mayhaṁ akuddhabhāvaṁ ñatvā pasannacitto varaṁ deti, maṁ kho panesa ‘sakkissariyabrahmissariyānaṁ atthāya brahmacariyaṁ caratī’ tipi maññeyya, tatrassa nikkaṅkhabhāvatthaṁ mayhaṁ paresu kodho vā doso vā mā uppajjantu, parasampattiyaṁ lobho vā paresu sineho vā mā uppajjatu, majjhattova bhaveyyanti ime mayā cattāro vare gahetuṁ vaṭṭatī”ti. So tassa nikkaṅkhabhāvatthāya cattāro vare gaṇhanto catutthaṁ gāthamāha—

14. “Varañce me ado sakka, sabbabhūtāna’missara.
Sunikkodhaṁ suniddosaṁ, nillobhaṁ vuttimattano.
Nisnehamabhikaṅkhāmi, ete me caturo vare”ti.

Tattha **varañce me ado sakkā**ti sace tvaṁ mayhaṁ varaṁ adāsi. **Sunikkodhan**ti akujjhanavasena suṭṭhu nikkodhaṁ. **Suniddosan**ti adussanavasena suṭṭhu niddosaṁ. **Nillobhan**ti parasampattīsu nillobhaṁ. **Vuttimattano**ti evarūpaṁ attano vuttiṁ. **Nisnehan**ti puttadhītādīsu vā saviññāṇakesu dhanadhaññādīsu vā aviññāṇakesu attano santakesupi nisnehaṁ apagatalobhaṁ. **Abhikaṅkhāmī**ti evarūpaṁ imehi catūhaṅgehi samannāgataṁ attano vuttiṁ abhikaṅkhāmi. **Ete me caturo vare**ti ete nikkodhādike caturo mayhaṁ vare dehīti.

Kiṁ panesa na jānāti “yathā na sakkā Sakkassa santike varaṁ gahetvā varena kodhādayo hanitun”ti[1]. No na jānāti, sakke kho pana varaṁ dente na gaṇhāmīti vacanaṁ na yuttanti tassa ca nikkaṅkhabhāvatthāya

1. Haritunti (Sī, I)

gaṇhi. Tato Sakko cintesi "Kaṇhapaṇḍito varaṁ gaṇhanto ativiya anavajje vare gaṇhi, etesu varesu guṇadosaṁ etameva pucchissāmī"ti. Atha naṁ pucchanto pañcamaṁ gāthamāha—

15. "Kiṁ nu kodhe vā dose vā, lobhe snehe ca[1] brāhmaṇa.
Ādīnavaṁ tvaṁ passasi, taṁ me akkhāhi pucchito"ti.

Tassattho—brāhmaṇa kiṁ nu kho tvaṁ kodhe dose lobhe snehe ca[2] ādīnavaṁ passasi, taṁ tāva me pucchito akkhāhi, na hi mayaṁ ettha ādīnavaṁ jānāmāti.

Atha naṁ mahāsatto "tena hi suṇāhī"ti vatvā catasso gāthā abhāsi—

16. "Appo hutvā bahu hoti, vaḍḍhate so akhantijo.
Āsaṅgī bahupāyāso, tasmā kodhaṁ na rocaye.

17. Duṭṭhassa pharusā vācā, parāmāso anantarā.
Tato pāṇi tato daṇḍo, satthassa paramā gati[3].
Doso kodhasamuṭṭhāno, tasmā dosaṁ na rocaye.

18. Ālopasāhasākārā, nikatī vañcanāni ca.
Dissanti lobhadhammesu, tasmā lobhaṁ na rocaye.

19. Snehasaṅgathitā ganthā, senti manomayā puthū.
Te bhusaṁ upatāpenti, tasmā snehaṁ na rocaye"ti.

Tattha **akhantijo**ti so[4] anadhivāsakajātikassa akhantito jāto kodho paṭhamaṁ paritto hutvā pacchā bahu hoti aparāparaṁ vaḍḍhati. Tassa vaḍḍhanabhāvo **Khantivādījātakena**[5] ceva **Cūḷadhammapālajātakena**[6] ca vaṇṇetabbo. Apica tissāmaccassapettha bhariyaṁ ādiṁ katvā sabbaṁ saparijanaṁ māretvā pacchā attano māritavatthu kathetabbaṁ. **Āsaṅgī**ti āsaṅgakaraṇo. Yassa uppajjati, taṁ āsattaṁ laggitaṁ karoti, taṁ vatthuṁ

---

1. Va (Sī, I) 2. Kodhe vā dose vā lobhe vā snehe vā (Sī, Syā, I)
3. Parāmasati (Ka) 4. Yo (Sī, I) 5. Khu 5. 99 piṭṭhe. 6. Khu 5. 125 piṭṭhe.

vissajjetvā gantuṁ na deti, nivattitvā akkosanādīni kāreti. **Bahupāyāso**ti bahunā kāyikacetasikadukkhasaṅkhātena upāyāsena kilamathena samannāgato. Kodhaṁ nissāya hi kodhavasena ariyādīsu katavītikkamā diṭṭhadhamme ceva samparāye ca vadhabandhavippaṭisārādīni ceva pañcavidhabandhanakammakaraṇādīni ca bahūni dukkhāni anubhavantīti kodho bahupāyāso nāma. **Tasmā**ti yasmā esa evaṁ anekādīnavo, tasmā kodhaṁ na rocemi.

Duṭṭhassāti kujjhanalakkhaṇena kodhena kujjhitvā aparabhāge dussanalakkhaṇena dosena duṭṭhassa paṭhamaṁ tāva "are dāsa pessā"ti pharusavācā niccharati, vācāya anantarā ākaḍḍhanavikaḍḍhanavasena hatthaparāmāso, tato anantarā upakkamanavasena pāṇi pavattati, tato daṇḍo, daṇḍappahāre atikkamitvā pana ekatodhāra-ubhatodhārassa satthassa paramā gati, sabbapariyantā satthanipphatti hoti. Yadā hi satthena paraṁ jīvitā voropetvā pacchā teneva satthena attānaṁ jīvitā voropeti, tadā doso matthakappatto hoti. **Doso kodhasamuṭṭhāno**ti yathā anambilaṁ takkaṁ vā kañjikaṁ vā pariṇāmavasena parivattitvā ambilaṁ hoti, taṁ ekajātikampi samānaṁ ambilaṁ anambilanti nānā vuccati, tathā pubbakāle kodho pariṇamitvā aparabhāge doso hoti. So akusalamūlattena ekajātikopi samāno kodho dosoti nānā vuccati. Yathā anambilato ambilaṁ, evaṁ sopi kodhato samuṭṭhātīti kodhasamuṭṭhāno. **Tasmā**ti yasmā evaṁ anekādīnavo doso, tasmā dosampi na rocemi.

Ālopasāhasākārāti divā divasseva gāmaṁ paharitvā vilumpanāni ca āvudhaṁ sarīre ṭhapetvā "idaṁ nāma me dehī"ti sāhasākārā ca. **Nikatī vañcanāni cā**ti patirūpakaṁ dassetvā parassa haraṇaṁ nikati nāma, sā asuvaṇṇameva "suvaṇṇan"ti kūṭakahāpaṇaṁ "kahāpaṇo"ti datvā parasantakaggahaṇe daṭṭhabbā. Paṭibhānavasena pana upāyakusalatāya parasantakaggahaṇaṁ vañcanaṁ nāma. Tassevaṁ pavatti daṭṭhabbā—eko kira ujujātiko gāmikapuriso araññato sasakaṁ ānetvā nadītīre ṭhapetvā nhāyituṁ otari. Atheko dhutto taṁ

sasakaṁ sīse katvā nhāyituṁ otiṇṇo. Itaro uttaritvā sasakaṁ apassanto ito cito ca vilokesi. Tamenaṁ dhutto "kiṁ bho vilokesī"ti vatvā "imasmiṁ me ṭhāne sasako ṭhapito, taṁ na passāmī"ti vutte "andhabāla tvaṁ na jānāsi, Sasakā nāma nadītīre ṭhapitā palāyanti, passa ahaṁ attano sasakaṁ sīse ṭhapetvāva nhāyāmī"ti āha. So appaṭibhānatāya "evaṁ bhavissatī"ti pakkāmi. Ekakahāpaṇena migapotakaṁ gahetvā puna taṁ datvā dvikahāpaṇagghanakassa migassa gahitavatthupettha kathetabbaṁ. **Dissanti lobhadhammesū**ti sakka ime ālopādayo[1] pāpadhammā lobhasabhāvesu lobhābhibhūtesu sattesu dissanti. Na hi aluddhā evarūpāni kammāni karonti. Evaṁ lobho anekādīnavo, tasmā lobhampi na rocemi.

Snehasaṅgathitā ganthāti ārammaṇesu allīyanalakkhaṇena snehena saṅgathitā punappunaṁ uppādavasena ghaṭitā suttena pupphāni viya baddhā nānappakāresu ārammaṇesu pavattamānā abhijjhākāyaganthā. **Senti manomayā puthū**ti te puthūsu ārammaṇesu uppannā suvaṇṇādīhi nibbattāni suvaṇṇādimayāni ābharaṇādīni viya manena nibbattattā manomayā abhijjhākāyaganthā tesu ārammaṇesu senti anusenti. **Te bhusaṁ upatāpentī**ti te evaṁ anusayitā balavatāpaṁ janentā[2] bhusaṁ upatāpenti atikilamenti. Tesaṁ pana bhusaṁ upatāpane "sallaviddhova ruppatī"ti[3] gāthāya vatthu, "piyajātikā hi gahapati sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā piyappabhutikā"[4] "piyato jāyatī soko"ti-ādīni[5] suttāni ca āharitabbāni. Apica Maṅgalabodhisattassa dārake datvā balavasokena hadayaṁ phali, Vessantarabodhisattassa mahantaṁ domanassaṁ udapādi. Evaṁ pūritapāramīnaṁ mahāsattānaṁ pemaṁ[6] upatāpaṁ karotiyeva[7]. Ayaṁ snehe ādīnavo, tasmā snehampi na rocemīti.

Sakko pañhavissajjanaṁ sutvā "Kaṇhapaṇḍita tayā ime pañhā Buddhalīḷāya sādhukaṁ kathitā, ativiya tuṭṭhosmi te, aparampi varaṁ gaṇhāhī"ti vatvā dasamaṁ gāthamāha—

---

1. Lobhādayo (Syā, Ka)
2. Balavantā sañjānantā (Syā)
3. Khu 1. 399 piṭṭhe Suttanipāte.
4. Ma 2. 309 piṭṭhe.
5. Khu 1. 44 piṭṭhe Dhammapade.
6. Mahāsattānampete (Sī, I)
7. Karontiyeva (Sī, I)

20. “Etasmiṁ te sulapite, patirūpe subhāsite.
Varaṁ brāhmaṇa te dammi, yaṁ kiñci manasicchasī”ti.

Tato bodhisatto anantaragāthamāha—

21. “Varañce me ado sakka, sabbabhūtāna’ missara.
Araññe me viharato, niccaṁ ekavihārino.
Ābādhā mā uppajjeyyuṁ, antarāyakarā bhusā”ti.

Tattha **antarāyakarā bhusā**ti imassa me tapokammassa antarāyakarā.

Taṁ sutvā Sakko “Kaṇhapaṇḍito varaṁ gaṇhanto na āmisasannissitaṁ gaṇhāti, tapokammanissitameva gaṇhātī”ti cintetvā bhiyyoso mattāya pasanno aparampi varaṁ dadamāno itaraṁ gāthamāha—

22. “Etasmiṁ te sulapite, patirūpe subhāsite.
Varaṁ brāhmaṇa te dammi, yaṁ kiñci manasicchasī”ti.

Bodhisattopi varaggahaṇāpadesena tassa dhammaṁ desento osānagāthamāha—

23. “Varañce me ado sakka, sabbabhūtāna’missara.
Na mano vā sarīraṁ vā, maṁ-kate sakka kassaci.
Kadāci upahaññetha, etaṁ sakka varaṁ vare”ti.

Tattha **mano vā**ti manodvāraṁ vā. **Sarīraṁ vā**ti kāyadvāraṁ vā, vacīdvārampi etesaṁ gahaṇena gahitamevāti veditabbaṁ. **Maṁ-kate**ti[1] mama kāraṇā. **Upahaññethā**ti upaghātaṁ āpajjeyya aparisuddhaṁ assa. Idaṁ vuttaṁ hoti—Sakka devarāja mama kāraṇā maṁ nissāya mama anatthakāmatāya kassaci sattassa kismiñci kāle idaṁ tividhampi kammadvāraṁ na upahaññetha, pāṇātipātādīhi dasahi akusalakammapathehi vimuttaṁ parisuddhameva bhaveyyāti.

---

1. Maṅkuteti (Syā)

Iti mahāsatto chasupi ṭhānesu varaṁ gaṇhanto nekkhammanissitameva gaṇhi, jānāti cesa "sarīraṁ nāma byādhidhammaṁ, na taṁ sakkā Sakkena abyādhidhammaṁ kātun"ti. Sattānañhi tīsu dvāresu parisuddhabhāvo asakkāyattova, evaṁ santepi tassa dhammadesanatthaṁ ime vare gaṇhi. Sakkopi taṁ rukkhaṁ dhuvaphalaṁ katvā mahāsattaṁ vanditvā sirasi añjaliṁ patiṭṭhapetvā "arogā idheva vasathā"ti vatvā sakaṭṭhānameva gato. Bodhisattopi aparihīnajjhāno brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "Ānanda pubbe mayā nivutthabhūmippadeso ceso"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Sakko Anuruddho ahosi, Kaṇhapaṇḍito pana ahameva ahosin"ti.

Kaṇhajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Catuposathikajātakavaṇṇanā (441)

24-38. **Yo kopaneyye**ti idaṁ Catuposathikajātakaṁ **Puṇṇakajātake** āvi bhavissati.

Catuposathikajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Saṅkhajātakavaṇṇanā (442)

Bahussutoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto sabbaparikkhāradānaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kireko upāsako Tathāgatassa dhammadesanaṁ sutvā pasannacitto svātanāya nimantetvā attano gharadvāre maṇḍapaṁ kāretvā alaṅkaritvā punadivase Tathāgatassa kālaṁ ārocāpesi. Satthā pañcasatabhikkhuparivāro tattha gantvā paññatte āsane nisīdi. Upāsako saputtadāro saparijano Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ datvā puna svātanāyāti evaṁ sattāhaṁ nimantetvā mahādānaṁ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāraṁ adāsi. Taṁ pana dadamāno upāhanadānaṁ ussannaṁ katvā adāsi. Dasabalassa dinno upāhanasaṅghāṭo

sahassagghanako ahosi, dvinnaṁ aggasāvakānaṁ pañcasatagghanako[1], sesānaṁ pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ satagghanako[2]. Iti so sabbaparikkhāradānaṁ datvā attano parisāya saddhiṁ Bhagavato santike nisīdi. Athassa Satthā madhurena sarena anumodanaṁ karonto "upāsaka uḷāraṁ te sabbaparikkhāradānaṁ, attamano hohi, pubbe anuppanne Buddhe Paccekabuddhassa ekaṁ upāhanasaṅghāṭaṁ datvā nāvāya bhinnāya appatiṭṭhe mahāsamuddepi upāhanadānanissandena patiṭṭhaṁ labhiṁsu, tvaṁ pana Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa sabbaparikkhāradānaṁ adāsi, tassa te upāhanadānassa phalaṁ kasmā na patiṭṭhā bhavissatī"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte ayaṁ Bārāṇasī Moḷinī nāma ahosi. Moḷininagare Brahmadatte rajjaṁ kārente Saṅkho nāma brāhmaṇo aḍḍho mahaddhano mahābhogo pahūtavittupakaraṇo pahūtadhanadhaññasuvaṇṇarajato catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti chasu ṭhānesu cha dānasālāyo kāretvā devasikaṁ chasatasahassāni vissajjento kapaṇaddhikānaṁ mahādānaṁ pavattesi. So ekadivasaṁ cintesi "ahaṁ gehe dhane khīṇe dātuṁ na sakkhissāmi, aparikkhīṇeyeva dhane nāvāya Suvaṇṇabhūmiṁ gantvā dhanaṁ āharissāmī"ti. So nāvaṁ bandhāpetvā bhaṇḍassa pūrāpetvā puttadāraṁ āmantetvā "yāvāhaṁ āgacchāmi, tāva me dānaṁ anupacchinditvā pavatteyyāthā"ti vatvā dāsakammakaraparivuto chattaṁ ādāya upāhanaṁ āruyha majjhanhikasamaye Paṭṭanagāmābhimukho pāyāsi. Tasmiṁ khaṇe Gandhamādane eko Paccekabuddho āvajjetvā taṁ dhanāharaṇatthāya gacchantaṁ disvā "mahāpuriso dhanaṁ āharituṁ gacchati, bhavissati nu kho assa samudde antarāyo, no"ti āvajjetvā "bhavissatī"ti ñatvā "esa maṁ disvā chattañca upāhanañca mayhaṁ datvā upāhanadānanissandena samudde bhinnāya nāvāya patiṭṭhaṁ labhissati, karissāmissa anuggahan"ti ākāsenāgantvā tassāvidūre otaritvā caṇḍavātātape aṅgārasantharasadisaṁ uṇhavālukaṁ maddanto tassa abhimukho āgacchi.

So taṁ disvāva "puññakkhettaṁ me āgataṁ, ajja mayā ettha dānabījaṁ ropetuṁ vaṭṭatī"ti tuṭṭhacitto vegena taṁ upasaṅkamitvā vanditvā "bhante mayhaṁ anuggahatthāya thokaṁ maggā okkamma imaṁ rukkhamūlaṁ upasaṅkamathā"ti

---

1. Pañcasatagghanakā (Sī, I) 2. Satagghanakā (Sī, I)

vatvā tasmiṁ rukkhamūlaṁ upasaṅkamante rukkhamūle vālukaṁ ussāpetvā uttarāsaṅgaṁ paññapetvā Paccekabuddhaṁ nisīdāpetvā vanditvā vāsitaparissāvitena udakena pāde dhovitvā gandhatelena makkhetvā attano upāhanā omuñcitvā papphoṭetvā[1] gandhatelena makkhetvā tassa pādesu paṭimuñcitvā "bhante imā upāhanā āruyha chattaṁ matthake katvā gacchathā"ti chattupāhanaṁ adāsi. So assa anuggahatthāya taṁ gahetvā pasādasaṁvaḍḍhanatthaṁ passantassevassa uppatitvā Gandhamādanameva agamāsi. Bodhisattopi taṁ disvā ativiya pasannacitto Paṭṭanaṁ gantvā nāvaṁ abhiruhi. Athassa mahāsamuddaṁ paṭipannassa sattame divase nāvā vivaraṁ adāsi, udakaṁ ussiñcituṁ nāsakkhiṁsu. Mahājano maraṇabhayabhīto attano attano devatā namassitvā mahāviravaṁ viravi. Mahāsatto ekaṁ upaṭṭhākaṁ gahetvā sakalasarīraṁ telena makkhetvā sappinā saddhiṁ sakkharacuṇṇaṁ yāvadatthaṁ khāditvā tampi khādāpetvā tena saddhiṁ kūpakayaṭṭhimatthakaṁ āruyha "imāya disāya amhākaṁ nagaran"ti disaṁ vavatthapetvā macchakacchapaparipanthato attānaṁ mocento tena saddhiṁ usabhamattaṁ atikkamitvā pati. Mahājano vināsaṁ pāpuṇi. Mahāsatto pana upaṭṭhākena saddhiṁ samuddaṁ tarituṁ ārabhi. Tassa tarantasseva sattamo divaso jāto. So tasmimpi kāle loṇodakena mukhaṁ vikkhāletvā uposathiko ahosiyeva.

Tadā pana catūhi lokapālehi Maṇimekhalā nāma devadhītā "sace samudde nāvāya bhinnāya tisaraṇagatā vā sīlasampannā vā mātāpitupaṭṭhākā[2] vā manussā dukkhappattā honti, te rakkheyyāsī"ti samudde ārakkhaṇatthāya ṭhapitā hoti. Sā attano issariyena sattāhamanubhavitvā pamajjitvā sattame divase samuddaṁ olokentī sīlācārasaṁyuttaṁ Saṅkhabrāhmaṇaṁ disvā "imassa sattamo divaso samudde patitassa, sace so marissati[3] ativiya gārayhā me bhavissatī"ti saṁviggamānahadayā hutvā ekaṁ suvaṇṇapātiṁ nānaggarasabhojanassa pūretvā vātavegena tattha gantvā tassa purato ākāse ṭhatvā "brāhmaṇa tvaṁ sattāhaṁ nirāhāro, idaṁ dibbabhojanaṁ bhuñjā"ti āha. So taṁ oloketvā "apanehi tava bhattaṁ, ahaṁ uposathiko"ti āha.

1. Puñchitvā (Sī, Syā, I) 2. Mātāpitudevatā (Sī, I) 3. Patiṭṭhā nābhavissaṁ (Ka)

Athassa upaṭṭhāko pacchato āgato devataṁ adisvā saddameva sutvā "ayaṁ brāhmaṇo pakatisukhumālo sattāhaṁ nirāhāratāya dukkhito maraṇabhayena vilapati maññe, assāsessāmi nan"ti cintetvā paṭhamaṁ gāthamāha—

39. "Bahussuto sutadhammosi Saṅkha,
Diṭṭhā tayā samaṇabrāhmaṇā ca.
Atha'kkhaṇe dassayase vilāpaṁ,
Añño nu ko te paṭimantako mayā"ti.

Tattha **sutadhammosī**ti dhammopi tayā dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṁ santike suto asi. **Diṭṭhā tayā**ti tesaṁ paccaye dentena veyyāvaccaṁ karontena dhammikasamaṇabrāhmaṇā ca tayā diṭṭhā. Evaṁ akaronto hi passantopi te na passatiyeva. **Atha'kkhaṇe**ti atha akkhaṇe sallapantassa kassaci abhāvena vacanassa anokāse. **Dassayase**ti "ahaṁ uposathiko"ti vadanto vilāpaṁ dassesi. **Paṭimantako**ti mayā añño ko tava paṭimantako paṭivacanadāyako, kiṁ kāraṇā evaṁ vippalapasīti.

So tassa vacanaṁ sutvā "imassa devatā na paññāyati maññe"ti cintetvā "samma nāhaṁ maraṇassa bhāyāmi, atthi pana me añño paṭimantako"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

40. "Subbhū subhā suppaṭimukkakambu,
Paggayha sovaṇṇamayāya pātiyā.
'Bhuñjassu bhattaṁ' iti maṁ vadeti,
Saddhāvittā, tamahaṁ noti brūmī"ti.

Tattha **subbhū**ti[1] subhamukhā. **Subhā**ti pāsādikā uttamarūpadharā. **Suppaṭimukkakambū**ti[2] paṭimukkasuvaṇṇālaṅkārā. **Paggayhā**ti suvaṇṇapātiyā bhattaṁ gahetvā ukkhipitvā. **Saddhāvittā**ti[3] saddhā ceva tuṭṭhacittā ca. "Saddhaṁ cittan"tipi[4] pāṭho, tassattho **saddhan**ti saddahantaṁ, **cittan**ti[5] tuṭṭhacittaṁ.

---

1. Subbhāti (Syā, Ka) 2. Suppaṭimuttakambūti (Ka) 3. Saddhācittāti (Sī, I, Ka)
4. Saddhā vittantipi (Syā) 5. Vittanti (Syā)

Tamahaṁ notīti tamahaṁ devataṁ uposathikattā paṭikkhipanto noti brūmi, na vippalapāmi sammāti.

Athassa so tatiyaṁ gāthamāha—

41. "Etādisaṁ brāhmaṇa disvāna yakkhaṁ,
Puccheyya poso sukhamāsisāno.
Uṭṭhehi naṁ pañjalikā'bhipuccha,
Devī nusi tvaṁ uda mānusī nū"ti.

Tattha **sukhamāsisāno**ti etādisaṁ yakkhaṁ disvā attano sukhaṁ āsīsanto paṇḍito puriso "amhākaṁ sukhaṁ bhavissati, na bhavissatī"ti puccheyya. **Uṭṭhehī**ti udakato uṭṭhānākāraṁ dassento uṭṭhaha. **Pañjalikā'bhipucchā**ti añjaliko hutvā abhipuccha. **Uda mānusī**ti udāhu mahiddhikā mānusī tvanti.

Bodhisatto "yuttaṁ kathesī"ti taṁ pucchanto catutthaṁ gāthamāha—

42. "Yaṁ tvaṁ sukhenā'bhisamekkhase maṁ,
Bhuñjassu bhattaṁ iti maṁ vadesi.
Pucchāmi taṁ nāri mahānubhāve,
Devī nusi tvaṁ uda mānusī nū"ti.

Tattha **yaṁ tvan**ti yasmā tvaṁ sukhena maṁ abhisamekkhase, piyacakkhūhi olokesi. **Pucchāmi tan**ti tena kāraṇena taṁ pucchāmi.

Tato devadhītā dve gāthā abhāsi—

43. "Devī ahaṁ Saṅkha mahānubhāvā,
Idhāgatā sāgaravārimajjhe.
Anukampikā no ca paduṭṭhacittā,
Taveva atthāya idhā'gatāsmi.

44. Idha'nnapānaṁ sayanāsanañca,
Yānāni nānāvividhāni Saṅkha.
Sabbassa tyāhaṁ paṭipādayāmi,
Yaṁ kiñca tuyhaṁ manasā'bhipatthitan"ti.

Tattha **idhā**ti imasmiṁ mahāsamudde. **Nānāvividhānī**ti bahūni ca anekappakārāni ca hatthiyāna-assayānādīni atthi. **Sabbassa tyāhan**ti tassa annapānādino sabbassa sāmikaṁ katvā taṁ te annapānādiṁ paṭipādayāmi dadāmi. **Yaṁ kiñcī**ti aññampi yaṁ kiñci manasā icchitaṁ, taṁ sabbaṁ te dammīti.

Taṁ sutvā mahāsatto "ayaṁ devadhītā samuddapiṭṭhe mayhaṁ 'idañcidañca dammī'ti vadati, kiṁ nu kho esā mayā katena puññakammena dātukāmā, udāhu attano balena, pucchissāmi tāva nan"ti cintetvā pucchanto sattamaṁ gāthamāha—

45. "Yaṁ kiñci yiṭṭhaṁ ca hutañca[1] mayhaṁ,
Sabbassa no issarā tvaṁ sugatte.
Sussoṇi subbhamu suvilaggamajjhe,
Kissa me kammassa ayaṁ vipāko"ti.

Tattha **yiṭṭhan**ti dānavasena yajitaṁ. **Hutan**ti āhunapāhunavasena dinnaṁ. **Sabbassa no issarā tvan**ti tassa amhākaṁ puññakammassa tvaṁ issarā, "imassa ayaṁ vipāko, imassa ayan"ti byākarituṁ[2] samatthāti attho. **Sussoṇī**ti sundara-ūrulakkhaṇe. **Subbhamū**ti[3] sundarabhamuke. **Suvilaggamajjhe**ti suṭṭhuvilaggitatanumajjhe. **Kissa me**ti mayā katakammesu katarakammassa ayaṁ vipāko, yenāhaṁ appatiṭṭhe samudde patiṭṭhaṁ labhāmīti.

Taṁ sutvā devadhītā "ayaṁ brāhmaṇo 'yaṁ tena kusalaṁ kataṁ, taṁ kammaṁ na jānātī'ti saññāya pucchati maññe, kathayissāmi dānissā"ti taṁ kathentī aṭṭhamaṁ gāthamāha—

46. "Ghamme pathe brāhmaṇa ekabhikkhuṁ,
Ugghaṭṭapādaṁ tasitaṁ kilantaṁ.
Paṭipādayī Saṅkha upāhanāni,
Sā dakkhiṇā kāmaduhā tava'jjā"ti.

Tattha **ekabhikkhun**ti ekaṁ Paccekabuddhaṁ sandhāyāha. **Ugghaṭṭapādan**ti uṇhavālukāya ghaṭṭitapādaṁ. **Tasitan**ti pipāsitaṁ. **Paṭipādayī**ti paṭipādesi, yojesīti attho. **Kāmaduhā**ti sabbakāmadāyikā.

---

1. Yiṭṭhiṁva hutaṁva (Sī, I) 2. Jānituṁ (Sī, Syā) 3. Subbhūti (Sī), subbhūrūti (I)

Taṁ sutvā mahāsatto "evarūpepi nāma appatiṭṭhe mahāsamudde mayā dinna-upāhanadānaṁ mama sabbakāmadadaṁ jātaṁ, aho sudinnaṁ me Paccekabuddhassa dānan"ti tuṭṭhacitto navamaṁ gāthamāha—

47. "Sā hotu nāvā phalakūpapannā,
Anavassutā erakavātayuttā.
Aññassa yānassa na hettha bhūmi,
Ajjeva maṁ moḷiniṁ pāpayassū"ti.

Tassattho—devate evaṁ sante mayhaṁ ekaṁ nāvaṁ māpehi, khuddakaṁ pana ekadoṇikanāvaṁ māpehi, yaṁ nāvaṁ māpessasi, sā hotu nāvā bahūhi susibbitehi phalakehi upapannā, udakapavesanassābhāvena anavassutā, erakena sammā gahetvā gacchantena vātena yuttā, ṭhapetvā dibbanāvaṁ aññassa yānassa ettha bhūmi natthi, tāya pana dibbanāvāya ajjeva maṁ Moḷininagaraṁ pāpayassūti.

Devadhītā tassa vacanaṁ sutvā tuṭṭhacittā sattaratanamayaṁ nāvaṁ māpesi. Sā dīghato aṭṭha-usabhā ahosi vitthārato catu-usabhā, gambhīrato vīsatiyaṭṭhikā. Tassā indanīlamayā tayo kūpakā, sovaṇṇamayāni yottāni rajatamayāni pattāni[1] sovaṇṇamayāni ca phiyārittāni ahesuṁ. Devatā taṁ nāvaṁ sattannaṁ ratanānaṁ pūretvā brāhmaṇaṁ āliṅgitvā alaṅkatanāvāya āropesi, upaṭṭhākaṁ panassa na olokesi. Brāhmaṇo attanā katakalyāṇato tassa pattiṁ adāsi, so anumodi. Tadā devatā tampi āliṅgitvā nāvāya patiṭṭhāpesi. Atha naṁ nāvaṁ Moḷininagaraṁ netvā brāhmaṇassa ghare dhanaṁ patiṭṭhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi. Satthā abhisambuddho hutvā—

48. "Sā tattha vittā sumanā patītā,
Nāvaṁ sucittaṁ abhinimminitvā.
Ādāya Saṅkhaṁ purisena saddhiṁ,
Upānayī nagaraṁ sādhuramman"ti—

imaṁ osānagāthaṁ abhāsi.

---

1. Sītāni (Sī, I), tittatāni (Syā)

Tattha **sāti** bhikkhave sā devatā tattha samuddamajjhe tassa vacanaṁ sutvā vittisaṅkhātāya pītiyā samannāgatattā **vittā. Sumanā**ti sundaramanā pāmojjena patītacittā hutvā vicitranāvaṁ nimminitvā brāhmaṇaṁ paricārakena saddhiṁ ādāya **sādhurammaṁ** atiramaṇīyaṁ nagaraṁ upānayīti.

Brāhmaṇopi yāvajīvaṁ aparimitadhanaṁ gehaṁ ajjhāvasanto dānaṁ datvā sīlaṁ rakkhitvā jīvitapariyosāne sapariso devanagaraṁ paripūresi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā devadhītā Uppalavaṇṇā ahosi, upaṭṭhākapuriso Ānando, Saṅkhabrāhmaṇo pana ahameva ahosinti.

Saṅkhajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Cūḷabodhijātakavaṇṇanā (443)

Yo te imaṁ visālakkhinti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kodhanaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. So kira bhikkhu niyyānike Buddhasāsane pabbajitvāpi kodhaṁ niggahetuṁ nāsakkhi, kodhano ahosi upāyāsabahulo, appampi vutto samāno abhisajji kuppi byāpajji patiṭṭhayi. Satthā tassa kodhanabhāvaṁ sutvā pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ kodhano"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "bhikkhu kodho nāma vāretabbo, evarūpo hi idhaloke ca paraloke ca anatthakārako[1], tvaṁ nikkodhassa Buddhassa sāsane pabbajitvā kasmā kujjhasi, porāṇakapaṇḍitā bāhirasāsane pabbajitvāpi kodhaṁ na kariṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente aññatarasmiṁ Kāsinigame[2] eko brāhmaṇo aḍḍho mahaddhano mahābhogo aputtako ahosi, tassa brāhmaṇī puttaṁ patthesi. Tadā bodhisatto brahmalokā cavitvā tassā kucchiyaṁ nibbatti, tassa nāmaggahaṇadivase "Bodhikumāro"ti nāmaṁ kariṁsu. Tassa vayappattakāle Takkasilaṁ

---

1. Atthakārako nāma natthi (Syā)   2. Gāmanigame (Ka)

gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgatassa anicchantasseva mātāpitaro samānajātikā kulā kumārikaṁ ānesuṁ. Sāpi brahmalokā cutāva uttamarūpadharā devaccharapaṭibhāgā. Tesaṁ anicchamānānaññeva aññamaññaṁ āvāhavivāhaṁ kariṁsu. Ubhinnaṁ panetesaṁ kilesasamudācāro nāma na bhūtapubbo, saṁrāgavasena aññamaññassa olokanaṁ nāma nāhosi, supinepi methunadhammo nāma na diṭṭhapubbo, evaṁ parisuddhasīlā ahesuṁ.

Athāparabhāge mahāsatto mātāpitūsu kālakatesu tesaṁ sarīrakiccaṁ katvā taṁ pakkositvā "bhadde tvaṁ imaṁ asītikoṭidhanaṁ gahetvā sukhena jīvāhī"ti āha. Kiṁ karissatha tumhe pana ayyaputtāti. Mayhaṁ dhanena kiccaṁ natthi, Himavantapadesaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā attano patiṭṭhaṁ karissāmīti. Kiṁ pana ayyaputta pabbajjā nāma purisānaññeva vaṭṭatīti. Itthīnampi vaṭṭati bhaddeti. Tena hi ahaṁ tumhehi chaḍḍitakheḷaṁ na gaṇhissāmi, mayhampi dhanena kiccaṁ natthi, ahampi pabbajissāmīti. Sādhu bhaddeti. Te ubhopi mahādānaṁ datvā nikkhamitvā ramaṇīye bhūmibhāge assamaṁ katvā pabbajitvā uñchācariyāya phalāphalehi yāpentā tattha dasamattāni saṁvaccharāni vasiṁsu, jhānaṁ pana nesaṁ na tāva uppajjati. Te tattha pabbajjāsukheneva dasa saṁvacchare vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṁ carantā anupubbena Bārāṇasiṁ patvā rājuyyāne vasiṁsu.

Athekadivasaṁ rājā uyyānapālaṁ paṇṇākāraṁ ādāya āgataṁ disvā "uyyānakīḷikaṁ kīḷissāma, uyyānaṁ sodhehī"ti vatvā tena sodhitaṁ sajjitaṁ uyyānaṁ mahantena parivārena agamāsi. Tasmiṁ khaṇe te ubhopi janā uyyānassa ekapasse pabbajjāsukhena vītināmetvā nisinnā honti. Atha rājā uyyāne vicaranto te ubhopi nisinnake disvā paramapāsādikaṁ uttamarūpadharaṁ paribbājikaṁ olokento paṭibaddhacitto ahosi. So kilesavasena kampanto "pucchissāmi tāva, ayaṁ paribbājikā imassa kiṁ hotī"ti bodhisattaṁ upasaṅkamitvā "pabbajita ayaṁ te paribbājikā kiṁ hotī"ti pucchi. Mahārāja kiñci na hoti, kevalaṁ ekapabbajjāya pabbajitā, apica kho pana me gihikāle pādaparicārikā ahosīti. Taṁ sutvā rājā "ayaṁ kiretassa kiñci na hoti, apica kho pana gihikāle pādaparicārikā kirassa

ahosi, sace panāhaṁ issariyabalena gahetvā gaccheyyaṁ, kiṁ nu kho esa karissati, pariggaṇhissāmi tāva nan”ti cintetvā upasaṅkamitvā paṭhamaṁ gāthamāha—

49. “Yo te imaṁ visālakkhiṁ, piyaṁ saṁmhitabhāsiniṁ.
Ādāya balā gaccheyya, kiṁ nu kayirāsi brāhmaṇā”ti.

Tattha **saṁmhitabhāsininti**[1] mandahasitabhāsiniṁ. **Balā gaccheyyā**ti balakkārena ādāya gaccheyya. **Kiṁ nu kayirāsī**ti tassa tvaṁ brāhmaṇa kiṁ kareyyāsīti.

Athassa kathaṁ sutvā mahāsatto dutiyaṁ gāthamāha—

50. “Uppajje me na mucceyya, na me mucceyya jīvato.
Rajaṁva vipulā vuṭṭhi, khippameva nivāraye”ti.

Tassattho—mahārāja sace imaṁ gahetvā gacchante kismiñci mama abbhantare kopo uppajjeyya, so me anto uppajjitvā na mucceyya, yāvāhaṁ jīvāmi, tāva me na mucceyya. Nāssa anto ghanasannivāsena patiṭṭhātuṁ dassāmi, atha kho yathā uppannaṁ rajaṁ vipulā meghavuṭṭhi khippaṁ nivāreti, tathā khippameva naṁ mettābhāvanāya niggahetvā vāressāmīti.

Evaṁ mahāsatto sīhanādaṁ nadi. Rājā panassa kathaṁ sutvāpi andhabālatāya paṭibaddhaṁ attano cittaṁ nivāretuṁ asakkonto aññataraṁ amaccaṁ āṇāpesi “imaṁ paribbājikaṁ rājanivesanaṁ nehī”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā “adhammo loke vattati, ayuttan”ti-ādīni vatvā paridevamānaṁyeva naṁ ādāya pāyāsi. Bodhisatto tassā paridevanasaddaṁ sutvā ekavāraṁ oloketvā puna na olokesi. Taṁ rodantiṁ paridevantiṁ rājanivesanameva nayiṁsu. Sopi Bārāṇasirājā uyyāne papañcaṁ akatvāva sīghataraṁ gantvā taṁ paribbājikaṁ pakkosāpetvā mahantena yasena nimantesi. Sā yasassa aguṇaṁ pabbajāya eva guṇaṁ kathesi. Rājā kenaci pariyāyena tassā manaṁ alabhanto taṁ ekasmiṁ gabbhe kāretvā cintesi “ayaṁ paribbājikā evarūpaṁ yasaṁ na icchati, sopi tāpaso evarūpaṁ mātugāmaṁ gahetvā gacchante kujjhitvā

1. Sammillabhāsininti (Sī, I), saṁmhitahāsininti (Ka)

olokitamattampi na akāsi, pabbajitā kho pana bahumāyā honti, kiñci payojetvā anatthampi me kareyya, gacchāmi tāva jānāmi kiṁ karontonisinno”ti saṇṭhātuṁ asakkonto uyyānaṁ agamāsi. Bodhisattopi cīvaraṁ sibbanto nisīdi, rājā mandaparivārova padasaddaṁ akaronto saṇikaṁ upasaṅkami. Bodhisatto rājānaṁ anoloketvā cīvarameva sibbi. Rājā “ayaṁ kujjhitvā mayā saddhiṁ na sallapatī”ti maññamāno “ayaṁ kūṭatāpaso ‘kodhassa uppajjituṁ na dassāmi, uppannampi naṁ khippameva niggaṇhissāmī’ti paṭhamameva gajjitvā idāni kodhena thaddho hutvā mayā saddhiṁ na sallapatī”ti saññāya tatiyaṁ gāthamāha—

51. “Yaṁ nu pubbe vikatthittho, balamhiva apassito.
Svajja tuṇhikato dāni, saṅghāṭiṁ sibbamacchasī”ti.

Tattha **balamhiva apassito**ti balanissito viya hutvā. **Tuṇhikato**ti[1] kiñci avadanto. **Sibbamacchasī**ti sibbanto acchasi.

Taṁ sutvā mahāsatto “ayaṁ rājā kodhavasena maṁ nālapatīti maññati, kathessāmi dānissa uppannassa kodhassa vasaṁ agatabhāvan”ti cintetvā catutthaṁ gāthamāha—

52. “Uppajji me na muccittha, na me muccittha jīvato.
Rajaṁva vipulā vuṭṭhi, khippameva nivārayin”ti.

Tassattho—mahārāja uppajji me na na uppajji, na pana[2] me muccittha, nāssa pavisitvā hadaye ṭhātuṁ adāsiṁ, iti so mama jīvato na muccittheva, rajaṁ vipulā vuṭṭhi viya khippameva naṁ nivāresinti.

Taṁ sutvā rājā “kiṁ nu kho esa kopameva sandhāya vadati, udāhu aññaṁ kiñci sippaṁ sandhāya kathesi, pucchissāmi tāva nan”ti cintetvā pucchanto pañcamaṁ gāthamāha—

53. “Kiṁ te uppajji no mucci, kiṁ te na mucci jīvato.
Rajaṁva vipulā vuṭṭhi, katamaṁ taṁ nivārayī”ti.

Tattha **kiṁ te uppajji no muccī**ti kiṁ tava uppajji ceva na mucci ca.

---

1. Tuṇhikakoti (Sī), tuṇhikkhakoti (I)
2. Uppajji me, uppajjitvā na puna (Syā)

Taṁ sutvā bodhisatto "mahārāja evaṁ kodho bahu-ādīnavo mahāvināsadāyako, eso[1] mama uppajji, uppannañca naṁ mettābhāvanāya nivāresin"ti kodhe ādīnavaṁ pakāsento—

54. "Yamhi jāte na passati, ajāte sādhu passati.
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocaro.

55. Yena jātena nandanti, amittā dukkhamesino.
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocaro.

56. Yasmiñca jāyamānamhi, sadatthaṁ nāvabujjhati.
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocaro.

57. Yenābhibhūto kusalaṁ jahāti,
Parakkare vipulañcāpi atthaṁ.
Sa bhīmaseno balavā pamaddī,
Kodho mahārāja na me amuccatha.

58. Kaṭṭhasmiṁ matthamānasmiṁ, pāvako nāma jāyati.
Tameva kaṭṭhaṁ ḍahati, yasmā so jāyate gini.

59. Evaṁ mandassa posassa, bālassa avijānato.
Sārambhā jāyate kodho, sopi teneva ḍayhati.

60. Aggīva tiṇakaṭṭhasmiṁ, kodho yassa pavaḍḍhati.
Nihīyati tassa yaso, kāḷapakkheva candimā.

61. Anedho dhūmaketūva, kodho yassū'pasammati.
Āpūrati tassa yaso, sukkapakkheva candimā"ti—

imā gāthā āha.

Tattha **na passatī**ti attatthampi na passati, pageva paratthaṁ. **Sādhu passatī**ti attatthaṁ paratthaṁ ubhayatthampi sādhu passati. **Dummedhagocaro**ti nippaññānaṁ ādhārabhūto gocaro. **Dukkhamesino**ti dukkhaṁ icchantā. **Sadatthan**ti

---

1. Eko (Syā, I)

attano atthabhūtaṁ atthato ceva dhammato ca vuddhiṁ. **Parakkare**ti vipulampi atthaṁ uppannaṁ parato kāreti, apanetha, na me iminā atthoti vadati. **Sa bhīmaseno**ti so kodho bhīmāya bhayajananiyā mahatiyā kilesasenāya samannāgato. **Pamaddī**ti attano balavabhāvena[1] uḷārepi satte gahetvā attano vase karaṇena maddanasamattho[2]. **Na me amuccathā**ti mama santikā mokkhaṁ na labhati, hadaye vā pana me khīraṁ viya muhuttaṁ dadhibhāvena na patiṭṭhahitthātipi attho.

Kaṭṭhasmiṁ matthamānasminti araṇīsahitena matthiyamāne, "maddamānasmin"tipi pāṭho. **Yasmā**ti yato kaṭṭhā jāyati, tameva ḍahati. **Ginī**ti aggi. **Bālassa avijānato**ti bālassa avijānantassa. **Sārambhā jāyate**ti ahaṁ tvanti ākaḍḍhanavikaḍḍhanaṁ karontassa karaṇuttariyalakkhaṇā sārambhā araṇīmatthanā viya pāvako kodho jāyati. **Sopi tenevā**ti sopi bālo teneva kodhena kaṭṭhaṁ viya agginā ḍayhati. **Anedho**[3] **dhūmaketūvā**ti anindhano aggi viya. **Tassā**ti tassa adhivāsanakhantiyā samannāgatassa puggalassa sukkapakkhe cando viya laddho yaso aparāparaṁ āpūratīti.

Rājā mahāsattassa dhammakathaṁ sutvā tuṭṭho ekaṁ amaccaṁ āṇāpetvā paribbājikaṁ āharāpetvā "bhante nikkodhatāpasa ubhopi tumhe pabbajjāsukhena vītināmentā idheva uyyāne vasatha, ahaṁ vo dhammikaṁ rakkhāvaraṇaguttiṁ karissāmī"ti vatvā khamāpetvā vanditvā pakkāmi. Te ubhopi tattheva vasiṁsu. Aparabhāge paribbājikā kālamakāsi. Bodhisatto tassā kālakatāya Himavantaṁ pavisitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā idaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā paribbājikā Rāhulamātā ahosi, rājā Ānando, paribbājako pana ahameva ahosinti.

Cūḷabodhijātakavaṇṇanā pañcamā.

---

1. Bahulabhāvena (Syā) 2. Karaṇasamattho (Ka) 3. Anindho (Sī), anindo (Syā)

6. Kaṇhadīpāyanajātakavaṇṇanā (444)

Sattāhamevāhanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu **Kusajātake**[1] āvi bhavissati. Satthā taṁ bhikkhuṁ "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "bhikkhu porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhe bāhirakapabbajjaṁ pabbajitvā atirekapaññāsavassāni anabhiratā brahmacariyaṁ carantā hirottappabhedabhayena attano ukkaṇṭhitabhāvaṁ na kassaci kathesuṁ, tvaṁ kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā mādisassa garuno Buddhassa sammukhe ṭhatvā catuparisamajjhe ukkaṇṭhitabhāvaṁ āvi karosi, kimatthaṁ attano hirottappaṁ na rakkhasī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Vaṁsaraṭṭhe[2] Kosambiyaṁ nāma nagare Kosambako nāma rājā rajjaṁ kāresi. Tadā aññatarasmiṁ nigame dve brāhmaṇā asītikoṭidhanavibhavā aññamaññaṁ piyasahāyakā kāmesu dosaṁ disvā mahādānaṁ pavattetvā ubhopi kāme pahāya mahājanassa rodantassa paridevantassa nikkhamitvā Himavantapadese assamapadaṁ katvā pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāphalena yāpentā paṇṇāsa vassāni vasiṁsu, jhānaṁ uppādetuṁ nāsakkhiṁsu. Te paṇṇāsavassaccayena loṇambilasevanatthāya janapadaṁ carantā Kāsiraṭṭhaṁ sampāpuṇiṁsu. Tatra aññatarasmiṁ nigamagāme Dīpāyanatāpasassa gihisahāyo Maṇḍabyo nāma atthi, te ubhopi tassa santikaṁ agamaṁsu. So te disvāva attamano paṇṇasālaṁ kāretvā ubhopi te catūhi paccayehi upaṭṭhahi. Te tattha tīṇi cattāri vassāni vasitvā taṁ āpucchitvā cārikaṁ carantā Bārāṇasiṁ patvā atimuttakasusāne[3] vasiṁsu. Tattha Dīpāyano yathābhirantaṁ viharitvā puna tasseva sahāyassa santikaṁ gato. Maṇḍabyatāpaso tattheva vasi.

Athekadivasaṁ eko coro antonagare corikaṁ katvā dhanasāraṁ ādāya nikkhanto "coro"ti ñatvā paṭibuddhehi gharassāmikehi ceva ārakkhamanussehi ca anubaddho niddhamanena nikkhamitvā vegena susānaṁ pavisitvā tāpasassa paṇṇasāladvāre bhaṇḍikaṁ chaḍḍetvā

---

1. Khu 6. 66 piṭṭhe. 2. Vaṁsakaraṭṭhe (Sī, Syā)
3. Adhimuttikasusāne (Syā), adhimuttakasusāne (Ka)

palāyi. Manussā bhaṇḍikaṁ disvā "are duṭṭhajaṭila tvaṁ rattiṁ corikaṁ katvā divā tāpasarūpena carasī"ti tajjetvā pothetvā taṁ ādāya netvā rañño dassayiṁsu. Rājā anupaparikkhitvāva "gacchatha, naṁ sūle uttāsethā"ti āha. Te taṁ susānaṁ netvā khadirasūlaṁ āropayiṁsu, tāpasassa sarīre sūlaṁ na pavisati. Tato nimbasūlaṁ āhariṁsu, tampi na pavisati. Ayasūlaṁ āhariṁsu, tampi na pavisati. Tāpaso "kiṁ nu kho me pubbakamman"ti olokesi, athassa jātissarañāṇaṁ uppajji, tena pubbakammaṁ oloketvā addasa. Kiṁ panassa pubbakammanti. Koviḷārasūle makkhikāvedhanaṁ. So kira purimabhave vaḍḍhakiputto hutvā pitu rukkhatacchanaṭṭhānaṁ gantvā ekaṁ makkhikaṁ gahetvā koviḷārasalākāya[1] sūle viya vijjhi. Tamenaṁ pāpakammaṁ imaṁ ṭhānaṁ patvā gaṇhi. So "na sakkā ito pāpā mayā muccitun"ti ñatvā rājapurise āha "sace maṁ sūle uttāsetukāmattha, koviḷārasūlaṁ āharathā"ti. Te tathā katvā taṁ sūle uttāsetvā ārakkhaṁ datvā pakkamiṁsu.

Ārakkhakā paṭicchannā hutvā tassa santikaṁ āgacchante olokenti. Tadā Dīpāyano "ciradiṭṭho me sahāyo"ti Maṇḍabyassa santikaṁ āgacchanto "sūle uttāsito"ti taṁ divasaññeva antarāmagge sutvā taṁ ṭhānaṁ gantvā ekamantaṁ ṭhito "kiṁ samma kārakosī"ti pucchitvā "akārakomhī"ti vutte "attano manopadosaṁ rakkhituṁ sakkhi, nāsakkhī"ti pucchi. Samma yehi ahaṁ gahito, neva tesaṁ, na rañño upari mayhaṁ manopadoso atthīti. "Evaṁ sante tādisassa sīlavato chāyā mayhaṁ sukhā"ti vatvā Dīpāyano sūlaṁ nissāya nisīdi. Athassa sarīre Maṇḍabyassa sarīrato lohitabindūni patiṁsu. Tāni suvaṇṇavaṇṇasarīre patitapatitāni sussitvā kāḷakāni uppajjiṁsu. Tato paṭṭhāyeva so Kaṇhadīpāyano nāma ahosi. So sabbarattiṁ tattheva nisīdi.

Punadivase ārakkhapurisā āgantvā taṁ pavattiṁ rañño ārocesuṁ. Rājā "anisāmetvāva me katan"ti vegena tattha gantvā "pabbajita kasmā sūlaṁ nissāya nisinnosī"ti Dīpāyanaṁ pucchi. Mahārāja imaṁ tāpasaṁ rakkhanto nisinnomhi, kiṁ pana tvaṁ mahārāja imassa kārakabhāvaṁ vā akārakabhāvaṁ vā ñatvā evaṁ kāresīti. So kammassa asodhitabhāvaṁ ācikkhi.

---

1. Koviḷārasakalikāya (Sī, I)

Athassa so "mahārāja raññā nāma nisammakārinā bhavitabbaṁ, alaso gihī kāmabhogī na sādhū"ti-ādīni vatvā dhammaṁ desesi. Rājā Maṇḍabyassa niddosabhāvaṁ ñatvā "sūlaṁ harathā"ti āṇāpesi. Sūlaṁ harantā harituṁ na sakkhiṁsu. Maṇḍabyo āha "mahārāja ahaṁ pubbe katakammadosena evarūpaṁ bhayaṁ sampatto, mama sarīrato sūlaṁ harituṁ na sakkā, sace mayhaṁ jīvitaṁ dātukāmo, kakacaṁ āharāpetvā imaṁ sūlaṁ cammasamaṁ chindāpehī"ti. Rājā tathā kāresi. Antosarīre sūlo antoyeva ahosi. Tadā kira so sukhumaṁ koviḷārasalākaṁ[1] gahetvā makkhikāya vaccamaggaṁ pavesesi, taṁ tassa antosarīreyeva ahosi. So tena kāraṇena amaritvā attano āyukkhayeneva mari, tasmā ayampi na mato. Rājā tāpase vanditvā khamāpetvā ubhopi uyyāne vasāpento paṭijaggi, tato paṭṭhāya Maṇḍabyo Āṇimaṇḍabyo nāma jāto. So rājānaṁ upanissāya tattheva vasi, Dīpāyano pana tassa vaṇaṁ phāsukaṁ katvā attano gihisahāyamaṇḍabyassa santikameva gato.

Taṁ paṇṇasālaṁ pavisantaṁ disvā eko puriso[2] sahāyassa ārocesi. So sutvāva tuṭṭhacitto saputtadāro bahū gandhamālatelaphāṇitādīni ādāya taṁ paṇṇasālaṁ gantvā Dīpāyanaṁ vanditvā pādedhovitvā telena makkhetvā pānakaṁ pāyetvā Āṇimaṇḍabyassa pavattiṁ suṇanto nisīdi. Athassa putto Yaññadattakumāro nāma caṅkamanakoṭiyaṁ geṇḍukena kīḷi, tatra cekasmiṁ vammike āsīviso vasati. Kumārassa bhūmiyaṁ pahaṭageṇḍuko gantvā vammikabile āsīvisassa matthake pati. So ajānanto bile hatthaṁ pavesesi. Atha naṁ kuddho āsīviso hatthe ḍaṁsi. So visavegena mucchito tattheva pati. Athassa mātāpitaro sappena ḍaṭṭhabhāvaṁ ñatvā kumārakaṁ ukkhipitvātāpasassa santikaṁ ānetvā pādamūle nipajjāpetvā "bhante pabbajitā nāma osadhaṁ vā parittaṁ vā jānanti, puttakaṁ no arogaṁ karothā"ti āhaṁsu. Ahaṁ osadhaṁ na jānāmi, nāhaṁ vejjakammaṁ karissāmīti. "Tena hi bhante imasmiṁ kumārake mettaṁ katvā saccakiriyaṁ

---

1. Sakalikahīraṁ (Sī, I)
2. Ariyo (Sī)

karothā"ti vutte tāpaso "sādhu saccakiriyaṁ karissāmī"ti vatvā Yaññadattassa sīse hatthaṁ ṭhapetvā paṭhamaṁ gāthamāha—

62. "Sattāhamevāhaṁ pasannacitto,
Puññatthiko ācariṁ brahmacariyaṁ.
Athāparaṁ yaṁ caritaṁ mamedaṁ,
Vassāni paññāsa samādhikāni.
Akāmakovāpi ahaṁ carāmi,
Etena saccena suvatthi hotu.
Hataṁ visaṁ jīvatu Yaññadatto"ti.

Tattha **athāparaṁ yaṁ caritan**ti tasmā sattāhā uttari yaṁ mama brāhmacariyaṁ. **Akāmakovāpī**ti pabbajjaṁ anicchantoyeva. **Etena saccena suvatthi hotū**ti sace atirekapaṇṇāsavassāni anabhirativāsaṁ vasantena mayā kassaci anārocitabhāvo saccaṁ[1], etena saccena Yaññadattakumārassa sotthibhāvo hotu, jīvitaṁ paṭilabhatūti.

Athassa saha saccakiriyāya Yaññadattassa thanappadesato uddhaṁ visaṁ bhassitvā pathaviṁ pāvisi. Kumāro akkhīni ummīletvā mātāpitaro oloketvā "ammatātā"ti vatvā parivattitvā nipajji. Athassa pitaraṁ Kaṇhadīpāyano āha "mayā tāva mama balaṁ kataṁ, tvampi attano balaṁ karohī"ti. So "ahampi saccakiriyaṁ karissāmī"ti puttassa ure hatthaṁ ṭhapetvā dutiyaṁ gāthamāha—

63. "Yasmā dānaṁ nābhinandiṁ kadāci,
Disvāna'haṁ atithiṁ vāsakāle.
Na cāpi me appiyataṁ aveduṁ,
Bahussutā samaṇabrāhmaṇā ca.
Akāmakovāpi ahaṁ dadāmi,
Etena saccena suvatthi hotu.
Hataṁ visaṁ jīvatu Yaññadatto"ti.

Tattha **vāsakāle**ti vasanatthāya gehaṁ āgatakāle. **Na cāpi me appiyataṁ avedun**ti bahussutāpi samaṇabrāhmaṇā "ayaṁ neva dānaṁ

---

1. Sacco (Syā, Ka)

abhinandati, na amhe"ti imaṁ mama appiyabhāvaṁ neva jāniṁsu. Ahañhi te piyacakkhūhiyeva olokemīti dīpeti. **Etena saccenā**ti sace ahaṁ dānaṁ dadamāno vipākaṁ asaddahitvā attano anicchāya dammi, anicchanabhāvaṁ mama pare na jānanti, etena saccena suvatthi hotūti attho.

Evaṁ tassa saccakiriyāya saha kaṭito uddhaṁ visaṁ bhassitvā pathaviṁ pāvisi. Kumāro uṭṭhāya nisīdi, ṭhātuṁ pana na sakkoti. Athassa pitā mātaraṁ āha "bhadde mayā attano balaṁ kataṁ, tvaṁ idāni saccakiriyaṁ katvā puttassa uṭṭhāya gamanabhāvaṁ karohī"ti. Sāmi atthi mayhaṁ ekaṁ saccaṁ, tava pana santike kathetuṁ na sakkomīti. Bhadde yathā tathā me puttaṁ arogaṁ karohīti. Sā "sādhū"ti sampaṭicchitvā saccaṁ karontī tatiyaṁ gāthamāha—

64. "Āsīviso tāta pahūtatejo,
Yo taṁ aḍaṁsī bilarā udicca.
Tasmiṁ ca me appiyatāya ajja,
Pitarañca te natthi koci viseso.
Etena saccena suvatthi hotu,
Hataṁ visaṁ jīvatu Yaññadatto"ti.

Tattha **tātā**ti puttaṁ ālapati. **Pahūtatejo**ti balavaviso. **Bilarā**ti vivarā[1], ayameva vā pāṭho. **Udiccā**ti uṭṭhahitvā[2], vammikabilato uṭṭhāyāti attho. **Pitarañca te**ti pitari ca te. Aṭṭhakathāyaṁ pana ayameva pāṭho. Idaṁ vuttaṁ hoti—tāta Yaññadatta tasmiñca āsīvise tava pitari ca appiyabhāvena mayhaṁ koci viseso natthi. Tañca pana appiyabhāvaṁ ṭhapetvā ajja mayā koci jānāpitapubbo nāma natthi, sace etaṁ saccaṁ, etena saccena tava sotthi hotūti.

Saha ca saccakiriyāya sabbaṁ visaṁ bhassitvā pathaviṁ pāvisi. Yaññadatto nibbisena sarīrena uṭṭhāya kīḷituṁ āraddho. Evaṁ putte uṭṭhite Maṇḍabyo Dīpāyanassa ajjhāsayaṁ pucchanto catutthaṁ gāthamāha—

---

1. Patarāti padarā (I), sacarāti vicarā (Ka)
2. Udiccāti uddhaṁ ṭhatvā (Sī), udeccāti uddharitvā (Syā)

65. "Santā dantāyeva[1] paribbajanti,
Aññatra kaṇhā natthā'kāmarūpā[2].
Dīpāyana kissa jigucchamāno,
Akāmako carasi brahmacariyan"ti.

Tassattho—ye keci khattiyādayo kāme pahāya idha loke pabbajanti, te aññatra kaṇhā bhavantaṁ kaṇhaṁ ṭhapetvā aññe akāmarūpā nāma natthi, sabbe jhānabhāvanāya kilesānaṁ samitattā santā, cakkhādīni dvārāni yathā nibbisevanāni honti, tathā tesaṁ damitattā dantā hutvā abhiratāva brahmacariyaṁ caranti, tvaṁ pana bhante Dīpāyana kiṁ kāraṇā tapaṁ[3] jigucchamāno akāmako hutvā brahmacariyaṁ carasi, kasmā puna na agārameva ajjhāvasasīti.

Athassa so kāraṇaṁ kathento pañcamaṁ gāthamāha—

66. "Saddhāya nikkhamma punaṁ nivatto,
So eḷamūgova bālo vatāyaṁ.
Etassa vādassa jigucchamāno,
Akāmako carāmi brahmacariyaṁ.
Viññuppasatthaṁ ca sataṁ ca ṭhānaṁ,
Evampa'haṁ puññakaro bhavāmī"ti.

Tassattho—Kaṇho kammañca phalañca saddahitvā tava mahantaṁ vibhavaṁ pahāya agārā nikkhamitvā yaṁ jahi, puna tadatthameva nivatto. So ayaṁ eḷamūgo gāmadārako viya bālo vatāti imaṁ vādaṁ jigucchamāno ahaṁ attano hirottappabhedabhayena anicchamānopi brahmacariyaṁ carāmi. Kiñca bhiyyo pabbajjāpuññañca nāmetaṁ viññūhi Buddhādīhi pasatthaṁ, tesaṁyeva ca sataṁ nivāsaṭṭhānaṁ. Evaṁ imināpi kāraṇena ahaṁ puññakaro bhavāmi, assumukhopi rudamāno brahmacariyaṁ carāmiyevāti.

Evaṁ so attano ajjhāsayaṁ kathetvā puna Maṇḍabyaṁ pucchanto chaṭṭhaṁ gāthamāha—

---

1. Ye ca (Ka), yedha (?)
2. Anakāmarūpā (Sī, I), natthi akāmarūpā (Syā)
3. Pāpaṁ (Syā)

67. "Samaṇe tuvaṁ brāhmaṇe addhike ca,
Santappayāsi annapānena bhikkhaṁ.
Opānabhūtaṁva gharaṁ tava yidaṁ,
Annena pānena upetarūpaṁ.
Atha kissa vādassa jigucchamāno,
Akāmako dānamimaṁ dadāsī"ti.

Tattha **bhikkhan**ti bhikkhāya carantānaṁ bhikkhañca sampādetvā dadāsi. **Opānabhūtaṁvā**ti catumahāpathe khatasādhāraṇapokkharaṇī viya.

Tato Maṇḍabyo attano ajjhāsayaṁ kathento sattamaṁ gāthamāha—

68. "Pitaro ca me āsuṁ pitāmahā ca,
Saddhā ahuṁ dānapatī vadaññū.
Taṁ kullavattaṁ anuvattamāno,
Māhaṁ kule antimagandhano ahuṁ.
Etassa vādassa jigucchamāno,
Akāmako dānamimaṁ dadāmī"ti.

Tattha "āsun"ti padassa "saddhā"ti iminā sambandho, saddhā ahesunti attho. **Ahun**ti saddhā hutvā tato uttari dānajeṭṭhakā ceva "detha karothā"ti vuttavacanassa atthajānanakā ca ahesuṁ. **Taṁ kullavattan**ti taṁ kulavattaṁ[1], Aṭṭhakathāyaṁ pana ayameva pāṭho. **Māhaṁ kule antimagandhano**[2] **ahun**ti "ahaṁ attano kule sabbapacchimako ceva kulapalāpo ca mā ahun"ti sallakkhetvā etaṁ "kula-antimo kulapalāpo"ti vādaṁ jigucchamāno dānaṁ anicchantopi idaṁ dānaṁ dadāmīti dīpeti.

Evañca pana vatvā Maṇḍabyo attano bhariyaṁ pucchamāno aṭṭhamaṁ gāthamāha—

---

1. Taṁ kule vattaṁ (Syā)
2. Antimagandhino (Sī, Syā, I)

69. "Dahariṁ kumāriṁ asamatthapaññaṁ,
Yaṁ tā'nayiṁ ñātikulā sugatte.
Na cāpi me appiyataṁ avedi,
Aññatra kāmā paricārayantā.
Atha kena vaṇṇena mayā te bhoti,
Saṁvāsadhammo ahu evarūpo"ti.

Tattha **asamatthapaññan**ti kuṭumbaṁ vicāretuṁ appaṭibalapaññaṁ atitaruṇiññeva samānaṁ. **Yaṁ tā'nayin**ti yaṁ taṁ ānayiṁ, ahaṁ daharimeva samānaṁ taṁ ñātikulato ānesinti vuttaṁ hoti. **Aññatra kāmā paricārayantā**ti[1] ettakaṁ kālaṁ vinā kāmena anicchāya maṁ paricārayantāpi[2] attano appiyataṁ maṁ na jānāpesi, sampiyāyamānarūpāva paricari. **Kena vaṇṇenā**ti kena kāraṇena. **Bhotī**ti taṁ ālapati. **Evarūpo**ti āsīvisasamānapaṭikūlabhāvena mayā saddhiṁ tava saṁvāsadhammo evarūpo piyasaṁvāso viya kathaṁ jātoti.

Athassa sā kathentī navamaṁ gāthamāha—

70. "Ārā dūre nayidha kadāci atthi,
Paramparā nāma kule imasmiṁ.
Taṁ kullavattaṁ anuvattamānā,
Māhaṁ kule antimagandhinī ahuṁ.
Etassa vādassa jigucchamānā,
Akāmikā paddhacarā'mhi[3] tuyhan"ti.

Tattha **ārā dūre**ti aññamaññavevacanaṁ. Atidūreti vā dassentī evamāha. **Idhā**ti nipātamattaṁ, na kadācīti attho. **Paramparā**ti purisaparamparā. Idaṁ vuttaṁ hoti—sāmi imasmiṁ amhākaṁ ñātikule dūrato paṭṭhāya yāva sattamā kulaparivaṭṭā purisaparamparā nāma na kadāci atthi, ekitthiyāpi sāmikaṁ chaḍḍetvā añño puriso gahitapubbo nāma natthīti. **Taṁ kullavattan**ti ahampi taṁ kulavattaṁ kulapaveṇiṁ anuvattamānā attano kule pacchimikā palālabhūtā[4] mā ahunti sallakkhetvā etaṁ

1. Paricārayantīti (Sī, I)
2. Paricārayantīpi (Sī, I)
3. Baddhacarāsmi (Sī)
4. Palāpabhūtā (I), palāsabhūtā (Ka)

kula-antimā kulagandhinīti vādaṁ jigucchamānā akāmikāpi tuyhaṁ paddhacarāmhi[1] veyyāvaccakārikā pādaparicārikā jātāmhīti.

Evañca pana vatvā "mayā sāmikassa santike abhāsitapubbaṁ guyhaṁ bhāsitaṁ, kujjheyyapi me ayaṁ, amhākaṁ kulūpakatāpasassa sammukheyeva khamāpessāmī"ti cintetvā khamāpentī dasamaṁ gāthamāha—

71. "Maṇḍabya bhāsiṁ[2] ya'mabhāsaneyyaṁ,
Taṁ khamyataṁ puttakahetu ma'jja.
Puttapemā na idha paratthi kiñci,
So no ayaṁ jīvati Yaññadatto"ti.

Tattha **taṁ khamyatan**ti taṁ khamayatu. **Puttakahetu ma'jjā**ti taṁ mama bhāsitaṁ ajja imassa puttassa hetu khamayatu. **So no ayan**ti yassa puttassa kāraṇā mayā etaṁ bhāsitaṁ, so no putto jīvati, imassa jīvitalābhabhāvena me khama sāmi, ajjato paṭṭhāya tava vasavattinī bhavissāmīti.

Atha naṁ Maṇḍabyo "uṭṭhehi bhadde, khamāmi te, ito pana paṭṭhāya mā pharusacittā ahosi, ahampi te appiyaṁ na karissāmī"ti āha. Bodhisatto Maṇḍabyaṁ āha "āvuso tayā dussaṅgharaṁ dhanaṁ saṅgharitvā kammañca phalañca asaddahitvā dānaṁ dadantena ayuttaṁ kataṁ, ito paṭṭhāya dānaṁ saddahitvā dehī"ti. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā bodhisattaṁ āha "bhante tayā amhākaṁ dakkhiṇeyyabhāve ṭhatvā anabhiratena brahmacariyaṁ carantena ayuttaṁ kataṁ, ito paṭṭhāya idāni yathā tayi katakārā mahapphalā honti, evaṁ cittaṁ pasādetvā suddhacitto abhirato hutvā brahmacariyaṁ carāhī"ti. Te mahāsattaṁ vanditvā uṭṭhāya agamaṁsu. Tato paṭṭhāya bhariyā sāmike sasnehā ahosi, Maṇḍabyo pasannacitto saddhāya dānaṁ adāsi. Bodhisatto anabhiratiṁ vinodetvā jhānābhiññaṁ uppādetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhito bhikkhu sotāpattiphale

---

1. Baddhacarāsmi (Sī)
2. Bhāsissaṁ (Sī, Syā, I)

patiṭṭhahi. Tadā Maṇḍabyo Ānando ahosi, bhariyā Visākhā, putto Rāhulo, Āṇimaṇḍabyo Sāriputto, Kaṇhadīpāyano pana ahameva ahosinti.

Kaṇhadīpāyanajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Nigrodhajātakavaṇṇanā (445)

Na vāhametaṁ jānāmīti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū tena "āvuso Devadatta Satthā tava bahūpakāro, tvañhi Satthāraṁ nissāya pabbajjaṁ labhi upasampadaṁ labhi, tepiṭakaṁ Buddhavacanaṁ uggaṇhi, jhānaṁ uppādesi, lābhasakkāropi te dasabalasseva santako"ti bhikkhūhi vutte tiṇasalākaṁ ukkhipitvā "ettakampi samaṇena Gotamena mayhaṁ kataṁ guṇaṁ na passāmī"ti vutte dhammasabhāyaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto akataññū mittadumbhī"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Rājagahe Magadhamahārājā nāma rajjaṁ kāresi. Tadā Rājagahaseṭṭhi attano puttassa Janapadaseṭṭhino dhītaraṁ ānesi, sā vañjhā ahosi. Athassā aparabhāge sakkāro parihāyi. "Amhākaṁ puttassa gehe vañjhitthiyā vasantiyā kathaṁ kulavaṁso vaḍḍhissatī"ti yathā sā suṇāti, evampi kathaṁ samuṭṭhāpenti. Sā taṁ sutvā "hotu gabbhini-ālayaṁ katvā ete vañcessāmī"ti cintetvā attano atthacārikaṁ dhātiṁ āha "amma gabbhiniyo nāma kiñca kiñca karontī"ti gabbhiniparihāraṁ pucchitvā utunikāle paṭicchādetvā ambilādirucikā hutvā hatthapādānaṁ uddhumāyanakāle hatthapādapiṭṭhiyo koṭṭāpetvā bahalaṁ kāresi, divase divasepi pilotikāveṭhanena ca udaravaḍḍhanaṁ vaḍḍhesi, thanamukhāni kāḷāni kāresi, sarīrakiccaṁ karontīpi aññatra tassā dhātiyā aññesaṁ sammukhaṭṭhāne na karoti. Sāmikopissā gabbhaparihāraṁ adāsi. Evaṁ nava māse vasitvā "idāni janapade pitu gharaṁ gantvā vijāyissāmī"ti sasure āpucchitvā rathamāruhitvā mahantena parivārena Rājagahā

nikkhamitvā maggaṁ paṭipajji. Tassā pana purato eko sattho gacchati. Satthena vasitvā gataṭṭhānaṁ esā pātarāsakāle pāpuṇāti.

Athekadivasaṁ tasmiṁ satthe ekā duggatitthī rattiyā ekasmiṁ nigrodhamūle puttaṁ vijāyitvā pātova satthe gacchante "ahaṁ vinā satthena gantuṁ na sakkhissāmi, sakkā kho pana jīvantiyā puttaṁ labhitun"ti nigrodhamūlajāle jalābuñceva gabbhamalañca attharitvā puttaṁ chaḍḍetvā agamāsi. Dārakassapi devatā ārakkhaṁ gaṇhiṁsu. So hi na yo vā so vā, bodhisattoyeva. So pana tadā tādisaṁ paṭisandhiṁ gaṇhi. Itarā pātarāsakāle taṁ ṭhānaṁ patvā "sarīrakiccaṁ karissāmī"ti tāya dhātiyā saddhiṁ nigrodhamūlaṁ gatā suvaṇṇavaṇṇaṁ dārakaṁ disvā "amma nipphannaṁ no kiccan"ti pilotikāyo apanetvā ucchaṅgapadesaṁ lohitena ca gabbhamalena ca makkhetvā attano gabbhavuṭṭhānaṁ ārocesi. Tāvadeva naṁ sāṇiyā parikkhipitvā haṭṭhatuṭṭho saparijano Rājagahaṁ paṇṇaṁ pesesi. Athassā sassusasurā vijātakālato paṭṭhāya "pitu kule kiṁ karissati, idheva āgacchatū"ti pesayiṁsu. Sā paṭinivattitvā Rājagahameva pāvisi. Tattha taṁ sampaṭicchitvā dārakassa nāmaṁ karontā nigrodhamūle jātattā "Nigrodhakumāro"ti nāmaṁ kariṁsu. Taṁ divasaññeva Anuseṭṭhisuṇisāpi vijāyanatthāya kulagharaṁ gacchantī antarāmagge ekissā rukkhasākhāya heṭṭhā puttaṁ vijāyi, tassa "Sākhakumāro"ti nāmaṁ kariṁsu. Taṁ divasaññeva seṭṭhiṁ nissāya vasantassa Tunnakārassa bhariyāpi pilotikantare puttaṁ vijāyi, tassa "Pottiko"ti nāmaṁ kariṁsu.

Mahāseṭṭhi ubhopi te dārake "Nigrodhakumārassa jātadivasaññeva jātā"ti āṇāpetvā teneva saddhiṁ saṁvaḍḍhesi. Te ekato vaḍḍhitvā vayappattā Takkasilaṁ gantvā sippaṁ uggaṇhiṁsu. Ubhopi seṭṭhiputtā ācariyassa dve sahassāni adaṁsu. Nigrodhakumāro Pottikassa attano santike sippaṁ paṭṭhapesi. Te nipphannasippā ācariyaṁ āpucchitvā nikkhantā "janapadacārikaṁ carissāmā"ti anupubbena Bārāṇasiṁ patvā ekasmiṁ rukkhamūle nipajjiṁsu. Tadā Bārāṇasirañño kālakatassa sattamo divaso, "sve phussarathaṁ yojessāmā"ti nagare bheriṁ carāpesuṁ. Tesupi sahāyesu rukkhamūle nipajjitvā niddāyantesu

Pottiko paccūsakāle uṭṭhāya Nigrodhakumārassa pāde parimajjanto nisīdi. Tasmiṁ rukkhe vutthakukkuṭesu[1] uparikukkuṭo heṭṭhākukkuṭassa sarīre vaccaṁ pātesi. Atha naṁ so "kenetaṁ pātitan"ti āha. "Samma mā kujjhi, mayā ajānantena pātitan"ti āha. Are tvaṁ mama sarīraṁ attano vaccaṭṭhānaṁ maññasi, kiṁ mama pamāṇaṁ na jānāsīti. Atha naṁ itaro "are tvaṁ 'ajānantena me kata'nti vuttepi kujjhasiyeva, kiṁ pana te pamāṇan"ti āha. Yo maṁ māretvā maṁsaṁ khādati, so pātova sahassaṁ labhati, tasmā ahaṁ mānaṁ karomīti[2]. Atha naṁ itaro "are ettakamattena tvaṁ mānaṁ karosi, maṁ pana māretvā yo thūlamaṁsaṁ khādati, so pātova rājā hoti, yo majjhimamaṁsaṁ khādati, so senāpati, yo aṭṭhinissitaṁ khādati, so bhaṇḍāgāriko hotī"ti āha.

Pottiko tesaṁ kathaṁ sutvā "kiṁ no sahassena, rajjameva varan"ti saṇikaṁ rukkhaṁ abhiruhitvā uparisayitakukkuṭaṁ gahetvā māretvā aṅgāre pacitvā thūlamaṁsaṁ Nigrodhassa adāsi, majjhimamaṁsaṁ Sākhassa adāsi, aṭṭhimaṁsaṁ attanā khādi. Khāditvā pana "samma Nigrodha tvaṁ ajja rājā bhavissasi, samma Sākha tvaṁ senāpati bhavissasi, ahaṁ pana bhaṇḍāgāriko bhavissāmī"ti vatvā "kathaṁ jānāsī"ti puṭṭho taṁ pavattiṁ ārocesi. Te tayopi janā pātarāsavelāya Bārāṇasiṁ pavisitvā ekassa brāhmaṇassa gehe sappisakkarayuttaṁ pāyāsaṁ bhuñjitvā nagarā nikkhamitvā uyyānaṁ pavisiṁsu. Nigrodhakumāro silāpaṭṭe nipajji, itare dve bahi nipajjiṁsu. Tasmiṁ samaye pañca rājakakudhabhaṇḍāni anto ṭhapetvā phussarathaṁ vissajjesuṁ. Tattha vitthārakathā **Mahājanakajātake**[3] āvi bhavissati. Phussaratho uyyānaṁ gantvā nivattitvā ārohanasajjo hutvā aṭṭhāsi. Purohito "uyyāne puññavatā sattena bhavitabban"ti uyyānaṁ pavisitvā kumāraṁ disvā pādantato[4] sāṭakaṁ apanetvā pādesu lakkhaṇāni upadhāretvā "tiṭṭhatu Bārāṇasiyaṁ rajjaṁ, sakalajambudīpassa adhipatirājā bhavituṁ yutto"ti sabbatālāvacare paggaṇhāpesi. Nigrodhakumāro pabujjhitvā mukhato sāṭakaṁ apanetvā mahājanaṁ oloketvā parivattitvā nipanno thokaṁ vītināmetvā silāpaṭṭe pallaṅkena nisīdi.

---

1. Dvīsu nivuṭṭhakukkuṭesu (Syā)
2. Kasmā ahaṁ mānaṁ na karissāmīti (Sī, I)
3. Khu 6. 159 piṭṭhe.
4. Pādato (Sī, I)

Atha naṁ purohito jaṇṇunā patiṭṭhāya "rajjaṁ te deva pāpuṇātī"ti vatvā "sādhū"ti vutte tattheva ratanarāsimhi ṭhapetvā abhisiñci. So rajjaṁ patvā Sākhassa senāpatiṭṭhānaṁ datvā mahantena sakkārena nagaraṁ pāvisi, Pottikopi tehi saddhiññeva agamāsi. Tato paṭṭhāya mahāsatto Bārāṇasiyaṁ dhammena rajjaṁ kāresi.

So ekadivasaṁ mātāpitūnaṁ saritvā Sākhaṁ āha "samma na sakkā mātāpitūhi vinā vattituṁ, mahantena parivārena gantvā mātāpitaro no ānehī"ti. Sākho "na me tattha gamanakammaṁ atthī"ti paṭikkhipi. Tato Pottikaṁ āṇāpesi. So "sādhū"ti tattha gantvā Nigrodhassa mātāpitaro "putto vo rajje patiṭṭhito, etha gacchāmā"ti āha. Te "atthi no tāva vibhavamattaṁ, alaṁ tattha gamanenā"ti paṭikkhipiṁsu. Sākhassapi mātāpitaro avoca, tepi na icchiṁsu. Attano mātāpitaro avoca, "mayaṁ tāta tunnakārakammena jīvissāma alan"ti paṭikkhipiṁsu. So tesaṁ manaṁ alabhitvā Bārāṇasimeva paccāgantvā "senāpatissa ghare maggakilamathaṁ vinodetvā pacchā Nigrodhasahāyaṁ passissāmī"ti cintetvā tassa nivesanadvāraṁ gantvā "sahāyo kira te Pottiko nāma āgatoti senāpatissa ārocehī"ti dovārikaṁ āha, so tathā akāsi. Sākho pana "ayaṁ mayhaṁ rajjaṁ adatvā sahāyanigrodhassa adāsī"ti tasmiṁ veraṁ bandhi. So taṁ kathaṁ sutvāva kuddho āgantvā "ko imassa sahāyo ummattako dāsiputto, gaṇhatha nan"ti vatvā hatthapādajaṇṇukapparehi koṭṭāpetvā gīvāyaṁ gāhāpetvā nīharāpesi.

So cintesi "Sākho mama santikā senāpatiṭṭhānaṁ labhitvā akataññū mittadubbhī, maṁ koṭṭāpetvā nīharāpesi, Nigrodho pana paṇḍito kataññū sappuriso, tasseva santikaṁ gamissāmī"ti. So rājadvāraṁ gantvā "deva Pottiko kira nāma te sahāyo dvāre ṭhito"ti rañño ārocāpesi. Rājā pakkosāpetvā taṁ āgacchantaṁ disvā āsanā vuṭṭhāya paccuggantvā paṭisanthāraṁ katvā massukammādīni kārāpetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitena paribhuttanānaggarasabhojanena tena saddhiṁ sukhanisinno mātāpitūnaṁ pavattiṁ pucchitvā anāgamanabhāvaṁ suṇi. Sākhopi "Pottiko maṁ rañño santike

paribhindeyya, mayi pana gate kiñci vattuṁ na sakkhissatī"ti tattheva agamāsi. Pottiko tassa santikeyeva rājānaṁ āmantetvā "deva ahaṁ maggakilanto 'Sākhassa gehaṁ gantvā vissamitvā idhāgamissāmī'ti agamiṁ, atha maṁ Sākho 'nāhaṁ taṁ jānāmī'ti vatvā koṭṭāpetvā gīvāyaṁ gāhāpetvā nīharāpesīti saddaheyyāsi tvaṁ etan"ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

72. "Na vāhametaṁ jānāmi, ko vāyaṁ kassa vāti vā.
Yathā Sākho vadi evaṁ, Nigrodha kinti maññasi.

73. Tato galavinītena, purisā nīhariṁsu maṁ.
Datvā mukhapahārāni, Sākhassa vacanaṁkarā.

74. Etādisaṁ dummatinā, akataññuna dubbhinā.
Kataṁ anariyaṁ Sākhena, sakhinā te janādhipā"ti.

Tattha **kinti maññasī**ti yathā maṁ sākho acari, kiṁ tvampi evameva maññasi, udāhu aññathā maññasi, maṁ sākho evaṁ vadeyyāti saddahasi, taṁ na saddahasīti adhippāyo. **Galavinītenā**ti galaggāhena. **Dubbhinā**ti mittadubbhinā.

Taṁ sutvā Nigrodho catasso gāthā abhāsi—

75. "Na vāhametaṁ jānāmi, napi me koci saṁsati.
Yaṁ me tvaṁ samma akkhāsi, Sākhena kāraṇaṁ kataṁ.

76. Sakhīnaṁ sājīvakaro, mama Sākhassa cūbhayaṁ.
Tvaṁ no'si' ssariyaṁ dātā, manussesu mahantataṁ.
Tayā'mā labbhitā[1] iddhī, ettha me natthi saṁsayo.

77. Yathāpi bījamaggimhi, ḍayhati na virūhati.
Evaṁ kataṁ asappurise, nassati na virūhati.

78. Kataññumhi ca posamhi, sīlavante ariyavuttine.
Sukhette viya bījāni, kataṁ tamhi na nassatī"ti.

1. Tayāmhā labhitā (Sī, Syā, I)

Tattha **saṁsatī**ti ācikkhati. **Kāraṇaṁ**[1] **katan**ti ākaḍḍhanavikaḍḍhanapothanakoṭṭanasaṅkhātaṁ kāraṇaṁ katanti attho. **Sakhīnaṁ sājīvakaro**ti samma Pottika tvaṁ sahāyakānaṁ su-ājīvakaro jīvikāya uppādetā. **Mama sākhassa cūbhayan**ti mayhañca Sākhassa ca ubhinnampi sakhīnanti attho. **Tvaṁ no'si'ssariyan**ti tvaṁ no asi issariyaṁ dātā, tava santikā imā sampattī amhehi laddhā[2]. **Mahantatan**ti mahantabhāvaṁ.

Evañca pana vatvā ettakaṁ kathente Nigrodhe Sākho tattheva aṭṭhāsi. Atha naṁ rājā "Sākha imaṁ Pottikaṁ sañjānāsī"ti pucchi. So tuṇhī ahosi. Athassa rājā daṇḍaṁ āṇāpento aṭṭhamaṁ gāthamāha—

79. Imaṁ jammaṁ nekatikaṁ, asappurisacintakaṁ.
Hanantu Sākhaṁ sattīhi, nāssa icchāmi jīvitan"ti.

Tattha **jamman**ti lāmakaṁ. **Nekatikan**ti vañcakaṁ.

Taṁ sutvā Pottiko "mā esa bālo maṁ nissāya nassatū"ti cintetvā navamaṁ gāthamāha—

80. "Khamata'ssa mahārāja, pāṇā na paṭi-ānayā.
Khama deva asappurisassa, nā'ssa icchāmahaṁ vadhan"ti.

Tattha **khamata'ssā**ti[3] khamataṁ assa, etassa asappurisassa khamathāti attho. **Na paṭi-ānayā**ti[4] matassa nāma pāṇā paṭi-ānetuṁ na sakkā.

Rājā tassa vacanaṁ sutvā Sākhassa khami, senāpatiṭṭhānampi Pottikasseva dātukāmo ahosi, so pana na icchi. Athassa sabbasenānīnaṁ[5] vicāraṇārahaṁ bhaṇḍāgārikaṭṭhānaṁ nāma adāsi. Pubbe kiretaṁ ṭhānantaraṁ nāhosi, tato paṭṭhāya jātaṁ. Aparabhāge Pottiko bhaṇḍāgāriko puttadhītāhi vaḍḍhamāno attano puttadhītānaṁ ovādavasena osānagāthamāha—

81. "Nigrodhameva seveyya, na Sākhamupasaṁvase.
Nigrodhasmiṁ mataṁ seyyo, yañce Sākhasmi jīvitan"ti.

---

1. Kaḍḍhanaṁ (Sī, Syā, I)
2. Tava santikā amhehi imaṁ laddhaṁ (Sī, Syā, I)
3. Khamyatassāti (Sī, I)
4. Duppaṭi-ānayāti (Sī, Syā, I)
5. Sabbaseninaṁ (Sī), sabbasenīnaṁ (Syā), sabbaseṇīnaṁ (I)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave Devadatto pubbepi akataññūyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Sākho Devadatto ahosi, Pottiko Ānando, Nigrodho pana ahameva ahosin"ti.

Nigrodhajātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Takkalajātakavaṇṇanā (446)

Na takkalā santi na āluvānīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ pituposakaṁ upāsakaṁ ārabbha kathesi. So kira daliddakule paccājāto mātari kālakatāya pātova uṭṭhāya dantakaṭṭhamukhodakadānādīni karonto bhatiṁ vā kasiṁ vā katvā laddhavibhavānurūpena yāgubhattādīni sampādetvā pitaraṁ posesi. Atha naṁ pitā āha "tāta tvaṁ ekakova anto ca bahi ca kattabbaṁ karosi, ekaṁ te kuladārikaṁ ānessāmi, sā te gehe kattabbaṁ karissatī"ti. Tāta itthiyo nāma gharaṁ āgatā neva mayhaṁ, na tumhākaṁ cittasukhaṁ karissanti, mā evarūpaṁ cintayittha, ahaṁ yāvajīvaṁ tumhe posetvā tumhākaṁ accayena jānissāmīti. Athassa pitā anicchamānasseva ekaṁ kumārikaṁ ānesi. Sā sasurassa ca sāmikassa ca upakārikā ahosi nīcavutti. Sāmikopissā "mama pitu upakārikā"ti tussitvā laddhaṁ laddhaṁ manāpaṁ āharitvā deti, sāpi taṁ sasurasseva upanāmesi. Sā aparabhāge cintesi "mayhaṁ sāmiko laddhaṁ laddhaṁ pitu adatvā mayhameva deti, addhā pitari nisneho jāto, imaṁ mahallakaṁ ekenupāyena mama sāmikassa paṭikkūlaṁ katvā gehā nikkaḍḍhāpessāmī"ti.

Sā tato paṭṭhāya udakaṁ atisītaṁ vā accuṇhaṁ vā, āhāraṁ atiloṇaṁ vā aloṇaṁ vā, bhattaṁ uttaṇḍulaṁ vā atikilinnaṁ vāti-evamādīni tassa kodhuppattikāraṇāni katvā tasmiṁ kujjhante "ko imaṁ mahallakaṁ upaṭṭhātuṁ sakkhissatī"ti pharusāni vatvā kalahaṁ vaḍḍhesi, tattha tattha kheḷapiṇḍādīni chaḍḍetvāpi sāmikaṁ ujjhāpesi "passa pitu kammaṁ, 'idañcidañca mā karī'ti vutte kujjhati, imasmiṁ gehe pitaraṁ vā vasāpehi maṁ vā"ti. Atha naṁ so "bhadde tvaṁ daharā yattha katthaci jīvituṁ sakkhissasi,

mayhaṁ pitā mahallako, tvaṁ tassa asahantī imamhā gehā nikkhamā"ti āha. Sā bhītā "ito paṭṭhāya evaṁ na karissāmī"ti sasurassa pādesu patitvā khamāpetvā pakatiniyāmeneva paṭijaggituṁ ārabhi. Atha so upādako purimadivasesu tāya ubbāḷho Satthu santikaṁ dhammassavanāya agantvā tassā pakatiyā patiṭṭhitakāle agamāsi. Atha naṁ Satthā "kiṁ upāsaka sattaṭṭha divasāni dhammassavanāya nāgatosī"ti pucchi. So taṁ kāraṇaṁ kathesi. Satthā "idāni tāva tassā kathaṁ aggahetvā pitaraṁ na nīharāpesi, pubbe pana etissā kathaṁ gahetvā pitaraṁ āmakasusānaṁ netvā āvāṭaṁ khaṇitvā tattha naṁ pakkhipitvā māraṇakāle ahaṁ sattavassiko hutvā mātāpitūnaṁ guṇaṁ kathetvā pitughātakakammā nivāresiṁ, tadā tvaṁ mama kathaṁ sutvā tava pitaraṁ yāvajīvaṁ paṭijaggitvā saggaparāyaṇo jāto, svāyaṁ mayā dinno ovādo bhavantaragatampi na vijahati, iminā kāraṇena tassā kathaṁ aggahetvā idāni tayā pitā na nīhaṭo"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente aññatarasmiṁ Kāsigāme ekassa kulassa ghare ekaputtako ahosi nāmena Saviṭṭhako[1] nāma. So mātāpitaro paṭijagganto aparabhāge mātari kālakatāya pitaraṁ posesīti sabbaṁ vatthu paccuppannavatthuniyāmeneva kathetabbaṁ. Ayaṁ panettha viseso, tadā sā itthī "passa pitu kammaṁ, 'idañcidañca mā karī'ti vutte kujjhatī"ti vatvā "sāmi pitā te caṇḍo pharuso niccaṁ kalahaṁ karoti, jarājiṇṇo byādhipīḷito na cirasseva marissati, ahañca etena saddhiṁ ekagehe vasituṁ na sakkomi, sayampesa katipāhena marissatiyeva, tvaṁ etaṁ āmakasusānaṁ netvā āvāṭaṁ khaṇitvā tattha naṁ pakkhipitvā kuddālena sīsaṁ chinditvā jīvitakkhayaṁ pāpetvā upari paṁsunā chādetvā āgacchāhī"ti āha. So tāya punappunaṁ vuccamāno "bhadde purisamāraṇaṁ nāma bhāriyaṁ, kathaṁ naṁ māressāmī"ti āha. Ahaṁ te upāyaṁ ācikkhissāmīti. Ācikkha tāvāti. Sāmi tvaṁ paccūsakāle pitu nisinnaṭṭhānaṁ gantvā yathā sabbe suṇanti, evaṁ mahāsaddaṁ katvā "tāta asukagāme tumhākaṁ

---

1. Vasiṭṭhako (Sī, I)

uddhāraṇako atthi, mayi gate na deti, tumhākaṁ accayena na dassateva, sve yānake nisīditvā pātova gacchissāmā"ti vatvā tena vuttavelāyameva uṭṭhāya yānakaṁ yojetvā tattha nisīdāpetvā āmakasusānaṁ netvā āvāṭaṁ khaṇitvā corehi acchinnasaddaṁ katvā māretvā āvāṭe pakkhipitvā sīsaṁ chinditvā nhāyitvā āgacchāti.

Saviṭṭhako "atthesa upāyo"ti tassā vacanaṁ sampaṭicchitvā yānakaṁ gamanasajjaṁ akāsi. Tassa paneko sattavassiko putto atthi paṇḍito byatto. So mātu vacanaṁ sutvā "mayhaṁ mātā pāpadhammā pitaraṁ me pitughātakammaṁ kāreti, ahaṁ imassa pitughātakammaṁ kātuṁ na dassāmī"ti saṇikaṁ gantvā ayyakena saddhiṁ nipajji. Saviṭṭhakopi itarāya vuttavelāya yānakaṁ yojetvā "ehi tāta, uddhāraṁ sodhessāmā"ti pitaraṁ yānake nisīdāpesi. Kumāropi paṭhamataraṁ yānakaṁ abhiruhi. Saviṭṭhako taṁ nivāretuṁ asakkonto teneva saddhiṁ āmakasusānaṁ gantvā pitarañca kumārakena saddhiṁ ekamante ṭhapetvā sayaṁ otaritvā kuddālapiṭakaṁ ādāya ekasmiṁ paṭicchannaṭṭhāne caturassāvāṭaṁ khaṇituṁ ārabhi. Kumārako otaritvā tassa santikaṁ gantvā ajānanto viya kathaṁ samuṭṭhāpetvā paṭhamaṁ gāthamāha—

82. "Na takkalā santi na āluvāni,
Na biḷāliyo na kaḷambāni tāta.
Eko araññamhi susānamajjhe,
Kimatthiko tāta khaṇāsi kāsun"ti.

Tattha **na takkalā santī**ti piṇḍālukandā na santi. **Āluvānī**ti āluvakandā[1]. **Biḷāliyo**ti biḷārivallikandā. **Kaḷambānī**ti tālakandā.

Athassa pitā dutiyaṁ gāthamāha—

83. "Pitāmaho tāta sudubbalo te,
Anekabyādhīhi dukhena phuṭṭho.
Tamajjahaṁ nikhaṇissāmi sobbhe,
Na hi'ssa taṁ jīvitaṁ rocayāmī"ti.

---

1. Ālupānīti āluvakandā (Sī), ālupānīti ālukakandā (Syā, I)

Tattha **anekabyādhīhī**ti anekehi byādhīhi uppannena dukkhena phuṭṭho. **Na hi'ssa tan**ti ahaṁ hi tassa tava pitāmahassa taṁ dujjīvitaṁ na icchāmi, "evarūpā jīvitā maraṇamevassa varan"ti maññamāno taṁ sobbhe nikhaṇissāmīti.

Taṁ sutvā kumāro upaḍḍhaṁ gāthamāha—

84. "Saṅkappa'metaṁ paṭiladdha pāpakaṁ[1],
Accāhitaṁ kamma karosi luddan"ti.

Tassattho—tāta tvaṁ "pitaraṁ dukkhā pamocessāmī"ti maraṇadukkhena yojento etaṁ pāpakaṁ saṅkappaṁ paṭiladdhā tassa ca saṅkappavasena hitaṁ atikkamma ṭhitattā accāhitaṁ kammaṁ karosi luddanti.

Evañca pana vatvā kumāro pitu hatthato kuddālaṁ gahetvā avidūre aññataraṁ āvāṭaṁ khaṇituṁ ārabhi. Atha naṁ pitā upasaṅkamitvā "kasmā tāta āvāṭaṁ khaṇasī"ti pucchi. So tassa kathento tatiyaṁ gāthamāha—

"Mayāpi tāta paṭilacchase tuvaṁ,
Etādisaṁ kamma jarūpanīto.
Taṁ kullavattaṁ anuvattamāno,
Ahampi taṁ nikhaṇissāmi sobbhe"ti.

Tassattho—tāta ahampi etasmiṁ sobbhe taṁ mahallakakāle nikhaṇissāmi, iti kho tāta mayāpi kate[2] imasmiṁ sobbhe tuvaṁ jarūpanīto etādisaṁ kammaṁ paṭilacchase, yaṁ etaṁ tayā pavattitaṁ kulavattaṁ, taṁ anuvattamāno vayappatto bhariyāya saddhiṁ vasanto ahampi taṁ nikhaṇissāmi sobbheti.

Athassa pitā catutthaṁ gāthamāha—

85. "Pharusāhi vācāhi pakubbamāno,
Āsajja maṁ tvaṁ vadase kumāra.
Putto mamaṁ orasako samāno,
Ahītānukampī mama tvaṁsi puttā"ti.

Tattha **pakubbamāno**ti abhibhavanto. **Āsajjā**ti ghaṭṭetvā.

---

1. Paṭiladdhapāpa (Sī), paṭiladdhapāpaṁ (I)
2. Nikkhaṇite (Syā)

Evaṁ vutte paṇḍitakumārako ekaṁ paṭivacanagāthaṁ, dve udānagāthāti tisso gāthā abhāsi—

86. “Na tāhaṁ tāta ahitānukampī,
Hitānukampī te ahampi tāta.
Pāpañca taṁ kamma pakubbamānaṁ,
Arahāmi no vārayituṁ tato.

87. Yo mātaraṁ vā pitaraṁ saviṭṭha,
Adūsake hiṁsati pāpadhammo.
Kāyassa bhedā abhisamparāyaṁ,
Asaṁsayaṁ so nirayaṁ upeti.

88. Yo mātaraṁ vā pitaraṁ saviṭṭha,
Annena pānena upaṭṭhahāti.
Kāyassa bhedā abhisamparāyaṁ,
Asaṁsayaṁ so sugatiṁ upetī”ti.

Imaṁ pana puttassa dhammakathaṁ sutvā pitā aṭṭhamaṁ gāthamāha—

89. “Na me tvaṁ putta ahitānukampī,
Hitānukampī me tvaṁsi putta.
Ahaṁ ca taṁ mātarā vuccamāno,
Etādisaṁ kamma karomi luddan”ti.

Tattha **ahaṁ ca taṁ mātarā**ti ahañca te mātarā, ayameva vā pāṭṭho.

Taṁ sutvā kumāro “tāta itthiyo nāma uppanne dose aniggayhamānā punappunaṁ pāpaṁ karonti, mama mātā yathā puna evarūpaṁ na karoti, tathā naṁ paṇāmetuṁ vaṭṭatī”ti navamaṁ gāthamāha—

90. “Yā te sā bhariyā anariyarūpā,
Mātā mamesā sakiyā janetti.
Niddhāpaye tañca sakā agārā,
Aññampi te sā dukha’māvaheyyā”ti.

Saviṭṭhako paṇḍitaputtassa kathaṁ sutvā somanassajāto hutvā “gacchāma tātā”ti saddhiṁ puttena ca pitarā ca yānake nisīditvā pāyāsi. Sāpi kho anācārā “nikkhantā no gehā kāḷakaṇṇī”ti haṭṭhatuṭṭhā allagomayena gehaṁ upalimpetvā pāyāsaṁ pacitvā āgamanamaggaṁ olokentī te āgacchante disvā “nikkhantaṁ kāḷakaṇṇiṁ puna gahetvā āgato”ti kujjhitvā “are nikatika nikkhantaṁ kāḷakaṇṇiṁ puna ādāya āgatosī”ti paribhāsi. Saviṭṭhako kiñci avatvā yānakaṁ mocetvā “anācāre kiṁ vadesī”ti taṁ sukoṭṭitaṁ koṭṭetvā “ito paṭṭhāya mā imaṁ gehaṁ pāvisī”ti pāde gahetvā nikkaḍḍhi. Tato pitarañca puttañca nhāpetvā sayampi nhāyitvā tayopi pāyāsaṁ paribhuñjiṁsu. Sāpi pāpadhammā katipāhaṁ aññasmiṁ gehe vasi. Tasmiṁ kāle putto pitaraṁ āha “tāta mama mātā ettakena na bujjhati, tumhe mama mātu maṅkubhāvakaraṇatthaṁ asukagāmake mama[1] mātuladhītā atthi, sā mayhaṁ pitarañca puttañca mañca paṭijaggissati, taṁ ānessāmī’ti vatvā mālāgandhādīni ādāya yānakena nikkhamitvā khettaṁ anuvicaritvā sāyaṁ āgacchathā”ti. So tathā akāsi.

Paṭivissakakule itthiyo “sāmiko kira te aññaṁ bhariyaṁ ānetuṁ asukagāmaṁ nāma gato”ti tassā ācikkhiṁsu. Sā “dānimhi naṭṭhā, natthi me puna okāso”ti bhītā tasitā hutvā “puttameva yācissāmī”ti paṇḍitaputtassa santikaṁ gantvā tassa pādesu patitvā “tāta taṁ ṭhapetvā añño mama paṭisaraṇaṁ natthi ito paṭṭhāya tava pitarañca pitāmahañca Alaṅkatacetiyaṁ viya paṭijaggissāmi, puna mayhaṁ imasmiṁ ghare pavesanaṁ karohī”ti āha. So “sādhu amma, sace puna evarūpaṁ na karissatha, karissāmi, appamattā hothā”ti vatvā pitu āgatakāle dasamaṁ gāthamāha—

91. “Yā te sā bhariyā anariyarūpā,
Mātā mamesā sakiyā janetthi.
Dantā kareṇūva vasūpanītā,
Sā pāpadhammā puna’ rāvajātū”ti.

---

1. Vo (Syā)

Tattha **kareṇūvā**ti tāta idāni sā āneñjakāraṇaṁ kārikā hatthinī viya dantā vasaṁ upanītā nibbisevanā jātā. **Puna'rāgajātū**ti puna imaṁ gehaṁ āgacchatūti.

Evaṁ so pitu dhammaṁ kathetvā gantvā mātaraṁ ānesi. Sā sāmikañca sasurañca khamāpetvā tato paṭṭhāya dantā dhammena samannāgatā hutvā sāmikañca sasurañca puttañca paṭijaggi. Ubhopi ca puttassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni karitvā saggaparāyaṇā ahesuṁ.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne pituposako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā pitā ca putto ca suṇisā ca teyeva ahesuṁ, paṇḍitakumāro pana ahameva ahosinti.

Takkalajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Mahādhammapālajātakavaṇṇanā (447)

Kiṁ te vatanti idaṁ Satthā paṭhamagamanena Kapilapuraṁ gantvā Nigrodhārāme viharanto pitu nivesane rañño asaddahanaṁ ārabbha kathesi. Tadā hi Suddhodanamahārājā vīsatisahassabhikkhuparivārassa Bhagavato attano nivesane yāgukhajjakaṁ datvā antarābhatte sammodanīyaṁ kathaṁ kathento "bhante tumhākaṁ padhānakāle devatā āgantvā ākāse ṭhatvā 'putto te Siddhatthakumāro appāhāratāya mato'ti mayhaṁ ārocesun"ti āha. Satthārā ca "saddahi mahārājā"ti vutte "na saddahiṁ bhante ākāse ṭhatvā kathentiyopi devatā, 'mama puttassa bodhitale Buddhattaṁ appatvā parinibbānaṁ nāma natthī'ti paṭikkhipin"ti āha. "Mahārāja pubbepi tvaṁ Mahādhammapālakālepi 'putto te mato, imānissa aṭṭhīnī'ti dassetvā vadantassapi disāpāmokkhācariyassa 'amhākaṁ kule taruṇakāle kālakiriyā nāma natthī'ti na saddahi, idāni pana kasmā saddahissasī"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ karente Kāsiraṭṭhe Dhammapālagāmo nāma ahosi. So Dhammapālakulassa vasanatāya etaṁ nāmaṁ labhi. Tattha dasannaṁ kusalakammapathānaṁ pālanato “Dhammapālo” tveva paññāto brāhmaṇo paṭivasati, tassa kule antamaso dāsakammakarāpi dānaṁ denti, sīlaṁ rakkhanti, uposathakammaṁ karonti. Tadā bodhisatto tasmiṁ kule nibbatti, “Dhammapālakumāro” tvevassa nāmaṁ kariṁsu. Atha naṁ vayappattaṁ pitā sahassaṁ datvā sippuggahaṇatthāya Takkasilaṁ pesesi. So tattha gantvā disāpāmokkhācariyassa santike sippaṁ uggaṇhi, pañcannaṁ māṇavakasatānaṁ jeṭṭhantevāsiko ahosi. Tadā ācariyassa jeṭṭhaputto kālamakāsi. Ācariyo māṇavakaparivuto ñātigaṇena saddhiṁ rodanto kandanto susāne tassa sarīrakiccaṁ kāreti. Tattha ācariyo ca ñātivaggo cassa antevāsikā ca rodanti paridevanti, Dhammapāloyeveko na rodati na paridevati, apica kho pana tesu pañcasatesu māṇavesu susānā āgamma ācariyassa santike nisīditvā “aho evarūpo nāma ācārasampanno taruṇamāṇavo taruṇakāleyeva mātāpitūhi vippayutto maraṇappatto”ti vadantesu “sammā tumhe ‘taruṇo’ti bhaṇatha, atha kasmā taruṇakāleyeva marati, nanu ayuttaṁ taruṇakāle maritun”ti āha.

Atha naṁ te āhaṁsu “kiṁ pana samma tvaṁ imesaṁ sattānaṁ maraṇabhāvaṁ[1] na jānāsī”ti. Jānāmi, taruṇakāle pana na maranti, mahallakakāleyeva marantīti. Nanu aniccā sabbe saṅkhārā hutvā abhāvinoti. Saccaṁ aniccā, daharakāle pana sattā na maranti, mahallakakāle maranti, aniccataṁ pāpuṇantīti. Kiṁ samma Dhammapāla tumhākaṁ gehe na keci marantīti. Daharakāle pana na maranti, mahallakakāleyeva marantīti. Kiṁ panesā tumhākaṁ kulapaveṇīti. Āma kulapaveṇīti. Māṇavā taṁ tassa kataṁ ācariyassa ārocesuṁ. Atha naṁ so pakkosāpetvā pucchi “saccaṁ kira tāta Dhammapāla tumhākaṁ kule daharakāle na mīyantī”ti. Saccaṁ ācariyāti. So tassa vacanaṁ sutvā cintesi “ayaṁ ativiya acchariyaṁ vadati, imassa pitu santikaṁ gantvā pucchitvā sace etaṁ saccaṁ, ahampi

1. Maraṇasabhāvaṁ (Sī, I)

tameva dhammaṁ pūressāmī”ti. So puttassa kattabbakiccaṁ katvā sattaṭṭhadivasaccayena Dhammapālaṁ pakkosāpetvā “tāta ahaṁ khippaṁ āgamissāmi, yāva mamāgamanā ime māṇave sippaṁ vācehī”ti vatvā ekassa eḷakassa aṭṭhīni gahetvā dhovitvā pasibbake katvā ekaṁ cūḷupaṭṭhākaṁ ādāya Takkasilato nikkhamitvā anupubbena taṁ gāmaṁ patvā “kataraṁ Mahādhammapālassa gehan”ti pucchitvā gantvā dvāre aṭṭhāsi. Brāhmaṇassa dāsamanussesu yo yo paṭhamaṁ addasa, so so ācariyassa hatthato chattaṁ gaṇhi, upāhanaṁ gaṇhi, upaṭṭhākassapi hatthato pasibbakaṁ gaṇhi. “Puttassa vo Dhammapālakumārassa ācariyo dvāre ṭhitoti kumārassa pitu ārocethā”ti ca vuttā “sādhū”ti gantvā ārocayiṁsu. So vegena dvāramūlaṁ gantvā “ito ethā”ti taṁ gharaṁ abhinetvā pallaṅke nisīdāpetvā sabbaṁ pādadhovanādikiccaṁ akāsi.

Ācariyo bhuttabhojano sukhakathāya nisinnakāle “brāhmaṇa putto te Dhammapālakumāro paññavā tiṇṇaṁ vedānaṁ aṭṭhārasannañca sippānaṁ nipphattiṁ patto, apica kho panekena aphāsukena jīvitakkhayaṁ patto, sabbe saṅkhārā aniccā, mā socitthā”ti āha. Brāhmaṇo pāṇiṁ paharitvā mahāhasitaṁ hasi. “Kinnu brāhmaṇa hasasī”ti ca vutte “mayhaṁ putto na marati, añño koci mato bhavissatī”ti āha. “Brāhmaṇaputtoyeva te mato, puttasseva te aṭṭhīni disvā saddahā”ti aṭṭhīni nīharitvā “imāni te puttassa aṭṭhīnī”ti āha. Etāni eḷakassa vā sunakhassa vā bhavissanti, mayhaṁ pana putto na marati, amhākañhi kule yāva sattamā kulaparivaṭṭā taruṇakāle matapubbā nāma natthi, tvaṁ musā bhaṇasīti. Tasmiṁ khaṇe sabbepi pāṇiṁ paharitvā mahāhasitaṁ hasiṁsu. Ācariyo taṁ acchariyaṁ disvā somanassappatto hutvā “brāhmaṇa tumhākaṁ kulapaveṇiyaṁ daharānaṁ amaraṇena na sakkā ahetukena bhavituṁ, kena vo kāraṇena daharā na mīyantī”ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

92. “Kiṁ te vataṁ kiṁ pana brahmacariyaṁ,
Kissa suciṇṇassa ayaṁ vipāko.
Akkhāhi me brāhmaṇa etamatthaṁ,
Kasmā nu tumhaṁ daharā na mīyare”ti.

Tattha **vatan**ti vatasamādānaṁ. **Brahmacariyan**ti seṭṭhacariyaṁ. **Kissa suciṇṇassā**ti tumhākaṁ kule daharānaṁ amaraṁ nāma katarasucaritassa vipākoti.

Taṁ sutvā brāhmaṇo yesaṁ guṇānaṁ ānubhāvena tasmiṁ kule daharā na mīyanti, te vaṇṇayanto—

93. "Dhammaṁ carāma na musā bhaṇāma,
Pāpāni kammāni parivajjayāma[1].
Anariyaṁ parivajjemu sabbaṁ,
Tasmā hi amhaṁ daharā na mīyare.

94. Suṇoma dhammaṁ asataṁ satañca,
Na cāpi dhammaṁ asataṁ rocayāma.
Hitvā asante na jahāma sante,
Tasmā hi amhaṁ daharā na mīyare.

95. Pubbeva dānā sumanā bhavāma,
Dadampi ve attamanā bhavāma.
Datvāpi ve nānutappāma pacchā,
Tasmā hi amhaṁ daharā na mīyare.

96. Samaṇe mayaṁ brāhmaṇe addhike ca,
Vanibbake yācanake dalidde.
Annena pānena abhitappayāma,
Tasmā hi amhaṁ daharā na mīyare.

97. Mayañca bhariyaṁ nātikkamāma,
Amhe ca bhariyā natikkamanti.
Aññatra tāhi brahmacariyaṁ carāma,
Tasmā hi amhaṁ daharā na mīyare.

---

1. Vivajjayāma (Sī, Syā, I)

98. Pāṇātipātā viramāma sabbe,
Loke adinnaṁ parivajjayāma.
Amajjapā nopi musā bhaṇāma,
Tasmā hi amhaṁ daharā na mīyare.

99. Etāsu ve jāyare suttamāsu,
Medhāvino honti pahūtapaññā.
Bahussutā vedaguno ca honti,
Tasmā hi amhaṁ daharā na mīyare.

100. Mātā pitā ca[1] bhaginī bhātaro ca,
Puttā ca dārā ca mayaṁ ca sabbe.
Dhammaṁ carāma paralokahetu,
Tasmā hi amhaṁ daharā na mīyare.

101. Dāsā ca dāsyo[2] anujīvino ca,
Paricārakā kammakarā ca sabbe.
Dhammaṁ caranti paralokahetu,
Tasmā hi amhaṁ daharā na mīyare"ti—

imā gāthā āha.

Tattha **dhammaṁ carāmā**ti dasakusalakammapathadhammaṁ carāma, attano jīvitahetu antamaso kunthakipillikampi jīvitā na voropema, parabhaṇḍaṁ lobhacittena na olokemāti sabbaṁ vitthāretabbaṁ. Musāvādo cettha musāvādissa akaraṇapāpaṁ nāma natthīti ussannavasena puna vutto. Te kira hasādhippāyenapi musā na bhaṇanti. **Pāpānī**ti sabbāni nirayagāmikammāni. **Anariyan**ti ariyagarahitaṁ sabbaṁ asundaraṁ aparisuddhaṁ kammaṁ parivajjayāma. **Tasmā hi amhan**ti ettha **hi**-kāro nipātamatto, tena kāraṇena amhākaṁ daharā na mīyanti, antarā akālamaraṇaṁ nāma no natthīti attho. "Tasmā amhan"tipi pāṭho. **Suṇomā**ti mayaṁ kiriyavādānaṁ[3] sappurisānaṁ kusaladīpanampi asappurisānaṁ akusaladīpanampi dhammaṁ

---

1. Mātā ca pitā (Ka), mātāpitaro (Syā)
2. Dasso (Sī) Dāsī (Syā)
3. Kira yathā nāma (Syā, Ka)

suṇoma, so pana no sutamattakova hoti, taṁ na rocayāma. Tehi pana no saddhiṁ viggaho vā vivādo vā mā hotūti dhammaṁ suṇāma, sutvāpi hitvā asante sante vattāma, ekampi khaṇaṁ na jahāma sante, pāpamitte pahāya kalyāṇamittasevinova homāti.

Samaṇe mayaṁ brāhmaṇeti mayaṁ samitapāpe bāhitapāpe Paccekabuddhasamaṇabrāhmaṇepi avasesadhammikasamaṇabrāhmaṇepi addhikayācake sesajanepi annapānena abhitappemāti attho. Pāḷiyaṁ pana ayaṁ gāthā "pubbeva dānā"ti gāthāya pacchato āgatā. **Nātikkamāmā**ti attano bhariyaṁ atikkamitvā bahi aññaṁ micchācāraṁ na karoma. **Aññatra tāhī**ti tā attano bhariyā ṭhapetvā sesa-itthīsu brahmacariyaṁ carāma, amhākaṁ bhariyāpi sesapurisesu evameva vattanti. **Jāyare**ti jāyanti. **Suttamāsū**ti susīlāsu uttamitthīsu. Idaṁ vuttaṁ hoti—ye etāsu sampannasīlāsu uttamitthīsu amhākaṁ puttā jāyanti, te medhāvinoti evaṁpakārā honti, kuto tesaṁ antarā maraṇaṁ, tasmāpi amhākaṁ kule daharā na marantīti. **Dhammaṁ carāmā**ti paralokatthāya tividhasucaritadhammaṁ carāma. **Dāsyo**ti[1] dāsiyo.

Avasāne—

102. "Dhammo have rakkhati dhammacāriṁ,
Dhammo suciṇṇo sukhamāvahati.
Esānisaṁso dhamme suciṇṇe,
Na duggatiṁ gacchati dhammacārī.

103. Dhammo have rakkhati dhammacāriṁ,
Chattaṁ mahantaṁ viya vassakāle.
Dhammena gutto mama Dhammapālo,
Aññassa aṭṭhīni sukhī kumāro"ti—

imāhi dvīhi gāthāhi dhammacārīnaṁ guṇaṁ kathesi.

Tattha **rakkhatī**ti dhammo nāmeso rakkhito attano rakkhitaṁ paṭirakkhati. **Sukhamāvahatī**ti devamanussasukhañceva nibbānasukhañca āvahati.

---

1. Dassoti (Sī, I), dāsīti (Syā)

Na duggatinti nirayādibhedaṁ duggatiṁ na gacchati. Evaṁ brāhmaṇa mayaṁ dhammaṁ rakkhāma, dhammopi amhe rakkhatīti dasseti. **Dhammena gutto**ti mahāchattasadisena attanā gopitadhammena gutto. **Aññassa aṭṭhīnī**ti tayā ānītāni aṭṭhīni aññassa eḷakassa vā sunakhassa vā aṭṭhīni bhavissanti, chaḍḍethetāni, mama putto sukhī kumāroti.

Taṁ sutvā ācariyo "mayhaṁ āgamanaṁ su-āgamanaṁ, saphalaṁ, no nipphalan"ti sañjātasomanasso Dhammapālassa pitaraṁ khamāpetvā "mayā āgacchantena tumhākaṁ vīmaṁsanatthāya imāni eḷaka-aṭṭhīni ābhatāni, putto te arogoyeva, tumhākaṁ rakkhitadhammaṁ mayhampi dethā"ti paṇṇe likhitvā katipāhaṁ tattha vasitvā Takkasilaṁ gantvā Dhammapālaṁ sabbasippāni sikkhāpetvā mahantena parivārena pesesi.

Satthā Suddhodanamahārājassa imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne rājā anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṁ, ācariyo Sāriputto, parisā Buddhaparisā, Dhammapālakumāro pana ahameva ahosinti.

Mahādhammapālajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Kukkuṭajātakavaṇṇanā (448)

Nāsmase katapāpamhīti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanaṁ ārabbha kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū Devadattassa aguṇakathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Devadatto dhanuggahādipayojanena Dasabalassa vadhatthameva upāyaṁ karotī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi esa mayhaṁ vadhāya parisakkiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Kosambiyaṁ Kosambako nāma rājā rajjaṁ kāresi. Tadā bodhisatto ekasmiṁ Veḷuvane kukkuṭayoniyaṁ nibbattitvā anekasatakukkuṭaparivāro araññe vasati, tassāvidūre eko seno

vasati. So upāyena ekekaṁ kukkuṭaṁ gahetvā khādanto ṭhapetvā bodhisattaṁ sesekhādi, bodhisatto ekakova ahosi. So appamatto velāya gocaraṁ gahetvā Veḷuvanaṁ pavisitvā vasati. So seno taṁ gaṇhituṁ asakkonto "ekena naṁ upāyena upalāpetvā gaṇhissāmī"ti cintetvā tassāvidūre sākhāya nilīyitvā "samma kukkuṭarāja tvaṁ mayhaṁ kasmā bhāyasi, ahaṁ tayā saddhiṁ vissāsaṁ kattukāmo, asukasmiṁ nāma padese sampannagocaro, tattha ubhopi gocaraṁ gahetvā aññamaññaṁ piyasaṁvāsaṁ vasissāmā"ti āha. Atha naṁ bodhisatto āha "samma mayhaṁ tayā saddhiṁ vissaso nāma natthi, gaccha tvan"ti. Samma tvaṁ mayā pubbe katapāpatāya na saddahasi, ito paṭṭhāya evarūpaṁ na karissāmīti. Na mayhaṁ tādisena sahāyenattho, gaccha tvanti. Iti naṁ yāvatatiyaṁ paṭikkhipitvā "etehi aṅgehi samannāgatena puggalena saddhiṁ vissāso nāma kātuṁ na vaṭṭatī"ti vanaghaṭaṁ unnādento devatāsu sādhukāraṁ dadamānāsu dhammakathaṁ samuṭṭhāpento—

104. "Nāsmase katapāpamhi, nāsmase alikavādine.
Nāsmase attatthapaññamhi, atisantepi nāsmase.

105. Bhavanti heke purisā, gopipāsikajātikā.
Ghasanti maññe mittāni, vācāya na ca kammunā.

106. Sukkhañjalipaggahitā, vācāya paliguṇṭhitā.
Manussapheggū nāsīde, yasmiṁ natthi kataññutā.

107. Na hi aññaññacittānaṁ, itthīnaṁ purisāna vā.
Nānāvikatvā saṁsaggaṁ, tādisampi ca nāsmase.

108. Anariyakammamokkantaṁ, athetaṁ sabbaghātinaṁ.
Nisitaṁva paṭicchannaṁ, tādisampi ca nāsmase.

109. Mittarūpeni'dhekacce, sākhalyena acetasā.
Vividhehi upāyanti[1], tādisampi ca nāsmase.

---

1. Upāyehi (Sī, Syā)

110. Āmisaṁ vā dhanaṁ vāpi, yattha passati tādiso.
Dubbhiṁ karoti dummedho, tañca hantvāna gacchatī”ti—

imā gāthā āha.

Tattha **nāsmase**ti nāssase. Ayameva vā pāṭho, na vissaseti vuttaṁ hoti. **Katapāpamhī**ti paṭhamaṁ katapāpe puggale. **Alikavādine**ti musāvādimhipi na vissase. Tassa hi akattabbaṁ nāma pāpaṁ natthi. **Nāsmase attatthapaññamhī**ti attano atthāya eva yassa paññā snehavasena na bhajati, dhanatthikova bhajati, tasmiṁ attatthapaññepi na vissase. **Atisante**ti anto upasame avijjamāneyeva ca bahi upasamadassanena atisante viya paṭicchannakammantepi bilapaṭicchanna-āsīvisasadise kuhakapuggale. **Gopipāsikajātikā**ti[1] gunnaṁ pipāsakajātikā viya, pipāsitagosadisāti vuttaṁ hoti. Yathā pipāsitagāvo titthaṁ otaritvā mukhapūraṁ udakaṁ pivanti, na pana udakassa kattabbayuttakaṁ karonti, evameva ekacce “idañcidañca karissāmā”ti madhuravacanena mittāni ghasanti, piyavacanānucchavikaṁ pana na karonti, tādisesu vissāso mahato anatthāya hotīti dīpeti.

Sukkhañjalipaggahitāti paggahitatuccha-añjalino. **Vācāya paliguṇṭhitā**ti “idaṁ dassāma, idaṁ karissāmā”ti vacanena paṭicchādikā. **Manussapheggū**ti evarūpā asārakā manussā manussapheggū nāma. **Nāsīde**ti na āsīde evarūpe na upagaccheyya. **Yasmiṁ natthī**ti yasmiñca puggale kataññutā natthi, tampi nāsīdeti attho. **Aññaññacittānan**ti aññenaññena cittena samannāgatānaṁ, lahucittānanti attho. Evarūpānaṁ itthīnaṁ vā purisānaṁ vā na vissaseti dīpeti. **Nānāvikatvā**[2] **saṁsaggan**ti yopi na sakkā anupagantvā etassa antarāyaṁ kātunti antarāyakaraṇatthaṁ nānākāraṇehi[3] saṁsaggamāvikatvā daḷhaṁ karitvā pacchā-antarāyaṁ karoti, tādisampi puggalaṁ[4] nāsmase na vissaseyyāti dīpeti.

Anariyakammamokkantanti anariyānaṁ dussīlānaṁ kammaṁ otaritvā ṭhitaṁ. **Athetan**ti athiraṁ appatiṭṭhitavacanaṁ. **Sabbaghātinan**ti okāsaṁ labhitvā

---

1. Gopipāsakajātikāti (Sī, Syā)
2. Nānāva katvā (Sī)
3. Nānākaraṇehi (Syā, I)
4. Tādisamhi puggale (Sī)

sabbesaṁ upaghātakaraṁ. **Nisitaṁva paṭicchannan**ti kosiyā vā pilotikāya vā paṭicchannaṁ nisitakhaggamiva. **Tādisampī**ti evarūpampi amittaṁ mittapatirūpakaṁ na vissaseyya. **Sākhalyenā**ti maṭṭhavacanena. **Acetasā**ti acittakena. Vacanameva hi nesaṁ maṭṭhaṁ, cittaṁ pana thaddhaṁ pharusaṁ. **Vividhehī**ti vividhehi upāyehi otārāpekkhā upagacchanti. **Tādisampī**ti yo etehi amittehi mittapatirūpakehi sadiso hoti, tampi na vissaseti attho. **Āmisan**ti khādanīyabhojanīyaṁ. **Dhanan**ti mañcapaṭipādakaṁ ādiṁ katvā avasesaṁ. **Yattha passatī**ti sahāyakagehe yasmiṁ ṭhāne passati. **Dubbhiṁ karotī**ti dubbhicittaṁ uppādeti, taṁ dhanaṁ harati. **Tañca hantvānā**ti[1] tañca sahāyakampi chetvā[2] gacchati. Iti imā satta gāthā kukkuṭarājā kathesi.

111. "Mittarūpena bahavo, channā sevanti sattavo.
Jahe kāpurise hete, kukkuṭo viya senakaṁ.

112. Yo ca uppatitaṁ atthaṁ, na khippamanubujjhati.
Amittavasamanveti, pacchā ca manutappati.

113. Yo ca uppatitaṁ atthaṁ, khippameva nibodhati.
Muccate sattusambādhā, kukkuṭo viya senakā.

114. Taṁ tādisaṁ kuṭa'mivo'ḍḍitaṁ vane,
Adhammikaṁ niccavidhaṁsakārinaṁ.
Ārā vivajjeyya naro vicakkhaṇo,
Senaṁ yathā kukkuṭo vaṁsakānane"ti—

imā catasso dhammarājena bhāsitā abhisambuddhagāthā.

Tattha **jahe kāpurise hete**ti bhikkhave ete kāpurise paṇḍito jaheyya. **Ha**-kāro panettha nipātamattaṁ. **Pacchā ca manutappatī**ti pacchā ca anutappati. **Kūṭa'mivo'ḍḍitan**ti vane migānaṁ bandhanatthāya kūṭapāsaṁ viya oḍḍitaṁ. **Niccavidhaṁsakārinan**ti niccaṁ viddhaṁsanakaraṁ. **Vaṁsakānane**ti yathā vaṁsavane kukkuṭo senaṁ vivajjeti, evaṁ vicakkhaṇo pāpamitte vivajjeyya.

---

1. Jhatvānāti (Sī), hitvānāti (Syā)
2. Hantvā (Sī), hitvā (Syā)

Sopi tā gāthā vatvā senaṁ āmantetvā "sace imasmiṁ ṭhāne vasissasi, jānissāmi te kattabban"ti tajjesi. Seno tato palāyitvā aññatra gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave Devadatto pubbepi mayhaṁ vadhāya parisakkī"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā seno Devadatto ahosi, kukkuṭo pana ahameva ahosin"ti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā dasamā.

Catudvāravaggo paṭhamo.

---

11. Maṭṭhakuṇḍalījātakavaṇṇanā (449)

Alaṅkato maṭṭhakuṇḍalīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ mataputtaṁ kuṭumbikaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kirekassa Buddhupaṭṭhākassa kuṭumbikassa piyaputto kālamakāsi. So puttasokasamappito na nhāyati na bhuñjati na kammante vicāreti, na Buddhupaṭṭhānaṁ gacchati, kevalaṁ "piyaputtaka maṁ ohāya paṭhamataraṁ gatosī"ti-ādīni vatvā vippalapati. Satthā paccūsasamaye lokaṁ olokento tassa sotāpattiphalūpanissayaṁ disvā punadivase bhikkhusaṁghaparivuto Sāvatthiyaṁ piṇḍāya caritvā katabhattakicco bhikkhū uyyojetvā Ānandattherena pacchāsamaṇena tassa gharadvāraṁ agamāsi. Satthu āgatabhāvaṁ kuṭumbikassa ārocesuṁ. Athassa gehajano āsanaṁ paññapetvā Satthāraṁ nisīdāpetvā kuṭumbikaṁ pariggahetvā Satthu santikaṁ ānesi. Taṁ vanditvā ekamantaṁ nisinnaṁ Satthā karuṇāsītalena vacanena āmantetvā "kiṁ upāsaka puttakaṁ anusocasī"ti pucchitvā "āma bhante"ti vutte "upāsaka porāṇakapaṇḍitā putte kālakate sokasamappitā vicarantāpi[1] paṇḍitānaṁ kathaṁ sutvā 'alabbhanīyaṭṭhāna' nti tathato ñatvā appamattakampi sokaṁ na kariṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

---

1. Viravantāpi (Ka)

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente ekassa mahāvibhavassa brāhmaṇassa putto pañcadasasoḷasavassakāle ekena byādhinā phuṭṭho kālaṁ katvā devaloke nibbatti. Brāhmaṇo tassa kālakiriyato paṭṭhāya susānaṁ gantvā chārikapuñjaṁ āvijjhanto paridevati, sabbakammante pariccajitvā sokasamappito vicarati. Tadā devaputto anuvicaranto taṁ disvā "ekaṁ upamaṁ katvā sokaṁ harissāmī"ti tassa susānaṁ gantvā paridevanakāle tasseva puttavaṇṇī hutvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍito ekasmiṁ padese ṭhatvā ubho hatthe sīse ṭhapetvā mahāsaddena paridevi. Brāhmaṇo saddaṁ sutvā taṁ oloketvā puttapemaṁ paṭilabhitvā tassa santike ṭhatvā "tāta māṇava imasmiṁ susānamajjhe kasmā paridevasī"ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

115. "Alaṅkato Maṭṭhakuṇḍalī, māladhārī haricandanussado.
Bāhā paggayha kandasi, vanamajjhe kiṁ dukkhito tuvan"ti.

Tattha **alaṅkato**ti nānābharaṇavibhūsito. **Maṭṭhakuṇḍalī**ti karaṇapariniṭṭhitehi maṭṭhehi kuṇḍalehi samannāgato. **Māladhārī**ti[1] Vicitrakusumamāladharo. **Haricandanussado**ti suvaṇṇavaṇṇena candanena anulitto. **Vanamajjhe**ti susānamajjhe. **Kiṁ dukkhito tuvan**ti kiṁkāraṇā dukkhito tvaṁ, ācikkha, ahaṁ te yaṁ icchasi, taṁ dassāmīti āha.

Athassa kathento māṇavo dutiyaṁ gāthamāha—

116. "Sovaṇṇamayo pabhassaro,
Uppanno rathapañjaro mama.
Tassa cakkayugaṁ na vindāmi,
Tena dukkhena jahāmi jīvitan"ti.

Brāhmaṇo sampaṭicchanto tatiyaṁ gāthamāha—

117. "Sovaṇṇamayaṁ maṇīmayaṁ,
Lohamayaṁ atha rūpiyāmayaṁ.
Pāvada rathaṁ karissāmi te,
Cakkayugaṁ paṭipādayāmi tan"ti.

---

1. Mālabhārīti (Sī, I)

Tattha **pāvadā**ti yādisena te attho yādisaṁ rocesi, tādisaṁ vada, ahaṁ te rathaṁ karissāmi. **Paṭipādayāmi tan**ti taṁ pañjarānurūpaṁ cakkayugaṁ adhigacchāpemi.

Taṁ sutvā māṇavena kathitāya gāthāya paṭhamapādaṁ Satthā abhisambuddho hutvā kathesi, sesaṁ māṇavo.

118. "So māṇavo tassa pāvadi,
Candasūriyā ubhaye'ttha bhātaro.
Sovaṇṇamayo ratho mama,
Tena cakkayugena sobhatī"ti.

Brāhmaṇo tadanantaraṁ āha—

119. "Bālo kho tvaṁsi māṇava,
Yo tvaṁ patthayasi apatthiyaṁ.
Maññāmi tuvaṁ marissasi,
Na hi tvaṁ lacchasi candasūriye"ti.

Brāhmaṇena vuttagāthāya **apatthiyan**ti apatthetabbaṁ.

Tato māṇavo āha—

120. "Gamanāgamanampi dissati,
Vaṇṇadhātu ubhaye'ttha vīthito.
Peto pana neva dissati,
Ko nu kho kandataṁ bālyataro"ti.

Māṇavena vuttagāthāya **gamanāgamanan**ti uggamanañca atthagamanañca. Vaṇṇoyeva vaṇṇadhātu. **Ubhaye'ttha vīthiyo**ti ettha ākāse "ayaṁ candassa vīthi, ayaṁ sūriyassa vīthī"ti evaṁ ubhayagamanāgamanabhūmiyopi[1] paññāyanti. **Peto panā**ti paralokaṁ gatasatto pana na dissateva. **Ko nu kho**ti evaṁ sante amhākaṁ dvinnaṁ kandantānaṁ ko nu kho bālyataroti.

1. Ubhayāgatabhūmiyopi (Sī, I)

Evaṁ māṇave kathente brāhmaṇo sallakkhetvā gāthamāha—

121. “Saccaṁ kho vadesi māṇava,
Ahameva kandataṁ bālyataro.
Candaṁ viya dārako rudaṁ,
Petaṁ kālakatā’bhipatthaye”ti.

Tattha **candaṁ viya dārako**ti yathā daharo gāmadārako “candaṁ dethā”ti candassatthāya rodeyya, evaṁ ahampi petaṁ kālakataṁ abhipatthemīti.

Iti brāhmaṇo māṇavassa kathāya nissoko hutvā tassa thutiṁ karonto sesagāthā abhāsi—

122. “Ādittaṁ vata maṁ santaṁ, ghatasittaṁva pāvakaṁ.
Vārinā viya osiñcaṁ, sabbaṁ nibbāpaye daraṁ.

123. Abbahī vata me sallaṁ, yamāsi hadayassitaṁ.
Yo me sokaparetassa, puttasokaṁ apānudi.

124. Sohaṁ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo.
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇavā”ti.

Atha naṁ māṇavo “brāhmaṇa yassatthāya tvaṁ rodasi, ahaṁ te putto, ahaṁ devaloke nibbatto, ito paṭṭhāya mā maṁ anusoci, dānaṁ dehi, sīlaṁ rakkhāhi, uposathaṁ karohī”ti ovaditvā sakaṭṭhānameva gato. Brāhmaṇopi tassovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā kālakato devaloke nibbatti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhati. Tadā Dhammadesakadevaputto ahameva ahosinti.

Maṭṭhakuṇḍalījātakavaṇṇanā ekādasamā.

12. Bilārakosiyajātakavaṇṇanā (450)

Apacantāpīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ dānavittaṁ[1] bhikkhuṁ ārabbha kathesi. So kira Bhagavato dhammadesanaṁ sutvā sāsane pabbajitvā pabbajitakālato paṭṭhāya dānavitto[2] ahosi dānajjhāsayo, pattapariyāpannampi piṇḍapātaṁ aññassa adatvā na bhuñji, antamaso pānīyampi labhitvā aññassa adatvā na pivi, evaṁ dānābhirato ahosi. Athassa dhammasabhāyaṁ bhikkhū guṇakathaṁ kathesuṁ. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte taṁ bhikkhuṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu dānavitto dānajjhāsayo"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "bhikkhave ayaṁ pubbe assaddho ahosi appasanno, tiṇaggena[3] telabindumpi uddharitvā kassaci na adāsi, atha naṁ ahaṁ dametvā nibbisevanaṁ katvā dānaphalaṁ ñāpesiṁ[4], tameva dānaninnaṁ cittaṁ bhavantarepi na pajahatī"ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto kuṭumbaṁ saṇṭhapetvā pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṁ patvā ekadivasaṁ dhanavilokanaṁ katvā "dhanaṁ paññāyati, etassa uppādakā na paññāyanti, imaṁ dhanaṁ vissajjetvā mahādānaṁ dātuṁ vaṭṭatī"ti dānasālaṁ kāretvā yāvajīvaṁ mahādānaṁ pavattetvā āyupariyosāne "idaṁ dānavattaṁ mā upacchindī"ti puttassa ovādaṁ datvā Tāvatiṁsabhavane Sakko hutvā nibbatti. Puttopissa tatheva dānaṁ datvā puttaṁ ovaditvā āyupariyosāne Cando devaputto hutvā nibbatti, tassa putto Sūriyo hutvā nibbatti, tassapi putto Mātalisaṅgāhako hutvā nibbatti, tassa putto Pañcasikho Gandhabbadevaputto hutvā nibbatti. Chaṭṭho pana assaddho ahosi thaddhacitto nisneho maccharī, dānasālaṁ viddhaṁsetvā jhāpetvā yācake pothetvā nīharāpesi, kassaci tiṇaggena uddharitvā telabindumpi na deti. Tadā Sakko devarājā attano pubbakammaṁ oloketvā "pavattati nu kho me dānavaṁso, udāhu no"ti upadhārento "putto me dānaṁ

---

1. Dānavataṁ (I), dānavantaṁ (Ka)
2. Dānavato (I), dānavanto (Ka)
3. Kusatiṇena (Syā)
4. Dānaphale patiṭṭhāpesiṁ (Syā, Ka)

pavattetvā Cando hutvā nibbatti, tassa putto Sūriyo, tassa putto Mātali, tassa putto Pañcasikho Gandhabbadevaputto hutvā nibbatti, chaṭṭho pana taṁ vaṁsaṁ upacchindī"ti passi.

Athassa etadahosi "imaṁ pāpadhammaṁ dametvā dānaphalaṁ jānāpetvā āgamissāmī"ti. So Candasūriyamātalipañcasikhe pakkosāpetvā "sammā amhākaṁ vaṁse chaṭṭho kulavaṁsaṁ samucchinditvā dānasālaṁ jhāpetvā yācake nīharāpesi, na kassaci kiñci deti, etha naṁ damessāmā"ti tehi saddhiṁ Bārāṇasiṁ agamāsi. Tasmiṁ khaṇe seṭṭhi rājupaṭṭhānaṁ katvā āgantvā sattame dvārakoṭṭhake antaravīthiṁ olokento caṅkamati. Sakko "tumhe mama paviṭṭhakāle pacchato paṭipāṭiyā āgacchathā"ti vatvā gantvā seṭṭhissa santike ṭhatvā "bho mahāseṭṭhi bhojanaṁ me dehī"ti āha. Brāhmaṇa natthi tava idha bhattaṁ, aññattha gacchāti. Bho mahāseṭṭhi brāhmaṇehi bhatte yācite na dātuṁ na labbhatīti. Brāhmaṇa mama gehe pakkampi pacitabbampi bhattaṁ natthi, aññattha gacchāti. Mahāseṭṭhi ekaṁ te silokaṁ kathessāmi, taṁ suṇāhīti. Natthi mayhaṁ tava silokenattho, mā idha tiṭṭhāti. Sakko tassa kathaṁ asuṇanto viya dve gāthā abhāsi—

125. "Apacantāpi dicchanti, santo laddhāna bhojanaṁ.
Kimeva tvaṁ pacamāno, yaṁ na dajjā na taṁ samaṁ.

126. Maccherā ca pamādā ca, evaṁ dānaṁ na dīyati.
Puññaṁ ākaṅkhamānena, deyyaṁ hoti vijānatā"ti.

Tāsaṁ attho—mahāseṭṭhi apacantāpi santo sappurisā bhikkhācariyāya laddhampi bhojanaṁ dātuṁ icchanti, na ekakā paribhuñjanti. Kimeva tvaṁ pacamāno yaṁ na dadeyyāsi, na taṁ samaṁ, taṁ tava anurūpaṁ anucchavikaṁ na hoti. Dānañhi maccherena ca pamādena cāti dvīhi dosehi na dīyati, puññaṁ ākaṅkhamānena vijānatā paṇḍitamanussena dātabbameva hotīti.

So tassa vacanaṁ sutvā "tena hi gehaṁ pavisitvā nisīda, thokaṁ lacchasī"ti āha. Sakko pavisitvā te siloke sajjhāyanto nisīdi. Atha naṁ cando āgantvā bhattaṁ yāci. "Natthi te bhattaṁ, gacchā"ti

ca vutto "mahāseṭṭhi anto eko brāhmaṇo nisinno, brāhmaṇavācanakaṁ maññe bhavissati, ahampi bhavissāmī"ti vatvā "natthi brāhmaṇavācanakaṁ, nikkhamā"ti vuccamānopi "mahāseṭṭhi iṅgha tāva silokaṁ suṇāhī"ti dve gāthā abhāsi—

127. "Yasseva bhīto na dadāti maccharī, tadevā'dadato bhayaṁ.
Jighacchā ca pipāsā ca, yassa bhāyati maccharī.
Tameva bālaṁ phusati, asmiṁ loke paramhi ca.

128. Tasmā vineyya maccheraṁ, dajjā dānaṁ malābhibhū.
Puññāni paralokasmiṁ, patiṭṭhā honti pāṇinan"ti.

Tattha **yassa bhāyatī**ti "ahaṁ aññesaṁ datvā sayaṁ jighacchito ca vipāsito ca bhavissāmī"ti yassā[1] jighacchāya pipāsāya bhāyati. **Tamevā**ti taññeva jighacchāpipāsāsaṅkhātaṁ bhayaṁ etaṁ bālaṁ nibbattanibbattaṭṭhāne idhaloke paraloke ca phusati pīḷeti, accantadāliddiyaṁ pāpuṇāti. **Malābhibhū**ti macchariyamalaṁ abhibhavanto.

Tassapi vacanaṁ sutvā "tena hi pavisa, thokaṁ labhissasī"ti āha. Sopi pavisitvā Sakkassa santike nisīdi. Tato thokaṁ vītināmetvā sūriyo āgantvā bhattaṁ yācanto dve gāthā abhāsi—

129. Duddadaṁ dadamānānaṁ, dukkaraṁ kamma kubbataṁ.
Asanto nānukubbanti, sataṁ dhammo durannayo.

130. Tasmā satañca asataṁ, nānā hoti ito gati.
Asanto nirayaṁ yanti, santo saggaparāyaṇā"ti.

Tattha **duddadan**ti dānaṁ nāma duddadaṁ maccheraṁ abhibhavitvā dātabbato, taṁ dadamānānaṁ. **Dukkaran**ti tadeva dānakammaṁ dukkaraṁ yuddhasadisaṁ, taṁ kubbataṁ. **Nānukubbantī**ti asappurisā dānaphalaṁ ajānantā tesaṁ gatamaggaṁ nānugacchanti. **Sataṁ dhammo**ti sappurisānaṁ bodhisattānaṁ dhammo aññehi duranugamo. **Asanto**ti macchariyavasena dānaṁ adatvā asappurisā nirayaṁ yanti.

---

1. Yassa (I, Ka)

Seṭṭhi gahetabbagahaṇaṁ apassanto "tena hi pavisitvā brāhmaṇānaṁ santike nisīda, thokaṁ lacchasī"ti āha. Tato thokaṁ vītināmetvā Mātali āgantvā bhattaṁ yācitvā "natthī"ti vacanamattakālameva sattamaṁ gāthamāha—

131. "Appasmeke pavecchanti, bahuneke na dicchare.
Appasmā dakkhiṇā dinnā, sahassena samaṁ mitā"ti.

Tattha **appasmeke pavecchantī**ti mahāseṭṭhi ekacce paṇḍitapurisā appasmimpi deyyadhamme pavecchanti, dadantiyevāti attho. Bahunāpi deyyadhammena samannāgatā eke sattā **na dicchare** na dadanti. **Dakkhiṇā**ti kammañca phalañca saddahitvā dinnadānaṁ. **Sahassena samaṁ mitā**ti evaṁ dinnā kaṭacchubhattamattāpi dakkhiṇā sahassadānena saddhiṁmitā, mahāphalattā sahassadānasadisāva hotīti attho.

Tampi so "tena hi pavisitvā nisīdā"ti āha. Tato thokaṁ vītināmetvā Pañcasikho āgantvā bhattaṁ yācitvā "natthi gacchā"ti vutte "ahaṁ na gatapubbo[1], imasmiṁ gehe brāhmaṇavācanakaṁ bhavissati maññe"ti tassa dhammakathaṁ ārabhanto aṭṭhamaṁ gāthamāha—

132. "Dhammaṁ care yopi samuñchakaṁ care,
Dārañca posaṁ dadamappakasmiṁ.
Sataṁ sahassānaṁ sahassayāginaṁ,
Kalampi nāgghanti tathāvidhassa te"ti.

Tattha **dhamman**ti tividhasucaritadhammaṁ. **Samuñchakan**ti gāme vā āmakapakkabhikkhācariyaṁ araññe vā phalāphalaharaṇasaṅkhātaṁ uñchaṁ yo careyya, sopi dhammameva care. **Dārañca posan**ti attano ca puttadāraṁ posentoyeva. **Dadamappakasmin**ti paritte vā deyyadhamme dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṁ dadamāno dhammaṁ careti attho. **Sataṁ sahassānaṁ sahassayāginan**ti paraṁ pothetvā viheṭhetvā sahassena yāgaṁ yajantānaṁ sahassayāgīnaṁ issarānaṁ satasahassampi. **Kalampi nāgghanti tathāvidhassa te**ti tesaṁ satasahassasaṅkhātānaṁ sahassayāgīnaṁ[2] yāgā tathāvidhassa dhammena

1. Ahaṁ kahaṁ gatapubbo (I), ahaṁ anāgatapubbo (Ka)
2. Satasahassayāgīnaṁ (Ka)

samena deyyadhammaṁ uppādetvā dentassa duggatamanussassa soḷasiṁ kalaṁ na agghantīti.

Seṭṭhi pañcasikhassa kathaṁ sutvā sallakkhesi. Atha naṁ anagghakāraṇaṁ pucchanto navamaṁ gāthamāha—

133. "Kene'sa yañño vipulo mahagghato,
Samena dinnassa na agghameti.
Kathaṁ sataṁ sahassānaṁ sahassayāginaṁ,
Kalampi nāgghanti tathāvidhassa te"ti.

Tattha **yañño**ti dānayāgo satasahassapariccāgavasena vipulo, vipulattāva mahagghato. **Samena dinnassā**ti dhammena dinnassa kena kāraṇena agghaṁ na upeti. **Kathaṁ sataṁ sahassānan**ti[1] brāhmaṇa kathaṁ sahassayāgīnaṁ[2] purisānaṁ bahūnaṁ sahassānaṁ satasahassasaṅkhātā issarā tathāvidhassa dhammena uppādetvā dāyakassa ekassa duggatamanussassa kalaṁ nāgghantīti.

Athassa kathento Pañcasikho osānagāthamāha—

134. "Dadanti heke visame niviṭṭhā,
Chetvā vadhitvā atha socayitvā.
Sā dakkhiṇā assumukhā sadaṇḍā,
Samena dinnassa na agghameti.
Evaṁ sataṁ sahassānaṁ sahassayāginaṁ,
Kalampi nāgghanti tathāvidhassa te"ti.

Tattha **visame**ti visame kāyakammādimhi niviṭṭhā. **Chetvā**ti[3] kilametvā. **Vadhitvā**ti māretvā. **Socayitvā**ti sasoke katvā.

So Pañcasikhassa dhammakathaṁ sutvā "tena hi gaccha, gehaṁ pavisitvā nisīda, thokaṁ lacchasī"ti āha. Sopi gantvā tesaṁ santike nisīdi. Tato Bilārakosiyo seṭṭhi ekaṁ dāsiṁ āmantetvā "etesaṁ tato bilārakosiyo seṭṭhi ekaṁ dāsiṁ āmantetvā "etesaṁ brāhmaṇānaṁ palāpavīhīnaṁ nāḷiṁ nāḷiṁ dehī"ti āha. Sā vīhī gahetvā

---

1. Kathaṁ sahassānanti (Sī, Syā, I) 2. Satasahassayāgīnaṁ (Ka)
3. Jhatvāti (Sī, I), ghatvāti (Syā)

brāhmaṇe upasaṅkamitvā "ime ādāya yattha katthaci pacāpetvā bhuñjathā"ti āha. Na amhākaṁ vīhinā attho, na mayaṁ vīhiṁ āmasāmāti. Ayya vīhiṁ kirete nāmasantīti. Tena hi tesaṁ taṇḍule dehīti. Sā taṇḍule ādāya gantvā "brāhmaṇā taṇḍule gaṇhathā"ti āha. Mayaṁ āmakaṁ na paṭiggaṇhāmāti. Ayya āmakaṁ kira na gaṇhantīti. Tena hi tesaṁ karoṭiyaṁ vaḍḍhetvā gobhattaṁ dehīti. Sā tesaṁ karoṭiyaṁ vaḍḍhetvā mahāgoṇānaṁ pakkabhattaṁ āharitvā adāsi. Pañcapi janā kabaḷe vaḍḍhetvā mukhe pakkhipitvā gale laggāpetvā akkhīni parivattetvā vissaṭṭhasaññā matā viya nipajjiṁsu. Dāsī te disvā "matā bhavissantī"ti bhītā gantvā seṭṭhino ārocesi "ayya te brāhmaṇā gobhattaṁ gilituṁ asakkontā matā"ti.

So cintesi "idāni ayaṁ pāpadhammo sukhumālabrāhmaṇānaṁ gobhattaṁ dāpesi, te taṁ gilituṁ asakkontā matāti maṁ garahissantī"ti. Tato dāsiṁ āha "khippaṁ gantvā etesaṁ karoṭikesu bhattaṁ haritvā nānaggarasaṁ sālibhattaṁ vaḍḍhehī"ti. Sā tathā akāsi. Seṭṭhi antaravīthiṁ paṭipannamanusse pakkosāpetvā "ahaṁ mama bhuñjananiyāmena etesaṁ brāhmaṇānaṁ bhattaṁ dāpesiṁ, ete lobhena mahante piṇḍe katvā bhuñjamānā gale laggāpetvā matā, mama niddosabhāvaṁ jānāthā"ti vatvā parisaṁ sannipātesi. Mahājane sannipatite brāhmaṇā uṭṭhāya mahājanaṁ oloketvā "passathimassa seṭṭhissa musāvāditaṁ, 'amhākaṁ attano bhuñjanabhattaṁ dāpesi'nti vadati, paṭhamaṁ gobhattaṁ amhākaṁ datvā amhesu matesu viya nipannesu imaṁ bhattaṁ vaḍḍhāpesī"ti vatvā attano mukhehi gahitabhattaṁ bhūmiyaṁ pātetvā dassesuṁ. Mahājano seṭṭhiṁ garahi "andhabāla attano kulavaṁsaṁ nāsesi, dānasālaṁ jhāpesi, yācake gīvāyaṁ gahetvā nīharāpesi, idāni imesaṁ sukhumālabrāhmaṇānaṁ bhattaṁ dento gobhattaṁ dāpesi, paralokaṁ gacchanto tava ghare vibhavaṁ gīvāyaṁ bandhitvā gamissasi maññe"ti.

Tasmiṁ khaṇe Sakko mahājanaṁ pucchi "jānātha tumhe imasmiṁ gehe dhanaṁ kassa santakan"ti. Na jānāmāti. "Imasmiṁ nagare asukakāle

Bārāṇasiyaṁ mahāseṭṭhi nāma dānasālaṁ kāretvā mahādānaṁ pavattayī”ti sutapubbaṁ tumhehīti. Āma suṇāmāti. “Ahaṁ so seṭṭhi, dānaṁ datvā Sakko devarājā hutvā puttopi me taṁ vaṁsaṁ avināsetvā dānaṁ datvā Cando devaputto hutvā nibbatto, tassa putto Sūriyo, tassa putto Mātali, tassa putto Pañcasikho Gandhabbadevaputto hutvā nibbatto. Tesu ayaṁ Cando, ayaṁ Sūriyo, ayaṁ Mātalisaṅgāhako, ayaṁ imassa pāpadhammassa pitā Pañcasikho Gandhabbadevaputto, evaṁ bahuguṇaṁ etaṁ dānaṁ nāma, kattabbameva kusalaṁ paṇḍitehī”ti kathentā mahājanassa kaṅkhacchedanatthaṁ ākāse uppatitvā mahantenānubhāvena mahantena parivārena jalamānasarīrā aṭṭhaṁsu, sakalanagaraṁ pajjalantaṁ viya ahosi. Sakko mahājanaṁ āmantetvā “mayaṁ attano dibbasampattiṁ pahāya āgacchantā imaṁ kulavaṁsanāsakaraṁ Pāpadhammabilārakosiyaṁ nissāya āgatā, ayaṁ pāpadhammo attano kulavaṁsaṁ nāsetvā dānasālaṁ jhāpetvā yācake gīvāyaṁ gahetvā nīharāpetvā amhākaṁ vaṁsaṁ samucchindi, ‘ayaṁ adānasīlo hutvā niraye nibbatteyyā’ti imassa anukampāya āgatāmhā”ti vatvā dānaguṇaṁ pakāsento mahājanassa dhammaṁ desesi. Bilārakosiyo sirasmiṁ añjaliṁ patiṭṭhapetvā “deva ahaṁ ito paṭṭhāya porāṇakulavaṁsaṁ anāsāpetvā dānaṁ pavattessāmi, ajja ādiṁ katvā antamaso udakadantaponaṁ upādāya attano laddhāhāraṁ parassa adatvā na khādissāmī”ti Sakkassa paṭiññaṁ adāsi. Sakko taṁ dametvā nibbisevanaṁ katvā pañcasu sīlesu patiṭṭhapetvā cattāro devaputte ādāya sakaṭṭhānameva gato. Sopi seṭṭhi yāvajīvaṁ dānaṁ datvā Tāvatiṁsabhavane nibbatti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā “evaṁ bhikkhave ayaṁ bhikkhu pubbe assaddho ahosi kassaci kiñci adātā, ahaṁ pana naṁ dametvā dānaphalaṁ jānāpesiṁ, tameva cittaṁ bhavantaragatampi na jahātī”ti vatvā jātakaṁ samodhānesi “tadā seṭṭhi ayaṁ dānapatiko bhikkhu ahosi, Cando Sāriputto, Sūriyo Moggallāno, Mātali Kassapo, Pañcasikho Ānando, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Bilārakosiyajātakavaṇṇanā dvādasamā.

13. Cakkavākajātakavaṇṇanā (451)

Vaṇṇavā abhirūposīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ lolabhikkhuṁ ārabbha kathesi. So kira cīvarādīhi atitto "kahaṁ saṁghabhattaṁ, kahaṁ nimantanan"ti pariyesanto vicarati, āmisakathāyameva abhiramati. Athaññe pesalā bhikkhū tassānuggahena Satthu ārocesuṁ. Satthā taṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu lolo"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "bhikkhu kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā lolo ahosi, lolabhāvo ca nāma pāpako, pubbepi tvaṁ lolabhāvaṁ nissāya Bārāṇasiyaṁ hatthikuṇapādīhi atitto mahā-araññaṁ paviṭṭho"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente eko lolakāko Bārāṇasiyaṁ hatthikuṇapādīhi atitto "araññaṁ nu kho kīdisan"ti araññaṁ gantvā tatthapi phalāphalehi asantuṭṭho Gaṅgāya tīraṁ gantvā vicaranto jayampatike cakkavāke disvā "ime sakuṇā ativiya sobhanti, ime imasmiṁ Gaṅgātīre bahuṁ macchamaṁsaṁ khādanti maññe, ime paṭipucchitvā mayāpi imesaṁ bhojanaṁ gocaraṁ khāditvā vaṇṇavantena bhavituṁ vaṭṭatī"ti tesaṁ avidūre nisīditvā cakkavākaṁ pucchanto dve gāthā abhāsi—

135. "Vaṇṇavā abhirūposi, ghano sañjātarohito.
Cakkavāka surūposi, vippasannamukhindriyo.

136. Pāṭhīnaṁ pāvusaṁ macchaṁ, balajaṁ muñjarohitaṁ.
Gaṅgāya tīre nisinno, evaṁ bhuñjasi bhojanan"ti.

Tattha **ghano**ti ghanasarīro. **Sañjātarohito**ti uttattasuvaṇṇaṁ viya suṭṭhujātarohitavaṇṇo. **Pāṭhīnan**ti pāṭhīnanāmakaṁ pāsāṇamacchaṁ. **Pāvusan**ti mahāmukhamacchaṁ, "pāhusan"tipi[1] pāṭho. **Balajan**ti balajamacchaṁ[2]. **Muñjarohitan**ti muñjamacchañca rohitamacchañca. **Evaṁ bhuñjasī**ti evarūpaṁ bhojanaṁ maññe bhuñjasīti pucchati.

1. Pāgusantipi (Sī, I), rāvusantipi (Syā)
2. Valajanti valajamacchaṁ (Sī), vālajanti vālajamacchaṁ (I), balajjanti balajjamacchañca (Syā)

Cakkavāko tassa vacanaṁ paṭikkhipanto tatiyaṁ gāthamāha—

137. "Na vāhametaṁ bhuñjāmi, jaṅgalāno'dakāni vā.
Aññatra sevālapaṇakā, etaṁ me samma bhojanan"ti.

Tassattho—ahaṁ samma aññatra sevālā ca paṇakā ca sesāni jaṅgalāni vā odakāni vā maṁsāni ādāya etaṁ bhojanaṁ na bhuñjāmi, yaṁ panetaṁ sevālapaṇakaṁ, etaṁ me samma bhojananti.

Tato kāko dve gāthā abhāsi—

138. "Na vāhametaṁ saddahāmi, cakkavākassa bhojanaṁ.
Ahampi samma bhuñjāmi, gāme loṇiyateliyaṁ.

139. Manussesu kataṁ bhattaṁ, suciṁ maṁsūpasecanaṁ.
Na ca me tādiso vaṇṇo, cakkavāka yathā tuvan"ti.

Tattha **yathātuvan**ti yathā tuvaṁ sobhaggappatto sarīravaṇṇo, tādiso mayhaṁ vaṇṇo natthi, etena kāraṇena ahaṁ tava "sevālapaṇakaṁ mama bhojanan"ti vadantassa vacanaṁ na saddahāmīti.

Athassa cakkavāko dubbaṇṇakāraṇaṁ kathetvā dhammaṁ desento sesagāthā abhāsi—

140. "Sampassaṁ attani veraṁ, hiṁsayaṁ[1] mānusiṁ pajaṁ.
Utrasto ghasasī bhīto, tena vaṇṇo tave'diso.

141. Sabbalokaviruddhosi[2], dhaṅka pāpena kammunā.
Laddho piṇḍo na pīṇeti, tena vaṇṇo tave'diso.

142. Ahampi samma bhuñjāmi, ahiṁsaṁ sabbapāṇinaṁ.
Appossukko nirāsaṅkī, asoko akutobhayo.

143. So karassu ānubhāvaṁ, pītivattassu sīliyaṁ.
Ahiṁsāya cara loke, piyo hohisi maṁmiva.

1. Hiṁsāya (I, Ka) 2. Sabbalokaviraddhosi (Sī, I)

144. Yo na hanti na ghāteti, na jināti na jāpaye.
Mettaṁso sabbabhūtesu, veraṁ tassa na kenacī”ti.

Tattha **sampassan**ti samma kāka tvaṁ paresu uppannaṁ attani veracittaṁ sampassamāno mānusiṁ pajaṁ hiṁsanto viheṭhento. **Utrasto**ti bhīto. **Ghasasī**ti bhuñjasi. Tena te ediso bībhacchavaṇṇo jāto. **Dhaṅkā**ti kākaṁ ālapati. **Piṇḍo**ti bhojanaṁ. **Ahiṁsaṁ sabbapāṇinan**ti ahaṁ pana sabbasatte ahiṁsanto bhuñjāmīti vadati. **So karassu ānubhāvan**ti so tvampi vīriyaṁ karohi, attano sīliyasaṅkhātaṁ dussīlabhāvaṁ vītivattassu. **Ahiṁsāyā**ti ahiṁsāya samannāgato hutvā loke cara. **Piyo hohisi maṁmivā**ti evaṁ sante mayā sadisova lokassa piyo hohisi. **Na jinātī**ti dhanajāniṁ[1] na karoti. **Na jāpaye**ti aññepi[2] na kāreti. **Mettaṁso**ti mettakoṭṭhāso mettacitto. **Na kenacī**ti kenaci ekasattenapi saddhiṁ tassa veraṁ nāma natthīti.

Tasmā sace lokassa piyo bhavituṁ icchasi, sabbaverehi viramāhīti evaṁ cakkavāko kākassa dhammaṁ desesi. Kāko “tumhe attano gocaraṁ mayhaṁ na kathetha, kā kā”ti vassanto uppatitvā Bārāṇasiyaṁ ukkārabhūmiyaññeva otari.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahosi, cakkavākī Rāhulamātā, cakkavāko pana ahameva ahosinti.

Cakkavākajātakavaṇṇanā terasamā.

---

14. Bhūripaññajātakavaṇṇanā (452)

145-154. **Saccaṁ kirā**ti idaṁ Bhūripaññajātakaṁ **Mahā-umaṅgajātake**[3] āvi bhavissati.

Bhūripaññajātakavaṇṇanā cuddasamā.

---

1. Dhanahāniṁ (Syā) 2. Aññenapi (Sī, I) 3. Khu 6. 204 piṭṭhe.

15. Mahāmaṅgalajātakavaṇṇanā (453)

Kiṁ su naroti idaṁ Satthā Jetavane viharanto **Mahāmaṅgalasuttaṁ**[1] ārabbha kathesi. Rājagahanagarasmiṁ hi kenacideva karaṇīyena santhāgāre[2] sannipatitassa mahājanassa majjhe eko puriso "ajja me maṅgalakiriyā atthī"ti uṭṭhāya agamāsi. Aparo tassa vacanaṁ sutvā "ayaṁ 'maṅgala'nti vatvāva gato, kiṁ etaṁ maṅgalaṁ nāmā"ti āha. Tamañño "abhimaṅgalarūpadassanaṁ maṅgalaṁ nāma. Ekacco hi kālasseva uṭṭhāya sabbasetaṁ usabhaṁ vā passati, gabbhinitthiṁ vā rohitamacchaṁ vā puṇṇaghaṭaṁ vā navanītaṁ vā gosappiṁ vā ahatavatthaṁ vā pāyāsaṁ vā passati, ito uttari maṅgalaṁ nāma natthī"ti āha. Tena kathitaṁ ekacce "sukathitan"ti abhinandiṁsu. Aparo "netaṁ maṅgalaṁ, sutaṁ nāma maṅgalaṁ. Ekacco hi 'puṇṇā'ti vadantānaṁ suṇāti, tathā 'vaḍḍhā'ti 'vaḍḍhamānā'ti suṇāti, 'bhuñjā'ti 'khādā'ti vadantānaṁ suṇāti, ito uttari maṅgalaṁ nāma natthī"ti āha. Tena kathitampi ekacce "sukathitan"ti abhinandiṁsu. Aparo "na etaṁ maṅgalaṁ, mutaṁ nāma maṅgalaṁ. Ekacco hi kālasseva uṭṭhāya pathaviṁ āmasati, haritatiṇaṁ allagomayaṁ parisuddhasāṭakaṁ rohitamacchaṁ suvaṇṇarajatabhājanaṁ[3] āmasati, ito uttari maṅgalaṁ nāma natthī"ti āha. Tena kathitampi ekacce "sukathitan"ti abhinandiṁsu. Evaṁ diṭṭhamaṅgalikā sutamaṅgalikā mutamaṅgalikāti tissopi parisā hutvā aññamaññaṁ saññāpetuṁ nāsakkhiṁsu, bhummadevatā ādiṁ katvā yāva brahmalokā "idaṁ maṅgalan"ti tathato na jāniṁsu.

Sakko cintesi "imaṁ maṅgalapañhaṁ sadevake loke aññatra Bhagavatā añño kathetuṁ samattho nāma natthi, Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā imaṁ pañhaṁ pucchissāmī"ti. So rattibhāge Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā añjaliṁ paggayha "bahū devā manussā cā"ti pañhaṁ pucchi. Athassa Satthā dvādasahi gāthāhi aṭṭhatiṁsa mahāmaṅgalāni kathesi. Maṅgalasutte vinivaṭṭanteyeva[4] koṭisatasahassamattā devatā arahattaṁ pāpuṇiṁsu, sotāpannādīnaṁ gaṇanapatho natthi. Sakko maṅgalaṁ sutvā sakaṭṭhānameva gato. Satthārā maṅgale kathite sadevako loko "sukathitan"ti abhinandi.

---

1. Khu 1. 3 piṭṭhe.
2. Saṇṭhāgāre (Syā), sandhāgāre (Ka)
3. Suvaṇṇarajataṁ bhojanaṁ (Sī, Syā, I)
4. Vinivattante (Syā)

Tadā dhammasabhāyaṁ Tathāgatassa guṇakathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Satthā aññesaṁ avisayaṁ maṅgalapañhaṁ sadevakassa lokassa cittaṁ gahetvā kukkuccaṁ chinditvā gaganatale candaṁ uṭṭhāpento viya kathesi, evaṁ mahāpañño āvuso Tathāgato"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "anacchariyaṁ bhikkhave idāneva sambodhippattassa mama maṅgalapañhakathanaṁ, svāhaṁ bodhisattacariyaṁ carantopi devamanussānaṁ kaṅkhaṁ chinditvā maṅgalapañhaṁ kathesin"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bbārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ gāme[1] vibhavasampannassa brāhmaṇassa kule nibbatti, "Rakkhitakumā ro"tissa nāmaṁ akaṁsu. So vayappatto Takkasilāyaṁ uggahitasippo katadārapariggaho mātāpitūnaṁ accayena ratanavilokanaṁ katvā saṁviggamānaso mahādānaṁ pavattetvā kāme pahāya Himavantapadese pabbajitvā jhānābhiññaṁ nibbattetvā vanamūlaphalāhāro ekasmiṁ padese vāsaṁ kappesi. Anupubbenassa parivāro mahā ahosi, pañca antevāsikasatāni ahesuṁ. Athekadivasaṁ te tāpasā bodhisattaṁ upasaṅkamitvā vanditvā "ācariya vassārattasamaye Himavantato otaritvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṁ gacchāma, evaṁ no sarīrañca thiraṁ bhavissati, jaṅghavihāro ca kato bhavissatī"ti āhaṁsu. Te "tena hi tumhe gacchatha, ahaṁ idheva vasissāmī"ti vutte taṁ vanditvā Himavantā otaritvā cārikaṁ caramānā Bārāṇasiṁ patvā rājuyyāne vasiṁsu. tesaṁ mahāsakkārasammāno ahosi. Athekadivasaṁ Bārāṇasiyaṁ santhāgāre sannipatite mahājanakāye maṅgalapañho samuṭṭhāti. Sabbaṁ paccuppannavatthunayeneva veditabbaṁ.

Tadā pana manussānaṁ kaṅkhaṁ chinditvā maṅgalapañhaṁ kathetuṁ samatthaṁ apassanto mahājano uyyānaṁ gantvā isigaṇaṁ maṅgalapañhaṁ pucchi. Isayo rājānaṁ āmantetvā "mahārāja mayaṁ etaṁ kathetuṁ na sakkhissāma, apica kho amhākaṁ ācariyo rakkhitatāpaso nāma mahāpañño Himavante vasati, so sadevakassa lokassa cittaṁ gahetvā etaṁ maṅgalapañhaṁ kathessatī"ti vadiṁsu. Rājā "bhante

1. Nigame (Sī, Syā, I)

Himavanto nāma dūre duggamova, na sakkhissāma mayaṁ tattha gantuṁ, sādhu vata tumheyeva ācariyassa santikaṁ gantvā pucchitvā uggaṇhitvā punāgantvā amhākaṁ kathethā"ti āha. Te "sādhū"ti sampaṭicchitvā ācariyassa santikaṁ gantvā vanditvā katapaṭisanthārā ācariyena rañño dhammikabhāve janapadacāritte ca[1] pucchite taṁ diṭṭhamaṅgalādīnaṁ uppattiṁ ādito paṭṭhāya kathetvā rañño yācanāya ca attano pañhasavanatthaṁ[2] āgatabhāvaṁ pakāsetvā "sādhu no bhante maṅgalapañhaṁ pākaṭaṁ katvā kathethā"ti yāciṁsu. Tato jeṭṭhantevāsiko ācariyaṁ pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

155. "Kiṁ su naro jappamadhicca kāle,
Kaṁ vā vijjaṁ katamaṁ vā sutānaṁ.
So macco asmiñca paramhi loke,
Kathaṁ karo sotthānena gutto"ti.

Tattha **kāle**ti maṅgalapatthanakāle. **Vijjan**ti vedaṁ. **Sutānan**ti sikkhitabbayuttakapariyattīnaṁ. **Asmiñcā**ti ettha **cā**ti nipātamattaṁ. **Sotthānenā**ti sotthibhāvāvahena maṅgalena. Idaṁ vuttaṁ hoti—ācariya puriso maṅgalaṁ icchanto maṅgalakāle kiṁsu nāma jappanto tīsu vedesu kataraṁ vā vedaṁ kataraṁ vā sutānaṁ antare sutapariyattiṁ[3] adhīyitvā so macco imasmiṁ ca loke paramhi ca kathaṁ karo etesu jappādīsu kiṁ kena niyāmena[4] karonto sotthānena niraparādhamaṅgalena gutto rakkhito hoti, taṁ ubhayalokahitaṁ gahetvā ṭhitamaṅgalaṁ[5] amhākaṁ kathehīti.

Evaṁ jeṭṭhantevāsikena maṅgalapañhaṁ puṭṭho mahāsatto devamanussānaṁ kaṅkhaṁ chindanto "idañcidañca maṅgalan"ti Buddhalīḷāya maṅgalaṁ kathento āha—

---

1. Janapadacārike ca (Syā)
2. Pañhāya ñāpanatthaṁ (Syā), pañhaṁ ñāpanatthaṁ (Ka)
3. Sutapariyattīnaṁ (Ka)
4. Kiṁ kīdisena kena kena niyāmena (Sī, I), kinti kena niyāmena (Ka)
5. Adhimaṅgalaṁ (Syā), thutimaṅgalaṁ (Ka)

156. “Yassa devā pitaro ca sabbe,
Sarīsapā sabbabhūtāni cāpi.
Mettāya niccaṁ apacitāni honti,
Bhūtesu ve sotthānaṁ tadāhū”ti.

Tattha **yassā**ti yassa puggalassa. **Devā**ti bhummadeve ādiṁ katvā sabbepi kāmāvacaradevā. **Pitaro cā**ti tatuttari rūpāvacarabrahmāno. **Sarīsapā**ti dīghajātikā. **Sabbabhūtāni cāpī**ti vuttāvasesāni ca sabbānipi bhūtāni. **Mettāya niccaṁ apacitāni hontī**ti ete sabbe sattā dasadisāpharaṇavasena[1] pavattāya appanāppattāya mettābhāvanāya apacitā honti. **Bhūtesu ve**ti taṁ tassa puggalassa sabbasattesu sotthānaṁ nirantaraṁ pavattaṁ niraparādhamaṅgalaṁ āhu. Mettāvihārī hi puggalo sabbesaṁ piyo hoti parūpakkamena avikopiyo. Iti so iminā maṅgalena rakkhito gopito hotīti.

Iti mahāsatto paṭhamaṁ maṅgalaṁ kathetvā dutiyādīni kathento—

157. “Yo sabbalokassa nivātavutti,
Itthīpumānaṁ sahadārakānaṁ.
Khantā duruttānamappaṭikūlavādī,
Adhivāsanaṁ sotthānaṁ tadāhu.

158. Yo nāvajānāti sahāyamatte,
Sippena kulyāhi dhanena jaccā.
Rucipañño atthakāle matīmā,
Sahāyesu ve sotthānaṁ tadāhu.

159. Mittāni ve yassa bhavanti santo,
Saṁvissatthā avisaṁvādakassa.
Na mittadubbhī saṁvibhāgī dhanena,
mittesu ve sotthānaṁ tadāhu.

---

1. Odissapharaṇavasena (Ka)

160. Yassa bhariyā tulyavayā samaggā,
Anubbatā dhammakāmā pajātā.
Koliniyā sīlavatī patibbatā,
Dāresu ve sotthānaṁ tadāhu.

161. Yassa rājā bhūtapati yasassī,
Jānāti soceyyaṁ parakkamañca.
Advejjhatā suhada'yaṁ mamanti,
Rājūsu ve sotthānaṁ tadāhu.

162. Annañca pānañca dadāti saddho,
Mālañca gandhañca vilepanañca.
Pasannacitto anumodamāno,
Saggesu ve sotthānaṁ tadāhu.

163. Yamariyadhammena punanti vuddhā,
Ārādhitā samacariyāya santo.
Bahussutā isayo sīlavanto,
Arahantamajjhe sotthānaṁ tadāhū"ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **nivātavuttī**ti muducittatāya sabbalokassa nīcavutti hoti. **Khantā duruttānan**ti parehi vuttānaṁ duṭṭhavacanānaṁ adhivāsako hoti. **Appaṭikūlavādī**ti "akkocchi maṁ, avadhi man"ti yugaggāhaṁ akaronto anukūlameva vadati. **Adhivāsanan**ti idaṁ adhivāsanaṁ tassa sotthānaṁ niraparādhamaṅgalaṁ paṇḍitā vadanti.

Sahāyamatteti[1] sahāye ca sahāyamatte ca[2]. Tattha sahapaṁsukīḷitā sahāyā nāma, dasa dvādasa vassāni ekato vutthā sahāyamattā nāma, te sabbepi "ahaṁ sippavā, ime nisippā"ti evaṁ sippena vā, "ahaṁ kulīno, ime na kulīnā"ti evaṁ kulasampattisaṅkhātāhi kulyāhi vā, "ahaṁ aḍḍhi, ime duggatā"ti evaṁ dhanena vā, "ahaṁ jātisampanno, ime dujjātā"ti evaṁ jaccā vā nāvajānāti. **Rucipañño**ti sādhupañño

1. Sahāyamitteti (Syā, Ka)
2. Sahāyamitte ca (Syā, Ka)

sundarapañño. **Atthakāle**ti kassacideva atthassa kāraṇassa uppannakāle. **Matīmā**ti taṁ taṁ[1] atthaṁ paricchinditvā vicāraṇasamatthatāya matimā hutvā te sahāye nāvajānāti. **Sahāyesū**ti taṁ tassa anavajānanaṁ sahāyesu sotthānaṁ nāmāti porāṇakapaṇḍitā āhu. Tena hi so niraparādhamaṅgalena idhaloke ca paraloke ca gutto hoti. Tattha paṇḍite sahāye nissāya sotthibhāvo **Kusanāḷijātakena**[2] kathetabbo.

Santoti paṇḍitā sappurisā yassa mittāni bhavanti. **Saṁvissatthā**ti gharaṁ pavisitvā icchiticchitasseva gahaṇavasena vissāsamāpannā. **Avisaṁvādakassā**ti avisaṁvādanasīlassa. **Na mittadubbhī**ti yo ca mittadubbhī na hoti. **Saṁvibhāgī dhanenā**ti attano dhanena mittānaṁ saṁvibhāgaṁ karoti. **Mittesū**ti mitte nissāya laddhabbaṁ[3] tassa taṁ mittesu sotthānaṁ nāma hoti. So hi evarūpehi mittehi rakkhito sotthiṁ pāpuṇāti. Tattha mitte nissāya sotthibhāvo **Mahā-ukkusajātakā**dīhi[4] kathetabbo.

Tulyavayāti samānavayā. **Samaggā**ti samaggavāsā[5]. **Anubbatā**ti anuvattitā. **Dhammakāmā**ti tividhasucaritadhammaṁ roceti. **Pajātā**ti[6] vijāyinī, na vañjhā. **Dāresū**ti etehi sīlaguṇehi samannāgate mātugāme gehe vasante sāmikassa sotthi hotīti paṇḍitā kathenti. Tattha sīlavantaṁ mātugāmaṁ nissāya sotthibhāvo **Maṇicorajātaka**[7] **Sambūlajātaka**[8] **Khaṇḍahālajātakehi**[9] kathetabbo.

Soceyyanti sucibhāvaṁ. **Advejjhatā**ti advejjhatāya na esa mayā saddhiṁ bhijjitvā dvidhā bhavissatīti evaṁ advejjhabhāvena yaṁ jānāti. **Suhada'yaṁ maman**ti suhado[10] ayaṁ mamanti ca yaṁ jānāti. **Rājūsu ve**ti evaṁ rājūsu sevakānaṁ sotthānaṁ nāmāti paṇḍitā kathenti. **Dadāti saddho**ti kammañca phalañca saddahitvā dadāti. **Saggesu ve**ti evaṁ sagge devaloke sotthānaṁ niraparādhamaṅgalanti paṇḍitā kathenti, taṁ Petavatthuvimānavatthūhi vitthāretvā kathetabbaṁ.

---

1. Hitaṁ (Syā)
2. Khu 5. 28 piṭṭhe.
3. Laddhatthaṁ (Syā)
4. Khu 5. 280 piṭṭhe.
5. Avaggavāsā (Sī)
6. Sajātāti (Ka)
7. Khu 5. 51 piṭṭhe.
8. Khu 5. 393 piṭṭhe.
9. Khu 6. 242 piṭṭhe.
10. Suhadayo (Ka)

Punanti vuddhāti yaṁ puggalaṁ ñāṇavuddhā ariyadhammena punanti parisodhenti. **Samacariyāyā**ti sammāpaṭipattiyā. **Bahussutā**ti paṭivedhabahussutā. **Isayo**ti esitaguṇā[1]. **Sīlavanto**ti ariyasīlena samannāgatā. **Arahantamajjhe**ti arahantānaṁ majjhe paṭilabhitabbaṁ taṁ sotthānanti paṇḍitā kathenti. Arahanto hi attanā paṭividdhamaggaṁ ācikkhitvā paṭipādentā ārādhakaṁ puggalaṁ ariyamaggena punanti, sopi arahāva hoti.

Evaṁ mahāsatto arahattena desanāya kūṭaṁ gaṇhanto aṭṭhahi gāthāhi aṭṭha mahāmaṅgalāni kathetvā tesaññeva maṅgalānaṁ thutiṁ karonto osānagāthamāha—

164. "Etāni kho sotthānāni loke,
Viññuppasatthāni sukhudrayāni.
Tānīdha sevetha naro sapañño,
Na hi maṅgale kiñcanamatthi saccan"ti.

Tattha **na hi maṅgale**ti tasmiṁ pana diṭṭhasutamutappabhede maṅgale kiñcanaṁ ekamaṅgalampi saccaṁ nāma natthi, nibbānameva panekaṁ paramatthasaccanti.

Isayo tāni maṅgalāni sutvā sattaṭṭhadivasaccayena ācariyaṁ āpucchitvā tattheva agamaṁsu. Rājā tesaṁ santikaṁ gantvā pucchi. Te tassa ācariyena kathitaniyāmena maṅgalapañhaṁ kathetvā Himavantameva āgamaṁsu. Tato paṭṭhāya loke maṅgalaṁ pākaṭaṁ ahosi. Maṅgalesu vattitvā matamatā saggapathaṁ pūresuṁ. Bodhisatto cattāro brahmavihāre bhāvetvā isigaṇaṁ ādāya brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṁ maṅgalapañhaṁ kathesin"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā isigaṇo Buddhaparisā ahosi, maṅgalapañhapucchako jeṭṭhantevāsiko Sāriputto, ācariyo pana ahameva ahosin"ti.

Mahāmaṅgalajātakavaṇṇanā pannarasamā.

---

1. Isigaṇā (Sī, I)

16. Ghaṭapaṇḍitajātakavaṇṇanā (454)

Uṭṭhehi kaṇhāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto mataputtaṁ kuṭumbikaṁ ārabbha kathesi. Vatthu Maṭṭhakuṇḍalisadisameva. Idha pana Satthā taṁ upāsakaṁ "kiṁ upāsaka socasī"ti vatvā "āma bhante"ti vutte "upāsaka porāṇakapaṇḍitā paṇḍitānaṁ kathaṁ sutvā mataputtaṁ nānusociṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Uttarapathe Kaṁsabhoge Asitañjananagare Mahākaṁso nāma rājā rajjaṁ kāresi. Tassa Kaṁso ca Upakaṁso cāti dve puttā ahesuṁ, Devagabbhā nāma ekā dhītā. Tassā jātadivase nemittakā brāhmaṇā "etissā kucchiyaṁ nibbattaputtā kaṁsagottaṁ kaṁsavaṁsaṁ nāsessantī"ti byākariṁsu. Rājā balavasinehena dhītaraṁ vināsetuṁ nāsakkhi, "bhātaro jānissantī"ti yāvatāyukaṁ ṭhatvā kālamakāsi. Tasmiṁ kālakate Kaṁso rājā ahosi, Upakaṁso uparājā. Te cintayiṁsu "sace mayaṁ bhaginiṁ nāsessāma, gārayhā bhavissāma, etaṁ kassaci adatvā nissāmikaṁ katvā paṭijaggissāmā"ti. Te ekathūṇakaṁ pāsādaṁ kāretvā taṁ tattha vasāpesuṁ. Nandigopā[1] nāma tassā paricārikā ahosi. Andhakaveṇḍo[2] nāma dāso tassā sāmiko ārakkhamakāsi.

Tadā Uttaramadhurāya Mahāsāgaro nāma rājā rajjaṁ kāresi. Tassa Sāgaro Upasāgaro cāti dve puttā ahesuṁ. Tesu pitu accayena Sāgaro rājā ahosi, Upasāgaro uparājā. So Upakaṁsassa sahāyako ekācariyakule ekato uggahitasippo. So Sāgarassa bhātu antepure dubbhitvā bhāyamāno[3] palāyitvā Kaṁsabhoge Upakaṁsassa santikaṁ agamāsi. Upakaṁso taṁ rañño dassesi, rājā tassa mahantaṁ yasaṁ adāsi. So rājupaṭṭhānaṁ gacchanto devagabbhāya nivāsaṁ ekathambhaṁ pāsādaṁ disvā "kasseso nivāso"ti pucchitvā taṁ kāraṇaṁ sutvā devagabbhāya paṭibaddhacitto ahosi. Devagabbhāpi ekadivasaṁ taṁ Upakaṁsena saddhiṁ rājupaṭṭhānaṁ āgacchantaṁ disvā "ko eso"ti pucchitvā "Mahāsāgarassa putto Upasāgaro nāmā"ti

---

1. Nandagopā (Sī, Syā, I) 2. Andhakavenahu (Sī, I), Andhakaveṇḍu (Syā)
3. Gayhamāno (Sī, I)

Nandigopāya santikā sutvā tasmiṁ paṭibaddhacittā ahosi. Upasāgaro Nandigopāya lañjaṁ datvā "bhagini sakkhissasi me devagabbhaṁ dassetun"ti āha. Sā "na etaṁ sāmi garukan"ti vatvā taṁ kāraṇaṁ devagabbhāya ārocesi. Sā pakatiyāva tasmiṁ paṭibaddhacittā taṁ vacanaṁ sutvā "sādhū"ti sampaṭicchitvā Nandigopā Upasāgarassa saññaṁ datvā rattibhāge taṁ pāsādaṁ āropesi. So devagabbhāya saddhiṁ saṁvāsaṁ kappesi. Atha nesaṁ punappunaṁ saṁvāsena devagabbhā gabbhaṁ paṭilabhi.

Aparabhāge tassā gabbhapatiṭṭhānaṁ pākaṭaṁ ahosi. Bhātaro Nandigopaṁ pucchiṁsu, sā abhayaṁ yācitvā taṁ antaraṁ kathesi. Te sutvā "bhaginiṁ nāsetuṁ na sakkā, sace dhītaraṁ vijāyissati, tampi na nāsessāma, sace pana putto bhavissati, nāsessāmā"ti cintetvā devagabbhaṁ Upasāgarasseva adaṁsu. Sā paripuṇṇagabbhā dhītaraṁ vijāyi. Bhātaro sutvā haṭṭhatuṭṭhā tassā "Añjanadevī"ti nāmaṁ kariṁsu, tesaṁ Bhogavaḍḍhamānaṁ[1] nāma Bhogagāmaṁ adaṁsu. Upasāgaro devagabbhaṁ gahetvā Bhogavaḍḍhamānagāme vasi. Devagabbhāya punapi gabbho patiṭṭhāsi, Nandigopāpi taṁ divasameva gabbhaṁ paṭilabhi. Tāsu paripuṇṇagabbhāsu ekadivasameva devagabbhā puttaṁ vijāyi, Nandigopā dhītaraṁ vijāyi. Devagabbhā puttassa vināsanabhayena puttaṁ Nandigopāya rahassena pesetvā tassā dhītaraṁ āharāpesi. Tassā vijātabhāvaṁ bhātikānaṁ ārocesuṁ. Te "puttaṁ vijātā, dhītaran"ti pucchitvā "dhītaran"ti vutte "tena hi posethā"ti āhaṁsu. Etenupāyena devagabbhā dasa putte vijāyi, dasa dhītaro Nandigopā vijāyi. Dasa puttā Nandigopāya santike vaḍḍhanti, dhītaro devagabbhāya. Taṁ antaraṁ koci na jānāti. Devagabbhāya jeṭṭhaputto Vāsudevo nāma ahosi, dutiyo Baladevo, tatiyo Candadevo, catuttho Sūriyadevo, pañcamo Aggidevo, chaṭṭho Varuṇadevo, sattamo Ajjuno, aṭṭhamo Pajjuno, navamo Ghaṭapaṇḍito, dasamo Aṅkuro nāma ahosi. Te Andhakaveṇḍadāsaputtā dasa bhātikā ceṭakāti pākaṭā ahesuṁ.

Te aparabhāge vuddhimanvāya thāmabalasampannā kakkhaḷā pharusā hutvā vilopaṁ karontā vicaranti, rañño gacchante paṇṇākārepi vilumpanteva.

---

1. Govaḍḍhamānaṁ (Sī, I)

Manussā sannipatitvā “Andhakaveṇḍadāsaputtā dasa bhātikā raṭṭhaṁ vilumpantī”ti rājaṅgaṇe upakkosiṁsu. Rājā Andhakaveṇḍaṁ pakkosāpetvā “kasmā puttehi vilopaṁ kārāpesī”ti tajjesi. Evaṁ dutiyampi tatiyampi manussehi upakkose kate rājā taṁ santajjesi. So maraṇabhayabhīto rājānaṁ abhayaṁ yācitvā “deva ete na mayhaṁ puttā, Upasāgarassa puttā”ti taṁ antaraṁ ārocesi. Rājā bhīto “kena te upāyena gaṇhāmā”ti amacce pucchitvā “ete deva mallayuddhavittakā, nagare yuddhaṁ kāretvā tattha ne yuddhamaṇḍalaṁ āgate gāhāpetvā māressāmā”ti vutte cāturañca[1] muṭṭhikañcāti dve malle posetvā[2] “ito sattame divase yuddhaṁ bhavissatī”ti nagare bheriṁ carāpetvā rājaṅgaṇe yuddhamaṇḍalaṁ sajjāpetvā akkhavāṭaṁ kāretvā yuddhamaṇḍalaṁ alaṅkārāpetvā dhajapaṭākaṁ bandhāpesi. Sakalanagaraṁ saṅkhubhi. Cakkāticakkaṁ mañcātimañcaṁ bandhitvā cāruramuṭṭhikā yuddhamaṇḍalaṁ āgantvā vaggantā gajjantā apphoṭentā vicariṁsu. Dasa bhātikāpi āgantvā rajakavīthiṁ[3] vilumpitvā vaṇṇasāṭake nivāsetvā gandhāpaṇesu gandhaṁ, mālākārāpaṇesu mālaṁ vilumpitvā vilittagattā māladhārino katakaṇṇapūrā vaggantā gajjantā apphoṭentā yuddhamaṇḍalaṁ pavisiṁsu.

Tasmiṁ khaṇe cāruro apphoṭento vicarati. Baladevo taṁ disvā “na naṁ hatthena chupissāmī”ti hatthisālato mahantaṁ hatthiyottaṁ āharitvā vaggitvā gajjitvā yottaṁ khipitvā cāruraṁ udare veṭhetvā dve yottakoṭiyo ekato katvā vattetvā[4] ukkhipitvā sīsamatthake bhametvā bhūmiyaṁ pothetvā bahi akkhavāṭe khipi. Cārure mate rājā muṭṭhikamallaṁ āṇāpesi. So uṭṭhāya vaggitvā gajjitvā apphoṭesi. Baladevo taṁ pothetvā aṭṭhīni sañcuṇṇetvā “amallomhi, amallomhī”ti vadantameva “nāhaṁ tava mallabhāvaṁ vā amallabhāvaṁ vā jānāmī”ti hatthe gahetvā bhūmiyaṁ pothetvā jīvitakkhayaṁ pāpetvā hi akkhavāṭe khipi. Muṭṭhiko maranto “yakkho hutvā taṁ khādituṁ labhissāmī”ti patthanaṁ paṭṭhapesi. So Kālamattika-aṭaviyaṁ nāma yakkho hutvā nibbatti. Rājā “gaṇhatha dasa bhātike ceṭake”ti

1. Vānurañca (Sī, Syā), cānurañca (I)
2. Pakkosāpetvā (Syā), pesetvā(I)
3. Bhattagandharajakavīthiṁ (Syā, Ka)
4. Veṭhetvā (Sī, I), vaggetvā (Syā)

uṭṭhahi. Tasmiṁ khaṇe Vāsudevo cakkaṁ khipi. Taṁ dvinnampi bhātikānaṁ sīsāni pātesi. Mahājano bhītatasito "avassayā no hothā"ti tesaṁ pādesu patitvā nipajji. Te dvepi mātule māretvā Asitañjananagare rajjaṁ gahetvā mātāpitaro tattha katvā "sakalajambudīpe rajjaṁ gaṇhissāmā"ti nikkhamitvā anupubbena Kālayonakarañño[1] nivāsaṁ Ayujjhanagaraṁ gantvā taṁ parikkhipitvā ṭhitaṁ parikhārukkhagahanaṁ viddhaṁsetvā pākāraṁ bhinditvā rājānaṁ gahetvā taṁ rajjaṁ attano hatthagataṁ katvā Dvāravatiṁ pāpuṇiṁsu. Tassa pana nagarassa ekato samuddo ekato pabbato, amanussapariggahitaṁ kira taṁ ahosi.

Tassa ārakkhaṁ gahetvā ṭhitayakkho paccāmitte disvā gadrabhavesena gadrabharavaṁ ravati. Tasmiṁ khaṇe yakkhānubhāvena sakalanagaraṁ uppatitvā mahāsamudde ekasmiṁ dīpake tiṭṭhati. Paccāmittesu gatesu punāgantvā sakaṭṭhāneyeva patiṭṭhāti. Tadāpi so gadrabho tesaṁ dasannaṁ bhātikānaṁ āgamanaṁ ñatvā gadrabharavaṁ ravi. Nagaraṁ uppatitvā dīpake patiṭṭhāya tesu nagaraṁ adisvā nivattantesu punāgantvā sakaṭṭhāne patiṭṭhāsi. Te puna nivattiṁsu, punapi gadrabho tatheva akāsi. Te Dvāravatinagare rajjaṁ gaṇhituṁ asakkontā Kaṇhadīpāyanassa isino santikaṁ gantvā vanditvā "bhante mayaṁ Dvāravatiyaṁ rajjaṁ gahetuṁ na sakkoma, ekaṁ no upāyaṁ karothā"ti pucchitvā "parikhāpiṭṭhe asukasmiṁ nāma ṭhāne eko gadrabho carati, so hi amitte disvā viravati, tasmiṁ khaṇe nagaraṁ uppatitvā gacchati, tumhe tassa pāde gaṇhatha, ayaṁ vo nipphajjanūpāyo"ti vutte tāpasaṁ vanditvā gantvā gadrabhassa pādesu gahetvā nipatitvā "sāmi ṭhapetvā tumhe añño amhākaṁ avassayo natthi, amhākaṁ nagaraṁ gaṇhanakāle mā ravitthā"ti yāciṁsu. Gadrabho "na sakkā na viravituṁ, tumhe pana paṭhamataraṁ āgantvā cattāro janā mahantāni ayanaṅgalāni gahetvā catūsu nagaradvāresu mahante ayakhāṇuke bhūmiyaṁ ākoṭetvā nagarassa uppatanakāle naṅgalāni gahetvā naṅgalabaddhaṁ ayasaṅkhalikaṁ ayakhāṇuke bandheyyātha, nagaraṁ uppatituṁ na sakkhissatī"ti āha.

---

1. Kāḷasenarañño (Sī, I)

Te "sādhū"ti vatvā tasmiṁ aviravanteyeva[1] naṅgalāni ādāya catūsu nagaradvāresu khāṇuke bhūmiyaṁ ākoṭetvā aṭṭhaṁsu. Tasmiṁ khaṇe gadrabho viravi, nagaraṁ uppatitumārabhi. Catūsu dvāresu ṭhitā catūhi ayanaṅgalehi gahetvā naṅgalabaddhā ayasaṅkhalikā khāṇukesu bandhiṁsu, nagaraṁ uppatituṁ nāsakkhi. Dasa bhātikā tato nagaraṁ pavisitvā rājānaṁ māretvā rajjaṁ gaṇhiṁsu. Evaṁ te sakalajambudīpe tesaṭṭhiyā nagarasahassesu sabbarājāno cakkena jīvitakkhayaṁ pāpetvā Dvāravatiyaṁ vasamānā rajjaṁ dasa koṭṭhāse katvā vibhajiṁsu, bhaginiṁ pana Añjanadeviṁ na sariṁsu. Tato puna "ekādasa koṭṭhāse karomā"ti vutte aṅkuro "mama koṭṭhāsaṁ tassā detha, ahaṁ vohāraṁ katvā jīvissāmi, kevalaṁ tumhe attano janapade mayhaṁ suṅkaṁ vissajjethā"ti āha. Te "sādhū"ti sampaṭicchitvā tassa koṭṭhāsaṁ bhaginiyā datvā saddhiṁ tāya nava rājāno Dvāravatiyaṁ vasiṁsu. Aṅkuro pana vaṇijjamakāsi. Evaṁ tesu aparāparaṁ puttadhītāhi vaḍḍhamānesu addhāne gate mātāpitaro kālamakaṁsu.

Tadā kira manussānaṁ vīsativassasahassāyukakālo[2] ahosi. Tadā Vāsudevamahārājassa eko putto kālamakāsi. Rājā sokapareto sabbakiccāni pahāya mañcassa aṭaniṁ pariggahetvā vilapanto nipajji. Tasmiṁ kāle Ghaṭapaṇḍito cintesi "ṭhapetvā maṁ añño koci mama bhātu sokaṁ harituṁ samattho nāma natthi, upāyenassa sokaṁ harissāmī"ti. So ummattakavesaṁ gahetvā "sasaṁ me detha, sasaṁ me dethā"ti ākāsaṁ ullokento sakalanagaraṁ vicari. "Ghaṭapaṇḍito ummattako jāto"ti sakalanagaraṁ saṅkhubhi. Tasmiṁ kāle Rohiṇeyyo nāma amacco Vāsudevarañño santikaṁ gantvā tena saddhiṁ kathaṁ samuṭṭhāpento paṭhamaṁ gāthamāha—

165. "Uṭṭhehi kaṇha kiṁ sesi, ko attho supanena[3] te.
Yopi tuyhaṁ sako bhātā, hadayaṁ cakkhu ca dakkhiṇaṁ.
Tassa vātā balīyanti, ghaṭo jappati kesavā"ti.

---

1. Aḍḍharatteyeva (Syā, Ka)
2. Dasavassasahassāyukakālo (Ka)
3. Supinena (Sī, Syā)

Tattha **kaṇhā**ti gottenālapati, Kaṇhāyanagotto kiresa. **Ko attho**ti katarā nāma vaḍḍhi. **Hadayaṁ cakkhu ca dakkhiṇan**ti hadayena ceva dakkhiṇacakkhunā ca samānoti attho. **Tassa vātā balīyantī**ti tassa hadayaṁ apasmāravātā avattharantīti attho. **Jappatī**ti "sasaṁ me dethā"ti vippalapati. **Kesavā**ti so kira kesasobhanatāya "Kesavā"ti paññāyittha, tena taṁ nāmenālapati.

Evaṁ amaccena vutte tassa ummattakabhāvaṁ ñatvā satthā abhisambuddho hutvā dutiyaṁ gāthamāha—

166. "Tassa taṁ vacanaṁ sutvā, Rohiṇeyyassa Kesavo.
Taramānarūpo vuṭṭhāsi, bhātusokena aṭṭito"ti.

Rājā uṭṭhāya sīghaṁ pāsādā otaritvā Ghaṭapaṇḍitassa santikaṁ gantvā ubhosu hatthesu daḷhaṁ gahetvā tena saddhiṁ sallapanto tatiyaṁ gāthamāha—

167. "Kinnu ummattarūpova, kevalaṁ dvārakaṁ[1] imaṁ.
Saso sasoti lapasi, ko nu te sasamāharī"ti.

Tattha **kevalaṁ dvārakaṁ iman**ti kasmā ummattako viya hutvā sakalaṁ imaṁ Dvāravatinagaraṁ vicaranto "saso saso"ti lapasi, ko tava sasaṁ hari, kena te saso gahitoti pucchati.

So raññā evaṁ vuttepi punappunaṁ tadeva vacanaṁ vadati. Rājā puna dve gāthā abhāsi—

168. "Sovaṇṇamayaṁ maṇīmayaṁ, lohamayaṁ atha rūpiyāmayaṁ.
Saṅkhasilāpavāḷamayaṁ, kārayissāmi te sasaṁ.

169. Santi aññepi sasakā, arañña vanagocarā.
Tepi te ānayissāmi, kīdisaṁ sasamicchasī"ti.

Tatrāyaṁ saṅkhepattho—tesu suvaṇṇamayādīsu yaṁ icchasi, taṁ vada, ahaṁ te kāretvā dassāmi, athāpi te na rocesi, aññepi

1. Nagaraṁ (Ka)

araññe vanagocarā sasakā atthi, tepi te ānayissāmi, vada bhadramukha kīdisaṁ sasamicchasīti.

Rañño kathaṁ sutvā Ghaṭapaṇḍito chaṭṭhaṁ gāthamāha—

170. "Na cāhamete icchāmi, ye sasā pathavissitā.
Candato sasamicchāmi, taṁ me ohara Kesavā"ti.

Tattha **oharā**ti otārehi[1].

Rājā tassa kathaṁ sutvā "nissaṁsayaṁ me bhātā ummattakova jāto"ti domanassappatto sattamaṁ gāthamāha—

171. "So nūna madhuraṁ ñāti, jīvitaṁ vijahissasi.
Apatthiyaṁ yo patthayasi, candato sasamicchasī"ti.

Tattha **ñātī**ti kaniṭṭhaṁ ālapanto āha. Idaṁ vuttaṁ hoti—tāta mayhaṁ piyañāti so tvaṁ nūna atimadhuraṁ attano jīvitaṁ vijahissasi, yo apatthetabbaṁ patthayasīti.

Ghaṭapaṇḍito rañño vacanaṁ sutvā niccalo ṭhatvā "bhātika tvaṁ candato sasakaṁ patthentassa taṁ alabhitvā jīvitakkhayabhāvaṁ jānanto kiṁ kāraṇā mataputtaṁ anusocasī"ti vatvā aṭṭhamaṁ gāthamāha—

172. "Evaṁ ce kaṇha jānāsi, yadaññamanusāsasi.
Kasmā pure mataṁ puttaṁ, ajjāpi manusocasī"ti.

Tattha **evan**ti idaṁ alabbhaneyyaṭṭhānaṁ nāma na patthetabbanti yadi evaṁ jānāsi. **Yadaññamanusāsasī**ti evaṁ jānantova yadi aññaṁ anusāsasīti attho. **Pure**ti atha kasmā ito catumāsamatthake mataputtaṁ ajjāpi anusocasīti vadati.

Evaṁ so antaravīthiyaṁ ṭhitakova "bhātika ahaṁ tāva paññāyamānaṁ patthemi, tvaṁ pana apaññāyamānassa[2] socasī"ti vatvā tassa dhammaṁ desento puna dve gāthā abhāsi—

---

1. Ohārehi (Ka)
2. Apaññāyamānassatthāya (Syā, Ka)

173. “Yaṁ na labbhā manussena, amanussena vā puna.
Jāto me mā marī putto, kuto labbhā alabbhiyaṁ.

174. Na mantā mūlabhesajjā, osadhehi dhanena vā.
Sakkā ānayituṁ kaṇha, yaṁ petamanusocasī”ti.

Tattha **yan**ti bhātika yaṁ evaṁ jāto me putto mā marīti manussena vā devena vā puna na labbhā na sakkā laddhuṁ, taṁ tvaṁ patthesi, tadetaṁ kuto labbhā kena kāraṇena sakkā laddhuṁ, na sakkāti dīpeti. Kasmā? Yasmā alabbhiyaṁ, alabbhaneyyaṭṭhānaṁ hi nāmetanti attho. **Mantā**ti mantapayogena. **Mūlabhesajjā**ti mūlabhesajjena. **Osadhehī**ti nānāvidhosadhehi. **Dhanena vā**ti koṭisatasaṅkhyenapi dhanena vā. Idaṁ vuttaṁ hoti—yaṁ tvaṁ petamanusocasi, taṁ etehi mantapayogādīhi ānetuṁ na sakkāti.

Rājā taṁ sutvā “yuttaṁ tāta sallakkhitaṁ me, mama sokaharaṇatthāya tayā idaṁ katan”ti Ghaṭapaṇḍitaṁ vaṇṇento catasso gāthā abhāsi—

175. “Yassa etādisā assu, amaccā purisapaṇḍitā.
Yathā nijjhāpaye ajja, ghaṭo purisapaṇḍito.

176. Ādittaṁ vata maṁ santaṁ, ghatasittaṁva pāvakaṁ.
Vārinā viya osiñcaṁ, sabbaṁ nibbāpaye daraṁ.

177. Abbahī vata me sallaṁ, yamāsi hadayassitaṁ.
Yo me sokaparetassa, puttasokaṁ apānudi.

178. Sohaṁ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo.
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇavā”ti.

Tattha paṭhamagāthāya saṅkhepattho—yathā yena kāraṇena ajja maṁ puttasokaparetaṁ ghaṭo purisapaṇḍito sokaharaṇatthāya nijjhāpaye nijjhāpesi bodhesi. Yassa aññassapi etādisā purisapaṇḍitā amaccā assu, tassa kuto sokoti. Sesagāthā vuttatthāyeva.

Avasāne—

179. "Evaṁ karonti sappaññā, ye honti anukampakā.
Nivattayanti sokamhā, ghaṭo jeṭṭhaṁva bhātaran"ti—

ayaṁ abhisambuddhagāthā uttānatthāyeva.

Evaṁ Ghaṭakumārena vītasoke kate Vāsudeve rajjaṁ anusāsante dīghassa addhuno accayena dasabhātikaputtā kumārā cintayiṁsu "Kaṇhadīpāyanaṁ[1] 'dibbacakkhuko'ti vadanti, vīmaṁsissāma tāva nan"ti[2]. Te ekaṁ daharakumāraṁ alaṅkaritvā gabbhini-ākārena[3] dassetvā udare masūrakaṁ bandhitvā tassa santikaṁ netvā "bhante ayaṁ kumārikā kiṁ vijāyissatī"ti pucchiṁsu. Tāpaso "dasabhātikarājūnaṁ vināsakālo patto, mayhaṁ nu kho āyusaṅkhāro kīdiso hotī"ti olokento "ajjeva maraṇaṁ bhavissatī"ti ñatvā "kumārā iminā tumhākaṁ ko attho"ti vatvā "kathetheva no bhante"ti nibaddho "ayaṁ ito sattame divase khadiraghaṭikaṁ vijāyissati, tāya Vāsudevakulaṁ nassissati, apica kho pana tumhe taṁ khadiraghaṭikaṁ gahetvā jhāpetvā chārikaṁ nadiyaṁ pakkhipeyyāthā"ti āha. Atha naṁ te "kūṭajaṭila puriso vijāyanako[4] nāma natthī"ti vatvā tantarajjukaṁ nāma kammakaraṇaṁ katvā tattheva jīvitakkhayaṁ pāpayiṁsu. Rājāno kumāre pakkosāpetvā "kiṁkāraṇā tāpasaṁ mārayitthā"ti pucchitvā sabbaṁ sutvā bhītā tassa ārakkhaṁ datvā sattame divase tassa kucchito nikkhantaṁ khadiraghaṭikaṁ jhāpetvā chārikaṁ nadiyaṁ khapiṁsu. Sā nadiyā vuyhamānā mukhadvāre ekapasse laggi, tato erakaṁ nibbatti.

Athekadivasaṁ te rājāno "samuddakīḷaṁ kīḷissāmā"ti mukhadvāraṁ gantvā mahāmaṇḍapaṁ kārāpetvā alaṅkatamaṇḍape khādantā pivantā kīḷāvaseneva pavattahatthapādaparāmāsā dvidhā bhijjitvā mahākalahaṁ kariṁsu. Atheko aññaṁ muggaraṁ alabhanto erakavanato ekaṁ erakapattaṁ gaṇhi. Taṁ gahitamattameva khadiramusalaṁ ahosi. So tena mahājanaṁ

---

1. Kaṇhadīpāyano (Sī)
2. Jānissāma nanti (Ka)
3. Gabbhini-ākāraṁ (Syā, Ka)
4. Vijāyanto (Sī)

pothesi. Athaññehi sabbehi gahitagahitaṁ khadiramusalameva ahosi. Te aññamaññaṁ paharitvā mahāvināsaṁ pāpuṇiṁsu. Tesu mahāvināsaṁ vinassantesu Vāsudevo ca Baladevo ca bhaginī Añjanadevī ca purohito cāti cattāro janā rathaṁ abhiruhitvā palāyiṁsu, sesā sabbepi vinaṭṭhā. Tepi cattāro rathena palāyantā Kāḷamattika-aṭaviṁ pāpuṇiṁsu. So hi muṭṭhikamallo patthanaṁ katvā yakkho hutvā tattha nibbatto Baladevassa āgatabhāvaṁ ñatvā tattha gāmaṁ māpetvā mallavesaṁ gahetvā "ko yujjhitukāmo"ti vagganto gajjanto apphoṭento vicari. Baladevo taṁ disvāva "bhātika ahaṁ iminā saddhiṁ yujjhissāmī"ti vatvā Vāsudeve vārenteyeva rathā oruyha tassa santikaṁ gantvā vagganto gajjanto apphoṭesi. Atha naṁ so pasāritahattheyeva gahetvā mūlakandaṁ viya khādi. Vāsudevo tassa matabhāvaṁ ñatvā bhaginiñca purohitañca ādāya sabbarattiṁ gantvā sūriyodaye ekaṁ paccantagāmaṁ patvā "āhāraṁ pacitvā āharathā"ti bhaginiñca purohitañca gāmaṁ pahiṇitvā sayaṁ ekasmiṁ gacchantare paṭicchanno nipajji.

Atha naṁ Jarā nāma eko luddako gacchaṁ calantaṁ disvā "sūkaro ettha bhavissatī"ti saññāya sattiṁ khipitvā pāde vijjhitvā "ko maṁ vijjhī"ti vutte manussassa viddhabhāvaṁ ñatvā bhīto palāyituṁ ārabhi. Rājā satiṁ paccupaṭṭhapetvā uṭṭhāya "mātula mā bhāyi, ehī"ti pakkositvā āgataṁ "kosi nāma tvan"ti pucchitvā "ahaṁ sāmi Jarā nāmā"ti vutte "jarāya viddho marissatīti kira maṁ porāṇā byākariṁsu, nissaṁsayaṁ ajja mayā maritabban"ti ñatvā "mātulamā bhāyi, ehi pahāraṁ[1] me bandhā"ti tena pahāramukhaṁ bandhāpetvā taṁ uyyojesi. Balavavedanā pavattiṁsu, itarehi ābhataṁ āhāraṁ paribhuñjituṁ nāsakkhi. Atha te āmantetvā "ajja ahaṁ marissāmi, tumhe pana sukhumālā aññaṁ kammaṁ katvā jīvituṁ na sakkhissatha, imaṁ vijjaṁ sikkhathā"ti ekaṁ vijjaṁ sikkhāpetvā te uyyojetvā tattheva jīvitakkhayaṁ pāpuṇi. Evaṁ Añjanadeviṁ ṭhapetvā sabbeva vināsaṁ pāpuṇiṁsūti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "upāsaka evaṁ porāṇakapaṇḍitā paṇḍitānaṁ kathaṁ sutvā attano puttasokaṁ hariṁsu, mā cintayī"ti

---

1. Pādaṁ (Syā)

vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Rohiṇeyyo Ānando ahosi, Vāsudevo Sāriputto, avasesā Buddhaparisā, Ghaṭapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Ghaṭapaṇḍitajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

Iti soḷasajātakapaṭimaṇḍitassa

Dasakanipātajātakassa atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

Jātakuddānaṁ

Catudvāro Kaṇhuposo, Saṅkha Bodhi Dīpāyano.
Nigrodha Takkala Dhamma-pālo Kukkuṭa Kuṇḍalī.
Bilāra Cakka Bhūri ca, Maṅgala Ghaṭa soḷasa.

Dasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Ekādasakanipāta

1. Mātuposakajātakavaṇṇanā (455)

Tassa nāgassa vippavāsenāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto mātuposakabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Paccuppannavatthu Sāmajātakavatthusadisameva. Satthā pana bhikkhū āmantetvā "mā bhikkhave etaṁ bhikkhuṁ ujjhāyittha, porāṇakapaṇḍitā tiracchānayoniyaṁ nibbattāpi mātarā viyuttā sattāhaṁ nirāhāratāya sussamānā rājārahaṁ bhojanaṁ labhitvāpi 'mātarā vinā na bhuñjissāmā'ti mātaraṁ disvāva gocaraṁ[1] gaṇhiṁsū"ti vatvā tehi yācito atītamāhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese hatthiyoniyaṁ nibbattitvā sabbaseto ahosi abhirūpo dassanīyo pāsādiko lakkhaṇasampanno asītihatthisahassaparivāro[2]. So jarājiṇṇaṁ mātaraṁ posesi, mātā panassa andhā. So madhuramadhurāni phalāphalāni hatthīnaṁ datvā mātu santikaṁ pesesi. Hatthī tassā adatvā attanāva khādanti. So pariggaṇhanto taṁ pavattiṁ ñatvā "yūthaṁ chaḍḍetvā mātarameva posessāmī"ti rattibhāge aññesaṁ hatthīnaṁ ajānantānaṁ mātaraṁ gahetvā Caṇḍoraṇapabbatapādaṁ gantvā ekaṁ niḷiniṁ[3] upanissāya ṭhitāya pabbataguhāyaṁ mātaraṁ ṭhapetvā posesi. Atheko Bārāṇasivāsī vanacarako maggamūḷho disaṁ vavatthapetuṁ asakkonto mahantena saddena paridevi. Bodhisatto tassa saddaṁ sutvā "ayaṁ puriso anātho, na kho pana metaṁ patirūpaṁ, yaṁ esa mayi ṭhite idha vinasseyyā"ti tassa santikaṁ gantvā taṁ bhayena palāyantaṁ disvā "ambho purisa natthi te maṁ nissāya bhayaṁ, mā palāyi, kasmā tvaṁ paridevanto vicarasī"ti pucchitvā "sāmi ahaṁ maggamūḷho, ajja me sattamo divaso"ti vutte "bho purisa mā bhāyi, ahaṁ taṁ manussapathe ṭhapessāmī"ti taṁ attano piṭṭhiyaṁ nisīdāpetvā araññā nīharitvā nivatti. Sopi pāpo "nagaraṁ gantvā rañño ārocessāmī"ti rukkhasaññaṁ pabbatasaññaṁ karontova nikkhamitvā Bārāṇasiṁ agamāsi.

---

1. Bhojanaṁ (Ka) 2. Asītisahassahatthiparivāro (Syā, Ka) 3. Ekanilinaṁ (Syā)

Tasmiṁ kāle rañño maṅgalahatthī kālamakāsi. Rājā "sace kenaci katthaci opavayhaṁ kātuṁ yuttarūpo hatthī diṭṭho atthi, so ācikkhatū"ti bheriṁ carāpesi. So puriso rājānaṁ upasaṅkamitvā "mayā deva tumhākaṁ opavayho bhavituṁ yuttarūpo sabbaseto sīlavā hatthirājā diṭṭho, ahaṁ maggaṁ dassessāmi, mayā saddhiṁ hatthācariye pesetvā taṁ gaṇhāpethā"ti āha. Rājā "sādhū"ti "imaṁ maggadesakaṁ katvā araññaṁ gantvā iminā vuttaṁ hatthināgaṁ ānethā"ti tena saddhiṁ mahantena parivārena hatthācariyaṁ pesesi. So tena saddhiṁ gantvā bodhisattaṁ naḷiniṁ pavisitvā gocaraṁ gaṇhantaṁ passi. Bodhisattopi hatthācariyaṁ disvā "idaṁ bhayaṁ na aññato uppannaṁ, tassa purisassa santikā uppannaṁ bhavissati, ahaṁ kho pana mahābalo hattisahassampi viddhaṁsetuṁ samattho homi, kujjhitvā saraṭṭhakaṁ senāvāhanaṁ nāsetuṁ, sace pana kujjhissāmi, sīlaṁ me bhijjissati, tasmā ajja sattīhi koṭṭiyamānopi na kujjhissāmī"ti adhiṭṭhāya sīsaṁ nāmetvā niccalova aṭṭhāsi. Hatthācariyo padumasaraṁ otaritvā tassa lakkhaṇasampattiṁ disvā "ehi puttā"ti rajatadāmasadisāya soṇḍāya gahetvā sattame divase Bārāṇasiṁ pāpuṇi. Bodhisattamātā pana putte anāgacchante "putto me rājarājamahāmattādīhi nīto bhavissati, idāni tassa vippavāsena ayaṁ vanasaṇḍo vaḍḍhissatī"ti paridevamānā dve gāthā abhāsi—

1. "Tassa nāgassa vippavāsena,
   Virūḷhā sallakī ca kuṭajā ca.
   Kuruvindakaravīrā bhisasāmā ca,
   Nivāte pupphitā ca kaṇikārā.

2. Kocideva suvaṇṇakāyurā,
   Nāgarājaṁ bharanti piṇḍena.
   Yattha rājā rājakumāro vā,
   Kavacamabhihessati achambhito"ti[1].

---

1. Asambhitoti (Sī, Syā, I)

Tattha **virūḷhā**ti vaḍḍhitā nāma, natthettha saṁsayoti asaṁsayavasenevamāha. **Sallakī ca kuṭajā cā**ti indasālarukkhā ca kuṭajarukkhā ca. **Kuruvindakaravīrā bhisasāmā cā**ti kuruvindarukkhā ca karavīranāmakāni mahātiṇāni ca bhisāni ca sāmākāni cāti attho. Ete ca sabbe idāni vaḍḍhissantīti paridevati. **Nivāte**ti pabbatapāde. **Pupphitā**ti mama puttena sākhaṁ bhañjitvā akhādiyamānā kaṇikārāpi pupphitā bhavissantīti vuttaṁ hoti. **Kocidevā**ti katthacideva gāme vā nagare vā. **Suvaṇṇakāyurā**ti suvaṇṇābharaṇā rājarājamahāmattā. **Bharanti piṇḍenā**ti ajja mātuposakaṁ nāgarājaṁ rājārahassa bhojanassa suvaḍḍhitena piṇḍena posenti. **Yatthā**ti yasmiṁ nāgarāje rājā nisīditvā. **Kavacamabhihessatī**ti saṅgāmaṁ pavisitvā paccāmittānaṁ kavacaṁ abhihanissati bhindissati. Idaṁ vuttaṁ hoti—yattha mama putte nisinno rājā vā rājakumāro vā achambhito[1] hutvā sapattānaṁ kavacaṁ hanissati, taṁ me puttaṁ[2] nāgarājānaṁ suvaṇṇābharaṇā ajja piṇḍena bharantīti.

Hatthācariyopi antarāmaggeva rañño sāsanaṁ pesesi. Taṁ sutvā rājā nagaraṁ alaṅkārāpesi. Hatthācariyo bodhisattaṁ katagandhaparibhaṇḍaṁ alaṅkatapaṭiyattaṁ hatthisālaṁ netvā vicitrasāṇiyā parikkhipāpetvā rañño ārocāpesi. Rājā nānaggarasabhojanaṁ ādāya gantvā bodhisattassa dāpesi. So "mātaraṁ vinā gocaraṁ na gaṇhissāmī"ti piṇḍaṁ na gaṇhi. Atha naṁ yācanto rājā tatiyaṁ gāthamāha—

3. "Gaṇhāhi nāga kabaḷaṁ, mā nāga kisako bhava.
Bahūni rājakiccāni, tāni nāga karissasī"ti.

Taṁ sutvā bodhisatto catutthaṁ gāthamāha—

4. "Sā nūna'sā kapaṇikā, andhā apariṇāyikā.
Khāṇuṁ pādena ghaṭṭeti, giriṁ caṇḍoraṇaṁ patī"ti.

Tattha **sā nūna'sā**ti mahārāja nūna sā esā. **Kapaṇikā**ti puttaviyogena kapaṇā. **Khāṇun**ti tattha tattha patitaṁ rukkhakaliṅgaraṁ. **Ghaṭṭetī**ti paridevamānā tattha tattha pādena pothentī nūna pādena

1. Asambhito (Sī, Syā, I) 2. Taṁ maññe (Sī)

hanati. **Giriṁ caṇḍoraṇaṁ patī**ti caṇḍoraṇapabbatābhimukhī, pabbatapāde paripphandamānāti attho.

Atha naṁ pucchanto rājā pañcamaṁ gāthamāha—

5. "Kā nu te sā mahānāga, andhā apariṇāyikā.
Khāṇuṁ pādena ghaṭṭeti, giriṁ caṇḍoraṇaṁ patī"ti.

Bodhisatto chaṭṭhaṁ gāthamāha—

6. "Mātā me sā mahārāja, andhā apariṇāyikā.
Khāṇuṁ pādena ghaṭṭeti, giriṁ caṇḍoraṇaṁ patī"ti.

Rājā chaṭṭhagāthāya tamatthaṁ sutvā muñcāpento sattamaṁ gāthamāha—

7. "Muñcathe'taṁ mahānāgaṁ, yo'yaṁ bharati mātaraṁ.
Sametu mātarā nāgo, saha sabbehi ñātibhī"ti.

Tattha **yo'yaṁ bharatī**ti ayaṁ nāgo "ahaṁ mahārāja andhaṁ mātaraṁ posemi, mayā vinā mayhaṁ mātā jīvitakkhayaṁ pāpuṇissati, tāya vinā mayhaṁ issariyena attho natthi, ajja me mātu gocaraṁ alabhantiyā sattamo divaso"ti vadati, tasmā yo ayaṁ mātaraṁ bharati, etaṁ mahānāgaṁ khippaṁ muñcatha. **Sabbehi ñātibhī**ti saddhiṁ esa mātarā sametu samāgacchatūti.

Aṭṭhamanavamā abhisambuddhagāthā honti—

8. "Mutto ca bandhanā nāgo, muttamādāya kuñjaro[1].
Muhuttaṁ assāsayitvā[2], agamā yena pabbato.

9. Tato so naḷiniṁ gantvā, sītaṁ kuñjarasevitaṁ.
Soṇḍāyū'dakamāhatvā[3], mātaraṁ abhisiñcathā"ti.

So kira nāgo bandhanā mutto thokaṁ vissamitvā rañño dasarājadhammagāthāya dhammaṁ desetvā "appamatto hohi mahārājā"ti

---

1. Kāsirājena pesito (Sī, Syā), mutto dāmāto kuñjaro (I)
2. Vissamitvāna (Sī, Syā)
3. Soṇḍāyūdakamāhitvā (Syā, Ka)

ovādaṁ datvā mahājanena gandhamālādīhi pūjiyamāno nagarā nikkhamitvā tadaheva taṁ padumasaraṁ patvā "mama mātaraṁ gocaraṁ gāhāpetvāva sayaṁ gaṇhissāmī"ti bahuṁ bhisamuḷālaṁ ādāya soṇḍapūraṁ udakaṁ gahetvā guhāleṇato nikkhamitvā guhādvāre nisinnāya mātuyā santikaṁ gantvā sattāhaṁ nirāhāratāya mātu sarīrassa phassapaṭilābhatthaṁ upari udakaṁ siñci, tamatthaṁ āvikaronto Satthā dve gāthā abhāsi. Bodhisattassa mātāpi "devo vassatī"ti saññāya taṁ akkosantī dasamaṁ gāthamāha—

10. "Koyaṁ anariyo devo, akālenapi vassati.
Gato me atrajo putto, yo mayhaṁ paricārako"ti.

Tattha **atrajo**ti attato jāto.

Atha naṁ samassāsento bodhisatto ekādasamaṁ gāthamāha—

11. "Uṭṭhehi amma kiṁ sesi, āgato tyāha'matrajo.
Muttomhī Kāsirājena, vedehena yasassinā"ti.

Tattha **āgato tyāhan**ti āgato te ahaṁ. **Vedehenā**ti ñāṇasampannena. **Yasassinā**ti mahāparivārena tena raññā maṅgalahatthibhāvāya gahitopi ahaṁ mutto, idāni tava santikaṁ āgato uṭṭhehi gocaraṁ gaṇhāhīti.

Sā tuṭṭhamānasā rañño anumodanaṁ karontī osānagāthamāha—

22. "Ciraṁ jīvatu so rājā, Kāsīnaṁ raṭṭhavaḍḍhano.
Yo me puttaṁ pamocesi, sadā vuddhāpacāyikan"ti.

Tadā rājā bodhisattassa guṇe pasīditvā niḷiniyā avidūre gāmaṁ māpetvā bodhisattassa ca mātu cassa nibaddhaṁ vattaṁ[1] paṭṭhapesi. Aparabhāge bodhisatto mātari kālakatāya tassā sarīraparihāraṁ katvā kāraṇḍaka-assamapadaṁ nāma gato. Tasmiṁ pana ṭhāne Himavantato otaritvā pañcasatā isayo vasiṁsu, taṁ vattaṁ tesaṁ adāsi. Rājā bodhisattassa samānarūpaṁ silāpaṭimaṁ kāretvā mahāsakkāraṁ

---

1. Bhattaṁ (Sī, Syā)

pavattesi. Sakalajambudīpavāsino anusaṁvaccharaṁ sannipatitvā hatthimahaṁ nāma kariṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahosi, pāpapuriso Devadatto, hatthācariyo Sāriputto, mātā hatthinī Mahāmāyā, mātuposakanāgo pana ahameva ahosinti.

Mātuposakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Juṇhajātakavaṇṇanā (456)

Suṇohi mayhaṁ vacanaṁ janindāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Ānandattherena laddhavare ārabbha kathesi. Paṭhamabodhiyañhi vīsati vassāni Bhagavato anibaddhupaṭṭhākā ahesuṁ. Ekadā thero Nāgasamālo, ekadā Nāgito, ekadā Upavāṇo, ekadā Sunakkhatto, ekadā Cundo, ekadā Nando, ekadā Sāgato, ekadā Meghiyo Bhagavantaṁ upaṭṭhahi. Athekadivasaṁ Bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhave idānimhi mahallako, ekacce bhikkhū 'iminā maggena gacchāmā'ti vutte aññena gacchanti, ekacce mayhaṁ pattacīvaraṁ bhūmiyaṁ nikkhipanti[1], nibaddhupaṭṭhākaṁ me ekaṁ bhikkhuṁ jānāthā"ti. "Bhante ahaṁ upaṭṭhahissāmi, ahaṁ upaṭṭhahissāmī"ti sirasi añjaliṁ katvā uṭṭhite Sāriputtattherādayo "tumhākaṁ patthanā matthakaṁ pattā, alan"ti paṭikkhipi. Tato bhikkhū Ānandattheraṁ "tvaṁ āvuso upaṭṭhākaṭṭhānaṁ yācāhī"ti āhaṁsu. Thero "sace me bhante Bhagavā attanā laddhacīvaraṁ na dassati, piṇḍapātaṁ na dassati, ekagandhakuṭiyaṁ vasituṁ na dassati, maṁ gahetvā nimantanaṁ na gamissati, sace pana Bhagavā mayā gahitaṁ nimantanaṁ gamissati,sace ahaṁ tiroraṭṭhā tirojanapadā Bhagavantaṁ daṭṭhuṁ āgataṁ parisaṁ āgatakkhaṇeyeva dassetuṁ labhissāmi, yadā me kaṅkhā uppajjati, tasmiṁ khaṇeyeva Bhagavantaṁ upasaṅkamituṁ labhissāmi, sace yaṁ Bhagavā mama parammukhā dhammaṁ katheti, taṁ āgantvā mayhaṁ kathessati,

---

1. Khipanti (Ka)

evāhaṁ Bhagavantaṁ upaṭṭhahissāmī”ti ime cattāro paṭikkhepe catasso ca āyācanāti aṭṭha vare yāci, Bhagavāpissa adāsi.

So tato paṭṭhāya pañcavīsati vassāni nibaddhupaṭṭhāko ahosi. So pañcasu ṭhānesu etadagge ṭhapanaṁ patvā āgamasampadā adhigamasampadā pubbahetusampadā attatthaparipucchāsampadā titthavāsasampadā yonisomanasikārasampadā Buddhūpanissayasampadāti imāhi sattahi sampadāhi samannāgato Buddhassa santike aṭṭhavaradāyajjaṁ labhitvā Buddhasāsane paññāto gaganamajjhe cando viya pākaṭo ahosi. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso Tathāgato Ānandattheraṁ varadānena santappesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṁ Ānandaṁvarena santappesiṁ, pubbepāhaṁ yaṁ yaṁ esa yāci, taṁ taṁ adāsiṁ yevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa putto Juṇhakumāro nāma hutvā Takkasilāyaṁ sippaṁ uggahetvā ācariyassa anuyogaṁ datvā rattibhāge andhakāre ācariyassa gharā nikkhamitvā attano nivāsaṭṭhānaṁ vegena gacchanto aññataraṁ brāhmaṇaṁ bhikkhaṁ caritvā attano nivāsaṭṭhānaṁ gacchantaṁ apassanto bāhunā paharitvā tassa bhattapātiṁ bhindi, brāhmaṇo patitvā viravi. Kumāro kāruññena nivattitvā taṁ hatthe gahetvā uṭṭhāpesi. Brāhmaṇo “tayā tāta mama bhikkhābhājanaṁ bhinnaṁ, bhattamūlaṁ me dehī”ti āha. Kumāro “brāhmaṇa na dānāhaṁ tava bhattamūlaṁ dātuṁ sakkomi, ahaṁ kho pana Kāsikarañño putto Juṇhakumāro nāma, mayi rajje patiṭṭhite āgantvā maṁ dhanaṁ yāceyyāsī”ti vatvā niṭṭhitasippo ācariyaṁ vanditvā Bārāṇasiṁ gantvā pitu sippaṁ dassesi. Pitā “jīvantena me putto diṭṭho, rājabhūtampi naṁ passissāmī”ti rajje abhisiñci. So Juṇharājā nāma hutvā dhammena rajjaṁ kāresi. Brāhmaṇo taṁ pavattiṁ sutvā “idāni mama bhattamūlaṁ āharissāmī”ti Bārāṇasiṁ gantvā rājānaṁ alaṅkatanagaraṁ padakkhiṇaṁ karontameva disvā ekasmiṁ unnatappadese ṭhito hatthaṁ pasāretvā jayāpesi. Atha naṁ rājā anoloketvāva atikkami. Brāhmaṇo tena adiṭṭhabhāvaṁ ñatvā kathaṁ samuṭṭhāpento paṭhamaṁ gāthamāha—

13. "Suṇohi mayhaṁ vacanaṁ janinda,
Atthena Juṇhamhi idhā' nupatto.
Na brāhmaṇe addhike tiṭṭhamāne,
Gantabbamāhu[1] dvipadinda[2] seṭṭhā"ti.

Tattha **Juṇhamhī**ti mahārāja tayi juṇhamhi ahaṁ ekena atthena idhānuppatto, na nikkāraṇā idhāgatomhīti dīpeti. **Addhike**ti addhānaṁ āgate. **Gantabban**ti taṁ addhikaṁ addhānamāgataṁ yācamānaṁ brāhmaṇaṁ anoloketvāva gantabbanti paṇḍitā na āhu na kathentīti.

Rājā tassa vacanaṁ sutvā hatthiṁ vajiraṅkusena niggahetvā dutiyaṁ gāthamāha—

14. "Suṇomi tiṭṭhāmi vadehi brahme,
Yenā'si atthena idhā'nupatto.
Kaṁ vā tvamatthaṁ mayi patthayāno,
Idhā' gamo brahme tadiṅgha brūhī"ti.
Tattha **iṅghā**ti codanatthe nipāto.

Tato paraṁ brāhmaṇassa ca rañño ca vacanapaṭivacanavasena sesagāthā kathitā—

15. "Dadāhi me gāmavarāni pañca,
Dāsīsataṁ satta gavaṁsatāni.
Parosahassañca suvaṇṇanikkhe,
Bhariyā ca me sādisī dve dadāhi.

16. Tapo nu te brāhmaṇa bhiṁsarūpo,
Mantā nu te brāhmaṇa cittarūpā.
Yakkhā nu te assavā santi keci,
Attaṁ vā me abhijānāsi kattaṁ.

1. Ganthabyamāhu (Ka)
2. Dipadāna (Sī, I)

17. Na me tapo atthi na cāpi mantā,
Yakkhāpi me assavā natthi keci.
Atthampi te nābhijānāmi kattaṁ,
Pubbe ca kho saṅgatimattamāsi.

18. Paṭhamaṁ idaṁ dassanaṁ jānato me,
Na tā'bhijānāmi ito puratthā.
Akkhāhi me pucchito etamatthaṁ,
Kadā kuhiṁ vā ahu saṅgamo no.

19. Gandhārarājassa puramhi ramme,
Avasimhase Takkasīlāyaṁ deva.
Tatthandhakāramhi timīsikāyaṁ[1],
Aṁsena aṁsaṁ samaghaṭṭayimha.

20. Te tattha ṭhatvāna ubho janinda,
Sārāṇiyaṁ[2] vītisārayimha[3] tattha.
Sāyeva no saṅgatimattamāsi,
Tato na pacchā na pure ahosi.

21. Yadā kadāci manujesu brahme,
Samāgamo sappurisena hoti.
Na paṇḍitā saṅgatisanthavāni,
Pubbe kataṁ vāpi vināsayanti.

22. Bālāva kho saṅgatisanthavāni,
Pubbe kataṁ vāpi vināsayanti.
Bahumpi bālesu kataṁ vinassati,
Tathā hi bālā akataññurūpā.

23. Dhīrā ca kho saṅgatisanthavāni,
Pubbe kataṁ vāpi na nāsayanti.
Appampi dhīresu kataṁ na nassati,
Tathā hi dhīrā sukataññurūpā.

---

1. Timissikāyaṁ (Sī, Syā, I) 2. Sāraṇīyaṁ (Ka) 3. Vītisārimha (Sī, Syā, I)

24. Dadāmi te gāmavarāni pañca,
Dāsīsataṁ satta gavaṁsatāni.
Parosahassañca suvaṇṇanikkhe,
Bhariyā ca te sādisī dve dadāmi.

25. Evaṁ sataṁ hoti samecca rāja,
Nakkhattarājāriva tārakānaṁ.
Āpūratī kāsipatī tathāhaṁ,
Tayāpi me saṅgamo ajja laddho"ti.

Tattha **sādisī**ti rūpavaṇṇajātikulapadesena mayā sādisī ekasadisā[1] dve mahāyasā bhariyā ca me dehīti attho. **Bhiṁsarūpo**ti kinnu te brāhmaṇa balavarūpasīlācāraguṇasaṅkhātaṁ tapokammaṁ atthīti pucchati. **Mantā nu te**ti udāhu vicitrarūpā sabbatthasādhakā mantā te atthi. **Assavā**ti vacanakārakā icchiticchitadāyakā yakkhā vā te keci santi. **Kattan**ti kataṁ, udāhu tayā kataṁ kiñci mama atthaṁ abhijānāsīti pucchati. **Saṅgatimattan**ti samāgamamattaṁ tayā saddhiṁ pubbe mama āsīti vadati. **Jānato me**ti jānantassa mama idaṁ paṭhamaṁ tava dassanaṁ. **Na tā'bhijānāmī**ti na taṁ abhijānāmi. **Timīsikāyan**ti bahalatimirāyaṁ rattiyaṁ. **Te tattha ṭhatvānā**ti te mayaṁ tasmiṁ aṁsena aṁsaṁ ghaṭṭitaṭṭhāne ṭhatvā. **Vītisārayimha tatthā**ti tasmiṁ yeva ṭhāne saritabbayuttakaṁ kathaṁ vītisārayimha, ahaṁ "bhikkhābhājanaṁ me tayā bhinnaṁ, bhattamūlaṁ me dehī"ti avacaṁ, tvaṁ "idānāhaṁ tava bhattamūlaṁ dātuṁ na sakkomi, ahaṁ kho pana Kāsikarañño putto Juṇhakumāro nāma, mayi rajje patiṭṭhite āgantvā maṁ dhanaṁ yāceyyāsī"ti avacāti imaṁ sāraṇīyakathaṁ karimhāti āha. **Sāyeva no saṅgatimattamāsī**ti deva amhākaṁ sāyeva aññamaññaṁ saṅgatimattamāsi, ekamuhuttikamahosīti dīpeti. **Tato**ti tato pana taṁmuhuttikamittadhammato pacchā vā pure vā kadāci amhākaṁ saṅgati nāma na bhūtapubbā.

Na paṇḍitāti brāhmaṇa paṇḍitā nāma taṁmuhuttikaṁ saṅgatiṁ vā cirakālasanthavāni vā yaṁ kiñci pubbe kataguṇaṁ vā na nāsenti. **Bahumpī**ti

---

1. Sādisiyo (Sī, I)

bahukampi. **Akataññurūpā**ti yasmā bālā akataññusabhāvā, tasmā tesu bahumpi kataṁ nassatīti attho. **Sukataññurūpā**ti suṭṭhu kataññusabhāvā. Etthāpi tatthāpi **tathāhī**ti **hi**-kāro kāraṇattho. **Dadāmi te**ti brāhmaṇena yācitayācitaṁ dadanto evamāha. **Evaṁ satan**ti brāhmaṇo rañño anumodanaṁ karonto vadati, sataṁ sappurisānaṁ ekavārampi samecca saṅgati nāma evaṁ hoti. **Nakkhattarājārivā**ti ettha **ra**-kāro[1] nipātamattaṁ. **Tārakānan**ti tārakagaṇamajjhe. **Kāsipatī**ti rājānamālapati. Idaṁ vuttaṁ hoti—deva kāsiraṭṭhādhipati yathā cando tārakānaṁ majjhe ṭhito tārakagaṇaparivuto pāṭipadato paṭṭhāya yāva puṇṇamā āpūrati, tathā ahampi ajja tayā dinnehi gāmavarādīhi āpūrāmīti. **Tayāpi me**ti mayā pubbe tayā saddhiṁ laddhopi saṅgamo aladdhova, ajja pana mama manorathassa nipphannattā mayā tayā saha saṅgamo laddho nāmāti nipphannaṁ me tayā saddhiṁ mittaphalanti[2] vadati. Bodhisatto tassa mahantaṁ yasaṁ adāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṁ Ānandaṁ varena santappesiṁyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā brāhmaṇo Ānando ahosi, rājā pana ahameva ahosin"ti.

Juṇhajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Dhammadevaputtajātakavaṇṇanā (457)

Yasokaro puññakarohamasmīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Devadattassa pathavipavesanaṁ ārabbha kathesi. Tadā hi bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Devadatto Tathāgatena saddhiṁ paṭivirujjhitvā pathaviṁ paviṭṭho"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na idānevesa bhikkhave mama Jinacakke pahāraṁ datvā pathaviṁ paviṭṭho, pubbepi

---

1. Rivakāro (Syā), rikāro (Ka)
2. Mettāphalanti (Sī, I), mettiphalanti (Syā)

dhammacakke pahāraṁ datvā pathaviṁ pavisitvā Avīciparāyaṇo jātoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto kāmāvacaradevaloke Dhammo nāma devaputto hutvā nibbatti, Devadatto Adhammo nāma. Tesu Dhammo dibbālaṅkārapaṭimaṇḍito dibbarathavaramabhiruyha accharāgaṇaparivuto manussesu sāyamāsaṁ bhuñjitvā attano attano gharadvāre sukhakathāya nisinnesu puṇṇamuposathadivase gāmanigamajanapadarājadhānīsu ākāse ṭhatvā "pāṇātipātādīhi dasahi akusalakammapathehi viramitvā mātupaṭṭhānadhammaṁ pitupaṭṭhānadhammaṁ tividhasucaritadhammaṁ ca pūretha, evaṁ saggaparāyaṇā hutvā mahantaṁ yasaṁ anubhavissathā"ti manusse dasa kusalakammapathe samādapento jambudīpaṁ padakkhiṇaṁ karoti. Adhammo pana devaputto "pāṇaṁ hanathā"ti-ādinā nayena dasa akusalakammapathe samādapento jambudīpaṁ vāmaṁ karoti. Atha tesaṁ ākāse rathā sammukhā ahesuṁ. Atha nesaṁ parisā "tumhe kassa, tumhe kassā"ti pucchitvā "mayaṁ dhammassa, mayaṁ Adhammassā"ti vatvā maggā okkamitvā dvidhā jātā. Dhammopi Adhammaṁ āmantetvā "samma tvaṁ Adhammo, ahaṁ dhammo, maggo mayhaṁ anucchaviko, tava rathaṁ okkāmetvā mayhaṁ maggaṁ dehī"ti paṭhamaṁ gāthamāha—

26. "Yasokaro puññakarohamasmi,
Sadātthuto samaṇabrāhmaṇānaṁ.
Maggāraho devamanussapūjito,
Dhammo ahaṁ dehi Adhamma maggan"ti.

Tattha **yasokaro**ti ahaṁ devamanussānaṁ yasadāyako. Dutiyapadepi eseva nayo. **Sadātthuto**ti sadā thuto niccapasattho. Tato parā—

27. "Adhammayānaṁ daḷhamāruhitvā,
Asantasanto balavā'ha masmi.
Sa kissa hetumhi tava'jja dajjaṁ,
Maggaṁ ahaṁ dhamma adinnapubbaṁ.

28. Dhammo have pāturahosi pubbe,
Pacchā Adhammo udapādi loke.
Jeṭṭho ca seṭṭho ca sanantano ca,
Uyyāhi jeṭṭhassa kaniṭṭha maggā.

29. Na yācanāya napi pātirūpā,
Na arahatā[1] te'haṁ dadeyyaṁ maggaṁ.
Yuddhañca no hotu ubhinna'majja,
Yuddhamhi yo jessati tassa maggo.

30. Sabbā disā anuvisaṭo'hamasmi,
Mahabbalo amitayaso atulyo.
Guṇehi sabbehi upetarūpo,
Dhammo Adhamma tvaṁ kathaṁ vijessasi.

31. Lohena ve haññati jātarūpaṁ,
Na jātarūpena hananti lohaṁ.
Sace Adhammo hañchati dhamma'majja,
Ayo suvaṇṇaṁ viya dassaneyyaṁ.

32. Sace tuvaṁ yuddhabalo Adhamma,
Na tuyha vuḍḍhā ca garū ca atthi.
Maggañca te dammi piyāppiyena,
Vācāduruttānipi te khamāmī"ti—

imā cha gāthā tesaññeva vacanapaṭivacanavasena kathitā[2].

Tattha **sa kissa hetumhi tava'jja dajjan**ti somhi ahaṁ Adhammo Adhammayānaṁ rathaṁ āruḷho[3] abhīto balavā, kiṁkāraṇā ajja bho Dhamma kassaci adinnapubbaṁ maggaṁ tuyhaṁ dammīti. **Pubbe**ti paṭhamakappikakāle imasmiṁ loke dasakusalakammapathadhammo ca pubbe pāturahosi, pacchā Adhammo. **Jeṭṭho cā**ti pure nibbattabhāvena ahaṁ jeṭṭho ca seṭṭho ca porāṇako ca, tvaṁ pana kaniṭṭho, tasmā maggā uyyāhīti vadati.

1. Na arahati (Sī, I), arahati (Ka) 2. Ṭhitā (Sī, I) 3. Āruyha (Syā)

Napi pātirūpāti ahañhi te neva yācanāya na patirūpavacanena maggārahatāya maggaṁ dadeyyaṁ. **Anuvisaṭo**ti ahaṁ catasso disā catasso anudisāti sabbā disā attano guṇena patthaṭo paññāto pākaṭo. **Lohenā**ti ayamuṭṭhikena. **Hañchatī**ti[1] hanissati. **Tuvaṁ yuddhabalo Adhammā**ti sace tvaṁ yuddhabalosi Adhamma. **Vuḍḍhā ca garū cā**ti yadi tuyhaṁ "ime vuḍḍhā, ime garū paṇḍitā"ti evaṁ natthi. **Piyāppiyenā**ti piyenāpi appiyenāpi dadanto piyena viya te maggaṁ dadāmīti attho.

Bodhisattena pana imāya gāthāya kathitakkhaṇeyeva Adhammo rathe ṭhātuṁ asakkonto avaṁsiro pathaviyaṁ patitvā pathaviyā vivare dinne gantvā Avīcimhiyeva nibbatti. Etamatthaṁ viditvā Bhagavā abhisambuddho hutvā sesagāthā abhāsi—

33. "Idañca sutvā vacanaṁ Adhammo,
Avaṁsiro patito uddhapādo.
Yuddhatthiko ce na labhāmi yuddhaṁ,
Ettāvatā hoti hato Adhammo.

34. Khantībalo yuddhabalaṁ vijetvā,
Hantvā Adhammaṁ nihanitva[2] bhūmyā.
Pāyāsi vitto abhiruyha sandanaṁ,
Maggeneva atibalo saccanikkamo.

35. Mātā pitā samaṇabrāhmaṇā ca,
Asammānitā yassa sake agāre.
Idheva nikkhippa sarīradehaṁ,
Kāyassa bhedā nirayaṁ vajanti te.
Yathā Adhammo patito avaṁsiro.

36. Mātā pitā samaṇabrāhmaṇā ca,
Susammānitā yassa sake agāre.
Idheva nikkhippa sarīradehaṁ,
Kāyassa bhedā sugatiṁ vajanti te.
Yathāpi dhammo abhiruyha sandanan"ti.

---

1. Haññatīti (Sī, Syā)
2. Vihanitvā (Ka)

Tattha **yuddhatthiko ce**ti ayaṁ tassa vilāpo, so kirevaṁ vilapantoyeva patitvā pathaviṁ paviṭṭho. **Ettāvatā**ti bhikkhave yāvatā pathaviṁ paviṭṭho, tāvatā Adhammo hato nāma hoti. **Khantībalo**ti bhikkhave evaṁ Adhammo pathaviṁ paviṭṭho adhivāsanakhantībalo taṁ yuddhabalaṁ vijetvā vadhitvā bhūmiyaṁ nihanitvā pātetvā vittajātatāya **vitto** attano rathaṁ āruyha maggeneva **saccanikkamo** tathaparakkamo Dhammadevaputto pāyāsi. **Asammānitā**ti asakkatā. **Sarīradehan**ti imasmiṁyeva loke sarīrasaṅkhātaṁ dehaṁ nikkhipitvā. **Nirayaṁ vajantī**ti yassa pāpapuggalassa ete sakkārārahā[1] gehe asakkatā, tathārūpā yathā Adhammo patito avaṁsiro, evaṁ avaṁsirā nirayaṁ vajantīti attho. **Sugatiṁ vajantī**ti yassa panete sakkatā, tādisā paṇḍitā yathāpi dhammo sandanaṁ abhiruyha devalokaṁ gato, evaṁ sugatiṁ vajantīti.

Satthā evaṁ dhammaṁ desetvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto mayā saddhiṁ paṭivirujjhitvā pathaviṁ paviṭṭho"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Adhammo devaputto Devadatto ahosi, parisāpissa Devadattaparisā, Dhammo pana ahameva, parisā Buddhaparisāyevā"ti.

Dhammadevaputtajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Udayabhaddajātakavaṇṇanā (458)

Ekā nisinnāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu **Kusajātake**[2] āvi bhavissati. Satthā pana taṁ bhikkhuṁ "saccaṁ kira tvaṁ ukkaṇṭhitosī"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "bhikkhu kasmā kilesavasena evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ukkaṇṭhitosi, porāṇakapaṇḍitā samiddhe dvādasayojanike Surundhananagare rajjaṁ kārentā devaccharapaṭibhāgāya itthiyā saddhiṁ satta vassasatāni ekagabbhe vasantāpi indriyāni bhinditvā lobhavasena na olokesun"ti vatvā atītaṁ āhari.

---

1. Sakkatārahā (Ka)
2. Khu 6. 66 piṭṭhe.

Atīte Kāsiraṭṭhe Surundhananagare Kāsirājā rajjaṁ kāresi, tassa neva putto, na dhītā ahosi. So attano deviyo “putte patthethā”ti āha. Aggamahesīpi rañño vacanaṁ sampaṭicchitvā tathā akāsi. Tadā bodhisatto brahmalokā cavitvā tasseva rañño aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. Athassa mahājanassa hadayaṁ vaḍḍhetvā jātabhāvena “Udayabhaddo”ti nāmaṁ kariṁsu. Kumārassa padasā caraṇakāle aññopi satto brahmalokā cavitvā tasseva rañño aññatarāya deviyā kucchimhi kumārikā hutvā nibbatti, tassāpi “Udayabhaddā”ti nāmaṁ kariṁsu. Kumāro vayappatto sabbasippanipphattiṁ pāpuṇi, jātibrahmacārī pana ahosi, supinantenapi methunadhammaṁ na jānāti, na tassa kilesesu cittaṁ allīyi. Rājā puttaṁ rajje abhisiñcitukāmo “kumārassa idāni rajjasukhasevanakālo, nāṭakāpissa paccupaṭṭhāpessāmī”ti sāsanaṁ pesesi. Bodhisatto “na mayhaṁ rajjenattho, kilesesu me cittaṁ na allīyatī”ti paṭikkhipitvā punappunaṁ vuccamāno rattajambunadamayaṁ itthirūpaṁ kāretvā “evarūpaṁ itthiṁ labhamāno rajjaṁ sampaṭicchissāmī”ti mātāpitūnaṁ pesesi. Te taṁ suvaṇṇarūpakaṁ sakalajambudīpaṁ parihārāpetvā tathārūpaṁ itthiṁ alabhantā Udayabhaddaṁ alaṅkāretvā tassa santike ṭhapesuṁ. Sā taṁ suvaṇṇarūpakaṁ abhibhavitvā aṭṭhāsi. Atha nesaṁ anicchamānānaññeva vemātikaṁ bhaginiṁ Udayabhaddakumāriṁ aggamahesiṁ katvā bodhisattaṁ rajje abhisiñciṁsu. Te pana dvepi brahmacariyavāsameva vasiṁsu.

Aparabhāge mātāpitūnaṁ accayena bodhisatto rajjaṁ kāresi. Ubho ekagabbhe vasamānāpi lobhavasena indriyāni bhinditvā aññamaññaṁ na olokesuṁ, apica kho pana “yo amhesu paṭhamataraṁ kālaṁ karoti, so nibbattaṭṭhānato āgantvā ‘asukaṭṭhāne nibbattosmī’ti ārocetū”ti saṅgaramakaṁsu. Atha kho bodhisatto abhisekato sattavassasataccayena kālamakāsi. Añño rājā nāhosi, Udayabhaddāyayeva āṇā pavatti. Amaccā rajjaṁ anusāsiṁsu. Bodhisattopi cutikkhaṇe Tāvatiṁsabhavane Sakkattaṁ patvā yasamahantatāya sattāhaṁ anussarituṁ nāsakkhi. Iti so manussagaṇanāya sattavassasataccayena āvajjetvā “Udayabhaddaṁ rājadhītaraṁ dhanena vīmaṁsitvā sīhanādaṁ nadāpetvā dhammaṁ desetvā saṅgaraṁ mocetvā āgamissāmī”ti cintesi.

Tadā kira manussānaṁ dasavassasahassāyukakālo hoti. Rājadhītāpi taṁ divasaṁ rattibhāge pihitesu dvāresu ṭhapita-ārakkhe sattabhūmikapāsādavaratale alaṅkatasirigabbhe ekikāva niccalā attano sīlaṁ āvajjamānā nisīdi. Atha Sakko suvaṇṇamāsakapūraṁ ekaṁ suvaṇṇapātiṁ ādāya āgantvā sayanagabbheyeva pātubhavitvā ekamantaṁ ṭhito tāya saddhiṁ sallapanto paṭhamaṁ gāthamāha—

37. "Ekā nisinnā suci saññatūrū,
Pāsādamāruyha aninditaṅgī.
Yācāmi taṁ kinnaranettacakkhu,
Ime'karattiṁ ubhayo vasemā"ti.

Tattha **sucī**ti sucivatthanivatthā. **Saññatūrū**ti suṭṭhu ṭhapita-ūrū, iriyāpathaṁ saṇṭhapetvā sucivatthā ekikāva nisinnāsīti vuttaṁ hoti. **Aninditaṅgī**ti pādantato yāva kesaggā aninditasarīrā paramasobhaggappattasarīrā. **Kinnaranettacakkhū**ti tīhi maṇḍalehi pañcahi ca pasādehi upasobhitattā kinnarānaṁ nettasadisehi cakkhūhi samannāgate. **Ime'karattin**ti imaṁ ekarattaṁ ajja imasmiṁ alaṅkatasayanagabbhe ekato vaseyyāmāti yācati.

Tato rājadhītā dve gāthā abhāsi—

38. "Okiṇṇantaraparikhaṁ, daḷhamaṭṭālakoṭṭhakaṁ.
Rakkhitaṁ khaggahatthehi, duppavesamidaṁ puraṁ.

39. Daharassa yuvino cāpi, āgamo ca na vijjati.
Atha kena nu vaṇṇena, saṅgamaṁ icchase mayā"ti.

Tattha **okiṇṇantaraparikhan**ti idaṁ dvādasayojanikaṁ Surundhanapuraṁ antarantarā udakaparikhānaṁ kaddamaparikhānaṁ sukkhaparikhānaṁ okiṇṇattā okiṇṇantaraparikhaṁ. **Daḷhamaṭṭālakoṭṭhakan**ti thiratarehi aṭṭālakehi dvārakoṭṭhakehi ca samannāgataṁ. **Khaggahatthehī**ti āvudhahatthehi dasahi yodhasahassehi rakkhitaṁ. **Duppavesamidaṁ puran**ti idaṁ sakalapurampi tassa anto māpitaṁ mayhaṁ nivāsapurampi ubhayaṁ kassaci pavisituṁ na sakkā. **Āgamo cā**ti idha

imāya velāya taruṇassa vā yobbanappattassa vā thāmasampannayodhassa vā aññassa vā mahantampi paṇṇākāraṁ gahetvā āgacchantassa āgamo nāma natthi. **Saṅgaman**ti atha tvaṁ kena kāraṇena imāya velāya mayā saha samāgamaṁ icchasīti.

Atha Sakko catutthaṁ gāthamāha—

40. "Yakkho'hamasmi kalyāṇi, āgatosmi tavantike[1].
Tvaṁ maṁ Nandaya bhaddante, puṇṇakaṁsaṁ dadāmi te"ti.

Tassattho—kalyāṇi sundaradassane[2] ahameko devaputto devatānubhāvena idhāgato, tvaṁ ajja maṁ Nandaya tosehi, ahaṁ te imaṁ suvaṇṇamāsakapuṇṇaṁ suvaṇṇapātiṁ dadāmīti.

Taṁ sutvā rājadhītā pañcamaṁ gāthamāha—

41. "Devaṁ va yakkhaṁ atha vā manussaṁ,
Na patthaye udaya'maticca aññaṁ.
Gaccheva tvaṁ yakkha mahānubhāva,
Mā cassu gantvā puna'rāvajitthā"ti.

Tassattho—ahaṁ devarāja devaṁ vā yakkhaṁ vā udayaṁ atikkamitvā aññaṁ na patthemi, so tvaṁ gaccheva, mā idha aṭṭhāsi, na me tayā ābhatena paṇṇākārena attho, gantvā ca mā imaṁ ṭhānaṁ punarāvajitthāti.

So tassā sīhanādaṁ sutvā aṭṭhatvā gatasadiso hutvā tattheva antarahito aṭṭhāsi. So punadivase tāya velāyameva suvaṇṇamāsakapūraṁ rajatapātiṁ ādāya tāya saddhiṁ sallapanto chaṭṭhaṁ gāthamāha—

42. "Yā sā rati[3] uttamā kāmabhoginaṁ,
Yaṁhetu[4] sattā visamaṁ caranti.
Mā taṁ ratiṁ jīyi tuvaṁ sucimhite,
Dadāmi te rūpiyaṁ kaṁsapūran"ti.

---

1. Tavantikaṁ (Sī, I)
2. Sundaradassanena samaṅgi (Ka)
3. Yā rati (Ka)
4. Ratīsu (Sī, Syā)

Tassattho—bhadde rājadhīte yā esā kāmabhogisattānaṁ ratīsu methunakāmarati nāma uttamā rati, yassā ratiyā kāraṇā sattā kāyaduccaritādivisamaṁ caranti, taṁ ratiṁ tvaṁ bhadde sucimhite manāpahasite mā jīyi, ahampi āgacchanto na tucchahattho āgato, hiyyo suvaṇṇamāsakapūraṁ suvaṇṇapātiṁ āhariṁ, ajja rūpiyapātiṁ, imaṁ te ahaṁ rūpiyapātiṁ suvaṇṇapūraṁ dadāmīti.

Rājadhītā cintesi "ayaṁ kathāsallāpaṁ labhanto punappunaṁ āgamissati, na dāni tena saddhiṁ kathessāmī"ti. Sā kiñci na kathesi. Sakko tassā akathitabhāvaṁ ñatvā tattheva antarahito hutvā punadivase tāyameva velāya lohapātiṁ kahāpaṇapūraṁ ādāya "bhadde tvaṁ maṁ kāmaratiyā santappehi, imaṁ te kahāpaṇapūraṁ lohapātiṁ dassāmī"ti āha. Taṁ disvā rājadhītā sattamaṁ gāthamāha—

43. "Nāriṁ naro nijjhapayaṁ dhanena,
Ukkaṁsatī yattha karoti chandaṁ.
Vipaccanīko tava devadhammo,
Paccakkhato thokatarena esī"ti.

Tassattho—bho purisa tvaṁ jaḷo. Naro hi nāma nāriṁ kilesaratikāraṇā dhanena nijjhāpento saññāpento[1] yattha nāriyā chandaṁ karoti, taṁ ukkaṁsati vaṇṇetvā thometvā bahutarena dhanena palobheti, tuyhaṁ paneso devasabhāvo vipaccanīko, tvañhi mayā paccakkhato thokatarena esi, paṭhamadivase suvaṇṇapūraṁ suvaṇṇapātiṁ āharitvā dutiyadivase suvaṇṇapūraṁ rūpiyapātiṁ, tatiyadivase kahāpaṇapūraṁ lohapātiṁ āharasīti.

Taṁ sutvā Sakko "bhadde rājakumāri ahaṁ chekavāṇijo na niratthakena atthaṁ nāsemi, sace tvaṁ āyunā vā vaṇṇena vā vaḍḍheyyāsi, ahaṁ te paṇṇākāraṁ vaḍḍhetvā āhareyyaṁ, tvaṁ pana parihāyaseva, tenāhampi dhanaṁ parihāpemī"ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

---

1. Santappento (Sī)

44. Āyu ca vaṇṇo ca manussaloke,
Nihīyati manujānaṁ sugatte.
Teneva vaṇṇena dhanampi tuyhaṁ,
Nihīyati jiṇṇatarāsi ajja.

45. Evaṁ me pekkhamānassa, rājaputti yasassini.
Hāyateva tava vaṇṇo[1], ahorattānamaccaye.

46. Imināva tvaṁ vayasā, rājaputti sumedhase.
Brahmacariyaṁ careyyāsi, bhiyyo vaṇṇavatī siyā"ti.

Tattha **nihīyatī**ti parissāvane āsitta-udakaṁ viya parihāyati. Manussalokasmiñhi sattā jīvitena vaṇṇena cakkhupasādādīhi ca dine dine parihāyanteva. **Jiṇṇatarāsī**ti mama paṭhamaṁ āgatadivase pavattañhi te āyu hiyyo divasaṁ na pāpuṇi, kuṭhāriyā chinnaṁ viya tattheva nirujjhi, hiyyo pavattampi ajjadivasaṁ na pāpuṇi, hiyyova kuṭhāriyā chinnaṁ viya nirujjhi, tasmā ajja jiṇṇatarāsi jātā. **Evaṁ me**ti tiṭṭhatu hiyyo ca parahiyyo ca[2], ajjeva pana mayhaṁ evaṁ pekkhamānasseva hāyateva tava vaṇṇo. **Ahorattānamaccaye**ti ito paṭṭhāya rattindivesu vītivattesu ahorattānaṁ accayena apaṇṇattikabhāvameva gamissasīti[3] dasseti. **Imināvā**ti tasmā bhadde sace tvaṁ iminā vayeneva imasmiṁ suvaṇṇavaṇṇe sarīre jarāya avilutteyeva seṭṭhacariyaṁ careyyāsi, pabbajitvā samaṇadhammaṁ kareyyāsi. **Bhiyyo vaṇṇavatī siyā**ti atirekataravaṇṇā bhaveyyāsīti.

Tato rājadhītā itaraṁ gāthamāha—

47. "Devā na jīranti yathā manussā,
Gattesu tesaṁ valiyo na honti.
Pucchāmi taṁ yakkha mahānubhāva,
Kathaṁ nu[4] devāna sarīradeho"ti.

---

1. Hāyate vata te vaṇṇo (Sī), hāyateva tato vaṇṇo (Syā, I)
2. Parato ca (Ka)
3. Bhavissasīti (Syā, Ka)
4. Na (I)

Tattha **sarīradeho**ti sarīrasaṅkhāto deho, devānaṁ sarīraṁ kathaṁ na jīrati, idaṁ ahaṁ taṁ pucchāmīti vadati.

Athassā kathento Sakko itaraṁ gāthamāha—

48. "Devā na jīranti yathā manussā,
Gattesu tesaṁ valiyo na honti.
Suve suve bhiyyatarova tesaṁ,
Dibbo ca vaṇṇo vipulā ca bhogā"ti.

Tattha **yathā manussā**ti yathā manussā jīrantā rūpena vaṇṇena bhogena cakkhupasādādīhi ca jīranti, na evaṁ devā. Tesañhi gattesu valiyopi na santi, maṭṭhakañcanapaṭṭamiva sarīraṁ hoti. **Suve suve**ti divase divase. **Bhiyyatarovā**ti atirekatarova tesaṁ dibbo ca vaṇṇo vipulā ca bhogā honti. Manussesu hi rūpaparihāni cirajātabhāvassa sakkhi, devesu atirekarūpasampatti ca atirekaparivārasampatti ca. Evaṁ aparihānadhammo nāmesa devaloko. Tasmā tvaṁ jaraṁ appatvāva nikkhamitvā pabbaja, evaṁ parihāniyasabhāvā manussalokā cavitvā aparihāniyasabhāvaṁ evarūpaṁ devalokaṁ gamissasīti.

Sā devalokassa vaṇṇaṁ sutvā tassa gamanamaggaṁ pucchantī itaraṁ gāthamāha—

46. "Kiṁ sūdha bhītā janatā anekā,
Maggo ca nekāyatanaṁ pavutto.
Pucchāmi taṁ yakkha mahānubhāva,
Katthaṭṭhito paralokaṁ na bhāye"ti.

Tattha **kiṁ sūdha bhītā**ti devarāja ayaṁ khattiyādibhedā anekā janatā kiṁ bhītā kassa bhayena parihāniyasabhāvā manussalokā devalokaṁ na gacchatīti pucchati. **Maggo**ti devalokagāmimaggo. Idha pana "kin"ti āharitvā "ko"ti pucchā kātabbā. Ayañhettha attho "anekatitthāyatanavasena paṇḍitehi pavutto devalokamaggo ko kataro"ti vutto. **Katthaṭṭhito**ti paralokaṁ gacchanto katarasmiṁ magge ṭhito na bhāyatīti.

Athassā kathento Sakko itaraṁ gāthamāha—

50. “Vācaṁ manañca paṇidhāya sammā,
Kāyena pāpāni akubbamāno.
Bahunnapānaṁ gharamāvasanto,
Saddho mudū saṁvibhāgī vadaññū.
Saṅgāhako sakhilo saṇhavāco,
Etthaṭṭhito paralokaṁ na bhāye”ti.

Tassattho—bhadde udaye vācaṁ manañca sammā ṭhapetvā kāyena pāpāni akaronto ime dasa kusalakammapathe samādāya vattanto bahu-annapāne pahūtadeyyadhamme[1] ghare vasanto “dānassa vipāko atthī”ti saddhāya samannāgato muducitto dānasaṁvibhāgatāya **saṁvibhāgī,** pabbajitā bhikkhāya caramānā vadanti[2] nāma, tesaṁ paccayadānena tassa vādassa jānanato **vadaññū** catūhi saṅgahavatthūhi saṅgahatāya **saṅgāhako** piyavāditāya **sakhilo** maṭṭhavacanatāya **saṇhavāco ettha** ettake guṇarāsimhi ṭhito paralokaṁ gacchanto na bhāyatīti.

Tato rājadhītā taṁ tassa vacanaṁ sutvā thutiṁ karontī itaraṁ gāthamāha—

51. “Anusāsasi maṁ yakkha, yathā mātā yathā pitā.
Uḷāravaṇṇa[3] pucchāmi, ko nu tvamasi subrahā”ti.

Tassattho—yathā mātāpitaro puttake anusāsanti, tathā maṁ anusāsasi. Uḷāravaṇṇa sobhaggappattarūpadāraka ko nu asi tvaṁ evaṁ accuggatasarīroti.

Tato bodhisatto itaraṁ gāthamāha—

52. “Udayohamasmi kalyāṇi, saṅgarattā[4] idhāgato.
Āmanta kho taṁ gacchāmi, muttosmi tava saṅgarā”ti.

---

1. Bahū vā deyyadhamme (I) 2. Ovadanti (Ka) 3. Uḷāravaṇṇaṁ (Ka)
4. Saṅgaratthā (Sī, I), saṅkaratthā (Syā), saṅkarattā (Ka)

Tassattho—kalyāṇadassane ahaṁ purimabhave tava sāmiko Udayo nāma Tāvatiṁsabhavane Sakko hutvā nibbatto, idhāgacchanto na kilesavasenāgato, taṁ vīmaṁsitvā pana saṅgaraṁ[1] mocessāmīti saṅgarattā[2] pubbe saṅgarassa katattā āgatosmi, idāni taṁ āmantetvā gacchāmi, muttosmi tava saṅgarāti.

Rājadhītā assasitvā "sāmi tvaṁ Udayabhaddarājā"ti assudhārā pavattayamānā "ahaṁ tumhehi vinā vasituṁ na sakkomi, yathā tumhākaṁ santike vasāmi, tathā maṁ anusāsathā"ti vatvā itaraṁ gāthaṁ abhāsi—

53. "Sace kho tvaṁ Udayosi, saṅgarattā[3] idhāgato.
Anusāsa maṁ rājaputta, yathā'ssa puna saṅgamo"ti.

Atha naṁ anusāsanto mahāsatto catasso gāthā abhāsi—

54. "Atipatati vayo khaṇo tatheva,
Ṭhānaṁ natthi dhuvaṁ cavanti sattā.
Parijīyati addhuvaṁ sarīraṁ,
Udaye mā pamāda carassu dhammaṁ.

55. Kasiṇā pathavī dhanassa pūrā,
Ekasseva siyā anaññadheyyā.
Taṁ cāpi jahati avītarāgo,
Udaye mā pamāda carassu dhammaṁ.

56. Mātā ca pitā ca bhātaro ca,
Bhariyā yāpi dhanena hoti kītā[4].
Te cāpi jahanti aññamaññaṁ,
Udaye mā pamāda carassu dhammaṁ.

---

1. Saṅkarā (Ka)
2. Saṅgaratthāya (Sī, I), saṅkaratthāya (Syā)
3. Saṅgaratthā (Sī, I), saṅkaratthā (Syā), saṅkarattā (Ka)
4. Bhariyāpi dhanena honti atittā (Ka)

57. Kāyo parabhojananti ñatvā[1],
Saṁsāre sugatiñca duggatiñca[2].
Ittaravāsoti jāniyāna,
Udaye mā pamāda carassu dhamman”ti.

Tattha **atipatatī**ti[3] ativiya patati, sīghaṁ atikkamati. **Vayo**ti paṭhamavayāditividhopi vayo. **Khaṇo thathevā**ti uppādaṭṭhitibhaṅgakkhaṇopi tatheva atipatati. Ubhayenapi bhinno imesaṁ sattānaṁ āyusaṅkhāro nāma sīghasotā nadī viya anivattanto sīghaṁ atikkamatīti dasseti. **Ṭhānaṁ natthī**ti “uppannā saṅkhārā abhijjitvā tiṭṭhantū”ti patthanāyapi tesaṁ ṭhānaṁ nāma natthi, dhuvaṁ ekaṁseneva Buddhaṁ Bhagavantaṁ ādiṁ katvā sabbepi sattā cavanti, “dhuvaṁ maraṇaṁ, addhuvaṁ jīvitan”ti evaṁ maraṇassatiṁ bhāvehīti dīpeti. **Parijīyatī**ti idaṁ suvaṇṇavaṇṇampi sarīraṁ jīrateva, evaṁ jānāhi. **Mā pamādan**ti[4] tasmā tvaṁ udayabhadde mā pamādaṁ āpajji, appamattā hutvā dasakusalakammapathadhammaṁ carāhīti.

Kasiṇāti sakalā. **Ekassevā**ti yadi ekasseva rañño, tasmiṁ ekasmiṁyeva anaññādhīnā assa. **Taṁ cāpi jahati avītarāgo**ti taṇhāvasiko puggalo ettakenapi yasena atitto maraṇakāle avītarāgova taṁ vijahati. Evaṁ taṇhāya apūraṇīyabhāvaṁ jānāhīti dīpeti. **Te cāpī**ti mātā puttaṁ, putto mātaraṁ, pitā puttaṁ, putto pitaraṁ, bhātā bhaginiṁ, bhaginī bhātaraṁ, bhariyā sāmikaṁ, sāmiko bhariyanti ete aññamaññaṁ jahanti, nānā honti. Evaṁ sattānaṁ nānābhāvavinābhāvaṁ jānāhīti dīpeti.

Parabhojananti vividhānaṁ kākādīnaṁ parasattānaṁ bhojanaṁ. **Ittaravāso**ti yā esā imasmiṁ saṁsāre manussabhūtā suggati ca tiracchānabhūtā duggati ca, etaṁ ubhayampi “ittaravāso”ti jānitvā mā pamādaṁ, carassu dhammaṁ. Imesaṁ sattānaṁ nānāṭhānato āgantvā ekasmiṁ ṭhāne samāgamo paritto, ime sattā appakasmiṁ yeva kāle ekato vasanti, tasmā appamattā hohīti.

---

1. Kāyo ca parabhojanaṁ viditvā (Ka)
2. Sugatī ca duggatī ca (Sī, Syā, I)
3. Adhipatatīti (Sī, Syā, I)
4. Mā pamādāti (I, Ka)

Evaṁ mahāsatto tassā ovādamadāsi. Sāpi tassa dhammakathāya pasīditvā thutiṁ karontī osānagāthamāha—

58. "Sādhu bhāsati'yaṁ yakkho, appaṁ maccāna jīvitaṁ.
Kasirañca parittañca, tañca dukkhena saṁyutaṁ.
Sāhaṁ ekā pabbajissāmi, hitvā Kāsiṁ Surundhanan"ti.

Tattha **sādhū**ti "appaṁ maccāna jīvitan"ti bhāsamāno ayaṁ devarājā sādhu bhāsati. Kiṁ kāraṇā? Idañhi Kasirañca dukkhaṁ assādarahitaṁ, parittañca na bahukaṁ ittarakālaṁ. Sace hi kasirampi samānaṁ dīghakālaṁ pavatteyya, parittakampi samānaṁ sukhaṁ bhaveyya[1], idaṁ pana Kasirañceva parittañca[2] sakalena vaṭṭadukkhena saṁyutaṁ sannihitaṁ. **Sāhan**ti sā ahaṁ. **Surundhananan**ti Surundhananagarañca Kāsiraṭṭhañca chaḍḍetvā ekikāva pabbajissāmīti āha.

Bodhisatto tassā ovādaṁ datvā sakaṭṭhānameva gato. Sāpi punadivase amacce rajjaṁ paṭicchāpetvā antonagareyeva ramaṇīye uyyāne isipabbajjaṁ pabbajitvā dhammaṁ caritvā āyupariyosāne Tāvatiṁsabhavane bodhisattassa pādaparicārikā hutvā nibbatti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājadhītā Rāhulamātā ahosi, Sakko pana ahameva ahosinti.

Udayabhaddajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Pānīyajātakavaṇṇanā (459)

Mitto mittassāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto kilesaniggahaṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi samaye Sāvatthivāsino pañcasatā gihisahāyakā Tathāgatassa dhammadesanaṁ sutvā pabbajitvā upasampannā antokoṭisanthāre vasantā aḍḍharattasamaye kāmavitakkaṁ vitakkesuṁ.

---

1. Bhaveyya vaṭṭeyya (I, Ka)
2. Parittañca, tañca (Ka)

Sabbaṁ heṭṭhā vuttanayeneva veditabbaṁ. Bhagavato āṇattiyā panāyasmatā Ānandena bhikkhusaṁghe sannipātite Satthā paññattāsane nisīditvā anodissakaṁ katvā "kāmavitakkaṁ vitakkayitthā"ti avatvā sabbasaṅgāhikavaseneva "bhikkhave kileso khuddako nāma natthi, bhikkhunā nāma uppannuppannā kilesā niggahetabbā, porāṇakapaṇḍitā anuppannepi Buddhe kilese niggahetvā paccekabodhiñāṇaṁ pattā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Kāsiraṭṭhe ekasmiṁ gāmake dve sahāyakā pānīyatumbāni ādāya khettaṁ gantvā ekamantaṁ ṭhapetvā khettaṁ koṭṭetvā pipāsitakāle āgantvā pānīyaṁ pivanti. Tesu eko pānīyatthāya āgantvā attano pānīyaṁ rakkhanto itarassa tumbato pivitvā sāyaṁ araññā nikkhamitvā nhāyitvā ṭhito "atthi nu kho me kāyadvārādīhi ajja kiñci pāpaṁ katan"ti upadhārento thenetvā pānīyassa pivitabhāvaṁ disvā saṁvegappatto hutvā "ayaṁ taṇhā vaḍḍhamānā maṁ apāyesu khipissati, imaṁ kilesaṁ niggaṇhissāmī"ti pānīyassa thenetvā pivitabhāvaṁ ārammaṇaṁ katvā vipassanaṁ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṁ nibbattetvā paṭiladdhaguṇaṁ āvajjento aṭṭhāsi. Atha naṁ itaro nhāyitvā uṭṭhito "ehi samma gharaṁ gacchāmā"ti āha. Gaccha tvaṁ, mama gharena kiccaṁ natthi, Paccekabuddhā nāma mayanti. Paccekabuddhā nāma tumhādisā na hontīti. Atha kīdisā Paccekabuddhā hontīti. Dvaṅgulakesā kāsāyavatthavasanā Uttarahimavante Nandamūlakapabbhāre vasantīti. So sīsaṁ parāmasi, taṁ khaṇaññevassa gihiliṅgaṁ antaradhāyi, surattadupaṭṭaṁ nivatthameva, vijjulatāsadisaṁ kāyabandhanaṁ baddhameva, alattakapāṭalavaṇṇaṁ uttarāsaṅgacīvaraṁ ekaṁsaṁ katameva, meghavaṇṇaṁ paṁsukūlacīvaraṁ dakkhiṇa-aṁsakūṭe ṭhapitameva, bhamaravaṇṇo mattikāpatto vāma-aṁsakūṭe laggitova ahosi. So ākāse ṭhatvā dhammaṁ desetvā uppatitvā Nandamūlakapabbhāreyeva otari.

Aparopi kāsigāmeyeva kuṭumbiko āpaṇe nisinno ekaṁ purisaṁ attano bhariyaṁ ādāya gacchantaṁ disvā taṁ uttamarūpadharaṁ itthiṁ indriyāni bhinditvā oloketvā puna cintesi "ayaṁ lobho vaḍḍhamāno

maṁ apāyesu khipissatī”ti saṁviggamānaso vipassanaṁ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṁ nibbattetvā ākāse ṭhito dhammaṁ desetvā Nandamūlakapabbhārameva gato.

Aparepi Kāsigāmavāsinoyeva dve pitāputtā ekato maggaṁ paṭipajjiṁsu. Aṭavīmukhe pana corā uṭṭhitā honti. Te pitāputte labhitvā puttaṁ gahetvā “dhanaṁ āharitvā tava puttaṁ gaṇhā”ti pitaraṁ vissajjenti, dve bhātaro labhitvā kaniṭṭhaṁ gahetvā jeṭṭhaṁ vissajjenti, ācariyantevāsike labhitvā ācariyaṁ gahetvā antevāsikaṁ vissajjenti, antevāsiko sippalobhena dhanaṁ āharitvā ācariyaṁ gaṇhitvā gacchati. Atha te pitāputtāpi tattha corānaṁ uṭṭhitabhāvaṁ ñatvā “tvaṁ maṁ ‘pitā’ti mā vada, ahampi taṁ ‘putto’ti na vakkhāmī”ti katikaṁ katvā corehi gahitakāle “tumhe aññamaññaṁ kiṁ hothā”ti puṭṭhā “na kiñci homā”ti sampajānamusāvādaṁ kariṁsu. Tesu aṭavito nikkhamitvā sāyaṁ nhāyitvā ṭhitesu putto attano sīlaṁ sodhento taṁ musāvādaṁ disvā “idaṁ pāpaṁ vaḍḍhamānaṁ maṁ apāyesu khipissati, imaṁ kilesaṁ niggaṇhissāmī”ti vipassanaṁ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṁ nibbattetvā ākāse ṭhito pitu dhammaṁ desetvā Nandamūlakapabbhārameva gato.

Aparopi Kāsigāmeyeva pana eko gāmabhojako māghātaṁ[1] kārāpesi. Atha naṁ balikammakāle mahājano sannipatitvā āha “sāmi mayaṁ migasūkarādayo māretvā yakkhānaṁ balikammaṁ karissāma, balikammakālo eso”ti. Tumhākaṁ pubbe karaṇaniyāmeneva karothāti. Manussā bahuṁ pāṇātipātamakaṁsu. So bahuṁ macchamaṁsaṁ disvā “ime manussā ettake pāṇe mārentā mamevekassa vacanena mārayiṁsū”ti kukkuccaṁ katvā vātapānaṁ nissāya ṭhitakova vipassanaṁ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṁ nibbattetvā ākāse ṭhito mahājanassa dhammaṁ desetvā Nandamūlakapabbhārameva gato.

Aparopi Kāsiraṭṭheyeva gāmabhojako majjavikkayaṁ vāretvā “sāmi pubbe imasmiṁ kāle Surāchaṇo nāma hoti, kiṁ karomā”ti mahājanena vutto[2] “tumhākaṁ porāṇakaniyāmeneva

---

1. Poṇaghātaṁ (Sī) 2. Vutte (Sī, I)

karothā”ti āha. Manussā chaṇaṁ katvā suraṁ pivitvā kalahaṁ karontā hatthapāde bhañjitvā sīsaṁ bhinditvā kaṇṇe chinditvā bahudaṇḍena bajjhiṁsu. Gāmabhojako te disvā cintesi “mayi ananujānante ime imaṁ dukkhaṁ na vindeyyun”ti. So ettakena kukkuccaṁ katvā vātapānaṁ nissāya ṭhitakova vipassanaṁ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṁ nibbattetvā “appamattā hothā”ti ākāse ṭhatvā dhammaṁ desetvā Nandamūlakapabbhārameva gato.

Aparabhāge te pañca Paccekabuddhā bhikkhācāratthāya Bārāṇasidvāre otaritvā sunivatthā supārutā pāsādikehi abhikkamādīhi piṇḍāya carantā rājadvāraṁ sampāpuṇiṁsu. Rājā te disvā pasannacitto rājanivesanaṁ pavesetvā pāde dhovitvā gandhatelena makkhetvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā ekamantaṁ nisīditvā “bhante tumhākaṁ paṭhamavaye pabbajjā sobhati, imasmiṁ vaye pabbajantā kathaṁ kāmesu ādīnavaṁ passittha, kiṁ vo ārammaṇaṁ ahosī”ti pucchi. Te tassa kathentā—

59. “Mitto mittassa pānīyaṁ, adinnaṁ paribhuñjisaṁ.
Tena pacchā vijigucchiṁ, taṁ pāpaṁ pakataṁ mayā.
Mā puna akaraṁ pāpaṁ, tasmā pabbajito ahaṁ. (1)

60. Paradārañca disvāna, chando me udapajjatha[1].
Tena pacchā vijigucchiṁ, taṁ pāpaṁ pakataṁ mayā.
Mā puna akaraṁ pāpaṁ, tasmā pabbajito ahaṁ. (2)

61. Pitaraṁ me mahārāja, corā agaṇhu[2] kānane.
Tesāhaṁ pucchito jānaṁ, aññathā naṁ viyākariṁ.

62. Tena pacchā vijigucchiṁ, taṁ pāpaṁ pakataṁ mayā.
Mā puna akaraṁ pāpaṁ, tasmā pabbajito ahaṁ. (3)

63. Pāṇātipātamakaruṁ, somayāge upaṭṭhite.
Tesāhaṁ samanuññā’siṁ.

---

1. Upapajjatha (Syā, Ka) 2. Agaṇhuṁ (Sī, Syā, I)

64. Tena pacchā vijigucchiṁ, taṁ pāpaṁ pakataṁ mayā.
Mā puna akaraṁ pāpaṁ, tasmā pabbajito ahaṁ. (4)

65. Surāmerayamādhukā, ye janā paṭhamā'su no.
Bahūnaṁ te anatthāya, majjapāna'makappayuṁ.
Tesāhaṁ samanuññā'siṁ.

66. Tena pacchā vijigucchiṁ, taṁ pāpaṁ pakataṁ mayā.
Mā puna akaraṁ pāpaṁ, tasmā pabbajito ahan"ti (5)—

Imā paṭipāṭiyā pañca gāthā abhāsiṁsu. Rājāpi ekamekassa byākaraṇaṁ sutvā "bhante ayaṁ pabbajjā tumhākaṁyevānucchavikā"ti thutimakāsi.

Tattha **mitto mittassā**ti mahārāja ahaṁ ekassa mitto hutvā tassa mittassa santakaṁ pānīyaṁ iminā niyāmeneva paribhuñjiṁ. **Tasmā**ti yasmā puthujjanā nāma pāpakammaṁ karonti, tasmā ahaṁ **mā puna akaraṁ pāpaṁ,** taṁ pāpaṁ ārammaṇaṁ katvā pabbajitomhi. **Chando**ti mahārāja imināva niyāmena mama paradāraṁ disvā kāme chando uppajji. **Agaṇhū**ti[1] agaṇhiṁsu. **Jānan**ti tesaṁ corānaṁ "ayaṁ kiṁ te hotī"ti pucchito jānantoyeva "na kiñci hotī"ti aññathā byākāsiṁ. **Somayāge**ti navacande uṭṭhite[2] Somayāgaṁ nāma yakkhabaliṁ kariṁsu, tasmiṁ upaṭṭhite. **Samanuññā'sin**ti samanuñño āsiṁ. **Surāmerayamādhukā**ti piṭṭhasurādisurañca pupphāsavādimerayañca pakkamadhu viya madhuraṁ maññamānā. **Ye janā paṭhamā'su no**ti ye no gāme janā paṭhamaṁ evarūpā āsuṁ ahesuṁ. **Bahūnaṁ te**ti te ekadivasaṁ ekasmiṁ chaṇe patte bahūnaṁ anatthāya majjapānaṁ akappayiṁsu.

Rājā tesaṁ dhammaṁ sutvā pasannacitto cīvarasāṭake ca bhesajjāni ca datvā Paccekabuddhe uyyojesi. Tepi tassa anumodanaṁ katvā tattheva agamaṁsu. Tato paṭṭhāya rājā vatthukāmesu viratto anapekkho

---

1. Agaṇhunti (Sī, Syā, I) 2. Navachaṇe upaṭṭhite (Sī, Syā), navachande uṭṭhite (I)

hutvā nānaggarasabhojanaṁ bhuñjitvā itthiyo anālapitvā anoloketvā virattacitto uṭṭhāya sirigabbhaṁ pavisitvā nisinno setabhittiyaṁ kasiṇaparikammaṁ katvā jhānaṁ nibbattesi. So jhānappatto kāme garahanto—

67. "Dhiratthu subahū kāme, duggandhe bahukaṇṭake.
Ye ahaṁ paṭisevanto, nālabhiṁ tādisaṁ sukhan"ti—

gāthamāha.

Tattha **bahukaṇṭake**ti bahū paccāmitte. **Ye ahan**ti yo ahaṁ, ayameva vā pāṭho. **Tādisan**ti etādisaṁ kilesarahitaṁ jhānasukhaṁ.

Athassa aggamahesī "ayaṁ rājā Paccekabuddhānaṁ dhammakathaṁ sutvā ukkaṇṭhitarūpo ahosi, amhehi saddhiṁ akathetvā va sirigabbhaṁ paviṭṭho, pariggaṇhissāmi tāva nan"ti cintetvā sirigabbhadvāre ṭhitā rañño kāmesu garahantassa udānaṁ sutvā "mahārāja tvaṁ kāme garahasi, kāmasukhasadisaṁ nāma sukhaṁ natthī"ti kāme vaṇṇentī itaraṁ gāthamāha—

67. "Mahassādā sukhā kāmā, natthi kāmā paraṁ sukhaṁ.
Ye kāme paṭisevanti, saggaṁ te upapajjare"ti.

Tattha **mahassādā**ti mahārāja ete kāmā nāma mahā-assādā, ito uttariṁ aññaṁ sukhaṁ natthi. Kāmasevino hi apāye anupagamma sagge nibbattantīti attho.

Taṁ sutvā bodhisatto tassā "nassa vasali kiṁ kathesi, kāmesu sukhaṁ nāma kuto atthi, vipariṇāmadukkhā ete"ti garahanto sesagāthā abhāsi—

68. "Appassādā dukhā kāmā, natthi kāmā paraṁ dukhaṁ.
Ye kāme paṭisevanti, nirayaṁ te upapajjare.

69. Asī yathā sunisito, nettiṁsova supāyiko.
Sattīva urasi khittā, kāmā dukkhatarā tato.

70. Aṅgārānaṁva jalitaṁ, kāsuṁ sādhikaporisaṁ.
Phālaṁva divasaṁtattaṁ, kāmā dukkhatarā tato.

71. Visaṁ yathā halāhalaṁ, telaṁ pakkuthitaṁ[1] yathā.
Tambalohavilīnaṁva, kāmā dukkhatarā tato"ti.

Tattha **nettiṁso**ti nikkaruṇo[2], idampi ekassa khaggassa nāmaṁ. **Dukkhatarā**ti evaṁ jalitaṅgārakāsuṁ vā divasaṁtattaṁ phālaṁ vā paṭicca yaṁ dukkhaṁ uppajjati, tatopi kāmāyeva dukkhatarāti attho. Anantaragāthāya yathā etāni visādīni dukkhāvahanato dukkhāni, evaṁ kāmāpi dukkhā, taṁ pana kāmadukkhaṁ itarehi dukkhehi dukkhataranti attho.

Evaṁ mahāsatto deviyā dhammaṁ desetvā amacce sannipātetvā "bhonto amaccā tumhe rajjaṁ paṭipajjatha, ahaṁ pabbajissāmī"ti vatvā mahājanassa rodantassa paridevantassa uṭṭhāya ākāse ṭhatvā ovādaṁ datvā anilapatheneva Uttarahimavantaṁ gantvā ramaṇīye padese assamaṁ māpetvā isipabbajjaṁ pabbajitvā āyupariyosāne brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "bhikkhave kileso khuddako nāma natthi, appamattakopi paṇḍitehi niggahitabboyevā"ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne pañcasatā bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsu. Tadā Paccekabuddhā parinibbāyiṁsu, devī Rāhulamātā ahosi, rājā pana ahameva ahosinti.

Pānīyajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Yudhañcayajātakavaṇṇanā (460)

Mittāmaccaparibyūḷhanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto mahābhinikkhamanaṁ ārabbha kathesi. Ekadivasañhi dhammasabhāyaṁ sannipatitā bhikkhū "āvuso sace Dasabalo agāraṁ ajjhāvasissa, sakalacakkavāḷagabbhe cakkavattirājā abhavissa sattaratanasamannāgato caturiddhīhi samiddho

---

1. Telamukkaṭṭhitaṁ (Sī, I), telaṁ pakkuṭṭhitaṁ (Syā)
2. Nettiso (Syā)

parosahassaputtaparivāro, so evarūpaṁ sirivibhavaṁ pahāya kāmesu dosaṁ disvā aḍḍharattasamaye Channasahāyova Kaṇṭakamāruyha nikkhamitvā Anomanadītīre pabbajitvā chabbassāni dukkarakārikaṁ katvā sammāsambodhiṁ patto"ti Satthu guṇakathaṁ kathayiṁsu. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave Tathāgato idāneva mahābhinikkhamanaṁ nikkhanto, pubbepi dvādasayojanike Bārāṇasinagare rajjaṁ pahāya nikkhantoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Rammanagare Sabbadatto nāma rājā[1] ahosi. Ayañhi Bārāṇasī **Udayajātake**[2] **Surundhananagaraṁ** nāma jātā, **Cūḷasutasomajātake**[3] **Sudassanaṁ** nāma, **Soṇanandajātake**[4] **Brahmavaḍḍhanaṁ** nāma, **Khaṇḍahālajātake**[5] **Pupphavatī** nāma, **Saṅkhabrāhmaṇajātake**[6] **Moḷinī** nāma, imasmiṁ pana Yudhañcayajātake **Rammanagaraṁ** nāma ahosi, evamassā kadāci nāmaṁ parivattati. Tattha Sabbadattarañño puttasahassaṁ ahosi. Yudhañcayassa nāma jeṭṭhaputtassa uparajjaṁ adāsi. So divase divase mahādānaṁ pavattesi. Evaṁ gacchante kāle bodhisatto ekadivasaṁ pātova rathavaramāruyha mahantena sirivibhavena uyyānakīḷaṁ gacchanto rukkhaggatiṇaggasākhaggamakkaṭakasuttajālādīsu muttājālākārena laggita-ussavabindūni disvā "samma sārathi kiṁ nāmetan"ti pucchitvā "ete deva himasamaye patanaka-ussavabindūni nāmā"ti sutvā divasabhāgaṁ uyyāne kīḷitvā sāyanhakāle paccāgacchanto te adisvāva "samma sārathi kahaṁ nu kho ete ussavabindū, na te idāni passāmī"ti pucchi. "Deva te sūriye uggacchante sabbeva bhijjitvā pathaviyaṁ patantī"ti sutvā saṁvegappatto hutvā "imesaṁ sattānaṁ jīvitasaṅkhārāpi tiṇagge ussavabindusadisāva, mayā byādhijarāmaraṇehi apīḷiteyeva mātāpitaro āpucchitvā pabbajituṁ vaṭṭatī"ti ussavabindumeva ārammaṇaṁ katvā āditte viya tayo bhave passanto attano gehaṁ agantvā alaṅkatapaṭiyattāya vinicchayasālāya nisinnassa pitu santikaṁyeva gantvā pitaraṁ vinditvā ekamantaṁ ṭhito pabbajjaṁ yācanto paṭhamaṁ gāthamāha—

---

1. Rammarājā (Ka) 2. Khu 5. 231 piṭṭhe. 3. Khu 6. 25 piṭṭhe.
4. Khu 6. 74 piṭṭhe. 5. Khu 6. 242 piṭṭhe. 6. Khu 5. 205 piṭṭhe.

73. "Mittāmaccaparibyūḷhaṁ, ahaṁ vande rathesabhaṁ.
Pabbajissāmahaṁ rāja[1], taṁ devo anumaññatū"ti.

Tattha **paribyūḷhan**ti parivāritaṁ. **Taṁ devo**ti taṁ mama pabbajjaṁ devo anujānātūti attho.

Atha naṁ rājā nivārento dutiyaṁ gāthamāha—

74. "Sace te ūnaṁ kāmehi, ahaṁ paripūrayāmi[2] te.
Yo taṁ hiṁsati vāremi, mā pabbaja Yudhañcayā"ti.

Taṁ sutvā kumāro tatiyaṁ gāthamāha—

75. "Na ma'tthi ūnaṁ kāmehi, hiṁsitā[3] me na vijjati.
Dīpañca kātumicchāmi, yaṁ jarā nābhikīratī"ti.

Tattha **dīpañcā**ti tāta neva mayhaṁ kāmehi ūnaṁ atthi, na maṁ hiṁsanto koci vijjati, ahaṁ pana paralokagamanāya attano patiṭṭhaṁ kātumicchāmi. Kīdisaṁ? **Yaṁ jarā nābhikīrati** na viddhiṁseti, tamahaṁ kātumicchāmi, amatamahānibbānaṁ gavesissāmi, na me kāmehi attho, anujānātha maṁ mahārājāti vadati.

Iti punappunaṁ kumāro pabbajjaṁ yāci, rājā "mā pabbajā"ti vāreti. Tamatthamāvikaronto Satthā upaḍḍhaṁ gāthamāha—

76. "Putto vā pitaraṁ yāce, pitā vā putta'morasan"ti.

Tattha **vā**-kāro sampiṇḍanattho. Idaṁ vuttaṁ hoti—evaṁ bhikkhave putto ca pitaraṁ yācati, pitā ca orasaṁ puttaṁ yācatīti.

Sesaṁ upaḍḍhagāthaṁ rājā āha—

"Negamo taṁ yāce tāta, mā pabbaja Yudhañcayā"ti.

Tassattho—ayaṁ te tāta nigamavāsimahājano yācati, nagarajanopi mā tvaṁ pabbajāti.

Kumāro punapi pañcamaṁ gāthamāha—

1. Pabbajissaṁ mahārāja (Sī, I) 2. Ahaṁva pūrayāmi (Ka) 3. Hiṁsanto (Syā)

77. “Mā maṁ deva[1] nivārehi, pabbajantaṁ rathesabha.
Māhaṁ kāmehi sammatto, jarāya vasamanvagū”ti.

Tattha **vasamanvagū**ti mā ahaṁ kāmehi sammatto pamatto jarāya vasagāmī nāma homi, vaṭṭadukkhaṁ pana khepetvā yathā ca sabbaññutaññāṇappaṭivijjhanako homi, tathā maṁ olokehīti adhippāyo.

Evaṁ vutte rājā appaṭibhāṇo ahosi. Mātā panassa “putto te devi pitaraṁ pabbajjaṁ anujānāpetī”ti sutvā “kiṁ tumhe kathethā”ti nirassāsena mukhena suvaṇṇasivikāya nisīditvā sīghaṁ vinicchayaṭṭhānaṁ gantvā yācamānā chaṭṭhaṁ gāthamāha—

78. “Ahaṁ taṁ tāta yācāmi, ahaṁ putta nivāraye.
Ciraṁ taṁ daṭṭhumicchāmi, mā pabbaja Yudhañcayā”ti.

taṁ sutvā kumāro sattamaṁ gāthamāha—

79. “Ussāvova tiṇaggamhi, sūriyuggamanaṁ pati.
Evamāyu manussānaṁ, mā maṁ amma nivārayā”ti.

Tassattho—amma yathā tiṇagge ussavabindu sūriyassa uggamanaṁ patiṭṭhātuṁ na sakkoti, pathaviyaṁ patati, evaṁ imesaṁ sattānaṁ jīvitaṁ parittaṁ tāvakālikaṁ aciraṭṭhitikaṁ, evarūpe lokasannivāse kathaṁ tvaṁ ciraṁ maṁ passasi, mā maṁ nivārehīti.

Evaṁ vuttepi sā punappunaṁ yāciyeva. Tato mahāsatto pitaraṁ āmantetvā aṭṭhamaṁ gāthamāha—

80. “Taramāno imaṁ yānaṁ, āropetu rathesabha.
Mā me mātā tarantassa, antarāyakarā ahū”ti.

Tassattho—tāta rathesabha imaṁ mama mātaraṁ taramāno puriso suvaṇṇasivikāyānaṁ āropetu, mā me jātijarābyādhimaraṇakantāraṁ tarantassa atikkamantassa mātā antarāyakarā ahūti.

1. Tāta (Sī, Syā)

Rājā puttassa vacanaṁ sutvā "gaccha bhadde tava sivikāya nisīditvā rativaḍḍhanapāsādaṁ abhiruhā"ti āha. Sā tassa vacanaṁ sutvā ṭhātuṁ asakkontī nārīgaṇaparivutā gantvā pāsādaṁ abhiruhitvā "kā nu kho puttassa pavattī"ti vinicchayaṭṭhānaṁ olokentī aṭṭhāsi. Bodhisatto mātu gatakāle puna pitaraṁ yāci. Rājā paṭibāhituṁ asakkonto "tena hi tāta tava manaṁ matthakaṁ pāpehi, pabbajāhī"ti anujāni. Rañño anuññātakāle bodhisattassa kaniṭṭho Yudhiṭṭhilakumāro nāma pitaraṁ vanditvā "tāta mayhaṁ pabbajjaṁ anujānāthā"ti anujānāpesi. Ubhopi bhātaro pitaraṁ vanditvā kāme pahāya mahājanaparivutā vinicchayato nikkhamiṁsu. Devīpi mahāsattaṁ oloketvā "mama putte pabbajite Rammanagaraṁ tucchaṁ bhavissatī"ti paridevamānā gāthādvayamāha—

81. "Abhidhāvatha bhaddante, suññaṁ hessati Rammakaṁ.
Yudhañcayo anuññāto, sabbadattena rājinā.

82. Yohu seṭṭho sahassassa, yuvā kañcanasannibho.
Soyaṁ kumāro pabbajito, kāsāyavasano balī"ti.

Tattha **abhidhāvathā**ti parivāretvā ṭhitā nāriyo sabbā vegena dhāvathāti āṇāpeti. **Bhaddante**ti evaṁ gantvā "bhaddaṁ tava hotū"ti vadatha. **Rammakan**ti Rammanagaraṁ sandhāyāha. **Yohu seṭṭho**ti yo rañño putto sahassassa seṭṭho ahosi, so pabbajitoti pabbajjāya gacchantaṁ sandhāyevamāha.

Bodhisattopi na tāva pabbajati. So hi mātāpitaro vanditvā kaniṭṭhaṁ Yudhiṭṭhilakumāraṁ gahetvā nagarā nikkhamma mahājanaṁ nivattetvā ubhopi bhātaro Himavantaṁ pavisitvā manorame ṭhāne assamapadaṁ karitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā jhānābhiññaṁ nibbattetvā vanamūlaphalādīhi yāvajīvaṁ yāpetvā brahmalokaparāyaṇā ahesuṁ. Tamatthaṁ osāne abhisambuddhagāthāya dīpeti—

83. "Ubho kumārā pabbajitā, Yudhañcayo Yudhiṭṭhilo.
Pahāya mātāpitaro, saṅgaṁ chetvāna maccuno"ti.

Tattha **maccuno**ti mārassa. Idaṁ vuttaṁ hoti—bhikkhave Yudhañcayo ca Yudhiṭṭhilo ca te ubhopi kumārā mātāpitaro pahāya mārassa santakaṁ rāgadosamohasaṅgaṁ chinditvā pabbajitāti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato rajjaṁ chaṭṭetvā pabbajitoyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṁ, Yudhiṭṭhilakumāro Ānando, Yudhañcayo pana ahameva ahosin"ti.

Yudhañcayajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Dasarathajātakavaṇṇanā (461)

Etha lakkhaṇa sītā cāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ matapitikaṁ[1] kuṭumbikaṁ ārabbha kathesi. So hi pitari kālakate sokābhibhūto sabbakiccāni pahāya sokānuvattakova ahosi. Satthā paccūsasamaye lokaṁ olokento tassa sotāpattiphalūpanissayaṁ disvā punadivase Sāvatthiyaṁ piṇḍāya caritvā katabhattakicco bhikkhū uyyojetvā ekaṁ pacchāsamaṇaṁ gahetvā tassa gehaṁ gantvā vanditvā nisinnaṁ madhuravacanena ālapanto "kiṁ socasi upāsakā"ti vatvā "āma bhante, pitusoko maṁ bādhatī"ti vutte "upāsaka porāṇakapaṇḍitā aṭṭhavidhe lokadhamme tathato jānantā pitari kālakate appamattakampi sokaṁ na kariṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Dasarathamahārājā nāma agatigamanaṁ pahāya dhammena rajjaṁ kāresi. Tassa soḷasannaṁ itthisahassānaṁ jeṭṭhikā aggamahesī dve putte ekañca dhītaraṁ vijāyi. Jeṭṭhaputto Rāmapaṇḍito nāma ahosi, dutiyo Lakkhaṇakumāro nāma, dhītā Sītā devī nāma. Aparabhāge mahesī kālamakāsi. Rājā tassā kālakatāya cirataraṁ sokavasaṁ gantvā amaccehi saññāpito tassā

---

1. Matapitaraṁ (Sī, Syā)

kattabbaparihāraṁ katvā aññaṁ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sā rañño piyā ahosi manāpā. Sāpi aparabhāge gabbhaṁ gaṇhitvā laddhagabbhaparihārā puttaṁ vijāyi, "Bharatakumāro"tissa nāmaṁ akaṁsu. Rājā puttasinehena "bhadde varaṁ te dammi, gaṇhāhī"ti āha. Sā gahitakaṁ katvā ṭhapetvā kumārassa sattaṭṭhavassakāle[1] rājānaṁ upasaṅkamitvā "deva tumhehi mayhaṁ puttassa varo dinno, idānissa varaṁ dethā"ti āha. Gaṇha bhaddeti. "Deva puttassa me rajjaṁ dethā"ti vutte rājā accharaṁ paharitvā "nassa vasali, mayhaṁ dve puttā aggikkhandhā viya jalanti, te mārāpetvā tava puttassa rajjaṁ yācasī"ti tajjesi. Sā bhītā sirigabbhaṁ pavisitvā aññesupi divasesu rājānaṁ punappunaṁ rajjameva yāci.

Rājā tassā taṁ varaṁ adatvāva cintesi "mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī, ayaṁ me kūṭapaṇṇaṁ vā kūṭalañjaṁ vā katvā putte ghātāpeyyā"ti. So putte pakkosāpetvā tamatthaṁ ārocetvā "tātā tumhākaṁ idha vasantānaṁ antarāyopi bhaveyya, tumhe sāmantarajjaṁ vā araññaṁ vā gantvā mama maraṇakāle āgantvā kulasantakaṁ rajjaṁ gaṇheyyāthā"tivatvā puna nemittake brāhmaṇe pakkosāpetvā attano āyuparicchedaṁ pucchitvā "aññāni dvādasa vassāni pavattissatī"ti sutvā "tātā ito dvādasavassaccayena āgantvā chattaṁ ussāpeyyāthā"ti āha. Te "sādhū"ti vatvā pitaraṁ vanditvā rodantā pāsādā otariṁsu. Sītā devī "ahampi bhātikehi saddhiṁ gamissāmī"ti pitaraṁ vanditvā rodantī nikkhami. Tayopi janā mahāparivārā nikkhamitvā mahājanaṁ nivattetvā anupubbena Himavantaṁ pavisitvā sampannodake sulabhaphalāphale padese assamaṁ māpetvā phalāphalena yāpentā vasiṁsu.

Lakkhaṇapaṇḍito ca sītā ca Rāmapaṇḍitaṁ yācitvā "tumhe amhākaṁ pituṭṭhāne ṭhitā, tasmā assameyeva hotha, mayaṁ phalāphalaṁ āharitvā tumhe posessāmā"ti paṭiññaṁ gaṇhiṁsu. Tato paṭṭhāya Rāmapaṇḍito tattheva hoti. Itare dve phalāphalaṁ āharitvā taṁ paṭijaggiṁsu. Evaṁ tesaṁ phalāphalena yāpetvā vasantānaṁ dasarathamahārājā puttasokena navame saṁvacchare kālamakāsi. Tassa sarīrakiccaṁ

1. Sattaṭṭhavassikakāle (Syā)

kāretvā devī “attano puttassa Bharatakumārassa chattaṁ ussāpethā”ti āha. Amaccā pana “chattassāmikā araññe vasantī”ti na adaṁsu. Bharatakumāro “mama bhātaraṁ Rāmapaṇḍitaṁ araññato ānetvā chattaṁ ussāpessāmī”ti pañcarājakakudhabhaṇḍāni gahetvā caturaṅginiyā senāya tassa vasanaṭṭhānaṁ patvā avidūre khandhāvāraṁ katvā tattha nivāsetvā katipayehi amaccehi saddhiṁ Lakkhaṇapaṇḍitassa ca sītāya ca araññaṁ gatakāle assamapadaṁ pavisitvā assamapadadvāre ṭhapitakañcanarūpakaṁ viya Rāmapaṇḍitaṁ nirāsaṅkaṁ sukhanisinnaṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ ṭhito rañño pavattiṁ ārocetvā saddhiṁ amaccehi pādesu patitvā rodati. Rāmapaṇḍito pana neva soci, na paridevi, indriyavikāramattampissa nāhosi. Bharatassa pana roditvā nisinnakāle sāyanhasamaye itare dve phalāphalaṁ ādāya āgamiṁsu. Rāmapaṇḍito cintesi “ime daharā mayhaṁ viya pariggaṇhanapaññā etesaṁ natthi, sahasā ‘pitā vo mato’ti vutte sokaṁ sandhāretuṁ asakkontānaṁ hadayampi tesaṁ phaleyya, upāyena te[1] udakaṁ otāretvā etaṁ pavattiṁ ārocessāmī”ti. Atha nesaṁ purato ekaṁ udakaṭṭhānaṁ dassetvā “tumhe aticirena āgatā, idaṁ vo daṇḍakammaṁ hotu, imaṁ udakaṁ otaritvā tiṭṭhathā”ti upaḍḍhagāthaṁ tāva āha—

84. “Etha lakkhaṇa sītā ca, ubho otaratho’dakan”ti.

Tassattho—etha lakkhaṇa sītā ca āgacchatha[2], ubhopi otaratha udakanti.

Te ekavacaneneva otaritvā aṭṭhaṁsu. Atha nesaṁ pitu pavattiṁ ārocento sesaṁ upaḍḍhagāthamāha—

“Evāyaṁ bharato āha, rājā dasaratho mato”ti.

Te pitu matasāsanaṁ sutvāva visaññā ahesuṁ. Punapi nesaṁ kathesi, punapi te visaññā ahesunti evaṁ yāvatatiyaṁ visaññitaṁ patte te amaccā ukkhipitvā udakā nīharitvā thale nisīdāpetvā laddhassāsesu

---

1. Tesaṁ (Ka)

2. Āgacchantu (Sī, Syā, I)

tesu sabbe aññamaññaṁ roditvā paridevitvā nisīdiṁsu. Tadā Bharatakumāro cintesi "mayhaṁ bhātā Lakkhaṇakumāro ca bhaginī ca sītā devī pitu matasāsanaṁ sutvāva sokaṁ sandhāretuṁ na sakkonti, Rāmapaṇḍito pana neva socati, na paridevati, kinnu kho tassa asocanakāraṇaṁ, pucchissāmi nan"ti. So taṁ pucchanto dutiyaṁ gāthamāha—

85. "Kena rāmappabhāvena, socitabbaṁ na socasi.
Pitaraṁ kālakataṁ sutvā, na taṁ pasahate dukhan"ti.

Tattha **pabhāvenā**ti ānubhāvena. **Na taṁ pasahate**[1] **dukhan**ti evarūpaṁ dukkhaṁ kena kāraṇena taṁ na pīḷeti, kiṁ te asocanakāraṇaṁ, kathehi tāva nanti[2].

Athassa Rāmapaṇḍito attano asocanakāraṇaṁ kathento—

86. "Yaṁ na sakkā nipāletuṁ, posena lapataṁ bahuṁ.
Sa kissa viññū medhāvī, attāna'mupatāpaye.

87. Daharā ca hi vuddhā ca, ye bālā ye ca paṇḍitā.
Aḍḍhā ceva daliddā ca, sabbe maccuparāyaṇā.

88. Phalānamiva pakkānaṁ, niccaṁ patanato bhayaṁ.
Evaṁ jātāna maccānaṁ, niccaṁ maraṇato bhayaṁ.

89. Sāyameke na dissanti, pāto diṭṭhā bahujjanā.
Pāto eke na dissanti, sāyaṁ diṭṭhā bahujjanā.

90. Paridevayamāno ce, kiñcidatthaṁ udabbahe.
Sammūḷho hiṁsa'mattānaṁ, kayirā taṁ vicakkhaṇo.

91. Kiso vivaṇṇo bhavati, hiṁsa'mattāna'mattano.
Na tena petā pālenti, niratthā paridevanā.

92. Yathā saraṇa'mādittaṁ, vārinā parinibbaye.
Evampi dhīro sutavā, medhāvī paṇḍito naro.
Khippamuppatitaṁ sokaṁ, vāto tūlaṁva dhaṁsaye.

1. Hiṁsayate (Ka) 2. Noti (Syā, Ka)

93. Macco ekova acceti, ekova jāyate kule.
Saṁyogaparamātveva, sambhogā sabbapāṇinaṁ.

94. Tasmā hi dhīrassa bahussutassa,
Sampassato lokamimaṁ parañca.
Aññāya dhammaṁ hadayaṁ manañca,
Sokā mahantāpi na tāpayanti.

95. Sohaṁ dassañca bhokkhañca, bharissāmi ca ñātake.
Sesañca pālayissāmi, kiccametaṁ vijānato"ti—

imāhi dasahi gāthāhi aniccataṁ pakāseti.

Tattha **nipāletun**ti rakkhituṁ. **Lapatan**ti lapantānaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—tāta Bharata yaṁ sattānaṁ jīvitaṁ bahumpi vilapantānaṁ purisānaṁ ekenāpi mā ucchijjīti na sakkā rakkhituṁ, so dāni mādiso aṭṭha lokadhamme tathato jānanto viññū medhāvī paṇḍito maraṇapariyosānajīvitesu sattesu kissa attānamupatāpaye, kiṁkāraṇā anupakārena sokadukkhena[1] attānaṁ santāpeyyāti.

Daharā cāti gāthā "maccu nāmesa tāta Bharata neva suvaṇṇarūpakasadisānaṁ daharānaṁ khattiyakumārakādīnaṁ, na vuddhippattānaṁ mahāyodhānaṁ, na bālānaṁ puthujjansattānaṁ, na Buddhādīnaṁ paṇḍitānaṁ, na cakkavatti-ādīnaṁ issarānaṁ, na niddhanānaṁ[2] daliddādīnaṁ lajjati, sabbepime sattā maccuparāyaṇā maraṇamukhe saṁbhaggavibhaggā bhavantiyevā"ti dassanatthaṁ vuttā.

Niccaṁ patanatoti[3] idaṁ vuttaṁ hoti—yathā hi tāta Bharata pakkānaṁ phalānaṁ pakkakālato paṭṭhāya "idāni vaṇṭā chijjitvā patissanti, idāni patissantī"ti patanato bhayaṁ niccaṁ dhuvaṁ ekaṁsikameva bhavati, evaṁ āsaṅkanīyato evaṁ jātānaṁ maccānampi ekaṁsikaṁyeva maraṇato bhayaṁ, natthi so khaṇo vā layo vā yattha tesaṁ maraṇaṁ na āsaṅkitabbaṁ bhaveyyāti.

1. Sakadukkhena (Sī, Syā) 2. Nirasanavasanānaṁ (Sī, I), niravasesānaṁ (Syā)
3. Papatanāti patanato (Sī) patanatoti patanto (Syā) papatanāti
Papatanato (I) patanatoti patanā (?) Suttanipāta-Ṭṭha 2. 180 piṭṭhe passitabbaṁ.

Sāyanti vikāle. Iminā rattibhāge ca diṭṭhānaṁ divasabhāge adassanaṁ, divasabhāge ca diṭṭhānaṁ rattibhāge adassanaṁ dīpeti. **Kiñcidatthan**ti "pitā me, putto me"ti-ādīhi paridevamānova poso sammūḷho attānaṁ hiṁsanto kilamento appamattakampi atthaṁ āhareyya. **Kayirā taṁ**[1] **vicakkhaṇo**ti atha paṇḍito puriso evaṁ paridevaṁ kareyya, yasmā pana paridevanto mataṁ vā ānetuṁ aññaṁ vā tassa vaḍḍhiṁ kātuṁ na sakkoti, tasmā niratthakattā paridevitassa paṇḍitā na paridevanti.

Attāna'mattanoti attano attabhāvaṁ sokaparidevadukkhena hiṁsanto. **Na tenā**ti tena paridevena paralokaṁ gatā sattā na pālenti na yāpenti. **Niratthā**ti tasmā tesaṁ matasattānaṁ ayaṁ paridevanā niratthakā. **Saraṇan**ti nivāsagehaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā paṇḍito puriso attano vasanāgāre āditte muhuttampi vosānaṁ anāpajjitvā ghaṭasatena ghaṭasahassena vārinā nibbāpayateva, evaṁ dhīro uppatitaṁ sokaṁ khippameva nibbāpaye. Tūlaṁ viya ca vāto yathā saṇṭhātuṁ na sakkoti, evaṁ dhaṁsaye viddhiṁseyyāti attho.

Macco ekova[2] **accetī**ti ettha tāta Bharata ime sattā kammassakā nāma, tathā hi ito paralokaṁ gacchanto satto ekova acceti atikkamati, khattiyādikule jāyamānopi ekova gantvā jāyati. Tattha tattha pana ñātimittasaṁyogena "ayaṁ me pitā, ayaṁ me mātā, ayaṁ me mitto"ti saṁyogaparamātveva sambhogā sabbapāṇinaṁ, paramatthena pana tīsupi bhavesu kammassakāvete sattāti attho.

Tasmāti yasmā etesaṁ sattānaṁ ñātimittasaṁyogaṁ ñātimittaparibhogamattaṁ ṭhapetvā ito paraṁ aññaṁ natthi, tasmā. **Sampassato**ti imañca parañca lokaṁ nānābhāvavinābhāvameva sammā passato. **Aññāya dhamman**ti aṭṭhavidhalokadhammaṁ jānitvā. **Hadayaṁ manañcā**ti idaṁ ubhayampi cittasseva nāmaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—

---

1. Kayirā cenaṁ (Sī, Syā, I)

2. Ekova macco (Sī, Syā, I)

"Lābho alābho yaso ayaso ca,
Nindā pasaṁsā ca sukhañca dukkhaṁ.
Ete aniccā manujesu dhammo,
Mā soca kiṁ socasi poṭṭhapādā"ti[1] —

Imesaṁ aṭṭhannaṁ lokadhammānaṁ yena kenaci cittaṁ pariyādīyati[2], tassa ca aniccataṁ ñatvā ṭhitassa dhīrassa pituputtamaraṇādivatthukā mahantāpi sokā hadayaṁ na tāpayantīti. Etaṁ vā aṭṭhavidhaṁ lokadhammaṁ ñatvā ṭhitassa hadayavatthuñca manañca mahantāpi sokā na tāpayantīti evampettha attho daṭṭhabbo.

Sohaṁ dassañca bhokkhañcāti gāthāya—tāta Bharata andhabālānaṁ sattānaṁ viya mama rodanaparidevanaṁ nāma na anucchavikaṁ, ahaṁ pana pitu-accayena tassa ṭhāne ṭhatvā kapaṇādīnaṁ dānārahānaṁ dānaṁ, ṭhānantarārahānaṁ ṭhānantaraṁ, yasārahānaṁ yasaṁ dassāmi, pitarā me paribhuttanayena issariyaṁ paribhuñjissāmi, ñātake ca posessāmi, avasesañca antoparijanādikaṁ janaṁ pālessāmi, dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṁ dhammikaṁ rakkhāvaraṇaguttiṁ karissāmīti evañhi jānato paṇḍitapurisassa anurūpaṁ kiccanti attho.

Parisā imaṁ Rāmapaṇḍitassa aniccatāpakāsanaṁ dhammadesanaṁ sutvā nissokā ahesuṁ. Tato Bharatakumāro Rāmapaṇḍitaṁ vanditvā "Bārāṇasirajjaṁ sampaṭicchathā"ti āha. Tāta Lakkhaṇañca Sītādeviñca gahetvā gantvā rajjaṁ anusāsathāti. Tumhe pana devāti. Tāta mama pitā "dvādasavassaccayena āgantvā rajjaṁ kāreyyāsī"ti maṁ avoca, ahaṁ idāneva gacchanto tassa vacanakaro nāma na homi, aññānipi tīṇi vassāni atikkamitvā āgamissāmīti. Ettakaṁ kālaṁ ko rajjaṁ kāressatīti. Tumhe kārethāti. Na mayaṁ kāressāmāti. "Tena hi yāva mamāgamanā imā pādukā kāressantī"ti attano tiṇapādukā omuñcitvā adāsi. Te tayopi janā pādukā gahetvā Rāmapaṇḍitaṁ vanditvā mahājanaparivutā Bārāṇasiṁ agamaṁsu. Tīṇi saṁvaccharāni pādukā rajjaṁ kāresuṁ. Amaccā tiṇapādukā rājapallaṅke

1. Khu 5. 107 piṭṭhe.
2. Yena tena cittena ñāyanti (I), yena kenaci cittena paññāyanti (Ka)

ṭhapetvā aḍḍaṁ vinicchinanti. Sace dubbinicchito hoti, pādukā aññamaññaṁ paṭihaññanti. Tāya saññāya puna vinicchinanti. Sammā vinicchitakāle pādukā nissaddā sannisīdanti. Rāmapaṇḍito tiṇṇaṁ saṁvaccharānaṁ accayena araññā nikkhamitvā Bārāṇasinagaraṁ patvā uyyānaṁ pāvisi. Tassa āgamanabhāvaṁ ñatvā kumārā amaccagaṇaparivutā uyyānaṁ gantvā sītaṁ aggamahesiṁ katvā ubhinnampi abhisekaṁ akaṁsu. Evaṁ abhisekappatto mahāsatto alaṅkatarathe ṭhatvā mahantena parivārena nagaraṁ pavisitvā padakkhiṇaṁ katvā candakapāsādavarassa[1] mahātalaṁ abhiruhi, tato paṭṭhāya soḷasa vassasahassāni dhammena rajjaṁ kāretvā āyupariyosāne saggapuraṁ pūresi.

96. "Dasa vassasahassāni, saṭṭhi vassasatāni ca.
Kambugīvo mahābāhu, Rāmo rajjamakārayī"ti—

ayaṁ abhisambuddhagāthā tamatthaṁ dīpeti.

Tattha **kambugīvo**ti suvaṇṇāḷiṅgasadisagīvo. Suvaṇṇañhi kambūti vuccati.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Dasarathamahārājā Suddhodanamahārājā ahosi, mātā Mahāmāyādevī, Sītā Rāhulamātā, Bharato Ānando, Lakkhaṇo Sāriputto, parisā Buddhaparisā, Rāmapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Dasarathajātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Saṁvarajātakavaṇṇanā (462)

Jānanto no mahārājāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ossaṭṭhavīriyaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. So kira Sāvatthivāsī kulaputto Satthu dhammadesanaṁ sutvā pabbajitvā laddhūpasampado ācariyupajjhāyavattaṁ pūrento ubhayāni pātimokkhāni paguṇāni katvā

---

1. Sunandanapāsādavarassa (Sī), sucandakapāsādavarassa (I)

paripuṇṇapañcavasso kammaṭṭhānaṁ gahetvā “araññe vasissāmī”ti ācariyupajjhāye āpucchitvā Kosalaraṭṭhe ekaṁ paccantagāmaṁ gantvā tattha iriyāpathe pasannamanussehi paṇṇasālaṁ katvā upaṭṭhiyamāno vassaṁ upagantvā yuñjanto ghaṭento vāyamanto accāraddhena vīriyena temāsaṁ kammaṭṭhānaṁ bhāvetvā obhāsamattampi uppādetuṁ asakkonto cintesi “addhā ahaṁ Satthārā desitesu catūsu puggalesu padaparamo, kiṁ me araññavāsena, Jetavanaṁ gantvā Tathāgatassa rūpasiriṁ passanto madhuradhammadesanaṁ suṇanto vītināmessāmī”ti. So vīriyaṁ ossajitvā tato nikkhanto anupubbena Jetavanaṁ gantvā ācariyupajjhāyehi ceva sandiṭṭhasambhattehi ca āgamanakāraṇaṁ puṭṭho tamatthaṁ kathetvā tehi “kasmā evamakāsī”ti garahitvā Satthu santikaṁ netvā “kiṁ bhikkhave anicchamānaṁ bhikkhuṁ ānayitthā”ti vutte “ayaṁ bhante vīriyaṁ ossajitvā āgato”ti ārocite Satthā “saccaṁ kirā”ti pucchitvā “saccaṁ bhante”ti vutte “kasmā bhikkhu vīriyaṁ ossaji, imasmiñhi sāsane nibbīriyassa kusītapuggalassa aggaphalaṁ arahattaṁ nāma natthi, āraddhavīriyā imaṁ dhammaṁ[1] ārādhenti, tvaṁ kho pana pubbe vīriyavā ovādakkhamo, teneva kāraṇena Bārāṇasirañño puttasatassa sabbakaniṭṭho hutvāpi paṇḍitānaṁ ovāde ṭhatvā setacchattaṁ pattosī”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Saṁvarakumāro nāma puttasatassa sabbakaniṭṭho ahosi. Rājā ekekaṁ puttaṁ “sikkhitabbayuttakaṁ sikkhāpethā”ti ekekassa amaccassa adāsi. Saṁvarakumārassa ācariyo amacco bodhisatto ahosi paṇḍito byatto rājaputtassa pituṭṭhāne ṭhito. Amaccā sikkhitasippe[2] rājaputte rañño dassesuṁ. Rājā tesaṁ janapadaṁ datvā uyyojesi. Saṁvarakumāro sabbasippassa nipphattiṁ patvā bodhisattaṁ pucchi “tāta sace maṁ pitā janapadaṁ peseti, kiṁ karomī”ti. Tāta tvaṁ janapade dīyamāne taṁ aggahetvā “deva ahaṁ sabbakaniṭṭho, mayipi gate tumhākaṁ pādamūlaṁ tucchaṁ bhavissati, ahaṁ tumhākaṁ pādamūleyeva vasissāmī”ti vadeyyāsīti. Athekadivasaṁ rājā Saṁvarakumāraṁ vanditvā

---

1. Adhigamadhammaṁ (Sī, Syā)
2. Sikkhitasikkhite (I, Ka)

ekamantaṁ nisinnaṁ pucchi “kiṁ tāta sippaṁ te niṭṭhitan”ti. Āma devāti. Tuyhampi janapadaṁ demīti[1]. Deva tumhākaṁ pādamūlaṁ tucchaṁ bhavissati, pādamūleyeva vasissāmīti. Rājā tussitvā “sādhū”ti sampaṭicchi. So tato paṭṭhāya rañño pādamūleyeva hutvā punapi bodhisattaṁ pucchi “tāta aññaṁ kiṁ karomī”ti. Tāta rājānaṁ ekaṁ purāṇuyyānaṁ yācāhīti. So “sādhū”ti uyyānaṁ yācitvā tattha jātakehi pupphaphalehi nagare issarajanaṁ saṅgaṇhitvā puna “kiṁ karomī”ti pucchi. Tāta rājānaṁ āpucchitvā antonagare bhattavetanaṁ tvameva dehīti. So tathā katvā antonagare kassaci kiñci ahāpetvā bhattavetanaṁ datvā puna[2] bodhisattaṁ pucchitvā rājānaṁ viññāpetvā antonivesane dāsaporisānampi hatthīnampi assānampi balakāyassapi vattaṁ aparihāpetvā adāsi, tirojanapadehi āgatānaṁ dūtādīnaṁ nivāsaṭṭhānādīni vāṇijānaṁ suṅkanti sabbakaraṇīyāni attanāva akāsi. Evaṁ so mahāsattassa ovāde ṭhatvā sabbaṁ antojanañca bahijanañca nāgare ca raṭṭhavāsino ca āgantuke ca āyavattane ca[3] tena tena saṅgahavatthunā ābandhitvā saṅgaṇhi, sabbesaṁ piyo ahosi manāpo.

Aparabhāge rājānaṁ maraṇamañce nipannaṁ amaccā pucchiṁsu “deva tumhākaṁ accayena setacchattaṁ kassa demā”ti. Tāta mama puttā sabbepi setacchattassa sāminova. Yo pana tumhākaṁ manaṁ gaṇhāti, tasseva setacchatthaṁ dadeyyāthāti. Te tasmiṁ kālakate tassa sarīraparihāraṁ katvā sattame divase sannipatitvā “raññā ‘yo tumhākaṁ manaṁ gaṇhāti, tassa setacchattaṁ ussāpeyyāthā’ti vuttaṁ, amhākañca ayaṁ Saṁvarakumāro manaṁ gaṇhātī”ti ñātakehi parivāritā tassa kañcanamālaṁ setacchattaṁ ussāpayiṁsu. Saṁvaramahārājā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dhammena rajjaṁ kāresi. Itare ekūnasatakumārā “pitā kira no kālakato, Saṁvarakumārassa kira setacchattaṁ ussāpesuṁ so sabbakaniṭṭho, tassa chattaṁ na pāpuṇāti, sabbajeṭṭhakassa chattaṁ ussāpessāmā”ti ekato āgantvā “chattaṁ vā no detu, yuddhaṁ vā”ti Saṁvaramahārājassa paṇṇaṁ pesetvā nagaraṁ uparundhiṁsu. Rājā bodhisattassa taṁ pavattiṁ ārocetvā “idāni kiṁ karomā”ti pucchi. Mahārāja tava

1. Vārehīti (Sī, I) 2. Punappunaṁ (Ka) 3. Ayapaṭṭeneva (Sī), ayapatteneva (I)

bhātikehi saddhiṁ yujjhanakiccaṁ natthi, tvaṁ pitu santakaṁ dhanaṁ satakoṭṭhāse kāretvā ekūnasataṁ bhātikānaṁ[1] pesetvā "imaṁ tumhākaṁ koṭṭhāsaṁ pitu santakaṁ gaṇhatha, nāhaṁ tumhehi saddhiṁ yujjhāmī"ti sāsanaṁ pahiṇāhīti. So tathā akāsi. Athassa sabbajeṭṭhabhātiko Uposathakumāro nāma sese āmantetvā "tātā rājānaṁ nāma abhibhavituṁ samatthā nāma natthi, ayañca no kaniṭṭhabhātiko paṭisattupi hutvā na tiṭṭhati, amhākaṁ pitu santakaṁ dhanaṁ pesetvā 'nāhaṁ tumhehi saddhiṁ yujjhāmī'ti pesesi, na kho pana mayaṁ sabbepi ekakkhaṇe chattaṁ ussāpessāma, ekasseva chattaṁ ussāpessāma, ayameva rājā hotu, etha taṁ passitvā rājakuṭumbaṁ paṭicchādetvā amhākaṁ janapadameva gacchāmā"ti āha. Atha te sabbepi kumārā nagaradvāraṁ vivarāpetvā paṭisattuno ahutvā nagaraṁ pavisiṁsu.

Rājāpi tesaṁ amaccehi paṇṇākāraṁ gāhāpetvā paṭimaggaṁ peseti. Kumārā nātimahantena parivārena pattikāva āgantvā rājanivesanaṁ abhiruhitvā Saṁvaramahārājassa nipaccakāraṁ dassetvā nīcāsane nisīdiṁsu. Saṁvaramahārājā setacchattassa heṭṭhā sīhāsane nisīdi, mahanto yaso mahantaṁ sirisobhaggaṁ ahosi, olokitolokitaṭṭhānaṁ kampi. Uposathakumāro Saṁvaramahārājassa sirivibhavaṁ oloketvā "amhākaṁ pitā attano accayena Saṁvarakumārassa rājabhāvaṁ ñatvā maññe amhākaṁ janapade datvā imassa na adāsī"ti cintetvā tena saddhiṁ sallapanto tisso gāthā abhāsi—

97. "Jananto no mahārāja, tava sīlaṁ janādhipo.
Ime kumāre pūjento, na taṁ kenaci maññatha.

98. Tiṭṭhante no mahārāje, adu deve divaṅgate.
Ñātī taṁ samanuññiṁsu, sampassaṁ atthamattano.

99. Kena saṁvara vattena, sañjāte abhitiṭṭhasi.
Kena taṁ nātivattanti, ñātisaṅghā samāgatā"ti.

---

1. Ekūnasatabhātikānaṁ (Syā, Ka)

Tattha **jānanto no**ti jānanto nu. **Janādhipo**ti amhākaṁ pitā narindo. **Ime**ti ime ekūnasate kumāre. Pāḷipotthakesu pana "aññe kumāre"ti likhitaṁ. **Pūjento**ti tena tena janapadena mānento. **Na taṁ kenacī**ti khuddakenāpi kenaci janapadena taṁ pūjetabbaṁ na maññittha, "ayaṁ mama accayena rājā bhavissatī"ti ñatvā maññe attano pādamūleyeva vāsesīti[1]. **Tiṭṭhante no**ti tiṭṭhante nu, dharamāneyeva nūti pucchati. **Adu**[2] **deve**ti udāhu amhākaṁ pitari divaṅgate attano atthaṁ vuḍḍhiṁ passantā saddhiṁ rājakārakehi negamajānapadehi ñātayo taṁ "rājā hohī"ti samanuññiṁsu. **Vattenā**ti sīlācārena. **Sañjāte abhitiṭṭhasī**ti samānajātike ekūnasatabhātaro abhibhavitvā tiṭṭhasi. **Nātivattantī**ti na abhibhavanti[3].

Taṁ sutvā Saṁvaramahārājā attano guṇaṁ kathento cha gāthā abhāsi—

100. "Na rājaputta usūyāmi, samaṇānaṁ Mahesinaṁ.
Sakkaccaṁ te namassāmi, pāde vandāmi tādinaṁ.

101. Te maṁ dhammaguṇe yuttaṁ, sussūsa'manusūyakaṁ.
Samaṇā manusāsanti, isī dhammaguṇe ratā.

102. Tesāhaṁ vacanaṁ sutvā, samaṇānaṁ Mahesinaṁ.
Na kiñci atimaññāmi, dhamme me nirato mano.

103. Hatthārohā anīkaṭṭhā, rathikā pattikārakā.
Tesaṁ nappaṭibandhāmi, niviṭṭhaṁ bhattavetanaṁ.

104. Mahāmattā ca me atthi, mantino paricārakā.
Bāraṇasiṁ voharanti, bahumaṁsasurodanaṁ.

105. Athopi vāṇijā phītā, nānāraṭṭhehi āgatā.
Tesu me vihitā rakkhā, evaṁ jānāhu'posathā"ti.

---

1. Ṭhapesīti (Ka) 2. Ādu (Sī, I), ādū (Syā) 3. Na ativattanti (Ka)

Thattha **na rājaputtā**ti ahaṁ rājaputta kañci sattaṁ[1] "ayaṁ sampatti imassa mā hotū"ti na usūyāmi. **Tādinan**ti tādilakkhaṇayuttānaṁ samitapāpatāya samaṇānaṁ mahantānaṁ sīlakkhandhādīnaṁ guṇānaṁ esitatāya mahesīnaṁ dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṁ pañcapatiṭṭhitena pāde vandāmi, dānaṁ dadanto dhammikañca nesaṁ rakkhāvaraṇaguttiṁ paccupaṭṭhapento sakkaccaṁ te namassāmi, manena sampiyāyanto ca pūjemīti attho. **Te man**ti te samaṇā maṁ "ayaṁ dhammakoṭṭhāse yuttapayutto sussūsaṁ anusūyako"ti tathato ñatvā maṁ dhammaguṇe yuttaṁ sussūsaṁ anusūyakaṁ anusāsanti, "idaṁ kara[2], idaṁ mā karī"ti ovadantīti attho. **Tesāhan**ti tesaṁ ahaṁ. **Hatthārohā**ti hatthiṁ āruyha yujjhanakā yodhā. **Anīkaṭṭhā**ti[3] hatthānīkādīsu ṭhitā. **Rathikā**ti rathayodhā. **Pattikārakā**ti pattinova. **Niviṭṭhan**ti[4] yaṁ tehi sajjitaṁ bhattañca vetanañca, ahaṁ taṁ nappaṭibandhāmi, aparihāpetvā dadāmīti attho.

Mahāmattāti bhātika mayhaṁ mahāpaññā mantesu kusalā mahā-amaccā ceva avasesamantino ca paricārakā atthi. Iminā imaṁ dasseti "tumhe mantasampanne paṇḍite ācariye na labhittha, amhākaṁ pana ācariyā paṇḍitā upāyakusalā, te no setacchattena[5] yojesun"ti. **Bārāṇasin**ti bhātika mama chattaṁ ussāpitakālato paṭṭhāya "amhākaṁ rājā dhammiko anvaddhamāsaṁ devo vassati, tena sassāni sampajjanti, Bārāṇasiyaṁ bahuṁ khāditabbayuttakaṁ macchamaṁsaṁ pāyitabbayuttakaṁ surodakañca jātan"ti evaṁ raṭṭhavāsino bahumaṁsasurodakaṁ[6] katvā Bārāṇasiṁ voharanti. **Phītā**ti hatthiratana-assaratanamuttaratanādīni āharitvā nirupaddavā vohāraṁ karontā phītā samiddhā. **Evaṁ jānāhī**ti bhātika uposatha ahaṁ imehi ettakehi kāraṇehi sabbakaniṭṭhopi hutvā mama bhātike abhibhavitvā setacchattaṁ patto, evaṁ jānāhīti.

Athassa guṇaṁ sutvā Uposathakumāro dve gāthā abhāsi—

106. "Dhammena kira ñātīnaṁ, rajjaṁ kārehi saṁvara.
Medhāvī paṇḍito cāsi, athopi ñātinaṁ hito.

---

1. Kiñci janaṁ (Syā), kiñcimattaṁ (Ka)
2. Kari (Sī, Syā, Ka), kuru (I)
3. Aṇīkaṭṭhāti (Sī)
4. Nibaddhanti (Sī,I)
5. Setacchatte (Ka)
6. Bahumaṁsasurodakanti (Ka)

107. Taṁ taṁ ñātiparibyūḷhaṁ, nānāratanamocitaṁ.
Amittā nappasahanti, indaṁva asurādhipo"ti.

Tattha **dhammena kira ñātīnan**ti tāta Saṁvara mahārāja dhammena kira tvaṁ ekūnasatānaṁ ñātīnaṁ attano jeṭṭhabhātikānaṁ ānubhāvaṁ abhibhavasi, ito paṭṭhāya tvameva rajjaṁ kārehi, tvameva[1] medhāvī ceva paṇḍito ca ñātīnañca hitoti attho. **Taṁ tan**ti evaṁ[2] vividhaguṇasampannaṁ taṁ. **Ñātiparibyūḷhan**ti amhehi ekūnasatehi ñātakehi parivāritaṁ. **Nānāratanamocitan**ti nānāratanehi ocitaṁ sañcitaṁ bahuratanasañcayaṁ. **Asurādhipo**ti yathā Tāvatiṁsehi parivāritaṁ indaṁ asurarājā nappasahati, evaṁ amhehi ārakkhaṁ karontehi parivāritaṁ taṁ tiyojanasatike Kāsiraṭṭhe dvādasayojanikāya Bārāṇasiyā rajjaṁ kārentaṁ amittā nappasahantīti dīpeti.

Saṁvaramahārājā sabbesampi bhātikānaṁ mahantaṁ yasaṁ adāsi. Te tassa santike māsaḍḍhamāsaṁ vasitvā "mahārāja janapadesu coresu uṭṭhahantesu mayaṁ jānissāma, tvaṁ rajjasukhaṁ anubhavā"ti vatvā attano attano janapadaṁ gatā. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā āyupariyosāne devanagaraṁ pūrento agamāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "bhikkhu evaṁ tvaṁ pubbe ovādakkhamo, idāni kasmā vīriyaṁ na akāsī"ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Saṁvaramahārājā ayaṁ bhikkhu ahosi, Uposathakumāro Sāriputto, sesabhātikā therānutherā, parisā Buddhaparisā, ovādadāyako amacco pana ahameva ahosinti.

Saṁvarajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Suppārakajātakavaṇṇanā (463)

Ummujjanti nimujjantīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto paññāpāramiṁ ārabbha kathesi. Ekadivasañhi sāyanhasamaye Tathāgatassa dhammaṁ desetuṁ nikkhamanaṁ āgamayamānā bhikkhū dhammasabhāyaṁ nisīditvā "āvuso

---

1. Tvaṁ hi (Sī, I), tvampi (Ka)
2. Taṁ evaṁ (Sī, I)

aho satthā mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño tatra tatra upāyapaññāya samannāgato vipulāya pathavīsamāya, mahāsamuddo viya gambhīrāya, ākāso viya vitthiṇṇāya, sakalajambudīpasmiñhi uṭṭhitapañho dasabalaṁ atikkamitvā gantuṁ samattho nāma natthi. Yathā mahāsamudde uṭṭhita-ūmiyo velaṁ nātikkamanti, velaṁ patvāva bhijjanti, evaṁ na koci pañho[1] Dasabalaṁ atikkamati, Satthu pādamūlaṁ patvā bhijjatevā"ti dasabalassa mahāpaññāpāramiṁ vaṇṇesuṁ. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave Tathāgato idāneva paññavā, pubbepi aparipakke ñāṇe paññavāva, andho hutvāpi mahāsamudde udakasaññāya 'imasmiṁ imasmiṁ samudde idaṁ nāma idaṁ nāma ratana'nti aññāsī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Kururaṭṭhe Kururājā nāma rajjaṁ kāresi, Kurukacchaṁ[2] nāma Paṭṭanagāmo ahosi. Tadā bodhisatto Kurukacche Niyāmakajeṭṭhakassa putto hutvā nibbatti pāsādiko suvaṇṇavaṇṇo, "Suppārakakumāro"tissa nāmaṁ kariṁsu. So mahantena parivārena vaḍḍhanto soḷasavassakāleyeva niyāmakasippe nipphattiṁ patvā aparabhāge pitu accayena niyāmakajeṭṭhako hutvā niyāmakakammaṁ akāsi, paṇḍito ñāṇasampanno ahosi. Tena āruḷhanāvāya byāpatti nāma natthi. Tassa aparabhāge loṇajalapahaṭāni dvepi cakkhūni nassiṁsu. So tato paṭṭhāya niyāmakajeṭṭhako hutvāpi niyāmakakammaṁ akatvā "rājānaṁ nissāya jīvissāmī"ti rājānaṁ upasaṅkami. Atha naṁ rājā agghāpaniyakamme ṭhapesi. So tato paṭṭhāya rañño hatthiratana-assaratanamuttasāramaṇisārādīni agghāpesi.

Athekadivasaṁ "rañño maṅgalahatthī bhavissatī"ti kāḷapāsāṇakūṭavaṇṇaṁ ekaṁ vāraṇaṁ ānesuṁ. Taṁ disvā rājā "paṇḍitassa dassethā"ti āha. Atha naṁ tassa santikaṁ nayiṁsu. So hatthena tassa sarīraṁ parimajjitvā "nāyaṁ maṅgalahatthī bhavituṁ anucchaviko, pādehi vāmanadhātuko esa, etañhi mātā vijāyamānā aṅkena sampaṭicchituṁ nāsakkhi, tasmā bhūmiyaṁ patitvā pacchimapādehi vāmanadhātuko

1. Paññāya (Sī, I)
2. Bharukacchaṁ (Sī, Syā, I)

hotī”ti āha. Hatthiṁ gahetvā āgate pucchiṁsu. Te “saccaṁ paṇḍito kathetī”ti vadiṁsu. Taṁ kāraṇaṁ rājā sutvā tuṭṭho tassa aṭṭha kahāpaṇe dāpesi.

Punekadivasaṁ “rañño maṅgala-asso bhavissatī”ti ekaṁ assaṁ ānayiṁsu. Tampi rājā paṇḍitassa santikaṁ pesesi. So tampi hatthena parāmasitvā “ayaṁ maṅgala-asso bhavituṁ na yutto, etassa hi jātadivaseyeva mātā mari, tasmā mātu khīraṁ alabhanto na sammā vaḍḍhito”ti āha. Sāpissa kathā saccāva ahosi. Tampi sutvā rājā tussitvā aṭṭha kahāpaṇe dāpesi. Athekadivasaṁ “rañño maṅgalaratho bhavissatī”ti rathaṁ āhariṁsu. Tampi rājā tassa santikaṁ pesesi. So tampi hatthena parāmasitvā “ayaṁ ratho susirarukkhena kato, tasmā rañño nānucchaviko”ti āha. Sāpissa kathā saccāva ahosi. Rājā tampi sutvā aṭṭheva kahāpaṇe dāpesi. Athassa mahagghaṁ kambalaratanaṁ āhariṁsu. Tampi tasseva pesesi. So tampi hatthena parāmasitvā “imassa mūsikacchinnaṁ ekaṭṭhānaṁ atthī”ti āha. Sodhentā taṁ disvā rañño ārocesuṁ. Rājā sutvā tussitvā aṭṭheva kahāpaṇe dāpesi.

So cintesi “ayaṁ rājā evarūpānipi acchariyāni disvā aṭṭheva kahāpaṇe dāpesi, imassa dāyo nhāpitadāyo, nhāpitajātiko bhavissati, kiṁ me evarūpena rājupaṭṭhānena, attano vasanaṭṭhānameva gamissāmī”ti. So Kurukacchapaṭṭanameva paccāgami. tasmiṁ tattha vasante vāṇijā nāvaṁ sajjetvā “kaṁ niyāmakaṁ karissāmā”ti mantesuṁ. “Suppārakapaṇḍitena āruḷhanāvā na byāpajjati, esa paṇḍito upāyakusalo, andho samānopi Suppārakapaṇḍitova uttamo”ti taṁ upasaṅkamitvā “niyāmako no hohī”ti vatvā “tātā ahaṁ andho, kathaṁ niyāmakakammaṁ karissāmī”ti vutte “sāmi andhāpi tumheyeva amhākaṁ uttamā”ti punappunaṁ yāciyamāno “sādhu tātā tumhehi ārocitasaññāya niyāmako bhavissāmī”ti tesaṁ nāvaṁ abhiruhi. Te nāvāya mahāsamuddaṁ pakkhandiṁsu. Nāvā satta divasāni nirupaddavā agamāsi, tato akālavātaṁ uppātitaṁ uppajji, nāvā cattāro māse pakatisamuddapiṭṭhe vicaritvā khuramālīsamuddaṁ nāma pattā.

Tattha macchā manussasamānasarīrā khuranāsā udake ummujjanimujjaṁ karonti. Vāṇijā te disvā mahāsattaṁ tassa samuddassa nāmaṁ pucchantā paṭhamaṁ gāthamāhaṁsu—

108. “Ummujjanti nimujjanti, manussā khuranāsikā.
Suppārakaṁ taṁ pucchāma, samuddo katamo ayan”ti.

Evaṁ tehi puṭṭho mahāsatto attano niyāmakasuttena saṁsanditvā dutiyaṁ gāthamāha—

109. “Kurukacchā payātānaṁ, vāṇijānaṁ dhanesinaṁ.
Nāvāya vippanaṭṭhāya, khuramālīti vuccatī”ti.

Tattha **payātānan**ti Kurukacchapaṭṭanā[1] nikkhamitvā gacchantānaṁ. **Dhanesinan**ti tumhākaṁ vāṇijānaṁ dhanaṁ pariyesantānaṁ. **Nāvāya vippanaṭṭhāyā**ti tāta tumhākaṁ imāya videsaṁ pakkhandanāvāya kammakārakaṁ[2] pakatisamuddaṁ atikkamitvā sampatto ayaṁ samuddo “khuramālī”ti vuccati, evametaṁ[3] paṇḍitā kathentīti.

Tasmiṁ pana samudde vajiraṁ ussannaṁ hoti. Mahāsatto “sacāhaṁ ‘ayaṁ vajirasamuddo’ti evaṁ etesaṁ kathessāmi, lobhena bahuṁ vajiraṁ gaṇhitvā nāvaṁ osīdāpessantī”ti tesaṁ anācikkhitvāva nāvaṁ laggāpetvā upāyenekaṁ yottaṁ gahetvā macchagahaṇaniyāmena jālaṁ khipāpetvā vajirasāraṁ uddharitvā nāvāyaṁ pakkhipitvā aññaṁ appagghabhaṇḍaṁ chaḍḍāpesi. Nāvā taṁ samuddaṁ atikkamitvā purato aggimāliṁ nāma gatā. So pajjalita-aggikkhandho viya majjhanhikasūriyo viya ca obhāsaṁ muñcanto aṭṭhāsi. Vāṇijā—

110. “Yathā aggīva suriyova[4], samuddo paṭidissati.
Suppārakaṁ taṁ pucchāma, samuddo katamo ayan”ti—

gāthāya taṁ pucchiṁsu.

---

1. Bharukacchapaṭṭanā (Sī, Syā, I, Ka)
2. Kammakārakā (I, Ka), kammakāraṇāya (Syā)
3. Evameva (Ka)
4. Aggi suriyo ca (Syā)

Mahāsattopi tesaṁ anantaragāthāya kathesi—

111. “Kurukacchā payātānaṁ, vāṇijānaṁ dhanesinaṁ.
Nāvāya vippanaṭṭhāya, aggimālīti vuccatī”ti.

Tasmiṁ pana samudde suvaṇṇaṁ ussannaṁ ahosi. Mahāsatto purimanayeneva tatopi suvaṇṇaṁ gāhāpetvā nāvāyaṁ pakkhipāpesi. Nāvā tampi samuddaṁ atikkamitvā khīraṁ viya dadhiṁ viya ca obhāsantaṁ dadhimāliṁ nāma samuddaṁ pāpuṇi. Vāṇijā—

112. “Yathā dadhīva khīraṁva, samuddo paṭidissati.
Suppārakaṁ taṁ pucchāma, samuddo katamo ayan”ti—

gāthāya tassapi nāmaṁ pucchiṁsu.

Mahāsatto anantaragāthāya ācikkhi—

113. “Kurukacchā payātānaṁ, vāṇijānaṁ dhanesinaṁ.
Nāvāya vippanaṭṭhāya, dadhimālīti[1] vuccatī”ti.

Tasmiṁ pana samudde rajataṁ ussannaṁ ahosi. So tampi upāyena gāhāpetvā nāvāyaṁ pakkhipāpesi. Nāvā tampi samuddaṁ atikkamitvā nīlakusatiṇaṁ viya sampannasassaṁ viya ca obhāsamānaṁ nīlavaṇṇaṁ kusamāliṁ nāma samuddaṁ pāpuṇi. Vāṇijā—

114. “Yathā kusova sassova, samuddo paṭidissati.
Suppārakaṁ taṁ pucchāma, samuddo katamo ayan”ti—

gāthāya tassapi nāmaṁ pucchiṁsu.

So anantaragāthāya ācikkhi—

115. “Kurukacchā payātānaṁ, vāṇijānaṁ dhanesinaṁ.
Nāvāya vippanaṭṭhāya, kusamālīti vuccatī”ti.

Tasmiṁ pana samudde nīlamaṇiratanaṁ ussannaṁ ahosi. So tampi upāyeneva gāhāpetvā nāvāyaṁ pakkhipāpesi. Nāvā tampi samuddaṁ

---

1. Khīramālīti (Ka)

atikkamitvā naḷavanaṁ viya Veḷuvanaṁ viya ca khāyamānaṁ Naḷamāliṁ nāma samuddaṁ pāpuṇi. Vāṇijā—

116. "Yathā naḷova veḷūva, samuddo paṭidissati.
Suppārakaṁ taṁ pucchāma, samuddo katamo ayan"ti—

gāthāya tassapi nāmaṁ pucchiṁsu.

Mahāsatto anantaragāthāya kathesi—

117. "Kurukacchā payātānaṁ, vāṇijānaṁ dhanesinaṁ.
Nāvāya vippanaṭṭhāya, Naḷamālīti vuccatī"ti.

Tasmiṁ pana samudde masāragallaṁ veḷuriyaṁ ussannaṁ ahosi. So tampi upāyena gāhāpetvā nāvāyaṁ pakkhipāpesi. Aparo nayo—**naḷo**ti vicchikanaḷopi kakkaṭakanaḷopi, so rattavaṇṇo hoti. **Veḷū**ti pana pavāḷassetaṁ nāmaṁ, so ca samuddo pavāḷussanno rattobhāso ahosi, tasmā "yathā naḷova veḷuvā"ti pucchiṁsu. Mahāsatto tato pavāḷaṁ gāhāpesīti.

Vāṇijā Naḷamāliṁ atikkantā balavāmukhasamuddaṁ nāma passiṁsu. Tattha udakaṁ kaḍḍhitvā kaḍḍhitvā sabbato bhāgena[1] uggacchati. Tasmiṁ sabbato bhāgena uggate[2] udakaṁ sabbato bhāgena chinnapapātamahāsobbho viya paññāyati, ūmiyā uggatāya ekato papātasadisaṁ hoti, bhayajanano saddo uppajjati sotāni bhindanto viya hadayaṁ phālento viya ca. Taṁ disvā vāṇijā bhītatasitā—

118. "Mahabbhayo bhiṁsanako, saddo suyyati'mānuso[3].
Yathā sobbho papātova, samuddo paṭidissati.
Suppārakaṁ taṁ pucchāma, samuddo katamo ayan"ti—

gāthāya tassapi nāmaṁ pucchiṁsu.

---

1. Pabbatobhāgena (Ka) evamuparipi.
2. Uggataṁ (Syā, I)
3. Samuddo suyyatamānuso (Sī, Syā, I)

Tattha **suyyati'mānuso**ti suyyati amānuso saddo[1].

119. "Kurukacchā payātānaṁ, vāṇijānaṁ dhanesinaṁ.
Nāvāya vippanaṭṭhāya, balavāmukhīti vuccatī"ti—

bodhisatto anantaragāthāya tassa nāmaṁ ācikkhitvā "tātā imaṁ balavāmukhasamuddaṁ patvā nivattituṁ samatthā nāvā nāma natthi, ayaṁ sampattanāvaṁ nimujjāpetvā vināsaṁ pāpetī"ti āha. Tañca nāvaṁ satta manussasatāni abhiruhiṁsu. Te sabbe maraṇabhayabhītā ekappahāreneva Avīcimhi paccamānasattā viya atikāruññaṁ ravaṁ muñciṁsu. Mahāsatto "ṭhapetvā maṁ añño etesaṁ sotthibhāvaṁ kātuṁ samattho nāma natthi, saccakiriyāya tesaṁ sotthiṁ karissāmī"ti cintetvā te āmantetvā āha "tātā khippaṁ maṁ gandhodakena nhāpetvā ahatavatthāni nivāsāpetvā puṇṇapatiṁ sajjetvā nāvāya dhure ṭhapethā"ti. Te vegena tathā kariṁsu. Mahāsatto ubhohi hatthehi puṇṇapātiṁ gahetvā nāvāya dhure ṭhito saccakiriyaṁ karonto osānagāthamāha—

120. "Yato sarāmi attānaṁ, yato pattosmi viññutaṁ.
Nābhijānāmi sañcicca, ekapāṇampi hiṁsitaṁ.
Etena saccavajjena, sotthiṁ nāvā nivattatū"ti.

Tattha **yato**ti yato paṭṭhāya ahaṁ attānaṁ sarāmi, yato paṭṭhāya camhi viññutaṁ pattoti attho. **Ekapāṇampi hiṁsitan**ti etthantare sañcicca ekaṁ kunthakipillikapāṇampi hiṁsitaṁ nābhijānāmi. Desanāmattamevetaṁ, bodhisatto pana tiṇasalākampi upādāya mayā parasantakaṁ na gahitapubbaṁ, lobhavasena paradāraṁ na olokitapubbaṁ, musā na bhāsitapubbā, tiṇaggenāpi majjaṁ na pivitapubbanti evaṁ pañcasīlavasena pana saccakiriyaṁ akāsi, katvā ca pana puṇṇapātiyā udakaṁ nāvāya dhure abhisiñci.

Cattāro māse videsaṁ pakkhandanāvā nivattitvā iddhimā viya saccānubhāvena ekadivaseneva Kurukacchapaṭṭanaṁ agamāsi. Gantvā ca pana thalepi aṭṭhusabhamattaṁ ṭhānaṁ pakkhanditvā nāvikassa gharadvāreyeva aṭṭhāsi. Mahāsatto tesaṁ vāṇijānaṁ suvaṇṇarajatamaṇipavāḷamuttavajirāni

---

1. Mahāsamuddo (Sī, Syā, I)

bhājetvā adāsi. “Ettakehi vo ratanehi alaṁ, mā puna samuddaṁ pavisathā”ti tesaṁ ovādaṁ datvā yāvajīvaṁ dānādīni puññāni katvā devapuraṁ pūresi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā “evaṁ bhikkhave pubbepi Tathāgato mahāpaññoyevā”ti vatvā jātakaṁ samodhānesi “tadā parisā Buddhaparisā ahesuṁ, Suppārakapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Suppārakajātakavaṇṇanā navamā.

Jātakuddānaṁ

Mātuposaka Juṇho ca, Dhamma Udaya Pānīyo.
Yudhañcayo Dasaratho, Saṁvaro ca Suppārako.
Ekādasanipātamhi, saṅgītā nava jātakā.

Ekādasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dvādasakanipāta

1. Cūḷakuṇālajātakavaṇṇanā (464)

1-12. **Luddhānaṁ**[1] **lahucittānan**ti idaṁ jātakaṁ **Kuṇālajātake**[2] āvi bhavissati.

Cūḷakuṇālajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Bhaddasālajātakavaṇṇanā (465)

Kā tvaṁ suddhehi vatthehīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ñātatthacariyaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyañhi Anāthapiṇḍikassa nivesane pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ nibaddhabhojanaṁ pavattati, tathā Visākhāya ca Kosalarañño ca. Tattha pana kiñcāpi nānaggarasabhojanaṁ dīyati, bhikkhūnaṁ panettha koci vissāsiko natthi, tasmā bhikkhū rājanivesane na bhuñjanti, bhattaṁ gahetvā Anāthapiṇḍikassa vā Visākhāya vā aññesaṁ vā vissāsikānaṁ gharaṁ gantvā bhuñjanti. Rājā ekadivasaṁ paṇṇākāraṁ āhaṭaṁ "bhikkhūnaṁ dethā"ti bhattaggaṁ pesetvā "bhattagge bhikkhū natthī"ti vutte "kahaṁ gatā"ti pucchitvā "attano vissāsikagehesu nisīditvā bhuñjantī"ti sutvā bhuttapātarāso Satthu santikaṁ gantvā "bhante bhojanaṁ nāma kiṁ paraman"ti pucchi. Vissāsaparamaṁ mahārāja, kañjikamattakampi[3] vissāsikena dinnaṁ madhuraṁ hotīti. Bhante kena pana saddhiṁ bhikkhūnaṁ vissāso hotīti. Ñātīhi vā sekkhakulehi vā[4] mahārājāti. Tato rājā cintesi "ekaṁ sakyadhītaraṁ ānetvā aggamahesiṁ karissāmi, evaṁ mayā saddhiṁ bhikkhūnaṁ ñātake viya vissāso bhavissatī"ti[5]. So uṭṭhāyāsanā attano nivesanaṁ gantvā Kapilavatthuṁ dūtaṁ pesesi "dhītaraṁ me detha, ahaṁ tumhehi saddhiṁ ñātibhāvaṁ icchāmī"ti.

---

1. Khuddānaṁ (Sī, Syā, I)
2. Khu 6. 113 piṭṭhe.
3. Kañjikakaṇājabhattampi hi (Syā)
4. Sakyakulehi vā (I, Ka)
5. Ñātiko bhavissatīti (Syā), ñātako bhavissatīti (Ka)

Sākiyā dūtavacanaṁ sutvā sannipatitvā mantayiṁsu "mayaṁ Kosalarañño āṇāpavattiṭṭhāne vasāma, sace dārikaṁ na dassāma, mahantaṁ veraṁ bhavissati, sace dassāma, kulavaṁso no bhijjissati, kiṁ nu kho kātabban"ti. Atha ne Mahānāmo āha "mā cintayittha, mama dhītā Vāsabhakhattiyā nāma Nāgamuṇḍāya nāma dāsiyā kucchismiṁ nibbatti, sā soḷasavassuddesikā uttamarūpadharā sobhaggappattā pitu vaṁsena khattiyajātikā, tamassa 'khattiyakaññā'ti pesessāmā"ti. Sākiyā "sādhū"ti sampaṭicchitvā dūte pakkosāpetvā "sādhu dārikaṁ dassāma, idāneva naṁ gahetvā gacchathā"ti āhaṁsu. Dūtā cintesuṁ "ime sākiyā nāma jātiṁ nissāya atimānino, 'sadisī no'ti vatvā asadisimpi dadeyyuṁ, etehi saddhiṁ ekato bhuñjamānameva gaṇhissāmā"ti. Te evamāhaṁsu "mayaṁ gahetvā gacchantā yā tumhehi saddhiṁ ekato bhuñjati, taṁ gahetvā gamissāmā"ti. Sākiyā tesaṁ nivāsaṭṭhānaṁ dāpetvā "kiṁ karissāmā"ti cintayiṁsu. Mahānāmo āha "tumhe mā cintayittha, ahaṁ upāyaṁ karissāmi, tumhe mama bhojanakāle Vāsabhakhattiyaṁ alaṅkaritvā ānetvā mayā ekasmiṁ kabaḷe gahitamatte 'deva asukarājā paṇṇaṁ pahiṇi, imaṁ tāva sāsanaṁ suṇāthā'ti paṇṇaṁ dasseyyāthā"ti. Te "sādhū"ti sampaṭicchitvā tasmiṁ bhuñjamāne kumārikaṁ alaṅkariṁsu.

Mahānāmo "dhītaraṁ me ānetha, mayā saddhiṁ bhuñjatū"ti āha. Atha naṁ alaṅkaritvā tāvadeva thokaṁ papañcaṁ katvā ānayiṁsu. Sā "pitarā saddhiṁ bhuñjissāmī"ti ekapātiyaṁ hatthaṁ otāresi. Mahānāmopi tāya saddhiṁ ekapiṇḍaṁ gahetvā mukhe ṭhapesi. Dutiyapiṇḍāya hatthe pasārite "deva asukaraññā paṇṇaṁ pahitaṁ, imaṁ tāva sāsanaṁ suṇāthā"ti paṇṇaṁ upanāmesuṁ. Mahānāmo "amma tvaṁ bhuñjāhī"ti dakkhiṇahatthaṁ pātiyāyeva katvā vāmahatthena gahetvā paṇṇaṁ olokesi. Tassa taṁ sāsanaṁ upadhārentasseva itarā bhuñji. So tassā bhuttakāle hatthaṁ dhovitvā mukhaṁ vikkhālesi. Taṁ disvā dūtā "nicchayenesā etassa dhītā"ti niṭṭhamakaṁsu, na taṁ[1] antaraṁ jānituṁ sakkhiṁsu. Mahānāmo mahantena

1. Tesaṁ (Ka)

parivārena dhītaraṁ pesesi. Dūtāpi naṁ Sāvatthiṁ netvā "ayaṁ kumārikā jātisampannā Mahānāmassa dhītā"ti vadiṁsu. Rājā tussitvā sakalanagaraṁ alaṅkārāpetvā taṁ ratanarāsimhi ṭhapetvā aggamahesiṭṭhāne abhisiñcāpesi. Sā rañño piyā ahosi manāpā.

Athassā na cirasseva gabbho patiṭṭhahi, rājā gabbhaparihāramadāsi. Sā dasamāsaccayena suvaṇṇavaṇṇaṁ puttaṁ vijāyi. Athassa nāmaggahaṇadivase rājā attano ayyakassa santikaṁ pesesi "sakyarājadhītā Vāsabhakhattiyā puttaṁ vijāyi, kimassa nāmaṁ karomā"ti. Taṁ pana sāsanaṁ gahetvā gato amacco thokaṁ badhiradhātuko, so gantvā rañño ayyakassārocesi. So taṁ sutvā "Vāsabhakhattiyā puttaṁ avijāyitvāpi sabbaṁ janaṁ abhibhavati, idāni pana ativiya rañño vallabhā bhavissatī"ti āha. So badhira-amacco "vallabhā"ti vacanaṁ dussutaṁ sutvā "Viṭaṭūbho"ti[1] sallakkhetvā rājānaṁ upagantvā "deva kumārassa kira 'Viṭaṭūbho' ti[1] nāmaṁ karothā"ti āha. Rājā "porāṇakaṁ no kuladattikaṁ[2] nāmaṁ bhavissatī"ti cintetvā "viṭaṭūbho"ti nāmaṁ akāsi. Tato paṭṭhāya kumāro kumāraparihārena vaḍḍhanto sattavassikakāle aññesaṁ kumārānaṁ mātāmahakulato hatthirūpaka-assarūpakādīni āhariyamānāni disvā mātaraṁ pucchi "amma aññesaṁ mātāmahakulato paṇṇākāro āhariyati, mayhaṁ koci kiñci na pesesi, kiṁ tvaṁ nimmātā nippitāsī"ti. Atha naṁ sā "tāta sakyarājāno mātāmahā[3] dūre pana vasanti, tena te kiñci na pesentī"ti vatvā vañcesi.

Puna soḷasavassikakāle "amma mātāmahakulaṁ passitukāmomhī"ti vatvā "alaṁ tāta, kiṁ tattha gantvā karissasī"ti vāriyamānopi punappunaṁ yāci. Athassa mātā "tena hi gacchāhī"ti sampaṭicchi. So pitu ārocetvā mahantena parivārena nikkhami. Vāsabhakhattiyā puretaraṁ paṇṇaṁ pesesi "ahaṁ idha sukhaṁ vasāmi, sāmino kiñci antaraṁ mā dassayiṁsū"ti. Sākiyā Viṭaṭūbhassa āgamanaṁ ñatvā "vandituṁ na sakkā"ti tassa daharadahare kumārake janapadaṁ pahiṇiṁsu. Kumāre Kapilavatthuṁ sampatte sākiyā santhāgāre sannipatiṁsu. Kumāro

---

1. Viḍūḍabhoti (Sī, I), Viḍaḍūbhoti (Ka) 2. Rājadattiyaṁ (Ka) 3. Pitāmahā (Ka)

santhāgāraṁ gantvā aṭṭhāsi. Atha naṁ "ayaṁ te tāta mātāmaho[1], ayaṁ mātulo"ti vadiṁsu. So sabbe vandamāno vicari. So yāva piṭṭhiyā rujanappamāṇā vanditvā ekampi attānaṁ vandamānaṁ adisvā "kiṁ nu kho maṁ vandantā natthī"ti pucchi. Sākiyā "tāta tava kaniṭṭhakumārā janapadaṁ gatā"ti vatvā tassa mahantaṁ sakkāraṁ kariṁsu. So katipāhaṁ vasitvā mahantena parivārena nikkhami. Athekā dāsī santhāgāre tena nisinnaphalakaṁ "idaṁ Vāsabhakhattiyāya dāsiyā puttassa nisinnaphalakan"ti akkositvā paribhāsitvā khīrodakena dhovi. Eko puriso attano āvudhaṁ pamussitvā nivatto taṁ gaṇhanto Viṭaṭūbhakumārassa akkosanasaddaṁ sutvā taṁ antaraṁ pucchitvā "Vāsabhakhattiyā dāsiyā icchismiṁ Mahānāmasakkassa jātā"ti ñatvā gantvā balakāyassa kathesi. "Vāsabhakhattiyā kira dāsiyā dhītā"ti mahākolāhalaṁ ahosi.

Kumāro taṁ sutvā "ete tāva mama nisinnaphalakaṁ khīrodakena dhovantu, ahaṁ pana rajje patiṭṭhitakāle etesaṁ galalohitaṁ gahetvā mama nisinnaphalakaṁ dhovissāmī"ti cittaṁ paṭṭhapesi. Tasmiṁ Sāvatthiṁ gate amaccā sabbaṁ pavattiṁ rañño ārocesuṁ. Rājā "sabbe mayhaṁ dāsidhītaraṁ adaṁsū"ti sākiyānaṁ kujjhitvā Vāsabhakhattiyāya ca puttassa ca dinnaparihāraṁ acchinditvā dāsadāsīhi laddhabbaparihāramattameva dāpesi. Tato katipāhaccayena Satthā rājanivesanaṁ āgantvā nisīdi. Rājā Satthāraṁ vanditvā "bhante tumhākaṁ kira ñātakehi dāsidhītā mayhaṁ dinnā, tenassā ahaṁ saputtāya parihāraṁ acchinditvā dāsadāsīhi laddhabbaparihāramattameva dāpesin"ti āha. Satthā "ayuttaṁ mahārāja sākiyehi kataṁ, dadantehi nāma samānajātikā dātabbā assa, taṁ pana mahārāja vadāmi Vāsabhakhattiyā khattiyarājadhītā khattiyassa rañño gehe abhisekaṁ labhi, Viṭaṭūbhopi khattiyarājānameva paṭicca jāto, mātugottaṁ nāma kiṁ karissati, pitugottameva pamāṇanti porāṇakapaṇḍitā dalidditthiyā kaṭṭhahārikāyapi aggamahesiṭṭhānaṁ adaṁsu, tassā ca kucchimhi jātakumāro dvādasayojanikāya Bārāṇasiyā rajjaṁ katvā Kaṭṭhavāhanarājā nāma jāto"ti **Kaṭṭhavāhanajātakaṁ**[2]

---

1. Pitāmaho (Ka) 2. Khu 5. 2 piṭṭhe.

kathesi. Rājā Satthu dhammakathaṁ sutvā “pitugottameva kira pamāṇan”ti sutvā tussitvā mātāputtānaṁ pakatiparihārameva dāpesi.

Rañño pana Bandhulo nāma senāpati Mallikaṁ nāma attano bhariyaṁ vañjhaṁ[1] “tava kulagharameva gacchāhī”ti Kusinārameva pesesi. Sā “Satthāraṁ disvāva gamissāmī”ti Jetavanaṁ pavisitvā Tathāgataṁ vanditvā ekamantaṁ ṭhitā “kahaṁ gacchasī”ti ca puṭṭhā “sāmiko me bhante kulagharaṁ pesesī”ti vatvā “kasmā”ti vuttā “vañjhā aputtikā bhante”ti vatvā Satthārā “yadi evaṁ gamanakiccaṁ natthi, nivattāhī”ti vuttā tuṭṭhā Satthāraṁ vanditvā nivesanameva puna agamāsi. “Kasmā nivattasī”ti puṭṭhā “dasabalena nivattitāmhī”ti āha. Senāpati “diṭṭhaṁ bhavissati Tathāgatena kāraṇan”ti āha. Sā na cirasseva gabbhaṁ paṭilabhitvā uppannadohaḷā “dohaḷo me uppanno”ti ārocesi. Kiṁ dohaḷoti. Vesāliyā nagare licchavirājānaṁ abhisekamaṅgalapokkharaṇiṁ otaritvā nhatvā pānīyaṁ pivitukāmāmhi sāmīti. Senāpati “sādhū”ti vatvā sahassathāmadhanuṁ gahetvā taṁ rathaṁ āropetvā Sāvatthito nikkhamitvā rathaṁ pājento[2] Vesāliṁ pāvisi.

Tasmiñca kāle Kosalarañño Bandhulasenāpatinā saddhiṁ ekācariyakule uggahitasippo Mahāli nāma licchavī andho licchavīnaṁ atthañca dhammañca anusāsanto dvārasamīpe vasati. So rathassa ummāre paṭighaṭṭanasaddaṁ sutvā “Bandhulamallassa rathapatanasaddo eso, ajja licchavīnaṁ bhayaṁ uppajjissatī”ti āha. Pokkharaṇiyā anto ca bahi ca ārakkhā balavā, upari lohajālaṁ patthaṭaṁ, sakuṇānampi okāso natthi. Senāpati pana rathā otaritvā ārakkhake khaggena paharanto palāpetvā lohajālaṁ chinditvā antopokkharaṇiyaṁ bhariyaṁ otāretvā nhāpetvāpāyetvā sayampi nhatvā Mallikaṁ rathaṁ āropetvā nagarā nikkhamitvā āgatamaggeneva pāyāsi. Ārakkhakā gantvā licchavīnaṁ ārocesuṁ. Licchavirājāno kujjhitvā pañca rathasatāni āruyha “Bandhulamallaṁ gaṇhissāmā”ti nikkhamiṁsu. Taṁ pavattiṁ Mahālissa ārocesuṁ. Mahāli “mā gamittha, so hi vo sabbe ghātayissatī”ti āha. Tepi “mayaṁ gamissāmayevā”ti vadiṁsu. Tena hi cakkassa yāva nābhito pathaviṁ

---

1. Vañjhā tvaṁ (Sī), vañjhaṁ (Syā), vañjhāti (Ka)
2. Vāhento (Sī, Syā, I), pācento (Ka)

paviṭṭhaṭṭhānaṁ disvā nivatteyyātha, tato anivattantā purato asanisaddaṁ viya suṇissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha, tato anivattantā tumhākaṁ rathadhuresu chiddaṁ passissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha, purato māgamitthāti. Te tassa vacanena anivattitvā taṁ anubandhiṁsuyeva.

Mallikā disvā "rathā sāmi paññāyantī"ti āha. Tena hi ekassa rathassa viya paññāyanakāle mama āroceyyāsīti. Sā yadā sabbe eko viya hutvā paññāyiṁsu, tadā "ekameva sāmi rathasīsaṁ paññāyatī"ti āha. Bandhulo "tena hi imā rasmiyo gaṇhāhī"ti tassā rasmiyo datvā rathe ṭhitova dhanuṁ āropeti, rathacakkaṁ yāva nābhito pathaviṁ pāvisi, licchavino taṁ ṭhānaṁ disvāpi na nivattiṁsu. Itaro thokaṁ gantvā jiyaṁ pothesi, asanisaddo viya ahosi. Te tatopi na nivattiṁsu, anubandhantā gacchanteva. Bandhulo rathe ṭhitakova ekaṁ saraṁ khipi. So pañcannaṁ rathasatānaṁ rathasīsaṁ chiddaṁ katvā pañca rājasatāni parikarabandhanaṭṭhāne[1] vijjhitvā pathaviṁ pāvisi. Te attano viddhabhāvaṁ ajānitvā "tiṭṭha re, tiṭṭha re"ti vadantā anubandhiṁsuyeva. Bandhulo rathaṁ ṭhapetvā "tumhe matakā, matakehi saddhiṁ mayhaṁ yuddhaṁ nāma natthī"ti āha. Te "matakā nāma amhādisā neva hontī"ti vadiṁsu. Tena hi sabbapacchimassa parikaraṁ mocethāti. Te mocayiṁsu. So muttamatteyeva maritvā patito. Atha ne "sabbepi tumhe evarūpā, attano gharāni gantvā saṁvidhātabbaṁ saṁvidahitvā puttadāre anusāsitvā sannāhaṁ mocethā"ti āha. Te tathā katvā sabbe jīvitakkhayaṁ pattā.

Bandhulopi Mallikaṁ Sāvatthiṁ ānesi. Sā soḷasakkhattuṁ yamake putte vijāyi, sabbepi sūrā thāmasampannā ahesuṁ, sabbasippe nipphattiṁ pāpuṇiṁsu. Ekekassapi purisasahassaparivāro ahosi. Pitarā saddhiṁ rājanivesanaṁ gacchantehi teheva rājaṅgaṇaṁ paripūri. Athekadivasaṁ vinicchaye kūṭaḍḍaparājitā manussā Bandhulaṁ āgacchantaṁ disvā mahāravaṁ viravantā vinicchaya-amaccānaṁ kūṭaḍḍakāraṇaṁ tassa ārocesuṁ. Sopi vinicchayaṁ gantvā taṁ aḍḍaṁ tīretvā[2] sāmikameva sāmikaṁ, assāmikameva

---

1. Parikkhārabandhanaṭṭhāne (Syā, Ka)
2. Vicāretvā (Ka)

assāmikaṁ akāsi. Mahājano mahāsaddena sādhukāraṁ pavattesi. Rājā "kimidan"ti pucchitvā tamatthaṁ sutvā tussitvā sabbepi te amacce hāretvā Bandhulasseva vinicchayaṁ niyyādesi. So tato paṭṭhāyasammā vinicchini. Tato porāṇakavinicchayikā lañjaṁ alabhantā appalābhā hutvā "Bandhulo rajjaṁ patthetī"ti rājakule paribhindiṁsu. Rājā taṁ kathaṁ gahetvā cittaṁ niggahetuṁ nāsakkhi, "imasmiṁ idheva ghātiyamāne garahā me uppajjissatī"ti puna cintetvā "payuttapurisehi paccantaṁ paharāpetvā te palāpetvā nivattakāle antarāmagge puttehi saddhiṁ māretuṁ vaṭṭatī"ti Bandhulaṁ pakkosāpetvā "paccanto kira kupito, tava puttehi saddhiṁ gantvā core gaṇhāhī"ti pahiṇitvā "etthevassa dvattiṁsāya puttehi saddhiṁ sīsaṁ chinditvā āharathā"ti tehi saddhiṁ aññepi samatthe mahāyodhe pesesi. Tasmiṁ paccantaṁ gacchanteyeva "senāpati kira āgacchatī"ti sutvāva payuttakacorā palāyiṁsu. So taṁ padesaṁ āvāsāpetvā janapadaṁ saṇṭhapetvā[1] nivatti.

Athassa nagarato avidūre ṭhāne te yodhā puttehi saddhiṁ sīsaṁ chindiṁsu. Taṁ divasaṁ Mallikāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ dve aggasāvakā nimantitā honti. Athassā pubbaṇhasamaye "sāmikassa te saddhiṁ puttehi sīsaṁ chindiṁsū"ti paṇṇaṁ āharitvā adaṁsu. Sā taṁ pavattiṁ ñatvā kassaci kiñci avatvā paṇṇaṁ ucchaṅge katvā bhikkhusaṁghameva parivisi. Athassā paricārikā bhikkhūnaṁ bhattaṁ datvā sappicāṭiṁ āharantiyo therānaṁ purato cāṭiṁ bhindiṁsu. Dhammasenāpati "upāsike bhedanadhammaṁ bhinnaṁ, na cintetabban"ti āha. Sā ucchaṅgato paṇṇaṁ nīharitvā "dvattiṁsaputtehi saddhiṁ pitu sīsaṁ chinnanti me imaṁ paṇṇaṁ āhariṁsu, ahaṁ idaṁ sutvāpi na cintemi, sappicāṭiyā bhinnāya kiṁ cintemi bhante"ti āha. Dhammasenāpati "animittamanaññātan"ti-ādīni[2] vatvā dhammaṁ desetvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ agamāsi. Sāpi dvattiṁsa suṇisāyo pakkosāpetvā "tumhākaṁ sāmikā attano purimakammaphalaṁ labhiṁsu, tumhe mā socittha mā paridevittha, rañño upari manopadosaṁ mā karitthā"ti ovadi.

Rañño carapurisā taṁ kathaṁ sutvā tesaṁ niddosabhāvaṁ rañño kathayiṁsu. Rājā saṁvegappatto tassā nivesanaṁ gantvā Mallikañca

---

1. Santappetvā (Sī, I)

2. Khu 1. 371 piṭṭhe Suttanipāte.

suṇisāyo cassā khamāpetvā Mallikāya varaṁ adāsi, sā "gahito me hotū"ti vatvā tasmiṁ gate matakabhattaṁ datvā nhatvā rājānaṁ upasaṅkamitvā vanditvā "deva tumhehi me varo dinno, mayhañca aññena attho natthi, dvattiṁsāya me suṇisānaṁ mama ca kulagharagamanaṁ anujānāthā"ti āha. Rājā sampaṭicchi. Sā dvattiṁsāya suṇisānaṁ sakakulaṁ pesetvā sayaṁ Kusināranagare attano kulagharaṁ agamāsi. Rājā Bandhulasenāpatino bhāgineyyassa Dīghakārāyanassa nāma senāpatiṭṭhānaṁ adāsi. So pana "mātulo me iminā mārito"ti rañño otāraṁ gavesanto vicarati. Rājāpi nipparādhassa Bandhulassa māritakālato paṭṭhāya vippaṭisārī cittassādaṁ na labhati, rajjasukhaṁ nānubhoti.

Tadā Satthā sākiyānaṁ Veḷuṁ[1] nāma nigamaṁ upanissāya viharati. Rājā tattha gantvā ārāmato avidūre khandhāvāraṁ nivāsetvā "mahantena parivārena Satthāraṁ vandissāmā"ti vihāraṁ gantvā pañca rājakakudhabhaṇḍāni Dīghakārāyanassa datvā ekakova Gandhakuṭiṁ pāvisi. Sabbaṁ **Dhammacetiyasutta**niyāmeneva[2] veditabbaṁ. Tasmiṁ Gandhakuṭiṁ paviṭṭhe Dīghakārayano tāni pañca rājakakudhabhaṇḍāni gahetvā Viṭaṭūbhaṁ rājānaṁ katvā rañño ekaṁ assaṁ ekañca upaṭṭhānakārikaṁ mātugāmaṁ nivattetvā Sāvatthiṁ agamāsi. Rājā Satthārā saddhiṁ piyakathaṁ kathetvā nikkhanto senaṁ adisvā taṁ mātugāmaṁ pucchitvā taṁ pavattiṁ sutvā "ahaṁ bhāgineyyaṁ Ajātasattuṁ ādāya āgantvā Viṭaṭūbhaṁ gahessāmī"ti Rājagahanagaraṁ gacchanto vikāle dvāresu pihitesu nagaraṁ pavisitumasakkonto ekissāya sālāya nipajjitvā vātātapena kilanto rattibhāge tattheva kālamakāsi. Vibhātāya rattiyā "deva Kosalanarinda idāni anāthosi jāto"ti vilapantiyā tassā itthiyā saddaṁ sutvā rañño ārocesuṁ. So mātulassa mahantena sakkārena sarīrakiccaṁ kāresi.

Viṭaṭūbhopi rajjaṁ labhitvā taṁ veraṁ saritvā "sabbepi sākiye māressāmī"ti mahatiyā senāya nikkhami. Taṁ divasaṁ Satthā paccūsasamaye lokaṁ volokento ñātisaṁghassa vināsaṁ disvā "ñātisaṅgahaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā pubbaṇhasamaye piṇḍāya

1. Uḷumpaṁ (Sī, I) vettanuppannaṁ kulaṁ (Syā) 2. Ma 2. 320 piṭṭhe.

caritvā piṇḍapātapaṭikkanto Gandhakuṭiyaṁ sīhaseyyaṁ kappetvā sāyanhasamaye ākāsena gantvā Kapilavatthusāmante ekasmiṁ kabaracchāye rukkhamūle nisīdi. Tato avidūre Viṭaṭūbhassa rajjasīmāya anto sandacchāyo nigrodharukkho atthi, Viṭaṭūbho Satthāraṁ disvā upasaṅkamitvā vanditvā "bhante kiṁ kāraṇā evarūpāya uṇhavelāya imasmiṁ kabaracchāye rukkhamūle nisīdatha[1], etasmiṁ sandacchāye nibrodharukkhamūle nisīdatha bhante"ti vatvā "hotu mahārāja ñātakānaṁ chāyā nāma sītalā"ti vutte "ñātakānaṁ rakkhaṇatthāya Satthā āgato bhavissatī"ti cintetvā Satthāraṁ vanditvā Sāvatthimeva paccāgami. Satthāpi uppatitvā Jetavanameva gato.

Rājā sākiyānaṁ dosaṁ saritvā dutiyaṁ nikkhamitvā tatheva Satthāraṁ passitvā punanivattitvā tatiyavāre nikkhamitvā tattheva Satthāraṁ passitvā nivatti. Catutthavāre pana tasmiṁ nikkhante Satthā sākiyānaṁ pubbakammaṁ oloketvā tesaṁ nidiyaṁ visapakkhipanapāpakammassa appaṭibāhirabhāvaṁ ñatvā catutthavāre na agamāsi. Viṭaṭūbharājā khīrapāyake dārake ādiṁ katvā sabbesākiye ghātetvā galalohitena nisinnaphalakaṁ dhovitvā paccāgami. Satthari tatiyavāre gamanato paccāgantvā punadivase piṇḍāya caritvā niṭṭhāpitabhattakicce Gandhakuṭiyaṁ pavisante disāhi sannipatitā bhikkhū dhammasabhāyaṁ nisīditvā "āvuso Satthā attānaṁ dassetvā rājānaṁ nivattāpetvā ñātake maraṇabhayā mocesi, evaṁ ñātakānaṁ atthacaro Satthā"ti Bhagavato guṇakathaṁ kathayiṁsu. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva Tathāgato ñātakānaṁ atthaṁ carati, pubbepi cariyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatto nāma rājā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṁ kārento ekadivasaṁ cintesi "jambudīpatale rājāno bahuthambhesu pāsādesu vasanti, tasmā bahūhi thambhehi pāsādakaraṇaṁ nāma anacchariyaṁ, yannūnāhaṁ ekathambhakaṁ pāsādaṁ kāreyyaṁ, evaṁ sabbarājūnaṁ aggarājā bhavissāmī"ti. So vaḍḍhakī pakkosāpetvā "mayhaṁ sobhaggappattaṁ ekathambhakaṁ pāsādaṁ karothā"ti āha. Te

---

1. Nisīdittha (Sī, I)

“sādhū”ti sampaṭicchitvā araññaṁ pavisitvā ujū mahante ekathambhakapāsādārahe bahū rukkhe disvā “ime rukkhā santi, maggo pana visamo, na sakkā otāretuṁ, rañño ācikkhissāmā”ti cintetvā tathā akaṁsu. Rājā “kenaci upāyena saṇikaṁ otārethā”ti vatvā “deva yena kenaci upāyena na sakkā”ti vutte “tena hi mama uyyāne ekaṁ rukkhaṁ upadhārethā”ti āha. Vaḍḍhakī uyyānaṁ gantvā ekaṁ sujātaṁ ujukaṁ gāmanigamapūjitaṁ rājakulatopi laddhabalikammaṁ maṅgalasālarukkhaṁ disvā rañño santikaṁ gantvā tamatthaṁ ārocesuṁ. Rājā “uyyāne rukkho nāma mama paṭibaddho, gacchatha bho taṁ chindathā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā gandhamālādihatthā uyyānaṁ gantvā rukkhe gandhapañcaṅgulikaṁ datvā suttena parikkhipitvā pupphakaṇṇikaṁ bandhitvā dīpaṁ jāletvā balikammaṁ katvā “ito sattame divase āgantvā rukkhaṁ chindissāma, rājā chindāpeti, imasmiṁ rukkhe nibbattadevatā aññattha gacchatu, amhākaṁ doso natthī”ti sāvesuṁ.

Atha tasmiṁ nibbatto devaputto taṁ vacanaṁ sutvā “nissaṁsayaṁ ime vaḍḍhakī imaṁ rukkhaṁ chindissanti, vimānaṁ me nassissati, vimānapariyantikameva kho pana mayhaṁ jīvitaṁ, imañca rukkhaṁ parivāretvā ṭhitesu taruṇasālarukkhesu nibbattānaṁ mama ñātidevatānampi bahūni vimānāni nassissanti, vimānapariyantikameva mama ñātīnaṁ devatānampi jīvitaṁ, na kho pana maṁ tathā attano vināso bādhati, yathā ñātīnaṁ, tasmā nesaṁ mayā jīvitaṁ dātuṁ vaṭṭatī”ti cintetvā aḍḍharattasamaye dibbālaṅkārapaṭimaṇḍito rañño sirigabbhaṁ pavisitvā sakalagabbhaṁ ekobhāsaṁ katvā ussīsakapasse rodamāno aṭṭhāsi. Rājā taṁ disvā bhītatasito tena saddhiṁ sallapanto paṭhamaṁ gāthamāha—

13. “Kā tvaṁ suddhehi vatthehi, aghe vehāyasaṁ ṭhitā.
Kena tyā’ssūni vattanti, kuto taṁ bhayamāgatan”ti.

Tattha **kā tvan**ti nāgayakkhasupaṇṇasakkādīsu kā nāma tvanti pucchati. **Vatthehī**ti vacanamattamevetaṁ, sabbepi pana dibbālaṅkāre sandhāyevamāha. **Aghe**ti appaṭighe ākāse. **Vehāyasan**ti tasseva vevacanaṁ. **Kenatyā’ssūni vattantī**ti kena kāraṇena tava assūni vattanti. **Kuto**ti ñātiviyogadhanavināsādīnaṁ kiṁ nissāya taṁ bhayamāgatanti pucchati.

Tato devarājā dve gāthā abhāsi—

14. "Taveva deva vijite, bhaddasāloti maṁ vidū.
Saṭṭhi[1] vassasahassāni, tiṭṭhato pūjitassa me.

15. Kārayantā nagarāni, agāre ca disampati.
Vividhe cāpi pāsāde, na maṁ te accamaññisuṁ.
Yatheva maṁ te pūjesuṁ, tatheva tvampi pūjayā"ti.

Tattha **tiṭṭhato**ti sakalabārāṇasinagarehi ceva gāmanigamehi ca tayā ca pūjitassa niccaṁ balikammañca sakkārañca labhantassa mayhaṁ imasmiṁ uyyāne tiṭṭhantassa ettako kālo gatoti dasseti. **Nagarānī**ti nagarapaṭisaṅkharaṇakammāni. **Agāre cā**ti bhūmigehāni. **Disampatī**ti disānaṁ pati mahārāja. **Na maṁ te**ti te nagarapaṭisaṅkharaṇādīni karontā imasmiṁ nagare porāṇakarājāno maṁ nātimaññisuṁ nātikkamiṁsu na viheṭhayiṁsu, mama nivāsarukkhaṁ chinditvā attano kammaṁ na kariṁsu, mayhaṁ pana sakkārameva kariṁsūti avaca. **Yathevā**ti tasmā yatheva te porāṇakarājāno maṁ pūjayiṁsu, ekopi imaṁ rukkhaṁ na chindāpesi, tvañcāpi maṁ tatheva pūjaya, mā me rukkhaṁ chedayīti.

Tato rājā dve gāthā abhāsi—

16. "Taṁ ivāhaṁ[2] na passāmi, thūlaṁ kāyena te dumaṁ.
Ārohapariṇāhena, abhirūposi jātiyā.

17. Pāsādaṁ kārayissāmi, ekatthambhaṁ manoramaṁ.
Tattha taṁ upanessāmi, ciraṁ te yakkha jīvitan"ti.

Tattha **kāyenā**ti pamāṇena[3]. Idaṁ vuttaṁ hoti—tava pamāṇena[4] taṁ viya thūlaṁ mahantaṁ aññaṁ dumaṁ na passāmi, tvaññeva pana ārohapariṇāhena sujātasaṅkhātāya samasaṇṭhāna-ujubhāvappakārāya jātiyā ca abhirūpo sobhaggappatto ekathambhapāsādārahoti. **Pāsādan**ti tasmā taṁ chedāpetvā ahaṁ pāsādaṁ kārāpessāmeva. **Tattha tan**ti

1. Saṭṭhiṁ (Sī, I)
2. Tava ahaṁ (Sī, Syā), taṁ ca ahaṁ (I)
3. Tava vimānena (Ka)
4. Tava vimānena samānaṁ (Ka)

taṁ panāhaṁ samma devarāja tattha pāsāde upanessāmi, so tvaṁ mayā saddhiṁ ekato vasanto aggagandhamālādīni labhanto sakkārappatto sukhaṁ jīvissasi, nivāsaṭṭhānābhāvena me vināso bhavissatīti mā cintayi, ciraṁ te yakkha jīvitaṁ bhavissatīti.

Taṁ sutvā devarājā dve gāthā abhāsi—

18. "Evaṁ cittaṁ udapādi, sarīrena vinābhāvo.
Puthuso maṁ vikantitvā, khaṇḍaso avakantatha.

19. Agge ca chetvā majjhe ca, pacchā mūlamhi chindatha.
Evaṁ me chijjamānassa, na dukkhaṁ maraṇaṁ siyā"ti.

Tattha **evaṁ cittaṁ udapādī**ti yadi evaṁ cittaṁ tava uppannaṁ. **Sarīrena vinābhāvo**ti yadi te mama sarīrena bhaddasālarukkhena saddhiṁ mama vinābhāvo patthito[1]. **Puthuso**ti bahudhā. **Vikantitvā**ti chinditvā. **Khaṇḍaso**ti khaṇḍākhaṇḍaṁ katvā avakantatha. **Agge cā**ti avakantantā pana paṭhamaṁ agge, tato majjhe chetvā sabbapacchā mūle chindatha. Evañhi me chijjamānassa na dukkhaṁ maraṇaṁ siyā, sukhaṁ nu khaṇḍaso bhaveyyāti yācati.

Tato rājā dve gāthā abhāsi—

20. "Hatthapādaṁ yathā chinde[2], kaṇṇanāsañca jīvato.
Tato pacchā siro chinde, taṁ dukkhaṁ maraṇaṁ siyā.

21. Sukhaṁ nu khaṇḍaso chinnaṁ, bhaddasāla vanappati.
Kiṁ hetu kiṁ upādāya, khaṇḍaso chinnamicchasī"ti.

Tattha **hatthapādan**ti[3] hatthe ca pāde ca. **Taṁ dukkhan**ti evaṁ paṭipāṭiyā chijjantassa corassa taṁ maraṇaṁ dukkhaṁ siyā. **Sukhaṁ nū**ti samma bhaddasāla vajjhappattā corā sukhena maritukāmā sīsacchedaṁ yācanti, na khaṇḍaso chedanaṁ, tvaṁ pana evaṁ yācasi, tena taṁ pucchāmi "sukhaṁ nu khaṇḍaso chinnan"ti. **Kiṁ hetū**ti khaṇḍaso chinnaṁ nāma na sukhaṁ, kāraṇena panettha bhavitabbanti taṁ pucchanto evamāha.

---

1. Patiṭṭhito (Ka) 2. Chinne (Ka) 3. Hatthapādeti (Ka)

Athassa ācikkhanto bhaddasālo dve gāthā abhāsi—

22. “Yañca hetumupādāya, hetuṁ dhammūpasaṁhitaṁ.
Khaṇḍaso chinnamicchāmi, mahārāja suṇohi me.

23. Ñātī me sukhasaṁvaddhā, mama passe nivātajā.
Tepi’haṁ upahiṁseyyaṁ, paresaṁ asukhocitan”ti.

Tattha **hetuṁ dhammūpasaṁhitan**ti mahārāja yaṁ hetusabhāvayuttameva[1], na hetupatirūpakaṁ, hetuṁ upādāya ārabbha sandhāyāhaṁ khaṇḍaso chinnamicchāmi, taṁ ohitasoto suṇohīti attho. **Ñātī me**ti mama bhaddasālarukkhassa chāyāya sukhasaṁvaddhā mama passe taruṇasālarukkhesu nibbattā mayā katavātaparittāṇattā nivātajā mama ñātakā devasaṁghā atthi, te ahaṁ visālasākhaviṭapo mūle chinditvā patanto upahiṁseyyaṁ, saṁbhaggavimāne karonto vināseyyanti attho. **Paresaṁ asukhocitan**ti evaṁ sante mayā tesaṁ paresaṁ ñātidevasaṁghānaṁ asukhaṁ dukkhaṁ ocitaṁ vaḍḍhitaṁ, na cāhaṁ tesaṁ dukkhakāmo, tasmā bhaddasālaṁ khaṇḍaso khaṇḍaso chindāpemīti[2] ayametthādhippāyo.

Taṁ sutvā rājā “dhammiko vatāyaṁ devaputto, attano vimānavināsatopi ñātīnaṁ vimānavināsaṁ na icchati, ñātīnaṁ atthacariyaṁ carati[3], abhayamassa dassāmī”ti tussitvā osānagāthamāha—

24. “Ceteyyarūpaṁ cetesi, bhaddasāla vanappati.
Hitakāmosi ñātīnaṁ, abhayaṁ samma dammi te”ti.

Tattha **ceteyyarūpaṁ[4] cetesī**ti ñātīsu muducittatāya cintento cintetabbayuttakameva cintesi. Chedeyyarūpaṁ[5] chedesītipi pāṭho. Tassattho—khaṇḍaso chinnamicchanto chedetabbayuttakameva chedesīti. **Abhayan**ti etasmiṁ te samma guṇe pasīditvā abhayaṁ dadāmi, na me pāsādenattho, nāhaṁ taṁ chedāpessāmi, gaccha ñātisaṁghaparivuto sakkatagarukato sukhaṁ jīvāti āha.

---

1. Yaṁ hetu hetusabhāvaṁ yuttameva (Sī)
2. Khaṇḍaso chinnamicchāmīti (Sī, Syā, I)
3. Attano vimānavināsatopi ñātīnaṁ atthacariyaṁ carati (Sī)
4. Cetabbarūpaṁ (Sī, I), cetayarūpaṁ (Syā)
5. Chedassa rūpaṁ (Sī, I)

Devarājā rañño dhammaṁ desetvā agamāsi. Rājā tassovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggapuraṁ pūresi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbepi Tathāgato ñātatthacariyaṁ acariyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, taruṇasālesu nibbattadevatā Buddhaparisā, Bhaddasāladevarājā pana ahameva ahosin"ti.

Bhaddasālajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Samuddavāṇijajātakavaṇṇanā (466)

Kasanti vapanti te janāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Devadattassa pañca kulasatāni gahetvā niraye patitabhāvaṁ ārabbha kathesi. So hi aggasāvakesu parisaṁ gahetvā pakkantesu sokaṁ sandhāretuṁ asakkonto uṇhalohite mukhato nikkhante balavavedanāpīḷito Tathāgatassa guṇaṁ anussaritvā "ahameva nava māse Tathāgatassa anatthaṁ cintesiṁ, Satthu pana mayi pāpacittaṁ nāma natthi, asītimahātherānampi mayi āghāto nāma natthi, mayā katakammena ahameva idāni anātho jāto, Satthārāpimhi vissaṭṭho[1] mahātherehipi ñātiseṭṭhena Rāhulattherenapi sakyarājakulehipi, gantvā Satthāraṁ khamāpessāmī"ti parisāya saññaṁ datvā attānaṁ mañcakena gāhāpetvā rattiṁ rattiṁ[2] gacchanto Kosalaraṭṭhaṁ sampāpuṇi. Ānandatthero Satthu ārocesi "Devadatto kira bhante tumhākaṁ khamāpetuṁ āgacchatī"ti. Ānanda Devadatto mama dassanaṁ na labhissatīti.

Atha tasmiṁ Sāvatthinagaradvāraṁ sampatte puna thero ārocesi, Bhagavāpi tatheva avaca. Tassa Jetavane pokkharaṇiyā samīpaṁ āgatassa pāpaṁ matthakaṁ pāpuṇi, sarīre ḍāho uppajji, nhatvā pānīyaṁ pivitukāmo hutvā "mañcakato maṁ āvuso otāretha, pānīyaṁ pivissāmī"ti āha. Tassa otāretvā bhūmiyaṁ ṭhapitamattassa cittassāde aladdheyeva mahāpathavī vivaramadāsi. Tāvadeva taṁ

---

1. Satthāpi amhākaṁ seṭṭho (Ka)
2. Sāvatthiṁ (Ka)

Avīcito aggijālā uṭṭhāya parikkhipitvā gaṇhi. So "pāpakammaṁ me matthakaṁ pattan"ti Tathāgatassa guṇe anussaritvā—

"Imehi aṭṭhīhi tamaggapuggalaṁ,
Devātidevaṁ naradammasārathiṁ.
Samantacakkhuṁ satapuññalakkhaṇaṁ,
Pāṇehi Buddhaṁ saraṇaṁ upemī"ti[1]—

imāya gāthāya saraṇe patiṭṭhahanto Avīciparāyaṇo ahosi. Tassa pana pañca upaṭṭhākakulasatāni ahesuṁ, tānipi tappakkhikāni hutvā Dasabalaṁ akkositvā Avīcimhiyeva nibbattiṁsu. Evaṁ so tāni pañca kulasatāni gaṇhitvā Avīcimhi patiṭṭhito.

Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Devadatto pāpo lābhasakkāragiddhatāya Sammāsambuddhe aṭṭhāne kopaṁ bandhitvā anāgatabhayamanoloketvā pañcahi kulasatehi saddhiṁ Avīciparāyaṇo jāto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva Devadatto lābhasakkāragiddho hutvā anāgatabhayaṁ na olokesi, pubbepi anāgatabhayaṁ anoloketvā paccuppannasukhagiddhena[2] saddhiṁ parisāya mahāvināsaṁ patto"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Bārāṇasito avidūre kulasahassanivāso[3] mahāvaḍḍhakīgāmo ahosi. Tattha vaḍḍhakī "tumhākaṁ mañcaṁ karissāma, pīṭhaṁ karissāma, gehaṁ karissāmā"ti vatvā manussānaṁ hatthato bahuṁ iṇaṁ gahetvā kiñci kātuṁ na sakkhiṁsu. Manussā diṭṭhadiṭṭhe vaḍḍhakī codenti palibundhanti. Te iṇāyikehi upaddutā sukhaṁ vasituṁ asakkontā "videsaṁ gantvā yattha katthaci vasissāmā"ti araññaṁ pavisitvā rukkhe chinditvā mahatiṁ nāvaṁ bandhitvā nadiṁ otāretvā āharitvā gāmato gāvutaḍḍhayojanamatte ṭhāne ṭhapetvā aḍḍharattasamaye gāmaṁ āgantvā puttadāramādāya nāvaṭṭhānaṁ gantvā

1. Khu 11. 116 piṭṭhe Milindapañhe.
2. Paccuppannasukhagedhena (Sī, I), paccuppannasukhagavesanena (Syā)
3. Kulasahassaparivāro (Ka)

nāvaṁ āruyha anukkamena mahāsamuddaṁ pavisitvā vātavegena vicarantā samuddamajjhe ekaṁ dīpakaṁ pāpuṇiṁsu. Tasmiṁ pana dīpake sayaṁjātasāli-ucchukadali-ambajambupanasatālanāḷikerādīni vividhaphalāni atthi, aññataro pabhinnanāvo puriso paṭhamataraṁ taṁ dīpakaṁ patvā sālibhattaṁ bhuñjamāno ucchu-ādīni khādamāno thūlasarīro naggo parūḷhakesamassu tasmiṁ dīpake paṭivasati.

Vaḍḍhakī cintayiṁsu "sace ayaṁ dīpako rakkhasapariggahito bhavissati, sabbepi amhe vināsaṁ pāpuṇissāma, pariggaṇhissāma tāva nan"ti. Atha sattaṭṭha purisā sūrā balavanto sannaddhapañcāvudhā hutvā otaritvā dīpakaṁ pariggaṇhiṁsu. Tasmiṁ khaṇe so puriso bhuttapātarāso ucchurasaṁ pivitvā sukhappatto ramaṇīye padese rajatapaṭṭasadise vālukatale sītacchāyāya uttānako nipajjitvā "jambudīpavāsino kasantā vapantā evarūpaṁ sukhaṁ na labhanti, jambudīpato mayhaṁ ayameva dīpako varan"ti gāyamāno udānaṁ udānesi. Atha Satthā bhikkhū āmantetvā "so bhikkhave puriso imaṁ udānaṁ udānesī"ti dassento paṭhamaṁ gāthamāha—

25. "Kasanti vapanti te janā,
Manujā kammaphalūpajīvino.
Nayimassa dīpakassa bhāgino,
Jambudīpā idameva no varan"ti.

Tattha **te janā**ti te jambudīpavāsino janā. **Kammaphalūpajīvino**ti nānākammānaṁ phalūpajīvino sattā.

Atha te dīpakaṁ pariggaṇhantā purisā tassa gītasaddaṁ sutvā "manussasaddo viya suyyati, jānissāma nan"ti saddānusārena gantvā taṁ purisaṁ disvā "yakkho bhavissatī"ti bhītatasitā sare sannahiṁsu. Sopi te disvā attano vadhabhayena "nāhaṁ sāmi yakkho, purisomhi, jīvitaṁ me dethā"ti yācanto "purisā nāma tumhādisā naggā na hontī"ti vutte punappunaṁ yācitvā manussabhāvaṁ viññāpesi. Te taṁ purisaṁ upasaṅkamitvā sammodanīyaṁ kathaṁ sutvā tassa tattha āgataniyāmaṁ pucchiṁsu. Sopi sabbaṁ tesaṁ kathetvā "tumhe attano puññasampattiyā

idhāgatā, ayaṁ uttamadīpo, na ettha sahatthena kammaṁ katvā jīvanti, sayaṁjātasālīnañceva ucchu-ādīnañcettha anto natthīti anukkaṇṭhantā vasathā"ti āha. Idha pana vasantānaṁ amhākaṁ añño paripantho[1] natthi, aññaṁ bhayaṁ ettha natthi, ayaṁ pana amanussapariggahito, amanussā tumhākaṁ uccārapassāvaṁ disvā kujjheyyuṁ, tasmā taṁ karontā vālukaṁ viyūhitvā vālukāya paṭicchādeyyātha, ettakaṁ idha bhayaṁ, aññaṁ natthi, niccaṁ appamattā bhaveyyāthāti. Te tattha vāsaṁ upagacchiṁsu. Tasmiṁ pana kulasahasse pañcannaṁ pañcannaṁ kulasatānaṁ jeṭṭhakā dve vaḍḍhakī ahesuṁ. Tesu eko bālo ahosi rasagiddho, eko paṇḍito rasesu anallīno.

Aparabhāge sabbepi te tattha sukhaṁ vasantā thūlasarīrā hutvā cintayiṁsu "ciraṁ pītā no surā, ucchurasena merayaṁ katvā pivissāmā"ti. Te merayaṁ kāretvā pivitvā madavasena gāyantā naccantā kīḷantā pamattā tattha tattha uccārapassāvaṁ katvā appaṭicchādetvā dīpakaṁ jegucchaṁ paṭikūlaṁ kariṁsu. Devatā "ime amhākaṁ kīḷāmaṇḍalaṁ paṭikūlaṁ karontī"ti kujjhitvā "mahāsamuddaṁuttarāpetvā dīpakadhovanaṁ karissāmā"ti mantetvā "ayaṁ kāḷapakkho, ajja amhākaṁ samāgamo ca bhinno, ito dāni pannarasame divase puṇṇamī-uposathadivase candassuggamanavelāya samuddaṁ ubbattetvā sabbepime ghātessāmā"ti divasaṁ ṭhapayiṁsu. Atha nesaṁ antare eko dhammiko devaputto "mā ime mama passantassa nassiṁsū"ti anukampāya tesu sāyamāsaṁ bhuñjitvā gharadvāre sukhakathāya nisinnesu sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito sakaladīpaṁ ekobhāsaṁ katvā uttarāya disāya ākāse ṭhatvā "ambho vaḍḍhakī devatā tumhākaṁ kuddhā, imasmiṁ ṭhāne mā vasittha, ito aḍḍhamāsaccayena hi devatā samuddaṁ ubbattetvā sabbeva tumhe ghātessanti, ito nikkhamitvā palāyathā"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

26. "Tipañcarattūpagatamhi[2] cande,
Vego mahā hehiti sāgarassa.
Uplavissaṁ dīpamimaṁ uḷāraṁ,
Mā vo vadhī gacchatha leṇamaññan"ti.

1. Rañño paṭibaddho (Ka)
2. Tipañcarattūpagamamhi (Sī, I)

Tattha **uplavissan**ti[1] imaṁ dīpakaṁ uplavanto[2] ajjhottharanto abhibhavissati. **Mā vo vadhī**ti so sāgaravego tumhe mā vadhi.

Iti so tesaṁ ovādaṁ datvā attano ṭhānameva gato. Tasmiṁ gate aparo sāhasiko kakkhaḷo devaputto "ime imassa vacanaṁ gahetvā palāyeyyuṁ, ahaṁ nesaṁ gamanaṁ nivāretvā sabbepime mahāvināsaṁ pāpessāmī"ti cintetvā dibbālaṅkārapaṭimaṇḍito sakaladīpaṁ ekobhāsaṁ karonto āgantvā dakkhiṇāya disāya ākāse ṭhatvā "eko devaputto idhāgato, no"ti pucchitvā "āgato"ti vutte "so vo kiṁ kathesī"ti vatvā "imaṁ nāma sāmī"ti vutte "so tumhākaṁ idha nivāsaṁ na icchati, dosena katheti, tumhe aññattha agantvā idheva vasathā"ti vatvā dve gāthā abhāsi—

27. "Na jātu'yaṁ sāgaravārivego,
Uplavissaṁ dīpamimaṁ uḷāraṁ.
Taṁ me nimittehi bahūhi diṭṭhaṁ,
Mā bhetha kiṁ socatha modathavho.

28. Pahūtabhakkhaṁ bahu-annapānaṁ,
Patta'ttha āvāsamimaṁ uḷāraṁ.
Na vo bhayaṁ paṭipassāmi kiñci,
Āputtaputtehi pamodathavho"ti.

Tattha **na jātu'yan**ti[3] na jātu ayaṁ. **Mā bhethā**ti mā bhāyittha. **Modathavhoti**[4] pamoditā pītisomanassajātā hotha. **Āputtaputtehī**ti yāva puttānampi puttehi pamodatha, natthi vo imasmiṁ ṭhāne bhayanti.

Evaṁ so imāhi dvīhi gāthāhi te assāsetvā pakkāmi. Tassa pakkantakāle dhammikadevaputtassa vacanaṁ anādiyanto bālavaḍḍhakī "suṇantu me bhonto vacanan"ti sesavaḍḍhakī āmantetvā pañcamaṁ gāthamāha—

---

1. Upalāpayanti (Sī, I), upāvasanti (Syā)
2. Upāvasanto (Syā)
3. Na jātayanti (Sī, Syā, I)
4. Pamodathavhoti (Syā, I), modatha voti (Ka)

29. “Yo devo’yaṁ[1] dakkhiṇāyaṁ disāyaṁ,
Khemanti pakkosati tassa saccaṁ.
Na uttaro vedi bhayābhayassa,
Mā bhetha kiṁ socatha modathavho”ti.

Tattha **dakkhiṇāyan**ti[2] dakkhiṇāya, ayameva vā pāṭho.

Taṁ sutvā rasagiddhā pañcasatā vaḍḍhakī tassa bālassa vacanaṁ ādiyiṁsu. Itaro pana paṇḍitavaḍḍhakī tassa vacanaṁ anādiyanto te vaḍḍhakī āmantetvā catasso gāthā abhāsi—

30. “Yathā ime vippavadanti yakkhā,
Eko bhayaṁ saṁsati khemameko.
Tadiṅgha mayhaṁ vacanaṁ suṇātha,
Khippaṁ lahuṁ mā vinassimha sabbe.

31. Sabbe samāgamma karoma nāvaṁ,
Doṇiṁ daḷhaṁ sabbayantūpapannaṁ.
Sace ayaṁ dakkhiṇo saccamāha,
Moghaṁ paṭikkosati uttaroyaṁ.
Sā ceva no hehiti āpadatthā,
Imañca dīpaṁ na pariccajema.

32. Sace ca kho uttaro saccamāha,
Moghaṁ paṭikkosati dakkhiṇoyaṁ.
Tameva nāvaṁ abhiruyha sabbe,
Evaṁ mayaṁ sotthi taremu pāraṁ.

33. Na ve sugaṇhaṁ paṭhamena seṭṭhaṁ,
Kaniṭṭhamāpāthagataṁ gahetvā.
Yo cīdha tacchaṁ[3] paviceyya gaṇhati[4],
Sa ve naro seṭṭhamupeti ṭhānan”ti.

---

1. Yo tvevayaṁ (Sī, I), yo te ayaṁ (Syā)
2. Dakkhiṇassanti (Sī, Syā)
3. Majjhaṁ (Sī, Syā)
4. Gaṇhi (Ka)

Tattha **vippavadantī**ti aññamaññaṁ viruddhaṁ vadanti. **Lahun**ti purimassa atthadīpanaṁ. **Doṇin**ti gambhīraṁ mahānāvaṁ. **Sabbayantūpapannan**ti sabbehi phiyārittādīhi yantehi upapannaṁ. **Sā ceva no hehiti āpadatthā**ti sā ca no nāvā pacchāpi uppannāya āpadāya atthā bhavissati, imañca dīpaṁ na pariccajissāma. **Taremū**ti tarissāma. **Na ve sugaṇhan**ti na ve sukhena gaṇhitabbaṁ. **Seṭṭhan**ti uttamaṁ kathaṁ saccaṁ. **Kaniṭṭhan**ti paṭhamavacanaṁ upādāya pacchimavacanaṁ kaniṭṭhaṁ nāma. Idhāpi "na ve sugaṇhan"ti anuvattateva[1]. Idaṁ vuttaṁ hoti—ambho vaḍḍhakī yena kenaci paṭhamena vuttavacanaṁ "idameva seṭṭhaṁ tathaṁ saccan"ti sukhaṁ na gaṇhitabbameva, yathā ca taṁ, evaṁ kaniṭṭhaṁ pacchā vuttavacanampi "idameva tathaṁ saccan"ti na gaṇhitabbaṁ. Yaṁ pana sotavisayaṁ āpāthagataṁ hoti, taṁ āpāthagataṁ gahetvā yo idha paṇḍitapuriso purimavacanañca pacchimavacanañca paviceyya vicinitvā tīretvā upaparikkhitvā tacchaṁ[2] gaṇhāti, yaṁ tathaṁ saccaṁ sabhāvabhūtaṁ, tadeva paccakkhaṁ katvā gaṇhāti. **Sa ve naro seṭṭhamupeti ṭhānan**ti so uttamaṁ ṭhānaṁ upeti adhigacchati vindati labhatīti.

So evañca pana vatvā āha "ambho mayaṁ dvinnampi devatānaṁ vacanaṁ karissāma, nāvaṁ tāva sajjeyyāma, sace paṭhamassa vacanaṁ saccaṁ bhavissati, taṁ nāvaṁ abhiruhitvā palāyissāma, atha itarassa vacanaṁ saccaṁ bhavissati, nāvaṁ ekamante ṭhapetvā idheva vasissāmā"ti. Evaṁ vutte bālavaḍḍhakī "ambho tvaṁ udakapātiyaṁ susumāraṁ passasi, atīva dīghaṁ passasi[3], paṭhamadevaputto amhesu dosavasena kathesi, pacchimo sineheneva, imaṁ evarūpaṁ varadīpaṁ pahāya kuhiṁ gamissāma, sace pana tvaṁ gantukāmo, tava parisaṁ gaṇhitvā nāvaṁ karohi, amhākaṁ nāvāya kiccaṁ natthī"ti āha. Paṇḍito attano parisaṁgahetvā nāvaṁ sajjetvā nāvāya sabbūpakaraṇāni āropetvā sapariso nāvāya aṭṭhāsi. Tato puṇṇamadivase candassa uggamanavelāya samuddato ūmi uttaritvā jāṇukapamāṇā[4] hutvā dīpakaṁ dhovitvā gatā. Paṇḍito samuddassa uttaraṇabhāvaṁ ñatvā nāvaṁ vissajjesi. Bālavaḍḍhakipakkhikāni pañca kulasatāni "samuddato ūmi dīpadhovanatthāya āgatā, ettakameva etan"ti

---

1. Anuttare carāma (Ka)
2. Majjhaṁ (Sī, Syā, I)
3. Atidīghasuttosi (Sī)
4. Ūmivego uttaritvā kaṭipamāṇā (Ka)

kathentā nisīdiṁsu. Tato paṭipāṭiyā kaṭippamāṇā purisappamāṇā tālappamāṇā sattatālappamāṇā sāgara-ūmi dīpakampi vuyhamānā āgañchi. Paṇḍito upāyakusalatāya rase alaggo sotthinā gato, bālavaḍḍhakī rasagiddhena anāgatabhayaṁ anolokento pañcahi kulasatehi saddhiṁ vināsaṁ patto.

Ito parā sānusāsanī[1] tamatthaṁ dīpayamānā tisso abhisambuddhagāthā honti—

34. "Yathāpi te sāgaravārimajjhe,
Sakammunā sotthi vahiṁsu vāṇijā.
Anāgatatthaṁ paṭivijjhiyāna,
Appampi nā'cceti sa bhūripañño.

35. Bālā ca mohena rasānugiddhā,
Anāgataṁ appaṭivijjhiya'tthaṁ.
Paccuppanne sīdanti atthajāte,
Samuddamajjhe yathā te manussā.

36. Anāgataṁ paṭikayirātha kiccaṁ,
'Mā maṁ kiccaṁ kiccakāle byadhesi'.
Taṁ tādisaṁ paṭikatakiccakāriṁ,
Na taṁ kiccaṁ kiccakāle byadhetī"ti[2].

Tattha **sakammunā**ti anāgatabhayaṁ disvā puretaraṁ katena attano kammena. **Sotthi vahiṁsū**ti khemena[3] gamiṁsu. **Vāṇijā**ti samudde vicaraṇabhāvena vaḍḍhakī vuttā. **Paṭivijjhiyānā**ti evaṁ bhikkhave paṭhamataraṁ kattabbaṁ anāgataṁ atthaṁ paṭivijjhitvā idhaloke bhūripañño kulaputto appamattakampi attano atthaṁ na acceti nātivattati, na hāpetīti attho. **Appaṭivijjhiya'tthan**ti appaṭivijjhitvā atthaṁ, paṭhamameva kattabbaṁ akatvāti attho. **Paccuppanne**ti yadā taṁ anāgataṁ atthajātaṁ uppajjati, tadā tasmiṁ paccuppanne **sīdanti,** atthe jāte attano patiṭṭhaṁ na labhanti, samudde te bālavaḍḍhakī manussā viya vināsaṁ pāpuṇanti.

1. Iti tassānusāsanāya (Ka) 2. Byadhesīti (Ka) 3. Sukhena pana (Ka)

Anāgatanti bhikkhave paṇḍitapuriso anāgataṁ paṭhamataraṁ kattabbakiccaṁ samparāyikaṁ vā diṭṭhadhammikaṁ vā **paṭikayirātha,** puretarameva kareyya. Kiṁ kāraṇā? **Mā maṁ kiccaṁ kiccakāle byadhesi,** pure kattabbañhi pure akayiramānaṁ pacchā paccuppannabhāvappattaṁ attano kiccakāle kāyacittābādhena byadheti, taṁ maṁ mā byadhesīti paṭhamameva naṁ paṇḍito kareyya. **Taṁ tādisan**ti yathā paṇḍitaṁ[1] purisaṁ. **Paṭikatakiccakārin**ti paṭikacceva kattabbakiccakārinaṁ. **Taṁ kiccaṁ kiccakāle**ti anāgataṁ kiccaṁ kayiramānaṁ pacchā paccuppannabhāvappattaṁ attano kiccakāle kāyacittābādhakāle tādisaṁ purisaṁ na byadheti na bādhati. Kasmā? Pureyeva katattāti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto paccuppannasukhe laggo anāgatabhayaṁ anoloketvā sapariso vināsaṁ patto"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā bālavaḍḍhakī Devadatto ahosi, dakkhiṇadisāya ṭhito Adhammikadevaputto Kokāliko, uttaradisāya ṭhito dhammikadevaputto Sāriputto, paṇḍitavaḍḍhakī pana ahameva ahosin"ti.

Samuddavāṇijajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Kāmajātakavaṇṇanā (467)

Kāmaṁ kāmayamānassāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi. Eko kira Sāvatthivāsī brāhmaṇo Aciravatītīre khettakaraṇatthāya araññaṁ koṭesi[2]. Satthā tassa upanissayaṁ disvā Sāvatthiṁ piṇḍāya pavisanto maggā okkamma tena saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā "kiṁ karosi brāhmaṇā"ti vatvā "khettaṭṭhānaṁ koṭāpemi bho Gotamā"ti vutte "sādhu brāhmaṇa kammaṁ karohī"ti vatvā agamāsi. Eteneva upāyena chinnarukkhe hāretvā khettassa sodhanakāle kasanakāle kedārabandhanakāle vapanakāleti punappunaṁ gantvā tena saddhiṁ paṭisanthāramakāsi. Vapanadivase pana so brāhmaṇo "ajja bho Gotama mayhaṁ vappamaṅgalaṁ, ahaṁ imasmiṁ sasse nipphanne Buddhappamukhassa

---

1. Tathā saṇṭhitaṁ (Syā)
2. Koṭṭhesi (Sī), koṭṭesi (I, Ka)

bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ dassāmī”ti āha. Satthā tuṇhībhāvena adhivāsetvā pakkāmi. Punekadivasaṁ brāhmaṇo sassaṁ olokento aṭṭhāsi. Satthāpi tattha gantvā “kiṁ karosi brāhmaṇā”ti pucchitvā “sassaṁ olokemi bho Gotamā”ti vutte “sādhu brāhmaṇā”ti vatvā pakkāmi. Tadā brāhmaṇo cintesi “samaṇo Gotamo abhiṇhaṁ āgacchati, nissaṁsayaṁ bhattena atthiko, dassāmahaṁ tassa bhattan”ti. Tassevaṁ cintetvā gehaṁ gatadivase Satthāpi tattha agamāsi. Atha brāhmaṇassa ativiya vissāso ahosi. Aparabhāge pariṇate sasse “sve khettaṁ lāyissāmī”ti sanniṭṭhānaṁ katvā nipanne brāhmaṇe Aciravatiyā upari sabbarattiṁ karakavassaṁ vassi. Mahogho āgantvā ekanāḷimattampi anavasesaṁ katvā sabbaṁ sassaṁ samuddaṁ pavesesi. Brāhmaṇo oghamhi patite sassavināsaṁ oloketvā sakabhāvena saṇṭhātuṁ nāhosi, balavasokābhibhūto hatthena uraṁ paharitvā paridevamāno rodanto nipajji.

Satthā paccūsasamaye sokābhibhūtaṁ brāhmaṇaṁ disvā “brāhmaṇassāvassayo bhavissāmī”ti punadivase Sāvatthiyaṁ piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkanto bhikkhū vihāraṁ pesetvā pacchāsamaṇena saddhiṁ tassa gehadvāraṁ agamāsi. Brāhmaṇo Satthu āgatabhāvaṁ sutvā “paṭisanthāratthāya me sahāyo āgato bhavissatī”ti paṭiladdhassāso āsanaṁ paññapesi. Satthā pavisitvā paññattāsane nisīditvā “brāhmaṇa kasmā tvaṁ dummanosi, kiṁ te aphāsukan”ti pucchi. Bho Gotama Aciravatītīre mayā rukkhacchedanato paṭṭhāya kataṁ kammaṁ tumhe jānātha, ahaṁ “imasmiṁ sasse nipphanne tumhākaṁ dānaṁ dassāmī”ti vicarāmi, idāni me sabbaṁ taṁ sassaṁ mahogho samuddameva pavesesi, kiñci avasiṭṭhaṁ natthi, sakaṭasatamattaṁ dhaññaṁ vinaṭṭhaṁ[1], tena me mahāsoko uppannoti. Kiṁ pana brāhmaṇa socantassa naṭṭhaṁ punāgacchatīti. No hetaṁ bho Gotamāti. Evaṁ sante kasmā socasi, imesaṁ sattānaṁ dhanadhaññaṁ nāma uppajjanakāle uppajjati, nassanakāle nassati, kiñci saṅkhāragataṁ anassanadhammaṁ nāma natthi, mā cintayīti. Iti naṁ Satthā samassāsetvā tassa sappāyadhammaṁ desento **Kāmasuttaṁ**[2] kathesi.

1. Pasatamattaṁ dhaññaṁ natthi (Ka)

2. Khu 1. 399 piṭṭhe Suttanipāte.

Suttapariyosāne socanto brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā taṁ nissokaṁ katvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ agamāsi. "Satthā asukaṁ nāma brāhmaṇaṁ sokasallasamappitaṁ nissokaṁ katvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesī"ti sakalanagaraṁ aññāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Dasabalo brāhmaṇena saddhiṁ mittaṁ katvā vissāsiko hutvā upāyeneva tassa sokasallasamappitassa dhammaṁ desetvā taṁ nissokaṁ katvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṁ etaṁ nissokamakāsin"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brāhmadattassa rañño dve puttā ahesuṁ. So jeṭṭhakassa uparajjaṁ adāsi, kaniṭṭhassa senāpatiṭṭhānaṁ. Aparabhāge Brahmadatte kālakate amaccā jeṭṭhakassa abhisekaṁ paṭṭhapesuṁ. So "na mayhaṁ rajjenattho, kaniṭṭhassa me dethā"ti vatvā punappunaṁ yāciyamānopi paṭikkhipitvā kaniṭṭhassa abhiseke kate "na me issariyenattho"ti uparajjādīnipi na icchi. "Tena hi sādūni bhojanāni bhuñjanto idheva vasāhī"ti vuttepi "na me imasmiṁ nagare kiccaṁ atthī"ti Bārāṇasito nikkhamitvā paccantaṁ gantvā ekaṁ seṭṭhikulaṁ nissāya sahatthena kammaṁ karonto vasi. Te aparabhāge tassa rājakumārabhāvaṁ ñatvā kammaṁ kātuṁ nādaṁsu, kumāraparihāreneva taṁ parihariṁsu[1]. Aparabhāge rājakammikā khettappamāṇaggahaṇatthāya taṁ gāmaṁ agamaṁsu. Seṭṭhi rājakumāraṁ upasaṅkamitvā "sāmi mayaṁ tumhe posema, kaniṭṭhabhātikassa paṇṇaṁ pesetvā amhākaṁ baliṁ hārethā"ti āha. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā "ahaṁ asukaseṭṭhikulaṁ nāma upanissāya vasāmi, maṁ nissāya etesaṁ baliṁ vissajjehī"ti paṇṇaṁ pesesi. Rājā "sādhū"ti vatvā tathā kāresi.

Atha naṁ sakalagāmavāsinopi janapadavāsinopi upasaṅkamitvā "mayaṁ tumhākaññeva baliṁ dassāma, amhākampi suṅkaṁ vissajjāpehī"ti āhaṁsu. So tesampi atthāya paṇṇaṁ pesetvā vissajjāpesi.

1. Parivāriṁsu. (Ka)

Tato paṭṭhāya te tasseva baliṁ adaṁsu. Athassa mahālābhasakkāro ahosi, tena saddhiññevassa taṇhāpi mahatī jātā. So aparabhāgepi sabbaṁ janapadaṁ yāci, upaḍḍharajjaṁ[1] yāci, kaniṭṭhopi tassa adāsiyeva. So taṇhāya vaḍḍhamānāya upaḍḍharajjenapi asantuṭṭho "rajjaṁ gaṇhissāmī"ti janapadaparivuto taṁ nagaraṁ gantvā bahinagare ṭhatvā "rajjaṁ vā me detu yuddhaṁ vā"ti kaniṭṭhassa paṇṇaṁ pahiṇi. Kaniṭṭho cintesi "ayaṁ bālo pubbe rajjampi uparajjādīnipi paṭikkhipitvā idāni 'yuddhena gaṇhāmī'ti vadati, sace kho panāhaṁ imaṁ yuddhena māressāmi, garahā me bhavissati, kiṁ me rajjenā"ti. Athassa "alaṁ yuddhena, rajjaṁ gaṇhatū"ti pesesi. So rajjaṁ gaṇhitvā kaniṭṭhassa uparajjaṁ datvā tato paṭṭhāya rajjaṁ kārento taṇhāvasiko hutvā ekena rajjena asantuṭṭho dve tīṇi rajjāni patthetvā taṇhāya koṭiṁ nāddasa.

Tadā Sakko devarājā "ke nu kho loke mātāpitaro upaṭṭhahanti, ke dānādīni puññāni karonti, ke taṇhāvasikā"ti olokento tassa taṇhāvasikabhāvaṁ ñatvā "ayaṁ bālo Bārāṇasirajjenapi na tussati, ahaṁ sikkhāpessāmi nan"ti māṇavakavesena rājadvāre ṭhatvā "eko upāyakusalo māṇavo dvāre ṭhito"ti ārocāpetvā "pavisatū"ti vutte pavisitvā rājānaṁ jayāpetvā "kiṁ kāraṇā āgatosī"ti vutte "mahārāja tumhākaṁ kiñci vattabbaṁ atthi, raho paccāsīsāmī"ti āha. Sakkānubhāvena tāvadeva manussā paṭikkamiṁsu. Atha naṁ māṇavo "ahaṁ mahārāja phītāni ākiṇṇamanussāni sampannabalavāhanāni tīṇi nagarāni passāmi, ahaṁ te attano ānubhāvena tesu rajjaṁ[2] gahetvā dassāmi, papañcaṁ akatvā sīghaṁ gantuṁ vaṭṭatī"ti āha. So taṇhāvasiko rājā "sādhū"ti sampaṭicchitvā sakkānubhāvena "ko vā tvaṁ, kuto vā āgato, kiṁ vā te laddhuṁ vaṭṭatī"ti na pucchi. Sopi ettakaṁ vatvā Tāvatiṁsabhavanameva agamāsi.

Rājā amacce pakkosāpetvā "eko māṇavo 'amhākaṁ tīṇi rajjāni gahetvā dassāmī'ti āha, taṁ pakkosatha, nagare bheriṁ

---

1. Uparajjaṁ (I, Ka) 2. Tīṇi rajjāni (Syā)

carāpetvā balakāyaṁ sannipātāpetha, papañcaṁ akatvā tīṇi rajjāni gaṇhissāmī"ti vatvā "kiṁ pana te mahārāja tassa māṇavassa sakkāro vā kato, nivāsaṭṭhānaṁ vā pucchitan"ti vutte "neva sakkāraṁ akāsiṁ, na nivāsaṭṭhānaṁ pucchiṁ, gacchatha naṁ upadhārethā"ti āha. Upadhārentā naṁ adisvā "mahārāja sakalanagare māṇavaṁ na passāmā"ti ārocesuṁ. Taṁ sutvā rājā domanassajāto "tīsu nagaresu rajjaṁ naṭṭhaṁ, mahantenamhi yasena parihīno, 'neva me paribbayaṁ adāsi, na ca pucchi nivāsaṭṭhāna'nti mayhaṁ kujjhitvā māṇavo anāgato bhavissatī"ti punappunaṁ cintesi. Athassa taṇhāvasikassa sarīre ḍāho uppajji, sarīre pariḍayhante udaraṁ[1] khobhetvā lohitapakkhandikā udapādi. Ekaṁ bhājanaṁ[2] pavisati, ekaṁ nikkhamati, vejjā tikicchituṁ na sakkonti, rājā kilamati. Athassa byādhitabhāvo sakalanagare pākaṭo ahosi.

Tadā bodhisatto Takkasilato sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasinagare mātāpitūnaṁ santikaṁ āgato taṁ rañño pavattiṁ sutvā "ahaṁ tikicchissāmī"ti rājadvāraṁ gantvā "eko kira taruṇamāṇavo tumhe tikicchituṁ āgato"ti ārocāpesi. Rājā "mahantamahantā disāpāmokkhavejjāpi maṁ tikicchituṁ na sakkonti, kiṁ taruṇamāṇavo sakkhissati, paribbayaṁ datvā vissajjetha nan"ti āha. Taṁ sutvā māṇavo "mayhaṁ vejjakammena vetanaṁ natthi, ahaṁ tikicchāmi, kevalaṁ bhesajjamūlamattaṁ detū"ti āha. Taṁ sutvā rājā "sādhū"ti pakkosāpesi. Māṇavo rājānaṁ vanditvā "mā bhāyi mahārāja, ahaṁ te tikicchāmi, apica kho pana me rogassa samuṭṭhānaṁ ācikkhāhī"ti āha. Rājā harāyamāno "kiṁ te samuṭṭhānena, bhesajjaṁ eva karohī"ti āha. Mahārāja vejjā nāma "ayaṁ byādhi imaṁ nissāya samuṭṭhito"ti ñatvā anucchavikaṁ bhesajjaṁ karontīti. Rājā "sādhu tātā"ti samuṭṭhānaṁ kathento "ekena māṇavena āgantvā tīsu nagaresu rajjaṁ gahetvā dassāmī"ti-ādiṁ katvā sabbaṁ kathetvā "iti me tāta taṇhaṁ nissāya byādhi uppanno, sace tikicchituṁ sakkosi, tikicchāhī"ti āha. Kiṁ pana mahārāja socanāya tāni nagarāni sakkā laddhunti. Na sakkā tātāti. Evaṁ sante kasmā socasi mahārāja, sabbameva hi

---

1. Uraṁ (Ka)
2. Bhojanaṁ (I, Ka)

saviññāṇakāviññāṇakavatthuṁ attano kāyaṁ ādiṁ katvā pahāya gamanīyaṁ, catūsu nagaresu rajjaṁ gahetvāpi tvaṁ ekappahāreneva na catasso bhattapātiyo bhuñjissasi, na catūsu sayanesu sayissasi, na cattāri vatthayugāni[1] acchādessasi, taṇhāvasikena nāma bhavituṁ na vaṭṭati, ayañhi taṇhā nāma vaḍḍhamānā catūhi apāyehi muccituṁ na detīti.

Iti naṁ mahāsatto ovaditvā athassa dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

37. "Kāmaṁ kāmayamānassa, tassa ce taṁ samijjhati.
Addhā pītimano hoti, laddhā macco yadicchati.

38. Kāmaṁ kāmayamānassa, tassa ce taṁ samijjhati.
Tato naṁ aparaṁ kāme, ghamme taṇhaṁva vindati.

39. Gavaṁva siṅgino siṅgaṁ, vaḍḍhamānassa vaḍḍhati.
Evaṁ mandassa posassa, bālassa avijānato.
Bhiyyo taṇhā pipāsā ca, vaḍḍhamānassa vaḍḍhati.

40. Pathabyā sāliyavakaṁ, gavāssaṁ dāsaporisaṁ.
Datvā ca nālamekassa, iti vidvā samaṁ care.

41. Rājā pasayha pathaviṁ vijitvā,
Sasāgarantaṁ mahi'māvasanto.
Oraṁ samuddassa atittarūpo[2],
Pāraṁ samuddassapi patthayetha.

42. Yāva anussaraṁ kāme, manasā titti nā'jjhagā.
Tato nivattā paṭikkamma disvā,
Te ve sutittā[3] ye paññāya tittā.

43. Paññāya tittinaṁ seṭṭhaṁ, na so kāmehi tappati.
Paññāya tittaṁ purisaṁ, taṇhā na kurute vasaṁ.

1. Vatthābharaṇāni (Ka) 2. Atittirūpo (Ka) 3. Tittā (Sī, Syā, I)

44. Apacinetheva kāmānaṁ[1], appiccha'ssa alolupo.
Samuddamatto puriso, na so kāmehi tappati.

45. Rathakārova cammassa, parikantaṁ upāhanaṁ.
Yaṁ yaṁ cajati[2] kāmānaṁ, taṁ taṁ sampajjate sukhaṁ.
Sabbañce sukhamiccheyya, sabbe kāme pariccaje"ti.

Tattha **kāman**ti vatthukāmampi kilesakāmampi. **Kāmayamānassā**ti patthayamānassa. **Tassa ce taṁ samijjhatī**ti tassa puggalassa taṁ kāmitavatthu samijjhati ce, nipphajjati ceti attho. **Tato naṁ aparaṁ kāme**ti ettha **nan**ti nipātamattaṁ. **Aparan**ti parabhāgadīpanaṁ. **Kāme**ti upayogabahuvacanaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—sace kāmaṁ kāmayamānassa taṁ kāmitavatthu samijjhati, tasmiṁ samiddhe tato paraṁ so puggalo kāmayamāno yathā nāma **ghamme** gimhakāle vātātapena kilanto **taṇhaṁ vindati,** pānīyapipāsaṁ paṭilabhati, evaṁ bhiyyo kāmataṇhāsaṅkhāte kāme vindati paṭilabhati, rūpataṇhādikā taṇhā cassa vaḍḍhatiyevāti. **Gavaṁvā**ti gorūpassa viya. **Siṅgino**ti matthakaṁ padāletvā uṭṭhitasiṅgassa. **Mandassā**ti mandapaññassa. **Bālassā**ti bāladhamme yuttassa. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā vacchakassa vaḍḍhantassa sarīreneva saddhiṁ saṅgaṁ vaḍḍhati, evaṁ andhabālassapi appattakāmataṇhā ca pattakāmapipāsā ca aparāparaṁ vaḍḍhatīti.

Sāliyavakanti sālikhettayavakhettaṁ. Etena sāliyavādikaṁ sabbaṁ dhaññaṁ dasseti, dutiyapadena sabbaṁ dvipadacatuppadaṁ dasseti. Paṭhamapadena vā sabbaṁ aviññāṇakaṁ, itarena saviññāṇakaṁ. **Datvā cā**ti datvāpi. Idaṁ vuttaṁ hoti—tiṭṭhantu tīṇi rajjāni, sace so māṇavo aññaṁ[3] vā sakalampi pathaviṁ saviññāṇakāviññāṇakaratanapūraṁ[4] kassaci datvā gaccheyya, idampi ettakaṁ vatthu ekasseva apariyantaṁ, evaṁ duppūrā esā taṇhā nāma. **Iti vidvā samaṁ care**ti evaṁ jānanto puriso taṇhāvasiko ahutvā kāyasamācārādīni[5] pūrento careyya.

1. Kāmāni (Sī, Syā, I) 2. Jahati (Syā, Ka) 3. Añño (I, Ka)
4. Saviññāṇakaṁ aviññāṇakaṁ vā pana (Ka) 5. Kāyasucaritādīni (Syā)

Oranti orimakoṭṭhāsaṁ patvā tena atittarūpo puna samuddapārampi patthayetha. Evaṁ taṇhāvasikasattā nāma duppūrāti dasseti. **Yāvā**ti aniyāmitaparicchedo. **Anussaran**ti anussaranto. **Nā'jjhagā**ti na vindati. Idaṁ vuttaṁ hoti—mahārāja puriso apariyantepi kāme manasā anussaranto tittiṁ na vindati, pattukāmova hoti,evaṁ kāmesu sattānaṁ taṇhā vaḍḍhateva. **Tato nivattā**ti tato pana vatthukāmakilesakāmato cittena nivattitvā kāyena paṭikkamma ñāṇena ādīnavaṁ disvā ye paññāya tittā paripuṇṇā, te tittā nāma.

Paññāya tittinaṁ seṭṭhanti paññāya tittīnaṁ ayaṁ paripuṇṇaseṭṭho[1], ayameva vā pāṭho. **Na so kāmehi tappatī**ti "na hī"tipi[2] pāṭho. Yasmā paññāya titto puriso kāmehi na pariḍayhatīti attho. **Na kurute vasan**ti tādisañhi purisaṁ taṇhā vase vattetuṁ na sakkoti, sveva pana taṇhāya ādīnavaṁ disvā Sarabhaṅgamāṇavo viya ca[3] Aḍḍhamāsakarājā viya ca taṇhāvase na pavattatīti attho. **Apacinethevā**ti viddhaṁsetheva[4]. **Samuddamatto**ti mahatiyā paññāya samannāgatattā samuddappamāṇo. So mahantena aggināpi samuddo viya kilesakāmehi na tappati na ḍayhati.

Rathakāroti cammakāro. **Parikantan**ti parikantanto. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā cammakāro upāhanaṁ parikantanto yaṁ yaṁ cammassa agayhūpagaṭṭhānaṁ hoti, taṁ taṁ cajitvā upāhanaṁ katvā upāhanamūlaṁ labhitvā sukhito hoti, evameva paṇḍito cammakārasatthasadisāya paññāya kantanto yaṁ yaṁ odhiṁ kāmānaṁ cajati, tena tenassa kāmodhinā rahitaṁ taṁ taṁ kāyakammaṁ vacīkammaṁ manokammañca sukhaṁ sampajjati vigatadarathaṁ, sace pana sabbampi[5] kāyakammādisukhaṁ vigatapariḷāhameva iccheyya, kasiṇaṁ bhāvetvā jhānaṁ nibbattetvā sabbe kāme pariccajeti.

Bodhisattassa pana imaṁ gāthaṁ kathentassa rañño setacchattaṁ ārammaṇaṁ katvā odātakasiṇajjhānaṁ udapādi, rājāpi arogo ahosi. So tuṭṭho sayanā vuṭṭhahitvā "ettakā vejjā maṁ tikicchituṁ

---

1. Paripuṇṇo seṭṭho (Sī), paripuṇṇaṁ seṭṭho (Ka)
2. Na pariḍayhatītipi (Syā)
3. Gaṅgamālo viya ca (Sī, Syā, I)
4. Viddhaṁseyyātheva (Syā, I)
5. Sabbena sabbampi (Sī, Syā)

nāsakkhiṁsu, paṇḍitamāṇavo pana attano ñāṇosadhena[1] maṁ nirogaṁ akāsī"ti tena saddhiṁ sallapanto dasamaṁ gāthamāha—

46. "Aṭṭha te bhāsitā gāthā, sabbā honti sahassiyā[2].
Paṭigaṇha mahābrahme, sādhetaṁ tava bhāsitan"ti.

Tattha **aṭṭhā**ti dutiyagāthaṁ ādiṁ katvā kāmādīnavasaṁyuttā aṭṭha. **Sahassiyā**ti sahassārahā. **Paṭigaṇhā**ti aṭṭha sahassāni gaṇha. **Sādhetaṁ tava bhāsitan**ti sādhu etaṁ tava vacanaṁ.

Taṁ sutvā mahāsatto ekādasamaṁ gāthamāha—

47. "Na me attho sahassehi, satehi nahutehi vā.
Pacchimaṁ bhāsato gāthaṁ, kāme me na rato mano"ti.

Tattha **pacchiman**ti "rathakārova cammassā"ti gāthaṁ. **Kāme me na rato mano**ti imaṁ gāthaṁ bhāsamānasseva mama vatthukāmepi kilesakāmepi mano nābhiramāmi. Ahañhi imaṁ gāthaṁ bhāsamāno attanova dhammadesanāya jhānaṁ nibbattesiṁ mahārājāti.

Rājā bhiyyoso mattāya tussitvā mahāsattaṁ vaṇṇento osānagāthamāha—

48. "Bhadrako vatāyaṁ māṇavako, sabbalokavidū Muni.
Yo imaṁ taṇhaṁ dukkhajananiṁ, parijānāti paṇḍito"ti.

Tattha **dukkhajananin**ti sakalavaṭṭadukkhajananiṁ. **Parijānātī**ti parijāni paricchindi, luñcitvā nīharīti bodhisattaṁ vaṇṇento evamāha.

Bodhisattopi "mahārāja appamatto hutvā dhammaṁ carā"ti rājānaṁ ovaditvā ākāsena Himavantaṁ gantvā isipabbajjaṁ pabbajitvā yāvatāyukaṁ ṭhatvā brahmavihāre bhāvetvā aparihīnajjhāno hutvā brahmalokūpago ahosi.

---

1. Ñāṇavisayena (Syā) 2. Sahassiyo (Sī, I, Ka) Khu 6. 137 piṭṭhe pana passitabbaṁ.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbepāhaṁ etaṁ brāhmaṇaṁ nissokamakāsin"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā esa brāhmaṇo ahosi, paṇḍitamāṇavo pana ahameva ahosin"ti.

Kāmajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Janasandhajātakavaṇṇanā (468)

Dasa khalūti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño ovādatthāya kathesi. Ekasmiñhi kāle rājā issariyamadamatto kilesasukhanissito vinicchayampi na paṭṭhapesi, Buddhupaṭṭhānampi[1] pamajji. So ekadivase Dasabalaṁ anussaritvā "Satthāraṁ vandissāmī"ti bhuttapātarāso rathavaramāruyha vihāraṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā nisīdi. Atha naṁ Satthā "kiṁ mahārāja ciraṁ na paññāyasī"ti vatvā "bahukiccatāya no bhante Buddhupaṭṭhānassa okāso na jāto"ti vutte "mahārāja mādise nāma ovādadāyake Sabbaññubuddhe dhuravihāre viharante ayuttaṁ tava pamajjituṁ, raññā nāma rājakiccesu appamattena bhavitabbaṁ, raṭṭhavāsīnaṁ mātāpitusamena agatigamanaṁ pahāya dasa rājadhamme akopentena rajjaṁ kāretuṁ vaṭṭati, rañño hi dhammikabhāve sati parisāpissa dhammikā honti, anacchariyaṁ kho panetaṁ, yaṁ mayi anusāsante tvaṁ dhammena rajjaṁ kāreyyāsi, porāṇakapaṇḍitā anusāsaka-ācariye avijjamānepi attano matiyāva[2] tividhasucaritadhamme patiṭṭhāya mahājanassa dhammaṁ desetvā saggapathaṁ pūrayamānā agamaṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, "Janasandhakumāro"tissa nāmaṁ kariṁsu. Athassa vayappattassa Takkasilato sabbasippāni uggaṇhitvā āgatakāle rājā sabbāni bandhanāgārāni sodhāpetvā uparajjaṁ adāsi. So aparabhāge pitu accayena rajje patiṭṭhāya catūsu

---

1. Buddhupaṭṭhāne (Sī, I)   2. Pakatiyāva (Ka)

nagaradvāresu nagaramajjhe rājadvāre cāti cha dānasālāyo kārāpetvā divase divase cha satasahassāni pariccajitvā sakalajambudīpaṁ saṅkhobhetvā mahādānaṁ pavattento bandhanāgārāni niccaṁ vivaṭāni kārāpetvā dhammabhaṇḍikaṁ sodhāpetvā catūhi saṅgahavatthūhi lokaṁ saṅgaṇhanto pañca sīlāni rakkhanto uposathavāsaṁ vasanto dhammena rajjaṁ kāresi. Antarantarā ca raṭṭhavāsino sannipātāpetvā "dānaṁ detha, sīlaṁ samādiyatha, bhāvanaṁ bhāvetha, dhammena kammante ca vohāre ca payojetha, daharakāleyeva sippāni uggaṇhatha, dhanaṁ uppādetha, gāmakūṭakammaṁ vā pisuṇavācākammaṁ vā mā karittha, caṇḍā pharusā mā ahuvattha, mātupaṭṭhānaṁ pitupaṭṭhānaṁ pūretha, kule jeṭṭhāpacāyino bhavathā"ti dhammaṁ desetvā mahājane sucaritadhamme patiṭṭhāpesi. So ekadivasaṁ pannarasī-uposathe samādinnuposatho "mahājanassa bhiyyo hitasukhatthāya appamādavihāratthāya dhammaṁ desessāmī"ti cintetvā nagare bheriṁ carāpetvā attano orodhe ādiṁ katvā sabbanagarajanaṁ sannipātāpetvā rājaṅgaṇe alaṅkaritvā alaṅkataratanamaṇḍapamajjhe supaññattavarapallaṅke nisīditvā "ambho nagaravāsino tumhākaṁ tapanīye ca atapanīye ca dhamme desessāmi, appamattā hutvā ohitasotā sakkaccaṁ suṇāthā"ti vatvā dhammaṁ desesi.

Satthā saccaparibhāvitaṁ mukharatanaṁ vivaritvā taṁ dhammadesanaṁ madhurena sarena Kosalarañño āvi karonto—

49. "Dasa khalu imāni ṭhānāni, yāni pubbe akaritvā.
Sa pacchā manutappati, iccevāha janasandho.

50. Aladdhā vittaṁ tappati, pubbe asamudānitaṁ.
Na pubbe dhanamesissaṁ, iti pacchānutappati.

51. Sakyarūpaṁ pure santaṁ, mayā sippaṁ na sikkhitaṁ.
Kicchā vutti asippassa, iti pacchānutappati.

52. Kūṭavedī pure āsiṁ, pisuṇo piṭṭhimaṁsiko.
Caṇḍo ca pharuso cāpi[1], iti pacchānutappati.

1. Cāsiṁ (Sī, Syā, I)

53. Pāṇātipātī pure āsiṁ, luddo cāpi anāriyo.
Bhūtānaṁ nāpacāyissaṁ, iti pacchānutappati.

54. Bahūsu vata santīsu, anāpādāsu itthisu.
Paradāraṁ asevissaṁ, iti pacchānutappati.

55. Bahumhi vata santamhi, annapāne upaṭṭhite.
Na pubbe adadaṁ dānaṁ, iti pacchānutappati.

56. Mātaraṁ pitaraṁ cāpi, jiṇṇakaṁ gatayobbanaṁ.
Pahu santo na posissaṁ, iti pacchānutappati.

57. Ācariya'manusatthāraṁ, sabbakāmarasāharaṁ.
Pitaraṁ atimaññissaṁ, iti pacchānutappati.

58. Samaṇe brāhmaṇe cāpi, sīlavante bahussute.
Na pubbe payirupāsissaṁ, iti pacchānutappati.

59. Sādhu hoti tapo ciṇṇo, santo ca payirupāsito.
Na ca pubbe tapo ciṇṇo, iti pacchānutappati.

60. Yo ca etāni ṭhānāni, yoniso paṭipajjati.
Karaṁ purisakiccāni, sa pacchā nānutappatī"ti—

imā gāthā āha.

Tattha **ṭhānānī**ti kāraṇāni. **Pubbe**ti paṭhamameva akaritvā. **Sa pacchā manutappatī**ti so paṭhamaṁ kattabbānaṁ akārako puggalo pacchā idhalokepi paralokepi tappati kilamati. "Pacchā vā anutappatī"tipi pāṭho. **Iccevāhā**ti iti evaṁ āhāti padacchedo, iti evaṁ rājā janasandho avoca. Iccassuhātipi[1] pāṭho. Tattha assu-kāro[2] nipātamattaṁ, iti assu āhāti[3] padacchedo. Idāni tāni dasa tapanīyakāraṇāni pakāsetuṁ bodhisattassa dhammakathā hoti. Tattha **pubbe**ti paṭhamameva taruṇakāle parakkamaṁ katvā **asamudānitaṁ** asambhataṁ[4]

1. Iccāsuhātipi (Sī, Syā, I)
2. Sukāro (Sī, Syā, I)
3. Iccāsu āhāti (Sī, Syā), icca assu āhāti (Ka)
4. Asambhūtaṁ (Sī, Syā, I)

dhanaṁ mahallakakāle alabhitvā tappati socati, pare ca sukhite disvā sayaṁ dukkhaṁ jīvanto "pubbe dhanaṁ na pariyesissan"ti evaṁ pacchā anutappati, tasmā mahallakakāle sukhaṁ jīvitukāmā daharakāleyeva dhammikāni kasikammādīni katvā dhanaṁ pariyesathāti dasseti.

Pure santanti pure[1] daharakāle ācariye payirupāsitvā mayā kātuṁ sakyarūpaṁ samānaṁ hatthisippādikaṁ kiñci sippaṁ na sikkhitaṁ. **Kicchā**ti mahallakakāle asippassa dukkhā jīvitavutti, neva sakkā tadā sippaṁ sikkhituṁ, tasmā mahallakakāle sukhaṁ jīvitukāmā taruṇakāleyeva sippaṁ sikkhathāti dasseti. **Kūṭavedī**ti kūṭajānanako gāmakūṭako vā lokassa anatthakārako vā tulākūṭādikārako vā kūṭaṭṭakārako vāti attho. **Āsin**ti evarūpo ahaṁ pubbe ahosiṁ. **Pisuṇo**ti pesuññakārako. **Piṭṭhimaṁsiko**ti lañjaṁ gahetvā asāmike sāmike karonto paresaṁ piṭṭhimaṁsakhādako. **Iti pacchā**ti evaṁ maraṇamañce nipanno anutappati, tasmā sace niraye na vasitukāmāttha, mā evarūpaṁ pāpakammaṁ karitthāti ovadati.

Luddoti dāruṇo. **Anāriyo**ti na ariyo nīcasamācāro. **Nāpacāyissan**ti[2] khantimettānuddayavasena nīcavuttiko nāhosiṁ. Sesaṁ purimanayeneva yojetabbaṁ. **Anāpādāsū**ti apādānaṁ āpādo. Pariggahoti attho. Natthi āpādo yāsaṁ tā anāpādā[3], aññehi akatapariggahāsūti attho. **Upaṭṭhite**ti paccupaṭṭhite[4]. **Na pubbe**ti ito pubbe dānaṁ na adadaṁ. **Pahu santo**ti dhanabalenāpi kāyabalenāpi posituṁ samattho paṭibalo samāno. **Ācariyan**ti ācāre sikkhāpanato idha pitā "ācariyo"ti adhippeto. **Anusatthāran**ti anusāsakaṁ. **Sabbakāmarasāharan**ti sabbe vatthukāmarase āharitvā positāraṁ. **Atimaññissan**ti tassa ovādaṁ agaṇhanto atikkamitvā maññissaṁ.

Na pubbeti ito pubbe dhammikasamaṇabrāhmaṇepi gilānāgilānepi cīvarādīni datvā appaṭijagganena na payirupāsissaṁ. **Tapo**ti sucaritatapo. **Santo**ti tīhi dvārehi upasanto sīlavā. Idaṁ vuttaṁ hoti—

---

1. Pubbe (Syā)
2. Nāvajānissanti (Syā), nāvadāyissanti (I)
3. Na āpado yāsaṁ atthīti anāpadā (Syā), na āpādo anāpādo (Ka)
4. Patiṭṭhite (Ka)

tividhasucaritasaṅkhāto tapo ciṇṇo evarūpo ca upasanto payirupāsito nāma sādhu sundaro. **Na pubbe**ti mayā daharakāle evarūpo tapo na ciṇṇo, iti pacchā jarājiṇṇo maraṇabhayatajjito anutappati socati. Sace tumhe evaṁ na socitukāmā, tapokammaṁ karothāti vadati. **Yo ca etānī**ti yo pana etāni dasa kāraṇāni paṭhamameva upāyena paṭipajjati samādāya vattati, purisehi kattabbāni dhammikakiccāni karonto so appamādavihārī puriso pacchā nānutappati, somanassappattova hotīti.

Iti mahāsatto anvaddhamāsaṁ iminā niyāmena mahājanassa dhammaṁ desesi. Mahājanopissa ovāde ṭhatvā tāni dasa ṭhānāni pūretvā saggaparāyaṇova ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ mahārāja porāṇakapaṇḍitā anācariyakāpi attano matiyāva dhammaṁ desetvā mahājanaṁ saggapathe patiṭṭhāpesun"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā parisā Buddhaparisā ahesuṁ, Janasandharājā pana ahameva ahosin"ti.

Janasandhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Mahākaṇhajātakavaṇṇanā (469)

Kaṇho kaṇho cāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto lokatthacariyaṁ ārabbha kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṁ nisīditvā "yāvañcidaṁ āvuso Satthā bahujanahitāya paṭipanno attano phāsuvihāraṁ pahāya lokasseva atthaṁ carati, paramābhisambodhiṁ patvā sayaṁ pattacīvaramādāya aṭṭhārasayojanamaggaṁ gantvā pañcavaggiyattherānaṁ **Dhammacakkaṁ**[1] pavattetvā pañcamiyā pakkhassa **Anattalakkhaṇasuttaṁ**[2] kathetvā sabbesaṁ arahattaṁ adāsi, Uruvelaṁ gantvā tebhātikajaṭilānaṁ aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā pabbājetvā Gayāsīse **Ādittapariyāyaṁ**[3] kathetvā jaṭilasahassānaṁ arahattaṁ adāsi, Mahākassapassa tīṇi

1. Saṁ 3. 168; Vi 3. 14; Khu 9. 329 piṭṭhesu.
2. Saṁ 2. 55; Vi 3. 18 piṭṭhesu.
3. Saṁ 2. 377; Vi 3. 44 piṭṭhesu.

gāvutāni paccuggamanaṁ gantvā[1] tīhi ovādehi upasampadaṁ adāsi, eko[2] pacchābhattaṁ pañcacattālīsayojanamaggaṁ gantvā Pukkusātikulaputtaṁ anāgāmiphale patiṭṭhāpesi, Mahākappinassa vīsayojanasataṁ paccuggamanaṁ katvā arahattaṁ adāsi, eko[2] pacchābhattaṁ tiṁsayojanamaggaṁ gantvā tāva kakkhaḷaṁ pharusaṁ Aṅgulimālaṁ arahatte patiṭṭhāpesi, tiṁsayojanamaggaṁ gantvā Āḷavakaṁ yakkhaṁ sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā kumārassa sotthiṁ akāsi, Tāvatiṁsabhavane temāsaṁ vasanto asītiyā devatākoṭīnaṁ dhammābhisamayaṁ sampādesi, brahmalokaṁ gantvā Bakabrahmuno diṭṭhiṁ bhinditvā dasannaṁ brahmasahassānaṁ arahattaṁ adāsi, anusaṁvaccharaṁ tīsu maṇḍalesu cārikaṁ caramāno upanissayasampannānaṁ manussānaṁ saraṇāni ceva sīlānica maggaphalāni ca deti, nāgasupaṇṇādīnampi nānappakāraṁ atthaṁ caratī"ti Dasabalassa lokatthacariyaguṇaṁ kathayiṁsu. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "anacchariyaṁ bhikkhave sohaṁ idāni abhisambodhiṁ patvā lokassa atthaṁ careyyaṁ, pubbe sarāgakālepi lokassa atthaṁ acarin"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Kassapasammāsambuddhakāle Bārāṇasiyaṁ Usīnako[3] nāma rājā rajjaṁ kāresi. Kassapasammāsambuddhe catusaccadesanāya mahājanaṁ kilesabandhanā mocetvā nibbānanagaraṁ pūretvā parinibbute dīghassa addhuno accayena sāsanaṁ osakki. Bhikkhū ekavīsatiyā anesanāhi jīvikaṁ kappenti, bhikkhū gihisaṁsaggaṁ karonti, puttadhītādīhi vaḍḍhanti. Bhikkhuniyopi gihisaṁsaggaṁ karonti, puttadhītādīhi vaḍḍhanti. Bhikkhū bhikkhudhammaṁ, bhikkhuniyo bhikkhunidhammaṁ, upāsakā upāsakadhammaṁ, upāsikā upāsikadhammaṁ, brāhmaṇā brāhmaṇadhammaṁ vissajjesuṁ. Yebhuyyena manussādasa akusalakammapathe samādāya vattiṁsu, matamatā apāyesu paripūresuṁ. Tadā Sakko devarājā nava nave deve apassanto manussalokaṁ oloketvā manussānaṁ apāyesu nibbattitabhāvaṁ ñatvā Satthu sāsanaṁ osakkitaṁ disvā "kiṁ nu karissāmī"ti cintetvā "attheko upāyo, mahājanaṁ tāsetvā bhītabhāvaṁ ñatvā pacchā assāsetvā dhammaṁ desetvā osakkitaṁ sāsanaṁ paggayha aparampi vassasahassaṁ pavattanakāraṇaṁ

1. Katvā (Syā, Ka) 2. Ekaṁ (Ka) 3. Usīnaro (Sī, I), ussinnaro (Syā)

karissāmī”ti sanniṭṭhānaṁ katvā Mātalidevaputtaṁ mocappamāṇadāṭhaṁ catūhi dāṭhāhi viniggatarasmiyā bhayānakaṁ katvā gabbhinīnaṁ dassaneneva gabbhapātanasamatthaṁ ghorarūpaṁ ājāneyyappamāṇaṁ kāḷavaṇṇaṁ mahākaṇhasunakhaṁ māpetvā pañcabandhanena bandhitvā rattamālaṁ kaṇṭhe piḷandhitvā rajjukoṭiyaṁ ādāya sayaṁ dve kāsāyāni nivāsetvā pacchāmukhe pañcadhā kese bandhitvā rattamālaṁ piḷandhitvā āropitapavāḷavaṇṇajiyaṁ mahādhanuṁ gahetvā vajiragganārācaṁ nakhena parivaṭṭento[1] vanacarakavesaṁ gahetvā nagarato yojanamatte ṭhāne otaritvā “nassati loko, nassati loko”ti tikkhattuṁ saddaṁ anusāvetvā manusse uttāsetvā nagarūpacāraṁ patvā puna saddamakāsi.

Manussā sunakhaṁ disvā utrastā nagaraṁ pavisitvā taṁ pavattiṁ rañño ārocesuṁ. Rājā sīghaṁ nagaradvārāni pidahāpesi. Sakkopi aṭṭhārasahatthaṁ pākāraṁ[2] ullaṅghitvā sunakhena saddhiṁ antonagare patiṭṭhahi. Manussā bhītatasitā palāyitvā gehāni pavisitvā nilīyiṁsu. Mahākaṇhopi diṭṭhadiṭṭhe manusse upadhāvitvā santāsento rājanivesanaṁ agamāsi. Rājaṅgaṇe manussā bhayena palāyitvā rājanivesanaṁ pavisitvā dvāraṁ pidahiṁsu. Usīnakarājāpi orodhe gahetvā pāsādaṁ abhiruhi. Mahākaṇho sunakho purimapāde ukkhipitvā vātapāne ṭhatvā mahābhussitaṁ bhussi. Tassa saddo heṭṭhā Avīciṁ, upari Bhavaggaṁ patvā sakalacakkavāḷaṁ ekaninnādaṁ ahosi. **Vidhurajātake**[3] hi Puṇṇakayakkharañño, **Kusajātake**[4] Kusarañño, **Bhūridattajātake**[5] Sudassananāgarañño, imasmiṁ Mahākaṇhajātake ayaṁ saddoti ime cattāro saddā jambudīpe mahāsaddā nāma ahesuṁ.

Nagaravāsino bhītatasitā hutvā ekapurisopi Sakkena saddhiṁ kathetuṁ nāsakkhi, rājāyeva satiṁ upaṭṭhāpetvā vātapānaṁ nissāya Sakkaṁ āmantetvā “ambho luddaka kasmā te sunakhobhussatī”ti āha. Chātabhāvena mahārājāti. “Tena hi tassa bhattaṁ dāpessāmī”ti antojanassa ca attano ca pakkabhattaṁ sabbaṁ dāpesi. Taṁ sabbaṁ sunakho ekakabaḷaṁ viya katvā puna saddamakāsi. Puna rājā pucchitvā “idānipi me

---

1. Parivattanto (Syā) 2. Dvāraṁ (Ka) 3. Khu 6. 275 piṭṭhe.
4. Khu 6. 66 piṭṭhe. 5. Khu 6. 221 piṭṭhe.

sunakho chātoyevā”ti sutvā hatthi-assādīnaṁ pakkabhattaṁ sabbaṁ āharāpetvā dāpesi. Tasmiṁ ekappahāreneva niṭṭhāpite sakalanagarassa pakkabhattaṁ dāpesi. Tampiso tatheva bhuñjitvā puna saddamakāsi. Rājā “na esa sunakho, nissaṁsayaṁ esa yakkho bhavissati, āgamanakāraṇaṁ pucchissāmī”ti bhītatasito hutvā pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

61. “Kaṇho kaṇho ca ghoro ca, sukkadāṭho pabhāsavā.
Baddho pañcahi rajjūhi, kiṁ ravi sunakho tavā”ti.

Tattha **kaṇho kaṇho**ti bhayavasena daḷhīvasena vā āmeḍitaṁ. **Ghoro**ti passantānaṁ bhayajanako. **Pabhāsavā**ti dāṭhā nikkhantaraṁsipabhāsena pabhāsavā[1]. **Kiṁ ravī**ti kiṁ viravi[2]. Tavesa evarūpo kakkhaḷo sunakho kiṁ karoti, kiṁ mige gaṇhāti, udāhu te amitte, kiṁ te iminā, vissajjehi nanti adhippāyenevamāha.

Taṁ sutvā Sakko dutiyaṁ gāthamāha—

62. “Nāyaṁ migānamatthāya, Usīnaka bhavissati.
Manussānaṁ anayo hutvā, tadā kaṇho pamokkhatī”ti.

Tassattho—ayañhi “migamaṁsaṁ khādissāmī”ti idha nāgato, tasmā migānaṁ attho na bhavissati, manussamaṁsaṁ pana khādituṁ āgato, tasmā tesaṁ anayo mahāvināsakārako hutvā yadā anena manussā vināsaṁ pāpitā bhavissanti, tadā ayaṁ kaṇho pamokkhati, mama hatthato muccissatīti.

Atha naṁ rājā “kiṁ pana te bho luddaka sunakho sabbesaṁyeva manussānaṁ maṁsaṁ khādissati, udāhu tava amittānaññevā”ti pucchitvā “amittānaññeva me mahārājā”ti vutte “ke pana idha te amittā”ti pucchitvā “adhammābhiratā visamacārino mahārājā”ti vutte “kathehi tāva ne amhākan”ti pucchi. Athassa kathento devarājā dasa gāthā abhāsi—

---

1. Patāpavāti dāṭhehi nikkhantena raṁsipatāpena patāpavā (Sī, Syā, I)
2. Kiṁ dhīrāti dhīra viriyavanta (Sī, I), kiṁ vīrāti viriyavanta (Syā)

63. "Pattahatthā samaṇakā, muṇḍā saṅghāṭipārutā.
Naṅgalehi kasissanti, tadā kaṇho pamokkhati.

64. Tapassiniyo[1] pabbajitā, muṇḍā saṅghāṭipārutā.
Yadā loke gamissanti, tadā kaṇho pamokkhati.

65. Dīghottaroṭṭhā jaṭilā, paṅkadantā rajassirā.
Iṇaṁ codāya gacchanti, tadā kaṇho pamokkhati.

66. Adhicca vede[2] sāvittiṁ, yaññatantañca[3] brāhmaṇā.
Bhatikāya yajissanti, tadā kaṇho pamokkhati.

67. Mātaraṁ pitaraṁ cāpi, jiṇṇakaṁ gatayobbanaṁ.
Pahū santo na bharanti, tadā kaṇho pamokkhati.

68. Mātaraṁ pitaraṁ cāpi, jiṇṇakaṁ gatayobbanaṁ.
Bālā tumheti vakkhanti, tadā kaṇho pamokkhati.

69. Ācariyabhariyaṁ sakhiṁ[4], mātulāniṁ pitucchakiṁ[5].
Yadā loke gamissanti, tadā kaṇho pamokkhati.

70. Asicammaṁ gahetvāna, khaggaṁ paggayha brāhmaṇā.
Panthaghātaṁ karissanti, tadā kaṇho pamokkhati.

71. Sukkacchavī vedhaverā, thūlabāhū apātubhā
Mittabhedaṁ karissanti, tadā kaṇho pamokkhati.

72. Māyāvino nekatikā, asappurisacintakā.
Yadā loke bhavissanti, tadā kaṇho pamokkhatī"ti.

Tattha **samaṇakā**ti "mayaṁ samaṇāmhā"ti paṭiññāmattakena hīḷitavohārenevamāha[6]. **Kasissantī**ti te tadāpi kasantiyeva. Ayaṁ

1. Tapanīyā (Ka) 2. Vedaṁ (Ka) 3. Yaññatantrañca (Sī)
4. Sakhābhariyaṁ (Sī, I) 5. Pitucchayaṁ (Sī), pitucchasaṁ (Syā)
6. Mayaṁ samitāmhāti paṭiññātā, tadā hi lokavohārenevamāha (Ka)

pana ajānanto viya evamāha. Ayañhissa adhippāyo—ete evarūpā dussīlā mama amittā, yadā mama sunakhena ete māretvā maṁsaṁ khāditaṁ bhavissati, tadā esa kaṇho ito pañcarajjubandhanā pamokkhatīti. Iminā upāyena sabbagāthāsu adhippāyayojanā veditabbā.

Pabbajitāti Buddhasāsane pabbajitā. **Gamissantī**ti agāramajjhe pañca kāmaguṇe paribhuñjantiyo vicarissanti. **Dīghottaroṭṭhā**ti dāṭhikānaṁ vaḍḍhitattā dīghuttaroṭṭhā. **Paṅkadantā**ti paṅkena malena samannāgatadantā. **Iṇaṁ codāyā**ti bhikkhācariyāya dhanaṁ saṁharitvā vaḍḍhiyā iṇaṁ payojetvā taṁ codetvā tato laddhena jīvikaṁ kappentā yadā gacchantīti attho.

Sāvittinti sāvittiñca[1] adhiyitvā. **Yaññatantañcā**ti yaññavidhāyakatantaṁ, yaññaṁ[2] adhiyitvāti attho. **Bhatikāyā**ti te te rājarājamahāmatte upasaṅkamitvā "tumhākaṁ yaññaṁ yajissāma, dhanaṁ dethā"ti evaṁ bhati-atthāya yadā yaññaṁ yajissanti. **Pahū santo**ti[3] bharituṁ posetuṁ samatthā samānā. **Bālā tumhe**ti tumhe bālā na kiñci jānāthāti yadā vakkhanti. **Gamissantī**ti lokadhammasevanavasena gamissanti. **Panthaghātan**ti panthe ṭhatvā manusse māretvā tesaṁ bhaṇḍaggahaṇaṁ.

Sukkacchavīti kasāvacuṇṇādighaṁsanena[4] samuṭṭhāpitasukkacchavivaṇṇā. **Vedhaverā**ti vidhavā apatikā, tāhi vidhavāhi veraṁ carantīti vedhaverā[5]. **Thūlabāhū**ti pādaparimaddanādīhi samuṭṭhāpitamaṁsatāya mahābāhū. **Apātubhā**ti apātubhāvā, dhanuppādarahitāti attho. **Mittabhedan**ti mithubhedaṁ[6], ayameva vā pāṭho. Idaṁ vuttaṁ hoti—yadā evarūpā itthidhuttā "imā amhe na jahissantī"ti sahiraññā vidhavā upagantvā saṁvāsaṁ kappetvā tāsaṁ santakaṁ khāditvā tāhi saddhiṁ mittabhedaṁ

---

1. Sāvittiṁ nāma pakaraṇaṁ (Ka)
2. Yaññatantrañcāti yaññavidhāyakaṁ tantraṁ, yaññasuttaṁ (Sī, I), yaññaṁ tatrañcāti Yaññavidhāyakaṁ tatra, yaññasuttaṁ (Syā)
3. Santāti (Sī, Ka)
4. Kasāvacuṇṇanighaṁsanena (Ka)
5. Tehi vidhavā carantīti tividhaverā ca vedhaverā (I), tehi vidhavāranti te vedhaverā, Vidhavā itthiyo vuccanti (Ka)
6. Mithubhedanti mittabhedaṁ (Sī, I), mittabhedanti mittabhedanaṁ (Syā)

karissanti, vissāsaṁ bhinditvā aññaṁ sahiraññaṁ[1] gamissanti, tadā esa te core sabbeva khāditvā muccissati. **Asappurisacintakā**ti asappurisacittehi[2] paradukkhacintanasīlā. **Tadā**ti tadā sabbepime ghātetvā khāditamaṁso[3] kaṇho pamokkhatīti.

Evañca pana vatvā "ime mayhaṁ mahārāja amittā"ti te te adhammakārake pakkhanditvā khāditukāmataṁ viya katvā dasseti. So tato mahājanassa utrastakāle sunakhaṁ rajjuyā ākaḍḍhitvā ṭhapitaṁ viya katvā luddakavesaṁ vijahitvā attano ānubhāvena ākāse jalamāno ṭhatvā "mahārāja ahaṁ Sakko devarājā, 'ayaṁ loko vinassatī'ti āgato, pamattā hi mahājanā, adhammaṁ vattitvā matamatā sampati apāye pūrenti, devaloko tuccho viya jāto, ito paṭṭhāya adhammikesu kattabbaṁ ahaṁ jānissāmi, tvaṁ appamatto hohi mahārājā"ti catūhi satārahagāthāhi dhammaṁ desetvā manussānaṁ dānasīlesu patiṭṭhāpetvā osakkitasāsanaṁ aññaṁ vassasahassaṁ pavattanasamatthaṁ katvā Mātaliṁ ādāya sakaṭṭhānameva gato. Mahājanā dānasīlādīni puññāni katvā devaloke nibbattiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbepāhaṁ lokassa atthameva carāmī"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Mātali Ānando ahosi, Sakko pana ahameva ahosin"ti.

Mahākaṇhajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Kosiyajātakavaṇṇanā (470)

Kosiyajātakaṁ **Sudhābhojanajātake**[4] āvi bhavissati.

Kosiyajātakavaṇṇanā sattamā.

---

1. Aññāsaṁ hiraññakoṭṭhaṁ (Sī, I), aññaṁ ṭhānaṁ (Ka)
2. Asappurisacintehi (Syā)
3. Khādati, tato (Ka)
4. Khu 6. 99 piṭṭhe.

8. Meṇḍakapañhajātakavaṇṇanā (471)

Meṇḍakapañhajātakaṁ **Umaṅgajātake**[1] āvi bhavissati.

Meṇḍakapañhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Mahāpadumajātakavaṇṇanā (472)

Nā'daṭṭhā parato dosanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Ciñcamāṇavikaṁ ārabbha kathesi. Paṭhamabodhiyañhi Dasabalassa puthubhūtesu sāvakesu aparimāṇesu devamanussesu ariyabhūmiṁ okkantesu patthaṭesu guṇasamudayesu mahālābhasakkāro udapādi. Titthiyā sūriyuggamane khajjopanakasadisā ahesuṁ hatalābhasakkārā. Te antaravīthiyaṁ ṭhatvā "kiṁ samaṇo Gotamova Buddho, mayampi Buddhā, kiṁ tasseva dinnaṁ mahapphalaṁ, amhākampi dinnaṁ mahapphalameva, amhākampi detha karothā"ti evaṁ manusse viññāpentāpi lābhasakkāraṁ alabhantā raho sannipatitvā "kena nu kho upāyena samaṇassa Gotamassa manussānaṁ antare avaṇṇaṁ uppādetvā lābhasakkāraṁ nāseyyāmā"ti[2] mantayiṁsu. Tadā Sāvatthiyaṁ Ciñcamāṇavikā nāmekā paribbājikā uttamarūpadharā sobhaggappattā devaccharā viya. Tassā sarīrato rasmiyo niccharanti. Atheko kharamantī evamāha "Ciñcamāṇavikaṁ paṭicca samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṁ uppādetvā lābhasakkāraṁ nāsessāmā"ti. Te "attheso upāyo"ti sampaṭicchiṁsu. Atha sā titthiyārāmaṁ gantvā vanditvā aṭṭhāsi, titthiyā tāya saddhiṁ na kathesuṁ. Sā "ko nu kho me doso"ti yāvatatiyaṁ "vandāmi ayyā"ti vatvā "ayyā ko nu kho me doso, kiṁ mayā saddhiṁ na kathethā"ti āha. Bhagini samaṇaṁ Gotamaṁ amhe viheṭhentaṁ hatalābhasakkāre katvā vicarantaṁ na jānāsīti. Nāhaṁ jānāmi ayyā, mayā kiṁ panettha kattabbanti. Sace tvaṁ bhagini amhākaṁ sukhamicchasi, attānaṁ paṭicca samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṁ uppādetvā lābhasakkāraṁ nāsehīti.

---

1. Khu 6. 204 piṭṭhe.
2. Nāsessāmāti (Sī)

Sā "sādhu ayyā, mayhameveso bhāro, mā cintayitthā"ti vatvā pakkamitvā itthimāyāsu kusalatāya tato paṭṭhāya Sāvatthivāsīnaṁ dhammakathaṁ sutvā Jetavanā nikkhamanasamaye indagopakavaṇṇaṁ paṭaṁ pārupitvā gandhamālādihatthā Jetavanābhimukhī gacchantī "imāya velāya kuhiṁ gacchasī"ti vutte "kiṁ tumhākaṁ mama gamanaṭṭhānenā"ti vatvā Jetavanasamīpe titthiyārāme vasitvā pātova "aggavandanaṁ[1] vandissāmā"ti nagarā nikkhamante upāsakajane Jetavane vutthā viya[2] hutvā nagaraṁ pavisati. "Kuhiṁ vutthāsī"ti vutte "kiṁ tumhākaṁ mama vutthaṭṭhānenā"ti vatvā māsaḍḍhamāsaccayena[3] pucchiyamānā "Jetavane samaṇena Gotamena saddhiṁ ekagandhakuṭiyā vutthāmhī"ti āha. Puthujjanānaṁ "saccaṁ nu kho etaṁ, no"ti kaṅkhaṁ uppādetvā temāsacatumāsaccayena pilotikāhi udaraṁ veṭhetvā gabbhinivaṇṇaṁ dassetvā upari rattapaṭaṁ pārupitvā "samaṇaṁ Gotamaṁ paṭicca gabbho me laddho"ti andhabāle gāhāpetvā[4] aṭṭhanavamāsaccayena udare dārumaṇḍalikaṁ bandhitvā upari rattapaṭaṁ pārupitvā hatthapādapiṭṭhiyo gohanukena koṭṭāpetvā ussade dassetvā kilantindriyā hutvā sāyanhasamaye Tathāgate alaṅkatadhammāsane nisīditvā dhammaṁ desente dhammasabhaṁ gantvā Tathāgatassa purato ṭhatvā "mahāsamaṇa mahājanassa tāva dhammaṁ desesi, madhuro te saddo, suphusitaṁ dantāvaraṇaṁ, ahaṁ pana taṁ paṭicca gabbhaṁ labhitvā paripuṇṇagabbhā jātā, neva me sūtigharaṁ jānāsi, na sappiteladīni, sayaṁ akaronto upaṭṭhākānampi aññataraṁ Kosalarājānaṁ vā Anāthapiṇḍikaṁ vā Visākhaṁ upāsikaṁ vā 'imissā Ciñcamāṇavikāya kattabbayuttaṁ karohī'ti na vadasi, abhiramituṁyeva jānāsi, gabbhaparihāraṁ na jānāsī"ti gūthapiṇḍaṁ gahetvā candamaṇḍalaṁ dūsetuṁ vāyamantī viya parisamajjhe Tathāgataṁ akkosi. Tathāgato dhammakathaṁ ṭhapetvā sīho viya abhinadanto[5] "bhagini tayā kathitassa tathabhāvaṁ vā atathabhāvaṁ vā ahañceva tvañca jānāmā"ti āha. Āma samaṇa tayā ca mayā ca ñātabhāvenetaṁ jātanti.

---

1. Bhagavantaṁ (Sī, Syā)
2. Jetavanāgamanasadisā viya (Ka)
3. Ekamāsadvimāsaccayena (Syā), catumāsaccayena (Ka)
4. Saddahāpetvā (Dhammapada-Ṭṭha 2. 117 piṭṭhe)
5. Vijambhiyamāno (Ka)

Tasmiṁ khaṇe Sakkassa bhavanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. So āvajjamāno "Ciñcamāṇavikā Tathāgataṁ abhūtena akkosatī"ti ñatvā "imaṁ vatthuṁ sodhessāmī"ti catūhi devaputtehi saddhiṁ āgami. Devaputtā mūsikapotakā hutvā dārumaṇḍalikassa bandhanarajjuke ekappahāreneva chindiṁsu, pārutapaṭaṁ vāto ukkhipi, dārumaṇḍalikaṁ patamānaṁ tassā pādapiṭṭhiyaṁ pati, ubho aggapādā chijjiṁsu. Manussā uṭṭhāya "kāḷakaṇṇi[1] Sammāsambuddhaṁ akkosasī"ti sīse kheḷaṁ pātetvā leḍḍadaṇḍādihatthā Jetavanā nīhariṁsu. Athassā Tathāgatassa cakkhupathaṁ atikkantakāle mahāpathavī bhijjitvā vivaramadāsi, Avīcito aggijālā uṭṭhahi. Sā kuladattiyaṁ kambalaṁ pārupamānā viya gantvā Avīcimhi nibbatti. Aññatitthiyānaṁ lābhasakkāro parihāyi, Dasabalassa bhiyyoso mattāya vaḍḍhi. Punadivase dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Ciñcamāṇavikā evaṁ uḷāraguṇaṁ aggadakkhiṇeyyaṁ sammāsambuddhaṁ abhūtena akkositvā mahāvināsaṁ pattā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi esā maṁ abhūtena akkositvā mahāvināsaṁ pattā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, phullapadumasassirikamukhattā[2] panassa "Padumakumāro" tveva nāmaṁ kariṁsu. So vayappatto Takkasilāyaṁ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā āgami. Athassa mātā kālamakāsi. Rājā aññaṁ aggamahesiṁ katvā puttassa uparajjaṁ adāsi. Aparabhāge rājā paccantaṁ kupitaṁ vūpasametuṁ aggamahesiṁ āha "bhadde idheva vasa ahaṁ paccantaṁ kupitaṁ vūpasametuṁ gacchāmī"ti vatvā "nāhaṁ idheva vasissāmi[3], ahampi gamissāmī"ti vutte yuddhabhūmiyā ādīnavaṁ dassetvā "yāva mamāgamanā anukkaṇṭhamānā vasa, ahaṁ Padumakumāraṁ yathā tava kattabbakiccesu appamatto hoti, evaṁ āṇāpetvā gamissāmī"ti vatvā tathā katvā gantvā paccāmitte palāpetvā[4] janapadaṁ santappetvā paccāgantvā bahinagare khandhāvāraṁ nivāsesi. Bodhisatto pitu āgatabhāvaṁ

1. Kiṁ tvaṁ kāḷakaṇṇi (Ka) dhī kāḷakaṇṇi (Dhammapada-Ṭṭha 2. 117 piṭṭhe.)
2. Phullapadumasarikkhamukhattā (Syā)
3. Nāhaṁ deva nivattissāmi (Sī, I)
4. Anusāsetvā (Ka)

ñatvā nagaraṁ alaṅkārāpetvā rājagehaṁ paṭijaggāpetvā ekakova tassā santikaṁ agamāsi.

Sā tassa rūpasampattiṁ[1] disvā paṭibaddhacittā ahosi. Bodhisatto taṁ vanditvā "amma kiṁ amhākaṁ[2] kattabban"ti pucchi. Atha naṁ "ammāti maṁ vadasī"ti[3] uṭṭhāya hatthe gahetvā "sayanaṁ abhiruhā"ti āha. Kiṁ kāraṇāti. Yāva rājā na āgacchati, tāva ubhopi kilesaratiyā ramissāmāti. Amma tvaṁ mama mātā ca sasāmikā ca, mayā sapariggaho mātugāmo nāma kilesavasena indriyāni bhinditvā na olokitapubbo, kathaṁ tayā saddhiṁ evarūpaṁ kiliṭṭhakammaṁ karissāmīti. Sā dve tayo vāre kathetvā tasmiṁ anicchamāne "mama vacanaṁ na karosī"ti āha. Āma na karomīti. Tena hi rañño kathetvā sīsaṁ te chindāpessāmīti. Mahāsatto "tava ruciṁ[4] karohī"ti vatvā taṁ lajjāpetvā pakkāmi.

Sā bhītatasitā cintesi "sace ayaṁ paṭhamaṁ pitu ārocessati, jīvitaṁ me natthi, ahameva puretaraṁ kathessāmī"ti bhattaṁ abhuñjitvā kiliṭṭhalomavatthaṁ nivāsetvā sarīre nakharājiyo dassetvā "kuhiṁ devīti rañño pucchanakāle 'gilānā'ti katheyyāthā"ti paricārikānaṁ saññaṁ datvā gilānālayaṁ katvā nipajji. Rājāpi nagaraṁ padakkhiṇaṁ katvā nivesanaṁ āruyha taṁ apassanto "kuhiṁ devī"ti pucchitvā "gilānā"ti sutvā sirigabbhaṁ pavisitvā "kiṁ te devi aphāsukan"ti pucchi. Sā tassa vacanaṁ asuṇantī viya hutvā dve tayo vāre pucchitā "mahārāja kasmā kathesi, tuṇhī hohi, sasāmika-itthiyo nāma mādisā na hontī"ti[5] vatvā "kena tvaṁ viheṭhitāsi, sīghaṁ me kathehi, sīsamassa chindissāmī"ti vutte "kaṁsi tvaṁ mahārāja nagare ṭhapetvā gato"ti vatvā "Padumakumāran"ti vutte "so mayhaṁ vasanaṭṭhānaṁ āgantvā 'tāta mā evaṁ karohi, ahaṁ tava mātā'ti vuccamānopi 'ṭhapetvā maṁ añño rājā natthi, ahaṁ taṁ gehe karitvā kilesaratiyā ramissāmī'ti maṁ

---

1. Rūpasobhaṁ (I), rūpasobhaggappattaṁ (Ka)
2. Tumhākaṁ (Sī, I)
3. Ammāti mā vadesīti (Syā), kiṁ maṁ vadasīti (Ka)
4. Ruciyā (Syā)
5. Mādisā hontīti (Sī, I)

kesesu gahetvā aparāparaṁ luñcitvā attano vacanaṁ akarontiṁ maṁ pātetvā koṭṭetvā gato”ti āha.

Rājā anupaparikkhitvāva āsīviso viya kuddho purise āṇāpesi “gacchatha bhaṇe Padumakumāraṁ bandhitvā ānethā”ti. Te nagaraṁ avattharantā viya tassa gehaṁ gantvā taṁ bandhitvā paharitvā pacchābāhaṁ gāḷhabandhanaṁ bandhitvā rattakaṇaveramālaṁ[1] gīvāyaṁ paṭimuñcitvā vajjhaṁ katvā ānayiṁsu. So “deviyā idaṁ kamman”ti ñatvā “bho purisā nāhaṁ rañño dosakārako, nipparādhohamasmī”ti vilapanto āgacchati. Sakalanagaraṁ saṁkhubbhitvā “rājā kira mātugāmassa vacanaṁ gahetvā Mahāpadumakumāraṁ ghātāpesī”ti sannipatitvā rājakumārassa pādamūle nipatitvā “idaṁ te sāmi ananucchavikan”ti mahāsaddena paridevi. Atha naṁ netvā rañño dassesuṁ. Rājā disvāva cittaṁ niggaṇhituṁ asakkonto “ayaṁ arājāva rājalīḷaṁ karoti, mama putto hutvā aggamahesiyā aparajjhati, gacchatha naṁ corapapāte pātetvā vināsaṁ pāpethā”ti āha. Mahāsatto “na mayhaṁ tāta evarūpo aparādho atthi, mātugāmassa vacanaṁ gahetvā mā maṁ nāsehī”ti pitaraṁ yāci. So tassa kathaṁ na gaṇhi.

Tato soḷasasahassā antepurikā “tāta Mahāpadumakumāra attano ananucchavikaṁ idaṁ laddhan”ti mahāviravaṁ viraviṁsu. Sabbe khattiyamahāsālādayopi amaccaparijanāpi “deva kumāro sīlācāraguṇasampanno vaṁsānurakkhito rajjadāyādo, mā naṁ mātugāmassa vacanaṁ gahetvā anupaparikkhitvāva vināsehi, raññā nāma nisammakārinā bhavitabban”ti vatvā satta gāthā abhāsiṁsu—

106. “Nā’daṭṭhā parato dosaṁ, aṇuṁ thūlāni sabbaso.
Issaro paṇaye daṇḍaṁ, sāmaṁ appaṭivekkhiya.

107. Yo ca appaṭivekkhitvā, daṇḍaṁ kubbati khattiyo.
Sakaṇṭakaṁ so gilati, jaccandhova samakkhikaṁ.

---

1. Rattaṅkuramālaṁ (Ka)

108. Adaṇḍiyaṁ daṇḍayati, daṇḍiyañca adaṇḍiyaṁ.
Andhova visamaṁ maggaṁ, na jānāti samāsamaṁ.

109. Yo ca etāni ṭhānāni, aṇuṁ thūlāni sabbaso.
Sudiṭṭhamanusāseyya, sa ve voharitu[1] marahati.

110. Nekantamudunā sakkā, ekantatikhiṇena vā.
Attaṁ mahante[2] ṭhapetuṁ, tasmā ubhayamācare.

111. Paribhūto mudu hoti, atitikkho ca veravā.
Etañca ubhayaṁ ñatvā, anumajjhaṁ samācare.

112. Bahumpi ratto bhāseyya, duṭṭhopi bahu bhāsati.
Na itthikāraṇā rāja, puttaṁ ghātetumarahasī"ti.

Tattha **nā'daṭṭhā**ti[3] na adisvā. **Parato**ti parassa. **Sabbaso**ti sabbāni. **Aṇuṁ thūlānī**ti khuddakamahantāni vajjāni. **Sāmaṁ appaṭivekkhiyā**ti parassa vacanaṁ gahetvā[4] attano paccakkhaṁ akatvā Pathavissaro rājā daṇḍaṁ na paṇaye na paṭṭhapeyya. Mahāsammatarājakālasmiñhi satato uttari daṇḍo nāma natthi, tāḷanagarahaṇapabbājanato uddhaṁ hatthapādacchedanaghātanaṁ nāma natthi, pacchā kakkhaḷarājūnaṁyeva kāle etaṁ uppannaṁ, taṁ sandhāya te amaccā "ekanteneva parassa dosaṁ sāmaṁ adisvā kātuṁ na yuttan"ti kathentā evamāhaṁsu.

Yo ca appaṭivekkhitvāti mahārājā evaṁ appaṭivekkhitvā dosānucchavike daṇḍe paṇetabbe yo rājā agatigamane ṭhito taṁ dosaṁ appaṭivekkhitvā hatthacchedādidaṇḍaṁ karoti, so attano dukkhakāraṇaṁ karonto sakaṇṭakaṁ bhojanaṁ gilati nāma, jaccandho viya ca samakkhikaṁ bhuñjati nāma. **Adaṇḍiyan**ti yo adaṇḍiyaṁ adaṇḍapaṇetabbañca daṇḍetvā daṇḍiyañca daṇḍapaṇetabbaṁ adaṇḍetvā[5] attano rucimeva karoti, so andho viya visamaṁ maggaṁ paṭipanno, na jānāti samāsamaṁ, tato pāsāṇādīsu pakkhalanto andho viya catūsu apāyesu mahādukkhaṁ

1. Kāritu (Ka) 2. Mahatte (Syā, Ka) 3. Nādiṭṭhāti (Sī, Syā, Ka)
4. Paravacanaṁ pahāya (Sī, Syā, I)
5. Yo adaṇḍitabbaṁ daṇḍaṁ deti, daṇḍitabbañca adaṇḍitvā (Ka)

pāpuṇātīti attho. **Etāni ṭhānānī**ti etāni daṇḍiyādaṇḍiyakāraṇāni ceva daṇḍiyakāraṇesupi aṇuṁthūlāni ca sabbāni sudiṭṭhaṁ disvā anusāseyya, sa ve voharituṁ rajjamanusāsituṁ arahatīti attho.

Attaṁ mahante ṭhapetunti evarūpo anuppanne bhoge uppādetvā uppanne thāvare katvā attānaṁ mahante uḷāre issariye ṭhapetuṁ na sakkotīti attho. **Mudū**ti Mudurājā raṭṭhavāsīnaṁ paribhūto hoti avaññāto, so rajjaṁ niccoraṁ kātuṁ na sakkoti. **Veravā**ti atitikkhassa pana sabbepi raṭṭhavāsino verino hontīti so veravā nāma hoti. **Anumajjhan**ti anubhūtaṁ mudutikhiṇabhāvānaṁ majjhaṁ samācare, amudu atikkho hutvā rajjaṁ kāreyyāti attho. **Na itthikāraṇā**ti pāpaṁ lāmakaṁ mātugāmaṁ nissāya vaṁsānurakkhakaṁ chattadāyādaṁ puttaṁ[1] ghātetuṁ nārahasi mahārājāti.

Evaṁ nānākāraṇehi kathentāpi amaccā attano kathaṁ gāhāpetuṁ nāsakkhiṁsu. Bodhisattopi yācanto attano kathaṁ gāhāpetuṁ nāsakkhi. Andhabālo pana rājā "gacchatha naṁ corapapāte khipathā"ti āṇāpento aṭṭhamaṁ gāthamāha—

113. "Sabbova loko ekato[2], itthī ca ayamekikā.
Tenāhaṁ paṭipajjissaṁ, gacchatha pakkhipatheva[3] tan"ti.

Tattha **tenāhan**ti yena kāraṇena sabbo loko ekato kumārasseva pakkho hutvā ṭhito, ayañca itthī ekikāva, tena kāraṇena ahaṁ imissā vacanaṁ paṭipajjissaṁ, gacchatha taṁ pabbataṁ āropetvā papāte khipathevāti.

Evaṁ vutte soḷasasahassāsu rāja-itthīsu ekāpi sakabhāvena saṇṭhātuṁ nāsakkhi, sakalanagaravāsino bāhā paggayha kanditvā kese vikirayamānā[4] vilapiṁsu. Rājā "ime imassa papāte khipanaṁ paṭibāheyyun"ti saparivāro gantvā mahājanassa paridevantasseva naṁ uddhaṁpādaṁ avaṁsiraṁ katvā gāhāpetvā papāte khipāpesi. Athassa mettānubhāvena pabbate adhivatthā devatā "mā bhāyi Mahāpadumā"ti taṁ

---

1. Attano dāyādaputtaṁ (Ka)
2. Ekanto (Sī, I)
3. Pakkhipetha (Syā)
4. Vikiriya (Sī), vikiriyamānā (Syā)

samassāsetvā ubhohi hatthehi gahetvā hadaye ṭhapetvā dibbasamphassaṁ pharāpetvā[1]
otaritvā pabbatapāde patiṭṭhitanāgarājassa phaṇagabbhe ṭhapesi. Nāgarājā bodhisattaṁ Nāgabhavanaṁ netvā attano yasaṁ majjhe bhinditvā adāsi. So tattha ekasaṁvaccharaṁ vasitvā "manussapathaṁ gamissāmī"ti vatvā "kataraṁ ṭhānan"ti vutte "Himavantaṁ gantvā pabbajissāmī"ti āha. Nāgarājā 'sādhū"ti taṁ gahetvā manussapathe patiṭṭhāpetvā pabbajitaparikkhāre datvā sakaṭṭhānameva gato. Sopi Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā jhānābhiññaṁ nibbattetvā vanamūlaphalāhāro tattha paṭivasati.

Atheko Bārāṇasivāsī vanacarako taṁ ṭhānaṁ patto mahāsattaṁ sañjānitvā "nanu tvaṁ deva Mahāpadumakumāro"ti vatvā "āma sammā"ti vutte taṁ vanditvā katipāhaṁ tattha vasitvā Bārāṇasiṁ gantvā rañño ārocesi "deva putto te Himavantapadese isipabbajjaṁ pabbajitvā paṇṇasālāyaṁ vasati, ahaṁ tassa santike vasitvā āgato"ti. Paccakkhato te diṭṭhoti. Āma devāti. Rājā mahābalakāyaparivuto tattha gatvā vanapariyante khandhāvāraṁ bandhitvā amaccagaṇaparivuto paṇṇasālaṁ gantvā kañcanarūpasadisaṁ[2] paṇṇasāladvāre nisinnaṁ mahāsattaṁ disvā vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Amaccāpi vanditvā paṭisanthāraṁ katvā nisīdiṁsu. Bodhisattopi rājānaṁ paṭipucchitvā paṭisanthāramakāsi. Atha naṁ rājā "tāta mayā tvaṁ gambhīre papāte khipāpito[3], kathaṁ sajīvitosī"ti pucchanto navamaṁ gāthamāha—

114. "Anekatāle narake, gambhīre ca suduttare.
Pātito giriduggasmiṁ, kena tvaṁ tattha nā'marī"ti.

Tattha **anekatāle**ti anekatālappamāṇe. **Nā'marī**ti na amari[4].

Tatoparaṁ—

115. "Nāgo jātaphaṇo tattha, thāmavā girisānujo,
Paccaggahi maṁ bhogehi, tenāhaṁ tattha nā'mariṁ.

---

1. Paṇāmetvā (Ka)
2. Kañcanarūpasiriyā (Sī, I), kañcanarūpakaṁ viya pajjalantaṁ siriyā (Syā)
3. Khipāpetvā (Ka)
4. Nāmarīti na mari (I)

116. Ehi taṁ paṭinessāmi, rājaputta sakaṁ gharaṁ.
Rajjaṁ kārehi bhaddante, kiṁ araññe karissasi.

117. Yathā gilitvā baḷisaṁ, uddhareyya salohitaṁ.
Uddharitvā sukhī assa, evaṁ passāmi attanaṁ.

118. Kiṁ nu tvaṁ baḷisaṁ brūsi, kiṁ tvaṁ brūsi salohitaṁ.
Kiṁ nu tvaṁ ubbhataṁ brūsi, taṁ me akkhāhi pucchito.

119. Kāmā'haṁ baḷisaṁ brūmi, hatthi-assaṁ salohitaṁ.
Cattā'haṁ ubbhataṁ brūmi, evaṁ jānāhi khattiyā"ti—

imāsu pañcasu ekantarikā tisso gāthā bodhisattassa, dve rañño.

Tattha **paccaggahi man**ti pabbatapatanakāle devatāya pariggahetvā dibbasamphassena samassāsetvā upanītaṁ maṁ paṭiggaṇhi, gahetvā ca pana Nāgabhavanaṁ ānetvā mahantaṁ yasaṁ datvā "manussapathaṁ maṁ nehī"ti vutto maṁ manussapathaṁ ānesi, ahaṁ idhāgantvā pabbajito, iti tena devatāya ca nāgarājassa ca ānubhāvena ahaṁ tattha nāmarinti sabbaṁ ārocesi.

Ehīti rājā tassa vacanaṁ sutvā somanassappatto hutvā "tāta ahaṁ bālabhāvena itthiyā vacanaṁ gahetvā evaṁ sīlācārasampanne tayi aparajjhiṁ, khamāhi me dosan"ti pādesu nipatitvā "uṭṭhehi mahārāja, khamāma te dosaṁ, ito paraṁ puna mā evaṁ anisammakārī bhaveyyāsī"ti vutte "tāta tvaṁ attano kulasantakaṁ setacchattaṁ ussāpetvā rajjaṁ anusāsanto mayhaṁ khamasi nāmā"ti evamāha.

Uddharitvāti hadayavakkādīni asampattameva taṁ uddharitvā sukhī assa. **Evaṁ passāmi attanan**ti attānaṁ mahārāja evaṁ ahampi puna sotthibhāvappattaṁ gilitabaḷisaṁ purisamiva attānaṁ passāmīti. "**Kiṁ nu tvan**"ti idaṁ rājā tamatthaṁ vitthārato sotuṁ pucchati. **Kāmā'han**ti pañca kāmaguṇe ahaṁ. **Hatthi-assaṁ salohitan**ti evaṁ hatthi-assarathavāhanaṁ sattaratanādivibhavaṁ "salohitan"ti brūmi. **Cattāhan**ti cattaṁ ahaṁ, yadā taṁ sabbampi cattaṁ hoti pariccattaṁ, taṁ dānāhaṁ "ubbhatan"ti brūmi.

"Iti kho mahārāja mayhaṁ rajjena kiccaṁ natthi, tvaṁ pana dasa rājadhamme akopetvā agatigamanaṁ pahāya dhammena rajjaṁ kārehī"ti mahāsatto pitu ovādaṁ adāsi. So rājā roditvā paridevitvā nagaraṁ gacchanto antarāmagge amacce pucchi "ahaṁ kaṁ nissāya evarūpena ācāraguṇasampannena puttena viyogaṁ patto"ti. Aggamahesiṁ devāti. Rājā taṁ uddhaṁpādaṁ gāhāpetvā corapapāte khipāpetvā nagaraṁ pavisitvā dhammena rajjaṁ kāresi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbepesā maṁ akkositvā mahāvināsaṁ pattā"ti vatvā—

120. "Ciñcamāṇavikā mātā, Devadatto ca me pitā.
Ānando paṇḍito nāgo, Sāriputto ca devatā.
Rājaputto ahaṁ āsiṁ, evaṁ dhāretha jātakan"ti—

osānagāthāya jātakaṁ samodhānesi.

Mahāpadumajātakavaṇṇanā navamā.

10. Mittāmittajātakavaṇṇanā (473)

Kāni kammānīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño atthacarakaṁ[1] amaccaṁ ārabbha kathesi. So kira rañño bahūpakāro ahosi. Athassa rājā atirekasammānaṁ kāresi. Avasesā naṁ asahamānā "deva asuko nāma amacco tumhākaṁ anatthakārako"ti paribhindiṁsu. Rājā taṁ pariggaṇhanto kiñci dosaṁ adisvā "ahaṁ imassa kiñci dosaṁ na passāmi, kathaṁ nu kho sakkā mayā imassa mittabhāvaṁ vā amittabhāvaṁ vā jānitun"ti cintetvā "imaṁ pañhaṁ ṭhapetvā Tathāgataṁ añño jānituṁ na sakkhissati, gantvā pucchissāmī"ti bhuttapātarāso Satthāraṁ upasaṅkamitvā "bhante kathaṁ nu kho sakkā purisena attano mittabhāvaṁ vā amittabhāvaṁ vā jānitun"ti pucchi. Atha naṁ Satthā "pubbepi mahārāja paṇḍitā imaṁ pañhaṁ cintetvā paṇḍite pucchitvā tehi

1. Atthacaraṁ (Sī, I), atthacariyaṁ (Ka)

kathitavasena ñatvā amitte vajjetvā mitte seviṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Tadā Bārāṇasirañño ekaṁ atthacarakaṁ amaccaṁ sesā paribhindiṁsu. Rājā tassa dosaṁ apassanto "kathaṁ nu kho sakkā mittaṁ vā amittaṁ vā ñātun"ti mahāsattaṁ pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

121. "Kāni kammāni kubbānaṁ, kathaṁ viññū parakkame.
Amittaṁ jāneyya medhāvī, disvā sutvā ca paṇḍito"ti.

Tassattho—kāni kammāni karontaṁ medhāvī paṇḍito puriso cakkhunā disvā vā sotena sutvā vā "ayaṁ mayhaṁ amitto"ti jāneyya, tassa jānanatthāya kathaṁ viññū parakkameyyāti.

Athassa amittalakkhaṇaṁ kathento āha—

122. "Na naṁ umhayate disvā, na ca naṁ paṭinandati.
Cakkhūni cassa[1] na dadāti, paṭilomañca vattati.

123. Amitte tassa bhajati, mitte tassa na sevati.
Vaṇṇakāme nivāreti, akkosante pasaṁsati.

124. Guyhañca tassa na'kkhāti, tassa guyhaṁ na gūhati.
Kammaṁ tassa na vaṇṇeti, pañña'ssa nappasaṁsati.

125. Abhave nandati tassa, bhave tassa na nandati.
Accheraṁ[2] bhojanaṁ laddhā, tassa nu'ppajjate sati.
Tato naṁ nānukampati, aho sopi labheyyito.

126. Iccete soḷasākārā, amittasmiṁ patiṭṭhitā.
Yehi amittaṁ jāneyya, disvā sutvā ca paṇḍito"ti.

---

1. Cakkhūnissa (Ka)
2. Acchariyaṁ (Sī, Syā, I)

Mahāsatto imā pañca gāthā vatvāna puna—

127. "Kāni kammāni kubbānaṁ, kathaṁ viññū parakkame.
Mittaṁ jāneyya medhāvī, disvā sutvā ca paṇḍito"ti—

Imāya gāthāya mittalakkhaṇaṁ puṭṭho sesagāthā abhāsi—

128. "Pavutthaṁ tassa sarati, āgataṁ abhinandati.
Tato kelāyito hoti, vācāya paṭinandati.

129. Mitte tasseva bhajati, amitte tassa na sevati.
Akkosante nivāreti, vaṇṇakāme pasaṁsati.

130. Guyhañca tassa akkhāti, tassa guyhañca gūhati.
Kammañca tassa vaṇṇeti, paññaṁ tassa pasaṁsati.

131. Bhave ca nandati tassa, abhave tassa na nandati.
Accheraṁ bhojanaṁ laddhā, tassa uppajjate sati.
Tato naṁ anukampati, aho sopi labheyyito.

132. Iccete soḷasākārā, mittasmiṁ suppatiṭṭhitā.
Yehi mittañca jāneyya[1], disvā sutvā ca paṇḍito"ti.

Tattha **na naṁ umhayate disvā**ti taṁ mittaṁ mittapatirūpako[2] disvā sitaṁ na karoti, pahaṭṭhākāraṁ na dasseti. **Na ca naṁ paṭinandatī**ti tassa kathaṁ paggaṇhanto[3] na paṭinandati na tussati[4]. **Cakkhūni cassa na dadātī**ti olokentaṁ na oloketi. **Paṭilomañcā**ti tassa kathaṁ paṭippharati paṭisattu hoti. **Vaṇṇakāme**ti tassa vaṇṇaṁ bhaṇante. **Na'kkhātī**ti attano guyhaṁ tassa na ācikkhati. **Kammaṁ tassā**ti tena katakammaṁ na vaṇṇayati. Pañña'ssāti assa paññaṁ nappasaṁsati, ñāṇasampadaṁ na pasaṁsati[5]. **Abhave**ti avaḍḍhiyaṁ. **Tassa nu'ppajjate satī**ti tassa mittapatirūpakassa "mama mittassapi ito dassāmī"ti sati na uppajjati. **Nānukampātī**ti muducittena na cinteti. **Labheyyito**ti labheyya ito. **Ākārā**ti kāraṇāni. **Pavutthan**ti

1. Mittaṁ sujāneyya (I, Ka)
2. Taṁ mittapaṭirūpakaṁ (Syā, Ka)
3. Paṭiggaṇhanto (Syā), pariggaṇhanto (Ka)
4. Dussati (Ka)
5. Na sahati (I), na bhāsati (Ka)

videsagataṁ. **Kelāyito**ti kelāyati mamāyati pattheti piheti icchatīti attho. **Vācāyā**ti madhuravacanena taṁ samudācaranto paṭinandati tussati. Sesaṁ vuttapaṭipakkhanayena veditabbaṁ. Rājā mahāsattassa kathāya attamano hutvā tassa mahantaṁ yasaṁ adāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ mahārāja pubbepesa pañho samuṭṭhahi, paṇḍitāva naṁ kathayiṁsu, imehi dvattiṁsāya ākārehi[1] mittāmitto jānitabbo"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin"ti.

Mittāmittajātakavaṇṇanā dasamā.

Jātakuddānaṁ

Kuṇālaṁ Bhaddasālañca, Samuddavāṇija paṇḍitaṁ.
Janasandhaṁ Mahākaṇhaṁ, Kosiyaṁ Sirimantakaṁ.

Padumaṁ Mittāmittañca, iccete dasa jātake.
Saṅgāyiṁsu mahātherā, dvādasamhi nipātake.

Dvādasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Dvīhi kāraṇehi (Ka)

13. Terasakanipāta

1. Ambajātakavaṇṇanā (474)

Ahāsi me ambaphalāni pubbeti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Devadatto hi "ahaṁ Buddho bhavissāmi, mayhaṁ samaṇo Gotamo neva ācariyo na upajjhāyo"ti ācariyaṁ paccakkhāya jhānaparihīno saṁghaṁ bhinditvā anupubbena Sāvatthiṁ āgacchanto bahijetavane pathaviyā vivare dinne Avīciṁ pāvisi. Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Devadatto ācariyaṁ paccakkhāya mahāvināsaṁ patto, Avīcimahāniraye nibbatto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāyanāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto ācariyaṁ paccakkhāya mahāvināsaṁ pattoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brāhmadatte rajjaṁ kārente tassa purohitakulaṁ ahivātarogena vinassi, ekova putto bhittiṁ bhinditvā palāto. So Takkasilaṁ gantvā disāpāmokkhassācariyassa santike tayo vede ca avasesasippāni ca uggahetvā ācariyaṁ vanditvā nikkhanto "desacārittaṁ jānissāmī"ti caranto ekaṁ paccantanagaraṁ pāpuṇi. Taṁ nissāya Mahācaṇḍālagāmako ahosi. Tadā bodhisatto tasmiṁ gāme paṭivasati, paṇḍito byatto akāle phalaṁ gaṇhāpanamantaṁ jānāti. So pātova vuṭṭhāya kājaṁ ādāya tato gāmā nikkhamitvā araññe ekaṁ ambarukkhaṁ upasaṅkamitvā sattapadamatthake ṭhito taṁ mantaṁ parivattetvā[1] ambarukkhaṁ ekena udakapasatena paharati. Rukkhato taṅkhaṇaññeva purāṇapaṇṇāni patanti, navāni uṭṭhahanti, pupphāni pupphitvā patanti, ambaphalāni uṭṭhāya muhutteneva paccitvā madhurāni ojavantāni dibbarasasadisāni hutvā rukkhato patanti. Mahāsatto tāni uccinitvā yāvadatthaṁ khāditvā kājaṁ pūrāpetvā gehaṁ gantvā tāni vikkiṇitvā puttadāraṁ posesi.

---

1. Parijappitvā (Ka)

So brāhmaṇakumāro mahāsattaṁ akāle ambapakkāni āharitvā vikkiṇantaṁ disvā "nissaṁsayena tehi mantabalena uppannehi bhavitabbaṁ, imaṁ purisaṁ nissāya idaṁ anagghamantaṁ labhissāmī"ti cintetvā mahāsattassa ambāni āharaṇaniyāmaṁ pariggaṇhanto tathato ñatvā tasmiṁ araññato anāgateyeva tassa gehaṁ gantvā ajānanto viya hutvā tassa bhariyaṁ "kuhiṁ ayye ācariyo"ti pucchitvā "araññaṁ gato"ti vutte taṁ āgataṁ āgamayamānova ṭhatvā āgacchantaṁ disvā hatthato pacchiṁ gahetvā āharitvā gehe ṭhapesi. Mahāsatto taṁ oloketvā bhariyaṁ āha "bhadde ayaṁ māṇavo mantatthāya āgato, tassa hatthe manto nassati, asappuriso eso"ti. Māṇavopi "ahaṁ imaṁ mantaṁ ācariyassa upakārako hutvā labhissāmī"ti cintetvā tato paṭṭhāya tassa gehe sabbakiccāni karoti, dārūni āharati, vīhiṁ koṭṭeti, bhattaṁ pacati, dantakaṭṭhamukhadhovanādīni deti, pādaṁ dhovati.

Ekadivasaṁ mahāsattena "tāta māṇava mañcapādānaṁ me upadhānaṁ dehī"ti vutte aññaṁ apassitvā sabbarattiṁ ūrumhi ṭhapetvā nisīdi. Aparabhāge mahāsattassa bhariyā puttaṁ vijāyi. Tassā pasūtikāle parikammaṁ[1] sabbamakāsi. Sā ekadivasaṁ mahāsattaṁ āha "sāmi ayaṁ māṇavo jātisampanno hutvā mantatthāya amhākaṁ veyyāvaccaṁ karoti, etassa hatthe manto tiṭṭhatu vā māvā, detha tassa mantan"ti. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā tassa mantaṁ datvā evamāha "tāta anagghoyaṁ manto, tava imaṁ nissāya mahālābhasakkāro bhavissati, raññā vā rājamahāmattena imaṁ nissāya mahālābhasakkāro bhavissati, raññā vā rājamahāmattena vā 'ko te ācariyo'ti puṭṭhakāle mā maṁ nigūhittho, sace hi 'caṇḍālassa me santikā manto gahito'ti lajjanto 'brāhmaṇamahāsālo me ācariyo'ti kathessasi, imassa mantassa phalaṁ na labhissasī"ti[2]. So "kiṁ kāraṇā taṁ nigūhissāmi, kenaci puṭṭhakāle tumheyeva kathessāmī"ti vatvā taṁ vanditvā Caṇḍālagāmato nikkhamitvā mantaṁ vīmaṁsitvā anupubbena Bārāṇasiṁ vatvā ambāni vikkiṇitvā bahuṁ dhanaṁ labhi.

Athekadivasaṁ uyyānapālo tassa hatthato ambaṁ kiṇitvā rañño adāsi. Rājā taṁ paribhuñjitvā "kuto samma tayā evarūpaṁ

1. Pasūtikāparikammampi (Sī, Syā, I) 2. Phalaṁ na bhavissatīti (Syā, Ka)

ambaṁ laddhan"ti pucchi. Deva eko māṇavo akāla-ambaphalāni ānetvā vikkiṇāti, tato me gahitanti. Tena hi "ito paṭṭhāya idheva ambāni āharatū"ti naṁ vadehīti. So tathā akāsi. Māṇavopi tato paṭṭhāya ambāni rājakulaṁ harati. Atha raññā "upaṭṭhaha man"ti vutte rājānaṁ upaṭṭhahanto bahuṁ dhanaṁ labhitvā anukkamena vissāsiko jāto. Atha naṁ ekadivasaṁ rājā pucchi "māṇava kuto akāle evaṁ vaṇṇagandharasasampannāni ambāni labhasi[1], kiṁ te nāgo vā supaṇṇo vā devo vā koci deti, udāhu mantabalaṁ etan"ti. Na me mahārāja koci deti, anaggho pana me manto atthi, tasseva balanti. Tena hi mayampi te ekadivasaṁ mantabalaṁ daṭṭhukāmāti. Sādhu deva dassessāmīti. Rājā punadivase tena saddhiṁ uyyānaṁ gantvā "dassehī"ti āha. So "sādhū"ti ambarukkhaṁ upagantvā sattapadamatthake ṭhito mantaṁ parivattetvā rukkhaṁ udakena pahari. Taṅkhaṇaññeva ambarukkho heṭṭhā vuttaniyāmeneva phalaṁ gahetvā mahāmegho viya ambavassaṁ vassi. Mahājano sādhukāraṁ adāsi, celukkhepā pavattiṁsu.

Rājā ambaphalāni khāditvā tassa bahuṁ dhanaṁ datvā "māṇavaka evarūpo te acchariyamanto kassa santike gahito"ti pucchi. Māṇavo "sacāhaṁ 'Caṇḍālassa santike'ti vakkhāmi, lajjitabbakaṁ bhavissati, mañca garahissanti, manto kho pana me paguṇo, idāni na nassissati[2], disāpāmokkhaṁ ācariyaṁ apadisāmī"ti cintetvā musāvādaṁ katvā "Takkasilāyaṁ disāpāmokkhācariyassa santike gahito me"ti vadanto ācariyaṁ paccakkhāsi. Taṅkhaṇaññeva manto antaradhāyi. Rājā somanassajāto taṁ ādāya nagaraṁ pavisitvā punadivase "ambāni khādissāmī"ti uyyānaṁ gantvā maṅgalasilāpaṭṭe nisīditvā māṇava ambāni āharāti āha. So "sādhū"ti ambaṁ upagantvā sattapadamatthake ṭhito "mantaṁ parivattessāmī"ti mante anupaṭṭhahante[3] antarahitabhāvaṁ ñatvā lajjito aṭṭhāsi. Rājā "ayaṁ pubbe parisamajjheyeva ambāni āharitvā amhākaṁ deti, ghanameghavassaṁ viya ambavassaṁ vassāpeti, idāni thaddho viya ṭhito, kiṁ nu kho kāraṇan"ti cintetvā taṁ pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

1. Āharasi (Syā) 2. Na nassati (Sī, Ka) 3. Anuṭṭhahante (Ka)

1. “Ahāsi me ambaphalāni pubbe,
Aṇūni thūlāni ca brahmacāri.
Teheva mantehi na dāni tuyhaṁ,
Dumapphalā pātubhavanti brahme”ti.

Tattha **ahāsī**ti āhari. **Dumapphalā**ti rukkhaphalāni.

Taṁ sutvā māṇavo “sace ‘ajja ambaphalaṁ na gaṇhāmī’ti vakkhāmi, rājā me kujjhissati, musāvādena naṁ vañcessāmī”ti dutiyaṁ gāthamāha—

2. “Nakkhattayogaṁ paṭimānayāmi,
Khaṇaṁ muhuttañca mante na passaṁ[1].
Nakkhattayogañca khaṇañca laddhā,
Addhā harissa’mbaphalaṁ pahūtan”ti.

Tattha **addhāharissa’mbaphalan**ti[2] addhā ambaphalaṁ āharissāmi.

Rājā “ayaṁ aññadā nakkhattayogaṁ na vadati, kiṁ nu kho etan”ti pucchanto dve gāthā abhāsi—

3. “Nakkhattayogaṁ na pure abhāṇi,
Khaṇaṁ muhuttaṁ na pure asaṁsi.
Sayaṁ harī ambaphalaṁ pahūtaṁ,
Vaṇṇena gandhena rasenupetaṁ.

4. Mantābhijappena pure hi[3] tuyhaṁ,
Dumapphalā pātubhavanti brahme.
Svā’jja na pāresi jappampi mantaṁ,
Ayaṁ so ko nāma tava’jja dhammo”ti.

Tattha **na pāresī**ti na sakkosi. **Jappampī**ti jappantopi parivattentopi. **Ayaṁ so**ti ayameva so tava sabhāvo ajja ko nāma jātoti.

Taṁ sutvā māṇavo “na sakkā rājānaṁ musāvādena vañcetuṁ, sacepi me sabhāve kathite āṇaṁ kareyya, karotu, sabhāvameva kathessāmī”ti cintetvā dve gāthā abhāsi—

---

1. Muhuttaṁ na maṁ tosayanti (Sī, I)
2. Athāharissambaphalanti (Sī, Syā)
3. Purassa (Sī, I), purepi (Syā)

5. "Caṇḍālaputto mama sampadāsi,
Dhammena mante pakatiṁ ca saṁsi.
Mā cassu[1] me pucchito nāmagottaṁ,
Guyhittho atthaṁ[2] vijaheyya manto.

6. Sohaṁ janindena janamhi puṭṭho,
Makkhābhibhūto alikaṁ abhāṇiṁ.
'Mantā ime brāhmaṇassā'ti micchā,
Pahīnamanto kapaṇo rudāmī"ti.

Tattha **dhammenā**ti samena kāraṇena appaṭicchādetvāva adāsi. **Pakatiṁ ca saṁsī**ti "mā me pucchito nāmagottaṁ guyhittho, sace gūhasi, mantā te nassissantī"ti tesaṁ nassanapakatiñca mayhaṁ saṁsi. **Brāhmaṇassāti micchā**ti "brāhmaṇassa santike mayā ime mantā gahitā"ti micchāya abhaṇiṁ, tena me te mantā naṭṭhā, svāhaṁ pahīnamanto idāni kapaṇo rudāmīti.

Taṁ sutvā rājā "ayaṁ pāpadhammo evarūpaṁ ratanamantaṁ na olokesi, evarūpasmiñhi uttamaratanamante laddhe jāti kiṁ karissatī"ti kujjhitvā tassa garahanto—

7. "Eraṇḍā pucimandā vā, atha vā pālibhaddakā.
Madhuṁ madhutthiko vinde, so hi tassa dumuttamo.

8. Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā.
Yamhā dhammaṁ vijāneyya, so hi tassa naruttamo.

9. Imassa daṇḍañca vadhañca datvā,
Gale gahetvā khalayātha jammaṁ.
Yo uttamatthaṁ kasirena laddhaṁ,
Mānātimānena vināsayitthā"ti—

imā gāthā āha.

---

1. Cassa (Ka)
2. Mā taṁ (Sī, Syā, I)

Tattha **madhutthiko**ti madhu-atthiko puriso araññe madhuṁ olokento etesaṁ rukkhānaṁ yato madhuṁ labhati, sova dumo tassa dumuttamo nāma. Tatheva khattiyādīsu yamhā purisā dhammaṁ kāraṇaṁ yuttaṁ atthaṁ vijāneyya, sova tassa uttamo naro nāma. **Imassa daṇḍañcā**ti imassa pāpadhammassa sabbassaharaṇadaṇḍañca[1] veḷupesikādīhi piṭṭhicammaṁ uppāṭetvā vadhañca datvā imaṁ jammaṁ gale gahetvā khalayātha[2], khalikārattaṁ[3] pāpetvā niddhamatha nikkaḍḍhatha, kiṁ iminā idha vasantenāti.

Rājapurisā tathā katvā "tavācariyassa santikaṁ gantvā taṁ ārādhetvāva sace puna mante labhissasi, idha āgaccheyyāsi, no ce, imaṁ disaṁ mā olokeyyāsī"ti taṁ nibbisayamakaṁsu. so anātho hutvā "ṭhapetvā ācariyaṁ na me aññaṁ paṭisaraṇaṁ atthi, tasseva santikaṁ gantvā taṁ ārādhetvā puna mantaṁ yācissāmī"ti rodanto taṁ gāmaṁ agamāsi. Atha naṁ āgacchantaṁ disvā mahāsatto bhariyaṁ āmantetvā "bhadde passa taṁ pāpadhammaṁ parihīnamantaṁ puna āgacchantan"ti āha. So mahāsattaṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisinno "kiṁ kāraṇā āgatosī"ti puṭṭho "ācariya musāvādaṁ katvā ācariyaṁ paccakkhitvā mahāvināsaṁ pattomhī"ti vatvā accayaṁ dassetvā puna mante yācanto—

10. "Yathā samaṁ maññamāno pateyya,
Sobbhaṁ guhaṁ narakaṁ pūtipādaṁ.
Rajjūti vā akkame kaṇhasappaṁ,
Andho yathā jotimadhiṭṭhaheyya.
Evampi maṁ taṁ khalitaṁ sapañña,
Pahīnamantassa punappadāhī"ti[4]—

gāthamāha.

Tattha **yathā saman**ti yathā puriso idaṁ samaṁ ṭhānanti maññamāno sobbhaṁ vā guhaṁ vā bhūmiyā phalitaṭṭhānasaṅkhātaṁ[5] narakaṁ vā pūtipādaṁ vā pateyya. **Pūtipādo**ti[6] Himavantapadese mahārukkhe sussitvā mate[7]

---

1. Sabbapaharaṇadaṇḍañca (Ka)
2. Balayātha (Syā)
3. Khalīkāraṁ (Sī, I), balakārattaṁ (Syā)
4. Punappasīdāti (Sī, I), puna sampadāhīti (Syā)
5. Khalitaṭṭhānasaṅkhātaṁ (Ka)
6. Pūtipādanti (Syā)
7. Mahārukkhesu sussitvā matesu (I, Ka)

tassa mūlesu pūtikesu jātesu tasmiṁ ṭhāne mahā-āvāṭo hoti, tassa nāmaṁ. **Jotimadhiṭṭhaheyyā**ti aggiṁ akkameyya. **Evampī**ti evaṁ ahampi paññācakkhuno abhāvā andho tumhākaṁ visesaṁ ajānanto tumhesu khalito, taṁ maṁ khalitaṁ viditvā **sapañña** ñāṇasampanna pahīnamantassa mama punapi dethāti[1].

Atha naṁ ācariyo "tāta kiṁ kathesi, andho hi saññāya dinnāya sobbhādīni pariharati, mayā paṭhamameva tava kathitaṁ, idāni kimatthaṁ mama santikaṁ āgatosī"ti vatvā—

11. "Dhammena mantaṁ tava sampadāsiṁ,
Tuvampi dhammena[2] paṭiggahesi[3].
Pakatimpi te attamano asaṁsiṁ,
Dhamme ṭhitaṁ taṁ na jaheyya manto.

12. Yo bāla mantaṁ kasirena laddhaṁ,
Yaṁ dullabhaṁ ajja manussaloke.
Kiñcāpi laddhā jīvituṁ appapañño,
Vināsayī alikaṁ bhāsamāno.

13. Bālassa mūḷhassa akataññuno ca.
Musā bhaṇantassa asaññatassa.
Mante mayaṁ tādisake na dema,
Kuto mantā gaccha na mayhaṁ ruccasī"ti—

imā gāthā āha.

Tattha **dhammenā**ti ahampi tava ācariyabhāgaṁ hiraññaṁ vā suvaṇṇaṁ vā aggahetvā dhammeneva mantaṁ sampadāsiṁ, tvampi kiñci adatvā dhammena sameneva paṭiggahesi. **Dhamme ṭhitan**ti ācariyapūjakadhamme ṭhitaṁ[4]. **Tādisake**ti tathārūpe akālaphalagaṇhāpake mante na dema, gaccha na me ruccasīti.

So evaṁ ācariyena uyyojito "kiṁ mayhaṁ jīvitenā"ti araññaṁ pavisitvā anāthamaraṇaṁ mari.

---

1. Pasīdāti (Sī), pasīdathāhi (I)
2. Tvampi dhammeneva (Ka)
3. Pariggahesi (Ka)
4. Ācariyapūritadhamme patiṭṭhaṁ (Ka)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto ācariyaṁ paccakkhāya mahāvināsaṁ patto"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā akataññū māṇavo Devadatto ahosi, rājā Ānando, Caṇḍālaputto pana ahameva ahosin"ti.

Ambajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Phandanajātakavaṇṇanā (475)

Kuṭhārihattho purisoti idaṁ Satthā Rohiṇīnadītīre viharanto ñātakānaṁ kalahaṁ ārabbha kathesi. Vatthu pana **Kuṇālajātake**[1] āvi bhavissati. Tadā pana Satthā ñātake āmantetvā—Mahārājā atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bahinagare vaḍḍhakigāmo ahosi. Tatreko brāhmaṇavaḍḍhakī araññato dārūni āharitvā rathaṁ katvā jīvikaṁ kappesi. Tadā Himavantapadese mahāphandanarukkho ahosi. Eko kāḷasīho gocaraṁ pariyesitvā āgantvā tassa mūle nipajji. Athassa ekadivasaṁ vāte paharante eko sukkhadaṇḍako patitvā khandhe avatthāsi. So thokaṁ khandhena rujantena bhītatasito uṭṭhāya pakkhanditvā puna nivatto āgatamaggaṁ olokento kiñci adisvā "añño maṁ sīho vā byaggho vā anubandhanto natthi, imasmiṁ pana rukkhe nibbattadevatā maṁ ettha nipajjantaṁ na sahati maññe, hotu jānissāmī"ti aṭṭhāne kopaṁ[2] bandhitvā rukkhaṁ paharitvā "neva tava rukkhassa pattaṁ khādāmi, na sākhaṁ bhañjāmi, idha aññe mige vasante sahasi, maṁ na sahasi, ko mayhaṁ doso atthi, katipāhaṁ āgamehi, samūlaṁ te rukkhaṁ uppāṭetvā khaṇḍākhaṇḍikaṁ chedāpessāmī"ti rukkhadevataṁ tajjetvā ekaṁ purisaṁ upadhārento vicari. Tadā so brāhmaṇavaḍḍhakī dve tayo manusse ādāya rathadārūnaṁ atthāya yānakena taṁ padesaṁ gantvā ekasmiṁ ṭhāne yānakaṁ ṭhapetvā vāsipharasuhattho rukkhe upadhārento phandanasamīpaṁ agamāsi. Kāḷasīho taṁ disvā "ajja mayā paccāmittassa piṭṭhiṁ daṭṭhuṁ vaṭṭatī"ti gantvā rukkhamūle aṭṭhāsi. Vaḍḍhakī ca ito cito

---

1. Khu 6. 113 piṭṭhe.
2. Kodhaṁ (Ka)

oloketvā phandanasamīpena pāyāsi. So "yāva eso nātikkamati, tāvadevassa kathessāmī"ti cintetvā paṭhamaṁ gāthamāha—

14. "Kuṭhārihattho puriso, vanamogayha tiṭṭhasi.
Puṭṭho me samma akkhāhi, kiṁ dāruṁ chetumicchasī"ti.

Tattha **puriso**ti tvaṁ kuṭhārihattho eko puriso imaṁ vanaṁ ogayha tiṭṭhasīti.

So tassa vacanaṁ sutvā "acchariyaṁ vata bho, na vata me ito pubbe migo manussavācaṁ bhāsanto diṭṭhapubbo, esa rathānucchavikaṁ dāruṁ jānissati, pucchissāmi nan"ti cintetvā dutiyaṁ gāthamāha—

15. "Isso vanāni carasi, samāni visamāni ca.
Puṭṭho me samma akkhāhi, kiṁ dāruṁ nemiyā daḷhan"ti.

Tattha **isso**ti[1] tvampi eko kāḷasīho vanāni carasi, tvaṁ rathānucchavikaṁ dāruṁ jānissasīti.

Taṁ sutvā kāḷasīho "idāni me manoratho matthakaṁ pāpuṇissatī"ti cintetvā tatiyaṁ gāthamāha—

16. "Neva sālo na khadiro, nā'ssakaṇṇo kuto dhavo.
Rukkho ca phandano nāma, taṁ dāruṁ nemiyā daḷhan"ti.

So taṁ sutvā somanassajāto "sudivasena vatamhi[2] ajja araññaṁ paviṭṭho, tiracchānagato me rathānucchavikaṁ dāruṁ ācikkhati, aho sādhū"ti pucchanto catutthaṁ gāthamāha—

17. "Kīdisāni'ssa pattāni, khandho vā pana kīdiso.
Puṭṭho me samma akkhāhi, yathā jānemu phandanan"ti.

Athassa so ācikkhanto dve gāthā abhāsi—

18. "Yassa sākhā palambanti, namanti na ca bhañjare.
So rukkho phandano nāma, yassa mūle ahaṁ ṭhito.

---

1. Isoti (Sī, I)
2. Sudivaso vatamhi (Syā)

19. Arānaṁ cakkanābhīnaṁ, īsānemirathassa ca.
Sabbassa te kammaniyo, ayaṁ hessati phandano”ti.

Tattha **“arānan”ti** idaṁ so “kadācesa imaṁ rukkhaṁ na gaṇheyya, guṇampissa kathessāmī”ti cintetvā evamāha. Tattha **īsānemirathassa cā**ti īsāya ca nemiyā ca sesassa ca rathassa sabbassa te esa kammaniyo kammakkhamo bhavissatīti.

So evaṁ ācikkhitvā tuṭṭhamānaso ekamante[1] vicari, vaḍḍhakīpi rukkhaṁ chindituṁ ārabhi. Rukkhadevatā cintesi “mayā etassa upari na kiñci pātitaṁ, ayaṁ aṭṭhāne āghātaṁ bandhitvā mama vimānaṁ nāseti, ahañca vinassissāmi, ekenupāyena imañca issaṁ vināsessāmī”ti. Sā vanakammikapuriso viya hutvā tassa santikaṁ āgantvā pucchi “bho purisa manāpo te rukkho laddho, imaṁ chinditvā kiṁ karissasī”ti. Rathanemiṁ karissāmīti. “Iminā rukkhena ratho bhavissatī”ti kena te akkhātanti. Ekena kāḷasīhenāti. Sādhu suṭṭhu tena akkhātaṁ, iminā rukkhena ratho sundaro bhavissati, kāḷasīhassa galacammaṁ uppāṭetvā caturaṅgulamatte ṭhāne ayapaṭṭena viya nemimaṇḍale parikkhitte nemi ca thirā bhavissati, bahuñca dhanaṁ labhissasīti. Kāḷasīhacammaṁ kuto lacchāmīti. “Tvaṁ bālakosi, ayaṁ tava rukkho vane ṭhito na palāyati, tvaṁ yena te rukkho akkhāto, tassa santikaṁ gantvā ‘sāmi tayā dassitarukkhaṁ kataraṭṭhāne chindāmī’ti vañcetvā ānehi, atha naṁ nirāsaṅkaṁ ‘idha ca ettha ca chindā’ti mukhatuṇḍaṁ pasāretvā ācikkhantaṁ tikhiṇena mahāpharasunā koṭṭetvā jīvitakkhayaṁ pāpetvā cammaṁ ādāya varamaṁsaṁ khāditvā rukkhaṁ chindā”ti veraṁ appesi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā imā gāthā āha—

20. “Iti phandanarukkhopi, tāvade ajjhabhāsatha.
Mayhampi vacanaṁ atthi, Bhāradvāja suṇohi me.

21. Issassa upakkhandhamhā, ukkacca caturaṅgulaṁ.
Tena nemiṁ pasāresi[2], evaṁ daḷhataraṁ siyā.

22. Iti phandanarukkhopi, veraṁ appesi tāvade.
Jātānaṁ ca ajātānaṁ, issānaṁ dukkha’māvahī”ti.

---

1. Ekapanthena (Ka)
2. Pariharesi (Sī, Syā, I), pasārehi (Ka)

Tattha **Bhāradvājā**ti taṁ gottena ālapati. **Upakkhandhamhā**ti khandhato. **Ukkaccā**ti ukkantitvā.

Vaḍḍhakī rukkhadevatāya vacanaṁ sutvā "aho ajja mayhaṁ maṅgaladivaso"ti kāḷasīhaṁ ghātetvā rukkhaṁ chetvā pakkāmi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā āha—

23. "Iccevaṁ[1] phandano issaṁ, isso ca pana phandanaṁ.
Aññamaññaṁ vivādena, aññamañña'maghātayuṁ.

24. Evameva manussānaṁ, vivādo yattha jāyati.
Mayūranaccaṁ naccanti, yathā te issaphandanā.

25. Taṁ vo vadāmi bhaddaṁ vo, yāvantettha samāgatā.
Sammodatha mā vivadatha, mā hotha issaphandanā.

26. Sāmaggimeva sikkhetha, Buddhehe'taṁ pasaṁsitaṁ.
Sāmaggirato dhammaṭṭho, yogakkhemā na dhaṁsatī"ti.

Tattha **aghātayun**ti ghātāpesuṁ. **Mayūranaccaṁ naccantī**ti mahārājā yattha hi manussānaṁ vivādo hoti, tattha yathā nāma mayūrā naccantā paṭicchādetabbaṁ rahassaṅgaṁ pākaṭaṁ karonti, evaṁ manussā aññamaññassa randhaṁ pakāsentā mayūranaccaṁ naccanti nāma. Yathā te issaphandanā aññamaññassa randhaṁ pakāsentā nacciṁsu nāma. **Taṁ vo**ti tena kāraṇena tumhe vadāmi. **Bhaddaṁ vo**ti bhaddaṁ tumhākaṁ hotu. **Yāvantetthā**ti yāvanto ettha issaphandanasadisā mā ahuvattha. **Sāmaggimeva**[2] **sikkhethā**ti samaggabhāvameva tumhe sikkhatha, idaṁ paññāvuddhehi paṇḍitehi pasaṁsitaṁ. **Dhammaṭṭho**ti sucaritadhamme ṭhito. **Yogakkhemā na dhaṁsatī**ti yogehi khemā nibbānā na parihāyatīti nibbānena desanākūṭaṁ gaṇhi. Sakyarājāno dhammakathaṁ sutvā samaggā jātā.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā taṁ kāraṇaṁ viditvā tasmiṁ vanasaṇḍe nivutthadevatā ahameva ahosin"ti.

Phandanajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

1. Icceva (Sī, Syā, I)
2. Sāmagyameva (Syā, Ka)

3. Javanahaṁsajātakavaṇṇanā (476)

Idheva haṁsa nipatāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto **Daḷhadhammadhanuggahasuttantadesanaṁ**[1] ārabbha kathesi. Bhagavatā hi—

> "Seyyathāpi bhikkhave cattāro daḷhadhammā dhanuggahā susikkhitā katahatthā katūpāsanā catuddisā ṭhitā assu, atha puriso āgaccheyya 'ahaṁ imesaṁ catunnaṁ daḷhadhammānaṁ dhanuggahānaṁ susikkhitānaṁ katahatthānaṁ katūpāsanānaṁ catuddisā kaṇḍe khitte apatiṭṭhite pathaviyaṁ gahetvā āharissāmī' ti. Taṁ kiṁ maññatha bhikkhave, 'javano puriso paramena javena samannāgato'ti alaṁ vacanāyāti. Evaṁ bhanteti. Yathā ca bhikkhave tassa purisassa javo, yathā ca candimasūriyānaṁ javo, tato sīghataro. Yathā ca bhikkhave tassa purisassa javo, yathā ca candimasūriyānaṁ javo, yathā ca yā devatā candimasūriyānaṁ purato dhāvanti, tāsaṁ devatānaṁ javo, tato sīghataraṁ āyusaṅkhārā khīyanti. Tasmātiha bhikkhave evaṁ sikkhitabbaṁ 'appamattā viharissāmā' ti. Evañhi vo bhikkhave sikkhitabban"ti—

imassa suttassa kathitadivasato dutiyadivase bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Satthā attano Buddhavisaye ṭhatvā imesaṁ sattānaṁ āyusaṅkhāre ittare dubbale katvā paridīpento puthujjanabhikkhū ativiya santāsaṁ pāpesi, aho Buddhabalaṁ nāmā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "anacchariyaṁ bhikkhave svāhaṁ idāni sabbaññutaṁ patto āyusaṅkhārānaṁ ittarabhāvaṁ dassetvā bhikkhū saṁvejetvā dhammaṁ desemi, mayā hi pubbe ahetukahaṁsayoniyaṁ nibbattenapi āyusaṅkhārānaṁ ittarabhāvaṁ dassetvā Bārāṇasirājānaṁ ādiṁ katvā sakalarājaparisaṁ saṁvejetvā dhammo desito"ti vatvā atītaṁ āhari.

---

1. Saṁ 1. 456 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto javanahaṁsayoniyaṁ nibbattitvā navutihaṁsasahassaparivuto Cittakūṭe paṭivasati. So ekadivasaṁ jambudīpatale ekasmiṁ sare saparivāro sayaṁjātasāliṁ khāditvā ākāse suvaṇṇakilañjaṁ pattharanto viya mahantena parivārena Bārāṇasinagarassa matthakena mandamandāya vilāsagatiyā Cittakūṭaṁ gacchati. Atha naṁ Bārāṇasirājā disvā "imināpi mādisena raññā bhavitabban"ti amaccānaṁ vatvā tasmiṁ sinehaṁ uppādetvā mālāgandhavilepanaṁ gahetvā mahāsattaṁ oloketvā sabbatūriyāni paggaṇhāpesi. Mahāsatto attano sakkāraṁ karontaṁ disvā haṁse pucchi "rājā mama evarūpaṁ sakkāraṁ karonto kiṁ paccāsīsatī"ti. Tumhehi saddhiṁ mittabhāvaṁ devāti. "Tena hi rañño amhehi saddhiṁ mittabhāvo hotū"ti raññā saddhiṁ mittabhāvaṁ katvā pakkāmi. Athekadivasaṁ rañño uyyānaṁ gatakāle Anotattadahaṁ gantvā ekena pakkhena udakaṁ, ekena candanacuṇṇaṁ ādāya āgantvā rājānaṁ tena udakena nhāpetvā candanacuṇṇena okiritvā mahājanassa passantasseva saparivāro Cittakūṭaṁ agamāsi. Tato paṭṭhāya rājā mahāsattaṁ daṭṭhukāmo hutvā "sahāyo me ajja āgamissati, sahāyo me ajja āgamissatī"ti āgamanamaggaṁ olokento acchati.

Tadā mahāsattassa kaniṭṭhā dve haṁsapotakā "sūriyena saddhiṁ javissāmā"ti mantetvā mahāsattassa ārocesuṁ "mayaṁ sūriyena saddhiṁ javissāmā"ti. Tātā sūriyajavo nāma sīgho, sūriyena saddhiṁ javituṁ na sakkhissatha, antarāva vinassissatha, mā gamitthāti. Te dutiyampi tatiyampi yāciṁsu, bodhisattopi te yāvatatiyaṁ vāresiyeva. Te mānathaddhā attano balaṁ ajānantā mahāsattassa anācikkhitvāva "sūriyena saddhiṁ javissāmā"ti sūriye anuggateyeva gantvā Yugandharamatthake nisīdiṁsu. Mahāsatto te adisvā "kahaṁ nu kho gatā"ti pucchitvā taṁ pavattiṁ sutvā cintesi "te sūriyena saddhiṁ javituṁ na sakkhissanti, antarāva vinassissanti, jīvitaṁ tesaṁ dassāmī"ti. Sopi gantvā Yugandharamatthakeyeva nisīdi. Atha uggate sūriyamaṇḍale haṁsapotakā uppatitvā sūriyena saddhiṁ pakkhandiṁsu, mahāsattopi tehi saddhiṁ pakkhandi.

Kaniṭṭhabhātiko yāva pubbaṇhasamayā javitvā kilami, pakkhasandhīsu aggi-uṭṭhānakālo viya ahosi. So bodhisattassa saññaṁ adāsi "bhātika na sakkomī"ti. Atha naṁ mahāsatto "mā bhāyi, jīvitaṁ te dassāmī"ti pakkhapañjarena parikkhipitvā assāsetvā Cittakūṭapabbataṁ netvā haṁsānaṁ majjhe ṭhapetvā puna pakkhanditvā sūriyaṁ patvā itarena saddhiṁ pāyāsi. Sopi yāva upakaṭṭhamajjhanhikā sūriyena saddhiṁ javitvā kilami, pakkhasandhīsu aggi-uṭṭhānakālo viya ahosi. Tadā[1] bodhisattassa saññaṁ adāsi "bhātika na sakkomī"ti. Tampi mahāsatto tatheva samassāsetvā pakkhapañjarenādāya Cittakūṭameva agamāsi. Tasmiṁ khaṇe sūriyo nabhamajjhaṁ pāpuṇi.

Atha mahāsatto "mama ajja sarīrabalaṁ vīmaṁsissāmī"ti cintetvā ekavegena pakkhanditvā Yugandharamatthake nisīditvā tato uppatitvā ekavegena sūriyaṁ pāpuṇitvā kālena purato, kālena pacchato javitvā cintesi "mayhaṁ suriyena saddhiṁ javanaṁ nāma niratthakaṁ ayonisomanasikārasambhūtaṁ, kiṁ me iminā, Bārāṇasiṁ gantvā mama sahāyakassa rañño atthayuttaṁ dhammayuttaṁ kathaṁ kathessāmī"ti. So nivattitvā sūriye nabhamajjhaṁ anatikkanteyeva sakalacakkavāḷagabbhaṁ antantena anusaṁyāyitvā vegaṁ parihāpento sakalajambudīpaṁ antantena anusaṁyāyitvā Bārāṇasiṁ pāpuṇi. Dvādasayojanikaṁ sakalanagaraṁ haṁsacchannaṁ viya ahosi, chiddaṁ nāma na paññāyi, anukkamena vege parihāyante[2] ākāse chiddāni paññāyiṁsu. Mahāsatto vegaṁ parihāpetvā ākāsato otaritvā sīhapañjarassa abhimukhaṭṭhāne aṭṭhāsi. Rājā "āgato me sahāyo"ti somanassappatto tassa nisīdanatthāya kañcanapīṭhaṁ paññapetvā "samma pavisa, idha nisīdā"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

27. "Idheva haṁsa nipata, piyaṁ me tava dassanaṁ.
Issaro'si anuppatto, yamidhatthi pavedayā"ti.

Tattha **"idhā"ti** kañcanapīṭhaṁ sandhāyāha. **Nipatā**ti nisīda. **Issaro'sī**ti tvaṁ imassa ṭhānassa issaro sāmi hutvā āgatosīti vadati. **Yamidhatthi**

1. Tato (Sī, Syā, I)
2. Parihāpente (Syā)

pavedayāti yaṁ imasmiṁ nivesane atthi, taṁ aparisaṅkanto amhākaṁ kathehīti.

Mahāsatto kañcanapīṭhe nisīdi. Rājā satapākasahassapākehi telehi tassa pakkhantarāni makkhetvā kañcanataṭṭake madhulāje ca madhurodakañca sakkharodakañca dāpetvā madhurapaṭisanthāraṁ katvā "samma tvaṁ ekakova āgatosi, kuhiṁ agamitthā"ti pucchi. So taṁ pavattiṁ vitthārena kathesi. Atha naṁ rājā āha "samma mamapi sūriyena saddhiṁ javitavegaṁ dassehī"ti. Mahārāja na sakkā so vego dassetunti. Tena hi me sarikkhakamattaṁ dassehīti. Sādhu mahārāja sarikkhakamattaṁ dassessāmi, akkhaṇavedhī dhanuggahe sannipātehīti. Rājā sannipātesi. Mahāsatto cattāro dhanuggahe gahetvā nivesanā oruyha rājaṅgaṇe silāthambhaṁ nikhaṇāpetvā attano gīvāyaṁ ghaṇṭaṁ[1] bandhāpetvā silāthambhamatthake nisīditvā cattāro dhanuggahe thambhaṁ nissāya catuddisābhimukhe ṭhapetvā "mahārāja ime cattāro janā ekappahāreneva catuddisābhimukhā cattāri kaṇḍāni khipantu, tāni ahaṁ pathaviṁ appattāneva āharitvā etesaṁ pādamūle pātessāmi, mama kaṇḍagahaṇatthāya gatabhāvaṁ ghaṇṭasaddasaññāya jāneyyāsi, maṁ pana na passissasī"ti[2] vatvā tehi ekappahāreneva khittakaṇḍāni āharitvā tesaṁ pādamūle pātetvā silāthambhamatthake nisinnameva attānaṁ dassetvā "diṭṭho te mahārāja mayhaṁ vego"ti vatvā "mahārāja ayaṁ vego mayhaṁ neva uttamo, majjhimo, paritto lāmakavego esa, evaṁsīgho mahārāja amhākaṁ vego"ti āha.

Atha naṁ rājā pucchi "samma atthi pana tumhākaṁ vegato añño sīghataro vego"ti. "Āma mahārāja amhākaṁ uttamavegatopi sataguṇena sahassaguṇena satasahassaguṇena imesaṁ sattānaṁ āyusaṅkhārā sīghataraṁ khīyanti bhijjanti, khayaṁ gacchantī"ti khaṇikanirodhavasena rūpadhammānaṁ nirodhaṁ dasseti, tato nāmadhammānaṁ[3]. Rājā mahāsattassa kathaṁ sutvā maraṇabhayabhīto satiṁ paccupaṭṭhāpetuṁ asakkonto bhūmiyaṁ pati, mahājano utrāsaṁ patto ahosi. Rañño mukhaṁ udakena

---

1. Kaṇḍaṁ (Syā) ghaṇṭikaṁ (Ka) 2. Ahaṁ pana na paññāyissāmīti (Sī, Syā, I)

3. Khaṇikanirodhavasena arūpadhammānaṁ bhedaṁ dasseti (Sī, Syā)

siñcitvā satiṁ labhāpesi. Atha naṁ mahāsatto "mahārāja mā bhāyi, maraṇassatiṁ bhāvehi, dhammaṁ carāhi, dānādīni puññāni karohi, appamatto hohi devā"ti ovadi. Atha rājā "sāmi mayaṁ tumhādisena ñāṇabalasampannena ācariyena vinā vasituṁ[1] na sakkhissāma, Cittakūṭaṁ agantvā mayhaṁ dhammaṁ desento mayhaṁ ovādācariyo hutvā idheva vasāhī"ti yācanto dve gāthā abhāsi—

28. "Savanena ekassa piyā bhavanti,
Disvā pane'kassa viyeti chando[2].
Disvā ca sutvā ca piyā bhavanti,
Kaccinnu me pīyasi dassanena.

29. Savanena piyo mesi, bhiyyo cāgamma dassanaṁ.
Evaṁ piyadassano me, vasa haṁsa mamantike"ti.

Tāsaṁ attho—samma haṁsarāja savanena ekassa ekacce piyā honti, "evaṁ guṇo nāmā"ti sutvā savanena piyāyati, ekassa pana ekacce disvāva chando vigacchati, pemaṁ antaradhāyati, khādituṁ āgatā yakkhā viya upaṭṭhahanti, ekassa ekacce disvā ca sutvā cāti ubhayathāpi piyā honti, tena taṁ pucchāmi. **Kaccinnu me pīyasi dassanenā**ti kacci nu tvaṁ maṁ piyāyasi, mayhaṁ pana tvaṁ savanena piyova, dassanaṁ panāgamma atipiyova. Evaṁ mama piyadassano samāno Cittakūṭaṁ agantvā idha mama santike vasāti.

Bodhisatto āha—

30. "Vaseyyāma tavā'gāre, niccaṁ sakkatapūjitā.
Matto ca ekadā vajje, haṁsarājaṁ pacantu me"ti.

Tattha **matto ca ekadā**ti mahārāja mayaṁ tava ghare niccaṁ pūjitā vaseyyāma, tvaṁ pana kadāci surāmadamatto maṁsakhādanatthaṁ "haṁsarājaṁ pacantu me"ti vadeyyāsi, atha evaṁ tava anujīvino maṁ māretvā paceyyuṁ, tadāhaṁ kiṁ karissāmīti.

---

1. Vattituṁ (Ka)
2. Viyogachando (Syā), viheti chando (I)

Athassa rājā "tena hi majjameva na pivissāmī"ti paṭiññaṁ dātuṁ imaṁ gāthamāha—

31. "Dhiratthu taṁ majjapānaṁ, yaṁ me piyataraṁ tayā.
Na cāpi majjaṁ pissāmi, yāva me vacchasī ghare"ti.

Tato paraṁ bodhisatto cha gāthā āha—

32. "Suvijānaṁ siṅgālānaṁ, sakuṇānañca[1] vassitaṁ.
Manussavassitaṁ rāja, dubbijānataraṁ tato.

33. Api ce maññatī poso, ñāti mitto sakhāti vā.
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso.

34. Yasmiṁ mano nivisati, avidūre sahāpi so.
Santikepi hi so dūre, yasmiṁ nāvisate[2] mano.

35. Antopi so hoti pasannacitto,
Pāraṁ samuddassa pasannacitto.
Antopi so hoti paduṭṭhacitto,
Pāraṁ samuddassa paduṭṭhacitto.

36. Saṁvasantā vivasanti, ye disā te rathesabha.
Ārā santo[3] saṁvasanti, manasā raṭṭhavaḍḍhana.

37. Aticiraṁ nivāsena, piyo bhavati appiyo.
Āmanta kho taṁ gacchāma, purā te homa appiyā"ti.

Tattha **vassitan**ti mahārāja tiracchānagatā ujuhadayā, tena tesaṁ vassitaṁ suvijānaṁ, manussā pana kakkhaḷā, tasmā tesaṁ vacanaṁ dubbijānataranti attho. **Yo pubbe**ti yo puggalo paṭhamameva attamano hutvā "tvaṁ mayhaṁ ñātako mitto pāṇasamo sakhā"ti api evaṁ maññati, sveva pacchā diso verī sampajjati, evaṁ dubbijānaṁ nāma manussahadayanti. **Nivisatī**ti mahārāja yasmiṁ puggale pemavasena mano nivisati, so

1. Sakuntānañca (Sī, Syā, I) 2. Yasmā vivasate (Sī, Syā, I) 3. Ārā ṭhitā (Syā, Ka)

dūre vasantopi avidūre sahāpi vasatiyeva nāma. Yasmiṁ pana puggale mano na nivisati apeti, so santike vasantopi dūreyeva.

Antopi so hotīti mahārāja yo sahāyo pasannacitto, so cittena allīnattā[1] pāraṁ samuddassa vasantopi antoyeva hoti. Yo pana paduṭṭhacitto, so cittena anallīnattā anto vasantopi pāraṁ samuddassa nāma. **Ye disā te**ti ye verino paccatthikā, te ekato vasantāpi dūre vasantiyeva nāma. Santo pana paṇḍitā ārā ṭhitāpi mettābhāvitena manasā āvajjentā saṁvasantiyeva. **Purā te homā**ti yāva tava appiyā na homa, tāvadeva taṁ āmantetvā gacchāmāti vadati.

Atha naṁ rāja āha—

38. "Evaṁ ce yācamānānaṁ, añjaliṁ nāvabujjhasi.
Paricārakānaṁ sataṁ[2], vacanaṁ na karosi no.
Evaṁ taṁ abhiyācāma, puna kayirāsi pariyāyan"ti.

Tattha **evaṁ ce**ti sace haṁsarāja evaṁ añjaliṁ paggayha yācamānānaṁ amhākaṁ imaṁ añjaliṁ nāvabujjhasi, tava paricārakānaṁ samānānaṁ vacanaṁ na karosi, atha naṁ evaṁ yācāma. **Puna kayirāsi pariyāyan**ti kālena kālaṁ idha āgamanāya vāraṁ kareyyāsīti attho.

Tato bodhisatto āha—

39. "Evaṁ ce no viharataṁ, antarāyo na hessati.
Tuyhaṁ cāpi[3] mahārāja, mayhaṁ ca[4] raṭṭhavaḍḍhana.
Appeva nāma passemu, ahorattānamaccaye"ti.

Tattha **evaṁ ce no**ti mahārāja mā cintayittha, sace amhākampi evaṁ viharantānaṁ jīvitantarāyo na bhavissati, appeva nāma ubho aññamaññaṁ passissāma, apica tvaṁ dinnaṁ ovādameva mama ṭhāne ṭhapetvā evaṁ ittarajīvite lokasannivāse appamatto hutvā dānādīni puññāni karonto dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṁ kārehi,

---

1. Allīyitattā (Syā), allīyattā (Ka)
2. Santānaṁ (Sī, Syā)
3. Vāpi (Syā, I)
4. Vā (Syā, I)

evañhi me ovādaṁ karonto maṁ passissatiyevāti. Evaṁ mahāsatto rājānaṁ ovaditvā Cittakūṭapabbatameva gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbe tiracchānayoniyaṁ nibbattenapi mayā āyusaṅkhārānaṁ dubbalabhāvaṁ dassetvā dhammo desito"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, kaniṭṭho Moggallāno, majjhimo Sāriputto, sesahaṁsagaṇā Buddhaparisā, javanahaṁso pana ahameva ahosin"ti.

Javanahaṁsajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Cūḷanāradajātakavaṇṇanā (477)

Na te kaṭṭhāni bhinnānīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthivāsino kirekassa kulassa pannarasasoḷasavassuddesikā dhītā ahosi sobhaggappattā, na ca naṁ koci vāresi. Athassā mātā cintesi "mama dhītā vayappattā, na ca naṁ koci vāreti, āmisena macchaṁ viya etāya ekaṁ sākiyabhikkhuṁ palobhetvā uppabbājetvā taṁ nissāya jīvissāmī"ti. Tadā ca Sāvatthivāsī eko kulaputto sāsane uraṁ datvā pabbajitvā upasampannakālato paṭṭhāya sikkhākāmataṁ pahāya ālasiyo sarīramaṇḍanamanuyutto vihāsi. Mahā-upāsikā gehe yāgukhādanīyabhojanīyāni sampādetvā dvāre ṭhatvā antaravīthiyā gacchantesu bhikkhūsu ekaṁ bhikkhuṁ rasataṇhāya bandhitvā gahetuṁ sakkuṇeyyarūpaṁ upadhārentī tepiṭaka-ābhidhammikavinayadharānaṁ mahantena parivārena gacchantānaṁ antare kañci gayhupagaṁ adisvā tesaṁ pacchato gacchantānaṁ madhuradhammakathikānaṁ acchinnavalāhakasadisānaṁ[1] piṇḍapātikānampi antare kañci adisvāva ekaṁ yāva bahi apaṅgā[2] akkhīni añjetvā kese osaṇhetvā dukūlantaravāsakaṁ nivāsetvā ghaṭitamaṭṭhaṁ cīvaraṁ pārupitvā maṇivaṇṇapattaṁ ādāya manoramaṁ chattaṁ dhārayamānaṁ vissaṭṭhindriyaṁ kāyadaḷhibahulaṁ āgacchantaṁ disvā "imaṁ sakkā gaṇhitun"ti gantvā vanditvā pattaṁ gahetvā

---

1. Channavalāhakasadisānaṁ (Sī), chinnavalāhakasadisānaṁ (Syā, I)
2. Aṅgapaccaṅgāni (Ka)

“etha bhante”ti gharaṁ ānetvā nisīdāpetvā yāgu-ādīhi parivisitvā katabhattakiccaṁ taṁ bhikkhuṁ “bhante ito paṭṭhāya idhevāgaccheyyāthā”ti āha. Sopi tato paṭṭhāya tattheva gantvā aparabhāge vissāsiko ahosi.

Athekadivasaṁ mahā-upāsikā tassa savanapathe ṭhatvā “imasmiṁ gehe upabhogaparibhogamattā atthi, tathārūpo pana me putto vā jāmātā vā gehaṁ vicārituṁ samattho natthī”ti āha. So tassā vacanaṁ sutvā “kimatthaṁ nu kho kathetī”ti thokaṁ hadaye viddho viya ahosi. Sā dhītaraṁ āha “imaṁ palobhetvā tava vase vattāpehī”ti. Sā tato paṭṭhāya maṇḍitapasādhitā itthikuttavilāsehi taṁ palobhesi. Thullakumārikāti na ca thūlasarīrā daṭṭhabbā, thūlā vā hotu kisā vā, pañcakāmaguṇikarāgena pana thūlatāya “thullakumārikā”ti vuccati. So daharo kilesavasiko hutvā “na dānāhaṁ Buddhasāsane patiṭṭhātuṁ sakkhissāmī”ti cintetvā “vihāraṁ gantvā pattacīvaraṁ niyyādetvā asukaṭṭhānaṁ nāma gamissāmi, tatra me vatthāni pesethā”ti vatvā vihāraṁ gantvā pattacīvaraṁ niyyādetvā “ukkaṇṭhitosmī”ti ācariyupajjhāye āha. Te taṁ ādāya Satthu santikaṁ netvā “ayaṁ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti ārocesuṁ. Satthā “saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṁ bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpitosī”ti vatvā “thullakumārikāya bhante”ti vutte “bhikkhu pubbepesā tava araññe vasantassa brahmacariyantarāyaṁ katvā mahantaṁ anatthamakāsi, puna tvaṁ etameva nissāya kasmā ukkaṇṭhitosī”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe mahābhoge brāhmaṇakule nibbattitvā uggahitasippo kuṭumbaṁ saṇṭhapesi, athassa bhariyā ekaṁ puttaṁ vijāyitvā kālamakāsi. So “yatheva me piyabhariyāya, evaṁ mayipi maraṇaṁ āgamissati[1], kiṁ me gharāvāsena, pabbajissāmī”ti cintetvā kāme pahāya puttaṁ ādāya himavantaṁ pavisitvā tena saddhiṁ isipabbajjaṁ pabbajitvā jhānābhiññā nibbattetvā vanamūlaphalāhāro araññe vihāsi. Tadā paccantavāsino corā janapadaṁ

1. Mayhampi maraṇaṁ na lajjissati (I, Ka)

pavisitvā gāmaṁ paharitvā karamare gahetvā bhaṇḍikaṁ ukkhipāpetvā puna paccantaṁ pāpayiṁsu. Tesaṁ antare ekā abhirūpā kumārikā kerāṭikapaññāya samannāgatā cintesi "ime amhe gahetvā dāsibhogena paribhuñjissanti, ekena upāyena palāyituṁ vaṭṭatī"ti. Sā "sāmi sarīrakiccaṁ kātukāmāmhi, thokaṁ paṭikkamitvā tiṭṭhathā"ti vatvā core vañcetvā palāyitvā araññaṁ pavisantī bodhisattassa puttaṁ assame ṭhapetvā phalāphalatthāya gatakāle pubbaṇhasamaye taṁ assamaṁ pāpuṇitvā taṁ Tāpasakumāraṁ kāmaratiyā palobhetvā sīlamassa bhinditvā attano vase vattetvā "kiṁ te araññavāsena, ehi gāmaṁ gantvā vasissāma, tatra hi rūpādayokāmaguṇā sulabhā"ti āha. Sopi "sādhū"ti sampaṭicchitvā "pitā tāva me araññato phalāphalaṁ āharituṁ gato, taṁ disvā ubhopi ekatova gamissāmā"ti āha.

Sā cintesi "ayaṁ taruṇadārako na kiñci jānāti, pitarā panassa mahallakakāle pabbajitena bhavitabbaṁ, so āgantvā 'idha kiṁ karosī"ti maṁ pothetvā pāde gahetvā kaḍḍhetvā araññe khipissati, tasmiṁ anāgateyeva palāyissāmī"ti. Atha naṁ "ahaṁ purato gacchāmi, tvaṁ pacchā āgaccheyyāsī"ti vatvā maggasaññaṁ ācikkhitvā pakkāmi. So tassā gatakālato paṭṭhāya uppannadomanasso yathā pure kiñci vattaṁ akatvā sasīsaṁ pārupitvā antopaṇṇasālāya pajjhāyanto nipajji. Mahāsatto phalāphalaṁ ādāya āgantvā tassā padavalañjaṁ disvā "ayaṁ mātugāmassa padavalañjo, "puttassa mama sīlaṁ bhinnaṁ bhavissatī"ti cintento paṇṇasālaṁ pavisitvā phalāphalaṁ otāretvā puttaṁ pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

40. "Na te kaṭṭhāni bhinnāni, na te udakamābhataṁ.
Aggīpi te na hāpito, kinnu mandova jhāyasī"ti.

Tattha **aggīpi te na hāpito**ti[1] aggipi te na jālito. **Mandovā**ti nippañño andhabālo viya.

So pitu kathaṁ sutvā uṭṭhāya pitaraṁ vanditvā gāraveneva araññavāse anussāhaṁ pavedento gāthādvayamāha—

1. Na hāsitoti (Sī, Syā)

41. “Na ussahe vane vatthuṁ, Kassapā’mantayāmi taṁ.
Dukkho vāso araññamhi, raṭṭhaṁ icchāmi gantave.

42. Yathā ahaṁ ito gantvā, yasmiṁ janapade vasaṁ.
Ācāraṁ brahme[1] sikkheyyaṁ, taṁ dhammaṁ anusāsa man”ti.

Tattha **Kassapā’mantayāmi tan**ti Kassapa āmantayāmi taṁ. **Gantave**ti gantuṁ. **Ācāran**ti yasmiṁ janapade vasāmi, tattha vasanto yathā ācāraṁ janapadacārittaṁ sikkheyyaṁ jāneyyaṁ, taṁ dhammaṁ anusāsa ovadāhīti vadati.

Mahāsatto “sādhu tāta desacārittaṁ te kathessāmī”ti vatvā gāthādvayamāha—

43. “Sace araññaṁ hitvāna, vanamūlaphalāni ca.
Raṭṭhe rocayase vāsaṁ, taṁ dhammaṁ nisāmehi me.

44. Visaṁ mā paṭisevittho[2], papātaṁ parivajjaya.
Paṅke ca mā visīdittho, yatto cāsīvise care”ti.

Tattha **dhamman**ti sace raṭṭhavāsaṁ rocesi, tena hi tvaṁ janapadacārittaṁ dhammaṁ nisāmehi. **Yatto cāsīvise**ti āsīvisassa santike yatto paṭiyatto careyyāsi, sakkonto āsīvisaṁ parivajjeyyāsīti attho.

Tāpasakumāro saṁkhittena bhāsitassa atthaṁ ajānanto pucchi—

45. “Kinnu visaṁ papāto vā, paṅko vā brahmacārinaṁ.
Kaṁ tvaṁ āsīvisaṁ brūsi, taṁ me akkhāhi pucchito”ti.

Itaropissa byākāsi—

46. Āsavo tāta lokasmiṁ, surā nāma pavuccati.
Manuñño[3] surabhī vaggu, sādu khuddarasūpamo[4].
Visaṁ tadāhu ariyā se, brahmacariyassa Nārada.

---

1. Brahmaṁ (Ka)
2. Paṭisevittha (Syā, Ka)
3. Manuññā (Sī, Syā, I)
4. Madhukhuddarasūpamā (Sī, Syā)

47. Itthiyo tāta lokasmiṁ, pamattaṁ pamathenti tā.
Haranti yuvino[1] cittaṁ, tūlaṁ bhaṭṭhaṁva māluto.
Papāto eso akkhāto, brahmacariyassa Nārada.

48. Lābho siloko sakkāro, pūjā parakulesu ca.
Paṅko eso ca akkhāto, brahmacariyassa Nārada.

49. Sasatthā[2] tāta rājāno, āvasanti mahiṁ imaṁ.
Te tādise manussinde, mahante tāta Nārada.

50. Issarānaṁ adhipatīnaṁ, na tesaṁ pādato care.
Āsīvisoti[3] akkhāto, brahmacariyassa Nārada.

51. Bhattattho bhattakāle ca, yaṁ gehamupasaṅkame.
Yadettha kusalaṁ jaññā, tattha ghāsesanaṁ care.

52. Pavisitvā parakulaṁ, pānatthaṁ[4] bhojanāya vā.
Mitaṁ khāde mitaṁ bhuñje, na ca rūpe manaṁ kare.

53. Goṭṭhaṁ majjaṁ kirāṭañca[5], sabhā nikiraṇāni ca.
Ārakā parivajjehi, yānī'va visamaṁ pathan"ti.

Tattha **āsavo**ti pupphāsavādi. **Visaṁ tadāhū**ti taṁ āsavasaṅkhātaṁ suraṁ ariyā "brahmacariyassa visan"ti vadanti. **Pamattan**ti muṭṭhassatiṁ. **Tūlaṁ bhaṭṭhaṁvā**ti rukkhā bhassitvā patitatūlaṁ viya. **Akkhāto**ti Buddhādīhi kathito. **Siloko**ti kittivaṇṇo. **Sakkāro**ti añjalikammādi. **Pūjā**ti gandhamālādīhi pūjā. **Paṅko**ti esa osīdāpanaṭṭhena "paṅko"ti akkhāto. **Mahante**ti mahantabhāvappatte. **Na tesaṁ pādato care**ti tesaṁ santike na care, rājakulūpako na bhaveyyāsīti attho. Rājāno hi āsīvisā viya muhutteneva kujjhitvā anayabyasanaṁ pāpenti. Apica antepurappavesane vuttādīnavavasenapettha attho veditabbo.

---

1. Munino (Ka) 2. Mahantā (Syā, Ka) 3. Āsīviso so (Sī, I)
4. Pānattho (I), pānassa (Syā) 5. Kirāsañca (Sī, Syā), kirāsaṁ vā (I)

Bhattatthoti bhattena atthiko hutvā. **Yadettha kusalan**ti yaṁ tesu upasaṅkamitabbesu gehesu kusalaṁ anavajjaṁ pañca-agocararahitaṁ jāneyyāsi, tattha ghāsesanaṁ careyyāsīti attho. **Na ca rūpe manaṁ kare**ti parakule mattaññū hutvā bhojanaṁ bhuñjantopi tattha itthirūpe manaṁ mā kareyyāsi, mā cakkhuṁ ummīletvā itthirūpe nimittaṁ gaṇheyyāsīti vadati. **Goṭṭhaṁ majjaṁ kirāṭan**ti ayaṁ potthakesu pāṭho, Aṭṭhakathāyaṁ pana "goṭṭhaṁ majjaṁ kirāsañcā"ti vatvā "**goṭṭhan**ti gunnaṁ ṭhitaṭṭhānaṁ. **Majjan**ti pānāgāraṁ. **Kirāsan**ti dhuttakerāṭikajanan"ti vuttaṁ. **Sabhā nikiraṇāni cā**ti[1] sabhāyo ca hiraññasuvaṇṇānaṁ nikiraṇaṭṭhānāni ca[2]. **Ārakā**ti etāni sabbāni dūrato parivajjeyyāsi. **Yānī'vā**ti sappitelayānena gacchanto visamaṁ maggaṁ viya.

Māṇavo pitu kathentasseva satiṁ paṭilabhitvā "tāta alaṁ me manussapathenā"ti āha. Athassa pitā mettādibhāvanaṁ ācikkhi. So tassovāde ṭhatvā na cirasseva jhānābhiññā nibbattesi. Ubhopi pitāputtā aparihīnajjhānā kālaṁ katvā brahmaloke nibbattiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā sā kumārikā ayaṁ kumārikā ahosi, Tāpasakumāro ukkaṇṭhitabhikkhu, pitā pana ahameva ahosin"ti.

Cūḷanāradajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Dūtajātakavaṇṇanā (478)

Dūte te brahme pāhesinti idaṁ Satthā Jetavane viharanto attano paññāpasaṁsanaṁ ārabbha kathesi. Dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "passatha āvuso Dasabalassa upāyakosallaṁ, Nandassa Sakyaputtassa accharāgaṇaṁ dassetvā arahattaṁ adāsi, Cūḷapanthakassa pilotikaṁ datvā saha paṭisambhidāhi arahattaṁ adāsi, kammāraputtassa padumaṁ dassetvā arahattaṁ adāsi, evaṁ nānā-upāyehi satte

---

1. Sabhādhikaraṇāni cāti (Syā)
2. Karaṇaṭṭhānañca (Sī), nidhiṭhānaṁ (Syā), karaṇaṭṭhānāni ca (I)

vinetī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave Tathāgato idāneva 'iminā idaṁ hotī'ti upāyakusalo, pubbepi upāyakusaloyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente janapado ahiraññо ahosi. So hi janapadaṁ pīḷetvā dhanameva saṁkaḍḍhi. Tadā bodhisatto Kāsigāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilaṁ gantvā "pacchā dhammena bhikkhaṁ caritvā ācariyadhanaṁ āharissāmī"ti vatvā sippaṁ paṭṭhapetvā niṭṭhitasippo anuyogaṁ datvā "ācariya tumhākaṁ dhanaṁ āharissāmī"ti āpucchitvā nikkhamma janapade caranto dhammena samena pariyesitvā satta nikkhe labhitvā "ācariyassa dassāmī"ti gacchanto antarāmagge gaṅgaṁ otarituṁ nāvaṁ abhiruhi. Tassa tattha nāvāya viparivattamānāya taṁ suvaṇṇaṁ udake pati. So cintesi "dullabhaṁ hiraññaṁ, janapade puna ācariyadhane pariyesiyamāne papañco bhavissati, yannūnāhaṁ Gaṅgātīreyeva nirāhāro nisīdeyyaṁ, tassa me nisinnabhāvaṁ anupubbena rājā jānissati, tato amacce pesessati, ahaṁ tehi saddhiṁ na mantessāmi, tato rājā sayaṁ āgamissati, iminā upāyena tassa santike ācariyadhanaṁ labhissāmī"ti. So Gaṅgātīre uttarisāṭakaṁ pārupitvā yaññasuttaṁ bahi ṭhapetvā rajatapaṭṭavaṇṇe vālukatale suvaṇṇapaṭimā viya nisīdi. Taṁ nirāhāraṁ nisinnaṁ disvā mahājano "kasmā nisinnosī"ti pucchi, kassaci na kathesi. Punadivase dvāragāmavāsino tassa tattha nisinnabhāvaṁ sutvā āgantvā pucchiṁsu, tesampi na kathesi. Te tassa kilamathaṁ[1] disvā paridevantā pakkamiṁsu. Tatiyadivase nagaravāsino āgamiṁsu, catutthadivase nagarato issarajanā, pañcamadivase rājapurisā. Chaṭṭhadivase rājā amacce pesesi, tehipi saddhiṁ na kathesi. Sattamadivase rājā bhayaṭṭito hutvā tassa santikaṁ gantvā pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

54. "Dūte te brahme[2] pāhesiṁ, Gaṅgārasmi jhāyato.
Tesaṁ puṭṭho na byākāsi, dukkhaṁ guyhamataṁ nu te"ti.

---

1. Kilamantattaṁ (Ka)
2. Dūte brāhmaṇa (Ka)

Tattha **dukkhaṁ guyhamataṁ**[1] **nu te**ti kiṁ nu kho brāhmaṇa yaṁ tava dukkhaṁ uppannaṁ, taṁ te guyhameva mataṁ[2], na aññassa ācikkhitabbanti.

Taṁ sutvā mahāsatto "mahārāja dukkhaṁ nāma harituṁ samatthasseva ācikkhitabbaṁ, na aññassā"ti vatvā satta gāthā abhāsi—

55. "Sace te dukkhamuppajje, Kāsīnaṁ raṭṭhavaḍḍhana.
Mā kho naṁ tassa akkhāhi, yo taṁ dukkhā na mocaye.

56. Yo tassa dukkhajātassa, ekaṅgamapi bhāgaso[3].
Vippamoceyya dhammena, kāmaṁ tassa pavedaya[4].

57. Suvijānaṁ siṅgālānaṁ, sakuṇānañca vassitaṁ.
Manussavassitaṁ rāja, dubbijānataraṁ tato.

58. Api ce maññatī poso, ñāti mitto sakhāti vā.
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso.

59. Yo attano dukkha'manānupuṭṭho,
Pavedaye jantu akālarūpe.
Ānandino tassa bhavanti'mittā,
Hitesino tassa dukhī bhavanti.

60. Kālañca ñatvāna tathāvidhassa,
Medhāvinaṁ ekamanaṁ viditvā.
Akkheyya tibbāni parassa dhīro,
Saṇhaṁ giraṁ atthavatiṁ pamuñce.

61. Sace ca jaññā avisayha'mattano,
Na te hi[5] mayhaṁ sukhāgamāya.
Ekova tibbāni saheyya dhīro,
Saccaṁ hirottappa'mapekkhamāno"ti.

1. Tuyhaṁ mataṁ (Syā, Ka) 2. Tuyhameva mataṁ (Syā, Ka), guyhanti mataṁ (I)
3. Ekantaṁ api bhāsato (Sī, Syā, I)
4. Pavedaye (Sī, Syā) 5. Nāyaṁ nīti (Sī, Syā, I)

Tattha **uppajje**ti sace tava uppajjeyya. **Mā akkhāhī**ti mā kathehi. **Dubbijānataraṁ tato**ti tato tiracchānagatavassitatopi dubbijānataraṁ, tasmā tathato ajānitvā harituṁ asamatthassa attano dukkhaṁ na kathetabbamevāti[1]. **Api ce**ti gāthā vuttatthāva. **Anānupuṭṭho**ti punappunaṁ puṭṭho. **Pavedaye**ti katheti. **Akālarūpe**ti akāle. **Kālan**ti attano guyhassa kathanakālaṁ. **Tathāvidhassā**ti paṇḍitapurisaṁ attanā saddhiṁ ekamanaṁ viditvā tathāvidhassa ācikkheyya. **Tibbānī**ti dukkhāni[2].

Saceti yadi attano dukkhaṁ avisayhaṁ[3] attano vā paresaṁ vā purisakārena atekicchaṁ jāneyya. **Te hī**ti te eva lokapaveṇikā[4], aṭṭhalokadhammāti attho. Idaṁ vuttaṁ hoti—atha ayaṁ lokapaveṇī na mayhaṁ eva sukhāgamāya uppannā, aṭṭhahi[5] lokadhammehi parimutto nāma natthi, evaṁ sante sukhameva patthentena parassa dukkhāropanaṁ nāma na yuttaṁ, netaṁ hirottappasampannena kattabbaṁ, atthi ca me hirī ottappanti saccaṁ saṁvijjamānaṁ attani[6] hirottappaṁ apekkhamānova aññassa anārocetvā ekova tibbāni saheyya dhīroti.

Evaṁ mahāsatto sattahi gāthāhi rañño dhammaṁ desetvā attano ācariyadhanassa pariyesitabhāvaṁ dassento catasso gāthā abhāsi—

62. “Ahaṁ raṭṭhe vicaranto, nigame rājadhāniyo.
Bhikkhamāno mahārāja, ācariyassa dhanatthiko.

63. Gahapatī rājapurise, mahāsāle ca brāhmaṇe.
Alatthaṁ satta nikkhāni, suvaṇṇassa janādhipa.
Te me naṭṭhā mahārāja, tasmā socāmahaṁ bhusaṁ.

64. Purisā te mahārāja, manasā’nuvicintitā.
Nālaṁ dukkhā pamocetuṁ, tasmā tesaṁ na byāhariṁ.

---

1. Na kathetabbaṁ devāti (I, Ka)
2. Tippānīti kharāni (I)
3. Pasayha (Ka)
4. Nītīti lokapaveṇi (Sī, Syā, I)
5. Uppannehi (Sī, Syā, Ka)
6. Attano (Ka)

65. Tvañca kho me mahārāja, manasā'nuvicintito.
Alaṁ dukkhā pamocetuṁ, tasmā tuyhaṁ pavedayin"ti.

Tattha **bhikkhamāno**ti ete gahapati-ādayo yācamāno. **Te me**ti te satta nikkhā mama gaṅgaṁ tarantassa naṭṭhā, Gaṅgāyaṁ patitā. **Purisā te**ti mahārāja tava dūtapurisā. **Anuvicintitā**ti "nālaṁ ime maṁ dukkhā mocetun"ti mayā ñātā. **Tasmā**ti tena kāraṇena tesaṁ attano dukkhaṁ nācikkhiṁ. **Pavedayin**ti kathesiṁ.

Rājā tassa dhammakathaṁ sutvā "mā cintayi brāhmaṇa, ahaṁ te ācariyadhanaṁ dassāmī"ti dviguṇadhanamadāsi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā osānagāthamāha—

66. "Tassā'dāsi pasannatto[1], Kāsīnaṁ raṭṭhavaḍḍhano.
Jātarūpamaye nikkhe, suvaṇṇassa catuddasā"ti.

Tattha **jātarūpamaye**ti te suvaṇṇassa catuddassa nikkhe jātarūpamayeyeva adāsi, na yassa vā tassa vā suvaṇṇassāti attho.

Mahāsatto rañño ovādaṁ datvā ācariyassa dhanaṁ datvā dānādīni puññāni katvā rājāpi tassovāde ṭhito dhammena rajjaṁ kāretvā ubhopi yathākammaṁ gatā.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato upāyakusaloyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, ācariyo Sāriputto, brāhmaṇamāṇavo pana ahameva ahosin"ti.

Dūtajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Kāliṅgabodhijātakavaṇṇanā (479)

Rājā kāliṅgo cakkavattīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Ānandattherena kataṁ mahābodhipūjaṁ ārabbha kathesi. Veneyyasaṅgahatthāya hi Tathāgate janapadacārikaṁ pakkante Sāvatthivāsino gandhamālādihatthā Jetavanaṁ gantvā aññaṁ pūjanīyaṭṭhānaṁ alabhitvā Gandhakuṭidvāre

---

1. Pasannacitto (Syā, Ka)

pātetvā gacchanti, te uḷārapāmojjā na honti. Taṁ kāraṇaṁ ñatvā Anāthapiṇḍiko Tathāgatassa Jetavanaṁ āgatakāle Ānandattherassa santikaṁ gantvā "bhante ayaṁ vihāro Tathāgate cārikaṁ pakkante nipaccayo hoti, manussānaṁ gandhamālādīhi pūjanīyaṭṭhānaṁ na hoti, sādhu bhante Tathāgatassa imamatthaṁ ārocetvā ekassa pūjanīyaṭṭhānassa sakkuṇeyyabhāvaṁ jānāthā"ti āha. So 'sādhū"ti sampaṭicchitvā Tathāgataṁ pucchi "kati nu kho bhante cetiyānī"ti. Tīṇi Ānandāti. Katamāni bhante tīṇīti. Sārīrikaṁ pāribhogikaṁ[1] uddissakanti. Sakkā pana bhante tumhesu dharantesuyeva cetiyaṁ kātunti. Ānanda sārīrikaṁ na sakkā kātuṁ. Tañhi Buddhānaṁ parinibbānakāle hoti, uddissakaṁ avatthukaṁ mamāyanamattameva[2] hoti, Buddhehi paribhutto Mahābodhirukkho Buddhesu dharantesupi cetiyamevāti. Bhante tumhesu pakkantesu Jetavanavihāro appaṭisaraṇo hoti, mahājano pūjanīyaṭṭhānaṁ na labhati, mahābhodhito bījaṁ āharitvā Jetavanadvāre ropessāmi bhanteti. Sādhu Ānanda ropehi, evaṁ sante Jetavane mama nibaddhavāso viya bhavissatīti.

Thero Kosalanarindassa Anāthapiṇḍikassa Visākhādīnañca ārocetvā Jetavanadvāre bodhiropanaṭṭhāne āvāṭaṁ khaṇāpetvā Mahāmoggallānattheraṁ āha "bhante ahaṁ Jetavanadvāre bodhiṁ ropessāmi, mahābodhito me bodhipakkaṁ āharathā"ti. Thero "sādhū"ti sampaṭicchitvā ākāsena Bodhimaṇḍaṁ gantvā vaṇṭā parigalantaṁ pakkaṁ bhūmiṁ asampattameva cīvarena sampaṭicchitvā gahetvā Ānandattherassa adāsi. Ānandatthero "ajja bodhiṁ ropessāmī"ti Kosalarājādīnaṁ ārocesi. Rājā sāyanhasamaye mahantena parivārena sabbūpakaraṇāni gāhāpetvā āgami, tathā Anāthapiṇḍiko Visākhā ca añño ca saddho jano. Thero mahābodhiropanaṭṭhāne mahantaṁ suvaṇṇakaṭāhaṁ ṭhapetvā heṭṭhā chiddaṁ kāretvā gandhakalalassa pūretvā "idaṁ bodhipakkaṁ ropehi mahārājā"ti rañño adāsi. So cintesi "rajjaṁ nāma na sabbakālaṁ amhākaṁ hatthe tiṭṭhati, idaṁ mayā Anāthapiṇḍikena ropāpetuṁ

1. Paribhogiyaṁ (Ka) 2. Uddissakaṁ paribhogiyañca sakkā (Ka)

vaṭṭatī”ti. Sotaṁ bodhipakkaṁ mahāseṭṭhissa hatthe ṭhapesi. Anāthapiṇḍiko gandhakalalaṁ vihūhitvā tattha pātesi. Tasmiṁ tassa hatthato muttamatteyeva sabbesaṁ passantānaññeva naṅgalasīsappamāṇo bodhikhandho paṇṇāsahatthubbedho uṭṭhahi, catūsu disāsu uddhañcāti pañca mahāsākhā paṇṇāsahatthāva nikkhamiṁsu. Iti so taṅkhaṇaññeva vanappatijeṭṭhako hutvā aṭṭhāsi. Rājā aṭṭhārasamatte suvaṇṇarajataghaṭe gandhodakena pūretvā nīluppalahatthakādipaṭimaṇḍite mahābodhiṁ parikkhipitvā puṇṇaghaṭe paṭipāṭiyā ṭhapesi, sattaratanamayaṁ vedikaṁ kāresi, suvaṇṇamissakaṁ vālukaṁ okiri, pākāraparikkhepaṁ kāresi, sattaratanamayaṁ dvārakoṭṭhakaṁ kāresi, sakkāro mahā ahosi.

Thero Tathāgataṁ upasaṅkamitvā “bhante tumhehi mahābodhimūle samāpannasamāpattiṁ mayā ropitabodhimūle nisīditvā mahājanassa hitatthāya samāpajjathā”ti āha. Ānanda kiṁ kathesi, mayi mahābodhimūle samāpannasamāpattiṁ samāpajjitvā nisinne añño padeso dhāretuṁ na sakkotīti. Bhante mahājanassa hitatthāya[1] imassa bhūmippadesassa dhuvaniyāmena[2] samāpattisukhena taṁ bodhimūlaṁ paribhuñjathāti. Satthā ekarattiṁ samāpattisukhena paribhuñji. Thero Kosalarājādīnaṁ kathetvā bodhimahaṁ nāma kāresi. Sopi kho Bodhirukkho Ānandattherena ropitattā **Ānandabodhi**yevāti paññāyittha. Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso āyasmā Ānando dharanteyeva Tathāgate bodhiṁ ropetvā mahāpūjaṁ kāresi, aho mahāguṇo thero”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Ānando saparivāresu catūsu mahādīpesu manusse gahetvā bahugandhamālādīni āharitvā Mahābodhimaṇḍe bodhimahaṁ kāresiyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Kaliṅgaraṭṭhe Dantapuranagare Kāliṅgo nāma rāja rajjaṁ kāresi. Tassa Mahākāliṅgo Cūḷakāliṅgoti dve puttā ahesuṁ. Nemittakā “jeṭṭhaputto pitu accayena rajjaṁ kāressati, kaniṭṭho pana

1. Hitasukhāya (Ka)
2. Vahananiyāmena (Sī, I) Dhūraniyāmena (Syā)

isipabbajjaṁ pabbajitvā bhikkhāya carissati, putto panassa cakkavattī bhavissatī”ti byākariṁsu. Aparabhāge jeṭṭhaputto pitu accayena rājā ahosi, kaniṭṭho pana uparājā. So “putto kira me cakkavattī bhavissatī”ti puttaṁ nissāya mānaṁ akāsi. Rājā asahanto “Cūḷakāliṅgaṁ gaṇhā”ti ekaṁ atthacarakaṁ āṇāpesi. So gantvā “kumāra rājā taṁ gaṇhāpetukāmo, tava jīvitaṁ rakkhāhī”ti āha. So attano lañjanamuddikañca sukhumakambalañca khaggañcāti imāni tīṇi atthacarakāmaccassa dassetvā “imāya saññāya mama puttassa rajjaṁ dadeyyāthā”ti vatvā araññaṁ pavisitvā ramaṇīye bhūmibhāge assamaṁ katvā isipabbajjaṁ pabbajitvā nadītīre vāsaṁ kappesi.

Maddaraṭṭhepi Sāgalanagare Maddarañño aggamahesī dhītaraṁ vijāyi. Taṁ nemittakā “ayaṁ bhikkhaṁ caritvā jīvikaṁ kappessati, putto panassā cakkavattī bhavissatī”ti byākariṁsu. Sakalajambudīpe rājāno taṁ pavattiṁ sutvā ekappahāreneva āgantvā sāgalanagaraṁ rundhiṁsu. Maddarājā cintesi “sacāhaṁ imaṁ ekassa dassāmi, sesarājāno kujjhissanti, mama dhītaraṁ rakkhissāmī”ti dhītarañca bhariyañca gahetvā aññātakavesena palāyitvā araññaṁ pavisitvā Cūḷakāliṅgakumārassa assamapadato uparibhāge assamaṁ katvā pabbajitvā uñchācariyāya jīvikaṁ kappento tattha paṭivasati. Mātāpitaro “dhītaraṁ rakkhissāmā”ti taṁ assamapade katvā phalāphalatthāya gacchanti. Sā tesaṁ gatakāle nānāpupphāni gahetvā pupphacumbaṭakaṁ katvā Gaṅgātīre ṭhapitasopānapanti viya jāto eko supupphito ambarukkho atthi, taṁ abhiruhitvā kīḷitvā pupphacumbaṭakaṁ udake khipi. Taṁ ekadivasaṁ Gaṅgāyaṁ nhāyantassa Cūḷakāliṅgakumārassa sīse laggi. So taṁ oloketvā “idaṁ ekāya itthiyā kataṁ, no ca kho mahallikāya, taruṇakumārikāya katakammaṁ, vīmaṁsissāmi tāva nan”ti kilesavasena uparigaṅgaṁ gantvā tassā ambarukkhe nisīditvā madhurena sarena gāyantiyā saddaṁ sutvā rukkhamūlaṁ gantvā taṁ disvā “bhadde kā nāma tvan”ti āha. Manussitthīhamasmi sāmīti. Tena hi otarāhīti. Na sakkā sāmi ahaṁ khattiyāti. Bhadde ahampi khattiyoyeva, otarāhīti. Sāmi na vacanamatteneva khattiyo hoti, yadisi khattiyo,

khattiyamāyaṁ kathehīti. Te ubhopi aññamaññaṁ khattiyamāyaṁ kathayiṁsu. Rājadhītā otari.

Te aññamaññaṁ ajjhācāraṁ cariṁsu. Sā mātāpitūsu āgatesu tassa Kāliṅgarājaputtabhāvañceva araññaṁ paviṭṭhakāraṇañca vitthārena tesaṁ kathesi. Te "sādhū"ti sampaṭicchitvā taṁ tassa adaṁsu. Tesaṁ piyasaṁvāsena vasantānaṁ rājadhītā gabbhaṁ labhitvā dasamāsaccayena dhaññapuññalakkhaṇasampannaṁ puttaṁ vijāyi, "Kāliṅgo"tissa nāmaṁ akaṁsu. So vayappatto pitu ceva ayyakassa ca santike sabbasippānaṁ nipphattiṁ pāpuṇi. Athassa pitā nakkhattayogavasena bhātu matabhāvaṁ ñatvā "tāta mā tvaṁ araññe vasa, petteyyo te Mahākāliṅgo kālakato, tvaṁ Dantapuranagaraṁ gantvā kulasantakaṁ sakalarajjaṁ gaṇhāhī"ti vatvā attanā ānītaṁ muddikañca kambalañca khaggañca datvā "tāta Dantapuranagare asukavīthiyaṁ amhākaṁ atthacarako amacco atthi, tassa gehe sayanamajjhe otaritvā imāni tīṇi ratanāni tassa dassetvā mama puttabhāvaṁ ācikkha, so taṁ rajje patiṭṭhāpessatī"ti uyyojesi. So mātāpitaro ca ayyakāyyike ca vanditvā puññamahiddhiyā ākāsena gantvā amaccassa sayanapiṭṭheyeva otaritvā "kosi tvan"ti puṭṭho "Cūḷakāliṅgassa puttomhī"ti ācikkhitvā tāni ratanāni dassesi. Amacco rājaparisāya ārocesi. Amaccā nagaraṁ alaṅkārāpetvā tassa setacchattaṁ ussāpayiṁsu.

Athassa Kāliṅgabhāradvājo nāma purohito tassa dasa cakkavattivattāni ācikkhi. So taṁ vattaṁ pūresi. Athassa pannarasa-uposathadivase Cakkadahato cakkaratanaṁ, Uposathakulato hatthiratanaṁ, Valāhakakulato assaratanaṁ, Vepullapabbatato maṇiratanaṁ āgami, itthiratanagahapatiratanapariṇāyakaratanāni pātubhavanti. So sakalacakkavāḷagabbhe rajjaṁ gaṇhitvā ekadivasañca chattiṁsayojanāya parisāya parivuto sabbasetaṁ Kelāsakūṭapaṭibhāgaṁ hatthiṁ āruyha mahantena sirivilāsena mātāpitūnaṁ santikaṁ pāyāsi. Athassa sabbabuddhānaṁ jayapallaṅkassa pathavīnābhibhūtassa Mahābodhimaṇḍassa uparibhāge nāgo gantuṁ nāsakkhi. Rājā punappunaṁ codesi, so nāsakkhiyeva. Tamatthaṁ pakāsento Satthā paṭhamaṁ gāthamāha—

67. "Rājā Kāliṅgo cakkavatti, dhammena pathavimanusāsaṁ.
Agamā[1] bodhisamīpaṁ, nāgena mahānubhāvenā"ti.

Atha rañño purohito raññā saddhiṁ gacchanto "ākāse āvaraṇaṁ nāma natthi, kiṁ nu kho rājā hatthiṁ pesetuṁ na sakkoti, vīmaṁsissāmī"ti ākāsato oruyha sabbabuddhānaṁyeva jayapallaṅkaṁ pathavīnābhimaṇḍalabhūtaṁ bhūmibhāgaṁ passi. Tadā kira tattha aṭṭharājakarīsamatte ṭhāne kesamassumattampi[2] tiṇaṁ nāma natthi, rajatapaṭṭavaṇṇavālukā vippakiṇṇā honti, samantā tiṇalatāvanappatiyo Bodhimaṇḍaṁ padakkhiṇaṁ katvā āvaṭṭetvā Bodhimaṇḍābhimukhāva aṭṭhaṁsu. Brāhmaṇo taṁ bhūmibhāgaṁ oloketvā "idañhi sabbabuddhānaṁ sabbakilesaviddhaṁsanaṭṭhānaṁ, imassa uparibhāge sakkādīhipi na sakkā gantun"ti cintetvā Kāliṅgarañño santikaṁ gantvā Bodhimaṇḍassa vaṇṇaṁ kathetvā rājānaṁ "otarā"ti āha. Tamatthaṁ pakāsento Satthā imā gāthā āha—

68. "Kāliṅgo Bhāradvājo ca, rājānaṁ Kāliṅgaṁ samaṇakolaññaṁ.
Cakkaṁ vattayato pariggahetvā, pañjalī idamavoca.

69. Paccoroha mahārāja, bhūmibhāgo yathā samaṇuggato[3].
Idha anadhivarā Buddhā, abhisambuddhā virocanti.

70. Padakkhiṇato āvaṭṭā, tiṇalatā asmiṁ bhūmibhāgasmiṁ.
Pathaviyā nābhiyaṁ maṇḍo, iti no sutaṁ mante mahārāja.

71. Sāgarapariyantāya, mediniyā sabbabhūtadharaṇiyā.
Pathaviyā ayaṁ maṇḍo, orohitvā namo karohi.

72. Ye te bhavanti nāgā ca, abhijātā ca kuñjarā.
Ettāvatā padesaṁ te, nāgā neva mupayanti.

73. Abhijāto nāgo kāmaṁ, pesehi kuñjaraṁ dantiṁ.
Ettāvatā padeso, sakkā[4] nāgena mupagantuṁ.

---

1. Agamāsi (Syā, Ka)
2. Sasakamassumattampi (Sī, Syā, I)
3. Samanugīto (Sī, Syā, I)
4. Padesā ca, na sakkā (Syā, Ka)

74. Taṁ sutvā rājā Kāliṅgo, veyyañjanikavaco nisāmetvā.
Sampesesi nāgaṁ ñassāma, mayaṁ yathimassidaṁ vacanaṁ.

75. Sampesito ca raññā, nāgo koñcova abhinaditvāna.
Paṭisakkitvā nisīdi, garuṁva bhāraṁ asahamāno”ti.

Tattha **samaṇakolaññan**ti tāpasānaṁ puttaṁ. **Cakkaṁ vattayato**ti cakkaṁ vattayamānaṁ, cakkavattinti attho. **Pariggahetvā**ti bhūmibhāgaṁ vīmaṁsitvā. **Samaṇuggato**ti[1] sabbabuddhehi vaṇṇito. **Anadhivarā**ti atulyā appameyyā. **Virocantī**ti vihatasabbakilesandhakārā taruṇasūriyā viya idha nisinnā virocanti. **Tiṇalatā**ti tiṇāni ca latāyo ca. **Maṇḍo**ti catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalāya pathaviyā maṇḍo sāro nābhibhūto acalaṭṭhānaṁ, kappe saṇṭhahante paṭhamaṁ saṇṭhahati, vinassante pacchā vinassati. **Iti no sutan**ti evaṁ amhehi lakkhaṇamantavasena sutaṁ. **Orohitvā**ti ākāsato otaritvā imassa sabbabuddhānaṁ kilesaviddhaṁsanaṭṭhānassa **namo karohi,** pūjāsakkāraṁ karohi[2].

Ye teti ye cakkavattirañño hatthiratanasaṅkhātā uposathakule nibbattanāgā. **Ettāvatā**ti sabbepi te ettakaṁ padesaṁ neva upayanti, koṭṭiyamānāpi na upagacchantiyeva. **Abhijāto**ti gocariyādīni aṭṭha hatthikulāni abhibhavitvā atikkamitvā uposathakule jāto. **Kuñjaran**ti uttamaṁ. **Ettāvatā**ti ettako padeso sakkā etena nāgena upagantuṁ, ito uttari na sakkā, abhikaṅkhanto[3] vajiraṅkusena saññaṁ datvā pesehīti. **Veyyañjanikavaco nisāmetvā**ti bhikkhave so rājā tassa lakkhaṇapāṭhakassa veyyañjanikassa Kāliṅgabhāradvājassa vaco nisāmetvā upadhāretvā ‘ñassāma mayaṁ yathā imassa vacanaṁ yadi vā saccaṁ yadi vā alikan”ti vīmaṁsanto nāgaṁ pesesīti attho. **Koñcova abhinaditvānā**ti bhikkhave so nāgo tena raññā vajiraṅkusena codetvā pesito koñcasakuṇo viya naditvā paṭisakkitvā soṇḍaṁ ukkhipitvā gīvaṁ unnāmetvā garuṁ bhāraṁ vahituṁ asakkonto viya ākāseyeva nisīdi.

1. Samanugītoti (Sī, Syā, I)
2. Anuvidhehi (Sī, I), anuvadhehi (Syā)
3. Aticaṇḍena (Ka)

So tena punappunaṁ vijjhiyamāno vedanaṁ sahituṁ asakkonto kālamakāsi. Rājā panassa matabhāvaṁ ajānanto piṭṭhe[1] nisinnova ahosi. Kāliṅgabhāradvājo "mahārāja tava nāgo niruddho, aññaṁ hatthiṁ saṅkamā"ti āha. Tamatthaṁ pakāsento Satthā dasamaṁ gāthamāha—

76. "Kāliṅgabhāradvājo, nāgaṁ khīṇāyukaṁ viditvāna.
Rājānaṁ Kāliṅgaṁ, taramāno ajjhabhāsittha.
Aññaṁ saṅkama nāgaṁ, nāgo khīṇāyuko mahārājā"ti.

Tattha **nāgo khīṇāyuko**ti nāgo te jīvitakkhayaṁ patto, yaṁ kiñci karontena na sakkā piṭṭhe[2] nisinnena Bodhimaṇḍamatthakena gantuṁ. **Aññaṁ nāgaṁ saṅkamā**ti rañño puññiddhibalena añño nāgo uposathakulato āgantvā piṭṭhiṁ upanāmesi.

Rājā tassa piṭṭhiyaṁ nisīdi. Tasmiṁ khaṇe matahatthī bhūmiyaṁ pati. Tamatthaṁ pakāsento Satthā itaraṁ gāthamāha—

77. "Taṁ sutvā Kāliṅgo, taramāno saṅkamī nāgaṁ.
Saṅkanteva rañño, nāgo tattheva pati bhumyā.
Veyyañjanikavaco, yathā tathā ahu nāgo"ti.

Atha rājā ākāsato oruyha Bodhimaṇḍaṁ oloketvā pāṭihāriyaṁ disvā Bhāradvājassa thutiṁ karonto āha—

78. "Kāliṅgo rājā Kāliṅgaṁ, brāhmaṇaṁ etadavoca[3].
Tvameva asi Sambuddho, sabbaññū sabbadassāvī"ti.

Brāhmaṇo taṁ anadhivāsento attānaṁ nīcaṭṭhāne ṭhapetvā Buddheyeva ukkhipitvā vaṇṇesi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā imā gāthā abhāsi—

79. "Taṁ anadhivāsento Kāliṅgaṁ[4], brāhmaṇo idamavoca.
Veyyañjanikā hi mayaṁ, Buddhā sabbaññuno mahārāja.

1. Tathā (Sī, Syā, I) 2. Hatthipiṭṭhe (Sī, Syā, I)
3. Kāliṅgabhāradvājaṁ, kāliṅgo brāhmaṇaṁ idamavoca (Sī, I)
4. Kāliṅgo (Syā)

80. “Sabbaññū sabbavidū ca, Buddhā na lakkhaṇena jānanti.
Āgamabalasā hi mayaṁ, Buddhā sabbaṁ pajānantī”ti.

Tattha **veyyañjanikā**ti mahārāja mayaṁ byañjanaṁ disvā byākaraṇasamatthā sutabuddhā nāma, Buddhā pana sabbaññū sabbavidū. Buddhā hi atītādibhedaṁ sabbaṁ jānanti ceva passanti ca[1], sabbaññutaññāṇena te sabbaṁ jānanti, na lakkhaṇena. Mayaṁ pana āgamabalasā attano sippabaleneva jānāma, tañca ekadesameva, Buddhā pana sabbaṁ pajānantīti.

Rājā Buddhaguṇe sutvā somanassappatto hutvā sakalacakkavāḷavāsikehi bahugandhamālaṁ āharāpetvā Mahābodhimaṇḍe sattāhaṁ vasitvā mahābodhipūjaṁ kāresi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā imaṁ gāthādvayamāha—

81. “Mahayitvā sambodhiṁ[2], nānāturiyehi vajjamānehi.
Mālāvilepanaṁ[3] abhiharitvā, atha rājā manupāyāsi[4].

82. Saṭṭhi vāhasahassāni, pupphānaṁ sannipātayi.
Pūjesi rājā Kāliṅgo, Bodhimaṇḍamanuttaran”ti.

Tattha **manupāyāsī**ti[5] mātāpitūnaṁ santikaṁ agamāsi. So Mahābodhimaṇḍe aṭṭhārasahatthaṁ suvaṇṇatthambhaṁ ussāpesi, tassa sattaratanamayā vedikā kāresi, ratanamissakaṁ vālukaṁ okirāpetvā pākāraparikkhittaṁ kāresi, sattaratanamayaṁ dvārakoṭṭhakaṁ kāresi, devasikaṁ pupphānaṁ saṭṭhi vāhasahassāni sannipātayi, evaṁ Bodhimaṇḍaṁ pūjesi. Pāḷiyaṁ pana “saṭṭhi vāhasahassāni pupphānan”ti ettakameva āgataṁ.

Evaṁ mahābodhipūjaṁ katvā mātāpitaro ayyakāyyike ca ādāya dantapurameva ānetvā dānādīni puññāni katvā Tāvatiṁsabhavane nibbatti.

---

1. Vadanti ca (Sī, I), vidiyanti ca (Syā)
2. Mahāyitvāna sambodhiṁ (Sī, Syā, I), mamāyitvāna taṁ bodhiṁ (Ka)
3. Mālāgandhavilepanaṁ (Sī, I)
4. Pākāraparikkhepaṁ kāresi, atha rājā pāyāsi (Sī, Syā, I)
5. Pāyāsīti (Sī, Syā, I)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Ānando bodhipūjaṁ kāresiyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Māṇavakakāliṅgo Ānando ahosi, Kāliṅgabhāradvājo pana ahameva ahosin"ti.

Kāliṅgajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Akittijātakavaṇṇanā (480)

Akittiṁ disvā sammantanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ Sāvatthivāsiṁ dānapatiṁ upāsakaṁ ārabbha kathesi. So kira Satthāraṁ nimantetvā sattāhaṁ Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ datvā pariyosānadivase ariyasaṁghassa sabbaparikkhāre adāsi. athassa Satthā parisamajjheyeva anumodanaṁ karonto "upāsaka mahā te pariccāgo, aho dukkaraṁ tayā kataṁ, ayañhi dānavaṁso nāma porāṇakapaṇḍitānaṁ vaṁso, dānaṁ nāma gihināpi pabbajitenāpi dātabbameva. Porāṇakapaṇḍitā pana pabbajitvā araññe vasantāpi aloṇakaṁ vidhūpanaṁ udakamattasittaṁ kārapaṇṇaṁ khādamānāpi sampattayācakānaṁ yāvadatthaṁ datvā sayaṁ pītisukhena yāpayiṁsū"ti vatvā "bhante idaṁ tāva sabbaparikkhāradānaṁ mahājanassa pākaṭaṁ, tumhehi vuttaṁ apākaṭaṁ, taṁ no kathethā"ti tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālassa kule nibbatti, "Akittī"tissa nāmaṁ kariṁsu. Tassa padasā gamanakāle bhaginīpi jāyi, "Yasavatī"tissā nāmaṁ kariṁsu. Mahāsatto soḷasavassakāle Takkasilaṁ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgami. Athassa mātāpitaro kālamakaṁsu. So tesaṁ petakiccāni kāretvā dhanavilokanaṁ karonto "asuko nāma ettakaṁ dhanaṁ saṇṭhapetvā atīto, asuko ettakan"ti vacanaṁ sutvā saṁviggamānaso hutvā "idaṁ dhanameva paññāyati, na dhanassa saṁhārakā, sabbe imaṁ dhanaṁ pahāyeva gatā, ahaṁ pana taṁ ādāya gamissāmī"ti bhaginiṁ pakkosāpetvā "tvaṁ imaṁ dhanaṁ paṭipajjāhī"ti

āha. Tumhākaṁ pana ko ajjhāsayoti. Pabbajitukāmomhīti. Bhātika ahaṁ tumhehi chaḍḍitaṁ kheḷaṁ na sirasā sampaṭicchāmi, na me iminā attho, ahampi pabbajissāmīti. So rājānaṁ āpucchitvā bheriṁ carāpesi "dhanena atthikā Akittipaṇḍitassa gehaṁ āgacchantū"ti.

So sattāhaṁ mahādānaṁ pavattetvā dhane akhīyamāne cintesi "ime saṅkhārā khīyanti, kiṁ me dhanakīḷāya, atthikā taṁ gaṇhissantī"ti nivedanadvāraṁ vivaritvā "dinnaññeva harantū"ti sahiraññasuvaṇṇaṁ gehaṁ pahāya ñātimaṇḍalassa paridevantassa bhaginiṁ gahetvā Bārāṇasito nikkhami. Yena dvārena nikkhami, taṁ Akittidvāraṁ nāma jātaṁ, yena titthena nadiṁ otiṇṇo, tampi Akittititthaṁ nāma jātaṁ. So dve tīṇi yojanāni gantvā ramaṇīye ṭhāne paṇṇasālaṁ katvā bhaginiyā saddhiṁ pabbaji. Tassa pabbajitakālato paṭṭhāya bahugāmanigamarājadhānivāsino pabbajiṁsu. Mahāparivāro ahosi, mahālābhasakkāro nibbatti, Buddhuppādakālo viya pavatti. Atha mahāsatto "ayaṁ lābhasakkāro mahā, parivāropi mahanto, mayā ekakeneva viharituṁ vaṭṭatī"ti cintetvā avelāya antamaso bhaginimpi ajānāpetvā ekakova nikkhamitvā anupubbena Damiḷaraṭṭhaṁ patvā Kāvīrapaṭṭanasamīpe[1] uyyāne viharanto jhānābhiññāyo nibbattesi. Tatrāpissa mahālābhasakkāro uppajji. So taṁ jigucchitvā chaḍḍetvā ākāsena gantvā Nāgadīpasamīpe Kāradīpe[2] otari. Tadā Kāradīpo Ahidīpo nāma ahosi. So tattha mahantaṁ kārarukkhaṁ upanissāya paṇṇasālaṁ māpetvā vāsaṁ kappesi. Tattha tassa vasanabhāvaṁ na koci jānāti. Athassa bhaginī bhātaraṁ gavesamānā anupubbena damiḷaraṭṭhaṁ patvā taṁ adisvā tena vasitaṭṭhāneyeva vasi, jhānaṁ pana nibbattetuṁ nāsakkhi.

Mahāsatto appicchatāya katthaci agantvā tassa rukkhassa phalakāle phalāni khādati, pattakāle pattāni udakasittāni khādati. Tassa sīlatejena Sakkassa Paṇḍukambalasilāsanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. Sakko "ko nu kho maṁ ṭhānā cāvetukāmo"ti āvajjento Akittipaṇḍitaṁ disvā "kimatthaṁ esa tāpaso sīlāni rakkhati, Sakkattaṁ nu kho pattheti, udāhu aññaṁ, vīmaṁsissāmi naṁ. Ayañhi dukkhena jīvikaṁ kappesi, udakasittāni

1. Kāvīrapaṭṭanasamīpe (Sī, I), kācirapaṭṭanasamīpe (Syā) 2. Kāradīpaṁ (Syā)

kārapaṇṇāni khādati, sace Sakkattaṁ pattheti, attano sittapattāni mayhaṁ dassati, no ce, na dassatī”ti brāhmaṇavaṇṇena tassa santikaṁ agamāsi. Bodhisatto kārapaṇṇāni sedetvā otāretvā “sītalabhūtāni khādissāmī”ti paṇṇasāladvāre nisīdi. Athassa purato Sakko bhikkhāya aṭṭhāsi. Mahāsatto taṁ disvā somanassappatto hutvā “lābhā vata me, yohaṁ yācakaṁ passāmi, ajja me manorathaṁ matthakaṁ pāpetvā dānaṁ dassāmī”ti pakkabhājaneneva ādāya gantvā “idaṁ me dānaṁ sabbaññutaññāṇassa paccayo hotū”ti attano asesetvāva tassa bhājane pakkhipi. Brāhmaṇo taṁ gahetvā thokaṁ gantvā antaradhāyi. Mahāsattopi tassa datvā puna apacitvā pītisukheneva vītināmetvā punadivase pacitvā tattheva paṇṇasāladvāre nisīdi.

Sakko puna brāhmaṇavesena agamāsi. Punapissa datvā mahāsatto tatheva vītināmesi. Tatiyadivasepi tatheva datvā “aho me lābhā vata, kārapaṇṇāni nissāya mahantaṁ puññaṁ pasutan”ti somanassappatto tayo divase anāhāratāya dubbalopi samāno majjhanhikasamaye paṇṇasālato nikkhamitvā dānaṁ āvajjento paṇṇasāladvāre nisīdi. Sakkopi cintesi “ayaṁ brāhmaṇo tayo divase nirāhāro hutvā evaṁ dubbalopi dānaṁ dento tuṭṭhacittova deti, cittassa aññathattampi natthi, ahaṁ imaṁ ‘idaṁ nāma patthetvā detī’ti na jānāmi, pucchitvā ajjhāsayamassa sutvā dānakāraṇaṁ jānissāmī”ti. So majjhanhike vītivatte mahantena sirisobhaggena gaganatale taruṇasūriyo viya jalamāno āgantvā mahāsattassa puratova ṭhatvā “ambho tāpasa evaṁ uṇhavāte paharante evarūpe loṇajalaparikkhitte[1] araññe kimatthaṁ tapokammaṁ karosī”ti pucchi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā paṭhamaṁ gāthamāha—

83. “Akittiṁ disvā sammantaṁ, Sakko bhūtapatī bravi.
Kiṁ patthayaṁ mahābrahme, eko sammasi ghammanī”ti.

Tattha **kiṁ patthayan**ti kiṁ manussasampattiṁ patthento, udāhu Sakkasampatti-ādīnaṁ aññataranti.

---

1. Tāpasa evarūpe uṇhavātapaharitakārarukkhaparikkhitte (Ka)

Mahāsatto taṁ sutvā Sakkabhāvañcassa ñatvā "nāhaṁ etā sampattiyo patthemi, sabbaññutaṁ pana patthento tapokammaṁ karomī"ti pakāsetuṁ dutiyaṁ gāthamāha—

84. "Dukkho punabbhavo Sakka, sarīrassa ca bhedanaṁ.
Sammohamaraṇaṁ dukkhaṁ, tasmā sammāmi vāsavā"ti.

Tattha **tasmā**ti yasmā punappunaṁ jāti khandhānaṁ bhedanaṁ sammohamaraṇañca dukkhaṁ, tasmā yatthetāni natthi, taṁ nibbānaṁ patthento idha sammāmīti evaṁ attano nibbānajjhāsayataṁ dīpeti.

Taṁ sutvā Sakko tuṭṭhamānaso "sabbabhavesu kirāyaṁ ukkaṇṭhito nibbānatthāya araññe viharati, varamassa dassāmī"ti varena nimantento tatiyaṁ gāthamāha—

85. "Etasmiṁ te sulapite, patirūpe subhāsite.
Varaṁ Kassapa te dammi, yaṁ kiñci manasicchasī"ti.

Tattha **yaṁ kiñci manasicchasī**ti yaṁ manasā icchasi, taṁ dammi, varaṁ gaṇhāhīti.

Mahāsatto varaṁ gaṇhanto catutthaṁ gāthamāha—

86. "Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
Yena putte ca dāre ca, dhanadhaññaṁ piyāni ca.
Laddhā narā na tappanti[1], so lobho na mayī vase"ti.

Tattha **varañce me ado**ti sace varaṁ mayhaṁ desi. **Piyāni cā**ti aññāni ca yāni piyabhaṇḍāni. **Na tappantī**ti[2] punappunaṁ puttādayo patthentiyeva, na tittiṁ upagacchanti. **Na mayī vase**ti mayi mā vasatu mā uppajjatu.

Athassa Sakko tussitvā uttarimpi varaṁ dento mahāsatto ca varaṁ gaṇhanto imā gāthā abhāsiṁsu—

87. "Etasmiṁ te sulapite, patirūpe subhāsite.
Varaṁ Kassapa te dammi, yaṁ kiñci manasicchasi.

---

1. Laddhā na anutappenti (Syā), laddhā naññāni tappenti (Ka)
2. Na anutappentīti (Syā)

88. Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
Khettaṁ vatthuṁ hiraññañca, gavāssaṁ dāsaporisaṁ.
Yena jātena jīyanti, so doso na mayī vase.

89. Etasmiṁ te sulapite, patirūpe subhāsite.
Varaṁ Kassapa te dammi, yaṁ kiñci manasicchasi.

90. Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
Bālaṁ na passe na suṇe, na ca bālena saṁvase.
Bālena'llāpasallāpaṁ, na kare na ca rocaye.

91. Kiṁ nu te akaraṁ bālo, vada Kassapa kāraṇaṁ.
Kena Kassapa bālassa, dassanaṁ nābhikaṅkhasi.

92. Anayaṁ nayati dummedho, adhurāyaṁ niyuñjati.
Dunnayo seyyaso hoti, sammā vutto pakuppati.
Vinayaṁ so na jānāti, sādhu tassa adassanaṁ.

93. Etasmiṁ te sulapite, patirūpe subhāsite.
Varaṁ Kassapa te dammi, yaṁ kiñci manasicchasi.

94. Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
Dhīraṁ passe suṇe dhīraṁ, dhīrena saha saṁvase.
Dhīrena'llāpasallāpaṁ, taṁ kare taṁ ca rocaye.

95. Kiṁ nu te akaraṁ dhīro, vada Kassapa kāraṇaṁ.
Kena Kassapa dhīrassa, dassanaṁ abhikaṅkhasi.

96. Nayaṁ nayati medhāvī, adhurāyaṁ na yuñjati.
Sunayo seyyaso hoti, sammā vutto na kuppati.
Vinayaṁ so pajānāti, sādhu tena samāgamo.

97. Etasmiṁ te sulapite, patirūpe subhāsite.
Varaṁ Kassapa te dammi, yaṁ kiñci manasicchasi.

98. Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
Tato ratyā vivasāne[1], sūriyuggamanaṁ[2] pati.
Dibbā bhakkhā pātubhaveyyuṁ, sīlavanto ca yācakā.

99. Dadato me na khīyetha, datvā nānutapeyyahaṁ.
Dadaṁ cittaṁ pasādeyyaṁ, etaṁ Sakka varaṁ vare.

100. Etasmiṁ te sulapite, patirūpe subhāsite.
Varaṁ Kassapa te dammi, yaṁ kiñci manasicchasi.

101. Varañce me ado Sakka, sabbabhūtānamissara.
Na maṁ puna upeyyāsi, etaṁ Sakka varaṁ vare.

102. Bahūhi vatacariyāhi, narā ca atha nāriyo.
Dassanaṁ abhikaṅkhanti, kiṁ nu me dassane bhayaṁ.

103. Taṁ tādisaṁ devavaṇṇaṁ, sabbakāmasamiddhinaṁ.
Disvā tapo pamajjeyyaṁ, etaṁ te dassane bhayan"ti.

Tattha **yena jātenā**ti yena cittena jātena kuddhā sattā pāṇavadhādīnaṁ katattā rājadaṇḍavasena visakhādanādīhi vā attano maraṇavasena[3] etāni khettādīni jīyanti, so doso mayi na vaseyyāti yācati. **Na suṇe**ti asukaṭṭhāne nāma vasatītipi imehi kāraṇehi[4] na suṇeyyaṁ. **Kiṁ nu te akaran**ti kiṁ nu tava bālena mātā māritā[5], udāhu tava pitā, aññaṁ vā pana te kiṁ nāma anatthaṁ bālo akaraṁ[6].

Anayaṁ nayatīti akāraṇaṁ "kāraṇan"ti gaṇhāti, pāṇātipātādīni katvā jīvikaṁ kappessāmīti evarūpāni anatthakammāni[7] cinteti. **Adhurāyan**ti saddhādhurasīladhurapaññādhuresu ayojetvā ayoge[8] niyuñjati. **Dunnayo seyyaso hotī**ti dunnayova tassa seyyo hoti. Pañca dussīlakammāni samādāya vattanameva seyyoti gaṇhāti, hitapaṭipattiyā vā dunnayo hoti netuṁ asakkuṇeyyo. **Sammā vutto**ti

---

1. Vivasane (Sī, Syā, I)
2. Sūriyassuggamanaṁ (Syā, I)
3. Māravasena (Syā), mānavasena (Ka)
4. Kaṇṇehi (Sī, I)
5. Nīhatā (Ka)
6. Akari (Sī)
7. Dāruṇakammāni (Syā), akaraṇāni kammāni (Ka)
8. Adhurāyaṁ (Ka)

hetunā kāraṇena vutto kuppati. **Vinayan**ti "evaṁ abhikkamitabban"ti-ādikaṁ ācāravinayaṁ na jānāti, ovādañca na sampaṭicchati. **Sādhu tassā**ti etehi kāraṇehi tassa adassanameva sādhu.

Sūriyuggamanaṁ patīti[1] sūriyuggamanavelāya. **Dibbā bhakkhā**ti dibbabhojanaṁ[2] **yācakā**ti tassa dibbabhojanassa paṭiggāhakā. **Vatacariyāhī**ti dānasīla-uposathakammehi. **Dassanaṁ abhikaṅkhantī**ti dassanaṁ mama abhikaṅkhanti. **Taṁ tādisan**ti evarūpaṁ dibbālaṅkāravibhūsitaṁ. **Pamajjeyyan**ti pamādaṁ āpajjeyyaṁ. Tava sirisampattiṁ vattheyyaṁ, evaṁ nibbānatthāya pavattite tapokamme sakkaṭṭhānaṁ patthento pamatto nāma bhaveyyaṁ, etaṁ tava dassane mayhaṁ bhayanti.

Sakko "sādhu bhante ito paṭṭhāya na te santikaṁ āgamissāmā"ti taṁ vanditvā khamāpetvā sakkāmi. Mahāsatto yāvajīvaṁ tattheva vasanto brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Sakko Anuruddho ahosi, Akittipaṇḍito pana ahameva ahosin"ti.

Akittijātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Takkāriyajātakavaṇṇanā (481)

Ahameva dubbhāsitaṁ bhāsi bāloti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi antovasse dve aggasāvakā gaṇaṁ pahāya vivittāvāsaṁ vasitukāmā Satthāraṁ āpucchitvā Kokālikaraṭṭhe Kokālikassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā taṁ evamāhaṁsu "āvuso Kokālika taṁ nissāya amhākaṁ, amhe ca nissāya tava phāsuvihāro bhavissati, imaṁ temāsaṁ idha vaseyyāmā"ti. Ko panāvuso maṁ nissāya tumhākaṁ phāsuvihāroti. Sace tvaṁ āvuso "dve aggasāvakā idha viharantī"ti kassaci nāroceyyāsi, mayaṁ sukhaṁ vihareyyāma, ayaṁ taṁ nissāya amhākaṁ phāsuvihāroti.

---

1. Sūriyassuggamanaṁ patīti (Syā) 2. Dibbabhojanā (Ka)

Atha tumhe nissāya mayhaṁ ko phāsuvihāroti. Mayaṁ tuyhaṁ antotemāsaṁ dhammaṁ vācessāma, dhammakathaṁ kathessāma, esa tuyhaṁ amhe nissāya phāsuvihāroti. Vasathāvuso yathājjhāsayenāti. So tesaṁ patirūpaṁ senāsanaṁ adāsi. Te phalasamāpattisukhena sukhaṁ vasiṁsu. Koci nesaṁ tattha vasanabhāvaṁ na jānāti.

Te vutthavassā pavāretvā "āvuso taṁ nissāya sukhaṁ vutthāmha, Satthāraṁ vandituṁ gacchāmā"ti taṁ āpucchiṁsu. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā te ādāya dhuragāme piṇḍāya cari. Therā katabhattakiccā gāmato nikkhamiṁsu. Kokāliko te uyyojetvā nivattitvā manussānaṁ ārocesi "upāsakā tumhe tiracchānasadisā, dve aggasāvake temāsaṁ dhuravihāre vasante na jānittha, idāni te gatā"ti. Manussā "kasmā pana bhante amhākaṁ nārocitthā"ti vatvā bahuṁ sappitelādibhesajjañceva vatthacchādanañca gahetvā there upasaṅkamitvā vanditvā "khamatha no bhante, mayaṁ tumhākaṁ aggasāvakabhāvaṁ na jānāma, ajja no Kokālikabhadantassa vacanena ñātā, amhākaṁ anukampāya imāni bhesajjavatthacchādanāni gaṇhathā"ti āhaṁsu.

Kokāliko "therā appicchā santuṭṭhā, imāni vatthāni attanā aggahetvā mayhaṁ dassantī"ti cintetvā upāsakehi saddhiṁyeva therānaṁ santikaṁ gato. Therā bhikkhuparipācitattā tato[1] kiñci neva attanā gaṇhiṁsu, na Kokālikassa dāpesuṁ. Upāsakā "bhante idāni agaṇhantā puna amhākaṁ anukampāya idha āgaccheyyāthā"ti yāciṁsu. Therā anadhivāsetvā Satthu santikaṁ agamiṁsu. Kokāliko "ime therā attanā agaṇhantā mayhaṁ na dāpesun"ti āghātaṁ bandhi. Therāpi Satthu santike thokaṁ vasitvā attano parivāre pañcabhikkhusate ca ādāya bhikkhusahassena saddhiṁ cārikaṁ caramānā Kokālikaraṭṭhaṁ patthā. Te upāsakā paccuggamanaṁ katvā there ādāya tameva vihāraṁ netvā devasikaṁ mahāsakkāraṁ kariṁsu. Pahūtaṁ bhesajjavatthacchādanaṁ uppajji, therehi saddhiṁ āgatabhikkhū cīvarāni vicārentā saddhiṁ āgatānaṁ bhikkhūnaññeva

1. Therā imaṁ bhikkhuṁ paṭicca dinnattā (Ka)

denti, Kokālikassa na denti, therāpi tassa na dāpenti. Kokāliko cīvaraṁ alabhitvā "pāpicchā Sāriputtamoggallānā, pubbe dīyamānaṁ lābhaṁ aggahetvā idāni gaṇhanti, pūretuṁ na sakkā, aññe na olokentī"ti there akkosati paribhāsati. Therā"ayaṁ amhe nissāya akusalaṁ pasavatī"ti saparivārā nikkhamitvā "aññaṁ bhante katipāhaṁ vasathā"ti manussehi yāciyamānāpi nivattituṁ na icchiṁsu.

Atheko daharo bhikkhu āha "upāsakā kathaṁ therā vasissanti, tumhākaṁ kulūpako thero idha imesaṁ vāsaṁ na sahatī"ti. Te tassa santikaṁ gantvā "bhante tumhe kira therānaṁ idha vāsaṁ na sahatha, gacchatha ne khamāpetvā nivattetha, sace na nivattetha, palāyitvā aññattha vasathā"ti āhaṁsu. So upāsakānaṁ bhayena gantvā there yāci. Therā "gacchāvuso, na mayaṁ nivattāmā"ti pakkamiṁsu. So there nivattetuṁ asakkonto vihārameva paccāgato. Atha naṁ upāsakā pucchiṁsu "nivattitā te bhante therā"ti. Nivattetuṁ nāsakkhiṁ āvusoti. Atha naṁ "imasmiṁ pāpadhamme vasante idha pesalā bhikkhū na vasissanti, nikkaḍḍhāma nan"ti cintetvā "bhante mā tvaṁ idha vasi, amhe nissāya tuyhaṁ kiñci natthī"ti āhaṁsu. So tehi nikkaḍḍhito[1] pattacīvaramādāya Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā "pāpicchā bhante Sāriputtamoggallānā, pāpikānaṁ icchānaṁ vasaṁ gatā"ti āha. Atha naṁ Satthā "mā hevaṁ Kokālika avaca, mā hevaṁ Kokālika avaca, pasādehi Kokālika Sāriputtamoggallānesu cittaṁ, te pesalā bhikkhū"ti vāreti. Vāritopi Kokāliko "tumhe bhante tumhākaṁ aggasāvakānaṁ saddahatha, ahaṁ paccakkhato addasaṁ, pāpicchā ete paṭicchannakammantā dussīlā"ti vatvā yāvatatiyaṁ Satthārā vāritopi tatheva vatvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Tassa pakkantamattasseva sakalasarīre sāsapamattā piḷakā uṭṭhahitvā anupubbena vaḍḍhitvā beḷuvapakkamattā hutvā bhijjitvā pubbalohitāni pagghariṁsu. So nitthunanto vedanāppatto Jetavanadvārakoṭṭhake nipajji. "Kokālikena dve aggasāvakā akkuṭṭhā"ti yāva brahmalokā ekakolāhalaṁ ahosi.

---

1. Abahumānīkato (Sī), abahumānakato (Syā, I)

Athassa upajjhāyo Turū[1] nāma brahmā taṁ kāraṇaṁ ñatvā "there khamāpessāmī"ti āgantvā ākāse ṭhatvā "Kokālika pharusaṁ te kammaṁ kataṁ, aggasāvake pasādehī"ti āha. Ko pana tvaṁ āvusoti. Turū brahmā nāmāhanti. "Nanu tvaṁ āvuso Bhagavatā anāgāmīti byākato, anāgāmī ca[2] anāvattidhammo asmā lokāti vuttaṁ, tvaṁ saṅkāraṭṭhāne yakkho bhavissasī"ti mahābrahmaṁ apasādesi. So taṁ attano vacanaṁ gāhāpetuṁ asakkonto "tava vācāya tvaññeva paññāyissasī"ti vatvā Suddhāvāsameva gato. Kokālikopi kālaṁ katvā Padumaniraye uppajji. Tassa tattha nibbattabhāvaṁ ñatvā Sahampatibrahmā Tathāgatassa ārocesi, Satthā bhikkhūnaṁ ārocesi. Bhikkhū tassa aguṇaṁ kathentā dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Kokāliko kira Sāriputtamoggallāne akkositvā attano mukhaṁ nissāya Padumaniraye uppanno"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva Kokāliko vacanena hato attano mukhaṁ nissāya dukkhaṁ anubhoti, pubbepi esa attano mukhaṁ nissāya dukkhaṁ anubhosiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente tassa purohito Piṅgalo nikkhantadāṭho ahosi. Tassa brāhmaṇī aññena brāhmaṇena saddhiṁ aticari, sopi tādisova. Purohito brāhmaṇiṁ punappunaṁ vārentopi vāretuṁ asakkonto cintesi "imaṁ mama veriṁ sahatthā māretuṁ na sakkā, upāyena naṁ māressāmī"ti. So rājānaṁ upasaṅkamitvā āha "mahārāja tava nagaraṁ sakalajambudīpe agganagaraṁ, tvaṁ aggarājā, evaṁ aggarañño nāma tava dakkhiṇadvāraṁ duyuttaṁ avamaṅgalan"ti. Ācariya idāni kiṁ kātabbanti. Maṅgalaṁ katvā yojetabbanti. Kiṁ laddhuṁ vaṭṭatīti. Purāṇadvāraṁ hāretvā maṅgalayuttāni dārūni gahetvā nagarapariggāhakānaṁ bhūtānaṁ baliṁ datvā maṅgalanakkhattena patiṭṭhāpetuṁ vaṭṭatīti. Tena hi evaṁ karothāti. Tadā bodhisatto Takkāriyo nāma

1. Tudī (Sī, Syā), tudu (I), tūrisa (Ka) Saṁ 1. 151 piṭṭhe pana passitabbaṁ.

2 Anāgāmīti ca (Sī), anāgāmīti (I)

māṇavo hutvā tassa santike sippaṁ uggaṇhāti. Purohito purāṇadvāraṁ hāretvā navaṁ niṭṭhāpetvā rājānaṁ āha "niṭṭhitaṁ deva dvāraṁ, sve bhaddakaṁ nakkhattaṁ, taṁ anatikkamitvā baliṁ katvā dvāraṁ patiṭṭhāpetuṁ vaṭṭatī"ti. Ācariya balikammatthāya kiṁ laddhuṁ vaṭṭatīti. Deva mahesakkhaṁ dvāraṁ mahesakkhāhi devatāhi pariggahitaṁ, ekaṁ Piṅgalaṁ nikkhantadāṭhaṁ ubhatovisuddhaṁ brāhmaṇaṁ māretvā tassa maṁsalohitena baliṁ katvā sarīraṁ heṭṭhā khipitvā dvāraṁ patiṭṭhāpetabbaṁ, evaṁ tumhākañca nagarassa ca vuḍḍhi bhavissatīti. Sādhu ācariya evarūpaṁ brāhmaṇaṁ māretvā dvāraṁ patiṭṭhāpehīti.

So tuṭṭhamānaso "sve paccāmittassa piṭṭhiṁ passissāmī"ti ussāhajāto attano gehaṁ gantvā mukhaṁ rakkhituṁ asakkonto turitaturito bhariyaṁ āha "pāpe caṇḍāli ito paṭṭhāya kena saddhiṁ abhiramissasi, sve te jāraṁ māretvā balikammaṁ karissāmī"ti. Niraparādhaṁ kiṁ kāraṇā māressasīti. Rājā "Kaḷārapiṅgalassa brāhmaṇassa maṁsalohitena balikammaṁ katvā nagaradvāraṁ patiṭṭhāpehī"ti āha, jāro ca te Kaḷārapiṅgalo, taṁ māretvā balikammaṁ karissāmīti. Sā jārassa santikaṁ sāsanaṁ pāhesi "rājā kira Kaḷārapiṅgalaṁ brāhmaṇaṁ māretvā baliṁ kātukāmo, sace jīvitukāmo, aññepi tayā sadisebrāhmaṇe gahetvā kālasseva palāyassū"ti. So tathā akāsi. Taṁ nagare pākaṭaṁ ahosi, sakalanagarato sabbe Kaḷārapiṅgalā palāyiṁsu.

Purohito paccāmittassa palātabhāvaṁ ajānitvā pātova rājānaṁ upasaṅkamitvā "deva asukaṭṭhāne Kaḷarapiṅgalo brāhmaṇo atthi, taṁ gaṇhāpethā"ti āha. Rājā amacce pesesi. Te taṁ apassantā āgantvā "palāto kirā"ti ārocesuṁ. "Aññattha upadhārethā"ti sakalanagaraṁ upadhārentāpi na passiṁsu. Tato "aññaṁ upadhārethā"ti vutte "deva ṭhapetvā purohitaṁ añño evarūpo natthī"ti vadiṁsu. Purohitaṁ na sakkā māretunti. Deva kiṁ kathetha, purohitassa kāraṇā ajja dvāre appatiṭṭhāpite nagaraṁ aguttaṁ bhavissati, ācariyo kathento "ajja nakkhattaṁ atikkamitvā ito saṁvaccharaccayena nakkhattaṁ labhissatī"ti kathesi, saṁvaccharaṁ nagare advārake paccatthikānaṁ okāso bhavissati, imaṁ māretvā aññena

byattena brāhmaṇena balikammaṁ kāretvā dvāraṁ patiṭṭhāpessāmāti. Atthi pana añño ācariyasadiso paṇḍito brāhmaṇoti. Atthi deva tassa antevāsī Takkāriyamāṇavo nāma, tassa purohitaṭṭhānaṁ datvā maṅgalaṁ karothāti.

Rājā taṁ pakkosāpetvā sammānaṁ kāretvā purohitaṭṭhānaṁ datvā tathā kātuṁ āṇāpesi. So mahantena parivārena nagaradvāraṁ agamāsi. Purohitaṁ rājānubhāvena bandhitvā ānayiṁsu. Mahāsatto dvāraṭṭhapanaṭṭhāne āvāṭaṁ khaṇāpetvā sāṇiṁ parikkhipāpetvā ācariyena saddhiṁ antosāṇiyaṁ aṭṭhāsi. Ācariyo āvāṭaṁ oloketvā attano patiṭṭhaṁ alabhanto "attho[1] tāva me nipphādito ahosi, bālattā pana mukhaṁ rakkhituṁ asakkonto vegena pāpitthiyā kathesiṁ, attanāva attano vadho ābhato"ti mahāsattaṁ ālapanto paṭhamaṁ gāthamāha—

104. "Ahameva dubbhāsitaṁ bhāsi bālo,
Bhekova'raññe ahimavhāyamāno[2].
Takkāriye sobbha'mimaṁ[3] patāmi,
Na kireva sādhu ativelabhāṇī"ti.

Tattha **dubbhāsitaṁ bhāsī**ti dubbhāsitaṁ bhāsiṁ. **Bhekovā**ti yathā araññe maṇḍūko vassanto attano khādakaṁ ahiṁ avhāyamāno[4] dubbhāsitaṁ bhāsati nāma, evaṁ ahameva dubbhāsitaṁ bhāsiṁ. **Takkāriye**ti tassa nāmaṁ, Takkāriyāti itthiliṅgaṁ nāma, teneva taṁ ālapanto[5] evamāha.

Taṁ sutvā mahāsatto dutiyaṁ gāthamāha—

105. "Pappoti macco ativelabhāṇī,
Bandhaṁ vadhaṁ sokapariddavañca.
Attānameva garahāsi ettha,
Ācera yaṁ taṁ nikhaṇanti sobbhe"ti.

---

1. Anattho (Syā) 2. Ahimavhayāno (Sī, I) 3. Sobbhamhi ahaṁ (Ka)
4. Ahiṁ avheti, so taṁ avhāyamāno (Sī, Syā)
5. Takkāriyeti tassa nāmaṁ itthiliṅgaṁ, taṁ ālapanto (Syā)

Tattha **ativelabhāṇī**ti velātikkantaṁ pamāṇātikkantaṁ katvā kathanaṁ nāma na sādhu, ativelabhāṇī puriso na sādhūti attho. **Sokapariddavañcā**ti ācariya evameva ativelabhāṇī puriso vadhaṁ bandhañca[1] sokañca mahantena saddena paridevañca pappoti. **Garahāsī**ti paraṁ agarahitvā attānaṁyeva garaheyyāsi. **Etthā**ti etasmiṁ kāraṇe. **Ācera yaṁ tan**ti ācariya yena kāraṇena taṁ nikhaṇanti sobbhe, taṁ tayāva kataṁ, tasmā attānameva garaheyyāsīti vadati.

Evañca pana vatvā "ācariya vācaṁ arakkhitvā na kevalaṁ tvameva dukkhappatto, aññopi dukkhappattoyevā"ti vatvā atītaṁ āharitvā dassesi.

Pubbe kira Bārāṇasiyaṁ Kāḷī nāma gaṇikā ahosi, tassā Tuṇḍilo nāma bhātā. Kāḷī ekadivasaṁ sahassaṁ gaṇhāti. Tuṇḍilo pana itthidhutto surādhutto akkhadhutto ahosi. Sā tassa dhanaṁ deti, so laddhaṁ laddhaṁ vināseti. Sā taṁ vārentīpi vāretuṁ nāsakkhi. So ekadivasaṁ jūtaparājito nivatthavatthāni datvā kaṭasārakakhaṇḍaṁ nivāsetvā tassā gehaṁ āgami. Tāya ca dāsiyo āṇattā honti "Tuṇḍilassa āgatakāle kiñci adatvā gīvāyaṁ naṁ gahetvā nīhareyyāthā"ti. Tā tathā kariṁsu. So dvāramūle rodanto aṭṭhāsi.

Atheko seṭṭhiputto niccakālaṁ kāḷiyā sahassaṁ āharāpento disvā "kasmā Tuṇḍila rodasī"ti pucchi. Sāmi jūtaparājito mama bhaginiyā santikaṁ āgatomhi, taṁ maṁ dāsiyo gīvāyaṁ gahetvā nīhariṁsūti. "Tena hi tiṭṭha, bhaginiyā te kathessāmī"ti so gantvā "bhātā te kaṭasārakakhaṇḍaṁ nivāsetvā dvāramūle ṭhito, vatthānissa kimatthaṁ na desī"ti āha. Ahaṁ tāva na demi, sace pana te sineho atthi, tvaṁ dehīti. Tasmiṁ pana gaṇikāya ghare idaṁcārittaṁ—ābhatasahassato[2] pañcasatāni gaṇikāya honti, pañcasatāni vatthagandhamālamūlāni honti. Āgatapurisā tasmiṁ ghare laddhavatthāni nivāsetvā rattiṁ vasitvā punadivase gacchantā ābhatavatthāneva nivāsetvā gacchanti. Tasmā so seṭṭhiputto tāya dinnavatthāni nivāsetvā attano sāṭake Tuṇḍilassa dāpesi. So nivāsetvā

1. Vadhabandhanañca (Sī, Syā, I)
2. Ābhataṁ sahassato (Sī, Syā, I)

nadanto gajjanto gantvā surāgehaṁ pāvisi. Kāḷīpi dāsiyo āṇāpesi "sve etassa gamanakāle vatthāni acchindeyyāthā"ti. Tā tassa nikkhamanakāle ito cito ca upadhāvitvā vilumpamānā[1] sāṭake gahetvā "idāni yāhi kumārā"ti naggaṁ katvā vissajjesuṁ. So naggova nikkhami. Jano parihāsaṁ karoti. So lajjitvā "mayāvetaṁ kataṁ, ahameva attano mukhaṁ rakkhituṁ nāsakkhin"ti paridevi. Idaṁ tāvadassetuṁ tatiyaṁ gāthamāha—

106. "Kimeva'haṁ tuṇḍilamanupucchiṁ,
Kareyya saṁ bhātaraṁ kāḷikā'yaṁ.
Naggovahaṁ vatthayugañca jīno,
Ayampi attho bahutādisovā"ti.

Tattha **bahutādisovā**ti seṭṭhiputto hi attanā katena dukkhaṁ patto, tvampi tasmā ayampi tuyhaṁ dukkhappatti attho bahūhi kāraṇehi tādisova.

Aparopi Bārāṇasiyaṁ ajapālānaṁ pamādena gocarabhūmiyaṁ dvīsu meṇḍesu yujjhantesu eko kuliṅgasakuṇo "ime dāni bhinnehi sīsehi marissanti, vāressāmi teti mātulā mā yujjhathā"ti vāretvā tesaṁ kathaṁ aggahetvā yujjhantānaññeva piṭṭhiyampi sīsepi nisīditvā yācitvā vāretuṁ asakkonto "tena hi maṁ māretvā yujjhathā"ti ubhinnampi sīsantaraṁ pāvisi. Te aññamaññaṁ yujjhiṁsuyeva. So saṇhakaraṇiyaṁ pisito viya attanā kateneva vināsaṁ patto. Idampi aparaṁ kāraṇaṁ dassetuṁ catutthaṁ gāthamāha—

107. "Yo yujjhamānāna'mayujjhamāno,
Meṇḍantaraṁ accupatī kuliṅgo.
So piṁsito meṇḍasirehi tattha,
Ayampi attho bahutādisovā"ti.

Tattha **meṇḍantaran**ti meṇḍānaṁ antaraṁ. **Accupatī**ti atigantvā uppati, ākāse sīsānaṁ vemajjhe aṭṭhāsīti attho. **Piṁsito**ti pīḷito.

---

1. Vilumpamānā viya (Sī, Syā), vilumpamānā viyassa (I)

Aparepi Bārāṇasivāsino Gopālakā phalitaṁ tālarukkhaṁ disvā ekaṁ tālaphalatthāya rukkhaṁ āropesuṁ. Tasmiṁ phalāni pātente eko kaṇhasappo vammikā nikkhamitvā tālarukkhaṁ āruhi. Heṭṭhā patiṭṭhitā daṇḍehi paharantā nivāretuṁ nāsakkhiṁsu. Te "sappo tālaṁ abhiruhatī"ti itarassa ācikkhiṁsu. So bhīto mahāviravaṁ viravi. Heṭṭhā ṭhitā ekaṁ thirasāṭakaṁ catūsu kaṇṇesu gahetvā "imasmiṁ sāṭake patā"ti āhaṁsu. So patanto catunnampi antare sāṭakamajjhe pati. Tassa pana pātanavegena te sandhāretuṁ asakkontā aññamaññaṁ sīsehi paharitvā bhinnehi sīsehi jīvitakkhayaṁ pattā. Idampi kāraṇaṁ dassento pañcamaṁ gāthamāha—

108. "Caturo janā potthaka'maggahesuṁ,
Ekañca posaṁ anurakkhamānā.
Sabbeva te bhinnasirā sayiṁsu,
Ayampi attho bahutādisovā"ti.

Tattha **potthakan**ti sāṇasāṭakaṁ[1]. **Sabbeva te**ti tepi cattāro janā attanā kateneva bhinnasīsā sayiṁsu.

Aparepi Bārāṇasivāsino eḷakacorā rattiṁ ekaṁ ajaṁ thenetvā "divā-araññe khādissāmā"ti tassā avassanatthāya mukhaṁ bandhitvā veḷugumbe ṭhapesuṁ. Punadivase taṁ khādituṁ gacchantā āvudhaṁ pamussitvā agamaṁsu. Te "ajaṁ māretvā maṁsaṁ pacitvā khādissāma, āharathāvudhan"ti ekassapi hatthe āvudhaṁ adisvā "vinā āvudhena etaṁ māretvāpi maṁsaṁ gahetuṁ na sakkā, vissajjetha naṁ, puññamassa atthī"ti vissajjesuṁ. Tadā eko naḷakāro veḷuṁ gahetvā "punapi āgantvā gahessāmī"ti naḷakārasatthaṁ veḷugumbantare ṭhapetvā pakkāmi. Ajā "muttāmhī"ti tussitvā veḷumūle kīḷamānā pacchimapādehi paharitvā taṁ satthaṁ pātesi. Corā satthasaddaṁ sutvā upadhārentā taṁ disvā tuṭṭhamānasā ajaṁ māretvā maṁsaṁ khādiṁsu. Iti "sāpi ajā attanā kateneva matā"ti dassetuṁ chaṭṭhaṁ gāthamāha—

1. Ghanasāṭakaṁ (Sī, I)

109. “Ajā yathā veḷugumbasmiṁ baddhā[1],
Avakkhipantī asi’majjhagacchi.
Teneva tassā galakā’vakantaṁ[2],
Ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha **avakkhipantī**ti kīḷamānā pacchimapāde khipantī.

Evañca pana vatvā “attano vacanaṁ rakkhitvā mitabhāṇino nāma maraṇadukkhā muccantī”ti dassetvā **Kinnaravatthuṁ** āhari.

Bārāṇasivāsī kireko luddako Himavantaṁ gantvā ekenupāyena Jayampatike dve kinnare gahetvā ānetvā rañño adāsi. Rājā adiṭṭhapubbe kinnare disvā tussitvā “ludda imesaṁ ko guṇo”ti pucchi. Deva ete madhurena saddena gāyanti, manuññaṁ naccanti, manussā evaṁ gāyituñca naccituñca na jānantīti. Rājā luddassa bahuṁ dhanaṁ datvā kinnare “gāyatha naccathā”ti āha. Kinnarā “sace mayaṁ gāyantā byañjanaṁ paripuṇṇaṁ kātuṁ na sakkhissāma, duggītaṁ hoti, amhe garahissanti vadhissanti, bahuṁ kathentānañca pana musāvādopi hotī”ti musāvādabhayena raññā punappunaṁ vuttāpi na gāyiṁsu na acciṁsu. Rājā kujjhitvā “ime māretvā maṁsaṁ pacitvā āharathā”ti āṇāpento sattamaṁ gāthamāha—

110. “Ime na devā na gandhabbaputtā,
Migā ime atthavasaṁ gatā me.
Ekañca naṁ sāyamāse pacantu,
Ekaṁ punappātarāse pacantū”ti.

Tattha **migā ime**ti ime sace devā gandhabbā vā bhaveyyuṁ, nacceyyuṁ ceva gāyeyyuñca, ime pana migā tiracchānagatā. **Atthavasaṁ gatā me**ti[3] atthaṁ paccāsīsantena luddena ānītattā atthavasena mama hatthaṁ gatā[4]. Etesu ekaṁ sāyamāse, ekaṁ pātarāse pacantūti.

Kinnarī cintesi “rājā kuddho nissaṁsayaṁ māressati, idāni kathetuṁ kālo”ti aṭṭhamaṁ gāthamāha—

1. Bandhā (Syā)
2. Galakaṁ vikantā (Syā), galayā vikantuṁ (Ka)
3. Attavasābhatā imeti (Sī, Syā, I)
4. Mama-ābhatā (Sī, Syā, I)

111. “Sataṁ sahassāni dubhāsitāni,
Kalampi nāgghanti subhāsitassa.
Dubbhāsitaṁ saṅkamāno kileso,
Tasmā tuṇhī kimpurisā[1] na bālyā”ti.

Tattha **saṅkamāno kileso**ti kadāci ahaṁ bhāsamāno dubbhāsitaṁ bhāseyyaṁ, evaṁ dubbhāsitaṁ saṅkamāno kilissati kilamati. **Tasmā**ti tena kāraṇena tumhākaṁ na gāyiṁ, na bālabhāvenāti.

Rājā kinnariyā tussitvā anantaraṁ gāthamāha—

112. “Yā me’sā byāhāsi[2] pamuñcathe’ taṁ,
Giriñca naṁ[3] Himavantaṁ nayantu.
Imañca kho dentu mahānasāya,
Pātova naṁ pātarāse pacantū”ti.

Tattha **yā me’sā**ti yā me esā. **Dentū**ti mahānasatthāya dentu.

Kinnaro rañño vacanaṁ sutvā” ayaṁ maṁ akathentaṁ avassaṁ māressati, idāni kathetuṁ vaṭṭatī”ti itaraṁ gāthamāha—

113. “Pajjunnanāthā pasavo, pasunāthā ayaṁ pajā.
Tvaṁ nāthosi mahārāja, nāthohaṁ bhariyāya me.
Dvinnamaññataraṁ ñatvā, mutto gaccheyya pabbatan”ti.

Tattha **pajjunnanāthā pasavo**ti tiṇabhakkhā pasavo meghanāthā nāma. **Pasunāthā ayaṁ pajā**ti ayaṁ pana manussapajā pañcagorasena upajīvantī pasunāthā pasupatiṭṭhā. **Tvaṁ nāthosī**ti[4] tvaṁ mama patiṭṭhā asi. **Nāthohan**ti mama bhariyāya ahaṁ nātho, ahamassā patiṭṭhā. **Dvinnamaññataraṁ ñatvā, mutto gaccheyya pabbatan**ti amhākaṁ dvinnaṁ antare eko ekaṁ mataṁ ñatvā sayaṁ maraṇato mutto Himavantaṁ gaccheyya, jīvamānā pana mayaṁ aññamaññaṁ na jahāma, tasmā sacepi imaṁ Himavantaṁ pesetukāmo, maṁ paṭhamaṁ māretvā pacchā pesehīti.

---

1. Kiṁ puriso (Sī, Syā)
2. Byākāsi (Sī, Syā, Ka)
3. Giriṁ varaṁ (Ka)
4. Tvaṁ nāthosmīti (Sī, I)

Evañca pana vatvā" mahārāja na mayaṁ tava vacanaṁ akātukāmatāya tuṇhī ahumha, mayaṁ kathāya pana dosaṁ disvā na kathayimhā"ti dīpento imaṁ gāthādvayamāha—

114. "Na ve nindā suparivajjayetha,
Nānā janā sevitabbā janinda.
Yeneva eko labhate pasaṁsaṁ,
Teneva añño labhate ninditāraṁ.

115. Sabbo loko paricitto aticitto,
Sabbo loko cittavā samhi citte.
Paccekacittā puthu sabbasattā,
Kassīdha cittassa vasena vatte"ti.

Tattha **suparivajjayethā**ti mahārāja nindā nāma sukhena parivajjetuṁ na sakkā. **Nānā janā**ti nānāchandā janā. **Yenevā**ti yena sīlādiguṇena eko pasaṁsaṁ labhati, teneva añño ninditāraṁ labhati. Amhākañhi kinnarānaṁ antare kathanena pasaṁsaṁ labhati, manussānaṁ antare nindaṁ, iti nindā nāma dupparivajjiyā, svāhaṁ kathaṁ tava santikā pasaṁsaṁ labhissāmīti.

Sabbo loko paricittoti[1] mahārāja asappuriso nāma pāṇātipātādicittena, sappuriso pāṇātipātā veramaṇi ādicittena aticittoti[2], evaṁ sabbo loko paricitto aticittoti[3] attho. **Cittavā samhi citte**ti sabbo pana loko attano hīnena vā paṇītena vā cittena cittavā nāma[4]. **Paccekacittā**ti pāṭiyekkacittā puthuppabhedā sabbe sattā. Tesu kasse kassa tava vā aññassa vā cittena[5] kinnarī vā mādiso vā añño vā vatteyya, tasmā" ayaṁ mama cittavasena na vattatī"ti, mā mayhaṁ kujjhi.

1. Sabbo loko paracitto acittoti (Sī, I), sabbo loko paracittena aticittoti (Syā)
2. Acittoti (I)
3. Paracittena aticittoti (Sī, Syā), paracittena acittoti (I)
4. Cittaṁ jānāti eva (Ka)
5. Cittena (Syā, I)

Sabbasattā hi attano cittavasena[1] gacchanti devāti. Kimpuriso rañño dhammaṁ desesi.

Rājā "sabhāvameva katheti paṇḍito kinnaro"ti somanassappatto hutvā osānagāthamāha—

116. "Tuṇhī ahū kimpuriso sabhariyo,
Yo dāni byāhāsi bhayassa bhīto.
So dāni mutto sukhito arogo,
Vācākireva'tthavatī narānan"ti.

Tattha **vācākireva'tthavatī**[2] **narānan**ti vācāgirā eva[3] imesaṁ sattānaṁ atthavatī hitāvahā hotīti attho.

Rājā kinnare suvaṇṇapañjare nisīdāpetvā tameva luddaṁ pakkosāpetvā "gaccha bhaṇe, gahitaṭṭhāneyeva vissajjehī"ti vissajjāpesi. Mahāsattopi" ācariya evaṁ kinnarā vācaṁ rakkhitvā pattakāle kathitena subhāsiteneva muttā, tvaṁ pana dukkathitena mahādukkhaṁ patto"ti idaṁ udāharaṇaṁ dassetvā " ācariya mā bhāyi, jīvitaṁ te ahaṁ dassāmī"ti assāsesi, "apica kho pana tumhe maṁ rakkheyyāthā"ti vutte "na tāva nakkhattayogo labbhatī"ti divasaṁ vītināmetvā majjhimayāma samanantare mataṁ eḷakaṁ āharāpetvā "brāhmaṇa yattha katthaci gantvā jīvāhī"ti kañci ajānāpetvā uyyojetvā eḷakamaṁsena baliṁ katvā dvāraṁ patiṭṭhāpesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi ko kāliko vācāya hatoyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Kaḷārapiṅgalo Kokāliko ahosi, Takkāriyapaṇḍito pana ahameva ahosin"ti.

Takkāriyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

1. Cittavase na (Syā, I) 2. Vācā girevatthavatī(Syā) 3. Vācā girā (Syā)

9. Rurumigarājajātakavaṇṇanā (482)

Tassa gāmavaraṁ dammīti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. So kira bhikkhūhi" bahūpakāro te āvuso Devadatta Satthā, tvaṁ Tathāgataṁ nissāya pabbajjaṁ labhi, tīṇi piṭakāni uggaṇhi, lābhasakkāraṁ pāpuṇī"ti vutto "āvuso Sattharā mama tiṇaggamattopi upakāro na kato, ahaṁ sayameva pabbajiṁ, sayaṁ tīṇipiṭakāni uggaṇhiṁ, sayaṁ lābhasakkāraṁ pāpuṇin"ti kathesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "akataññū āvuso Devadatto akatavedī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave Devadatto idāneva akataññū, pubbepi akataññūyeva, pubbepesa mayā jīvite dinnepi mama guṇamattaṁ na jānātī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente eko asītikoṭivibhavo seṭṭhi puttaṁ labhitvā " Mahādhanako"tissa nāmaṁ katvā "sippaṁ uggaṇhanto mama putto kilamissatī"ti na kiñci sippaṁ uggaṇhāpesi. So gītanaccavāditakhādanabhojanato uddhaṁ na kiñci aññāsi. Taṁ vayappattaṁ patirūpena dārena saṁyojetvā mātāpitaro kālamakaṁsu. So tesaṁ accayena itthidhuttasurādhuttādīhi parivuto nānābyasanamukhehi sabbaṁ dhanaṁ viddhaṁ setvā iṇaṁ ādāya taṁ dātuṁ asakkonto iṇāyikehi codiyamāno cintesi" kiṁ mayhaṁ jīvitena,ekenamhi[1] attabhāvena añño viya jāto, mataṁ me seyyo"ti. So iṇāyike āha" tumhākaṁ iṇapaṇṇāni gahetvā āgacchatha, gaṅgātīre me nidahitaṁ kulasantakaṁ dhanaṁ atthi, taṁ vo dassāmī"ti. Te tena saddhiṁ agamaṁsu. So "idha dhanan"ti nidhiṭṭhānaṁ ācikkhanto viya "gaṅgāyaṁ patitvā marissāmī"ti palāyitvā gaṅgāyaṁ pati. So caṇḍasotena vuyhanto kāruññaravaṁ viravi.

Tadā mahāsatto rurumigayoniyaṁ nibbattitvā parivāraṁ chaḍḍetvā ekakova gaṅgānivattane ramaṇīye sālamissake supupphita-ambavane vasati uposathṁ upavutthāya. Tassa sarīracchavi sumajjitakañcanapaṭṭavaṇṇā ahosi

1. Tenevamhi (Sī, I)

hatthapādā lākhārasaparikammakatā viya, naṅguṭṭhaṁ cāmarīnaṅguṭṭhaṁ viya, siṅgāni rajatadāmasadisāni, akkhīni sumajjitamaṇiguḷikā viya, mukhaṁ odahitvā ṭhapitarattakambalageṇḍukaṁ viya. Evarūpaṁ tassa rūpaṁ ahosi. So aḍḍharattasamaye tassa kāruññasaddaṁ sutvā " manussasaddo sūyati, mā mayi dharante maratu, jīvitamassa dassāmī"ti cintetvā sayanagumbā[1] uṭṭhāya nadītīraṁ gantvā "ambho purisa mā bhāyi, jīvitaṁ te dassāmī"ti assāsetvā sotaṁ chindanto gantvā taṁ piṭṭhiyaṁ āropetvā tīraṁ pāpetvā attano vasanaṭṭhānaṁ netvā phalāphalāni datvā dvīhatīhaccayena "bho purisa ahaṁ taṁ ito araññato nīharitvā Bārāṇasimagge ṭhapessāmi, tvaṁ sotthinā gamissasi, apica kho pana tvaṁ 'asukaṭṭhāne nāma kañcanamigo vasatī'ti dhanakāraṇā maṁ rañño ceva rājamahāmattassa ca mā ācikkhāhī"ti āha. So "sādhu sāmī"ti sampaṭicchi.

Mahāsatto tassa paṭiññaṁ gahetvā taṁ attano piṭṭhiyaṁ āropetvā Bārāṇasimagge otāretvā nivatti. Tassa Bārāṇasipavisanadivaseyeva Khemā nāma rañño aggamahesī paccusakāle supinante suvaṇṇavaṇṇaṁ migaṁ attano dhammaṁ desentaṁ disvā cintesi "sace evarūpo migo na bhaveyya, nāhaṁ supine passeyyaṁ, addhā bhavissati, rañño ārocessāmī"ti. Sā rājānaṁ upasaṅkamitvā "mahārāja ahaṁ suvaṇṇavaṇṇaṁ migaṁ passituṁ icchāmi, suvaṇṇavaṇṇamigassa dhammaṁ sotukāmāmhi, labhissāmi ce, jīveyyaṁ, no ce, natthi me jīvitan"ti āha. Rājā taṁ assāsetvā "sace manussaloke atthi, labhissasī"ti vatvā brāhmaṇe pakkosāpetvā "suvaṇṇavaṇṇā migā nāma hontī"ti pucchitvā "āma deva hontī"ti sutvā alaṅkatahatthikkhandhe suvaṇṇacaṅkoṭake sahassathavikaṁ ṭhapetvā yo suvaṇṇavaṇṇaṁ migaṁ ācikkhissati, tassa saddhiṁ sahassathavikasuvaṇṇacaṅkoṭakena tañca hatthiṁ tato ca uttari dātukāmo hutvā suvaṇṇapaṭṭe gāthaṁ likhāpetvā ekaṁ amaccaṁ pakkosāpetvā "ehi tāta, mama vacanena imaṁ gāthaṁ nagaravāsīnaṁ kathehī"ti imasmiṁ jātake paṭhamaṁ gāthamāha—

1. Sayanato (Syā), sayanaguhā (Ka)

117. “Tassa[1] gāmavaraṁ dammi, nāriyo ca alaṅkatā.
Yo[2] me taṁ migamakkhāti[3], migānaṁ migamuttaman”ti.

Amacco suvaṇṇapaṭṭaṁ gahetvā sakalanagare vācāpesi. Atha so seṭṭhiputto Bārāṇasiṁ pavisantova taṁ kathaṁ sutvā amaccassa santikaṁ gantvā “ ahaṁ rañño evarūpaṁ migaṁ migaṁ ācikkhissāmi, maṁ rañño dassehī”ti āha. Amacco hatthikkhandhato otaritvā taṁ rañño santikaṁ netvā “ ayaṁ kira deva taṁ migaṁ ācikkhissatī”ti dassesi. Rājā “saccaṁ ambho purisā”ti pucchi. So “saccaṁ mahārāja, tvaṁ etaṁ yasaṁ mayhaṁ dehī”ti vadanto dutiyaṁ gāthamāha—

118. “Mayhaṁ gāmavaraṁ dehi, nāriyo ca alaṅkatā.
Ahaṁ te migamakkhissaṁ, migānaṁ migamuttaman”ti.

Taṁ sutvā rājā tassa mittadubbhissa tussitvā” ambho kuhiṁ so migo vasatī”ti puchitvā” asukaṭṭhāne nāma devā”ti vutte tameva maggadesakaṁ katvā mahantena parivārena taṁ ṭhānaṁ agamāsi. Atha naṁ so mittadubbhī”senaṁ deva sannisīdāpehī”ti vatvā sannisinnāya senāya eso deva suvaṇṇamigo etasmiṁ vane vasatī”ti hatthaṁ pasāretvā ācikkhanto tatiyaṁ gāthamāha—

119. “Etasmiṁ vanasaṇḍasmiṁ, ambā sālā ca pupphitā.
Indagopakasañchannā, ettheso tiṭṭhate migo”ti.

Tattha **indagopakasañchannā**ti etassa vanasaṇḍassa bhūmi indagopakavaṇṇāya rattāya sukhasamphassāya tiṇajātiyā sañchannā, sasakucchi[4] viya mudukā, ettha etasmiṁ ramaṇīye vanasaṇḍe eso tiṭṭhatīti dasseti.

Rājā tassa vacanaṁ sutvā amacce āṇāpesi “tassa migassa palāyituṁ adatvā khippaṁ āvudhahatthehi purisehi saddhiṁ vanasaṇḍaṁ parivārethā”ti. Te tathā katvā unnadiṁsu. Rājā katipayehi janehi saddhiṁ ekamantaṁ aṭṭhāsi, sopissa avidūre aṭṭhāsi. Mahāsatto taṁ saddaṁ sutvā cintesi “mahanto balakāyasaddo, tamhā me

1. Kassa (Sī, I)
2. Ko (Sī, Syā, I)
3. Migamakkhāsi (Syā, Ka)
4. Tivassikasasakassa kucchi (Sī, I)

purisā bhayena uppannena bhavitabban"ti. So uṭṭhāya sakalaparisaṁ oloketvā rañño ṭhitaṭṭhānaṁ disvā "rañño ṭhitaṭṭhāneyeva me sotthi bhavissati, ettheva mayā gantuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā rājābhimukho pāyāsi. Rājā taṁ āgacchantaṁ disvā "nāgabalo migo avattharanto viya āgaccheyya, saraṁ sannayhitvā imaṁ migaṁ santāsetvā sace palāyati, vijjhitvā dubbalaṁ katvā gaṇhissāmī"ti dhanuṁ āropetvā bodhisattābhimukho ahosi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā imaṁ gāthādvayamāha—

120. "Dhanuṁ advejjhaṁ katvāna, usuṁ sannayhupāgami[1].
Migo ca disvā rājānaṁ, dūrato ajjhabhāsatha.

121. Āgamehi mahārāja, mā maṁ vijjhi[2] rathesabha.
Ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo"ti.

Tattha **advejjhaṁ katvānā**ti jiyāya ca sarena ca saddhiṁ ekameva katvā. **Sannayhā**ti sannayhitvā[3]. **Āgamehī**ti "tiṭṭha mahārāja, mā maṁ vijjhi, jīvaggāhameva gaṇhāhī"ti madhurāya manussavācāya abhāsi.

Rājā tassa madhurakathāya bandhitvā dhanuṁ otāretvā gāravena aṭṭhāsi. Mahāsattopi rājānaṁ upasaṅkamitvā madhurapaṭisanthāraṁ katvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Mahājanopi sabbāvudhāni chaḍḍetvā āgantvā rājānaṁ parivāresi. Tasmiṁ khaṇe mahāsatto suvaṇṇakiṅkiṇikaṁ cālento viya madhurena sarena rājānaṁ pucchi "ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo"ti. Tasmiṁ khaṇe pāpapuriso thokaṁ paṭikkamitvā sotapatheva aṭṭhāsi. Rājā "iminā me dassito"ti kathento chaṭṭhaṁ gāthamāha—

122. "Esa pāpacaro poso, samma tiṭṭhati ārakā.
So'yaṁ[4] me idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo"ti.

Tattha **pāpacaro**ti vissaṭṭhācāro.

Taṁ sutvā mahāsatto taṁ mittadubbhiṁ garahitvā raññā saddhiṁ sallapanto sattamaṁ gāthamāha—

---

1. Sandhāyupāgami (Sī, I)
2. Vijjha (Syā, Ka)
3. Sandhāyāti sandahitvā (Sī, I)
4. So hi (Sī, Syā, I)

123. “Saccaṁ kireva māhaṁsu, narā ekacciyā idha.
Kaṭṭhaṁ niplavitaṁ seyyo, na tveve’kacciyo naro”ti.

Tattha **niplavitan**ti[1] uttāritaṁ. **Ekacciyo**ti ekacco pana mittadubbhī pāpapuggalo udake patantopi[2] uttārito na tveva seyyo. Kaṭṭhañhi nānappakārena upakārāya saṁvattati, mittadubbhī pana pāpapuggalo vināsāya, tasmā tato kaṭṭhameva varatananti porāṇakapaṇḍitā kathayiṁsu, mayā pana tesaṁ vacanaṁ na katanti.

Taṁ sutvā rājā itaraṁ gāthamāha—

124. “Kinnu ruru garahasi migānaṁ,
Kiṁ pakkhīnaṁ kiṁ pana mānusānaṁ.
Bhayaṁ hi maṁ vindati’napparūpaṁ,
Sutvāna taṁ mānusiṁ bhāsamānan”ti.

Tattha **migānan**ti migānamaññataraṁ garahasi, udāhu pakkhīnaṁ, mānusānanti pucchi. **Bhayaṁ hi maṁ vindatī**ti bhayaṁ maṁ paṭilabhati, ahaṁ attani anissaro bhayasantako viya homi. **Anapparūpan**ti mahantaṁ.

Tato mahāsatto “mahārāja na migaṁ, na pakkhiṁ garahāmi, manussaṁ pana garahāmī”ti dassento navamaṁ gāthamāha—

125. “Yamuddhariṁ vāhane vuyhamānaṁ,
Mahodake salile sīghasote.
Tatonidānaṁ bhayamāgataṁ mama,
Dukkho have rāja asabbhi saṅgamo”ti.

Tattha **vāhane**ti[3] patitapatite vahituṁ samatthe gaṅgāvahe. **Mahodake salile**ti mahā-udake mahāsalileti attho. Ubhayenāpi gaṅgāvahasseva bahu-udakataṁ dasseti. **Tatonidānan**ti mahārāja yo mayhaṁ tayā dassito puriso, eso mayā Gaṅgāya vuyhamāno aḍḍharattasamaye kāruññaravaṁ viravanto uddharito, tatonidānaṁ me idamajja bhayaṁ āgataṁ, asappurisehi samāgamo nāma dukkho mahārājāti.

---

1. Viplavitanti (Sī, I) 2. Marantopi (Sī, Syā) 3. Vahaneti (Sī, Syā, I)

Taṁ sutvā rājā tassa kujjhitvā "evaṁ bahūpakārassa nāma guṇaṁ na jānāti, vijjhitvā naṁ jīvitakkhayaṁ pāpessāmī"ti dasamaṁ gāthamāha—

126. "Sohaṁ catuppattamimaṁ vihaṅgamaṁ,
Tanucchidaṁ hadaye ossajāmi.
Hanāmi taṁ mittadubbhiṁ akiccakāriṁ,
Yo tādisaṁ kammakataṁ na jāne"ti.

Tattha **catuppattan**ti catūhi vājapattehi samannāgataṁ. **Vihaṅgaman**ti ākāsagāmiṁ. **Tanucchidan**ti sarīrachindanaṁ. **Ossajāmī**ti etassa hadaye vissajjemi.

Tato mahāsatto "mā esa maṁ nissāya nassatū"ti cintetvā ekādasamaṁ gāthamāha—

127. "Dhīra'ssa bālassa have janinda,
Santo vadhaṁ nappasaṁsanti jātu.
Kāmaṁ gharaṁ gacchatu pāpadhammo,
Yañcassa bhaṭṭhaṁ tadetassa dehi.
Ahaṁ ca te kāmakaro bhavāmī"ti.

Tattha **kāman**ti kāmena yathāruciyā attano gharaṁ gacchatu. **Yañcassa bhaṭṭhaṁ tadetassa dehī**ti yañca tassa "idaṁ nāma te dassāmī"ti tayā kathitaṁ, taṁ tasa dehi. **Kāmakaro**ti icchākaro, yaṁ icchasi, taṁ karohi, maṁsaṁ vā me khāda, kīḷāmigaṁ vā karohi, sabbattha te anukūlavattī bhavissāmīti attho.

Taṁ sutvā rājā tuṭṭhamānaso mahāsattassa thutiṁ karonto anantaraṁ gāthamāha—

128. "Addho rurū aññataro sataṁ so,
Yo dubbhato mānusassa na dubbhi.
Kāmaṁ gharaṁ gacchatu pāpadhammo,
Yañcassa bhaṭṭhaṁ tadetassa dammi.
Ahaṁ ca te kāmacāraṁ dadāmī"ti.

Tattha **sataṁ soti**[1] addhā tvaṁ sataṁ paṇḍitānaṁ aññataro. **Kāmacāran**ti ahaṁ tava dhammakathāya pasīditvā tuyhaṁ kāmacāraṁ abhayaṁ dadāmi, ito paṭṭhāya tumhe nibbhayā yathāruciyā viharathāti mahāsattassa varaṁ adāsi.

Atha naṁ mahāsatto "mahārāja manussā nāma aññaṁ mukhena bhāsanti, aññaṁ kāyena karontī"ti pariggaṇhanto dve gāthā abhāsi—

129. "Suvijānaṁ siṅgālānaṁ, sakuṇānañca vassitaṁ.
Manussavassitaṁ rāja, dubbijānataraṁ tato.

130. Api ce maññatī poso, ñāti mitto sakhāti vā.
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso"ti.

Taṁ sutvā rājā "migarāja mā maṁ evaṁ maññi, ahañhi rajjaṁ jahantopi na tuyhaṁ dinnavaraṁ jahissaṁ, saddahatha mayhan"ti varaṁ adāsi. Mahāsatto tassa santike varaṁ gaṇhanto attānaṁ ādiṁ katvā sabbasattānaṁ abhayadānaṁ varaṁ gaṇhi. Rājāpi taṁ varaṁ datvā bodhisattaṁ nagaraṁ netvā mahāsatthañca nagarañca alaṅkārāpetvā deviyā dhammaṁ desāpesi. Mahāsatto deviṁ ādiṁ katvā rañño ca rājaparisāya ca madhurāya manussabhāsāya dhammaṁ desetvā rājānaṁ dasahi rājadhammehi ovaditvā mahājanaṁ anusāsitvā araññaṁ pavisitvā migagaṇaparivuto vāsaṁ kappesi. Rājā "sabbesaṁ sattānaṁ abhayaṁ dammī"ti nagare bheriṁ carāpesi. Tato paṭṭhāya migapakkhīnaṁ koci hatthaṁ pasāretuṁ samattho nāma nāhosi. Migagaṇo manussānaṁ sassāni khādati, koci vāretuṁ na sakkoti. Mahājano rājaṅgaṇaṁ gantvā upakkosi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā imaṁ gāthamāha—

131. "Samāgatā jānapadā, negamā ca samāgatā.
Migā sassāni khādanti, taṁ devo paṭisedhatū"ti.

Tattha **taṁ devo**ti taṁ migagaṇaṁ devo paṭisedhatūti.

Taṁ sutvā rājā gāthādvayamāha—

132. "Kāmaṁ janapado mā'si, raṭṭhañcāpi vinassatu.
Na tvevāhaṁ ruruṁ dubbhe, datvā abhayadakkhiṇaṁ.

---

1. Sataṁseti (Sī)

133. Mā me janapado āsi, raṭṭhañcāpi vinassatu[1].
Na tvevāhaṁ migarājassa, varaṁ datvā musā bhaṇe"ti.

Tattha **mā'sī**ti kāmaṁ mayhaṁ janapado mā hotu. **Rurun**ti na tveva ahaṁ suvaṇṇavaṇṇassa Rurumigarājassa abhayadakkhiṇaṁ datvā dubbhissāmīti.

Mahājano rañño vacanaṁ sutvā kiñci vattuṁ avisahanto paṭikkami. Sā kathā vitthārikā ahosi. Taṁ sutvā mahāsatto migagaṇaṁ sannipātāpetvā "ito paṭṭhāya manussānaṁ sassāni mā khādathā"ti ovaditvā "attano khettesu paṇṇasaññaṁ bandhantū"ti[2] manussānaṁ ghosāpesi[3]. Te tathā bandhiṁsu, tāya saññāya migā yāvajjatanā sassāni na khādanti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto akataññūyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā seṭṭhiputto Devadatto ahosi, rājā Ānando, Rurumigarājā pana ahameva ahosin"ti.

Rurumigarājajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Sarabhamigajātakavaṇṇanā (483)

Āsīsetheva purisoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto attanā saṁkhittena pucchitapañhassa Dhammasenāpatino vitthārena byākaraṇaṁ ārabbha kathesi. Kadā pana Satthā theraṁ saṁkhittena pañhaṁ pucchī ti? Devorohane. Tatrāyaṁ saṅkhepato anupubbikathā. Rājagahaseṭṭhino hi santake candanapatte āyasmatā Piṇḍolabhāradvājena iddhiyā gahite Satthā bhikkhūnaṁ iddhipāṭihāriyakaraṇaṁ paṭikkhipi. Tadā titthiyā "paṭikkhittaṁ samaṇena Gotamena iddhipāṭihāriyakaraṇaṁ, idāni sayampi na karissatī"ti cintetvā maṅkubhūtehi attano sāvakehi "kiṁ bhante iddhiyā pattaṁ na gaṇhathā"ti vuccamānā "netaṁ āvuso amhākaṁ dukkaraṁ, chavassa pana dārupattassatthāya attano saṇhasukhumaguṇaṁ ko gihīnaṁ pakāsessatīti na gaṇhimha, samaṇā pana Sakyaputtiyā lolatāya iddhiṁ

---

1. Mā maṁ janapado ahu (Syā) 2. Bandhāpentūti (Syā) 3. Pesesi (Sī, Syā, I)

dassetvā gaṇhiṁsu. Mā ‘amhākaṁ iddhikaraṇaṁ bhāro’ti cintayittha, mayañhi tiṭṭhantu samaṇassa Gotamassa sāvakā, ākaṅkhamānā pana samaṇena Gotamena saddhiṁ iddhiṁ dassessāma, sace hi samaṇo Gotamo ekaṁ pāṭihāriyaṁ karissati, mayaṁ dviguṇaṁ karissāmā”ti kathayiṁsu.

Taṁ sutvā bhikkhū Bhagavato ārocesuṁ “bhante titthiyā kira pāṭihāriyaṁ karissantī”ti. Satthā “bhikkhave karontu[1], ahampi karissāmī”ti āha. Taṁ sutvā Bimbisāro āgantvā Bhagavantaṁ pucchi “bhante pāṭihāriyaṁ kira karissathā”ti. Āma mahārājāti. Nanu bhante sikkhāpadaṁ paññattanti. Mahārāja taṁ mayā sāvakānaṁ paññattaṁ, Buddhānaṁ pana sikkhāpadaṁ nāma natthi. Yathā hi mahārāja tava uyyāne pupphaphalaṁ aññesaṁ vāritaṁ, na tava, evaṁsampadamidaṁ daṭṭhabbanti. Kattha pana bhante pāṭihāriyaṁ karissathāti. Sāvatthinagaradvāre Kaṇḍambarukkhamūleti. Amhehi tattha kiṁ kattabbanti. Natthi kiñci mahārājāti. Punadivase Satthā katabhattakicco cārikaṁ pakkāmi. Manussā “kuhiṁ bhante Satthā gacchatī”ti pucchanti. “Sāvatthinagaradvāre Kaṇḍambarukkhamūle titthiyamaddanaṁ yamakapāṭihāriyaṁ kātun”ti tesaṁ bhikkhū kathayanti. Mahājano “acchariyarūpaṁ kira[2] pāṭihāriyaṁ bhavissati, passissāma nan”ti gharadvārāni chaḍḍetvā[3] Satthārā saddhiṁ yeva agamāsi.

Aññatitthiyā “mayampi samaṇassa Gotamassa pāṭihāriyakaraṇaṭṭhāne pāṭihāriyaṁ karissāmā”ti upaṭṭhākehi saddhiṁ Satthārameva anubandhiṁsu. Satthā anupubbena Sāvatthiṁ gantvā raññā “pāṭihāriyaṁ kira bhante karissathā”ti pucchito “karissāmī”ti vatvā “kadā bhante”ti vutte “ito sattame divase āsāḷhipuṇṇamāsiyan”ti āha. Maṇḍapaṁ karomi bhanteti. Alaṁ mahārāja, mama pāṭihāriyakaraṇaṭṭhāne Sakko devarājā dvādasayojanikaṁ ratanamaṇḍapaṁ karissatīti. Etaṁ kāraṇaṁ nagare ugghosāpemi bhanteti. Ugghosāpehi mahārājāti. Rājā Dhammaghosakaṁ alaṅkatahatthipiṭṭhiṁ āropetvā “Bhagavā kira Sāvatthinagaradvāre Kaṇḍambarukkhamūle titthiyamaddanaṁ pāṭihāriyaṁ karissati ito sattame divase”ti yāva chaṭṭhadivasā devasikaṁ[4] ghosanaṁ kāresi. Titthiyā “Kaṇḍambarukkhamūle kira karissatī”ti sāmikānaṁ

---

1. Sace karonti (Ka) 2. Kiṁ (Syā) 3. Nikkaḍḍhetvā (Syā)
4. Kuto sattame divase, chaṭṭhe divase, pañcame divaseti devasikaṁ (Ka)

dhanaṁ datvā Sāvatthisāmante ambarukkhe chindāpayiṁsu. Dhammaghosako puṇṇamīdivase pātova "ajja Bhagavato pāṭihāriyaṁ bhavissatī"ti ugghosesi. Devatānubhāvena sakalajambudīpe dvāreṭhatvā ugghositaṁ viya ahosi. Ye ye gantuṁ cittaṁ uppādenti, te te Sāvatthiṁ pattameva attānaṁ passiṁsu, dvādasayojanikā parisā ahosi.

Satthā pātova Sāvatthiṁ piṇḍāya pavisituṁ nikkhami. Kaṇḍo[1] nāma uyyānapālo piṇḍipakkameva kumbhapamāṇaṁ[2] mahantaṁ ambapakkaṁ rañño haranto Satthāraṁ nagaradvāre disvā "idaṁ Tathāgatasseva anucchavikan"ti adāsi. Satthā paṭiggahetvā tattheva ekamantaṁ nisinno paribhuñjitvā "Ānanda imaṁ ambaṭṭhiṁ uyyānapālakassa imasmiṁ ṭhāne ropanatthāya dehi, esa kaṇḍambo nāma bhavissatī"ti āha. Thero tathā akāsi. Uyyānapālo paṁsuṁ viyūhitvā ropesi. Taṅkhaṇaññeva aṭṭhiṁ bhinditvā mūlāni otariṁsu, naṅgalasīsapamāṇo rattaṅkuro uṭṭhahi, mahājanassa olokentasseva paṇṇāsahatthakkhandho paṇṇāsahatthasākho ubbedhato ca hatthasatiko ambarukkho sampajji, tāvadevassa pupphāni ca phalāni ca uṭṭhahiṁsu, so madhukaraparivuto[3] suvaṇṇavaṇṇaphalabharito nabhaṁ pūretvā aṭṭhāsi, vātappaharaṇakāle madhurapakkāni patiṁsu. Pacchā āgacchantā bhikkhū paribhuñjitvāva āgamiṁsu.

Sāyanhasamaye Sakko devarājā āvajjento "Satthu ratanamaṇḍapakaraṇaṁ[4] amhākaṁ bhāro"ti ñatvā Vissakammadevaputtaṁ pesetvā dvādasayojanikaṁ nīluppalasañchannaṁ sattaratanamaṇḍapaṁ kāresi. Evaṁ dasasahassacakkavāḷadevatā sannipatiṁsu. Satthā titthiyamaddanaṁ asādhāraṇaṁ sāvakehi yamakapāṭihāriyaṁ katvā bahujanassa pasannabhāvaṁ ñatvā oruyha Buddhāsane nisinno dhammaṁ desesi. Vīsati pāṇakoṭiyo amatapānaṁ piviṁsu. Tato "purimabuddhā pana pāṭihāriyaṁ katvā kattha gacchantī"ti āvajjento "Tāvatiṁsabhavanan"ti ñatvā Buddhāsanā uṭṭhāya dakkhiṇapādaṁ Yugandharamuddhani ṭhapetvā vāmapādena Sinerumatthakaṁ[5] akkamitvā pāricchattakamūle Paṇḍukambalasilāyaṁ vassaṁ upagantvā antotemāsaṁ devānaṁ Abhidhammapiṭakaṁ kathesi. Parisā Satthu gataṭṭhānaṁ

1. Gaṇḍo (Sī, Syā, I)
2. Kumbhaṇḍappamāṇaṁ (Sī)
3. Madhurapakkaparipuṇṇo (Ka)
4. Sattaratanamaṇḍapakaraṇaṁ (I)
5. Vāmapādaṁ sinerumatthake (Ka)

ajānantī "disvāva gamissāmā"ti tattheva temāsaṁ vasi. Upakaṭṭhāya pavāraṇāya Mahāmoggallānatthero gantvā Bhagavato ārocesi. Atha naṁ Satthā pucchi "kahaṁ pana etarahi Sāriputto"ti. Eso bhante pāṭihāriye pasīditvā pabbajitehi pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ Saṅkassanagaradvāre vasīti. Moggallāna ahaṁ ito sattame divase Saṅkassanagaradvāre otarissāmi, Tathāgataṁ daṭṭhukāmā Saṅkassanagare ekato sannipatantūti. Thero "sādhū"ti paṭissuṇitvā āgantvā parisāya ārocetvā sakalaparisaṁ Sāvatthito tiṁsayojanaṁ Saṅkassanagaraṁ ekamuhutteneva pāpesi.

Satthā vutthavasso pavāretvā "mahārāja manussalokaṁ gamissāmī"ti Sakkassārocesi. Sakko Vissakammaṁ āmantetvā "Dasabalassa manussalokagamanatthāya tīṇi sopānāni karohī"ti āha. So Sinerumatthake sopānasīsaṁ Saṅkassanagaradvāre dhurasopānaṁ katvā majjhe maṇimayaṁ, ekasmiṁ passe rajatamayaṁ, ekasmiṁ passe suvaṇṇamayanti tīṇi sopānāni māpesi, sattaratanamayā vedikāparikkhepā. Satthā lokavivaraṇaṁ pāṭihāriyaṁ katvā majjhe maṇimayena sopānena otari. Sakko pattacīvaraṁ aggahesi, Suyāmo vālabījaniṁ, Sahampati mahābrahmā chattaṁ dhāresi, dasasahassacakkavāḷadevatā dibbagandhamālādīhi pūjayiṁsu. Satthāraṁ dhurasopāne patiṭṭhitaṁ paṭhamameva Sāriputtatthero vandi, pacchā sesaparisā. Tasmiṁ samāgame Satthā cintesi "Moggallāno 'iddhimā'ti pākaṭo, Upāli 'vinayadharo' ti, Sāriputtassa pana mahāpaññaguṇo apākaṭo, ṭhapetvā maṁ añño etena sadiso samapañño nāma natthi, paññāguṇamassa pākaṭaṁ karissāmī"ti paṭhamaṁ tāva puthujjanānaṁ visaye pañhaṁ pucchi, taṁ puthujjanāva kathayiṁsu. Tato sotāpannānaṁ visaye pañhaṁ pucchi, tampi sotāpannāva kathayiṁsu, puthujjanā na jāniṁsu. Evaṁ sakadāgāmivisaye anāgāmivisaye khīṇāsavavisaye mahāsāvakavisaye ca pañhaṁ pucchi, tampi heṭṭhimā heṭṭhimā na jāniṁsu, uparimā uparimāva kathayiṁsu. Aggasāvakavisaye puṭṭhapañhampi aggasāvakāva kathayiṁsu, aññe na jāniṁsu. Tato Sāriputtattherassa visaye pañhaṁ pucchi, taṁ therova kathesi, aññe na jāniṁsu.

Manussā "ko nāma esa thero Satthārā saddhiṁ kathesī"ti pucchitvā "Dhammasenāpati Sāriputtatthero nāmā"ti sutvā "aho mahāpañño"ti vadiṁsu. Tato paṭṭhāya devamanussānaṁ antare therassa mahāpaññaguṇo pākaṭo jāto. Atha naṁ Satthā—

"Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha.
Tesaṁ me nipako iriyaṁ, puṭṭho pabrūhi mārisā"ti[1]—

Buddhavisaye pañhaṁ pucchitvā "imassa nu kho Sāriputta saṁkhittena bhāsitassa kathaṁ vitthārena attho daṭṭhabbo"ti āha. Thero pañhaṁ oloketvā "Satthā maṁ sekhāsekhānaṁ bhikkhūnaṁ āgamanapaṭipadaṁ pucchatī"ti pañhe nikkaṅkho hutvā "āgamanapaṭipadā nāma khandhādivasena bahūhi mukhehi sakkā kathetuṁ, kathaṁ nu kho kathento Satthu ajjhāsayaṁ gaṇhituṁ sakkhissāmī"ti ajjhāsaye kaṅkhi. Satthā "Sāriputto pañhe nikkaṅkho, ajjhāsaye pana me kaṅkhati, mayā naye adinne kathetuṁ na sakkhissati, nayamassa dassāmī"ti nayaṁ dadanto "bhūtamidaṁ Sāriputta samanupassā"ti āha. Evaṁ kirassa ahosi "Sāriputto mama ajjhāsayaṁ gahetvā kathento khandhavasena kathessatī"ti. Therassa saha nayadānena so pañho nayasatena nayasahassena upaṭṭhāsi. So Satthārā dinnanaye ṭhatvā Buddhavisaye pañhaṁ kathesi.

Satthā dvādasayojanikāya parisāya dhammaṁ desesi. Tiṁsa pāṇakoṭiyo amatapānaṁ piviṁsu. Satthā parisaṁ uyyojetvā cārikaṁ caranto anupubbena Sāvatthiṁ gantvā punadivase Sāvatthiyaṁ piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkanto bhikkhūhi vatte dassite Gandhakuṭiṁ pāvisi. Sāyanhasamaye bhikkhū therassa guṇakathaṁ kathentā dhammasabhāyaṁ nisīdiṁsu "mahāpañño āvuso Sāriputto puthupañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño Dasabalena saṁkhittena pucchitapañhaṁ vitthārena kathesī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi esa saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ kathesiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

---

1. Khu 1. 434; Khu 8. 6; Khu 10. 16 piṭṭhesu.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto sarabhamigayoniyaṁ nibbattitvā araññe vasati. Rājā migavittako ahosi thāmasampanno, aññaṁ manussaṁ "manusso"tipi na gaṇeti. So ekadivasaṁ migavaṁ gantvā amacce āha "yassa passena migo palāyati, tena so daṇḍo dātabbo"ti[1]. Te cintayiṁsu "kadāci vemajjhe ṭhitamigaṁ vijjhanti, kadāci uṭṭhitaṁ, kadāci palāyantampi, ajja pana yena kenaci upāyena[2] rañño ṭhitaṭṭhānaññeva āropessāmā"ti. Cintetvā ca pana katikaṁ katvā rañño dhuramaggaṁ adaṁsu. Te mahantaṁ gumbaṁ parikkhipitvā muggarādīhi bhūmiṁ pothayiṁsu. Paṭhamameva sarabhamigo uṭṭhāya tikkhattuṁ gumbaṁ anuparigantvā[3] palāyanokāsaṁ olokento sesadisāsu manusse bāhāya bāhaṁ dhanunā dhanuṁ āhacca nirantare ṭhite disvā rañño ṭhitaṭṭhāneyeva okāsaṁ addasa. So ummīlitesu akkhīsu vālukaṁ khipamāno viya rājānaṁ abhimukho agamāsi. Rājā taṁ lahusampattaṁ[4] disvā saraṁ ukkhipitvā vijjhi. Sarabhamigā nāma saraṁ vañcetuṁ chekā honti, sare abhimukhaṁ āgacchante vegaṁ hāpetvā tiṭṭhanti, pacchato āgacchante vegena purato javanti, uparibhāgenāgacchante piṭṭhiṁ nāmenti, passenāgacchante thokaṁ apagacchanti, kucchiṁ sandhāyāgacchante parivattitvā patanti, sare atikkante vātacchinnavalāhakavegena palāyanti.

Sopi rājā tasmiṁ parivattitvā patite "Sarabhamigo me viddho"ti nādaṁ muñci. Sarabho uṭṭhāya vātavegena palāyi. Balamaṇḍalaṁ bhijjitvā ubhosu passesu ṭhita-amaccā Sarabhaṁ palāyamānaṁ disvā ekato hutvā pucchiṁsu "migo kassa ṭhitaṭṭhānaṁ abhiruhī"ti. Rañño ṭhitaṭṭhānanti. "Rājā 'viddho me'ti vadati, konena viddho, nibbirajjho bho amhākaṁ rājā, bhūminena viddhā"ti te nānappakārena raññā saddhiṁ keḷiṁ kariṁsu. Rājā cintesi "ime maṁ parihasanti, na mama pamāṇaṁ jānantī"ti gāḷhaṁ nivāsetvā pattikova khaggaṁ ādāya "Sarabhaṁ gaṇhissāmī"ti vegena pakkhandi. Atha naṁ disvā tīṇi yojanāni anubandhi. Sarabho araññaṁ pāvisi, rājāpi pāvisi. Tattha Sarabhamigassa gamanamagge saṭṭhihatthamatto

---

1. Teneva so dātabboti (Sī), tenevassa āṇā dātabbāti (Syā)
2. Kadāci gehamajjhe ṭhitāpi koṭṭhakaṁ virajjhanti, uṭṭhitamigaṁ yena kenaci upāyena (Sī, Syā, I)
3. Anuvicaranto (Ka)
4. Balasampannaṁ (Syā, Ka)

mahāpūtipādanarakāvāṭo atthi, so tiṁsahatthamattaṁ udakena puṇṇo tiṇehi ca paṭicchanno. Sarabho udakagandhaṁ ghāyitvāva āvāṭabhāvaṁ ñatvā thokaṁ osakkitvā gato, rājā pana ujukameva gacchanto tasmiṁ pati.

Sarabho tassa padasaddaṁ asuṇanto nivattitvā taṁ apassanto "narakāvāṭe patito bhavissatī"ti ñatvā āgantvā olokento taṁ gambhīra-udake apatiṭṭhaṁ kilamantaṁ disvā tena kataṁ aparādhaṁ hadaye akatvā sañjātakāruñño "mā mayi passanteva rājā nassatu, imamhā dukkhā naṁ mocessāmī"ti āvāṭatīre ṭhito "mā bhāyi mahārāja, mahantā dukkhā taṁ mocessāmī"ti vatvā attano piyaputtaṁ uddharituṁ ussāhaṁ karonto viya tassuddharaṇatthāya silāya yoggaṁ katvāva "vijjhissāmī"ti āgataṁ rājānaṁ saṭṭhihatthā narakā uddharitvā assāsetvā piṭṭhiṁ āropetvā araññā nīharitvā senāya avidūre otāretvā ovādamassa datvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. Rājā mahāsattaṁ vinā vasituṁ asakkonto āha "sāmi Sarabhamigarāja mayā saddhiṁ Bārāṇasiṁ ehi, dvādasayojanikāya te Bārāṇasiyaṁ rajjaṁ dammi, taṁ kārehī"ti. "Mahārāja mayaṁ tiracchānagatā, na me rajjenattho, sace te mayi sineho atthi, mayā dinnāni sīlāni rakkhanto raṭṭhavāsinopi sīlaṁ rakkhāpehī"ti taṁ ovaditvā araññameva pavāsi.

So assupuṇṇehi nettehi tassa guṇaṁ sarantova senaṁ pāpuṇitvā senaṅgaparivuto nagaraṁ gantvā "ito paṭṭhāya sakalanagaravāsino pañca sīlāni rakkhantū"ti dhammabheriṁ carāpesi. Mahāsattena pana attano kataguṇaṁ kassaci akathetvā sāyanhe nānaggarasabhojanaṁ bhuñjitvā alaṅkatasayane sayitvā paccūsakāle mahāsattassa guṇaṁ saritvā uṭṭhāya sayanapiṭṭhe pallaṅkena nisīditvā pītipuṇṇena hadayena chahi gāthāhi udānesi—

134. "Āsīsetheva[1] puriso, na nibbindeyya paṇḍito.
Passāmi vohaṁ attānaṁ, yathā icchiṁ tathā ahu.

135. Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.
Passāmi vohaṁ attānaṁ, udakā thalamubbhataṁ.

---

1. Āsiṁsetheva (Sī, Syā, I)

136. Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.
Passāmi vohaṁ attānaṁ, yathā icchiṁ tathā ahu.

137. Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.
Passāmi vohaṁ attānaṁ, udakā thalamubbhataṁ.

138. Dukkhūpanītopi naro sapañño,
Āsaṁ na chindeyya sukhāgamāya.
Bahū hi phassā ahitā hitā ca,
Avitakkitā maccumupabbajanti.

139. Acintitampi bhavati, cintitampi vinassati.
Na hi cintāmayā bhogā, itthiyā purisassa vā”ti.

Tattha **āsīsetheva puriso**ti āsacchedakakammaṁ akatvā attano kammesu āsaṁ karotheva na ukkaṇṭheyya. **Yathā icchin**ti ahaṁ hi saṭṭhihatthā narakā uṭṭhānaṁ icchiṁ, somhi tatheva jāto, tato uṭṭhitoyevāti dīpeti. **Ahitā hitā cā**ti dukkhaphassā ca sukhaphassā ca, “maraṇaphassā jīvitaphassā cā”tipi attho, sattānañhi maraṇaphasso ahito jīvitaphasso hito, tesaṁ avitakkito acintitopi maraṇaphasso āgacchatīti dasseti. **Acintitampī**ti mayā “āvāṭe patissāmī”ti na cintitaṁ, “Sarabhaṁ māressāmī”ti cintitaṁ, idāni pana me cintitaṁ naṭṭhaṁ, acintitameva jātaṁ. **Bhogā**ti yasaparivārā. Ete cintāmayā na honti, tasmā ñāṇavatā vīriyameva kātabbaṁ. Vīriyavato hi acintitampi hotiyeva.

Tassevaṁ udānaṁ udānentasseva aruṇaṁ uṭṭhahi. Purohito ca pātova sukhaseyyapucchanatthaṁ āgantvā rājadvāre ṭhito tassa udānagītasaddaṁ sutvā cintesi “rājā hiyyo migavaṁ agamāsi, tattha Sarabhamigaṁ viraddho bhavissati, tato amaccehi avahasiyamāno ‘māretvā naṁ āharissāmī’ti khattiyamānena taṁ anubandhanto saṭṭhihatthe narake patito bhavissati, dayālunā Sarabharājena rañño dosaṁ acintetvā rājā uddharito bhavissati, tena maññe udānaṁ udānetī”ti. Evaṁ brāhmaṇassa

rañño paripuṇṇabyañjanaṁ udānaṁ sutvā sumajjite ādāse mukhaṁ olokentassa chāyā viya raññā ca Sarabhena ca katakāraṇaṁ pākaṭaṁ ahosi. So nakhaggena dvāraṁ ākoṭesi. Rājā "ko eso"ti pucchi. Ahaṁ deva purohitoti. Athassa dvāraṁ vivaritvā "ito ehācariyā"ti āha. So pavisitvā rājānaṁ jayāpetvā ekamantaṁ ṭhito "ahaṁ mahārāja tayā araññe katakāraṇaṁ jānāmi, tvaṁ ekaṁ Sarabhamigaṁ anubandhanto narake patito, atha naṁ so Sarabho silāya yoggaṁ katvā narakato uddhari, so tvaṁ tassa guṇaṁ anussaritvā udānaṁ udānesī"ti vatvā dve gāthā abhāsi—

140. "Sarabhaṁ giriduggasmiṁ, yaṁ tvaṁ anusarī pure.
Alīnacittassa tuvaṁ, vikkanta'manujīvasi[1].

141. Yo taṁ viduggā narakā samuddhari,
Silāya yoggaṁ Sarabho karitvā.
Dukkhūpanītaṁ paccumukhā pamocayi,
Alīnacittaṁ ta migaṁ vadesī"ti.

Tattha **anusarī**ti anubandhi. **Vikkantan**ti uddharaṇatthāya kataparakkamaṁ. **Anujīvasī**ti upajīvasi, tassānubhāvena tayā jīvitaṁ laddhanti attho. **Samuddharī**ti uddhari[2]. **Ta migaṁ vadesī**ti taṁ suvaṇṇasarabhamigaṁ idha sirisayane nisinno vaṇṇesi.

Taṁ sutvā rājā "ayaṁ mayā saddhiṁ na migavaṁ gato, sabbaṁ pavattiṁ jānāti, kathaṁ nu kho jānāti, pucchissāmi nan"ti cintetvā navamaṁ gāthamāha—

142. "Kiṁ tvaṁ nu[3] tattheva tadā ahosi,
Udāhu te koci naṁ etadakkhā.
Vivaṭacchaddo nu'si sabbadassī,
Ñāṇaṁ nu te brāhmaṇa bhiṁsarūpan"ti.

Tattha **bhiṁsarūpan**ti kinnu[4] te ñāṇaṁ balavajātikaṁ, tenetaṁ jānāsīti.

---

1. Alīnacittassa tava, vikkantaṁ jivitaṁ labhi (Ka)
2. Uttāresi (Ka)
3. Tuvannu (Sī)
4. Bhiṁsarūpaṁ (Ka)

Brāhmaṇo "nāhaṁ Sabbaññubuddho, byañcanaṁ amakkhetvā[1] tayā kathitagāthānaṁ[2] pana mayhaṁ attho upaṭṭhātī"ti dīpento dasamaṁ gāthamāha—

143. "Na cevahaṁ tattha tadā ahosiṁ,
Na cāpi me koci naṁ etadakkhā.
Gāthāpadānañca subhāsitānaṁ,
Atthaṁ tadā'nenti janinda dhīrā"ti.

Tattha **subhāsitānan**ti byañjanaṁ amakkhetvā suṭṭhu bhāsitānaṁ. **Atthaṁ tadā'nentī**ti yo tesaṁ attho, taṁ ānenti upadhārentīti.

Rājā tassa tussitvā bahuṁ dhanaṁ adāsi. Tato paṭṭhāya dānādipuññābhirato ahosi, manussāpi puññābhiratā hutvā matamatā saggameva pūrayiṁsu. Athekadivasaṁ rājā "lakkhaṁ vijjhissāmī"ti purohitamādāya uyyānaṁ gato. Tadā Sakko devarājā bahū nave deve ca devakaññāyo ca disvā "kiṁ nu kho kāraṇan"ti āvajjento Sarabhamigena narakā uddharitvā rañño sīlesu patiṭṭhāpitabhāvaṁ ñatvā "rañño ānubhāvena mahājano puññāni karoti, tena devaloko paripūrati, idāni kho pana rājā lakkhaṁ vijjhituṁ uyyānaṁ gato, taṁ vīmaṁsitvā sīhanādaṁ nadāpetvā Sarabhamigassa guṇaṁ kathāpetvā attano ca Sakkabhāvaṁ jānāpetvā ākāse ṭhito dhammaṁ desetvā mettāya ceva pañcannaṁ sīlānañca guṇaṁ kathetvā āgamissāmī"ti cintetvā uyyānaṁ agamāsi. Rājāpi "lakkhaṁ vijjhissāmī"ti dhanuṁ āropetvā saraṁ sannayhi. Tasmiṁ khaṇe Sakko rañño ca lakkhassa ca antare attano ānubhāvena Sarabhaṁ dassesi. Rājā taṁ disvā saraṁ na muñci. Atha naṁ Sakko purohitassa sarīre adhimuccitvā gāthaṁ abhāsi—

144. "Ādāya pattiṁ[3] paraviriyaghātiṁ,
Cāpe saraṁ kiṁ vicikicchase tuvaṁ.
Nunno[4] saro Sarabhaṁ hantu khippaṁ,
Annaṁ hi etaṁ varapañña rañño"ti.

---

1. Samekkhitvā (Sī), samekkhatvā (Ka)
2. Kathitagāthānayena (Sī)
3. Pattaṁ (Syā), paṭṭiṁ (Ka)
4. Nuṇṇo (Sī, Syā), tuṇṇo (Ka)

Tattha **pattin**ti vājapattehi samannāgataṁ. **Paraviriyaghātin**ti paresaṁ vīriyaghātakaṁ. **Cāpe saran**ti etaṁ pattasahitaṁ saraṁ cāpe ādāya sannayhitvā idāni tvaṁ kiṁ vicikicchasi. **Hantū**ti tayā vissaṭṭho hutvā esa saro khippaṁ imaṁ Sarabhaṁ hanatu. **Annaṁ hi etan**ti varapañña mahārāja Sarabho nāma rañño āhāro bhakkhoti attho.

Tato rājā gāthamāha—

145. "Addhā pajānāmi ahampi etaṁ,
Annaṁ migo brāhmaṇa khattiyassa.
Pubbe katañca apacāyamāno,
Tasmā migaṁ Sarabhaṁ no hanāmī"ti.

Tattha **pubbe katañcā**ti brāhmaṇa ahametaṁ ekaṁsena jānāmi yathā migo khattiyassa annaṁ, pubbe pana iminā mayhaṁ kataguṇaṁ pūjemi, tasmā taṁ na hanāmīti.

Tato Sakko gāthādvayamāha—

146. "Neso migo mahārāja, asure'so disampati.
Etaṁ hantvā manussinda, bhavassu amarādhipo.

147. Sace ca rājā[1] vicikicchase tuvaṁ,
Hantuṁ migaṁ Sarabhaṁ sahāyakaṁ.
Saputtadāro naravīraseṭṭha[2],
Gantā[3] tuvaṁ Vetaraṇiṁ yamassā"ti.

Tattha **asure'so**ti asuro eso, asurajeṭṭhako Sakko esoti adhippāyena vadati. **Amarādhipo**ti tvaṁ etaṁ Sakkaṁ māretvā sayaṁ Sakko devarājā hohīti vadati. **Vetaraṇiṁ yamassā**ti "sace etaṁ 'sahāyo me'ti cintetvā na māressasi, saputtadāro yamassa Vetaraṇinirayaṁ gato[4] bhavissasī"ti naṁ tāsesi.

---

1. Rāja (Sī, I)
2. Naraviriyaseṭṭha (Sī, Syā, I)
3. Hantvā no ce (Syā), gantvā (Ka)
4. Gantvā (Syā, Ka)

Tato rājā dve gāthā abhāsi—

148. “Kāmaṁ ahaṁ jānapadā ca sabbe,
Puttā ca dārā ca sahāyasaṅghā.
Gacchemu taṁ vetaraṇiṁ yamassa,
Na tveva hañño mama pāṇado yo.

149. Ayaṁ migo kicchagatassa mayhaṁ,
Ekassa kattā vivanasmi ghore.
Taṁ tādisaṁ pubbakiccaṁ saranto,
Jānaṁ mahābrahme kathaṁ haneyyan”ti.

Tattha **mama pāṇado yo**ti[1] brāhmaṇa yo mama pāṇadado[2] yena me piyaṁ jīvitaṁ dinnaṁ, narakaṁ pavisantena mayā so na tveva hañño na hanitabbo, avajjho esoti vadati. **Ekassa kattā vivanasmi ghore**ti dāruṇe araññe paviṭṭhassa[3] sato ekassa asahāyakassa mama kattā kārako jīvitassa dāyako, svāhaṁ taṁ iminā kataṁ tādisaṁ pubbakiccaṁ sarantoyeva taṁ guṇaṁ jānantoyeva kathaṁ haneyyaṁ.

Atha Sakko purohitassa sarīrato apagantvā Sakkattabhāvaṁ māpetvā ākāse ṭhatvā rañño guṇaṁ pakāsento gāthādvayamāha—

150. “Mittābhirādhī cirameva jīva,
Rajjaṁ imaṁ dhammaguṇe[4] pasāsa.
Nārīgaṇehi paricāriyanto,
Modassu raṭṭhe tidiveva vāsavo.

151. Akkodhano niccapasannacitto,
Sabbātithī yācayogo bhavitvā[5].
Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṁ,
Anindito saggamupehi ṭhānan”ti.

---

1. Mama pāṇada’ssāti (Sī, Syā, I)
2. Pāṇado assa (Sī, Syā, I)
3. Paccatthikassa (Sī, I)
4. Rajjampi maṁ cassa gaṇe (Ka)
5. Pāhunake katvā (Syā), yācayogo viditvā (Ka)

Tattha **mittābhirādhī**ti mitte ārādhento tosento tesu adubbhamāno. **Sabbātithī**ti sabbe dhammikasamaṇabrāhmaṇe atithī pāhunakeyeva katvā pariharanto[1] yācitabbayuttako hutvā. **Anindito**ti dānādīni puññāni karaṇena pamudito devalokena abhinandito hutvā saggaṭṭhānaṁ upehīti.

Evaṁ vatvā Sakko "ahaṁ mahārāja taṁ pariggaṇhituṁ āgato, tvaṁ attānaṁ pariggaṇhituṁ nādāsi, appamatto hohī"ti taṁ ovaditvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Sāriputto saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ jānātiyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, purohito Sāriputto, Sarabhamigo pana ahameva ahosin"ti.

Sarabhamigajātakavaṇṇanā dasamā.

Jātakuddānaṁ

Amba Phandana Javana, Nārada Dūta Kaliṅgā.
Akitti Takkāriyaṁ Ruru, Sarabhaṁ dasa terase.

Terasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Paricaranto (Syā), paricārayanto (Ka)

14. Pakiṇṇakanipāta

1. Sālikedārajātakavaṇṇanā (484)

Sampannaṁ sālikedāranti idaṁ Satthā Jetavane viharanto mātuposakabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Paccuppannavatthu **Sāmajātake**[1] āvi bhavissati. Satthā pana taṁ bhikkhuṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu gihī posesī"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "kiṁ te hontī"ti vatvā "mātāpitaro me bhante"ti vutte "sādhu bhikkhu, porāṇakapaṇḍitā tiracchānā hutvā suvayoniyaṁ nibbattitvāpi jiṇṇe mātāpitaro kulāvake nipajjāpetvā mukhatuṇḍakena gocaraṁ āharitvā posesun"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Rājagahe Magadharājā nāma rajjaṁ kāresi. Tadā nagarato pubbuttaradisāya Sāliddiyo[2] nāma brāhmaṇagāmo ahosi. Tassa pubbuttaradisāya Magadhakhettaṁ atthi, tattha Kosiyagotto nāma Sāliddiyavāsī brāhmaṇo sahassakarīsamattaṁ khettaṁ gahetvā sāliṁ vapāpesi. Uṭṭhite ca pana sasse vatiṁ thiraṁ kāretvā kassaci paṇṇāsakarīsamattaṁ, kassaci saṭṭhikarīsamattanti evaṁ pañcasatakarīsamattaṁ khettaṁ attano purisānaṁyeva ārakkhaṇatthāya datvā sesaṁ pañcasatakarīsamattaṁ khettaṁ bhatiṁ katvā[3] ekassa bhatakassa adāsi. So tattha kuṭiṁ katvā rattindivaṁ vasati. Khettassa pana pubbuttaradisābhāge ekasmiṁ sānupabbate mahantaṁ Simbalivanaṁ atthi, tattha anekāni suvasatāni vasanti. Tadā bodhisatto tasmiṁ Suvasaṅghe Suvarañño putto hutvā nibbatti. So vayappatto abhirūpo thāmasampanno sakaṭanābhipamāṇasarīro ahosi. Athassa pitā mahallakakāle "ahaṁ idāni dūraṁ gantuṁ na sakkomi, tvaṁ imaṁ gaṇaṁ pariharā"ti gaṇaṁ[4] niyyādesi. So punadivasato paṭṭhāya mātāpitūnaṁ gocaratthāya gantuṁ nādāsi, suvagaṇaṁ pariharanto Himavantaṁ gantvā sayaṁjātasālivane

1. Khu 6. 174 piṭṭhe.
2. Sālindiyo (Sī, Syā, I)
3. Bhatiṁ datvā (Sī), vatiṁ katvā (Syā)
4. Rajjaṁ (Syā, I)

yāvadatthaṁ sāliṁ khāditvā āgamanakāle mātāpitūnaṁ pahonakaṁ gocaraṁ āharitvā mātāpitaro posesi.

Athassa ekadivasaṁ suvā ārocesuṁ "pubbe imasmiṁ kāle Magadhakhette sāli paccati, idāni kiṁ nu kho jātan"ti. "Tena hi jānāthā"ti dve suve pahiṇiṁsu. Te gantvā Magadhakhette otarantā tassa bhatiyā rakkhaṇapurisassa khette otaritvā sāliṁ khāditvā ekaṁ sālisīsaṁ ādāya Simbalivanaṁ gantvā sālisīsaṁ mahāsattassa pādamūle ṭhapetvā "tattha evarūpo sālī"ti vadiṁsu. So punadivase suvagaṇaparivuto tattha gantvā tasmiṁ bhatakassa khette otari. So pana puriso suve sāliṁ khādante disvā ito cito ca dhāvitvā vārentopi vāretuṁ na sakkoti. Sesā suvā yāvadatthaṁ sāliṁ khāditvā tucchamukhāva gacchanti. Suvarājā pana bahūni sālisīsāni ekato katvā tehi parivuto hutvā āharitvā[1] mātāpitūnaṁ deti. Suvā punadivasato paṭṭhāya tattheva sāliṁ khādiṁsu. atha so puriso "sace ime aññaṁ katipāhaṁ evaṁ khādissanti, kiñci na bhavissati, brāhmaṇo sāliṁ agghopetvā mayhaṁ iṇaṁ karissati, gantvā tassa ārocessāmī"ti sālimuṭṭhinā saddhiṁ tathārūpaṁ paṇṇākāraṁ gahetvā sāliddiyagāmaṁ gantvā brāhmaṇaṁ passitvā vanditvā paṇṇākāraṁ datvā ekamantaṁ ṭhito "kiṁ bho purisa sampannaṁ sālikhettan"ti puṭṭho "āma brāhmaṇa sampannan"ti vatvā dve gāthā abhāsi—

1. "Sampannaṁ sālikedāraṁ, suvā bhuñjanti kosiya.
   Paṭivedemi te brahme, na ne vāretumussahe.

2. Eko ca tattha sakuṇo, yo[2] nesaṁ sabbasundaro.
   Bhutvā sāliṁ yathākāmaṁ, tuṇḍenā'dāya gacchatī"ti.

Tattha **sampannan**ti paripuṇṇaṁ avekallaṁ. **Sālikedāran**ti sālikhettaṁ. **Sabbasundaro**ti sabbehi koṭṭhāsehi sundaro rattatuṇḍo jiñjukasannibha-akkhi rattapādo tīhi rattarājīhi parikkhittagīvo mahāmayūrapamāṇo so yāvadatthaṁ sāliṁ khāditvā aññaṁ tuṇḍena gahetvā gacchatīti.

1. Ekato katvā haritvā (Sī, I), ekato katvā tuṇḍenādāya purato gantvā āharitvā (Syā)
2. So (Sī, Syā, I)

Brāhmaṇo tassa kathaṁ sutvā Suvarāje sinehaṁ uppādetvā khettapālaṁ pucchi “ambho purisa pāsaṁ oḍḍetuṁ jānāsī”ti. Āma jānāmīti. Atha naṁ gāthāya ajjhabhāsi—

3. “Oḍḍentu vālapāsāni, yathā bajjhetha so dijo.
Jīvañca naṁ gahetvāna, ānayehi mamantike”ti.

Tattha **oḍḍentū**ti oḍḍayantu[1]. **Vālapāsānī**ti assavālādirajjumayapāsāni. **Jīvañca nan**ti jīvantaṁ eva naṁ. **Ānayehī**ti ānehi.

Taṁ sutvā khettapālo sāliṁ agghāpetvā iṇassa akatabhāvena tuṭṭho gantvā assavāle vaṭṭetvā “ajja imasmiṁ ṭhāne otarissatī”ti Suvaraññoo otaraṇaṭṭhānaṁ sallakkhetvā punadivase pātova cāṭipamāṇaṁ pañjaraṁ katvā[2] pāsañca oḍḍetvā suvānaṁ āgamanaṁ olokento kuṭiyaṁ nisīdi. Suvarājāpi suvagaṇaparivuto āgantvā aloluppacāratāya hiyyo khāditaṭṭhāne[3] oḍḍitapāse pādaṁ pavesantova otari. So attano baddhabhāvaṁ ñatvā cintesi “sacāhaṁ idāneva baddharavaṁ ravissāmi, ñātakā me bhayatajjitā gocaraṁ aggahetvāva palāyissanti, yāva etesaṁ gocaraggahaṇaṁ, tāva adhivāsessāmī”ti. So tesaṁ suhitabhāvaṁ ñatvā maraṇabhayatajjito hutvā tikkhattuṁ baddharavaṁ ravi. Atha sabbe te suvā palāyiṁsu. Suvarājā “ettakesu me ñātakesu nivattitvā olokento ekopi natthi, kinnu kho mayā pāpaṁ katan”ti vilapanto gāthamāha—

4. “Ete bhutvā pivitvā ca, pakkamanti vihaṅgamā.
Eko baddhosmi pāsena, kiṁ pāpaṁ pakataṁ mayā”ti.

Khettapālo Suvarājassa baddharavaṁ suvānañca ākāse pakkhandanasaddaṁ sutvā “kiṁ nu kho”ti kuṭiyā oruyha pāsaṭṭhānaṁ gantvā Suvarājānaṁ disvā “yasseva me pāso oḍḍito, sveva baddho”ti tuṭṭhamānaso Suvarājānaṁ pāsato mocetvā dve pāde ekato bandhitvā daḷhaṁ ādāya

1. Ujjhantūti oḍayantu (Syā)
2. Punadivase vātappahārena sañcaraṇakaṁ katvā (Sī), punadivase pātova vātappahārena caraṇakaṁ akatvā (Syā)
3. Khādita-odhiyaṁ (Ka)

Sāliddiyagāmaṁ gantvā Suvarājaṁ brāhmaṇassa adāsi. Brāhmaṇo balavasinehena mahāsattaṁ ubhohi hatthehi daḷhaṁ gahetvā aṅke nisīdāpetvā tena saddhiṁ sallapanto dve gāthā abhāsi—

5. "Udaraṁ nūna aññesaṁ, suva accodaraṁ tava.
Bhutvā sāliṁ yathākāmaṁ, tuṇḍenā'dāya gacchasi.

6. Koṭṭhaṁ nu tattha pūresi, suva veraṁ nu te mayā.
Puṭṭho me samma akkhāhi, kuhiṁ sāliṁ nidāhasī"ti.

Tattha **udaraṁ nūnā**ti aññesaṁ udaraṁ udarameva maññe, tava udaraṁ pana ati-udaraṁ. **Tatthā**ti tasmiṁ Simbalivane. **Pūresī**ti vassārattatthāya pūresi. **Nidāhasī**ti nidhānaṁ katvā ṭhapesi, "nidhīyasī"tipi pāṭho[1].

Taṁ sutvā Suvarājā madhurāya manussabhāsāya sattamaṁ gāthamāha—

7. "Na me veraṁ tayā saddhiṁ, koṭṭho mayhaṁ na vijjati.
Iṇaṁ muñcāmi'ṇaṁ dammi, sampatto koṭasimbaliṁ.
Nidhimpi tattha nidahāmi, evaṁ jānāhi kosiyā"ti.

Tattha **inaṁ muñcāmi'ṇaṁ dammī**ti tava sāliṁ haritvā iṇaṁ muñcāmi ceva dammi cāti vadati. **Nidhimpī**ti ekaṁ tattha Simbalivane anugāmikanidhimpi nidahāmi.

Atha naṁ brāhmaṇo pucchi—

8. "Kīdisaṁ te iṇadānaṁ, iṇamokkho ca kīdiso.
Nidhinidhāna'makkhāhi, atha pāsā pamokkhasī"ti.

Tattha **iṇadānan**ti iṇassa dānaṁ. **Nidhinidhānan**ti nidhino nidhānaṁ.

Evaṁ brāhmaṇena puṭṭho Suvarājā tassa byākaronto catasso gāthā abhāsi—

9. "Ajātapakkhā taruṇā, puttakā mayha kosiya.
Te maṁ bhatā bharissanti, tasmā tesaṁ iṇaṁ dade.

10. Mātā pitā ca me vuddhā, jiṇṇakā gatayobbanā.
Tesaṁ tuṇḍena hātūna, muñce pubbakataṁ iṇaṁ.

---

1. Nidhīyasīti nidhesi, nidhānaṁ katvā ṭhapesīti (Sī, Syā)

11. Aññepi tattha sakuṇā, khīṇapakkhā sudubbalā.
Tesaṁ puññatthiko dammi, taṁ nidhiṁ āhu paṇḍitā.

12. Īdisaṁ[1] me iṇadānaṁ, iṇamokkho ca īdiso.
Nidhinidhāna'makkhāmi[2], evaṁ jānāhi kosiyā"ti.

Tattha **hātūnā**ti haritvā. **Taṁ nidhin**ti taṁ puññakammaṁ paṇḍitā anugāmikanidhiṁ nāma kathenti. **Nidhinidhānan**ti nidhino nidhānaṁ, "nidhānanidhin"tipi pāṭho, ayamevattho.

Brāhmaṇo mahāsattassa dhammakathaṁ sutvā pasannacitto dve gāthā abhāsi—

13. "Bhaddako vata'yaṁ pakkhī, dijo paramadhammiko.
Ekaccesu manussesu, ayaṁ dhammo na vijjati.

14. Bhuñja sāliṁ yathākāmaṁ, saha sabbehi ñātibhi.
Punāpi suva passemu, piyaṁ me tava dassanan"ti.

Tattha **bhuñja sālin**ti ito paṭṭhāya nibbhayo hutvā bhuñjāti karīsasahassampi tasseva niyyādento evamāha. **Passemū**ti attano ruciyā āgataṁ aññesupi divasesu taṁ passeyyāmāti.

Evaṁ brāhmaṇo mahāsattaṁ yācitvā piyaputtaṁ viya muducittena olokento pādato bandhanaṁ mocetvā satapākatelena pāde makkhetvā bhaddapīṭhe nisīdāpetvā kañcanataṭṭake madhulāje khādāpetvā sakkharodakaṁ pāyesi. Athassa Suvarājā "appamatto hohi brāhmaṇā"ti vatvā ovādaṁ dento āha—

15. "Bhuttañca pītañca tava'ssamamhi,
Ratī ca[3] no kosiya te sakāse.
Nikkhittadaṇḍesu dadāhi dānaṁ,
Jiṇṇe ca mātāpitaro bharassū"ti.

Tattha **tava'ssamamhī**ti[4] tava nivesane. **Ratī**ti abhirati.

---

1. Edisaṁ (Sī, I)
2. Nidhiṁ nidhānaṁ akkhātaṁ (Sī, I)
3. Rattiñca Syā, Ka)
4. Tavassabyamhīti (Ka)

Taṁ sutvā brāhmaṇo tuṭṭhamānaso udānaṁ udānento gāthamāha—

16. "Lakkhī vata me udapādi ajja,
Yo addasāsiṁ pavaraṁ[1] dijānaṁ.
Suvassa sutvāna subhāsitāni,
Kāhāmi puññāni anappakānī"ti.

Tattha **lakkhī**ti sirīpi puññampi paññāpi.

Mahāsatto brāhmaṇena attano dinnaṁ karīsasahassamattaṁ paṭikkhipitvā aṭṭhakarīsameva gaṇhi. Brāhmaṇo thambhe nikhanitvā tassa khettaṁ niyyādetvā gandhamālādīhi pūjetvā khamāpetvā "gaccha sāmi, assumukhe rodamāne mātāpitaro assāsehī"ti vatvā taṁ uyyojesi. So tuṭṭhamānaso sālisīsaṁ ādāya gantvā mātāpitūnaṁ purato nikkhipitvā "ammatātā uṭṭhethā"ti āha. Te assumukhā rodamānā[2] uṭṭhahiṁsu, tāvadeva suvagaṇā sannipatitvā "kathaṁ muttosi devā"ti pucchiṁsu. So tesaṁ sabbaṁ vitthārato kathesi. Kosiyopi Suvarañño ovādaṁ sutvā tato paṭṭhāya dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṁ mahādānaṁ paṭṭhapesi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā osānagāthamāha—

17. "So kosiyo attamano udaggo,
Annañca pānañca'bhisaṅkharitvā[3],
Annena pānena pasannacitto,
Santappayi samaṇabrāhmaṇe cā"ti.

Tattha **santappayī**ti gahitagahitāni bhājanāni pūrento santappesīti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhu mātāpitūnaṁ posanaṁ nāma paṇḍitānaṁ vaṁso"ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā suvagaṇā Buddhaparisā ahesuṁ, mātāpitaro mahārājakulāni, khettapālo Channo, brāhmaṇo Ānando, Suvarājā pana ahameva ahosinti.

Bhālikedārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

1. Yohaṁ adassaṁ paramaṁ (Ka)
2. Assumukhāva hasamānā (Sī, Syā), assumukhāva bhāsamānā (I)
3. Annañca pānaṁ abhisaṁharitvā (Ka)

2. Candakinnarījākatavaṇṇanā (485)

Upanīyatidaṁ maññeti idaṁ Satthā Kapilavatthupuraṁ upanissāya Nigrodharāme viharanto Rājanivesane rāhulamātaraṁ ārabbha kathesi. Idaṁ pana jātakaṁ Dūrenidānato paṭṭhāya kathetabbaṁ. Sā panesā nidānakathā yāva Laṭṭhivane Uruvelakassapasīhanādā **Apaṇṇakajātake**[1] kathitā, tato paraṁ yāva Kapilavatthugamanā **Vessantarajātake** āvi bhavissati. Satthā pana pitu nivesane nisīditvā antarabhattasamaye **Mahādhammapālajātakaṁ**[2] kathetvā katabhattakicco "Rāhulamātu nivesane nisīditvā tassā guṇaṁ vaṇṇento **candakinnarījātakaṁ**[3] kathessāmī"ti rājānaṁ pattaṁ gāhāpetvā dvīhi aggasāvakethi saddhiṁ rāhulamātu nivesanaṭṭhānaṁ pāyāsi. Tadā tassā sammukhā[4] cattālīsasahassanāṭakitthiyo vasanti tāsu khattiyakaññānaṁyeva navuti-adhikasahassaṁ. Sā Tathāgatassa āgamanaṁ ñatvā "sabbā kāsāvāneva nivāsentū"ti tāsaṁ ārocāpesi. Tā tathā kariṁsu. Satthā āgantvā paññattāsane nisīdi. Atha tā sabbāpi ekappahāreneva viraviṁsu, mahāparidevasaddo ahosi. Rāhulamātāpi paridevitvā sokaṁ vinodetvā Satthāraṁ vanditvā rājagatena[5] bahumānena sagāravena nisīdi. Rājā tassā guṇakathaṁ ārabhi, "bhante mama suṇhā 'tumhehi kāsāvāni nivatthānī'ti sutvā kāsāvāneva nivāsesi, 'mālādīni pariccattānī'ti sutvā mālādīni pariccaji, 'bhūmiyaṁ sayatī' ti[6] sutvā bhūmisayanāva jātā, tumhākaṁ pabbajitakāle vidhavā hutvā aññehi rājūhi pesitaṁ paṇṇākāraṁ na gaṇhi, evaṁ tumhesu asaṁhīracittā esā"ti nānappakārehi tassā guṇakathaṁ kathesi. Satthā "anacchariyaṁ mahārāja, yaṁ esā idāni mama pacchime attabhāve mayi sasinehā asaṁhīracittā anaññaneyyā bhaveyya. Esā tiracchānayoniyaṁ nibbattāpi mayi asaṁhīracittā anaññaneyyā ahosī"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

---

1. Jātaka-Ṭṭha 1. 111 piṭṭhe.
2. Khu 5. 214 piṭṭhe.
3. Khu 5. 277 piṭṭhe.
4. Pamukhe (Sī, I)
5. Rājagehe (Ka)
6. Uccāsayanamahāsayanāni, pariccattānīti (Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente mahāsatto Himavantapadese kinnarayoniyaṁ nibbatti, Candā nāmassa bhariyā. Te ubhopi Candanāmake Rajatapabbate vasiṁsu. Tadā Bārāṇasirājā amaccānaṁ rajjaṁ niyyādetvā dve kāsāyāni nivāsetvā sannaddhapañcāvudho ekakova Himavantaṁ pāvisi. So migamaṁsaṁ khādanto ekaṁ khuddakanadiṁ anusañcaranto uddhaṁ abhiruhi. Candapabbatavāsino kinnarā vassārattasamaye anotaritvā pabbateyeva vasanti, nidāghasamaye otaranti. Tadā ca so Candakinnaro attano bhariyāya saddhiṁ otaritvā tesu tesu ṭhānesu gandhe vilimpanto pupphareṇuṁ khātanto pupphapaṭe[1] nivāsento pārupanto latādolāhi kīḷanto madhurassarena gāyanto taṁ khuddakanadiṁ patvā ekasmiṁ nivattanaṭṭhāne otaritvā udake pupphāni vikiritvā udakakīḷaṁ kīḷitvā pupphapaṭe nivāsetvā pārupitvā rajatapaṭṭavaṇṇāya vālukāya pupphāsanaṁ paññapetvā ekaṁ veḷu daṇḍakaṁ gahetvā sayane nisīdi. Tato Candakinnaro veḷuṁ vādento madhurasaddena[2] gāyi. Candakinnarī muduhatthe nāmetvā tassa avidūre ṭhitā nacci ceva gāyi ca. So rājā tesaṁ saddaṁ sutvā padasaddaṁ asāvento saṇikaṁ gantvā paṭicchanne ṭhatvā te kinnare disvā kinnariyā paṭibaddhacitto hutvā "taṁ kinnaraṁ vijjhitvā jīvitakkhayaṁ pāpetvā imāya saddhiṁ saṁvāsaṁ kappessāmī"ti ṭhatvā Candakinnaraṁ vijjhi. So vedanāppatto paridevamāno catasso gāthā abhāsi—

18. "Upanīyatidaṁ maññe, cande lohitamaddane.
 Ajja jahāmi jīvitaṁ[3], pāṇā me cande nirujjhanti.

19. Osīdi me dukkhaṁ hadayaṁ, me ḍayhate nitammāmi.
 Tava candiyā socantiyā, na naṁ aññehi sokehi.

20. Tiṇamiva vanamiva milāyāmi, nadī aparipuṇṇāva sussāmi.
 Tava candiyā socantiyā, na naṁ aññehi sokehi.

21. Vassa'miva sare pāde, imāni assūni vattare mayhaṁ.
 Tava candiyā socantiyā, na naṁ aññehi sokehī"ti.

---

1. Pupphapaṭakena (Syā, Ka) 2. Manuññasaddena (Ka)
3. Lohitamadena majjāmi, vijahāmi jīvitaṁ pāṇā (Sī, Syā, I)

Tattha **upanīyatī**ti santativicchedaṁ upanīyati. **Idan**ti jīvitaṁ. **Pāṇā me**ti bhadde cande mama jīvitapāṇā nirujjhanti. **Osīdi meti**[1] jīvitaṁ me osīdati. **Nitammāmī**ti atikilamāmi. **Tava candiyā**ti idaṁ mama dukkhaṁ, na naṁ aññehi sokehi, atha kho tava candiyā socantiyā sokahetu yasmā tvaṁ mama viyogena socissasi, tasmāti attho. **Tiṇamiva vana miva milāyāmī**ti tattapāsāṇe khittatiṇamiva mūlachinnavanamiva milāyāmīti vadati. **Sare pāde**ti yathā nāma pabbatapāde patitavassaṁ saritvā acchinnadhāraṁ vattati.

Mahāsatto imāhi catūhi gāthāhi paridevitvā pupphasayane nipannova satiṁ vissajjetvā parivatti. Rājā patiṭṭhitova. Itarā mahāsatte paridevante attano ratiyā mattā hutvā tassa viddhabhāvaṁ na jānāti, visaññaṁ pana naṁ parivattitvā nipannaṁ disvā "kiṁ nu kho me piyasāmikassa dukkhan"ti upadhārentī pahāramukhato paggharantaṁ lohitaṁ disvā piyasāmike uppannaṁ balavasokaṁ sandhāretuṁ asakkontī mahāsaddena paridevi. Rājā "kinnaro mato bhavissatī"ti nikkhamitvā attānaṁ dassesi. Candā taṁ disvā "iminā me corena piyasāmiko viddho bhavissatī"ti kampamānā palāyitvā pabbatamatthake ṭhatvā rājānaṁ paribhāsantī pañca gāthā abhāsi—

22. Pāpo khosi rājaputta, yo me icchitaṁ patiṁ varākiyā.
    Vijjhasi vanamūlasmiṁ, soyaṁ viddho chamā seti.

23. Imaṁ mayhaṁ hadayasokaṁ, paṭimuñcatu rājaputta tava mātā.
    Yo mayhaṁ hadayasoko, kimpurisaṁ avekkhamānāya.

24. Imaṁ mayhaṁ hadayasokaṁ, paṭimuñcatu rājaputta tava jāyā.
    Yo mayhaṁ hadayasoko, kimpurisaṁ avekkhamānāya.

25. Mā ca puttaṁ mā ca patiṁ, addakkhi rājaputta tava mātā.
    Yo kimpurisaṁ avadhi, adūsakaṁ mayha kāmā hi.

26. Mā ca puttaṁ mā ca patiṁ, addakkhi rājaputta tava jāyā.
    Yo kimpurisaṁ avadhi, adūsakaṁ mayha kāmā hī"ti.

---

1. Osadhī meti (Sī, Syā, I), osaṭṭhi meti (Ka)

Tattha **varākiyā**ti kapaṇāya. **Paṭimuñcatū**ti paṭilabhatu phusatu pāpuṇātu. **Mayha kāmā hī**ti mayhaṁ[1] kāmena.

Rājā naṁ pañcahi gāthāhi paribhāsitvā pabbatamatthake ṭhitaṁyeva assāsento gāthamāha—

27. "Mā tvaṁ Cande rodi mā soci, vanatimiramattakkhi.
Mama tvaṁ hehisi bhariyā, rājakule pūjitā nārībhī"ti[2].

Tattha **Cande**ti mahāsattassa paridevanakāle nāmassa[3] sutattā evamāha. **Vanatimiramattakkhī**ti vanatimirapupphasamāna-akkhi. **Pūjitā nārībhī**ti soḷasannaṁ itthisahassānaṁ jeṭṭhikā aggamahesī hessasi.

Candā tassa vacanaṁ sutvā "tvaṁ kiṁ maṁ vadesī"ti sīhanādaṁ nadantī anantaragāthamāha—

28. "Api nūna'haṁ marissaṁ, nāhaṁ rājaputta tava hessaṁ.
Yo kimpurisaṁ avadhi, adūsakaṁ mayha kāmā hī"ti.

Tattha **api nūna'han**ti api ekaṁseneva ahaṁ marissaṁ.

So tassā vacanaṁ sutvā nicchandarāgo hutvā itaraṁ gāthamāha—

29. "Api bhīruke api jīvitukāmike, kimpurisi gaccha Himavantaṁ.
Tālīsatagarabhojanā, aññe[4] taṁ migā ramissantī"ti.

Tattha **api bhīruke**ti bhīrujātike. **Tālīsatagarabhojanā**ti tvaṁ tālīsapattatagarapattabhojanā migī, tasmā aññe[4] taṁ migā ramissanti, na tvaṁ rājakulārahā, gacchāti naṁ avaca, vatvā ca pana nirapekkho hutvā pakkāmi.

Sā tassa gatabhāvaṁ ñatvā oruyha mahāsattaṁ āliṅgitvā pabbatamatthakaṁ āropetvā pabbatatale nipajjāpetvā sīsamassa attano ūrūsu katvā balavaparidevaṁ paridevamānā dvādasa gāthā abhāsi—

---

1. Mayhaṁ kāmā hīti mayi (Syā, Ka)
2. Nārīti (Sī, I)
3. Nāmamassā (Ka)
4. Araññe (Sī, I)

30. “Te pabbatā tā ca kandarā,
Tā ca giriguhāyo tatheva tiṭṭhanti.
Tattheva[1] taṁ apassantī,
Kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

31. Te paṇṇasanthatā ramaṇīyā, vāḷamigehi anuciṇṇā.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

32. Te pupphasanthatā ramaṇīyā, vāḷamigehi anuciṇṇā.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

33. Acchā savanti girivananadiyo, kusumābhikiṇṇasotāyo.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

34. Nīlāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

35. Pītāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

36. Tambāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

37. Tuṅgāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

38. Setāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

39. Citrāni Himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

40. Yakkhagaṇasevite Gandhamādane, osadhebhi sañchanne.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassaṁ.

---

1. Tattha (Sī, Syā, I)

41. Kimpurisasevite Gandhamādane, osadhebhi sañchanne.
Tattheva taṁ apassantī, kimpurisa kathaṁ ahaṁ kassan”ti.

Tattha **te pabbatā**ti yesu mayaṁ ekatova abhiramimha[1], ime te pabbatā tā ca kandarā tā ca giriguhāyo tatheva ṭhitā. Tesu ahaṁ idāni **taṁ apassantī kathaṁ kassaṁ**, kiṁ karissāmi, tesu pupphaphalapallavādisobhaṁ taṁ apassantī kathaṁ adhivāsetuṁ sakkhissāmīti paridevati. **Paṇṇasanthatā**ti tālīsapattādigandhapaṇṇasantharā. **Acchā**ti vippasannodakā. **Nīlānī**ti nīlamaṇimayāni. **Pītānī**ti sovaṇṇamayāni. **Tambānī**ti manosilamayāni. **Tuṅgānī**ti uccāni tikhiṇaggāni. **Setānī**ti rajatamayāni. **Citrānī**ti sattaratanamissakāni. **Yakkhagaṇasevite**ti bhummadevatāhi sevite.

Iti sā dvādasahi gāthāhi paridevitvā mahāsattassa ure hatthaṁ ṭhapetvā santāpabhāvaṁ ñatvā “Cando jīvatiyeva, devujjhānakammaṁ[2] katvā jīvitamassa dassāmī”ti cintetvā “kinnu kho lokapālā nāma natthi, udāhu vippavutthā, adu[3] matā, te me piyasāmikaṁ na rakkhantī”ti devujjhānakammaṁ akāsi. Tassā sokavegena Sakkassa āsanaṁ uṇhaṁ ahosi. Sakko āvajjento taṁ kāraṇaṁ ñatvā brāhmaṇavaṇṇena vegeneva āgantvā kuṇḍikato udakaṁ gahetvā mahāsattaṁ āsiñci. Tāvadeva visaṁ antaradhāyi, vaṇo ruhi[4], imasmiṁ ṭhāne viddhotipi na paññāyi. Mahāsatto sukhito uṭṭhāsi. Candā piyasāmikaṁ arogaṁ disvā somanassappattā Sakkassa pāde vandantī anantaragāthamāha—

42. “Vande te ayirabrahme, yo me icchitaṁ patiṁ varākiyā.
Amatena abhisiñci, samāgatāsmi piyatamenā”ti.

Tattha **amatenā**ti udakaṁ “amatan”ti maññamānā evamāha. **Piyatamenā**ti piyatarena, ayameva vā pāṭṭho.

Sakko tesaṁ ovādamadāsi “ito paṭṭhāya Candapabbatato oruyha manussapathaṁ mā gamittha, idheva vasathā”ti. Evañca pana vatvā te ovaditvā

---

1. Abhiruhimha (Syā, Ka)
2. Tāvadeva ujjhānakammaṁ (Sī, I), devatā-ujjhānakammaṁ (Syā)
3. Ādu (Sī, Syā, I)
4. Virahi (Ka)

sakaṭṭhānameva gato. Candāpi "kiṁ no sāmi iminā paripanthaṭṭhānena, ehi Candapabbatameva gacchāmā"ti vatvā osānagāthamāha—

43. "Vicarāma dāni girivananadiyo, kusumābhikiṇṇasotāyo.
Nānādumavasanāyo, piyaṁvadā aññamaññassā"ti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na idāneva, pubbepesā mayi asaṁhīracittā anaññaneyyā evā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Devadatto ahosi, Sakko Anuruddho, Candā Rāhulamātā, Candakinnaro pana ahameva ahosin"ti.

Candakinnarījātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Mahā-ukkusajātakavaṇṇanā (486)

Ukkā cilācā bandhantīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Mittabandhaka-upāsakaṁ[1] ārabbha kathesi. So kira Sāvatthiyaṁ parijiṇṇassa kulassa putto sahāyaṁ pesetvā aññataraṁ kuladhītaraṁ vārāpetvā "atthi panassa uppannakiccaṁ nittharaṇasamattho mitto vā sahāyo vā"ti vutte "natthī"ti vatvā "tena hi mitte tāva bandhatū"ti[2] vutte tasmiṁ ovāde ṭhatvā paṭhamaṁ tāva catūhi dovārikehi saddhiṁ mettiṁ[3] akāsi, athānupubbena nagaraguttika gaṇakamahāmattādīhi saddhiṁ mettiṁkatvā senāpatināpi uparājenāpi saddhiṁ mettiṁ akāsi. Tehi pana saddhiṁ ekato hutvā raññā saddhiṁ mettiṁ akāsi. Tato asītiyā mahātherehi saddhiṁ Ānandattherenapi saddhiṁ ekato hutvā Tathāgatena saddhiṁ mettiṁ akāsi. Atha naṁ Satthā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāpesi, rājāpissa issariyamadāsi. So Mittabandhakoyevāti[4] pākaṭo jāto. Athassa rājā mahantaṁ gehaṁ datvā āvāhamaṅgalaṁ kāresi. Rājānaṁ ādiṁ katvā mahājano paṇṇākāre pahiṇi. Athassa bhariyā raññā pahitaṁ paṇṇākāraṁ uparājassa, uparājena pahitaṁ paṇṇākāraṁ senāpatissāti etena upāyena sakalanagaravāsino ābandhitvā gaṇhi. Sattame

---

1. Mittaganthaka-upāsakaṁ (Sī, Syā, I)
2. Ganthetūti (Sī, Syā, I)
3. Mittaṁ (Ka), evamuparipi.
4. Mittaganthakoyevāti (Sī, Syā, I)

divase mahāsakkāraṁ katvā Dasabalaṁ nimantetvā pañcasatassa Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ datvā bhattakiccāvasāne Satthārā kathitaṁ anumodanaṁ sutvā ubhopi jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Mittabandhaka-upāsako attano bhariyaṁ nissāya tassāvacanaṁ katvā sabbehi mettiṁ katvā rañño santikā mahantaṁ sakkāraṁ labhi, Tathāgatena pana saddhiṁ mettiṁ katvā ubhopi jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhitā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva so etaṁ mātugāmaṁ nissāya mahantaṁ yasaṁ sampatto, pubbe tiracchānayoniyaṁ nibbattopi panesa etissā vacanena bahūhi saddhiṁ mettiṁ katvā puttasokato muttoyevā"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente ekacce paccantavāsino yattha yattha bahuṁ maṁsaṁ labhanti, tattha tattha gāmaṁ nivāsetvā arañña caritvā migādayo māretvā maṁsaṁ āharitvā puttadāre posenti. Tesaṁ gāmato avidūre mahājātassaro atthi. Tassa dakkhiṇapasse eko senasakuṇo, pacchimapasse ekā senasakuṇī, uttarapasse sīho migarājā, pācīnapasse Ukkusasakuṇarājā vasati. Jātassaramajjhe pana unnataṭṭhāne kacchapo vasati. Tadā seno seniṁ "bhariyā me hohī"ti vadati. Atha naṁ sā āha "atthi pana te koci mitto"ti. Natthi bhaddeti. Amhākaṁ uppannaṁ bhayaṁ vā dukkhaṁ vā haraṇasamatthaṁ[1] mittaṁ vā sahāyaṁ vā laddhuṁ vaṭṭati, mitte tāva gaṇhāhīti. Kehi saddhiṁ mettiṁ karomi bhaddeti. Pācīnapasse vasantena Ukkusarājena, uttarapasse sīhena, jātassaramajjhe kacchapena saddhiṁ mettiṁ karohīti. So tassā vacanaṁ sampaṭicchitvā tathā akāsi. Tadā te ubhopi saṁvāsaṁ kappetvā tasmiṁyeva sare ekasmiṁ dīpake Kadambarukkho atthi samantā udakena parikkhitto, tasmiṁ kulāvakaṁ katvā paṭivasiṁsu

---

1. Nittharaṇasamatthaṁ (Syā, Ka)

Tesaṁ aparabhāge dve sakuṇapotakā jāyiṁsu. Tesaṁ pakkhesu asañjātesuyeva ekadivasaṁ te jānapadā divasaṁ araññe caritvā kiñci alabhitvā "na sakkā tucchahatthena gharaṁ gantuṁ, macche vā kacchape vā gaṇhissāmā"ti saraṁ otaritvā taṁ dīpakaṁ gantvā tassa kadambassa mūle nipajjitvā makasādīhi khajjamānā tesaṁ palāpanatthāya araṇiṁ manthetvā aggiṁ nibbattetvā dhūmaṁ kariṁsu. Dhūmo uggantvā sakuṇe pahari, sakuṇapotakā viraviṁsu. Jānapadā taṁ sutvā "ambho sakuṇapotakānaṁ sūyati saddo, uṭṭhetha ukkā bandhatha, chatā sayituṁ na sakkoma, sakuṇamaṁsaṁ khāditvāva sayissāmā"ti vatvā aggiṁ jāletvā ukkā bandhiṁsu. Sakuṇikā tesaṁ saddaṁ sutvā "ime amhākaṁ potake khāditukāmā, mayaṁ evarūpassa bhayassa haraṇatthāya mitte gaṇhimha, sāmikaṁ Ukkusarājassa santikaṁ pesessāmī"ti cintetvā "gaccha sāmi, puttānaṁ no uppannabhayaṁ Ukkusarājassa ārocehī"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

44. "Ukkā cilācā bandhanti dīpe[1],
Pajā mamaṁ khādituṁ patthayanti.
Mittaṁ sahāyañca vadehi senaka,
Ācikkha ñātibyasanaṁ dijānan"ti.

Tattha **cilācā**ti[2] jānapadā. **Dīpe**ti dīpakamhi. **Pajā maman**ti mama puttake. **Senakā**ti senakasakuṇaṁ nāmenālapati. **Ñātibyasanan**ti puttānaṁ byasanaṁ. **Dijānan**ti amhākaṁ ñātīnaṁ dijānaṁ idaṁ byasanaṁ Ukkusarājassa santikaṁ gantvā ācikkhāhīti vadati.

So vegena tassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā vassitvā attano āgatabhāvaṁ jānāpetvā katokāso upasaṅkamitvā vanditvā "kiṁ kāraṇā āgatosī"ti puṭṭho āgatakāraṇaṁ dassento dutiyaṁ gāthamāha—

45. "Dijo dijānaṁ pavarosi pakkhima,
Ukkusarāja saraṇaṁ taṁ upema.
Pajā mamaṁ khādituṁ patthayanti,
Luddā cilācā bhava me sukhāyā"ti.

Tattha **dijo**ti tvaṁ dijo ceva dijānaṁ pavaro ca.

---

1. Bandhanti luddā (Ka)
2. Milācāti (Sī, Syā, I)

Ukkusarājā "senaka mā bhāyī"ti taṁ assāsetvā tatiyaṁ gāthamāha—

46. "Mittaṁ sahāyañca karonti paṇḍitā,
Kāle akāle sukhamesamānā.
Karomi te senaka etamatthaṁ,
Ariyo hi ariyassa karoti kiccan"ti.

Tattha **kāle akāle**ti divā ca rattiṁ ca. **Ariyo**ti idha ācāra-ariyo adhippeto. Ācārasampanno hi ācārasampannassa kiccaṁ karoteva, kimettha karaṇīyanti vadati.

Atha naṁ pucchi "kiṁ samma rukkhaṁ abhiruḷhā cilācā"ti. Na tāva abhiruḷhā, ukkāyeva bandhantīti. Tena hi tvaṁ sīghaṁ gantvā mama sahāyikaṁ assāsetvā mamāgamanabhāvaṁ ācikkhāhīti. So tathā akāsi. Ukkusarājāpi gantvā kadambassa avidūre cilācānaṁ abhiruhanaṁ olokento ekasmiṁ rukkhagge nisīditvā ekassa cilācassa abhiruhanakāle tasmiṁ kulāvakassa avidūraṁ abhiruḷhe sare nimujjitvā pakkhehi ca mukhena ca udakaṁ āharitvā ukkāya upari āsiñci, sā nibbāyi. Cilācā "imañca senakasakuṇapotake cassa khādissāmī"ti otaritvā puna ukkaṁ jālāpetvā abhiruhiṁsu. Puna so ukkaṁ vijjhāpesi. Etenupāyena baddhaṁ baddhaṁ vijjhāpentassevassa aḍḍharatto jāto. So ativiya kilami, heṭṭhā-udare kilomakaṁ[1] tanutaṁ gataṁ, akkhīni rattāni jātāni. Taṁ disvā sakuṇī sāmikaṁ āha "sāmi ativiya kilanto Ukkusarājā, etassa thokaṁ vissamanatthāya gantvā kacchaparājassa kathehī"ti. So tassā vacanaṁ sutvā Ukkusaṁ upasaṅkamitvā gāthāya ajjhabhāsi—

47. "Yaṁ hoti kiccaṁ anukampakena,
Ariyassa ariyena kataṁ tayīdaṁ.
Attānurakkhī bhava mā aḍayhi,
Lacchāma putte tayi jīvamāne"ti.

Tattha **tayīdan**ti tayā idaṁ, ayameva vā pāṭho.

1. Kira lomaṁ (Ka)

So tassa vacanaṁ sutvā sīhanādaṁ nadanto pañcamaṁ gāthamāha—

48. “Taveva rakkhāvaraṇaṁ karonto,
Sarīrabhedāpi na santasāmi.
Karonti heke sakhinaṁ sakhāro,
Pāṇaṁ cajantā sata’mesa dhammo”ti.

Chaṭṭhaṁ pana Satthā abhisambuddho hutvā tassa guṇaṁ vaṇṇanto āha—

49. “Sudukkaraṁ kammamakāsi, aṇḍajā’yaṁ vihaṅgamo.
Atthāya kuraro putte, aḍḍharatte anāgate”ti.

Tattha **Kuraro**ti Ukkusarājā. **Putte**ti senakassa putte rakkhanto tesaṁ atthāya **aḍḍharatte anāgate** yāva diyaḍḍhayāmā vāyāmaṁ karonto dukkaraṁ akāsi.

Senopi Ukkusaṁ “thokaṁ vissamāhi sammā”ti vatvā kacchapassa santikaṁ gantvā taṁ uṭṭhāpetvā “kiṁ samma āgatosī”ti vutto “evarūpaṁ nāma bhayaṁ uppannaṁ, Ukkusarājā paṭhamayāmato paṭṭhāya vāyamanto kilami, tenamhi tava santikaṁ āgato”ti vatvā sattamaṁ gāthamāha—

50. “Cutāpi heke khalitā sakammunā,
Mittānukampāya patiṭṭhahanti.
Puttā mama’ṭṭā gati’māgatosmi,
Atthaṁ caretho mama vāricarā”ti.

Tassattho—sāmi ekacce hi yasato vā dhanato vā cutāpi sakammunā khalitāpi mittānaṁ anukampāya patiṭṭhahanti, mama ca puttā aṭṭā āturā, tenāhaṁ taṁ gatiṁ paṭisaraṇaṁ katvā āgatosmi, puttānaṁ jīvitadānaṁ dadanto atthaṁ me carāhi vāricarāti.

Taṁ sutvā kacchapo itaraṁ gāthamāha—

51. “Dhanena dhaññena ca attanā ca,
Mittaṁ sahāyaṁ ca karonti paṇḍitā.
Karomi te senaka etamatthaṁ,
Ariyo hi ariyassa karoti kiccan”ti.

Athassa putto avidūre nipanno pitu vacanaṁ sutvā "mā me pitā kilamatu, ahaṁ pitu kiccaṁ karissāmī"ti cintetvā navamaṁ gāthamāha—

52. "Appossukko tāta tuvaṁ nisīda,
Putto pitu carati atthacariyaṁ.
Ahaṁ carissāmi taveta'matthaṁ,
Senassa putte paritāyamāno"ti.

Atha naṁ pitā gāthāya ajjhabhāsi—

53. "Addhā hi tāta sata'mesa dhammo,
Putto pitu yaṁ care atthacariyaṁ.
Appeva maṁ disvāna pavaḍḍhakāyaṁ,
Senassa puttā na viheṭhayeyyun"ti.

Tattha **sata'mesa dhammo**ti paṇḍitānaṁ esa dhammo. **Puttā**ti senassa putte cilācā na heṭhayeyyunti.

Evaṁ vatvā mahākacchapo "samma mā bhāyi, tvaṁ purato gaccha, idānāhaṁ āgamissāmī"ti taṁ uyyojetvā udake patitvā kalalañca sevālañca saṁkaḍḍhitvā ādāya dīpakaṁ gantvā aggiṁ vijjhāpetvā nipajji. Cilācā "kiṁ no senapotakehi, imaṁ kāḷakacchapaṁ[1] parivattetvā māressāma, ayaṁ no sabbesaṁ pahossatī"ti valliyo uddharitvā jiyā[2] gahetvā nivatthapilotikāpi mocetvā[3] tesu tesu ṭhānesu bandhitvā kacchapaṁ parivattetuṁ na sakkonti. Kacchapo te ākaḍḍhanto gantvā gambhīraṭṭhāne udake pati. Tepi kacchapalobhena saddhiṁ yeva patitvā udakapuṇṇāya kucchiyā kilantā nikkhamitvā "bho ekena no Ukkusena yāva aḍḍharattā ukkā vijjhāpitā, idāni iminā kacchapena udake pātetvā udakaṁ pāyetvā mahodarā katamha, puna aggiṁ karitvā aruṇe uggatepi ime senakapotake khādissāmā"ti aggiṁ kātuṁ ārabhiṁsu. Sakuṇī tesaṁ kathaṁ sutvā "sāmi ime yāya kāyaci velāya amhākaṁ puttake khāditvā gamissanti, sahāyassa no sīhassa santikaṁ gacchāhī"ti āha. So taṅkhaṇaññeva sīhassa santikaṁ gantvā "kiṁ avelāya

1. Kāṇakacchapa (Sī, Syā, I)
2. Vallikoṭiyo (Ka)
3. Nivatthapilotikāhi veṭhetvā (Ka)

āgatosī”ti vutte ādito paṭṭhāya taṁ pavattiṁ ārocetvā ekādasamaṁ gāthamāha—

54. “Pasū manussā migavīraseṭṭha,
Bhayaṭṭitā seṭṭhamupabbajanti.
Puttā mama’ṭṭā gati’māgatosmi,
Tvaṁ nosi rājā bhava me sukhāyā”ti.

Tattha **pasū**ti sabbatiracchāne āha. Idaṁ vuttaṁ hoti—sāmi migesu vīriyena seṭṭha, sabbalokasmiñhi sabbe tiracchānāpi manussāpi bhayaṭṭitā hutvā seṭṭhaṁ upagacchanti, mama ca puttā aṭṭā āturā, tasmāhaṁ taṁ gatiṁ katvā āgatomhi, tvaṁ amhākaṁ rājā sukhāya me bhavāhīti.

Taṁ sutvā sīho gāthamāha—

55. “Karomi te senaka etamatthaṁ,
Āyāmi te taṁ disataṁ vadhāya.
Kathaṁ hi viññū pahu sampajāno,
Na vāyame attajanassa guttiyā”ti.

Tattha **taṁ disatan**ti taṁ disasamūhaṁ[1], taṁ tava paccatthikagaṇanti attho. **Pahū**ti amitte hantuṁ samattho. **Sampajāno**ti mittassa bhayuppattiṁ jānanto. **Attajanassā**ti attasamassa aṅgasamānassa janassa, mittassāti attho.

Evañca pana vatvā “gaccha tvaṁ putte samassāsehī”ti taṁ uyyojetvā maṇivaṇṇaṁ udakaṁ maddamāno pāyāsi. Cilācā taṁ āgacchantaṁ disvā “Kurarena tāva amhākaṁ ukkā vijjhāpitā, tathā kacchapena amhe[2] nivatthapilotikānampi assāmikā katā, idāni pana naṭṭhamhā, sīho no jīvitakkhayameva pāpessatī”ti maraṇabhayatajjitā yena vā tena vā palāyiṁsu. Sīho āgantvā rukkhamūle na kiñci addasa. Atha naṁ Kuraro ca kacchapo ca seno ca upasaṅkamitvā vandiṁsu. So tesaṁ mittānisaṁsaṁ kathetvā “ito paṭṭhāya mittadhammaṁ abhinditvā appamattā hothā”ti ovaditvā pakkāmi, tepi sakaṭhānāni gatā.

---

1. Verasamūhaṁ (Ka)
2. Amhākaṁ (Syā, I, Ka)

Senasakuṇī attano putte oloketvā "mitte nissāya amhehi dārakā laddhā"ti sukhanisinnasamaye senena saddhiṁ sallapantī mittadhammaṁ pakāsamānā[1] cha gāthā abhāsi—

56. "Mittañca kayirātha suhadayañca,
Ayirañca kayirātha sukhāgamāya.
Nivatthakocova sare'bhihantvā,
Modāma puttehi samaṅgibhūtā.

57. Sakamittassa kammena, sahāyassā'palāyino.
Kūjanta'mupakūjanti, lomasā hadayaṅgamaṁ.

58. Mittaṁ sahāyaṁ adhigamma paṇḍito,
So bhuñjatī putta pasuṁ dhanaṁ vā.
Ahañca puttā ca patī ca mayhaṁ,
Mittānukampāya samaṅgibhūtā.

59. Rājavatā sūravatā ca attho,
Sampannasakhissa bhavanti hete.
So mittavā yasavā uggatatto,
Asmiṁ'dhaloke modati kāmakāmī.

60. Karaṇīyāni mittāni, daliddenāpi senaka.
Passa mittānukampāya, samaggamhā sañātake.

61. Sūrena balavantena, yo mitte kurute dijo.
Evaṁ so sukhito hoti, yathāhaṁ tvaṁ ca senakā"ti.

Tattha **mittañcā**ti yaṁkiñci attano mittañca **suhadayañca** suhadayasahāyañca sāmikasaṅkhātaṁ[2] **ayirañca** karotheva. **Nivatthakocova**[3] **sare'bhihantvā**ti ettha **koco**ti kavaco[4]. Yathā nāma paṭimukkakavaco sare abhihanati nivāreti, evaṁ mayampi mittabalena paccatthike

---

1. Mittadhammapakāsanā nāma (Syā, Ka)
2. Sāmiṭṭhānikaṁ (Sī, I), sāmikaṭṭhānaṁ (Syā)
3. Nivatthakojova (Sī, Syā, I)
4. Kojoti kavacaṁ (Sī, I)

abhihantvā puttehi saddhiṁ modāmāti vadati. **Sakamittassa kammenā**ti sakassa mittassa parakkamena. **Sahāyassā'palāyino**ti sahāyassa apalāyino migarājassa. **Lomasā**ti pakkhino amhākaṁ puttakā mañca tañca[1] kūjantaṁ hadayaṅgamaṁ madhurassaraṁ nicchāretvā upakūjanti. **Samaṅgibhūtā**ti ekaṭṭhāne ṭhitā.

Rājavatā sūravatā ca atthoti yassa sīhasadiso rājā ukkusakacchapasadisā ca sūrā mittā honti, tena rājavatā sūravatā ca attho sakkā pāpuṇituṁ. **Bhavanti hete**ti yo ca sampannasakho paripuṇṇamittadhammo, tassa ete sahāyā bhavanti. **Uggatatto**ti sirisobhaggena uggatasabhāvo. **Asmiṁ'dhaloke**ti[2] idhalokasaṅkhāte asmiṁ loke[3] modati. **Kāmakāmī**ti sāmikaṁ ālapati. So hi kāme kāmanato kāmakāmī nāma. **Samaggamhā**ti samaggā jātamhā. **Sañātake**ti ñātakehi puttehi saddhiṁ.

Evaṁ sā chahi gāthāhi mittadhammassa guṇakathaṁ kathesi. Te sabbepi sahāyakā mittadhammaṁ abhinditvā yāvatāyukaṁ ṭhatvā yathākammaṁ gatā.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva so bhariyaṁ nissāya sukhappatto, pubbepi sukhappattoyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā seno ca senī ca jayampatikā ahesuṁ, puttakacchapo Rāhulo, pitā Mahāmoggallāno, Ukkuso Sāriputto, sīho pana ahameva ahosin"ti.

Mahā-ukkusajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Uddālakajātakavaṇṇanā (487)

Kharājinā jaṭilā paṅkadantāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kuhakabhikkhuṁ ārabbha kathesi. So hi niyyānikasāsane pabbajitvāpi catupaccayatthāya tividhaṁ kuhakavatthuṁ pūresi. Athassa aguṇaṁ pakāsentā bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko nāma bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kuhanaṁ

---

1. Puttakānañca tava (Ka) 2. Asmiñca loketi (Sī, Syā, I) 3. Asmiṁ ca loke (Sī, I)

nissāya jīvikaṁ kappetī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi paṇḍito byatto. So ekadivasaṁ uyyānakīḷaṁ gato ekaṁ abhirūpaṁ gaṇikaṁ disvā paṭibaddhacitto tāya saddhiṁ saṁvāsaṁ kappesi. Sā taṁ paṭicca gabbhaṁ paṭilabhi, gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṁ ñatvā taṁ āha “sāmi gabbho me patiṭṭhito, jātakāle nāmaṁ karontī assa kiṁ nāmaṁ[1] karomī”ti. So “vaṇṇadāsiyā kucchimhi nibbattattā[2] na sakkā kulanāmaṁ kātun”ti cintetvā “bhadde ayaṁ vātaghātarukkho uddālo nāma, idha paṭiladdhattā ‘Uddālako’ tissa nāmaṁ kareyyāsī”ti vatvā aṅgulimuddikaṁ adāsi. “Sace dhītā hoti, imāya naṁ poseyyāsi, sace putto, atha naṁ vayappattaṁ mayhaṁ dasseyyāsī”ti āha. Sā aparabhāge puttaṁ vijāyitvā “Uddālako”tissa nāmaṁ akāsi.

So vayappatto mātaraṁ pucchi “amma ko me pitā”ti. Purohito tātāti. “Yadi evaṁ vede uggaṇhissāmī”ti mātu hatthato muddikañca ācariyabhāgañca gahetvā Takkasilaṁ gantvā disāpāmokkhācariyassa santike sippaṁ uggaṇhanto ekaṁ tāpasagaṇaṁ disvā “imesaṁ santike varasippaṁ bhavissati, taṁ uggaṇhissāmī”ti sippalobhena pabbajitvā tesaṁ vattapaṭivattaṁ katvā “ācariyā maṁ tumhākaṁ jānanasippaṁ sikkhāpethā”ti āha. Te attano attano jānananiyāmeneva taṁ sikkhāpesuṁ. Pañcannaṁ tāpasasatānaṁ ekopi tena atirekapañño nāhosi, sveva tesaṁ paññāya aggo. Athassa te sannipatitvā ācariyaṭṭhānaṁ adaṁsu. Atha ne so āha “mārisā tumhe niccaṁ vanamūlaphalāhārā araññeva vasatha, manussapathaṁ kasmā na gacchathā”ti. Mārisa manussā nāma mahādānaṁ datvā anumodanaṁ kārāpenti, dhammiṁ kathaṁ bhaṇāpenti, pañhaṁ pucchanti, mayaṁ tena bhayena tattha na gacchāmāti. “Mārisā sacepi cakkavattirājā bhavissati, manaṁ gahetvā kathanaṁ nāma mayhaṁ bhāro, tumhe mā bhāyathā”ti vatvā tehi saddhiṁ cārikaṁ

1. Ayyakassa nāmaṁ (Sī, I) 2. Nibbattassa (Sī, I)

caramāno anupubbena Bārāṇasiṁ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase sabbehi saddhiṁ dvāragāme bhikkhāya cari, manussā mahādānaṁ adaṁsu. Tāpasā punadivase nagaraṁ pavisiṁsu, manussā mahādānaṁ adaṁsu. Uddālakatāpaso dānānumodanaṁ karoti, maṅgalaṁ vadati, pañhaṁ vissajjeti, manussā pasīditvā bahupaccaye adaṁsu. Sakalanagaraṁ "paṇḍito gaṇasatthā dhammikatāpaso āgato"ti saṅkhubhi, taṁ raññopi kathayiṁsu.

Rājā "kuhiṁ vasatī"ti pucchitvā "uyyāne"ti sutvā "sādhu ajja tesaṁ dassanāya gamissāmī"ti āha. Eko puriso gantvā "rājā kira vo passituṁ āgacchissatī"ti Uddālakassa kathesi. Sopi isigaṇaṁ āmantetvā "mārisā rājā kira āgamissati, issare nāma ekadivasaṁ ārādhetvā yāvajīvaṁ alaṁ hotī"ti. Kiṁ pana kātabbaṁ ācariyāti. So evamāha "tumhesu ekacce vaggulivataṁ carantu, ekacce ukkuṭikappadhānamanuyuñjantu, ekacce kaṇṭakāpassayikā[1] bhavantu, ekacce pañcātapaṁ tapantu, ekacce udakorohanakammaṁ karontu, ekacce tattha tattha mante sajjhāyantū"ti. Te tathā kariṁsu. Sayaṁ pana aṭṭha vā dasa vā paṇḍitavādino gahetvā manorame[2] ādhārake ramaṇīyaṁ potthakaṁ ṭhapetvā antevāsikaparivuto supaññatte sāpassaye āsane nisīdi. Tasmiṁ khaṇe rājā purohitaṁ ādāya mahantena parivārena uyyānaṁ gantvā te micchātapaṁ carante disvā "apāyabhayamhā muttā"ti pasīditvā Uddālakassa santikaṁ gantvā paṭisanthāraṁ katvā ekamantaṁ nisinno tuṭṭhamānaso purohitena saddhiṁ sallapanto paṭhamaṁ gāthamāha—

62. "Kharājinā jaṭilā paṅkadantā,
Dummakkharūpā ye mantaṁ jappanti.
Kaccinnu te mānusake payoge,
Idaṁ vidū parimuttā apāyā"ti.

Tattha **kharājinā**ti sakhurehi ajinacammehi samannāgatā. **Paṅkadantā**ti dantakaṭṭhassa akhādanena malaggahitadantā. **Dummakkharūpā**ti[3] anañjitakkhā

1. Kaṇṭake sayikā (Ka) 2. Manohare (Sī, I) 3. Dummukharūpāti (Sī, I, Ka)

amaṇḍitarūpā lūkhasaṅghāṭidharā. **Mānusake payoge**ti manussehi kattabbavīriye. **Idaṁ vidū**ti idaṁ tapacaraṇañca mantasajjhāyanañca jānantā. **Apāyā**ti kacci ācariya ime catūhi apāyehi muttāti pucchati.

Taṁ sutvā purohito "ayaṁ rājā aṭṭhāne pasanno[1], tuṇhī bhavituṁ na vaṭṭatī"ti cintetvā dutiyaṁ gāthamāha—

63. "Pāpāni kammāni karetha rāja,
Bahussuto ce na careyya dhammaṁ.
Sahassavedopi na taṁ paṭicca,
Dukkhā pamucce caraṇaṁ apatvā"ti.

Tattha **bahussuto ce**ti sace mahārāja "ahaṁ bahussutomhī"ti paguṇavedopi[2] dasakusalakammapathadhammaṁ na careyya, tīhi dvārehi pāpāneva kareyya, tiṭṭhantu tayo vedā, sahassavedopi samāno taṁ bāhusaccaṁ paṭicca aṭṭhasamāpattisaṅkhātaṁ caraṇaṁ appatvā apāyadukkhato na mucceyyāti.

Tassa vacanaṁ sutvā Uddālako cintesi "rājā yathā vā tathā vā isigaṇassa pasīdi, ayaṁ pana brāhmaṇo carantaṁ goṇaṁ daṇḍena paharanto viya vaḍḍhitabhatte kacavaraṁ khipanto viya kathesi, tena saddhiṁ kathessāmī"ti. So tena saddhiṁ kathento tatiyaṁ gāthamāha—

64. "Sahassavedopi na taṁ paṭicca,
Dukkhā pamucce caraṇaṁ apatvā.
Maññāmi vedā aphalā bhavanti,
Sasaṁyamaṁ caraṇaññeva saccan"ti.

Tattha **aphalā**ti tava vāde vedā ca sesasippāni ca aphalāni āpajjanti, tāni kasmā uggaṇhanti, sīlasaṁyamena saddhiṁ caraṇaññeva ekaṁ saccaṁ āpajjatīti.

---

1. Pakkhando (Ka)
2. Sace mahārāja bahussuto paguṇativedo (Sī, I)

Tato purohito catutthaṁ gāthamāha—

65. “Na heva vedā aphalā bhavanti,
Sasaṁyamaṁ caraṇaññeva saccaṁ.
Kittiṁ hi pappoti adhicca vede,
Santiṁ puṇāti caraṇena danto”ti.

Tattha **na hevā**ti nāhaṁ “vedā aphalā”ti vadāmi, apica kho pana sasaṁyamaṁ caraṇaṁ saccameva sabhāvabhūtaṁ uttamaṁ. Tena hi sakkā dukkhā muccituṁ. **Santiṁ puṇātī**ti samāpattisaṅkhātena caraṇena danto bhayasantikaraṁ[1] nibbānaṁ pāpuṇātīti.

Taṁ sutvā Uddālako “na sakkā iminā saddhiṁ paṭipakkhavasena ṭhātuṁ[2] ‘putto tavāha’ nti vutte sinehaṁ akaronto nāma natthi, puttabhāvamassa kathessāmī”ti cintetvā pañcamaṁ gāthamāha—

66. “Bhaccā mātā pitā bandhū,
Yena jāto sayeva so.
Uddālako ahaṁ bhoto,
Sottiyākulavaṁsako”ti.

Tattha **bhaccā**ti mātā ca pitā ca sesabandhū ca bharitabbā nāma. Yena pana jāto, soyeva so hoti. Attāyeva hi attano jāyati, ahañca tayāva Uddālakarukkhamūle janito[3], tayā vuttameva nāmaṁ kataṁ, Uddālako ahaṁ bhoti.

So “ekaṁsena tvaṁ Uddālakosī”ti vutte “āmā”ti vatvā “mayā te mātusaññāṇaṁ dinnaṁ, taṁ kuhin”ti vutte “idaṁ brāhmaṇā”ti muddikaṁ tassa hatthe ṭhapesi. Brāhmaṇo muddikaṁ sañjānitvā nicchayena “tvaṁ brāhmaṇadhammaṁ pajānāsī”ti vatvā brāhmaṇadhammaṁ pucchanto chaṭṭhaṁ gāthamāha—

67. “Kathaṁ bho brāhmaṇo hoti, kathaṁ bhavati kevalī.
Kathañca parinibbānaṁ, dhammaṭṭho kinti vuccatī”ti.

---

1. Hadayasantikaraṁ (Syā, I, Ka) 2. Vādituṁ (Syā), vāretuṁ (Ka) 3. Jāto (Sī, Syā)

Uddālakopi tassa ācikkhanto sattamaṁ gāthamāha—

68. “Niraṁkatvā aggimādāya brāhmaṇo,
Āpo siñcaṁ yajaṁ usseti yūpaṁ.
Evaṁkaro brāhmaṇo hoti khemī,
Dhamme ṭhitaṁ tena amāpayiṁsū”ti.

Tattha **niraṁkatvā aggimādāyā**ti nirantaraṁ katvā aggiṁ[1] gahetvā paricarati. **Āpo siñcaṁ yajaṁ usseti yūpan**ti abhisecanakakammaṁ karonto sammāpāsaṁ vā vājapeyyaṁ vā niraggaḷaṁ vā yajanto suvaṇṇayūpaṁ ussāpeti. **Khemī**ti khemappatto. **Amāpayiṁsū**ti teneva kāraṇena dhamme ṭhitaṁ kathayiṁsu.

Taṁ sutvā purohito tena kathitaṁ brāhmaṇadhammaṁ garahanto aṭṭhamaṁ gāthamāha—

69. “Na suddhi secanena’tthi, nāpi kevalī brāhmaṇo.
Na khantī nāpi soraccaṁ, nāpi so parinibbuto”ti.

Tattha **secanenā**ti tena vuttesu brāhmaṇadhammesu ekaṁ dassetvā sabbaṁ paṭikkhipati. Idaṁ vuttaṁ hoti—aggiparicaraṇena vā udakasecanena vā pasughātayaññena vā suddhi nāma natthi, nāpi ettakena brāhmaṇo kevalaparipuṇṇo hoti, na adhivāsanakhanti, na sīlasoraccaṁ, nāpi kilesaparinibbānena parinibbuto nāma hotīti.

Tato naṁ Uddālako “yadi evaṁ brāhmaṇo na hoti, atha kathaṁ hotī”ti pucchanto navamaṁ gāthamāha—

70. “Kathaṁ so brāhmaṇo hoti, kathaṁ bhavati kevalī.
Kathañca parinibbānaṁ, dhammaṭṭho kinti vuccatī”ti.

---

1. Jāti-aggiṁ (Ka)

Purohitopissa kathento itaraṁ gāthamāha—

71. "Akhettabandhū amamo nirāso,
Nillobhapāpo bhavalobhakhīṇo.
Evaṁkaro brāhmaṇo hoti khemī,
Dhamme ṭhitaṁ tena amāpayiṁsū"ti.

Tattha **akhettabandhū**ti akkhetto abandhu, khettavatthugāmanigamapariggahena ceva ñātibandhavagottabandhavamittabandhavasahāyabandhavasippabandhavapariggahena ca rahito. **Amamo**ti sattasaṅkhāresu taṇhādiṭṭhimamāyanarahito. **Nirāso**ti lābhadhanaputtajīvitāsāya rahito. **Nillobhapāpo**ti pāpalobhavisamalobhena rahito. **Bhavalobhakhīṇo**ti khīṇabhavarāgo.

Tato Uddālako gāthamāha—

72. "Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā.
Sabbeva soratā dantā, sabbeva parinibbutā.
Sabbesaṁ sītibhūtānaṁ, atthi seyyotha pāpiyo"ti.

Tattha **atthi seyyotha**[1] **pāpiyo**ti ete khattiyādayo sabbepi soraccādīhi samannāgatā honti, evaṁ bhūtānaṁ pana tesaṁ ayaṁ seyyo, ayaṁ pāpiyoti evaṁ hīnukkaṭṭhatā atthi, natthīti pucchati.

Athassa "arahattuppattito paṭṭhāya hīnukkaṭṭhatā nāma natthī"ti dassetuṁ brāhmaṇo gāthamāha—

73. "Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā.
Sabbeva soratā dantā, sabbeva parinibbutā.
Sabbesaṁ sītibhūtānaṁ, natthi seyyotha pāpiyo"ti.

Atha naṁ garahanto Uddālako gāthādvayamāha—

74. "Khatthiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā.
Sabbeva soratā dantā, sabbeva parinibbutā.

---

1. Seyyova (Sī, Syā, I)

75. Sabbesaṁ sītibhūtānaṁ, natthi seyyotha pāpiyo.
Panaṭṭhaṁ[1] carasi brahmaññaṁ, sottiyākulavaṁsatan"ti.

Tassattho—yadi etehi guṇehi samannāgatānaṁ viseso natthi, eko vaṇṇova hoti, evaṁ sante tvaṁ[2] ubhato sujātabhāvaṁ nāsento panaṭṭhaṁ carasi brahmaññaṁ, caṇḍālasamo hosi, sottiyakulavaṁsataṁ nāsesīti.

Atha naṁ purohito upamāya saññāpento gāthādvayamāha—

76. "Nānārattehi vatthehi, vimānaṁ bhavati chāditaṁ.
Na tesaṁ chāyā vatthānaṁ, so rāgo anupajjatha.

77. Evameva manussesu, yadā sujjhanti māṇavā.
Te sajātiṁ pamuñcanti, dhammamaññāya subbatā"ti.

Tattha **vimānan**ti gehaṁ vā maṇḍapaṁ vā. **Chāyā**ti tesaṁ vatthānaṁ chāyā so nānāvidho rāgo na upeti[3], sabbā chāyā ekavaṇṇāva[4] honti. **Evamevā**ti manussesupi evameva ekacce aññāṇabrāhmaṇā akāraṇeneva cātuvaṇṇe[5] suddhiṁ paññāpenti, esā atthīti mā gaṇhi. Yadā ariyamaggena māṇavā sujjhanti, tadā tehi paṭividdhaṁ nibbānadhammaṁ jānitvā subbatā sīlavantā paṇḍitapurisā te sajātiṁ muñcanti. Nibbānappattito paṭṭhāya hi jāti nāma niratthakāti.

Uddālako pana paccāharituṁ asakkonto appaṭibhānova nisīdi. Atha brāhmaṇo rājānaṁ āha "sabbe ete mahārāja kuhakā sakalajambudīpe kohaññeneva nāsenti, Uddālakaṁ uppabbājetvā upapurohitaṁ karotha, sese uppabbājetvā phalakāvudhāni datvā sevake karothā"ti. "Sādhu ācariyā"ti rājā tathā kāresi. Te rājānaṁ upaṭṭhahantāva yathākammaṁ gatā.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepesa kuhakoyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā

---

1. Pasaṭṭhaṁ (Syā) 2. Taṁ (Sī, I) 3. Nānāvidho citro rāgopi na hoti (Ka)
4. Sabbachāyāvatthānaṁ ekavaṇṇova (Sī) 5. Catuvaṇṇaṁ (Syā), catubbaṇṇā (Ka)

Uddālako kuhakabhikkhu ahosi, rājā Ānando, purohito pana ahameva ahosin"ti.

Uddālakajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Bhisajātakavaṇṇanā (488)

Assaṁ gavaṁ rajataṁ jātarūpanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu pana **Kusajātake**[1] āvi bhavissati. Tadā pana Satthā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "kiṁ paṭiccā"ti vatvā "kilesaṁ bhante"ti vutte "bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kasmā kilesaṁ paṭicca ukkaṇṭhitosi, porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhe bāhirakapabbajjaṁ pabbajitvā vatthukāmakilesakāme ārabbha uppajjanakasaññaṁ sapathaṁ katvā vihariṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālakulassa putto hutvā nibbatti, "Mahākañcanakumāro"tissa nāmaṁ kariṁsu. Athassa padasā vicaraṇakāle aparopi putto jāyi, "Upakañcanakumāro"tissa nāmaṁ kariṁsu. Evaṁ paṭipāṭiyā satta puttā ahesuṁ. Sabbakaniṭṭhā panekā dhītā, tassā "Kañcanadevī"ti nāmaṁ kariṁsu. Mahākañcanakumāro vayappatto Takkasilato sabbasippāni uggaṇhitvā āgacchi, Atha naṁ mātā pitaro gharāvāsena bandhitukāmā "attanā samānajātiyakulato te dārikaṁ ānessāma, gharāvāsaṁ saṇṭhapehī"ti vadiṁsu. "Ammatātā na mayhaṁ gharāvāsenattho, mayhañhi tayo bhavā ādittā viya sappaṭibhayā, bandhanāgāraṁ viya palibuddhā[2], ukkārabhūmi viya jegucchā hutvā upaṭṭhahanti, mayā supinenapi methunadhammo na diṭṭhapubbo, aññe vo puttā atthi, te gharāvāsena nimantethā"ti vatvā punappunaṁ yācitopi sahāye pesetvā tehi yācitopi na icchi.

---

1. Khu 6. 66 piṭṭhe.
2. Palibandhanā (Syā, Ka)

Atha naṁ sahāyā "samma kiṁ pana tvaṁ patthento kāme paribhuñjituṁ na icchasī"ti pucchiṁsu. So tesaṁ nekkhammajjhāsayataṁ ārocesi. ( )[1] Taṁ sutvā mātāpitaro sesaputte nimantesuṁ, tepi na icchiṁsu. Kañcanadevīpi na icchiyeva. Aparabhāge mātāpitaro kālamakaṁsu. Mahākañcanapaṇḍito mātāpitūnaṁ kattabbakiccaṁ katvā asītikoṭidhanena kapaṇaddhikānaṁ mahādānaṁ datvā cha bhātaro bhaginiṁ ekaṁ dāsaṁ ekaṁ dāsiṁ ekaṁ sahāyakañca ādāya mahābhinikkhamanaṁ nikkhamitvā Himavantaṁ pāvisi. Te tattha ekaṁ padumasaraṁ nissāya ramaṇīye bhūmibhāge assamaṁ katvā pabbajitvā vanamūlaphalāhārehi yāpayiṁsu. Te araññaṁ gacchantā ekatova gantvā yattha eko phalaṁ vā pattaṁ vā passati, tattha itarepi pakkositvā diṭṭhasutādīni kathentā uccinanti, gāmassa kammantaṭṭhānaṁ viya hoti. Atha ācariyo Mahākañcanatāpaso cintesi "amhākaṁ asītikoṭidhanaṁ chaḍḍetvā pabbajitānaṁ evaṁ loluppacāravasena phalāphalatthāya vicaraṇaṁ nāma appatirūpaṁ, ito paṭṭhāya ahameva phalāphalaṁ āharissāmī"ti. So assamaṁ patvā sabbepi te sāyanhasamaye sannipātetvā tamatthaṁ ārocetvā "tumhe idheva samaṇadhammaṁ karontā acchatha, ahaṁ phalāphalaṁ āharissāmī"ti āha. Atha naṁ Upakañcanādayo "mayaṁ ācariya tumhe nissāya pabbajitā, tumhe idheva samaṇadhammaṁ karotha, bhaginīpi no idheva hotu, dāsīpi tassā santike acchatu, mayaṁ aṭṭha janā vārena phalāphalaṁ āharissāma, tumhe pana tayo vāramuttāva hothā"ti vatvā paṭiññaṁ gaṇhiṁsu.

Tato paṭṭhāya aṭṭhasupi janesu ekeko vāreneva phalāphalaṁ āharati. Sesā attano attano paṇṇasālāyameva honti[2], akāraṇena ekato bhavituṁ na labhanti. Vārappatto phalāphalaṁ āharitvā eko māḷako atthi, tattha[3] pāsāṇaphalake ekādasa koṭṭhāse katvā ghaṇḍisaññaṁ[4] katvā attano koṭṭhāsaṁ ādāya vasanaṭṭhānaṁ pavisati. Sesā ghaṇḍisaññāya nikkhamitvā loluppaṁ[5]

---

1. (Sādhu samma sahāyaka bodhisattakathitameva kathesīti.) (Ka)
2. Sesā attano pāpuṇanakoṭṭhāsaṁ ādāya vasanaṭṭhānaṁ gantvā attano paṇṇasālāyameva honti (Sī, I)
3. Tassa (Ka) 4. Gaṇḍisaññaṁ (Sī, Syā, I) 5. Ullolaṁ (Sī, I), ullolasaddaṁ (Syā)

akatvā gāravaparihārena gantvā attano pāpuṇanakoṭṭhāsaṁ ādāya vasanaṭṭhānaṁ gantvā paribhuñjitvā samaṇadhammaṁ karonti. Te aparabhāge bhisāni āharitvā khādantā tattatapā ghoratapā paramājitindriyā[1] kasiṇaparikammaṁ karontā vihariṁsu. Atha tesaṁ sīlatejena Sakkassa bhavanaṁ kampi. Sakkopi āvajjento taṁ kāraṇaṁ ñatvā "kāmādhimuttā nu kho ime isayo, no"ti āsaṅkaṁ karotiyeva. So "ime tāva isayo pariggaṇhissāmī"ti cintetvā attano ānubhāvena mahāsattassa koṭṭhāsaṁ tayo divase antaradhāpesi. So paṭhamadivase koṭṭhāsaṁ adisvā "mama koṭṭhāsaṁ pamuṭṭho bhavissatī"ti cintesi, dutiyadivase "mama dosena bhavitabbaṁ, paṇāmanavasena mama koṭṭhāsaṁ na ṭhapesi maññe"ti cintesi, tatiyadivase "kena nu kho kāraṇena mayhaṁ koṭṭhāsaṁ na ṭhapenti, sace me doso atthi, khamāpessāmī"ti sāyanhasamaye ghaṇḍisaññaṁ adāsi.

Sabbe sannipatitvā "kena ghaṇḍisaññā dinnā"ti āhaṁsu. Mayā tātāti. Kiṁ kāraṇā ācariyāti. Tātā tatiyadivase kena phalāphalaṁ ābhatanti. Tesu eko uṭṭhāya "mayā ācariyā"ti vanditvā aṭṭhāsi. Koṭṭhāse karontena te mayhaṁ koṭṭhāso katoti. Āma ācariya, jeṭṭhakakoṭṭhāso me katoti. Hiyyo kenābhatanti. "Mayā"ti aparo uṭṭhāya vanditvā aṭṭhāsi. Koṭṭhāsaṁ karonto maṁ anussarīti. Tumhākaṁ me jeṭṭhakakoṭṭhāso ṭhapitoti. Ajja kenābhatanti. "Mayā"ti aparo uṭṭhāya vanditvā aṭṭhāsi. Koṭṭhāsaṁ karonto maṁ anussarīti. Tumhākaṁ me jeṭṭhakoṭṭhāso katoti. Tātā ajja mayhaṁ koṭṭhāsaṁ alabhantassa tatiyo divaso, paṭhamadivase koṭṭhāsaṁ adisvā "koṭṭhāsaṁ karonto maṁ pamuṭṭho bhavissatī"ti cintesiṁ, dutiyadivase "mama koci doso bhavissatī"ti cintesiṁ, ajja pana "sace me doso atthi, khamāpessāmī"ti cintetvā ghaṇḍisaññāya tumhe sannipātesiṁ, ete bhisakoṭṭhāse tumhe "karimhā"ti vadatha, ahaṁ na labhāmi, etesaṁ thenetvā khādakaṁ ñātuṁ vaṭṭati, kāme pahāya pabbajitānaṁ

1. Parimāritindriyā (Sī, I), paramāritindriyā (Ka)

bhisamattaṁ thenanaṁ nāma appatirūpanti. Te tassa kathaṁ sutvā "aho sāhasikakamman"ti sabbeva ubbegappattā[1] ahesuṁ.

Tasmiṁ assamapade vanajeṭṭhakarukkhe nibbattadevatāpi otaritvā āgantvā tesaṁyeva santike nisīdi. Āneñjakaraṇaṁ kāriyamāno dukkhaṁ adhivāsetuṁ asakkonto āḷānaṁ bhinditvā palāyitvā araññaṁ paviṭṭho eko vāraṇo kālena kālaṁ isigaṇaṁ vandati, sopi āgantvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Sappakīḷāpanako eko vānaro ahituṇḍikassa hatthato muccitvā palāyitvā araññaṁ pavisitvā tattheva assame vasati, sopi taṁ divasaṁ isigaṇaṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Sakko "isigaṇaṁ pariggaṇhissāmī"ti tesaṁ santike adissamānakāyo aṭṭhāsi. Tasmiṁ khaṇeva bodhisattassa kaniṭṭho Upakañcanatāpaso uṭṭhāyāsanā bodhisattaṁ vanditvā sesānaṁ apacitiṁ dassetvā "ācariya ahaṁ aññe apaṭṭhapetvā attānaññeva sodhetuṁ labhāmī"ti pucchi. Āma labhasīti. So isigaṇamajjhe ṭhatvā "Sace te mayā bhisāni khāditāni, evarūpo nāma hotū"ti sapathaṁ karonto paṭhamaṁ gāthamāha—

78. "Assaṁ gavaṁ rajataṁ jātarūpaṁ,
Bhariyaṁ ca so idha labhataṁ manāpaṁ.
Puttehi dārehi samaṅgi hotu,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī"ti.

Tattha "**assaṁ gava**n"ti idaṁ "so 'yattakāni piyavatthūni honti, tehi vippayoge tattakāni sokadukkhāni uppajjantī'ti vatthukāme garahanto abhāsī"ti veditabbaṁ.

Taṁ sutvā isigaṇo "mārisa mā evaṁ kathetha, atibhāriyo te sapatho"ti kaṇṇe pidahi. Bodhisattopi naṁ "tāta atibhāriyo te sapatho, na tvaṁ khādasi, tava pattāsane nisīdā"ti āha. Tasmiṁ paṭhamaṁ sapathaṁ katvā nisinne dutiyopi bhātā sahasā uṭṭhāya mahāsattaṁ vanditvā sapathena attānaṁ sodhento dutiyaṁ gāthamāha—

---

1. Ubbiggappattā (Ka)

79. “Mālaṁ ca so kāsikacandanaṁ ca,
Dhāretu putta’ssa bahū bhavantu.
Kāmesu tibbaṁ kurutaṁ apekkhaṁ,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī”ti.

Tattha **tibban**ti vatthukāmakilesakāmesu bahalaṁ apekkhaṁ karotūti. Idaṁ so “yassetesu tibbā apekkhā honti, so tehi vippayoge mahantaṁ dukkhaṁ pāpuṇātī”ti dukkhapaṭikkhepavaseneva āha.

Tasmiṁ nisinne sesāpi attano attano ajjhāsayānurūpena taṁ taṁ gāthaṁ abhāsiṁsu—

80. “Pahūtadhañño kasimā yasassī,
Putte gihī dhanimā sabbakāme.
Vayaṁ apassaṁ gharamāvasātu,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

81. So khattiyo hotu pasayhakārī,
Rājābhirājā balavā yasassī.
Sa cāturantaṁ mahi’māvasātu,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

82. So brāhmaṇo hotu avītarāgo,
Muhuttanakkhattapathesu yutto.
Pūjetu naṁ raṭṭhapatī yasassī,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

83. Ajjhāyakaṁ sabbasamantavedaṁ,
Tapassinaṁ maññatu sabbaloko.
Pūjentu naṁ jānapadā samecca,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

84. Catussadaṁ gāmavaraṁ samiddhaṁ,
Dinnaṁ hi so bhuñjatu vāsavena.
Avītarāgo maraṇaṁ upetu,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

85. So gāmaṇī hotu sahāyamajjhe,
Naccehi gītehi pamodamāno.
So rājato byasana mā'lattha kiñci,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

86. Yaṁ ekarājā pathaviṁ vijetvā,
Itthīsahassāna ṭhapetu aggaṁ.
Sīmantinīnaṁ pavarā bhavātu,
Bhisāni te brāhmaṇa yā ahāsi.

87. Isīnaṁ hi sā sabbasamāgatānaṁ,
Bhuñjeyya sāduṁ avikampamānā.
Carātu lābhena vikatthamānā,
Bhisāni te brāhmaṇa yā ahāsi.

88. Āvāsiko hotu mahāvihāre,
Navakammiko hotu Gajaṅgalāyaṁ.
Ālokasandhiṁ divasaṁ karotu,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

89. So bajjhatū pāsasatehi chabbhi,
Rammā vanā niyyatu rājadhāniṁ.
Tuttehi so haññatu pācanehi,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

90. Alakkamālī tipukaṇṇaviddho,
Laṭṭhīhato sappamukhaṁ upetu.
Sakacchabandho visikhaṁ carātu,
Bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī"ti.

Tattha tatiyena vuttagāthāya **kasimā**ti sampannakasikammo. **Putte gihī dhanimā sabbakāme**ti putte labhatu, gihī hotu, sattavidhena ratanadhanena dhanimā hotu, rūpādibhede sabbakāme labhatu. **Vayaṁ apassan**ti mahallakakāle pabbajjānurūpampi attano vayaṁ apassanto

pañcakāmaguṇasamiddhaṁ gharameva āvasatūti. Idaṁ so "pañcakāmaguṇagiddho kāmaguṇavippayogena mahāvināsaṁ pāpuṇātī"ti dassetuṁ kathesi.

Catutthena vuttagāthāya **rājābhirājā**ti rājūnaṁ antare abhirājāti. Idaṁ so "issarānaṁ nāma issariye parigalite mahantaṁ dukkhaṁ uppajjatī"ti rajje dosaṁ dassento kathesi. Pañcamena vuttagāthāya **avītarāgo**ti purohitaṭṭhānataṇhāya sataṇhoti. Idaṁ so "purohitassa purohitaṭṭhāne parigalite mahantaṁ domanassaṁ uppajjatī"ti dassetuṁ kathesi. Chaṭṭhena vuttagāthāya **tapassinan**ti tapasīlasampannoti taṁ maññatu. Idaṁ so "lābhasakkārāpagamena mahantaṁ domanassaṁ uppajjatī"ti lābhasakkāragarahavasena kathesi.

Sahāyatāpasena vuttagāthāya **catussadan**ti ākiṇṇamanussatāya manussehi, pahūtadhaññatāya dhaññena, sulabhadārutāya dārūhi, sampannodakatāya udakenāti catūhi ussannaṁ, catussadasamannāgatanti attho. **Vāsavenā**ti vāsavena dinnaṁ viya acalaṁ, vāsavato laddhavarānubhāvena ekaṁ[1] rājānaṁ ārādhetvā tena dinnantipi attho. **Avītarāgo**ti kaddame sūkaro viya kāmapaṅke nimuggova hutvā. Iti sopi kāmānaṁ ādīnavaṁ kathento evamāha.

Dāsena vuttagāthāya **gāmaṇī**ti gāmajeṭṭhako. Ayampi kāme garahantoyeva evamāha. Kañcanadeviyā vuttagāthāya **yan**ti yaṁ itthinti attho. **Ekarājā**ti aggarājā. **Itthisahassānan**ti vacanamaṭṭhatāya vuttaṁ, soḷasannaṁ itthisahassānaṁ aggaṭṭhāne ṭhapetūti attho. **Sīmantinīnan**ti sīmantadharānaṁ itthīnanti attho. Iti sā itthibhāve ṭhatvāpi duggandhagūtharāsiṁ viya kāme garahantīyeva evamāha. Dāsiyā vuttagāthāya **sabbasamāgatānan**ti sabbesaṁ sannipatitānaṁ majjhe nisīditvā avikampamānā anosakkamānā sādurasaṁ bhuñjatūti attho. Dāsīnaṁ kira sāmikassa santike nisīditvā bhuñjanaṁ nāma appiyaṁ. Iti sā attano appiyatāya evamāha. **Carātū**ti caratu. **Lābhena vikatthamānā**ti lābhahetu kuhanakammaṁ karontī lābhasakkāraṁ uppādentī caratūti attho. Iminā sā dāsibhāve ṭhitāpi kilesakāmavatthukāme garahati.

---

1. Taṁ (Syā, Ka)

Devatāya vuttagāthāya **āvāsiko**ti āvāsajagganako. **Gajaṅgalāyan**ti evaṁnāmake nagare. Tattha kira dabbasambhārā sulabhā. **Ālokasandhiṁ divasan**ti ekadivaseneva vātapānaṁ karotu. So kira devaputto Kassapabuddhakāle Gajaṅgalanagaraṁ nissāya yojanike jiṇṇamahāvihāre āvāsikasaṁghatthero hutvā jiṇṇavihāre navakammaṁ karontoyeva mahādukkhaṁ anubhavi, tasmā tadeva dukkhaṁ ārabbha evamāha. Hatthinā vuttagāthāya **pāsasatehī**ti bahūhi pāsehi. **Chabbhī**ti catūsu pādesu gīvāya kaṭibhāge cāti chasu ṭhānesu. **Tuttehī**ti dvikaṇḍakāhi dīghalaṭṭhīhi. **Pācanehī**ti dasapācanehi aṅkusehi vā. So kira attano anubhūtadukkhaññeva ārabbha evamāha.

Vānarena vuttagāthāya **alakkamālī**ti ahituṇḍikena kaṇṭhe parikkhipitvā ṭhapitāya alakkamālāya samannāgato. **Tipukaṇṇaviddho**ti tipupiḷandhanena piḷandhakaṇṇo. **Laṭṭhīhato**ti sappakīḷaṁ sikkhāpayamāno laṭṭhiyā hato hutvā. Esopi ahituṇḍikassa hatthe attano anubhūtadukkhameva sandhāya evamāha.

Evaṁ tehi terasahi janehi sapathe kate mahāsatto cintesi "kadāci ime 'ayaṁ anaṭṭhameva naṭṭhanti kathetī'ti mayi āsaṅkaṁ[1] kareyyuṁ, ahampi sapathaṁ karomī"ti. Atha naṁ karonto cuddasamaṁ gāthamāha—

91. "Yo ve anaṭṭhaṁva naṭṭhanti cāha,
Kāmeva so labhataṁ bhuñjataṁ ca[2].
Agāramajjhe maraṇaṁ upetu,
Yo vā bhonto saṅkati kañcidevā"ti.

Tattha **bhonto**ti ālapanaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—bhavanto yo anaṭṭhe koṭṭhāse[3] "naṭṭhaṁ me"ti vadati, yo vā tumhesu kañci āsaṅkati, so pañca kāmaguṇe labhatu ceva bhuñjatu ca, ramaṇīyameva pabbajjaṁ alabhitvā agāramajjheyeva maratūti.

---

1. Āghātaṁ (Sī) 2. Labhatu bhuñjatu ca (Syā) 3. Anaṭṭhaṁva koṭṭhāsaṁ (Ka)

Evaṁ isīhi sapathe kate Sakko bhāyitvā "ahaṁ ime vīmaṁsanto bhisāni antaradhāpesiṁ, ime ca chaḍḍitakheḷapiṇḍaṁ viya kāme garahantā sapathaṁ karonti, kāme garahakāraṇaṁ te pucchissāmī"ti cintetvā dissāmānarūpo bodhisattaṁ vanditvā pucchanto anantaraṁ gāthamāha—

92. "Yadesamānā vicaranti loke,
Iṭṭhañca kantañca bahūnametaṁ.
Piyaṁ manuññaṁ cidha jīvaloke,
Kasmā isayo nappasaṁsanti kāme"ti.

Tattha **yadesamānā**ti yaṁ vatthukāmaṁ kilesakāmañca kasigorakkhādīhi samavisamakammehi pariyesamānā sattā loke vicaranti, etaṁ bahūnaṁ devamanussānaṁ iṭṭhañca kantañca piyañca manuññañca, kasmā isayo nappasaṁsanti kāmeti attho. "**Kāme**"ti iminā taṁ vatthuṁ sarūpato dasseti.

Athassa pañhaṁ vissajjento mahāsatto dve gāthā abhāsi—

93. "Kāmesu ve haññare bajjhare ca,
Kāmesu dukkhañca bhayañca jātaṁ.
Kāmesu bhūtādhipatī pamattā,
Pāpāni kammāni karonti mohā.

94. Te pāpadhammā pasavetva pāpaṁ,
Kāyassa bhedā nirayaṁ vajanti.
Ādīnavaṁ kāmaguṇesu disvā,
Tasmā isayo nappasaṁsanti kāme"ti.

Tattha **kāmesū**ti kāmahetu, kāme nissāya kāyaduccaritādīni karontīti attho. **Haññare**ti daṇḍādīhi haññanti. **Bajjhare**ti rajjubandhanādīhi bajjhanti. **Dukkhan**ti kāyikacetasikaṁ asātaṁ dukkhaṁ. **Bhayan**ti attānuvādādikaṁ sabbampi bhayaṁ. **Bhūtādhipatī**ti sakkaṁ ālapati. **Ādīnavan**ti evarūpaṁ dosaṁ. So panesa ādīnavo dukkhakkhandhādīhi suttehi[1] dīpetabbo.

1. Ma 1. 118, 126 piṭṭhesu.

Sakko mahāsattassa kathaṁ sutvā saṁviggamānaso anantaraṁ gāthamāha—

95. "Vīmaṁsamāno isino bhisāni,
Tīre gahetvāna thale nidhesiṁ.
Suddhā apāpā isayo vasanti,
Etāni te brahmacārī bhisānī"ti.

Tattha **vīmaṁsamāno**ti bhante ahaṁ "ime isayo kāmādhimuttā vā, no vā"ti vīmaṁsanto. **Isino**ti tava mahesino santakāni bhisāni. **Tīre gahetvānā**ti tīre nikkhittāni gahetvā thale ekamante nidhesiṁ. **Suddhā**ti idāni mayā tumhākaṁ sapathakiriyāya ñātaṁ "ime isayo suddhā apāpā hutvā vasantī"ti.

Taṁ sutvā bodhisatto gāthamāha—

96. "Na te naṭā no pana kīḷaneyyā,
Na bandhavā no pana te sahāyā.
Kismiṁ vu'patthambha[1] sahassanetta,
Isīhi tvaṁ kīḷasi devarājā"ti.

Tattha **na te naṭā no**ti devarāja mayaṁ tava naṭā vā kīḷitabbayuttakā vā keci na homa, nāpi tava ñātakā, na sahāyā, atha tvaṁ kiṁ vā upatthambhaṁ katvā[2] kiṁ nissāya isīhi saddhiṁ kīḷasīti attho.

Atha naṁ Sakko khamāpento vīsatimaṁ gāthamāha—

97. "Ācariyo mesi pitā ca mayhaṁ,
Esā patiṭṭhā khalitassa brahme.
Ekāparādhaṁ khama bhūripañña,
Na paṇḍitā kodhabalā bhavantī"ti.

Tattha **esā patiṭṭhā**ti esā tava pādacchāyā ajja mama khalitassa aparaddhassa patiṭṭhā hotu. **Kodhabalā**ti paṇḍitā nāma khantibalā bhavanti, na kodhabalāti.

---

1. Kismiṁ paratthambha (Sī, I)
2. Kismiṁ paratthambha kiṁ upatthambhaṁ katvā (Sī, I)

Atha mahāsatto Sakkassa devarañño khamitvā sayaṁ isigaṇaṁ khamāpento itaraṁ gāthamāha—

98. "Suvāsitaṁ isinaṁ ekarattaṁ,
Yaṁ vāsavaṁ bhūtapati'ddasāma.
Sabbeva bhonto sumanā bhavantu,
Yaṁ brāhmaṇo paccupādī bhisānī"ti.

Tattha **suvāsitaṁ isinaṁ ekarattan**ti āyasmantānaṁ isīnaṁ ekarattampi imasmiṁ araññe vasitaṁ suvasitameva. Kiṁ kāraṇā? Yaṁ vāsavaṁ bhūtapatiṁ addasāma, sace hi mayaṁ nagare avasimha, imaṁ na addasāma. **Bhonto**ti bhavanto sabbepi sumanā bhavantu, tussantu[1], Sakkassa devarañño khamantu. Kiṁ kāraṇā? **Yaṁ brāhmaṇo paccupādī bhisāni,** yasmā tumhākaṁ ācariyo bhisāni paṭilabhīti.

Sakko isigaṇaṁ vanditvā devalokameva gato. Isigaṇopi jhānābhiññāyo nibbattetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhu porāṇakapaṇḍitā sapathaṁ katvā kilese pajahiṁsū"ti vatvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Jātakaṁ samodhānento puna Satthā tisso gāthā abhāsi—

99. "Ahaṁ ca Sāriputto ca, Moggallāno ca Kassapo.
Anuruddho Puṇṇo Ānando, tadāsuṁ satta bhātaro.

100. Bhaginī Uppalavaṇṇā ca, dāsī Khujjuttarā tadā.
Citto gahapati dāso, yakkho Sātāgiro tadā.

101. Pālileyyo tadā nāgo, madhudo seṭṭhavānaro.
Kāḷudāyī tadā Sakko, evaṁ dhāretha jātakan"ti.

Bhisajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

1. Somanassā bhavantu, domanassaṁ vinassantu (Syā)

6. Surucijātakavaṇṇanā (489)

Mahesī surucino bhariyāti idaṁ Satthā Sāvatthiṁ upanissāya Migāramātupāsāde viharanto Visākhāya mahā-upāsikāya laddhe aṭṭha vare ārabbha kathesi. Sā hi ekadivasaṁ Jetavane dhammakathaṁ sutvā Bhagavantaṁ saddhiṁ bhikkhusaṁghena svātanāya nimantetvā pakkāmi. Tassā pana rattiyā accayena cātuddīpiko mahāmegho pāvassi. Bhagavā bhikkhū āmantetvā "yathā bhikkhave Jetavane vassati, evaṁ catūsu dīpesu vassati, ovassāpetha bhikkhave kāyaṁ, ayaṁ pacchimako cātuddīpiko mahāmegho"ti vatvā ovassāpitakāyehi bhikkhūhi saddhiṁ iddhibalena Jetavane antarahito Visākhāya koṭṭhake pāturahosi. Upāsikā "acchariyaṁ vata bho abbhutaṁ vata bho Tathāgatassa mahiddhikatā mahānubhāvatā, yatra hi nāma jāṇukamattesupi oghesu vattamānesu kaṭimattesupi oghesu vattamānesu na hi nāma ekabhikkhussapi pādā vā cīvarāni vā allāni bhavissantī"ti haṭṭhā udaggā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ parivisitvā katabhattakiccaṁ Bhagavantaṁ etadavoca "aṭṭhāhaṁ bhante Bhagavantaṁ varāni yācāmī"ti. Atikkantavarā kho Visākhe Tathāgatāti. Yāni ca bhante kappiyāni yāni ca anavajjānīti. Vadehi Visākheti. Icchāmahaṁ bhante bhikkhusaṁghassa yāvajīvaṁ vassikasāṭikaṁ dātuṁ, āgantukabhattaṁ dātuṁ, gamikabhattaṁ dātuṁ, gilānabhattaṁ dātuṁ, gilānupaṭṭhākabhattaṁ dātuṁ, gilānabhesajjaṁ dātuṁ, dhuvayāguṁ dātuṁ, bhikkhunisaṁghassa yāvajīvaṁ udakasāṭikaṁ dātunti.

Satthā "kaṁ pana tvaṁ Visākhe atthavasaṁ sampassamānā Tathāgataṁ aṭṭha varāni yācasī"ti pucchitvā tāya varānisaṁse kathite "sādhu sādhu Visākhe, sādhu kho tvaṁ Visākhe imaṁ ānisaṁsaṁ sampassamānā Tathāgataṁ aṭṭha varāni yācasī"ti vatvā "anujānāmi te Visākhe aṭṭha varānī"ti aṭṭha vare datvā anumodanaṁ katvā pakkāmi. Athekadivasaṁ Satthari Pubbārāme viharante bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Visākhā mahā-upāsikā mātugāmattabhāve[1] ṭhatvāpi Dasabalassa santike aṭṭha vare labhi, aho mahāguṇā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā

---

1. Mātugāmabhāve (Sī, I)

“imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Visākhā idāneva mama santikā vare labhati, pubbepesā labhiyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Mithilāyaṁ Suruci nāma rājā rajjaṁ kārento puttaṁ paṭilabhitvā tassa “Surucikumāro” tveva nāmaṁ akāsi. So vayappatto “Takkasilāyaṁ sippaṁ uggaṇhissāmī”ti gantvā nagaradvāre sālāyaṁ nisīdi. Bārāṇasiraññopi putto Brahmadattakumāro nāma tatheva gantvā Surucikumārassa nisinnaphalakeyeva nisīdi. Te aññamaññaṁ pucchitvā vissāsikā hutvā ekatova ācariyassa santikaṁ gantvā ācariyabhāgaṁ datvā sippaṁ paṭṭhapetvā na cirasseva niṭṭhitasippā ācariyaṁ āpucchitvā thokaṁ maggaṁ ekatova gantvā dvedhāpathe ṭhitā aññamaññaṁ āliṅgitvā mittadhammānurakkhaṇatthaṁ katikaṁ kariṁsu “sace mama putto jāyati, tava dhītā, tava putto, mama dhītā, tesaṁ āvāhavivāhaṁ karissāmā”ti. Tesu rajjaṁ kārentesu Surucimahārājassa putto jāyi, “Surucikumāro” tvevassa nāmaṁ kariṁsu.
Brahmadattassa dhītā jāyi, “Sumedhā”tissā nāmaṁ kariṁsu.

Surucikumāro vayappatto Takkasilāyaṁ gantvā sippaṁ uggaṇhitvā āgacchi. Atha naṁ pitā rajje abhisiñcitukāmo hutvā “sahāyassa kira me Bārāṇasirañño dhītā atthi, tamevassa aggamahesiṁ karissāmī”ti tassā atthāya bahuṁ paṇṇākāraṁ datvā amacce pesesi. Tesaṁ anāgatakāleyeva Bārāṇasirājā deviṁ pucchi “bhadde mātugāmassa nāma kiṁ atirekadukkhan”ti. Sapattirosadukkhaṁ[1] devāti. “Tena hi bhadde amhākaṁ ekaṁ dhītaraṁ Sumedhādeviṁ tamhā dukkhā mocetvā yo etaṁ ekikameva gaṇhissati, tassa dassāmā”ti āha. So tehi amaccehi āgantvā tassā nāme gahite “tātā kāmaṁ mayā pubbe mayhaṁ sahāyassa paṭiññā katā, imaṁ pana mayaṁ itthighaṭāya antare na khipitukāmā, yo etaṁ ekikameva gaṇhāti, tassa dātukāmamhā”ti āha. Te rañño santikaṁ pahiṇiṁsu. Rājā pana “amhākaṁ rajjaṁ mahantaṁ, sattayojanikaṁ Mithilanagaraṁ, tīṇi yojanasatāni raṭṭhaparicchedo, heṭṭhimantena soḷasa itthisahassāni laddhuṁ vaṭṭatī”ti vatvā na rocesi.

---

1. Sapativāsaṁ (Ka)

Surucikumāro pana Sumedhāya rūpasampadaṁ sutvā savanasaṁsaggena bajjhitvā "ahaṁ taṁ ekikameva gaṇhissāmi, na mayhaṁ itthighaṭāya attho, tameva ānentū"ti mātāpitūnaṁ pesesi. Te tassa manaṁ abhinditvā bahuṁ dhanaṁ pesetvā mahantena parivārena taṁ ānetvā kumārassa aggamahesiṁ katvā ekatova abhisiñciṁsu. So Surucimahārājā nāma hutvā dhammena rajjaṁ kārento tāya saddhiṁ piyasaṁvāsaṁ vasi. Sā pana dasa vassasahassāni tassa gehe vasantī neva puttaṁ, na dhītaraṁ labhi. Atha nāgarā sannipatitvā rājaṅgaṇe upakkositvā "kimetan"ti vutte "rañño doso natthi, vaṁsānupālako pana vo putto na vijjati, tumhākaṁ ekāva devī, rājakule ca nāma heṭṭhimantena soḷasahi itthisahassehi bhavitabbaṁ, itthighaṭaṁ gaṇha deva, addhā tāsu puññavatī puttaṁ labhissatī"ti vatvā "tātā kiṁ kathetha, 'ahaṁ aññaṁ na gaṇhissāmī'ti paṭiññaṁ datvā mayā esā ānītā, na sakkā musāvādaṁ kātuṁ, na mayhaṁ itthighaṭāya attho"ti raññā paṭikkhittā pakkamiṁsu.

Sumedhā taṁ kathaṁ sutvā "rājā tāva saccavāditāya aññā itthiyo na ānesi, ahameva panassa ānessāmī"ti rañño mātusamabhariyaṭṭhāne ṭhatvā attano ruciyāva khattiyakaññānaṁ sahassaṁ, amaccakaññānaṁ sahassaṁ, gahapatikaññānaṁ sahassaṁ, sabbasamayanāṭakitthīnaṁ sahassanti cattāri itthisahassāni ānesi. Tāpi dasa vassasahassāni rājakule vasitvā neva puttaṁ, na dhītaraṁ labhiṁsu. Etenevupāyena aparānipi tikkhattuṁ cattāri cattāri sahassāni ānesi. Tāpi neva puttaṁ, na dhītaraṁ labhiṁsu. Ettāvatā soḷasa itthisahassāni ahesuṁ. Cattālīsa vassasahassāni atikkamiṁsu, tāni tāya ekikāya vutthehi dasahi sahassehi saddhiṁ paññāsa vassasahassāni honti. Atha nāgarā sannipatitvā puna upakkositvā "kimetan"ti vutte "deva tumhākaṁ itthiyo puttaṁ patthetuṁ āṇāpethā"ti vadiṁsu. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchitvā "tumhe puttaṁ patthethā"ti āha. Tā tato paṭṭhāya puttaṁ patthayamānā nānādevatā namassanti, nānāvatāni caranti, putto, nuppajjateva. Atha rājā sumedhaṁ āha "bhadde tvampi puttaṁ patthehī"ti. Sā "sādhū"ti pannarasa-uposathadivase aṭṭhaṅgasamannāgataṁ uposathaṁ samādāya sirigabbhe sīlāni āvajjamānā kappiyamañcake

nisīdi. Sesā ajavatagovatā hutvā puttaṁ alabhitvā uyyānaṁ agamaṁsu.

Sumedhāya sīlatejena Sakkassa bhavanaṁ kampi. Tadā Sakko āvajjento "Sumedhā puttaṁ pattheti, puttamassā dassāmi, na kho pana sakkā yaṁ vā taṁ vā dātuṁ, anucchavikamassā puttaṁ upadhāressāmī"ti upadhārento Naḷakāradevaputtaṁ passi. So hi puññasampanno satto purimattabhāve Bārāṇasiyaṁ vasanto vappakāle[1] khettaṁ gacchanto ekaṁ Paccekabuddhaṁ disvā dāsakammakare "vapathā"ti pahiṇi[2], sayaṁ nivattitvā Paccekabuddhaṁ gehaṁ netvā bhojetvā puna Gaṅgātīraṁ ānetvā puttena saddhiṁ ekato hutvā udumbarabhittipādaṁ naḷabhittikaṁ paṇṇasālaṁ katvā dvāraṁ yojetvā caṅkamaṁ katvā Paccekabuddhaṁ tattheva temāsaṁ vasāpetvā vutthavassaṁ dve pitāputtā ticīvarena acchādetvā uyyojesuṁ. Eteneva niyāmena sattaṭṭha[3] Paccekabuddhe tāya paṇṇasālāya vasāpetvā ticīvarāni adaṁsu. "Dve pitāputtā naḷakārā hutvā Gaṅgātīre veḷuṁ upadhārentā Paccekabuddhaṁ disvā evamakaṁsū"tipi vadantiyeva.

Te kālaṁ katvā Tāvatiṁsabhavane nibbattitvā chasu kāmāvacarasaggesu anulomapaṭilomena mahantaṁ devissariyaṁ anubhavantā vicaranti. Te tato cavitvā uparidevaloke nibbattitukāmā honti. Sakko Tathāgatabhāvaṁ[4] ñatvā tesu ekassa vimānadvāraṁ gantvā taṁ āgantvā vanditvā ṭhitaṁ āha "mārisa tayā manussalokaṁ gantuṁ vaṭṭatī"ti. Mahārāja manussaloko nāma jegucchо paṭikūlo, tattha ṭhitā dānādīni puññāni katvā devalokaṁ patthenti, tattha gantvā kiṁ karissāmīti. Mārisa devaloke paribhuñjitabbasampattiṁ manussaloke paribhuñjissasi, pañcavīsatiyojanubbedhe navayojana-āyāme aṭṭhayojanavitthāre ratanapāsāde vasissasi, adhivāsehīti. So adhivāsesi. Sakko tassa paṭiññaṁ gahetvā isivesena rājuyyānaṁ gantvā tāsaṁ itthīnaṁ upari ākāse caṅkamanto attānaṁ dassetvā "kassāhaṁ puttavaraṁ dammi, kā puttavaraṁ gaṇhissatī"ti āha. "Bhante mayhaṁ dehi, mayhaṁ dehī"ti soḷasa itthisahassāni hatthe[5] ukkhipiṁsu. Tato

1. Vayapattakāle (Sī) 2. pahiṇitvā (Sī, I, Ka) 3. Satta (Sī, Syā, I)
4. Tathābhāvaṁ (Syā) 5. Hatthasahassāni (Sī, I)

Sakko āha "ahaṁ sīlavatīnaṁ puttaṁ dammi, tumhākaṁ kiṁ sīlaṁ, ko ācāro"ti. Tā ukkhittahatthe samañchitvā "sace sīlavatiyā dātukāmo, Sumedhāya santikaṁ gacchāhī"ti vadiṁsu. So ākāseneva gantvā tassā vāsāgāre sīhapañjare aṭṭhāsi.

Athassā tā itthiyo ārocesuṁ "etha devi eko devarājā 'tumhākaṁ puttavaraṁ dassāmī'ti ākāsenāgantvā sīhapañjare ṭhito"ti. Sā garuparihārenāgantvā sīhapañjaraṁ ugghāṭetvā "saccaṁ kira bhante tumhe sīlavatiyā puttavaraṁ dethā"ti āha. Āma devīti. Tena hi mayhaṁ dethāti. Kiṁ pana te sīlaṁ, kathehi, sace me ruccati, dassāmi te puttavaranti. Sā tassa vacanaṁ sutvā "tena hi suṇāhī"ti vatvā attano sīlaguṇaṁ kathentī pannarasa gāthā abhāsi—

102. "Mahesī Surucino bhariyā, ānītā paṭhamaṁ ahaṁ.
Dasa vassasahassāni, yaṁ maṁ Surucimānayi.

103. Sāhaṁ brāhmaṇa rājānaṁ, vedehaṁ Mithilaggahaṁ.
Nābhijānāmi kāyena, vācāya uda cetasā.
Suruciṁ atimaññittha, āvi vā yadi vā raho.

104. Etena saccavajjena, putto uppajjataṁ ise.
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.

105. Bhattu mama sassu mātā, pitā cāpi ca sassuro[1].
Te maṁ brahme vinetāro, yāva aṭṭhaṁsu jīvitaṁ.

106. Sāhaṁ ahiṁsāratinī, kāmasā dhammacārinī.
Sakkaccaṁ te upaṭṭhāsiṁ, rattindivamatanditā.

107. Etena saccavajjena, putto uppajjataṁ ise.
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.

---

1. Bhattu manāpassa pitā, mātā cāpi suvāmino (Sī, I) bhattu manāpā sassu piyā, mātā pitā ca sassuro (Syā)

108. Soḷasitthisahassāni, sahabhariyāni brāhmaṇa.
Tāsu issā vā kodho vā, nāhu mayhaṁ kudācanaṁ.

109. Hitena tāsaṁ nandāmi, na ca me kāci appiyā.
Attānaṁvā'nukampāmi, sadā sabbā sapattiyo.

110. Etena saccavajjena, putto uppajjataṁ ise.
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.

111. Dāse kammakare pesse, ye caññe anujīvino.
Pesemi sahadhammena, sadā pamuditindriyā.

112. Etena saccavajjena, putto uppajjataṁ ise.
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.

113. Samaṇe brāhmaṇe cāpi, aññe cāpi vanibbake.
Tappemi annapānena, sadā payatapāṇinī.

114. Etena saccavajjena, putto uppajjataṁ ise.
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.

115. Cātuddasiṁ pañcaddasiṁ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī.
Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṁ.
Uposathaṁ upavasāmi, sadā sīlesu saṁvutā.

116. Etena saccavajjena, putto uppajjataṁ ise.
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā"ti.

Tattha **mahesī**ti aggamahesī. **Surucinoti**[1] Suruciraññoti. **Paṭhaman**ti soḷasannaṁ itthisahassānaṁ sabbapaṭhamaṁ. **Yaṁ man**ti yasmiṁ kāle maṁ Suruci ānayi, tato paṭṭhāya ahaṁ dasa vassasahassāni ekikāva imasmiṁ gehe vasiṁ. **Atimaññitthā**ti[2] muhuttampi sammukhā vā parammukhā vā atimaññinti idaṁ atikkamitvā maññanaṁ na jānāmi[3] na sarāmi. **Ise**ti taṁ ālapati.

---

1. Rucinoti (Sī, Syā, I)
2. Atimaññitthoti (Sī)
3. Parammukhā vā atikkamitvā maññinti na abhijānāmi (Syā)

Te manti sasuro ca sassu cāti te ubhopi maṁ **vinetāro**[1], tehi vinītā amhi, te me yāva jīviṁsu, tāva ovādamadaṁsu. **Ahiṁsāratinī**ti ahiṁsāsaṅkhātāya ratiyā samannāgatā. Mayā hi kunthakipillikopi[2] na hiṁsitapubbo. **Kāmasā**ti ekanteneva. **Dhammacārinī**ti dasakusalakammapathesu pūremi. **Upaṭṭhāsin**ti pādaparikammādīni kiccāni karontī upaṭṭhahiṁ.

Sahabhariyānīti mayā saha ekasāmikassa bhariyabhūtāni. **Nāhū**ti kilesaṁ nissāya issādhammo vā kodhadhammo vā mayhaṁ na bhūtapubbo. **Hitenā**ti yaṁ tāsaṁ hitaṁ, teneva nandāmi, ure vutthadhītaro viya tā disvā tussāmi. **Kācī**ti tāsu ekāpi mayhaṁ appiyā nāma natthi, sabbāpi piyakāyeva[3]. **Anukampāmī**ti muducittena sabbā soḷasasahassāpi tā attānaṁ viya anukampāmi.

Sahadhammenāti nayena kāraṇena yo yaṁ kātuṁ sakkoti, taṁ tasmiṁ kamme payojemīti attho. **Pamuditindriyā**ti pesentī ca niccaṁ pamuditindriyāva hutvā pesemi, "are duṭṭha dāsa idaṁ nāma karohī"ti evaṁ kujjhitvā na me koci katthaci pesitapubbo. **Payatapāṇinī**ti dhotahatthā pasāritahatthāva hutvā. **Pāṭihāriyapakkhañcā**ti aṭṭhamīcātuddasīpannarasīnaṁ paccuggamanānuggamanavasena cattāro divasā. **Sadā**ti niccakālaṁ pañcasu sīlesu saṁvutā, tehi pihitagopitattabhāvāva homīti.

Evaṁ tassā gāthāya satenapi sahassenapi vaṇṇiyamānānaṁ guṇānaṁ pamāṇaṁ nāma natthi, tāya pannarasahi gāthāhi attano guṇānaṁ vaṇṇitakāleyeva Sakko attano bahukaraṇīyatāya tassā kathaṁ avicchinditvā "pahūtā abbhutāyeva te guṇā"ti taṁ pasaṁsanto gāthādvayamāha—

117. "Sabbeva te dhammaguṇā, rājaputti yasassini.
Saṁvijjanti tayi bhadde, ye tvaṁ kittesi attani.

---

1. Vinetārohi (Syā, I, Ka) 2. Kunthakipillikādi koci (Syā)
3. Dayitāyeva (Sī), piyavāditāyeva (I)

118. Khattiyo jātisampanno, abhijāto yasassimā.
Dhammarājā videhānaṁ, putto uppajjate tavā"ti.

Tattha **dhammaguṇā**ti sabhāvaguṇā bhūtaguṇā. **Saṁvijjantī**ti ye tayā vuttā, te sabbeva tayi upalabbhanti[1]. **Abhijāto**ti atijāto suddhajāto[2]. **Yasassimā**ti yasasampannena parivārasampannena samannāgato. **Uppajjate**ti evarūpo putto tava uppajjissati, mā cintayīti.

Sā tassa vacanaṁ sutvā somanassajātā taṁ pucchantī dve gāthā abhāsi—

119. "Dummī rajojalladharo, aghe vehāyasaṁ ṭhito.
Manuññaṁ bhāsase vācaṁ, yaṁ mayhaṁ hadayaṅgamaṁ.

120. Devatānusi saggamhā, isi vā'si mahiddhiko.
Ko vā'si tvaṁ anuppatto, attānaṁ me pavedayā"ti.

Tattha **dummī**ti[3] anañjitāmaṇḍito Sakko āgacchanto ramaṇīyena tāpasavesena āgato, pabbajitavesena āgatattā pana sā evamāha. **Aghe**ti appaṭighe ṭhāne. **Yaṁ mayhan**ti yaṁ etaṁ manuññaṁ vācaṁ mayhaṁ bhāsasi, taṁ bhāsamāno tvaṁ devatānusi saggamhā idhāgato. **Isi vā'si**[4] **mahiddhiko**ti yakkhādīsu ko vā tvaṁ asi idhānuppatto, attānaṁ me pavedaya, yathābhūtaṁ kathehī"ti vadati.

Sakko tassā kathento cha gāthā abhāsi—

121. "Yaṁ devasaṁghā vandanti[5], sudhammāyaṁ samāgatā.
Sohaṁ Sakko sahassakkho, āgatosmi tavantike.

122. Itthiyo jīvalokasmiṁ, yā hoti[6] samacārinī.
Medhāvinī sīlavatī, sassudevā patibbatā.

---

1. Upasampajjanti (Syā)
2. Abhijātoti atijāto (Sī, I), abhijātoti ubhato suddhajāto (Syā)
3. Rummīti (Sī, Syā, I)
4. Cāpi (Ka)
5. Vadanti (Syā, I)
6. Honti (Sī, Syā)

123. Tādisāya Sumedhāya, sucikammāya nāriyā.
Devā dassanamāyanti, mānusiyā amānusā.

124. Tvañca bhadde suciṇṇena, pubbe sucaritena ca.
Idha rājakule jātā, sabbakāmasamiddhinī.

125. Ayañca te rājaputti, ubhayattha kaṭaggaho.
Devalokūpapattī ca, kittī ca idha jīvite.

126. Ciraṁ Sumedhe sukhinī, dhammamattani pālaya.
Esāhaṁ tidivaṁ yāmi, piyaṁ me tava dassanan"ti.

Tattha **sahassakkho**ti atthasahassassa taṁmuhuttaṁ dassanavasena[1] sahassakkho. **Itthiyo**ti itthī. **Samacārinī**ti tīhi dvārehi samacariyāya samannāgatā. **Tādisāyā**ti tathārūpāya. **Sumedhāyā**ti supaññāya. **Ubhayattha kaṭaggaho**ti ayaṁ tava imasmiñca attabhāve anāgate ca jayaggāho. Tesu[2] anāgate devalokuppatti ca idhajīvite pavattamāne kitti cāti ayaṁ ubhayattha kaṭaggaho nāma. **Dhamman**ti evaṁ sabhāvaguṇaṁ ciraṁ attani pālaya. **Esāhan**ti eso ahaṁ. **Piyaṁ me**ti mayhaṁ tava dassanaṁ piyaṁ.

Devaloke pana me kiccakaraṇīyaṁ atthi, tasmā gacchāmi, tvaṁ appamattā hohīti tassā ovādaṁ datvā pakkāmi. Naḷakāradevaputto pana paccūsakāle cavitvā tassā kucchiyaṁ paṭisandhiṁ gaṇhi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṁ ñatvā rañño ārocesi, rājā gabbhassa parihāraṁ adāsi. Sā dasamāsaccayena puttaṁ vijāyi, "Mahāpanādo"tissa nāmaṁ kariṁsu. Ubhayaraṭṭhavāsino "sāmiputtassa no khīramūlan"ti ekekaṁ kahāpaṇaṁ rājaṅgaṇe khipiṁsu, mahādhanarāsi ahosi. Raññā paṭikkhittāpi "sāmiputtassa novaḍḍhitakāle paribbayo bhavissatī"ti aggahetvāva pakkamiṁsu. Kumāro pana mahāparivārena vaḍḍhitvā vayappatto soḷasavassakāleyeva sabbasippesu nipphattiṁ pāpuṇi. Rājā puttassa vayaṁ

---

1. Atthaṁ purisassa sahassehi cintitaṁ taṁmuhuttadassanavasena (Syā), Aṭṭhahi sahassehi cintitatthaṁ muhuttaṁ dassanavasena (Ka)
2. Tesu idhalokaparalokesu (Syā, Ka)

oloketvā deviṁ āha "bhadde puttassa me rajjābhisekakālo, ramaṇīyamassa pāsādaṁ kāretvā abhisekaṁ karissāmī"ti. Sā "sādhu devā"ti sampaṭicchi. Rājā vatthuvijjācariye pakkosāpetvā "tātā vaḍḍhakiṁ gahetvā amhākaṁ nivesanato avidūre puttassa me pāsādaṁ māpetha, rajjena naṁ abhisiñcissāmā"ti āha. Te "sādhu devā"ti bhūmippadesaṁ vīmaṁsanti.

Tasmiṁ khaṇe Sakkassa bhavanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. So taṁ kāraṇaṁ ñatvā Vissakammaṁ āmantetvā "gaccha tāta Mahāpanādakumārassa āyāmena navayojanikaṁ, vitthārato aṭṭhayojanikaṁ, ubbedhena pañcavīsatiyojanikaṁ, ratanapāsādaṁ māpehī"ti pesesi. So vaḍḍhakīvesena vaḍḍhakīnaṁ santikaṁ gantvā "tumhe pātarāsaṁ bhuñjitvā ethā"ti te pesetvā daṇḍakena bhūmiṁ pahari, tāvadeva vuttappakāro sattabhūmiko[1] pāsādo uṭṭhahi. Mahāpanādassa pāsādamaṅgalaṁ chattamaṅgalaṁ āvāhamaṅgalanti tīṇi maṅgalāni ekatova ahesuṁ. Maṅgalaṭṭhāne ubhayaraṭṭhavāsino sannipatitvā maṅgalacchaṇena satta vassāni vītināmesuṁ. Neva ne rājā uyyojesi, tesaṁ vatthālaṅkārakhādanīyabhojanīyādi sabbaṁ rājakulasantakameva ahosi. Te sattasaṁvaccharaccayena upakkositvā Surucimahārājena "kimetan"ti puṭṭhā "mahārāja amhākaṁ maṅgalaṁ bhuñjantānaṁ satta vassāni gatāni, kadā maṅgalassa osānaṁ bhavissatī"ti āhaṁsu. Tato rājā "tātā puttena me ettakaṁ kālaṁ na hasitapubbaṁ, yadā so hasissati, tadā gamissathā"ti āha. Atha mahājano bheriṁ carāpetvā naṭe sannipātesi. Cha naṭasahassāni[2] sannipatitvā satta koṭṭhāsā hutvā naccantā rājānaṁ hasāpetuṁ nāsakkhiṁsu. Tassa kira[3] dīgharattaṁ dibbanāṭakānaṁ diṭṭhattā tesaṁ naccaṁ amanuññaṁ ahosi.

Tadā Bhaṇḍukaṇḍo ca Paṇḍukaṇḍo cāti[4] dve nāṭakajeṭṭhakā "mayaṁ rājānaṁ hasāpessāmā"ti rājaṅgaṇaṁ pavisiṁsu. Tesu Bhaṇḍukaṇḍo tāva rājadvāre mahantaṁ atulaṁ nāma ambaṁ māpetvā suttaguḷaṁ khipitvā tassa sākhāya laggāpetvā suttena atulambaṁ abhiruhi. Atulamboti

1. Satabhūmiko (Ka) 2. Naṭasahassāni (Sī, I) 3. Hi (Sī, Syā, I)
4. Bhaṇḍukaṇṇapaṇḍukaṇṇā nāma (Sī, I), kaṇḍakaṇṇo ca paṇḍukaṇṇo cāti (Syā)

kira Vessavaṇassa ambo. Atha tampi Vessavaṇassa dāsā gahetvā aṅgapaccaṅgāni chinditvā pātesuṁ, sesanāṭakā tāni samodhānetvā udakena abhisiñciṁsu. So pupphapaṭaṁ nivāsetvā ca pārupitvā ca naccantova uṭṭhahi. Mahāpanādo tampi disvā neva hasi. Paṇḍukaṇḍo naṭo rājaṅgaṇe dārucitakaṁ kāretvā attano parisāya saddhiṁ aggiṁ pāvisi. Tasmiṁ nibbute citakaṁ udakena abhisiñciṁsu. So sapariso pupphapaṭaṁ nivāsetvā ca pārupitvā ca naccantova uṭṭhahi. Tampi disvā rājā neva hasi. Iti taṁ hasāpetuṁ asakkontā manussā upaddutā ahesuṁ.

Sakko taṁ kāraṇaṁ ñatvā "gaccha tāta Mahāpanādaṁ hasāpetvā ehī"ti devanaṭaṁ pesesi. So āgantvā rājaṅgaṇe ākāse ṭhatvā upaḍḍha-aṅgaṁ nāma dassesi, ekova hattho, ekova pādo, ekaṁ akkhi, ekā dāṭhā naccati calati phandati, sesaṁ niccalamahosi. Taṁ disvā Mahāpanādo thokaṁ hasitaṁ akāsi. Mahājano pana hasanto hasanto hāsaṁ sandhāretuṁ satiṁ paccupaṭṭhāpetuṁ asakkonto aṅgāni vissajjetvā rājaṅgaṇeyeva pati, tasmiṁ kāle maṅgalaṁ niṭṭhitaṁ. Sesamettha "Panādo nāma so rājā, yassa yūpo suvaṇṇayo"ti Mahāpanādajādakena vaṇṇetabbaṁ. Rājā Mahāpanādo dānādīni puññāni katvā āyupariyosāne devalokameva gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave Visākhā pubbepi mama santikā varaṁ labhiyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Mahāpanādo Bhaddaji ahosi, Sumedhādevī Visākhā, vissakammo Ānando, Sakko pana ahameva ahosin"ti.

Surucijātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Pañcuposathajātakavaṇṇanā (490)

Appossukko dāni tuvaṁ kapotāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto uposathike pañcasate upāsake ārabbha kathesi. Tadā hi Satthā dhammasabhāyaṁ catuparisamajjhe alaṅkatabuddhāsane nisīditvā muducittena parisaṁ oloketvā "ajja upāsakānaṁ kathaṁ paṭicca

desanā samuṭṭhahissatī”ti ñatvā upāsake āmantetvā “uposathikattha upāsakā”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “sādhu vo kataṁ, uposatho nāmesa porāṇakapaṇḍitānaṁ vaṁso, porāṇakapaṇḍitā hi rāgādikilesaniggahatthaṁ uposathavāsaṁ vasiṁsū”ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Magadharaṭṭhādīnaṁ tiṇṇaṁ raṭṭhānaṁ antare aṭavī ahosi. Bodhisatto Magadharaṭṭhe brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya nikkhamitvā taṁ aṭaviṁ pavisitvā assamaṁ katvā isipabbajjaṁ pabbajitvā vāsaṁ kappesi. Tassa pana assamassa avidūre ekasmiṁ veḷugahane attano bhariyāya saddhiṁ kapotasakuṇo vasati, ekasmiṁ vammike ahi, ekasmiṁ vanagumbe siṅgālo, ekasmiṁ vanagumbe accho. Te cattāropi kālena kālaṁ isiṁ upasaṅkamitvā dhammaṁ suṇanti.

Athekadivasaṁ kapoto bhariyāya saddhiṁ kulāvakā nikkhamitvā gocarāya pakkāmi. Tassa pacchato gacchantiṁ kapotiṁ eko seno gahetvā palāyi. Tassā viravasaddaṁ sutvā kapoto nivattitvā olokento taṁ tena hariyamānaṁ passi. Senopi naṁ viravantiṁyeva māretvā khādi. Kapoto tāya viyogena rāgapariḷāhena pariḍayhamāno cintesi “ayaṁ rāgo maṁ ativiya kilameti, na idāni imaṁ aniggahetvā gocarāya pakkamissāmī”ti. So gocarapathaṁ pacchinditvā tāpasassa santikaṁ gantvā rāganiggahāya uposathaṁ samādiyitvā ekamantaṁ nipajji.

Sappopi “gocaraṁ pariyesissāmī”ti vasanaṭṭhānā nikkhamitvā paccantagāme gāvīnaṁ vicaraṇaṭṭhāne gocaraṁ pariyesati. Tadā gāmabhojakassa sabbaseto maṅgala-usabho gocaraṁ gahetvā ekasmiṁ vammikapāde jaṇṇunā patiṭṭhāya siṅgehi mattikaṁ gaṇhanto kīḷati, sappo gāvīnaṁ padasaddena bhīto taṁ vammikaṁ pavisituṁ pakkanto. Atha naṁ usabho pādena akkami. So taṁ kujjhitvā ḍaṁsi, usabho tattheva jīvitakkhayaṁ patto. Gāmavāsino “usabho kira mato”ti sutvā sabbe ekato āgantvā roditvā kanditvā taṁ gandhamālādīhi pūjetvā āvāṭe nikhaṇitvā pakkamiṁsu. Sappo tesaṁ gatakāle nikkhamitvā “ahaṁ kodhaṁ nissāya imaṁ jīvitā voropetvā mahājanassa hadaye sokaṁ pavesesiṁ,

na dāni imaṁ kodhaṁ aniggahetvā gocarāya pakkamissāmī”ti cintetvā nivattitvā taṁ assamaṁ gantvā kodhaniggahāya uposathaṁ samādiyitvā ekamantaṁ nipajji.

Siṅgālopi gocaraṁ pariyesanto ekaṁ matahatthiṁ disvā “mahā me gocaro laddho”ti tuṭṭho gantvā soṇḍāyaṁ ḍaṁsi, thambhe daṭṭhakālo viya ahosi. Tattha assādaṁ alabhitvā dante ḍaṁsi, pāsāṇe daṭṭhakālo viya ahosi. Kucchiyaṁ ḍaṁsi, kusule daṭṭhakālo viya ahosi. Naṅguṭṭhe ḍaṁsi, ayasalāke[1] daṭṭhakālo viya ahosi. Vaccamaggeḍaṁsi, ghatapūve[2] daṭṭhakālo viya ahosi. So lobhavasena khādanto antokucchiyaṁ pāvisi, tattha chātakāle maṁsaṁ khādati, pipāsitakāle lohitaṁ pivati, nipajjanakāle antāni ca papphāsañca avattharitvā nipajji. So “idheva me annapānañca sayanañca nipphannaṁ, aññattha kiṁ karissāmī”ti cintetvā tattheva abhirato bahi anikkhamitvā antokucchiyaṁyeva vasi. Aparabhāge vātātapena hatthikuṇape sukkhante karīsamaggo pihito, siṅgālo antokucchiyaṁ nipajjamāno[3] appamaṁsalohito paṇḍusarīro hutvā nikkhamanamaggaṁ na passi. Athekadivasaṁ akālamegho vassi,, karīsamaggo temiyamāno mudu hutvā vivaraṁ dassesi. Siṅgālo chiddaṁ disvā “aticiramhi kilanto, iminā chiddena palāyissāmī”ti karīsamaggaṁ sīsena pahari. Tassa sambādhaṭṭhānena vegena nikkhantassa sinnasarīrassa sabbāni lomāni karīsamagge laggāni, tālakando[4] viya nillomasarīro hutvā nikkhami. So “lobhaṁ nissāya mayā idaṁ dukkhaṁ anubhūtaṁ, na dāni imaṁ aniggahetvā gocaraṁ gaṇhissāmī”ti cintetvā taṁ assamaṁ gantvā lobhaniggahatthāya uposathaṁ samādiyitvā ekamantaṁ nipajji.

Acchopi araññānikkhamitvā atricchābhibhūto Mallaraṭṭhe paccantagāmaṁ gato. Gāmavāsino “accho kira āgato”ti dhanudaṇḍādihatthā nikkhamitvā tena paviṭṭhaṁ gumbaṁ parivāresuṁ. So mahājanena parivāritabhāvaṁ ñatvā nikkhamitvā palāyi, palāyantameva taṁ dhanūhi ceva daṇḍādīhi ca pothesuṁ. So bhinnena sīsena lohitena galantena attano

---

1. Ayathāle (Sī, I), musale (Syā)
2. Madhukapūve (Syā), ghanapūve (Ka)
3. Upapacciyamāno (Sī, I)
4. Tālakkhandho (Sī, I, Ka)

vasanaṭṭhānaṁ gantvā "idaṁ dukkhaṁ mama atricchālobhavasena uppannaṁ, na dāni imaṁ aniggahetvā gocaraṁ gaṇhissāmī"ti cintetvā taṁ assamaṁ gantvā atricchāniggahāya uposathaṁ samādiyitvā ekamantaṁ nipajji.

Tāpasopi attano jātiṁ nissāya mānavasiko hutvā jhānaṁ uppādetuṁ na sakkoti. Atheko Paccekabuddho tassa mānanissitabhāvaṁ ñatvā "ayaṁ na lāmakasatto, Buddhaṅkuro esa, imasmiṁ yeva Bhaddakappe sabbaññutaṁ pāpuṇissati, imassa mānaniggahaṁ katvā samāpattinibbattanākāraṁ karissāmī"ti tasmiṁ paṇṇasālāya nisinneyeva Uttarahimavantato āgantvā tassa pāsāṇaphalake nisīdi. So nikkhamitvā taṁ attano āsane nisinnaṁ disvā mānanissitabhāvena anattamano hutvā taṁ upasaṅkamitvā accharaṁ paharitvā "nassa vasala kāḷakaṇṇi muṇḍaka samaṇaka kimatthaṁ mama nisinnaphalake nisinnosī"ti āha. Atha naṁ so "sappurisa kasmā mānanissitosi, ahaṁ paṭividdhapaccekabodhiñāṇo, tvaṁ imasmiṁ yeva Bhaddakappe Sabbaññubuddho bhavissasi, Buddhaṅkurosi, pāramiyo pūretvā āgato aññaṁ ettakaṁ nāma kālaṁ atikkamitvā Buddho bhavissasi, Buddhattabhāve ṭhito Siddhattho nāma bhavissasī"ti nāmañca gottañca kulañca aggasāvakādayo ca sabbe ācikkhitvā "kimatthaṁ tvaṁ mānanissito hutvā pharuso hosi, nayidaṁ tava anucchavikan"ti ovādamadāsi. So tena evaṁ vuttopi neva naṁ vandi, na ca "kadāhaṁ Buddho bhavissāmī"ti-ādīni pucchi. Atha naṁ Paccekabuddho "tava jātiyā mama guṇānaṁ mahantabhāvaṁ jāna[1], sace sakkosi, ahaṁ viya ākāse vicarāhī"ti vatvā ākāse uppatitvā attano pādapaṁsuṁ tassa jaṭāmaṇḍale vikiranto Uttarahimavantameva gato.

Tāpaso tassa gatakāle saṁvegappatto hutvā "ayaṁ samaṇo evaṁ garusarīro vātamukhe khittatūlapicu viya ākāse pakkhando, ahaṁ jātimānena evarūpassa Paccekabuddhassa neva pāde vandiṁ, na ca 'kadāhaṁ Buddho bhavissāmī'ti pucchiṁ, jāti nāmesā kiṁ karissati, imasmiṁ loke sīlacaraṇameva mahantaṁ, ayaṁ kho pana me māno vaḍḍhanto nirayaṁ upanessati, na idāni imaṁ mānaṁ aniggahetvā phalāphalatthāya gamissāmī"ti paṇṇasālaṁ pavisitvā mānaniggahāya uposathaṁ samādāya

1. Tava jātiyā vā mama guṇānaṁ vā mahantabhāvaṁ na jānāsi (Syā)

kaṭṭhattharikāya nisinno mahāñāṇo kulaputto mānaṁ niggahetvā kasiṇaṁ vaḍḍhetvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā nikkhamitvā caṅkamanakoṭiyaṁ pāsāṇaphalake nisīdi. Atha naṁ kapotādayo upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Mahāsatto kapotaṁ pucchi "tvaṁ aññesu divasesu na imāya velāya āgacchasi, gocaraṁ pariyesasi, kiṁ nu kho ajja uposathiko jātosī"ti. Āma bhanteti. Atha naṁ "kena kāraṇenā"ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

127. "Appossukko dāni tuvaṁ kapota,
Vihaṅgama na tava bhojanattho.
Khudaṁ pipāsaṁ adhivāsayanto,
Kasmā bhavaṁ'posathiko kapotā"ti.

Tattha **appossukko**ti nirālayo[1]. **Na tava bhojanattho**ti kiṁ ajja tava bhojanena attho natthi.

Taṁ sutvā kapoto dve gāthā abhāsi—

128. "Ahaṁ pure giddhigato kapotiyā,
Asmiṁ padesasmi'mubho ramāma.
Athaggahī sākuṇiko kapotiṁ,
Akāmako tāya vinā ahosiṁ.

129. Nānābhavā vippayogena tassā,
Manomayaṁ vedana vedayāmi.
Tasmā ahaṁ'posathaṁ pālayāmi,
Rāgo mamaṁ mā puna'rāgamāsī"ti.

Tattha **ramāmā**ti imasmiṁ bhūmibhāge kāmaratiyā ramāma. **Sākuṇiko**ti senasakuṇo.

Kapotena attano uposathakamme vaṇṇite mahāsatto sappādīsu ekekaṁ pucchi. Tepi yathābhūtaṁ byākariṁsu—

---

1. Nirālayo nivātavutti (Ka)

130. “Anujjugāmī uragā dujivha,
Dāṭhāvudho ghoravisosi sappa.
Khudaṁ pipāsaṁ adhivāsayanto,
Kasmā bhavaṁ’posathiko nu dīgha.

131. Usabho ahū balavā gāmikassa,
Calakkakū vaṇṇabalūpapanno.
So maṁ akkami taṁ kupito aḍaṁsiṁ,
Dukkhābhituṇṇo maraṇaṁ upāgā.

132. Tato janā nikkhamitvāna gāmā,
Kanditvā roditvā apakkamiṁsu.
Tasmā ahaṁ’posathaṁ pālayāmi,
Kodho mamaṁ mā puna’rāgamāsi.

133. Matāna maṁsāni bahū susāne,
Manuññarūpaṁ tava bhojane taṁ.
Khudaṁ pipāsaṁ adhivāsayanto,
Kasmā bhavaṁ’posathiko siṅgāla.

134. Pavisi[1] kucchiṁ mahato gajassa,
Kuṇape rato hatthimaṁsesu giddho.
Uṇho ca vāto tikhiṇā ca rasmiyo,
Te sosayuṁ tassa karīsamaggaṁ.

135. Kiso ca paṇḍū ca ahaṁ bhadante,
Na me ahū nikkhamanāya maggo.
Mahā ca megho sahasā pavassi,
So temayī tassa karīsamaggaṁ.

136. Tato ahaṁ nikkhamisaṁ bhadante,
Cando yathā rāhumukhā pamutto.
Tasmā ahaṁ’posathaṁ pālayāmi,
Lobho mamaṁ mā puna’rāgamāsi.

---

1. Pavissaṁ (Sī, Syā, I)

137. Vammīkathūpasmiṁ kipillikāni,
Nippothayanto tuvaṁ pure carāsi.
Khudaṁ pipāsaṁ adhivāsayanto,
Kasmā bhavaṁ'posathiko nu accha.

138. Sakaṁ niketaṁ atihīḷayāno,
Atricchatā mallagāmaṁ agacchiṁ.
Tato janā nikkhamitvāna gāmā,
Kodaṇḍakena paripothayiṁsu maṁ.

139. So bhinnasīso ruhiramakkhitaṅgo,
Paccāgamāsiṁsakaṁ niketaṁ.
Tasmā ahaṁ'posathaṁ pālayāmi,
Atricchatā mā puna'rāgamāsī"ti.

Tattha **anujjugāmī**ti-ādīhi taṁ ālapati. **Calakkakū**ti calamānakakudho. **Dukkhābhituṇṇo**ti so usabho dukkhena abhituṇṇo āturo hutvā. **Bahū**ti bahūni. **Pavisī**ti[1] pāvisiṁ. **Rasmiyo**ti sūriyarasmiyo. **Nikkhamisan**ti[2] nikkhamiṁ. **Kipillikānī**ti upacikāyo. **Nippothayanto**ti khādamāno. **Atihīḷayāno**ti atimaññanto nindanto garahanto. **Kodaṇḍakenā**ti dhanudaṇḍakehi ceva muggarehi ca.

Evaṁ te cattāropi attano uposathakammaṁ vaṇṇetvā uṭṭhāya mahāsattaṁ vanditvā "bhante tumhe aññesu divasesu imāya velāya phalāphalatthāya gacchatha, ajja agantvā kasmā uposathikatthā"ti pucchantā gāthamāhaṁsu—

140. "Yaṁ no apucchittha tuvaṁ bhadante,
Sabbeva byākarimha yathāpajānaṁ.
Mayampi pucchāma tuvaṁ bhadante,
Kasmā bhavaṁ'posathiko nu brāhme"ti.

---

1. Pavissanti (Sī, Syā, I)
2. Nikkhamissanti (Sī, Syā, I)

Sopi nesaṁ byākāsi—

141. “Anūpalitto mama assamamhi,
Paccekabuddho muhuttaṁ nisīdi.
So maṁ avedī gati’māgatiñca,
Nāmañca gottaṁ caraṇañca sabbaṁ.

142. Evampa’haṁ na vandi tassa pāde,
Na cāpi naṁ mānagatena pucchiṁ.
Tasmā ahaṁ’posathaṁ pālayāmi,
Māno mamaṁ mā puna’rāgamāsī”ti.

Tattha **yaṁ no**ti yaṁ atthaṁ tvaṁ amhe apucchi. **Yathāpajānan**ti attano pajānananiyāmena taṁ mayaṁ byākarimha. **Anūpalitto**ti sabbakilesehi alitto. **So maṁ avedī**ti so mama idāni gantabbaṭṭhānañca gataṭṭhānañca “anāgate tvaṁ evaṁnāmo Buddho bhavissasi evaṁgotto, evarūpaṁ te sīlacaraṇaṁ bhavissatī”ti evaṁ nāmañca gottañca caraṇañca sabbaṁ maṁ avedi jānāpesi, kathesīti attho. **Evampa’haṁ na vandī**ti evaṁ kathentassapi tassa ahaṁ attano mānaṁ nissāya pāde na vandinti.

Evaṁ mahāsatto attano uposathakāraṇaṁ kathetvā te ovaditvā uyyojetvā paṇṇasālaṁ pāvisi, itarepi yathāṭṭhānāni agamaṁsu. Mahāsatto aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi, itare ca tassovāde ṭhatvā saggaparāyaṇā ahesuṁ.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā “evaṁ upāsakā uposatho nāmesa porāṇakapaṇḍitānaṁ vaṁso, upavasitabbo uposathavāso”ti[1] vatvā jātakaṁ samodhānesi “tadā kapoto Anuruddho ahosi, accho Kassapo, siṅgālo Moggallāno, sappo Sāriputto, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Pañcuposathajātakavaṇṇanā sattamā.

---

1. Vasitabbo uposathavāsoti (Sī, I), upavasitabbo uposathoti (Syā)

8. Mahāmorajātakavaṇṇanā (491)

Sace hi tyāhaṁ dhanahetu gāhitoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Tañhi bhikkhuṁ Satthā "saccaṁ kira tvaṁ ukkaṇṭhitosī"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "bhikkhu ayaṁ nandīrāgo tādisaṁ kiṁ nāma nālolessati, na hi sineru-ubbāhanakavāto[1] sāmante purāṇapaṇṇassa lajjati, pubbe satta vassasatāni antokilesasamudācāraṁ vāretvā[2] viharante visuddhasattepesa ālolesiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto paccantapadese morasakuṇiyā kucchimhi paṭisandhiṁ aggahesi, gabbhe paripākagate mātā gocarabhūmiyaṁ aṇḍaṁ pātetvā pakkāmi. Aṇḍañca nāma mātu arogabhāve sati aññasmiṁ dīghajātikādiparipanthe ca avijjamāne na nassati. Tasmā taṁ aṇḍaṁ kaṇikāramakulaṁ viya suvaṇṇavaṇṇaṁ hutvā pariṇatakāle attano dhammatāya bhijji, suvaṇṇavaṇṇo moracchāpo nikkhami. Tassa dve akkhīni jiñjukāphalasadisāni, tuṇḍaṁ pavāḷavaṇṇaṁ, tisso rattarājiyo gīvaṁ parikkhipitvā piṭṭhimajjhena agamaṁsu. So vayappatto bhaṇḍasakaṭamattasarīro abhirūpo ahosi. Taṁ sabbe nīlamorā sannipatitvā rājānaṁ katvā parivārayiṁsu.

So ekadivasaṁ udakasoṇḍiyaṁ pānīyaṁ pivanto attano rūpasampattiṁ disvā cintesi "ahaṁ sabbamorehi atirekarūpasobho, sacāhaṁ imehi saddhiṁ manussapathe vasissāmi, paripantho me uppajjissati, Himavantaṁ gantvā ekakova phāsukaṭṭhāne vasissāmī"ti. So rattibhāge moresu paṭisallīnesu kañci ajānāpetvā uppatitvā Himavantaṁ pavisitvā tisso pabbatarājiyo atikkamma catutthāya pabbatarājiyā ekasmiṁ arañña padumasañchanno jātassaro atthi, tassa avidūre ekaṁ pabbataṁ nissāya ṭhito mahānigrodharukkho atthi, tassa avidūre ekaṁ pabbataṁ nissāya ṭhito mahānigrodharukkho atthi, tassa sākhāya nilīyi. Tassa pana pabbatassa vemajjhe manāpā guhā atthi. So tattha vasitukāmo hutvā tassā pamukhe pabbatatale nilīyi. Taṁ pana ṭhānaṁ neva

---

1. Sineruṁ uppāṭanakavāto (Sī, I), sineru-uppāṭitavāto (Syā)
2. Acaritvā (Ka)

heṭṭhābhāgena abhiruhituṁ, na uparibhāgena otarituṁ sakkā, biḷāladīghajātikamanussabhayehi vimuttaṁ. So "idaṁ me phāsukaṭṭhānan"ti taṁ divasaṁ tattheva vasitvā punadivase pabbataguhāto uṭṭhāya pabbatamatthake puratthābhimukho nisinno udentaṁ sūriyamaṇḍalaṁ disvā attano divārakkhāvaraṇatthāya "udetayaṁ cakkhumā ekarājā"ti parittaṁ katvā gocarabhūmiyaṁ otaritvā gocaraṁ gahetvā sāyaṁ āgantvā pabbatamatthake pacchābhimukho nisinno atthaṅgataṁ sūriyamaṇḍalaṁ disvā attano rattirakkhāvaraṇatthāya "apetayaṁ cakkhumā ekarājā"ti parittaṁ katvā etenupāyena vasati.

Atha naṁ ekadivasaṁ eko luddaputto araññe vicaranto pabbatamatthake nisinnaṁ moraṁ disvā attano nivesanaṁ āgantvā maraṇāsannakāle puttaṁ āha "tāta catutthāya pabbatarājiyā araññe suvaṇṇavaṇṇo moro atthi, sace rājā pucchati, ācikkheyyāsī"ti. Athekasmiṁ divase Bārāṇasirañño Khemā nāma aggamahesī paccūsakāle supinaṁ passi. Evarūpo supino ahosi—suvaṇṇavaṇṇo moro dhammaṁ deseti, sā sādhukāraṁ datvā dhammaṁ suṇāti, moro dhammaṁ desetvā uṭṭhāya pakkāmi. Sā "morarājā gacchati, gaṇhatha nan"ti vadantīyeva pabujjhi, pabujjhitvā ca pana supinabhāvaṁ ñatvā "supinoti vutte rājā na ādaraṁ karissati, 'dohaḷo me'ti vutte karissatī"ti cintetvā dohaḷinī viya hutvā nipajji. Atha naṁ rājā upasaṅkamitvā pucchi "bhadde kiṁ te aphāsukan"ti. Dohaḷo me uppannoti. Kiṁ icchasi bhaddeti. Suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammaṁ sotuṁ devāti. Bhadde kuto evarūpaṁ moraṁ lacchāmīti. Deva sace na labhāmi, jīvitaṁ me natthīti. "Bhadde mā cintayi, sace katthaci atthi, labhissasī"ti rājā naṁ assāsetvā gantvā rājāsane nisinno amacce pucchi "ambho devī suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammaṁ sotukāmā, morā nāma suvaṇṇavaṇṇā hontī"ti. Brāhmaṇā jānissanti devāti.

Rājā brāhmaṇe pakkosāpetvā pucchi. Brāhmaṇā evamāhaṁsu "mahārāja jalajesu macchakacchapakakkaṭakā, thalajesu migā haṁsā morā tittirā ete tiracchānagatā ca manussā ca suvaṇṇavaṇṇā hontīti amhākaṁ lakkhaṇamantesu āgatan"ti. Rājā attano vijite luddaputte sannipātetvā "suvaṇṇavaṇṇo moro vo diṭṭhapubbo"ti pucchi. Sesā

"na diṭṭhapubbo"ti āhaṁsu. Yassa pana pitarā ācikkhitaṁ, so āha "mayāpi na diṭṭhapubbo, pitā pana me 'asukaṭṭhāne nāma suvaṇṇavaṇṇo moro atthī'ti kathesī"ti. Atha naṁ rājā "samma mayhañca deviyā ca jīvitaṁ dinnaṁ bhavissati, gantvā taṁ bandhitvā ānehī"ti bahuṁ dhanaṁ datvā uyyojesi. So puttadārassa dhanaṁ datvā tattha gantvā mahāsattaṁ disvā pāse oḍḍetvā "ajja bajjhissati, ajja bajjhissatī"ti abajjhitvāva[1] mato, devīpi patthanaṁ alabhantī matā. Rājā "taṁ moraṁ nissāya piyabhariyā me matā"ti kujjhitvā kodhavasiko hutvā "Himavante catutthāya pabbatarājiyā suvaṇṇavaṇṇo moro carati, tassa maṁsaṁ khāditvā ajarā amarā hontī"ti suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā taṁ paṭṭaṁ sāramañjūsāyaṁ ṭhapetvā kālamakāsi.

Atha añño rājā ahosi. So suvaṇṇapaṭṭe akkharāni disvā "ajaro amaro bhavissāmī"ti tassa gahaṇatthāya ekaṁ luddaputtaṁ pesesi. Sopi tattheva mato. Evaṁ cha rājaparivaṭṭā gatā, cha luddaputtā Himavanteyeva matā. Sattamena pana raññā pesito sattamo luddo "ajja ajjevā"ti satta saṁvaccharāni bajjhituṁ asakkonto cintesi "kiṁ nu kho imassa morarājassa pāde pāsassa asañcaraṇakāraṇan"ti. Atha naṁ pariggaṇhanto sāyaṁpātaṁ parittaṁ karontaṁ disvā "imasmiṁ ṭhāne añño moro natthi, iminā brahmacārinā bhavitabbaṁ, brahmacariyānubhāvena ceva parittānubhāvena cassa pādo pāse[2] na bajjhatī"ti nayato pariggahetvā paccantajanapadaṁ gantvā ekaṁ moriṁ bandhitvā yathā sā accharāya pahaṭāya vassati, pāṇimhi pahaṭe naccati, evaṁ sikkhāpetvā ādāya gantvā bodhisattassa parittakaraṇato puretarameva pāsaṁ oḍḍetvā accharaṁ paharitvā moriṁ vassāpesi. Moro tassā saddaṁ suṇi, tāvadevassa satta vassasatāni sannisinnakileso phaṇaṁ karitvā daṇḍena pahaṭāsīviso viya uṭṭhahi. So kilesāturo hutvā parittaṁ kātuṁ asakkuṇitvāva vegena tassā santikaṁ gantvā pāse pādaṁ pavesentoyeva ākāsā otari. Satta vassasatāni asañcaraṇakapāso taṅkhaṇaññeva sañcaritvā pādaṁ bandhi.

Atha naṁ luddaputto yaṭṭhi-agge[3] olambantaṁ disvā cintesi "imaṁ morarājaṁ cha luddaputtā bandhituṁ nāsakkhiṁsu, ahampi satta vassāni nāsakkhiṁ,

1. Abandhitvāva (Sī, Syā, I) 2. Pāde pāso (Syā, Ka) 3. Laṭṭhi-agge (Sī, I)

ajja panesa imaṁ moriṁ nissāya kilesāturo hutvā parittaṁ kātuṁ asakkuṇitvā āgamma pāse baddho heṭṭhāsīsako olambati, evarūpo me sīlavā kilamito, evarūpaṁ rañño paṇṇākāratthāya netuṁ ayuttaṁ, kiṁ me raññā dinnena sakkārena, vissajjessāmi nan”ti. Puna cintesi “ayaṁ nāgabalo thāmasampanno mayi upasaṅkamante ‘esa maṁ māretuṁ āgacchatī’ti maraṇabhayatajjito phandamāno pādaṁ vā pakkhaṁ vā bhindeyya, anupagantvā pana paṭicchanne ṭhatvā khurappenassa pāsaṁ chindissāmi, tato sayameva yathāruciyā gamissatī”ti. So paṭicchanne ṭhatvā dhanuṁ āropetvā khurappaṁ sannayhitvā ākaḍḍhi. Moropi “ayaṁ luddako maṁ kilesāturaṁ katvā baddhabhāvaṁ ñatvā nirāsaṅko āgacchissati, kahaṁ nu kho so”ti cintetvā ito cito ca viloketvā dhanuṁ āropetvā ṭhitaṁ disvā “māretvā maṁ ādāya gantukāmo bhavissatī”ti maññamāno maraṇabhayatajjito hutvā jīvitaṁ yācanto paṭhamaṁ gāthamāha—

143. “Sace hi tyāhaṁ dhanahetu gāhito,
Mā maṁ vadhī jīvagāhaṁ gahetvā.
Rañño ca maṁ samma upantikaṁ nehi,
Maññe dhanaṁ lacchasi’napparūpan”ti.

Tattha **sace hi tyāhan**ti sace hi te ahaṁ. **Upantikaṁ nehī**ti upasantikaṁ nehi. **Lacchasi’napparūpan**ti lacchasi anappakarūpaṁ.

Taṁ sutvā luddaputto cintesi “morarājā ‘ayaṁ maṁ vijjhitukāmatāya khurappaṁ sannayhī’ti maññati, assāsessāmi nan”ti. So assāsento dutiyaṁ gāthamāha—

144. “Na me ayaṁ tuyha vadhāya ajja,
Samāhito cāpadhure khurappo.
Pāsañca tyāhaṁ adhipātayissaṁ,
Yathāsukhaṁ gacchatu morarājā”ti.

Tattha **adhipātayissan**ti chindayissaṁ.

Tato morarājā dve gāthā abhāsi—

145. "Yaṁ satta vassāni mamānubandhi,
Rattindivaṁ khuppipāsaṁ sahanto.
Atha kissa maṁ pāsavasūpanītaṁ,
Pamuttave icchasi bandhanasmā.

146. Pāṇātipātā virato nu'sa'jja,
Abhayaṁ nu te sabbabhūtesu dinnaṁ.
Yaṁ maṁ tuvaṁ pāsavasūpanītaṁ,
Pamuttave icchasi bandhanasmā"ti.

Tattha **yan**ti yasmā maṁ ettakaṁ kālaṁ tvaṁ anubandhi, tasmā taṁ pucchāmi, atha kissa maṁ pāsavasaṁ[1] upanītaṁ bandhanasmā pamocetuṁ icchasīti attho. **Virato nu'sa'jjā**ti virato nusi ajja. **Sabbabhūtesū**ti sabbasattānaṁ.

Ito paraṁ[2]—

147. "Pāṇātipātā viratassa brūhi,
Abhayañca yo sabbabhūtesu deti.
Pucchāmi taṁ morarāje'tamatthaṁ,
Ito cuto kiṁ labhate sukhaṁ so.

148. Pāṇātipātā viratassa brūmi,
Abhayañca yo sabbabhūtesu deti.
Diṭṭheva dhamme labhate pasaṁsaṁ,
Saggañca so yāti sarīrabhedā.

149. Na santi devā iti āhu eke,
Idheva jīvo vibhavaṁ upeti.
Tathā phalaṁ sukatadukkaṭānaṁ,
Dattupaññattañca vadanti dānaṁ.
Tesaṁ vaco arahataṁ saddahāno,
Tasmā ahaṁ sakuṇe bādhayāmī"ti—

Imā uttānasambandhagāthā Pāḷinayena veditabbā.

---

1. Pāsavase (Syā, Ka)
2. Ito paraṁ vacanapaṭivacanasambandho veditabbo (Sī, Syā, Ka)

Tattha **iti āhu**[1] **eke**ti ekacce samaṇabrāhmaṇā evaṁ kathenti. **Tesaṁ vaco arahataṁ saddahāno**ti tassa kira kulūpakā ucchedavādino naggasamaṇakā. Te taṁ paccekabodhiñāṇassa upanissayasampannampi sattaṁ[2] ucchedavādaṁ gaṇhāpesuṁ. So tehi saṁsaggena "kusalākusalaṁ natthī"ti gahetvā sakuṇe māreti. Evaṁ mahāsāvajjā esā asappurisasevanā nāma. Teyeva ayaṁ "arahanto"ti maññamāno evamāha.

Taṁ sutvā mahāsatto "tasseva paralokassa atthibhāvaṁ kathessāmī"ti pāsayaṭṭhiyaṁ adhosiro olambamānova imaṁ gāthamāha—

150. "Cando ca suriyo ca ubho sudassanā,
Gacchanti obhāsayamantalikkhe.
Imassa lokassa parassa vā te,
Kathaṁ nu te āhu manussaloke"ti.

Tattha **imassā**ti kinnu te imassa lokassa santi[3], udāhu paralokassāti. Bhummatthe vā etaṁ sāmivacanaṁ. **Kathaṁ nu te**ti etesu vimānesu candimasūriyadevaputte[4] kathaṁ nu kathenti, kiṁ atthīti kathenti, udāhu natthīti, kiṁ vā devā, udāhu manussāti[5].

Luddaputto gāthamāha—

151. "Cando ca suriyo ca ubho sudassanā,
Gacchanti obhāsayamantalikkhe.
Parassa lokassa na te imassa,
Devāti te āhu manussaloke"ti.

Atha naṁ mahāsatto āha—

152. "Ettheva te nīhatā hīnavādā,
Ahetukā ye na vadanti kammaṁ.
Tathā phalaṁ sukatadukkaṭānaṁ,
Dattupaññattaṁ ye ca vadanti dānan"ti.

---

1. Iccāhu (Sī, Syā, I) 2. Santaṁ (Sī) 3. Santakā (Sī, I), santikā (Syā)
4. Candimasūriyadevaputtesu (Syā, Ka) 5. Kiṁ vā devāti udāhu manussāti vā (I)

Tattha **ettheva te nīhatā hīnavādā**ti sace candimasūriyā devaloke ṭhitā, na manussaloke, sace ca te devā, na manussā, ettheva ettake byākaraṇe te tava kulūpakā hīnavādā nīhatā honti. **Ahetukā**ti "visuddhiyā vā saṁkilesassa vā hetubhūtaṁ kammaṁ natthī"ti evaṁvādā. **Dattupaññattan**ti ye ca dānaṁ "bālakehi[1] paññattan"ti vadanti.

So mahāsatte kathente sallakkhetvā gāthādvayamāha—

153. "Addhā hi saccaṁ vacanaṁ tavedaṁ,
Kathañhi dānaṁ aphalaṁ bhaveyya.
Tathā phalaṁ sukatadukkaṭānaṁ,
Dattupaññattañca kathaṁ bhaveyya.

154. Kathaṁkaro kintikaro ki'mācaraṁ,
Kiṁ sevamāno kena tapoguṇena.
Akkhāhi me morarāje'tamatthaṁ,
Yathā ahaṁ no nirayaṁ pateyyan"ti.

Tattha **dattupaññattañcā**ti dānañca dattupaññattaṁ nāma kathaṁ bhaveyyāti attho. **Kathaṁkaro**ti katarakammaṁ karonto. **Kintikaro**ti kena kāraṇena karonto ahaṁ nirayaṁ na gaccheyyaṁ. Itarāni tasseva vevacanāni.

Taṁ sutvā mahāsatto "sacāhaṁ imaṁ pañhaṁ na kathessāmi[2], manussaloko tuccho viya kato bhavissati, tathevassa dhammikānaṁ samaṇabrāhmaṇānaṁ atthibhāvaṁ kathessāmī"ti cintetvā dve gāthā abhāsi—

155. "Ye keci atthi samaṇā pathabyā,
Kāsāyavatthā anagāriyā te.
Pātova piṇḍāya caranti kāle,
Vikālacariyā viratā hi santo.

1. Lālakehi (Sī, I), lāmakehi (Ka) 2. Kathessāmi (Sī, I)

156. Te tattha kālenu'pasaṅkamitvā,
Pucchāhi yaṁ te manaso piyaṁ siyā.
Te te pavakkhanti yathāpajānaṁ,
Imassa lokassa parassa ca'tthan"ti.

Tattha **santo**ti santapāpā paṇḍitā Paccekabuddhā. **Yathāpajānan**ti te tuyhaṁ attano pajānananiyāmena vakkhanti, kaṅkhaṁ te chinditvā kathessanti. **Imassa lokassa parassa ca'tthan**ti iminā nāma kammena manussaloke nibbattanti, iminā devaloke, iminā nirayādīsūti evaṁ imassa ca parassa ca lokassa atthaṁ ācikkhissanti, te pucchāti.

Evañca pana vatvā nirayabhayena tajjesi. So pana pūritapāramī paccekabodhisatto sūriyarasmisamphassaṁ oloketvā ṭhitaṁ pariṇatapadumaṁ viya paripākagatañāṇo vicarati. So tassa dhammakathaṁ suṇanto ṭhitapadeneva ṭhito saṅkhāre pariggaṇhitvā tilakkhaṇaṁ sammasanto paccekabodhiñāṇaṁ paṭivijjhi. Tassa paṭivedho ca mahāsattassa pāsato mokkho ca ekakkhaṇeyeva ahosi. Paccekabuddho sabbakilese padāletvā bhavapariyante ṭhitova udānaṁ udānanto gāthamāha—

157. "Tacaṁva jiṇṇaṁ urago purāṇaṁ,
Paṇḍūpalāsaṁ harito dumova.
Esappahīno mama luddabhāvo,
Jahāmahaṁ luddakabhāva'majjā"ti.

Tassattho—yathā jiṇṇaṁ purāṇaṁ tacaṁ urago jahati, yathā ca harito sampajjamānanīlapatto dumo katthaci ṭhitaṁ paṇḍupalāsaṁ jahati, evaṁ ahampi ajja luddabhāvaṁ dāruṇabhāvaṁ jahitvā ṭhito, so dāni esa pahīno mama luddabhāvo, sādhu vata jahāmahaṁ luddakabhāvamajjāti. **Jahāmahan**ti[1] pajahiṁ ahanti attho.

So imaṁ udānaṁ udānetvā "ahaṁ tāva sabbakilesabandhanehi mutto, nivesane pana me bandhitvā ṭhapitā bahū sakuṇā atthi, te kathaṁ mocessāmī"ti cintetvā mahāsattaṁ pucchi "morarāja nivesane me bahū

1. Pajahāmahanti (Sī, I)

sakuṇā baddhā atthi, te kathaṁ mocessāmī”ti. Paccekabuddhatopi sabbaññubodhisattānaññeva upāyapariggahañāṇaṁ mahantataraṁ hoti, tena naṁ āha “yaṁ vo maggena[1] kilese khaṇḍetvā paccekabodhiñāṇaṁ paṭividdhaṁ, taṁ ārabbha saccakiriyaṁ karotha, sakalajambudīpe bandhanagato satto nāma na bhavissatī”ti. So bodhisattena dinnanayadvāre[2] ṭhatvā saccakiriyaṁ karonto gāthamāha—

158. “Ye cāpi me sakuṇā atthi baddhā,
Satāni'nekāni nivesanasmiṁ.
Tesampa'haṁ jīvita'majja dammi,
Mokkhañca te pattā sakaṁ niketan”ti.

Tattha **mokkhañca te pattā**ti[3] svāhaṁ[4] mokkhaṁ patto paccekabodhiñāṇaṁ paṭivijjhitvā ṭhito, te satte jīvitadānena anukampāmi, etena saccena. **Sakaṁ niketan**ti sabbepi te sattā attano attano vasanaṭṭhānaṁ gacchantūti vadati.

Athassa saccakiriyāsamakālameva[5] sabbe bandhanā muccitvā tuṭṭhiravaṁ ravantā sakaṭṭhānameva agamiṁsu. Tasmiṁ khaṇe tesaṁ tesaṁ gehesu biḷāle ādiṁ katvā sakalajambudīpe bandhanagato satto nāma nāhosi. Paccekabuddho hatthaṁ ukkhipitvā sīsaṁ parāmasi. Tāvadeva gihiliṅgaṁ antaradhāyi, pabbajitaliṅgaṁ pāturahosi. So saṭṭhivassikatthero viya ākappasampanno aṭṭhaparikkhāradharo hutvā “tvameva mama patiṭṭhā ahosī”ti morarājassa añjaliṁ paggayha padakkhiṇaṁ katvā ākāse uppatitvā Nandamūlakapabbhāraṁ agamāsi. Morarājāpi yaṭṭhi-aggato uppatitvā gocaraṁ gahetvā attano vasanaṭṭhānaṁ gato. Idāni luddassa satta vassāni pāsahatthassa caritvāpi morarājānaṁ nissāya dukkhā muttabhāvaṁ pakāsento Satthā osānagāthamāha—

---

1. Yena bodhimaggena (Syā, Ka)
2. Dinnaṭṭhāne (Syā, Ka)
3. Pattoti (Sī, Syā, I)
4. Sacāhaṁ (Syā, Ka)
5. Saccakiriyasamanantarameva (Syā), saccakiriyāya akālameva (I)

159. "Luddo carī pāsahattho araññe,
Bādhetu morādhipatiṁ yasassiṁ.
Bandhitvā morādhipatiṁ yasassiṁ,
Dukkhā sa pamucci yathāhaṁ pamutto"ti.

Tattha **bādhetū**ti māretuṁ[1], ayameva vā pāṭho. **Bandhitvā**ti bandhitvā ṭhitassa[2] dhammakathaṁ sutvā paṭiladdhasaṁvego hutvāti attho. **Yathāhan**ti yathā ahaṁ sayambhuñāṇena mutto, evameva sopi muttoti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahattaṁ pāpuṇi. Tadā morarājā ahameva ahosinti.

Mahāmorajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Tacchasūkarajātakavaṇṇanā (492)

Yadesamānā vicarimhāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto dve mahallakatthere ārabbha kathesi. Mahākosalo kira rañño Bimbisārassa dhītaraṁ dento dhītu nhānīyamūlatthāya Kāsigāmaṁ adāsi. Pasenadi rājā Ajātasattunā pitari mārite taṁ gāmaṁ acchindi. Tesu tassatthāya yujjhantesu paṭhamaṁ Ajātasattussa jayo ahosi. Kosalarājā parājayappatto amacce pucchi "kena nu kho upāyena Ajātasattuṁ gaṇheyyāmā"ti. Mahārāja bhikkhū nāma mantakusalā honti, carapurise pesetvā vihāre bhikkhūnaṁ kathaṁ pariggaṇhituṁ vaṭṭatīti. Rājā "sādhū"ti paṭissuṇitvā "etha tumhe vihāraṁ gantvā paṭicchannā hutvā bhadantānaṁ kathaṁ pariggaṇhathā"ti carapurise payojesi. Jetavanepi bahū rājapurisā pabbajitā honti. Tesu dve mahallakattherā vihārapaccante paṇṇasālāyaṁ vasanti, eko Dhanuggahatissatthero nāma, eko Mantidattatthero[3] nāma. Te sabbarattiṁ supitvā paccūsakāle pabujjhiṁsu.

---

1. Bādhetunti hāretuṁ (Sī, I), bādhetūti bādhetuṁ (Syā)
2. Bandhitvāti tassa (I), bandhitvāti bandhitassa (Ka)
3. Mantadattatthero (Syā)

Tesu Dhanuggahatissatthero aggiṁ jāletvā āha "bhante Mantidattattherā"ti. Kiṁ bhanteti. Niddāyatha tumheti. Na niddāyāmi, kiṁ kātabbanti. Bhante lālako vatāyaṁ Kosalarājā cāṭimattabhojanameva bhuñjituṁ jānātīti. Atha kiṁ bhanteti. Attano kucchimhi pāṇakamattena Ajātasattunā parājito rājāti. Kinti pana bhante kātuṁ vaṭṭatīti. Bhante Mantidattatthera yuddhaṁ nāma sakaṭabyūhacakkabyūhapadumabyūhavasena tividhaṁ. Tesu bhāgineyyaṁ Ajātasattuṁ gaṇhantena sakaṭabyūhaṁ katvā gaṇhituṁ vaṭṭati, asukasmiṁ nāma pabbatakaṇṇe dvīsu passesu sūrapurise ṭhapetvā purato balaṁ dassetvā anto paviṭṭhabhāvaṁ ñatvā naditvā vaggitvā kumine paviṭṭhamacchaṁ viya antomuṭṭhiyaṁ katvāva naṁ gahetuṁ sakkāti.

Payojitapurisā taṁ kathaṁ sutvā rañño ārocesuṁ. Rājā mahatiyā senāya gantvā tathā katvā Ajātasattuṁ gahetvā saṅkhalikabandhanena bandhitvā katipāhaṁ nimmadaṁ katvā "puna evarūpaṁ mā karī"ti assāsetvā mocetvā dhītaraṁ Vajirakumāriṁ[1] nāma tassa datvā mahantena parivārena vissajjesi. "Kosalaraññā Dhanuggahatissattherassa saṁvidhānena Ajātasattu gahito"ti bhikkhūnaṁ antare kathā samuṭṭhahi, dhammasabhāyampi tameva kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāma"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Dhanuggahatisso yuddhasaṁvidhāne chekoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasinagarassa dvāragāmavāsī eko vaḍḍhakī dāru-atthāya araññaṁ gantvā āvāṭe patitaṁ ekaṁ sūkarapotakaṁ disvā ānetvā "Tacchasūkaro"tissa nāmaṁ katvā posesi. So tassa upakārako ahosi. Tuṇḍena rukkhe parivattetvā deti, dāṭhāya veṭhetvā Kāḷasuttaṁ kaḍḍhati, mukhena ḍaṁsitvā vāsinikhādanamuggare āharati. So vuḍḍhippatto mahābalo mahāsarīro ahosi. Atha vaḍḍhakī tasmiṁ puttapemaṁ paccupaṭṭhāpetvā "imaṁ idha vasantaṁ kocideva hiṁseyyā"ti araññe vissajjesi. So cintesi "ahaṁ imasmiṁ araññe ekakova vasituṁ na sakkhissāmi, ñātake pariyesitvā

1. Vajiraṅkakumāriṁ (Ka)

tehi parivuto vasissāmī”ti. So vanaghaṭāya sūkare pariyesanto bahū sūkare disvā tussitvā tisso gāthā abhāsi—

160. “Yadesamānā vicarimha, pabbatāni vanāni ca.
Anvesaṁ vicariṁ ñātī, te’me adhigatā mayā.

161. Bahuñcidaṁ mūlaphalaṁ, bhakkho cāyaṁ anappako.
Rammā cimā girīnajjo, phāsuvāso bhavissati.

162. Idhevāhaṁ vasissāmi, saha sabbehi ñātibhi.
Appossukko nirāsaṅkī, asoko akutobhayo”ti.

Tattha **yadesamānā**ti yaṁ ñātigaṇaṁ pariyesantā mayaṁ vicarimha. **Anvesan**ti ciraṁ vata anvesanto vicariṁ. **Te’me**ti te ime. **Bhakkho**ti sveva vanamūlaphalasaṅkhāto bhakkho. **Appossukko**ti anussukko hutvā.

Sūkarā tassa vacanaṁ sutvā catutthaṁ gāthamāhaṁsu—

163. “Aññampi leṇaṁ pariyesa, sattu no idha vijjati.
So taccha sūkare hanti, idhāgantvā varaṁ varan”ti.

Tattha **tacchā**ti taṁ nāmenālapanti. **Varaṁ varan**ti sūkare hananto thūlamaṁsaṁ varaṁ varaññeva hanati.

Ito paraṁ uttānasambandhagāthā Pāḷinayena veditabbā—

164. “Ko nu’mhākaṁ idha sattu, ko ñātī susamāgate[1].
Duppadhaṁse[2] padhaṁseti, taṁ me akkhātha pucchitā.

165. Uddhaggarājī migarājā, balī dāṭhāvudho migo.
So taccha sūkare hanti, idhāgantvā varaṁ varaṁ.

166. Na no dāṭhā na vijjanti, balaṁ kāye samohitaṁ.
Sabbe samaggā hutvāna, vasaṁ kāhāma ekakaṁ.

---

1. Susamāgato (Ka) 2. Appadhaṁse (Sī, I)

167. Hadayaṅgamaṁ kaṇṇasukhaṁ, vācaṁ bhāsasi tacchaka.
Yopi yuddhe palāyeyya, tampi pacchā hanāmase"ti.

Tattha **ko nu'mhākan**ti[1] ahaṁ tumhe disvāva "ime sūkarā appamaṁsalohitā, bhayena nesaṁ bhavitabban"ti cintesiṁ, tasmā me ācikkhatha, ko nu amhākaṁ idha sattu. **Uddhaggarājī**ti uddhaggāhi sarīrarājīhi samannāgato. Byagghaṁ sandhāyevamāhaṁsu. **Yopī**ti yo amhākaṁ antare ekopi palāyissati, tampi mayaṁ pacchā hanissāmāti.

Tacchasūkaro sabbe sūkare ekacitte katvā pucchi "kāya velāya byaggho āgamissatī"ti. Ajja pātova ekaṁ gahetvā gato, sve pātova āgamissatīti. So yuddhakusalo "imasmiṁ ṭhāne ṭhitena sakkā jetun"ti bhūmisīsaṁ pajānāti, tasmā ekaṁ padesaṁ sallakkhetvā rattimeva sūkare gocaraṁ gāhāpetvā balavapaccūsato paṭṭhāya "yuddhaṁ nāma sakaṭabyūhādivasena tividhaṁ hotī"ti vatvā padumabyūhaṁ saṁvidahati. Majjhe ṭhāne khīrapivake sūkarapotake ṭhapesi, te parivāretvā tesaṁ mātaro, tā parivāretvā vañjhā sūkariyo, tāsaṁ anantarā sūkarapotake, tesaṁ anantarā makuladāṭhe taruṇasūkare, tesaṁ anantarā mahādāṭhe, tesaṁ anantarā jiṇṇasūkare, tato tattha tattha dasavaggaṁ vīsativaggaṁ tiṁsavaggañca katvā balagumbaṁ ṭhapesi. Attano atthāya ekaṁ āvāṭaṁ, byagghassa patanatthāya ekaṁ suppasaṇṭhānaṁ pabbhāraṁ katvā khaṇāpesi. Dvinnaṁ āvāṭānaṁ antare attano vasanatthāya pīṭhakaṁ kāresi. So thāmasampanne yodhasūkare gahetvā tasmiṁ tasmiṁ ṭhāne sūkare assāsento vicari. Tassevaṁ karontasseva sūriyo uggacchati.

Atha byaggharājā Kūṭajaṭilassa assamapadā nikkhamitvā pabbatatale aṭṭhāsi. Taṁ disvā sūkarā "āgato no bhante verī"ti vadiṁsu. Mā bhāyatha, yaṁ yaṁ esa karoti, taṁ sabbaṁ sarikkhā hutvā karothāti. Byaggho sarīraṁ vidhunitvā osakkanto viya passāvamakāsi, sūkarāpi tatheva kariṁsu. Byaggho sūkare oloketvā mahānadaṁ nadi, tepi tatheva kariṁsu. So tesaṁ kiriyaṁ disvā cintesi "na ime pubbasadisā,

1. Ko namhākanti (Sī, Syā, I)

ajja mayhaṁ paṭisattuno hutvā vaggavaggā ṭhitā, saṁvidahako nesaṁ senānāyakopi atthi, ajja mayā etesaṁ santikaṁ gantuṁ na vaṭṭatī"ti maraṇabhayatajjito nivattitvā kūṭajaṭilassa santikaṁ gato. Atha naṁ so tucchahatthaṁ disvā navamaṁ gāthamāha—

168. "Pāṇātipātā virato nu ajja,
Abhayaṁ nu te sabbabhūtesu dinnaṁ.
Dāṭhā nu te migavadhāya na santi,
Yo saṅghapatto kapaṇova jhāyasī"ti.

Tattha **saṅghapatto**ti yo tvaṁ sūkarasaṅghapatto hutvā kiñci gocaraṁ alabhitvā kapaṇo viya jhāyasīti.

Atha byaggho tisso gāthā abhāsi—

169. "Na me dāṭhā na vijjanti,
Balaṁ kāye samohitaṁ.
Ñātī ca disvāna sāmaggī ekato,
Tasmā ca jhāyāmi vanamhi ekako.

170. Ima'ssudaṁ yanti disodisaṁ pure,
Bhayaṭṭitā leṇagavesino puthu.
Te dāni saṅgamma vasanti ekato,
Yatthaṭṭhitā duppasaha'jja te mayā.

171. Pariṇāyakasampannā, sahitā ekavādino.
Te maṁ samaggā hiṁseyyuṁ, tasmā nesaṁ na patthaye"ti.

Tattha **sāmaggī ekato**ti sahitā[1] hutvā ekato ṭhite. **Ima'ssudan**ti ime sudaṁ mayā akkhīni ummīletvā olokitamattāva pubbe disodisaṁ gacchanti. **Puthū**ti visuṁ visuṁ. **Yatthaṭṭhitā**ti yasmiṁ bhūmibhāge ṭhitā. **Pariṇāyakasampannā**ti senānāyakena sampannā. **Tasmā nesaṁ na patthaye**ti tena kāraṇena etesaṁ na patthemi.

---

1. Sahite (I)

Taṁ sutvā kūṭajaṭilo tassa ussāhaṁ janayanto gāthamāha—

172. "Ekova indo asure jināti,
Ekova seno hanti dije pasayha.
Ekova byaggho migasaṅghapatto,
Varaṁ varaṁ hanti balaṁ hi tādisan"ti.

Tattha **migasaṅghapatto**ti migagaṇapatto hutvā varaṁ varaṁ migaṁ hanti. **Balaṁ hi tādisan**ti tādisaṁ hi tassa balaṁ.

Atha byaggho gāthamāha—

173. "Na heva indo na seno, napi byaggho migādhipo.
Samagge sahite ñātī, na byagghe kurute vase"ti.

Tattha **byagghe**ti byagghasadise hutvā sarīravidhūnanādīni katvā ṭhite vase na kurute, attano vase vattāpetuṁ na sakkotīti attho.

Puna jaṭilo taṁ ussāhento dve gāthā abhāsi—

174. "Kumbhīlakā sakuṇakā, saṅghino gaṇacārino.
Sammodamānā ekajjhaṁ, uppatanti ḍayanti ca.

175. Tesaṁ ca ḍayamānānaṁ, ekettha apasakkati.
Tañca seno nitāḷeti, veyyagghiyeva sā gatī"ti.

Tattha **kumbhīlakā**ti evaṁnāmakā khuddakasakuṇā. **Uppatantī**ti gocaraṁ carantā uppatanti. **Ḍayanti cā**ti gocaraṁ gahetvā ākāsena gacchanti. **Ekettha apasakkatī**ti eko etesu osakkitvā vā ekapassena vā visuṁ gacchati. **Nitāḷetī**ti paharitvā gaṇhāti. **Veyyagghiyeva sā gatī**ti byagghānaṁ esāti veyyagghi, samaggānaṁ gacchantānampi[1] esā evarūpā gati byagghānaṁ gatiyeva nāma hoti. Na hi sakkā sabbehi ekatova gantuṁ, tasmā yo evaṁ tattha eko gacchati, taṁ gaṇhāti.

Evañca pana vatvā "byaggharāja tvaṁ attano balaṁ na jānāsi, mā bhāyi, kevalaṁ tvaṁ naditvā pakkhanda, dve ekato gacchantā nāma na bhavissantī"ti

1. Byagghānaṁ samaggavāsaṁ gacchantānampi (Syā)

ussāhesi. So tathā akāsi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā āha—

176. “Ussāhito jaṭilena, luddenā’misacakkhunā.
Dāṭhī dāṭhīsu pakkhandi, maññamāno yathā pure”ti.

Tattha **dāṭhī**ti sayaṁ dāṭhāvudho itaresu dāṭhāvudhesu pakkhandi. **Yathā pure**ti yathā pubbe maññati, tatheva maññamāno.

So kira gantvā pabbatatale tāva aṭṭhāsi. Sūkarā “punāgato sāmi coro”ti Tacchassa ārocesuṁ. So “mā bhāyathā”ti te assāsetvā uṭṭhāya dvinnaṁ āvāṭānaṁ antare pīṭhakāya aṭṭhāsi. Byaggho vegaṁ janetvā Tacchasūkaraṁ sandhāya pakkhandi. Tacchasūkaro parivattitvā pacchāmukho purima-āvāṭe pati. Byaggho ca vegaṁ sandhāretuṁ asakkonto gantvā suppapabbhāre āvāṭe patitvā puñjakitova[1] aṭṭhāsi. Tacchasūkaro vegena uṭṭhāya tassa antarasatthimhi dāṭhaṁ otāretvā yāva hadayā phāletvā maṁsaṁ khāditvā mukhena ḍaṁsitvā bahi-āvāṭe pātetvā “gaṇhathimaṁ dāsan”ti āha. Paṭhamāgatā ekavārameva tuṇḍotāraṇamattaṁ labhiṁsu, pacchā āgatā alabhitvā “byagghamaṁsaṁ nāma kīdisan”ti vadiṁsu. Tacchasūkaro āvāṭā uttaritvā sūkare oloketvā “kiṁ nu kho na tussathā”ti āha. Sāmi eko tāva byaggho gahito, añño paneko dasabyagghagghanako[2] atthīti. Ko nāmesoti. Byagghena ābhatābhatamaṁsaṁ khādako kūṭajaṭiloti. “Tena hi etha, gaṇhissāma nan”ti tehi saddhiṁ vegena pakkhandi.

Jaṭilo “byaggho cirāyatī”ti tassa āgamanamaggaṁ olokento bahū sūkare āgacchante disvā “ime byagghaṁ māretvā mama māraṇatthāya āgacchanti maññe”ti palāyitvā ekaṁ udumbararukkhaṁ abhiruhi. Sūkarā “esa rukkhaṁ āruḷho”ti vadiṁsu. Kiṁ rukkhanti. Udumbararukkhanti. “Tena hi mā cintayittha, idāni naṁ gaṇhissāmā”ti taruṇasūkare pakkositvā

---

1. Puñjakato (Syā, Jātaka-Ṭṭha 2. 366 piṭṭhe ca), pañjalikova (Ka)
2. Byagghanāyako (Syā), dāsabyagghanako (Ka), dasabyagghanāyako (I), Jātaka-Ṭṭha 2. 366 piṭṭhepi passitabbaṁ.

rukkhamūlato paṁsuṁ apabyūhāpesi, sūkarīhi mukhapūraṁ udakaṁ āharāpesi, mahādāṭhasūkarehi samantā mūlāni chindāpesi. Ekaṁ ujukaṁ otiṇṇamūlameva aṭṭhāsi. Tato sesasūkare "tumhe apethā"ti ussāretvā jaṇṇukehi patiṭṭhahitvā dāṭhāya mūlaṁ pahari, pharasunā pahaṭaṁ viya chijjitvā gataṁ, rukkho parivattitvā pati. Taṁ Kūṭajaṭilaṁ patantameva sampaṭicchitvā maṁsaṁ bhakkhesuṁ. Taṁ acchariyaṁ disvā rukkhadevatā gāthamāha—

177. "Sādhu sambahulā ñātī, api rukkhā araññajā.
Sūkarehi samaggehi, byaggho ekāyane hato"ti.

Tattha **ekāyane hato**ti ekagamanasmiṁ yeva[1] hato.

Ubhinnaṁ pana nesaṁ hatabhāvaṁ pakāsento Satthā itaraṁ gāthamāha—

178. "Brāhmaṇañceva byagghañca, ubho hantvāna sūkarā.
Ānandino pamuditā, mahānādaṁ panādisun"ti.

Puna Tacchasūkaro te pucchi "aññepi vo amittā attī"ti. Sūkarā "natthi sāmī"ti vatvā "taṁ abhisiñcitvā rājānaṁ karissāmā"ti udakaṁ pariyesantā jaṭilassa pānīyasaṅkhaṁ disvā taṁ dakkhiṇāvaṭṭaṁ saṅkharatanaṁ pūretvā udakaṁ abhiharitvā Tacchasūkaraṁ udumbararukkhamūleyeva abhisiñciṁsu. Abhiseka-udakaṁ āsittaṁ, sūkarimevassa aggamahesiṁ kariṁsu. Tato paṭṭhāya udumbarabhaddapīṭhe nisīdāpetvā dakkhiṇāvaṭṭasaṅkhena abhisekakaraṇaṁ pavattaṁ. Tampi atthaṁ pakāsento Satthā osānagāthamāha—

179. "Te su udumbaramūlasmiṁ, sūkarā susamāgatā.
Tacchakaṁ abhisiñciṁsu, tvaṁ no rājāsi issaro"ti.

Tattha **te sū**ti te sūkarā, **su**-kāro nipātamattaṁ. **Udumbaramūlasmin**ti udumbarassa mūle.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Dhanuggahatissatthero yuddhasaṁvidahane chekoyevā"ti vatvā jātakaṁ

---

1. Ekamaggasmiṁyeva (Syā)

samodhānesi "tadā kūṭajaṭilo Devadatto ahosi, Tacchasūkaro Dhanuggahatisso, rukkhadevatā pana ahameva ahosin"ti.

Tacchasūkarajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Mahāvāṇijajātakavaṇṇanā (493)

Vāṇijā samitiṁ katvāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāvatthivāsino vāṇije ārabbha kathesi. Te kira vohāratthāya gacchantā Satthu mahādānaṁ datvā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāya "bhante sace arogā āgamissāma, puna tumhākaṁ pāde vandissāmā"ti vatvā pañcamattehi sakaṭasatehi nikkhamitvā kantāraṁ patvā maggaṁ asallakkhetvā maggamūḷhā nirudake nirāhāre araññe vicarantā ekaṁ nāgapariggahitaṁ nigrodharukkhaṁ disvā sakaṭāni mocetvā rukkhamūle nisīdiṁsu. Te tassa udakatintāni viya nīlāni siniddhāni pattāni udakapuṇṇā viya ca sākhā disvā cintayiṁsu "imasmiṁ rukkhe udakaṁ sañcarantaṁ viya paññāyati, imassa purimasākhaṁ chindāma, pānīyaṁ no dassatī"ti. Atheko rukkhaṁ abhiruhitvā sākhaṁ chindi, tato tālakkhandhappamāṇā udakadhārā pavatti. Te tattha nhatvā pivitvā ca dakkhiṇasākhaṁ chindiṁsu, tato nānaggarasabhojanaṁ nikkhami. Taṁ bhuñjitvā pacchimasākhaṁ chindiṁsu, tato alaṅkata-itthiyo nikkhamiṁsu. Tāhi saddhiṁ abhiramitvā uttarasākhaṁ chindiṁsu, tato satta ratanāni nikkhamiṁsu. Tāni gahetvā pañca sakaṭasatāni pūretvā Sāvatthiṁ paccāgantvā dhanaṁ gopetvā gandhamālādihatthā Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā pūjetvā ekamantaṁ nisinnā dhammakathaṁ sutvā nimantetvā punadivase mahādānaṁ datvā "bhante imasmiṁ dāne amhākaṁ dhanadāyikāya rukkhadevatāya pattiṁ demā"ti pattiṁ adaṁsu. Satthā niṭṭhitabhattakicco "katararukkhadevatāya pattiṁ dethā"ti pucchi. Vāṇijā nigrodharukkhe dhanassa laddhākāraṁ[1] Tathāgatassārocesuṁ. Satthā "tumhe tāva mattaññutāya taṇhāvasikā ahutvā dhanaṁ labhittha, pubbe pana amattaññutāya taṇhāvasikā dhanañca jīvitañca vijahiṁsū"ti[2] vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

---

1. Laddhakāraṇaṁ (Syā, Ka)
2. Jīyiṁsūti (Sī, I), jahiṁsūti (Syā)

Atīte Bārāṇasinagare[1] tadeva pana kantāraṁ sveva nigrodho. Vāṇijā maggamūḷhā hutvā tameva nigrodhaṁ passiṁsu. Tamatthaṁ Satthā abhisambuddho hutvā kathento imā gāthā āha—

180. "Vāṇijā samitiṁ katvā, nānāraṭṭhato āgatā.
Dhanāharā pakkamiṁsu, ekaṁ katvāna gāmaṇiṁ.

181. Te taṁ kantāramāgamma, appabhakkhaṁ anodakaṁ.
Mahānigrodhamaddakkhuṁ, sītacchāyaṁ manoramaṁ.

182. Te ca tattha nisīditvā, tassa rukkhassa chāyayā.
Vāṇijā samacintesuṁ, bālā mohena pārutā.

183. Allāyate ayaṁ rukkho, api vārīva sandati.
Iṅgha'ssa purimaṁ sākhaṁ, mayaṁ chindāma vāṇijā.

184. Sā ca chinnāva pagghari, acchaṁ vāriṁ anāvilaṁ.
Te tattha nhatvā pivitvā, yāvaticchiṁsu vāṇijā.

185. Dutiyaṁ samacintesuṁ, bālā mohena pārutā.
Iṅgha'ssa dakkhiṇaṁ sākhaṁ, mayaṁ chindāma vāṇijā.

186. Sā ca chinnāva pagghari, sālimaṁsodanaṁ bahuṁ.
Appodavaṇṇe kummāse, siṅgiṁ vidalasūpiyo.

187. Te tattha bhutvā khāditvā, yāvaticchiṁsu vāṇijā.
Tatiyaṁ samacintesuṁ, bālā mohena pārutā.
Iṅgha'ssa pacchimaṁ sākhaṁ, mayaṁ chindāma vāṇijā.

188. Sā ca chinnāva pagghari, nāriyo samalaṅkatā.
Vicitravatthābharaṇā, āmuttamaṇikuṇḍalā.

189. Api su vāṇijā ekā, nāriyo paṇṇavīsati.
Samantā parivāriṁsu, tassa rukkhassa chāyayā.
Te tāhi paricāretvā, yāvaticchiṁsu vāṇijā.

---

1. Bārāṇasinagaraṁ (Sī, Syā, I)

190. Catutthaṁ samacintesuṁ, bālā mohena pārutā.
Iṅgha'ssa uttaraṁ sākhaṁ, mayaṁ chindāma vāṇijā.

191. Sā ca chinnāva pagghari, muttā veḷuriyā bahū.
Rajataṁ jātarūpañca, kuttiyo paṭiyāni ca.

192. Kāsikāni ca vatthāni, uddiyāni ca kambalā.
Te tattha bhāre bandhitvā, yāvaticchiṁsu vāṇijā.

193. Pañcamaṁ samacintesuṁ, bālā mohena pārutā.
Iṅgha'ssa mūlaṁ chindāma, api bhiyyo labhāmase.

194. Athu'ṭṭhahi satthavāho, yācamāno katañjalī.
Nigrodho kiṁ parajjhati, vāṇijā bhaddamatthu te.

195. Vāridā purimā sākhā, annapānañca dakkhiṇā.
Nāridā pacchimā sākhā, sabbakāme ca uttarā.
Nigrodho kiṁ parajjhati, vāṇijā bhaddamatthu te.

196. Yassa rukkhassa chāyāya, nisīdeyya sayeyya vā.
Na tassa sākhaṁ bhañjeyya, mittadubbho hi pāpako.

197. Te ca tassā'nādiyitvā, ekassa vacanaṁ bahū.
Nisitāhi kuṭhārīhi, mūlato naṁ upakkamun"ti.

Tattha **samitiṁ katvā**ti Bārāṇasiyaṁ samāgamaṁ katvā, bahū ekato hutvāti attho. **Pakkamiṁsū**ti pañcahi sakaṭasatehi bārāṇaseyyakaṁ bhaṇḍaṁ ādāya pakkamiṁsu. **Gāmaṇin**ti ekaṁ paññavantataraṁ satthavāhaṁ katvā. **Chāyayā**ti[1] chāyāya. **Allāyate**ti udakabharito viya allo[2] hutvā paññāyati. **Chinnāva pagghar**īti eko rukkhārohanakusalo abhiruhitvā taṁ chindi, sā chinnamattāva paggharīti dasseti. Paratopi eseva nayo.

1. Chādiyāti (Sī, Syā, I)
2. Addāyateti udakabharito viya addo (Sī, I)

Appodavaṇṇe kummāseti appodakapāyāsasadise kummāse. **Siṅgin**ti siṅgiverādikaṁ uttaribhaṅgaṁ. **Vidalasūpiyo**ti[1] muggasūpādayo. **Vāṇijā ekā**ti ekekassa vāṇijassa yattakā vāṇijā, tesu ekekassa ekekāva, satthavāhassa pana santike pañcavīsatīti attho. **Parivāriṁsū**ti[2] parivāresuṁ. Tāhi pana saddhiṁyeva nāgānubhāvena sāṇivitānasayanādīni paggahariṁsu.

Kuttiyoti hatthattharādayo. **Paṭiyāni cā**ti uṇṇāmayapaccattharaṇāni. "Setakambalānī"tipi vadantiyeva. **Uddiyāni ca kambalā**ti uddiyāni nāma[3] kambalā atthi. **Te tattha bhāre bandhitvā**ti yāvatakaṁ icchiṁsu, tāvatakaṁ gahetvā pañca sakaṭasatāni pūretvāti attho. **Vāṇijā bhaddamatthu te**ti ekekaṁ vāṇijaṁ ālapanto "bhaddaṁ te atthū"ti āha. **Annapānañcā**ti annañca pānañca adāsi. **Sabbakāme cā**ti sabbakāme ca adāsi. **Mittadubbho hī**ti mittānaṁ dubbhanapuriso hi pāpako lāmako nāma. **Anādiyitvā**ti[4] tassa vacanaṁ aggahetvā. **Upakkamun**ti mohāva chindituṁ ārabhiṁsu.

Atha ne chindanatthāya rukkhaṁ upagate disvā nāgarājā cintesi "ahaṁ etesaṁ pipāsitānaṁ pānīyaṁ dāpesiṁ, tato dibbabhojanaṁ, tato sayanādīni ceva paricārikā ca nāriyo, tato pañcasatasakaṭapūraṁ ratanaṁ, idāni panime 'rukkhaṁ mūlato chindissāmā'ti vadanti, ativiya luddhā ime, ṭhapetvā satthavāhaṁ avasese māretuṁ vaṭṭatī"ti. So "ettakā sannaddhayodhā nikkhamantu, ettakā dhanuggahā, ettakā vammino"ti senaṁ vicāresi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā gāthamāha—

198. "Tato nāgā nikkhamiṁsu, sannaddhā paṇṇavīsati.
Dhanuggahānaṁ tisatā, chasahassā ca vammino"ti.

Tattha **sannaddhā**ti suvaṇṇarajatādivammakavacikā[5]. **Dhanuggahānaṁ tisatā**ti meṇḍavisāṇadhanuggahānaṁ tīṇi satāni. **Vammino**ti kheṭakaphalakahatthā chasahassā.

---

1. Bidalasūpiyoti (Sī, I)
2. Parikariṁsūti (Sī, Syā, I)
3. Uddiyāne ca kambaleti uddiyānā nāma (Sī, I), uṭṭiyāneva kambalāti uṭṭiyānaṁ nāma (Syā)
4. Anāditvāti (Sī, Syā)
5. Suvaṇṇarajatādicammikavacitā (Syā)

199. "Ete hanatha bandhatha, mā vo muñcittha jīvitaṁ.
Ṭhapetvā satthavāhaṁva, sabbe bhasmaṁ karotha ne"ti—

ayaṁ nāgarājena vuttagāthā.

Tattha **mā vo muñcittha jīvitan**ti kassaci ekassapi jīvitaṁ mā muñcittha.

Nāgā tathā katvā attharaṇādīni pañcasu sakaṭasatesu āropetvā satthavāhaṁ gahetvā sayaṁ tāni sakaṭāni pājentā Bārāṇasiṁ gantvā sabbaṁ dhanaṁ tassa gehe paṭisāmetvā taṁ āpucchitvā attano Nāgabhavanameva gatā. Tamatthaṁ viditvā Satthā ovādavasena gāthādvayamāha—

200. "Tasmā hi paṇḍito poso, sampassaṁ atthamattano.
Lobhassa na vasaṁ gacche, haneyyārisakaṁ manaṁ.

201. Evamādīnavaṁ ñatvā, taṇhā dukkhassa sambhavaṁ.
Vītataṇho anādāno, sato bhikkhu paribbaje"ti.

Tattha **tasmā**ti yasmā lobhavasikā mahāvināsaṁ pattā, satthavāho uttamasampattiṁ, tasmā. **Haneyyārisakaṁ**[1] **manan**ti anto uppajjamānānaṁ nānāvidhānaṁ lobhasattūnaṁ santakaṁ manaṁ, lobhasampayuttacittaṁ haneyyāti attho. **Evamādīnavan**ti evaṁ lobhe ādīnavaṁ jānitvā. **Taṇhā dukkhassa sambhavan**ti jāti-ādidukkhassa taṇhā sambhavo, tato etaṁ dukkhaṁ nibbattati, evaṁ taṇhāva dukkhassa sambhavaṁ ñatvā **vītataṇho** taṇhā-ādānena **anādāno** maggena āgatāya satiyā **sato** hutvā **bhikkhu paribbaje** iriyetha vattethāti arahattena desanāya kūṭaṁ gaṇhi.

Imañca pana dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ upāsakā pubbelobhavasikā vāṇijā mahāvināsaṁ pattā, tasmā lobhavasikena na bhavitabban"ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne te vāṇijā sotāpattiphale patiṭṭhitā. Tadā nāgarājā Sāriputto ahosi, satthavāho pana ahameva ahosinti.

Mahāvāṇijajātakavaṇṇanā dasamā.

---

1. Haneyya disataṁ (Sī), haneyya disakaṁ (Syā)

11. Sādhinajātakavaṇṇanā (494)

Abbhuto vata lokasminti idaṁ Satthā Jetavane viharanto uposathike upāsake ārabbha kathesi. Tadā hi Satthā "upāsakā porāṇakapaṇḍitā attano uposathakammaṁ nissāya manussasarīreneva devalokaṁ gantvā ciraṁ vasiṁsū"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Mithilāyaṁ Sādhino nāma rājā dhammena rajjaṁ kāresi. So catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā sakalajambudīpaṁ unnaṅgalaṁ katvā mahādānaṁ pavattesi, devasikaṁ cha satasahassāni vayakaraṇaṁ gacchanti[1], pañca sīlāni rakkhati, uposathaṁ upavasati. Raṭṭhavāsinopi tassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā matamatā devanagareyeva nibbattiṁsu. Sudhammadevasabhaṁ pūretvā nisinnā devā rañño sīlādiguṇameva vaṇṇayanti. Taṁ sutvā sesadevāpi rājānaṁ daṭṭhukāmā ahesuṁ. Sakko devarājā tesaṁ manaṁ viditvā āha "sādhinarājānaṁ daṭṭhukāmatthā"ti. Āma devāti. so Mātaliṁ āṇāpesi "gaccha tvaṁ Vejayantarathaṁ yojetvā Sādhinarājānaṁ ānehī"ti. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā rathaṁ yojetvā Videharaṭṭhaṁ agamāsi, tadā puṇṇamadivaso hoti. Mātali manussānaṁ sāyamāsaṁ bhuñjitvā gharadvāresu sukhakathāya nisinnakāle candamaṇḍalena saddhiṁ rathaṁ pesesi. Manussā "dve candā uṭṭhitā"ti vadantā puna candamaṇḍalaṁ ohāya rathaṁ āgacchantaṁ disvā "nāyaṁ cando, ratho eso, devaputto paññāyati, kassesa etaṁ manomayasindhavayuttaṁ dibbarathaṁ āneti, na aññassa, amhākaṁ rañño bhavissati, rājā hi no dhammiko dhammarājā"ti somanassajātā hutvā añjaliṁ paggayha ṭhitā paṭhamaṁ gāthamāhaṁsu—

202. "Abbhuto vata lokasmiṁ, uppajji lomahaṁsano.
Dibbo ratho pāturahu, vedehassa yasassino"ti.

Tassattho—abbhuto vatesa amhākaṁ rājā, lokasmiṁ lomahaṁsano uppajji, yassa dibbo ratho pāturahosivedehassa yassassinoti.

---

1. Veyakaraṇaṁ gacchanti (Ka), valañjanakaṁ dhanaṁ gacchati (Syā)

Mātalipi taṁ rathaṁ ānetvā manussesu gandhamālādīhi pūjentesu tikkhattuṁ nagaraṁ padakkhiṇaṁ katvā rañño nivesanadvāraṁ gantvā rathaṁ nivattetvā pacchābhāgena sīhapañjara-ummāre ṭhapetvā ārohaṇasajjaṁ katvā aṭṭhāsi. Taṁ divasaṁ rājāpi dānasālāyo oloketvā "iminā niyāmena dānaṁ dethā"ti āṇāpetvā uposathaṁ samādiyitvā divasaṁ vītināmetvā amaccagaṇaparivuto alaṅkatamahātale pācīnasīhapañjarābhimukho dhammayuttaṁ kathento nisinno hoti. Atha naṁ Mātali rathābhiruhanatthaṁ nimantetvā ādāya agamāsi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā imā gāthā abhāsi—

203. "Devaputto mahiddhiko, Mātali devasārathi.
Nimantayittha rājānaṁ, Vedehaṁ Mithilaggahaṁ.

204. Ehi'maṁ rathamāruyha, rājaseṭṭha disampati.
Devā dassanakāmā te, Tāvatiṁsā sa-indakā.
Saramānā hi te devā, Sudhammāyaṁ samacchare.

205. Tato ca rājā sādhino, Vedeho Mithilaggaho.
Sahassayuttamāruyha, agā devāna santike.
Taṁ devā paṭinandiṁsu, disvā rājānamāgataṁ.

206. Svāgataṁ te mahārāja, atho te adurāgataṁ.
Nisīda dāni rājīsi, devarājassa santike.

207. Sakkopi paṭinandittha, Vedehaṁ Mithilaggahaṁ.
Nimantayittha kāmehi, āsanena ca vāsavo.

208. Sādhu khosi anuppatto, āvāsaṁ vasavattinaṁ.
Vasa devesu rājīsi, sabbakāmasamiddhisu.
Tāvatiṁsesu devesu, bhuñja kāme amānuse"ti.

Tattha **samacchare**ti acchanti. **Agā devāna santike**ti devānaṁ santikaṁ agamāsi. Tasmiñhi rathaṁ abhiruhitvā ṭhite ratho ākāsaṁ pakkhandi, so mahājanassa olokentasseva antaradhāyi. Mātali rājānaṁ devalokaṁ nesi. Taṁ disvā devatā ca Sakko ca haṭṭhatuṭṭhā paccuggamanaṁ

katvā paṭisanthāraṁkariṁsu. Tamatthaṁ dassetuṁ "**taṁ devā**"ti-ādi vuttaṁ. Tattha **paṭinandiṁsū**ti punappunaṁ nandiṁsu. **Āsanena cā**ti rājānaṁ āliṅgitvā "idha nisīdā"ti attano paṇḍukambalasilāsanena ca kāmehi ca nimantesi, upaḍḍharajjaṁ datvā ekāsane nisīdāpesīti attho.

Tattha Sakkena devaraññā dasayojanasahassaṁ devanagaraṁ aḍḍhatiyā ca accharākoṭiyo Vejayantapāsādañca majjhe bhinditvā dinnaṁ sampattiṁ anubhavantassa manussagaṇanāya satta vassasatāni atikkantāni. Tenattabhāvena devaloke vasanakaṁ puññaṁ khīṇaṁ, anabhirati uppannā, tasmā Sakkena saddhiṁ sallapanto gāthamāha—

209. "Ahaṁ pure saggagato ramāmi,
Naccehi gītehi ca vāditehi.
So dāni ajja na ramāmi sagge,
Āyuṁ nu khīṇo maraṇaṁ nu santike.
Udāhu mūḷhosmi janindaseṭṭhā"ti.

Tattha **āyuṁ nu khīṇo**ti[1] kiṁ nu mama sarasena jīvitindriyaṁ khīṇaṁ, udāhu upacchedakakammavasena maraṇaṁ santike jātanti pucchati. **Janindaseṭṭhā**ti janindānaṁ devānaṁ seṭṭha.

Atha naṁ Sakko āha—

210. "Na tā'yu khīṇaṁ maraṇañca dūre,
Na cāpi mūḷho naravīraseṭṭha.
Tuyhañca puññāni parittakāni,
Yesaṁ vipākaṁ idha vedayittho.

211. Vasa devānubhāvena, rājaseṭṭha disampati.
Tāvatiṁsesu devesu, bhuñja kāme amānuse"ti.

Tattha **"parittakānī"ti** idaṁ tena attabhāvena devaloke vipākadāyakāni puññāni sandhāya vuttaṁ, itarāni panassa puññāni pathaviyaṁ paṁsu viya appamāṇāni. **Vasa devānubhāvenā**ti ahaṁ te attano

---

1. Khīṇanti (Syā)

puññāni majjhe bhinditvā dassāmi, mamānubhāvena vasāti taṁ samassāsento āha.

Atha naṁ paṭikkhipanto mahāsatto āha—

212. "Yathā yācitakaṁ yānaṁ, yathā yācitakaṁ dhanaṁ.
Evaṁsampadameve'taṁ, yaṁ parato dānapaccayā.

213. Na cāha'meta'micchāmi, yaṁ parato dānapaccayā.
Sayaṁkatāni puññāni, taṁ me āveṇikaṁ dhanaṁ.

214. Sohaṁ gantvā manussesu, kāhāmi kusalaṁ bahuṁ.
Dānena samacariyāya, saṁyamena damena ca.
Yaṁ katvā sukhito hoti, na ca pacchānutappatī"ti.

Tattha **yaṁ parato dānapaccayā**ti yaṁ parena dinnattā labbhati, taṁ yācitakasadisameva hoti. Yācitakañhi tuṭṭhakāle denti, atuṭṭhakāle acchinditvā gaṇhantīti vadati. **Samacariyāyā**ti kāyādīhi pāpassa akaraṇena. **Saṁyamenā**ti sīlasaṁyamena. **Damenā**ti indriyadamanena. **Yaṁ katvā**ti yaṁ karitvā sukhito ceva hoti na ca pacchānutappati, tathārūpameva kammaṁ karissāmīti.

Athassa vacanaṁ sutvā Sakko Mātaliṁ āṇāpesi "gaccha tāta Sādhinarājānaṁ Mithilaṁ netvā uyyāne otārehī"ti. So tathā akāsi. Rājā uyyāne caṅkamati. Atha naṁ uyyānapālo disvā pucchitvā gantvā Nāradarañño ārocesi. So rañño āgatabhāvaṁ sutvā "tvaṁ purato gantvā uyyānaṁ sajjetvā tassa ca mayhañca dve āsanāni paññāpehī"ti uyyānapālaṁ uyyojesi. So tathā akāsi. Atha naṁ rājā pucchi "kassa dve āsanāni paññāpesī"ti. Ekaṁ tumhākaṁ, ekaṁ amhākaṁ raññoti. Atha naṁ rājā "ko añño satto mama santike āsane nisīdissatī"ti vatvā ekasmiṁ nisīditvā ekasmiṁ pāde ṭhapesi. Nāradarājā āgantvā tassa pāde vanditvā ekamantaṁ nisīdi. So kirassa sattamo panattā. Tadā kira vassasatāyukakālova hoti. Mahāsatto pana attano puññabalena ettakaṁ kālaṁ vītināmesi. So Nāradaṁ hatthe gahetvā uyyāne vicaranto tisso gāthā abhāsi—

215. "Imāni tāni khettāni, imaṁ nikkhaṁ sukuṇḍalaṁ.
Imā tā haritānūpā, imā najjo savantiyo.

216. Imā tā pokkharaṇī rammā, cakkavākapakūjitā.
Mandālakehi sañchannā, padumuppalakehi ca.
Yassimāni mamāyiṁsu, kiṁ nu te disataṁ gatā.

217. Tānīdha khettāni so bhūmibhāgo,
Teyeva ārāmavanūpacārā.
Tameva mayhaṁ janataṁ apassato,
Suññaṁva me nārada khāyate disā"ti.

Tattha **khettānī**ti bhūmibhāge sandhāyāha. **Imaṁ nikkhan**ti imaṁ tādisameva udakaniddhamanaṁ. **Sukuṇḍalan**ti sobhanena musalapavesanakuṇḍalena samannāgataṁ. **Haritānūpā**ti udakaniddhamanassa ubhosu passesu haritatiṇasañchannā anūpabhūmiyo. **Yassimāni mamāyiṁsū**ti tāta Nārada ye mama upaṭṭhākā ca orodhā ca imasmiṁ uyyāne mahantena yasena mayā saddhiṁ vicarantā imāni ṭhānāni mamāyiṁsu piyāyiṁsu, kataraṁ nu te disataṁ gatā, kattha te pesitā. **Tānīdha khettānī**ti imasmiṁ uyyāne tāneva etāni uparopanakaviruhanaṭṭhānāni. **Teyeva ārāmavanūpacārā**ti[1] ime teyeva ārāmavanūpacārā[2], vihārabhūmiyoti attho.

Atha naṁ Nārado āha "deva tumhākaṁ devalokagatānaṁ idāni satta vassasatāni, ahaṁ vo sattamo panattā, tumhākaṁ upaṭṭhākā ca orodhā ca maraṇamukhaṁ pattā, idaṁ vo attano santakaṁ rajjaṁ, anubhavatha nan"ti. Rājā "tāta Nārada nāhaṁ idhāgacchanto rajjatthāya āgato, puññakaraṇatthāyamhi āgato, ahaṁ puññameva karissāmī"ti vatvā gāthā āha—

218. "Diṭṭhā mayā vimānāni, obhāsentā catuddisā.
Sammukhā devarājassa, tidasānañca sammukhā.

---

1. Te vana'me pacarāti (Sī, I)
2. Vanapacārā vane (Sī, I)

219. Vutthaṁ me bhavanaṁ dibyaṁ, bhuttā kāmā amānusā.
Tāvatiṁsesu devesu, sabbakāmasamiddhisu.

220. Sohaṁ etādisaṁ hitvā, puññāya'mhi idhāgato.
Dhammameva carissāmi, nāhaṁ rajjena atthiko.

221. Adaṇḍāvacaraṁ maggaṁ, Sammāsambuddhadesitaṁ.
Taṁ maggaṁ paṭipajjissaṁ, yena gacchanti subbatā"ti.

Tattha **vutthaṁ me bhavanaṁ dibyan**ti Vejayantaṁ sandhāya āha. **Sohaṁ etādisan**ti tāta Nārada sohaṁ Buddhañāṇena aparicchindanīyaṁ evarūpaṁ kāmaguṇasampattiṁ pahāya puññakaraṇatthāya idhāgato. **Adaṇḍāvacaran**ti adaṇḍehi nikkhittadaṇḍahatthehi avacaritabbaṁ sammādiṭṭhipurekkhāraṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ. **Subbatā**ti yena maggena subbatā Sabbaññubuddhā gacchanti, ahampi agatapubbaṁ disaṁ gantuṁ bodhitale nisīditvā tameva maggaṁ paṭipajjissāmīti.

Evaṁ bodhisatto imā gāthāyo sabbaññutaññāṇena saṅkhipitvā kathesi. Nārado punapi āha "rajjaṁ deva anusāsā"ti. Tāta na me rajjenattho, satta vassasatāni vigataṁ dānaṁ[1] sattāheneva dātukāmamhīti. Nārado "sādhū"ti tassa vacanaṁ sampaṭicchitvā mahādānaṁ paṭiyādesi. Rājā sattāhaṁ dānaṁ datvā sattame divase kālaṁ katvā Tāvatiṁsabhavaneyeva nibbatti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ vasitabbayuttakaṁ uposathakammaṁ nāmā"ti dassetvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne uposathikesu upāsakesu keci sotāpattiphale, keci sakadāgāmiphale, keci anāgāmiphale patiṭṭhahiṁsu. Tadā Nāradarājā Sāriputto ahosi, Mātali Ānando, Sakko Anuruddho, Sādhinarājā pana ahameva ahosinti.

Sādhinajātakavaṇṇanā ekādasamā.

---

1. Ṭhitadānaṁ (Sī), niṭṭhitadānaṁ (Syā, I)

12. Dasabrāhmaṇajātakavaṇṇanā (495)

Rājā avoca vidhuranti idaṁ Satthā Jetavane viharanto asadisadānaṁ ārabbha kathesi. Taṁ Aṭṭhakanipāte **Ādittajātake**[1] vitthāritameva. Rājā kira taṁ dānaṁ dadanto Satthāraṁ jeṭṭhakaṁ katvā pañca bhikkhusatāni vicinitvā gaṇhitvā mahākhīṇāsavānaṁyeva adāsi. Athassa guṇakathaṁ kathentā "āvuso rājā asadisadānaṁ dadanto vicinitvā mahapphalaṭṭhāne adāsī"ti dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "anacchariyaṁ bhikkhave, yaṁ Kosalarājā mādisassa Buddhassa upaṭṭhāko hutvā viceyyadānaṁ deti, porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhepi viceyyadānaṁ adaṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Kururaṭṭhe Indapatthanagare Yudhiṭṭhilagotto Korabyo nāma rājā rajjaṁ kāresi. Tassa Vidhuro nāma amacco atthañca dhammañca anusāsati. Rājā sakalajambudīpaṁ khobhetvā mahādānaṁ deti. Taṁ gahetvā bhuñjantesu ekopi pañcasīlamattaṁ rakkhanto nāma natthi, sabbe dussīlāva, dānaṁ rājānaṁ na toseti. Rājā "viceyyadānaṁ mahapphalan"ti sīlavantānaṁ dātukāmo hutvā cintesi "Vidhurapaṇḍitena saddhiṁ mantayissāmī"ti. So taṁ upaṭṭhānaṁ āgataṁ āsane nisīdāpetvā pañhaṁ pucchi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā upaḍḍhagāthamāha—

222. "Rājā avoca Vidhuraṁ, dhammakāmo Yudhiṭṭhilo"ti.

Parato rañño ca Vidhurassa ca vacanapaṭivacanaṁ hoti—

"Brāhmaṇe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

223. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

224. Dullabhā brāhmaṇā deva, sīlavanto bahussutā.
Viratā methunā dhammā, ye te bhuñjeyyu bhojanaṁ.

---

1. Khu 5. 183 piṭṭhe.

225. Dasa khalu mahārāja, yā tā brāhmaṇajātiyo.
Tesaṁ vibhaṅgaṁ vicayaṁ, vitthārena suṇohi me.

226. Pasibbake gahetvāna, puṇṇe mūlassa saṁvute.
Osadhikāyo ganthenti, nhāpayanti japanti ca.

227. Tikicchakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

228. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā[1] Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

229. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

230. Kiṅkiṇikāyo gahetvā, ghosenti puratopi te.
Pesanānipi gacchanti, rathacariyāsu sikkhare.

231. Paricārakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

232. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

233. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

234. Kamaṇḍaluṁ gahetvāna, vaṅkadaṇḍañca brāhmaṇā.
Paccupessanti rājāno, gāmesu nigamesu ca.
Nā'dinne vuṭṭhahissāma, gāmamhi vā vanamhi vā.

---

1. Rājā ca (Syā, Ka)

235. Niggāhakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

236. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

237. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

238. Parūḷhakacchanakhalomā, paṅkadantā rajassirā.
Okiṇṇā rajareṇūhi, yācakā vicaranti te.

239. Khāṇughātasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

240. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

241. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

242. Harītakaṁ āmalakaṁ, ambaṁ jambuṁ vibhītakaṁ.
Labujaṁ dantapoṇāni, beluvā badarāni ca.

243. Rājāyatanaṁ ucchupuṭaṁ, dhūmanettaṁ madhu-añjanaṁ.
Uccāvacāni paṇiyāni, vipaṇenti janādhipa.

244. Vāṇijakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

245. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

246. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

247. Kasivāṇijjaṁ kārenti, posayanti ajeḷake.
Kumāriyo pavecchanti, vivāhantā'vahanti ca.

248. Samā ambaṭṭhavessehi, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

249. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

250. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

251. Nikkhittabhikkhaṁ bhuñjanti, gāmesve'ke purohitā.
Bahū te paripucchanti, aṇḍacchedā nilañchakā.

252. Pasūpi tattha haññanti, mahiṁsā sūkarā ajā.
Goghātakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

253. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

254. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

255. Asicammaṁ gahetvāna, khaggaṁ paggayha brāhmaṇā.
Vessapathesu tiṭṭhanti, satthaṁ abbāhayantipi.

256. Samā gopanisādehi, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

257. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

258. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

259. Araññe kuṭikaṁ katvā, kūṭāni kārayanti te.
Sasabiḷāre bādhenti, āgodhā macchakacchapaṁ.

260. Te luddakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

261. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

262. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

263. Aññe dhanassa kāmā hi, heṭṭhāmañce pasakkitā.
Rājāno upari nhāyanti, somayāge upaṭṭhite.

264. Malamajjakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

265. Apetā te ca brahmaññā, (Iti rājā Korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā.
Aññe Vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

266. Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṁ.
Dakkhiṇaṁ samma dassāma, yattha dinnaṁ mahapphalan”ti.

Tattha **sīlavante**ti maggenāgatasīle. **Bahussute**ti paṭivedhabahussute. **Dakkhiṇan**ti dānaṁ. **Ye te**ti ye dhammikā samaṇabrāhmaṇā tava

dānaṁ bhuñjeyyuṁ, te dullabhā. **Brāhmaṇajātiyo**ti brāhmaṇakulāni. **Tesaṁ vibhaṅgaṁ vicayan**ti tesaṁ brāhmaṇānaṁ vibhaṅgaṁ mama paññāya vicitabhāvaṁ vitthārena suṇohi. **Saṁvute**ti baddhamukhe. **Osadhikāyo ganthentī**ti "idaṁ imassa rogassa bhesajjaṁ, idaṁ imassa rogassa bhesajjan"ti evaṁ siloke[1] bandhitvā manussānaṁ denti. **Nhāpayantī**ti[2] nahāpanaṁ nāma karonti. **Japanti cā**ti bhūtavijjaṁ parivattenti. **Tikicchakasamā**ti vejjasadisā. **Tepi vuccantī**ti tepi "brāhmaṇā vā mayaṁ, abrāhmaṇā vā"ti ajānitvā vejjakammena jīvikaṁ kappentā vohārena "brāhmaṇā"ti vuccanti. **Akkhātā te**ti ime te mayā vejjabrāhmaṇā nāma akkhātā. **Nipatāmase**ti vadehi dāni, kiṁ tādise brāhmaṇe nipatāma, nimantanatthāya upasaṅkamāma, atthi te etehi atthoti pucchati. **Brahmaññā**ti brāhmaṇadhammato. **Na te vuccantī**ti te bāhitapāpatāya brāhmaṇā nāma na vuccanti.

Kiṅkiṇikāyoti mahārāja aparepi brāhmaṇā attano brāhmaṇadhammaṁ chaḍḍetvā jīvikatthāya rājarājamahāmattānaṁ purato kaṁsatāḷe gahetvā vādentā gāyantā gacchanti. **Pesanānipī**ti dāsakammakarā viya pesanānipi gacchanti. **Rathacariyāsū**ti rathasippaṁ sikkhanti. **Paricārakasamā**ti dāsakammakarasadisā. **Vaṅkadaṇḍan**ti vaṅkadaṇḍakaṭṭhaṁ[3]. **Paccupessanti rājāno**ti rājarājamahāmatte paṭicca āgamma sandhāya upasevanti. **Gāmesu nigamesu cā**ti tesaṁ nivesanadvāre nisīdanti. **Niggāhakasamā**ti niggahakārakehi balisādhakarājapurisehi samā. Yathā te purisā "aggahetvā na gamissāmā"ti niggahaṁ katvā gaṇhantiyeva, tathā "gāme vā vane vā aladdhā marantāpi na vuṭṭhahissāmā"ti upavasanti. **Tepī**ti tepi balisādhakasadisā pāpadhammā.

Rajareṇūhīti rajehi ca paṁsūhi ca okiṇṇā. **Yācakā**ti dhanayācakā. **Khāṇughātasamā**ti malīnasarīratāya jhāmakhette khāṇughātakehi bhūmiṁ khaṇitvā jhāmakhāṇuka-uddharaṇakamanussehi samānā, "aggahetvā na gamissāmā"ti niccalabhāvena ṭhitattā nikhaṇitvā ṭhapitavatikhāṇukā viyātipi attho. **Tepī**ti tepi tathā laddhaṁ dhanaṁ vaḍḍhiyā payojetvā puna tatheva ṭhitattā[4] dussīlā brāhmaṇā.

---

1. Pilotike (Sī, I), silokena (Ka)
2. Nahāpayantīti (Sī, I)
3. Vaṅkadantakaṭṭhaṁ (Syā, Ka)
4. Vicarantā (Syā)

Ucchupuṭanti ucchuṁ ceva phāṇitapuṭañca. **Madhu-añjanan**ti madhuñceva añjanañca. **Uccāvacānī**ti mahaggha-appagghāni[1]. **Paṇiyānī**ti bhaṇḍāni. **Vipaṇentī**ti vikkaṇanti. **Tepī**ti tepi imāni ettakāni vikkiṇitvā jīvikakappakā vāṇijakabrāhmaṇā. **Posayantī**ti gorasavikkayena jīvikakappanatthaṁ posenti. **Pavecchantī**ti attano dhītaro hiraññasuvaṇṇaṁ gahetvā paresaṁ denti. Te evaṁ paresaṁ dadamānā vivāhanti nāma, attano puttānaṁ atthāya gaṇhamānā āvāhanti nāma. **Ambaṭṭhavessehī**ti[2] kuṭumbikehi ceva gahapatīhi ca samā, tepi vohāravasena "brāhmaṇā"ti vuccanti.

Nikkhittabhikkhanti gāmapurohitā hutvā attano atthāya nibaddhabhikkhaṁ[3]. **Bahū te**ti bahū janā ete gāmapurohite nakkhattamuhuttamaṅgalāni pucchanti. **Aṇḍacchedā nilañchakā**ti bhatiṁ gahetvā balibaddānaṁ aṇḍacchedakā ceva tisūlādi-aṅkakaraṇena lañchakā ca, lakkhaṇakārakāti attho. **Tatthā**ti tesaṁ gāmapurohitānaṁ gehesu maṁsavikkiṇanatthaṁ ete pasu-ādayopi haññanti. **Tepī**ti tepi goghātakasamā brāhmaṇāti vuccanti.

Asicammanti asilaṭṭhiñceva kaṇḍavāraṇañca[4]. **Vessapathesū**ti vāṇijānaṁ gamanamaggesu. **Satthaṁ abbāhayantī**ti satthavāhānaṁ hatthato satampi sahassampi gahetvā satthe corāṭaviṁ atibāhenti. **Gopanisādehī**ti Gopālakehi ceva nisādehi ca gāmaghātakacorehi samāti vuttaṁ. **Tepī**ti tepi evarūpā brāhmaṇāti vuccanti. **Kūṭāni kārayanti te**ti kūṭapāsādīni ropenti. **Sasabiḷāre**ti sase ceva biḷāre ca. Etena thalacare mige dasseti. **Āgodhā macchakacchapan**ti thalajesu tāva āgodhato mahante ca khuddake ca pāṇayo bādhenti mārenti, jalajesu macchakacchape. **Tepī**ti tepi luddakasamā brāhmaṇāti vuccanti.

Aññe dhanassa kāmā hīti apare brāhmaṇā dhanaṁ patthentā. **Heṭṭhāmañce pasakkitā**ti[5] "kalipavāhakammaṁ kāressāmā"ti ratanamayaṁ mañcaṁ kāretvā tassa heṭṭhā nipannā acchanti. Atha nesaṁ somayāge upaṭṭhite rājāno upari nahāyanti, te kira somayāge niṭṭhite

1. Mahagghasamagghāni (I)
2. Ambaṭṭhavesehīti (Sī, Syā)
3. Nimantabhikkhaṁ (Syā)
4. Asiñceva cammakaṇḍavāraṇañca (Syā)
5. Pasakkhitāti (Sī, Syā, I)

āgantvā tasmiṁ mañce nisīdanti. Atha ne aññe brāhmaṇā "kaliṁ pavāhessāmā"ti nahāpenti. Ratanamañco ceva rañño rājālaṅkāro ca sabbo heṭṭhāmañce nipannasseva hoti. **Tepī**ti tepi malamajjakehi nahāpitehi sadisā brāhmaṇāti vuccanti.

Evañcime vohāramattabrāhmaṇe dassetvā idāni paramatthabrāhmaṇe dassento dve gāthā abhāsi—

267. "Atthi kho brāhmaṇā deva, sīlavanto bahussutā.
Viratā methunā dhammā, ye te bhuñjeyyu bhojanaṁ.

268. Ekañca bhattaṁ bhuñjanti, na ca majjaṁ pivanti te.
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase"ti.

Tattha **sīlavanto**ti ariyasīlena samannāgatā. **Bahussutā**ti paṭivedhabāhusaccena samannāgatā. **Tādise**ti evarūpe bāhitapāpe Paccekabuddhabrāhmaṇe nimantanatthāya upasaṅkamāmāti.

Rājā tassa kathaṁ sutvā pucchi "samma Vidhura evarūpā aggadakkhiṇeyyā brāhmaṇā kahaṁ vasantī"ti. Uttarahimavante Nandamūlakapabbhāre mahārājāti. "Tena hi paṇḍita tava balena mayhaṁ te brāhmaṇe pariyesā"ti tuṭṭhamānaso gāthamāha—

269. "Ete kho brāhmaṇā Vidhura, sīlavanto bahussutā.
Ete Vidhura pariyesa, khippañca ne nimantayā"ti.

Mahāsatto "sādhū"ti tassa vacanaṁ sampaṭicchitvā "tena hi mahārāja nagaraṁ alaṅkārāpetvā sabbe nagaravāsino dānaṁ datvā uposathaṁ adhiṭṭhāya samādinnasīlā hontū"ti bheriṁ carāpetvā "tumhepi saddhiṁ parijanena uposathaṁ samādiyathā"ti vatvā sayaṁ pātova bhuñjitvā uposathaṁ samādāya sāyanhasamaye jātipupphapuṇṇaṁ suvaṇṇasamuggaṁ āharāpetvā raññā saddhiṁ pañcapatiṭṭhitaṁ patiṭṭhahitvā Paccekabuddhānaṁ guṇe anussaritvā vanditvā "Uttarahimavante Nandamūlakapabbhāravāsino pañcasatā Paccekabuddhā sve amhākaṁ bhikkhaṁ gaṇhantū"ti nimantetvā ākāse aṭṭha pupphamuṭṭhiyo vissajjesi. Tadā tattha pañcasatā Paccekabuddhā vasanti, pupphāni gantvā tesaṁ upari patiṁsu. Te āvajjentā taṁ

kāraṇaṁ ñatvā "mārisā Vidhurapaṇḍitena nimantitamha, na kho panesa ittarasatto, Buddhaṅkuro esa, imasmiṁyeva kappe Buddho bhavissati, karissāmassa saṅgahan"ti nimantanaṁ adhivāsayiṁsu. Mahāsatto pupphānaṁ anāgamanasaññāya adhivāsitabhāvaṁ ñatvā "mahārāja sve Paccekabuddhā āgamissanti, sakkārasammānaṁ karohī"ti āha. Rājā punadivase mahāsakkāraṁ katvā mahātale mahārahāni āsanāni paññapesi. Paccekabuddhā Anotattadahe katasarīrapaṭijagganā velaṁ sallakkhetvā ākāsenāgantvā rājaṅgaṇe otariṁsu. Rājā ca bodhisatto ca pasannamānasā tesaṁ hatthato pattāni gahetvā pāsādaṁ āropetvā nisīdāpetvā dakkhiṇodakaṁ datvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisiṁsu. Bhattakiccapariyosāne ca punadivasatthāyāti evaṁ satta divase nimantetvā mahādānaṁ datvā sattame divase sabbaparikkhāre adaṁsu. Te anumodanaṁ katvā ākāsena tattheva gatā, parikkhārāpi tehi saddhiṁyeva gatā.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "anacchariyaṁ bhikkhave Kosalarañño mama upaṭṭhākassa sato viceyyadānaṁ dātuṁ, porāṇakapaṇḍitā anuppannepi Buddhe dānaṁ adaṁsuyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, Vidhurapaṇḍito pana ahameva ahosin"ti.

Dasabrāhmaṇajātakavaṇṇanā dvādasamā.

---

13. Bhikkhāparamparajātakavaṇṇanā (496)

Sukhumālarūpaṁ disvāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ kuṭumbikaṁ ārabbha kathesi. So kira saddho ahosi pasanno, Tathāgatassa ceva saṁghassa ca nibaddhaṁ mahāsakkāraṁ karoti. Athekadivasaṁ cintesi "ahaṁ Buddharatanassa ceva saṁgharatanassa ca paṇītāni khādanīyabhojanīyāni ceva sukhumavatthāni ca dento niccaṁ mahāsakkāraṁ karomi, idāni dhammaratanassapi karissāmi, kathaṁ[1] nu kho tassa sakkāraṁ

---

1. Kiṁ (Sī, Syā, I)

karontena kattabban"ti. So bahūni gandhamālādīni ādāya Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā pucchi "ahaṁ bhante dhammaratanassa sakkāraṁ kattukāmomhi, kathaṁ[1] nu kho tassa sakkāraṁ karontena kattabban"ti. Atha naṁ Satthā āha "sace dhammaratanassa sakkāraṁ kattukāmo, Dhammabhaṇḍāgārikassa Ānandassa sakkāraṁ karohī"ti. So "sādhū"ti paṭissuṇitvā theraṁ nimantetvā punadivase mahantena sakkārena attano gehaṁ netvā mahārahe āsane nisīdāpetvā gandhamālādīhi pūjetvā nānaggarasabhojanaṁ datvā mahagghe ticīvarappahonake sāṭake adāsi. Theropi "ayaṁ sakkāro dhammaratanassa kato, na mayhaṁ anucchaviko, aggasāvakassa Dhammasenāpatissa anucchaviko"ti cintetvā piṇḍapātañca vatthāni ca vihāraṁ haritvā Sāriputtattherassa adāsi. Sopi "ayaṁ sakkāro dhammaratanassa kato, ekantena dhammassāmino Sammāsambuddhasseva anucchaviko"ti cintetvā Dasabalassa adāsi. Satthā attano uttaritaraṁ adisvā piṇḍapātaṁ paribhuñji, cīvarasāṭake aggahesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko nāma kuṭumbiko 'dhammaratanassa sakkāraṁ karomī'ti Dhammabhaṇḍāgārikassa Ānandattherassa adāsi, thero 'nāyaṁ mayhaṁ anucchaviko'ti Dhammasenāpatino adāsi, sopi 'nāyaṁ mayhaṁ anucchaviko'ti Tathāgatassa adāsi. Tathāgato aññaṁ uttaritaraṁ apassanto attano dhammassādhitāya 'mayhameveso anucchaviko'ti taṁ piṇḍapātaṁ paribhuñji, cīvarasāṭakepi gaṇhi, evaṁ so piṇḍapāto yathānucchavikatāya dhammassāminova[2] pādamūlaṁ gato"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva piṇḍapāto paramparā yathānucchavikaṁ gacchati, pubbepi anuppanne Buddhe agamāsiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatto agatigamanaṁ pahāya dasa rājadhamme akopento dhammena rajjaṁ kāresi. Evaṁ santepissa vinicchayo suñño viya ahosi. Rājā attano aguṇagavesako hutvā

---

1. Kiṁ (Sī, Syā, I)
2. Sāminova (Sī, I)

antonivesanādīni pariggaṇhanto antepure ca antonagare ca dvāragāmesu ca attano aguṇaṁ kathentaṁ adisvā "janapade gavesissāmī"ti amaccānaṁ rajjaṁ niyyādetvā purohitena saddhiṁ aññātakaveseneva Kāsiraṭṭhe caranto kañci aguṇaṁ kathentaṁ adisvā paccante ekaṁ nigamaṁ patvā bahidvārasālāyaṁ nisīdi. Tasmiṁ khaṇe nigamavāsī asītikoṭivibhavo kuṭumbiko mahantena parivārena nhānatitthaṁ gacchanto sālāyaṁ nisinnaṁ suvaṇṇavaṇṇaṁ sukhumālasarīraṁ rājānaṁ disvā uppannasineho sālaṁ pavisitvā paṭisanthāraṁ katvā "idheva hothā"ti vatvā gehaṁ gantvā nānaggarasabhojanaṁ sampādetvā mahantena parivārena bhattabhājanāni gāhāpetvā agamāsi. Tasmiṁ khaṇe Himavantavāsī pañjābhiñño tāpaso āgantvā tattheva nisīdi. Nandamūlakapabbhārato Paccekabuddhopi āgantvā tattheva nisīdi.

Kuṭumbiko rañño hatthadhovana-udakaṁ datvā nānaggarasehi sūpabyañjanehi bhattapātiṁ sajjetvā rañño upanesi. Rājā naṁ gahetvā purohitassa brāhmaṇassa adāsi. Brāhmaṇo gahetvā tāpasassa adāsi. Tāpaso Paccekabuddhassa santikaṁ gantvā vāmahatthena bhattapātiṁ, dakkhiṇahatthena kamaṇḍaluṁ gahetvā dakkhiṇodakaṁ datvā patte bhattaṁ pakkhipi. so kañci animantetvā anāpucchitvā paribhuñji. Tassa bhattakiccapariyosāne kuṭumbiko cintesi "mayā rañño bhattaṁ dinnaṁ, raññā brāhmaṇassa, brāhmaṇena tāpasassa, tāpasena Paccekabuddhassa, Paccekabuddho kañci anāpucchitvā paribhuñji, kiṁ nu kho imesaṁ ettakaṁ dānakāraṇaṁ, kiṁ imassa kañci anāpucchitvāva bhuñjanakāraṇaṁ, anupubbena te pucchissāmī"ti. So ekekaṁ upasaṅkamitvā vanditvā pucchi. Tepissa kathesuṁ—

270. Sukhumālarūpaṁ disvā, raṭṭhā vivanamāgataṁ.
Kūṭāgāravarūpetaṁ, mahāsayana'mupāsitaṁ.

271. Tassa te pemakenāhaṁ, adāsiṁ vaḍḍhamodanaṁ.
Sālīnaṁ vicitaṁ bhattaṁ, suciṁ maṁsūpasecanaṁ.

272. Taṁ tvaṁ bhattaṁ paṭiggayha, brāhmaṇassa adāsayi.
Attānaṁ anasitvāna, koyaṁ dhammo namatthu te.

273. Ācariyo brāhmaṇo mayhaṁ, kiccākiccesu byāvaṭo.
Garu ca āmantanīyo ca, dātumarahāmi bhojanaṁ.

274. Brāhmaṇaṁ dāni pucchāmi, Gotamaṁ rājapūjitaṁ.
Rājā te bhattaṁ pādāsi, suciṁ maṁsūpasecanaṁ.

275. Taṁ tvaṁ bhattaṁ paṭiggayha, isissa bhojanaṁ adā.
Akhettaññūsi dānassa, koyaṁ dhammo namatthu te.

276. Bharāmi puttadāre ca, gharesu gadhito ahaṁ.
Bhuñje mānusake kāme, anusāsāmi rājino.

277. Āraññikassa isino, cirarattaṁ tapassino.
Vuḍḍhassa bhāvitattassa, dātumarahāmi bhojanaṁ.

278. Isiñca dāni pucchāmi, kisaṁ dhamanisanthataṁ.
Parūḷhakacchanakhalomaṁ, paṅkadantaṁ rajassiraṁ.

279. Eko araññe viharasi, nāvakaṅkhasi jīvitaṁ.
Bhikkhu kena tayā seyyo, yassa tvaṁ bhojanaṁ adā.

280. Khaṇantā'lukalambāni, bilālitakkalāni ca.
Dhunaṁ sāmākanīvāraṁ, saṁghāriyaṁ pasāriyaṁ.

281. Sākaṁ bhisaṁ madhuṁ maṁsaṁ, badarāmalakāni ca.
Tāni āharitvā bhuñjāmi, atthi me so pariggaho.

282. Pacanto apacantassa, amamassa sakiñcano.
Anādānassa sādāno, dātumarahāmi bhojanaṁ.

283. Bhikkhuñca dāni pucchāmi, tuṇhīmāsīna subbataṁ.
Isi te bhattaṁ pādāsi, suciṁ maṁsūpasecanaṁ.

284. Taṁ tvaṁ bhattaṁ paṭiggayha, tuṇhī bhuñjasi ekako.
Nāññaṁ kañci nimantesi, koyaṁ dhammo namatthu te.

285. Na pacāmi na pācemi, na chindāmi na chedaye.
Taṁ maṁ akiñcanaṁ ñatvā, sabbapāpehi ārataṁ.

286. Vāmena bhikkhamādāya, dakkhiṇena kamaṇḍaluṁ.
Isi me bhattaṁ pādāsi, suciṁ maṁsūpasecanaṁ.

287. Ete hi dātumarahanti, samamā sapariggahā.
Paccanīka'mahaṁ maññe, yo dātāraṁ nimantaye"ti.

Tattha **vivanan**ti nirudakāraññasadisaṁ imaṁ paccantaṁ āgataṁ. **Kūṭāgāravarūpetan**ti kūṭāgāravarena[1] upagataṁ, ekaṁ varakūṭāgāravāsinanti attho. **Mahāsayana'mupāsitan**ti[2] tattheva supaññattaṁ sirisayanaṁ upāsitaṁ. **Tassa te**ti evarūpaṁ taṁ disvā ahaṁ pemamakāsiṁ, tassa te pemakena. **Vaḍḍhamodanan**ti uttamodanaṁ. **Vicitan**ti apagatakhaṇḍakāḷakehi vicitataṇḍulehi kataṁ. **Adāsayī**ti[3] adāsi. **Attānan**ti attanā, ayameva vā pāṭho. **Anasitvānā**ti abhuñjitvā. **Koyaṁ dhammo**ti mahārāja ko esa tumhākaṁ sabhāvo. **Namatthu te**ti namo tava atthu, yo tvaṁ attanā abhuñjitvā parassa adāsi.

Ācariyoti kuṭumbika esa mayhaṁ ācārasikkhāpako ācariyo. **Byāvaṭo**ti ussuko[4]. **Āmantanīyo**ti āmantetabbayuttako mayā dinnaṁ bhattaṁ gahetuṁ anurūpo. **Dātumarahāmī**ti "ahaṁ evarūpassa ācariyassa bhojanaṁ dātuṁ arahāmī"ti rājā brāhmaṇassa guṇaṁ vaṇṇesi. **Akhettaññūsī**ti nāhaṁ dānassa khettaṁ, mayi dinnaṁ mahapphalaṁ na hotīti evaṁ attānaṁ dānassa akhettaṁ jānāsi maññeti. **Anusāsāmī**ti attano atthaṁ pahāya rañño atthañca dhammañca anusāsāmi.

Evaṁ attano aguṇaṁ kathetvā **āraññikassā**ti isino guṇaṁ kathesi. **Isino**ti sīlādiguṇapariyesakassa. **Tapassino**ti tapanissitassa. **Vaḍḍhassā**ti paṇḍitassa guṇavuḍḍhassa. **Nāvakaṅkhasī**ti sayaṁ dullabhabhojano hutvā evarūpaṁ bhojanaṁ aññassa desi, kiṁ attano jīvitaṁ na kaṅkhasi. **Bhikkhu kenā**ti ayaṁ bhikkhu katarena guṇena tayā seṭṭhataro.

---

1. Kūṭāgāravare (Sī, I)
2. Mahāsayanamupocitanti (I, Ka)
3. Adāpayīti (Syā, I)
4. Uyyutto (Sī, Syā, I)

Khaṇantā’lukalambānīti khaṇanto ālūni ceva tālakandāni ca. **Bilālitakkalāni cā**ti bilālikandatakkalakandāni ca. **Dhunaṁ sāmākanīvāran**ti sāmākañca nīvārañca dhunitvā. **Saṁghāriyaṁ**[1] **pasāriyan**ti ete sāmākanīvāre dhunanto saṁghāretvā[2] puna sukkhāpite pasāretvā suppena papphoṭetvā koṭṭetvā taṇḍule ādāya pacitvā bhuñjāmīti vadati. **Sākan**ti yaṁ kiñci sūpeyyapaṇṇaṁ. **Maṁsan**ti sīhabyagghavighāsādimaṁsaṁ[3]. **Tāni āharitvā**ti tāni sākādīni āharitvā. **Amamassā**ti taṇhādiṭṭhimamattarahitassa. **Sakiñcano**ti sapalibodho. **Anādānassā**ti niggahaṇassa. **Dātumarahāmī**ti evarūpassa Paccekabuddhassa attanā laddhabhojanaṁ dātuṁ arahāmi.

Tuṇhīmāsīnanti kiñci avatvā nisinnaṁ. **Akiñcanan**ti rāgakiñcanādīhi rahitaṁ. **Āratan**ti virataṁ sabbapāpāni pahāya ṭhitaṁ. **Kamaṇḍalun**ti kuṇḍikaṁ. **Ete hī**ti ete rājādayo tayo janāti hatthaṁ pasāretvā te niddisanto evamāha. **Dātumarahantī**ti mādisassa dātuṁ arahanti. **Paccanīkan**ti paccanīkapaṭipadaṁ. Dāyakassa hi nimantanaṁ ekavīsatiyā anesanāsu aññatarāya piṇḍapātapariyesanāya jīvikakappanasaṅkhātā micchājīvapaṭipatti nāma hoti.

Tassa vacanaṁ sutvā kuṭumbiko attamano dve osānagāthā abhāsi—

288. “Atthāya vata me ajja, idhā’gacchi rathesabho.
Sohaṁ ajja pajānāmi, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.

289. Raṭṭhesu giddhā rājāno, kiccākiccesu brāhmaṇā.
Isī mūlaphale giddhā, vippamuttā ca bhikkhavo”ti.

Tattha **rathesabho**ti rājānaṁ sandhāyāha. **Kiccākiccesū**ti rañño kiccakaraṇīyesu. **Bhikkhavo**ti Paccekabuddhā bhikkhavo pana sabbabhavehi vippamuttā.

1. Sasādiyaṁ (Syā) 2. Sasādetvā (Syā), saṁsāretvā (I, Ka)
3. Sīhamigādimaṁsaṁ (Sī), sīhabyagghavighāsādādimaṁsaṁ (Ka)

Paccekabuddho tassa dhammaṁ desetvā sakaṭṭhānameva gato, tathā tāpaso. Rājā pana katipāhaṁ tassa santike vasitvā Bārāṇasimeva gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na bhikkhave idāneva piṇḍapāto yathānucchavikaṁ gacchati, pubbepi gatoyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā kuṭumbiko dhammaratanassa sakkārakārako kuṭumbiko ahosi, rājā Ānando, purohito Sāriputto, Himavantatāpaso pana ahameva ahosin"ti.

Bhikkhāparamparajātakavaṇṇanā terasamā.

Jātakuddānaṁ

Kedāraṁ Candakinnarī, Ukkusuddālabhisakaṁ.
Suruci Pañcuposathaṁ, Mahāmorañca Tacchakaṁ.

Mahāvāṇija Sādhinaṁ, Dasabrāhmaṇajātakaṁ.
Bhikkhāparamparāpi ca, terasāni pakiṇṇake.

Pakiṇṇakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Vīsatinipāta

1. Mātaṅgajātakavaṇṇanā (497)

Kuto nu āgacchasi dummavāsīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Udenaṁ nāma vaṁsarājānaṁ[1] ārabbha kathesi. Tasmiñhi kāle āyasmā Piṇḍolabhāradvājo Jetavanato ākāsena gantvā yebhuyyena Kosambiyaṁ Udenassa rañño uyyānaṁ divāvihārāya gacchati. Thero kira purimabhave rajjaṁ kārento dīghamaddhānaṁ tasmiṁ uyyāne mahāparivāro sampattiṁ anubhavi. So tena pubbāciṇṇena yebhuyyena tattheva divāvihāraṁ nisīditvā phalasamāpattisukhena vītināmeti. Tasmiṁ ekadivasaṁ tattha gantvā supupphitasālamūle nisinne Udeno sattāhaṁ mahāpānaṁ pivitvā "uyyānakīḷaṁ kīḷissāmī"ti mahantena parivārena uyyānaṁ gantvā maṅgalasilāpaṭṭe aññatarāya itthiyā aṅke nipanno surāmadamattatāya niddaṁ okkami. Gāyantā nisinnitthiyo tūriyāni chaḍḍetvā uyyānaṁ pavisitvā pupphaphalādīni vicinantiyo theraṁ disvā gantvā vanditvā nisīdiṁsu. Thero tāsaṁ dhammakathaṁ kathento nisīdi. Itarāpi itthī aṅkaṁ cāletvā rājānaṁ pabodhetvā "kuhiṁ tā vasaliyo gatā"ti vutte "ekaṁ samaṇaṁ parivāretvā nisinnā"ti āha. So kuddho gantvā theraṁ akkositvā paribhāsitvā "handāhaṁ taṁ samaṇaṁ tambakipillakehi[2] khādāpessāmī"ti kodhavasena therassa sarīre tambakipillakapuṭaṁ bhindāpesi. Thero ākāse ṭhatvā tassovādaṁ datvā Jetavane Gandhakuṭidvāreyeva otaritvā Tathāgatena "kuto āgatosī"ti puṭṭho thero tamatthaṁ ārocesi. Satthā "na kho Bhāradvāja Udeno idāneva pabbajite viheṭheti, pubbepi viheṭhesiyevā"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente tadā mahāsatto bahinagare caṇḍālayoniyaṁ nibbatti, "Mātaṅgo"tissa nāmaṁ kariṁsu.

---

1. Udenavaṁsarājānaṁ (Sī, I)
2. Tambakimilakehi (Ka)

Aparabhāge viññutaṁ patto “Mātaṅgapaṇḍito”ti pākaṭo ahosi. Tadā Bārāṇasiseṭṭhino dhītā Diṭṭhamaṅgalikā nāma ekamāsadvemāsavārena[1] mahāparivārā uyyānaṁ kīḷituṁ gacchati. Athekadivasaṁ mahāsatto kenaci kammena nagaraṁ pavisanto antaradvāre Diṭṭhamaṅgalikaṁ disvā ekamantaṁ apagantvā allīyitvā aṭṭhāsi. Diṭṭhamaṅgalikā sāṇiyā antarena olokentī taṁ disvā “ko eso”ti pucchitvā “caṇḍālo ayye”ti vutte “adiṭṭhapubbayuttakaṁ vata passāmī”ti gandhodakena akkhīni dhovitvā tato nivatti. Tāya saddhiṁ nikkhantajano “are duṭṭha caṇḍāla ajja taṁ nissāya amhākaṁ amūlakaṁ surābhattaṁ naṭṭhan”ti kodhābhibhūto Mātaṅgapaṇḍitaṁ hatthehi ca pādehi ca pothetvā visaññiṁ katvā pakkāmi. So muhuttaṁ vītināmetvā paṭiladdhasañño cintesi “Diṭṭhamaṅgalikāya parijano maṁ niddosaṁ akāraṇena pothesi, Diṭṭhamaṅgalikaṁ labhitvāva uṭṭhahissāmi, no alabhitvā”ti adhiṭṭhāya gantvā tassā pitu nivesanadvāre nipajji. So “kena kāraṇena nipannosī”ti vutte “aññaṁ kāraṇaṁ natthi, Diṭṭhamaṅgalikāya me attho”ti āha. Eko divaso atīto, tathā dutiyo, tatiyo, catuttho, pañcamo, chaṭṭho ca. Bodhisattānaṁ adhiṭṭhānaṁ nāma samijjhati, tasmā sattame divase Diṭṭhamaṅgalikaṁ nīharitvā tassa adaṁsu.

Atha naṁ sā “uṭṭhehi sāmi, tumhākaṁ gehaṁ gacchāmā”ti āha. Bhadde tava parijanenamhi supothito dubbalo, maṁ ukkhipitvā piṭṭhiṁ āropetvā ādāya gacchāhīti. Sā tathā katvā nagaravāsīnaṁ passantānaññeva nagarā nikkhamitvā caṇḍālagāmakaṁ gatā. Atha naṁ mahāsatto jātisambhedavītikkamaṁ akatvāva katipāhaṁ gehe vasāpetvā cintesi “ahametaṁ lābhaggayasaggappattaṁ karonto pabbajitvāva kātuṁ sakkhissāmi, na itarathā”ti. Atha naṁ āmantetvā “bhadde mayi araññato kiñci anāharante amhākaṁ jīvikā nappavattati, yāva mamāgamanā mā ukkaṇṭhi, ahaṁ araññaṁ gamissāmī”ti vatvā gehavāsinopi “imaṁ mā pamajjitthā”ti ovaditvā araññaṁ gantvā samaṇapabbajjaṁ pabbajitvā appamatto sattame divase aṭṭha samāpattiyo ca pañca abhiññāyo ca uppādetvā “idāni

1. Ekamāsa-aḍḍhamāsavārena (Syā)

Diṭṭhamaṅgalikāya avassayo bhavituṁ sakkhissāmī”ti iddhiyā gantvā caṇḍālagāmadvāre otaritvā Diṭṭhamaṅgalikāya gehadvāraṁ agamāsi. Sā tassāgamanaṁ sutvā gehato nikkhamitvā “sāmi kasmā maṁ anāthaṁ katvā pabbajitosī”ti paridevi. Atha naṁ “bhadde mā cintayi, tava porāṇakayasato idāni mahantataraṁ yasaṁ karissāmi, apica kho pana ‘na mayhaṁ Mātaṅgapaṇḍito sāmiko, mahābrahmā me sāmiko’ti ettakaṁ parisamajjhe vattuṁ sakkhissasī’ti āha. Āma sāmi sakkhissāmīti. “Tena hi ‘idāni te sāmiko kuhi’nti puṭṭhā ‘brahmalokaṁ gato’ti vatvā ‘kadā āgamissatī’ti vutte ‘ito sattame divase puṇṇamāyaṁ candaṁ bhinditvā āgamissatī’ti vadeyyāsī”ti naṁ vatvā mahāsatto Himavantameva gato.

Diṭṭhamaṅgalikāpi Bārāṇasiyaṁ mahājanassa majjhe tesu tesu ṭhānesu tathā kathesi. Mahājano “aho[1] mahābrahmā samāno Diṭṭhamaṅgalikaṁ na gacchati[2], evametaṁ bhavissatī”ti saddahi. Bodhisattopi puṇṇamadivase candassa gaganamajjhe ṭhitakāle brahmattabhāvaṁ māpetvā sakalaṁ Kāsiraṭṭhaṁ dvādasayojanikaṁ Bārāṇasinagarañca ekobhāsaṁ katvā candamaṇḍalaṁ bhinditvā otaritvā Bārāṇasiyā uparūpari tikkhattuṁ paribbha mitvā mahājanena gandhamālādīhi pūjiyamāno caṇḍālagāmakābhimukho ahosi. Brahmabhattā sannipatitvā caṇḍālagāmakaṁ gantvā Diṭṭhamaṅgalikāya gehaṁ suddhavatthehi chādetvā bhūmiṁ catujjātiyagandhehi opuñchitvā[3] pupphāni vikiritvā dhūmaṁ datvā celavitānaṁ pasāretvā mahāsayanaṁ paññapetvā gandhatelehi dīpaṁ jāletvā dvāre rajatapaṭṭavaṇṇavālukaṁ okiritvā pupphāni vikiritvā dhaje bandhiṁsu. Evaṁ alaṅkate gehe mahāsatto otaritvā anto pavisitvā thokaṁ sayanapiṭṭhe nisīdi.

Tadā Diṭṭhamaṅgalikā utunī hoti. Athassā aṅguṭṭhakena nābhiṁ parāmasi, kucchiyaṁ gabbho patiṭṭhāsi. Atha naṁ mahāsatto āmantetvā “bhadde gabbho te patiṭṭhito, tvaṁ puttaṁ vijāyissasi, tvampi puttopi te lābhaggayasaggappattā bhavissatha, tava pādadhovana-udakaṁ sakalajambudīpe rājūnaṁ abhisekodakaṁ bhavissati, nahānodakaṁ pana te amatosadhaṁ bhavissati, ye taṁ sīse āsiñcissanti, te sabbarogehi muccissanti,

1. Amhākaṁ (Syā) 2. Kiṁ na gacchati (Syā) 3. Upalimpitvā (Syā)

kāḷakaṇṇiṁ parivajjessanti, tava pādapiṭṭhe sīsaṁ ṭhapetvā vandantā sahassaṁ dassanti, sotapathe ṭhatvā vandantā sataṁ dassanti, cakkhupathe ṭhatvā vandantā ekaṁ kahāpaṇaṁ datvā vandissanti, appamattā hohī"ti naṁ ovaditvā gehā nikkhamitvā mahājanassa passantasseva uppatitvā candamaṇḍalaṁ pāvisi. Brahmabhattā sannipatitvā ṭhitakāva rattiṁ vītināmetvā pātova Diṭṭhamaṅgalikaṁ suvaṇṇasivikaṁ āropetvā sīsena ukkhipitvā nagaraṁ pavisiṁsu. "Mahābrahmabhariyā"ti taṁ upasaṅkamitvā mahājano gandhamālādīhi pūjesi. Pādapiṭṭhe sīsaṁ ṭhapetvā vandituṁ labhantā sahassatthavikaṁ denti, sotapathe ṭhatvā vandituṁ labhantā sataṁ denti, cakkhupathe ṭhatvā vandituṁ labhantā ekaṁ kahāpaṇaṁ denti. Evaṁ dvādasayojanikaṁ Bārāṇasiṁ taṁ gahetvā vicarantā aṭṭhārasakoṭidhanaṁ labhiṁsu.

Atha naṁ nagaraṁ pariharitvā ānetvā nagaramajjhe mahāmaṇḍapaṁ kāretvā sāṇiṁ parikkhipitvā mahāsayanaṁ paññapetvā mahantena sirisobhaggena tattha vasāpesuṁ. Maṇḍapasantikeyeva sattadvārakoṭṭhaṁ sattabhūmikaṁ pāsādaṁ kātuṁ ārabhiṁsu, mahantaṁ navakammaṁ ahosi. Diṭṭhamaṅgalikā maṇḍapeyeva puttaṁ vijāyi. Athassa nāmaggahaṇadivase brāhmaṇā sannipatitvā maṇḍape jātattā "Maṇḍabyakumāro"ti nāmaṁ kariṁsu. Pāsādo pana dasahi māsehi niṭṭhito. Tato paṭṭhāya sā mahantena yasena tasmiṁ vasati, Maṇḍabyakumāropi mahantena parivārena vaḍḍhati. Tassa sattaṭṭhavassakāleyeva jambudīpatale uttamācariyā sannipatiṁsu. Te taṁ tayo vede uggaṇhāpesuṁ. So soḷasavassakālato paṭṭhāya brāhmaṇānaṁ bhattaṁ paṭṭhapesi, nibaddhaṁ soḷasa brāhmaṇasahassāni bhuñjanti. Catutthe dvārakoṭṭhake brāhmaṇānaṁ dānaṁ deti[1].

Athekasmiṁ mahāmahadivase[2] gehe bahuṁ pāyāsaṁ paṭiyādesuṁ. Soḷasa brāhmaṇasahassāni catutthe dvārakoṭṭhake nisīditvā suvaṇṇarasavaṇṇena[3] navasappinā pakkamadhukhaṇḍasakkharāhi ca abhisaṅkhataṁ pāyāsaṁ paribhuñjanti. Kumāropi sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito suvaṇṇapādukā āruyha hatthena kañcanadaṇḍaṁ gahetvā "idha sappiṁ detha, idha madhun"ti vicārento carati. Tasmiṁ khaṇe Mātaṅgapaṇḍito Himavante

1. Dīyati (Sī, Syā, I) 2. Mahāsamayadivase (Syā, Ka) 3. Suvaṇṇasarakena (Syā)

assamapade nisinno "kā nu kho Diṭṭhamaṅgalikāya puttassa pavattī"ti olokento tassa atitthe pakkhandabhāvaṁ disvā "ajjeva gantvā māṇavaṁ dametvā yattha dinnaṁ mahapphalaṁ hoti, tattha dānaṁ dāpetvā āgamissāmī"ti cintetvā ākāsena Anotattadahaṁ gantvā mukhadhovanādīni katvā manosilātale ṭhito rattadupaṭṭaṁ nivāsetvā kāyabandhanaṁ bandhitvā paṁsukūlasaṅghāṭiṁ pārupitvā mattikāpattaṁ ādāya ākāsenāgantvā catutthe dvārakoṭṭhake dānaggeyeva otaritvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Maṇḍabyo kumāro ito cito ca olokento taṁ disvā "evaṁ virūpo saṅkārayakkhasadiso ayaṁ pabbajito imaṁ ṭhānaṁ āgacchanto kuto nu kho āgacchatī"ti tena saddhiṁ sallapanto paṭhamaṁ gāthamāha—

1. "Kuto nu āgacchasi dummavāsī,
Otallako paṁsupisācakova.
Saṅkāracoḷaṁ paṭimuñca kaṇṭhe,
Ko re tuvaṁ hosi adakkhiṇeyyo"ti.

Tattha **dummavāsī**ti[1] anañjita-amaṇḍitaghaṭitasaṅghāṭikapilotikavasano. **Otallako**ti lāmako olambavilambanantakadharo vā[2]. **Paṁsupisācakovā**ti saṅkāraṭṭhāne pisācako viya. **Saṅkāracoḷan**ti saṅkāraṭṭhāne laddhapilotikaṁ. **Paṭimuñcā**ti paṭimuñcitvā. **Adakkhiṇeyyo**ti tvaṁ adakkhiṇeyyo imesaṁ paramadakkhiṇeyyānaṁ nisinnaṭṭhānaṁ eko hutvā kuto āgato.

Taṁ sutvā mahāsatto muducitteneva tena saddhiṁ sallapanto dutiyaṁ gāthamāha—

2. "Annaṁ tavedaṁ pakataṁ yasassi,
Taṁ khajjare bhuñjare piyyare ca.
Jānāsi maṁ tvaṁ paradattūpajīviṁ,
Uttiṭṭhapiṇḍaṁ labhataṁ sapāko"ti.

Tattha **pakatan**ti paṭiyattaṁ. **Yasassī**ti parivārasampanna. **Taṁ khajjare**ti taṁ khajjanti ca bhuñjanti ca pivanti ca, kiṁkārāṇā mayhaṁ kujjhasi. **Uttiṭṭhapiṇḍan**ti

1. Rummavāsīti (Sī, I) 2. OLambavilambanantakasuttakadharo (Syā)

upatiṭṭhitvā labhitabbapiṇḍaṁ, uṭṭhāya ṭhitehi vā dīyamānaṁ heṭṭhā ṭhatvā labhitabbapiṇḍaṁ. **Labhataṁ sapāko**ti sapāko caṇḍālopi labhatu. Jātisampannā hi yattha katthaci labhanti, sapākacaṇḍālassa pana ko deti, dullabhapiṇḍo ahaṁ, tasmā me jīvitapavattanatthaṁ bhojanaṁ dāpehi kumārāti.

Tato Maṇḍabyo gāthamāha—

3. "Annaṁ mamedaṁ pakataṁ brāhmaṇānaṁ,
Attatthāya saddahato mamedaṁ.
Apehi etto kimidhaṭṭhitosi,
Na mādisā tuyhaṁ dadanti jammā"ti.

Tattha **attatthāyā**ti attano vaḍḍhi-atthāya. **Apehi etto**ti imamhā ṭhānā apagaccha. **Na mādisā**ti mādisā jātisampannānaṁ udiccabrāhmaṇānaṁ dānaṁ denti, na tuyhaṁ caṇḍālassa, gaccha jammāti.

Tato mahāsatto gāthamāha—

4. "Thale ca ninne ca vapanti bījaṁ,
Anūpakhette phalamāsamānā.
Etāya saddhāya dadāhi dānaṁ,
Appeva ārādhaye dakkhiṇeyye"ti.

Tassattho—kumāra sassaphalaṁ āsīsamānā tīsupi khettesu bījaṁ vapanti. Tattha ativuṭṭhikāle thale sassaṁ sampajjati, ninne pūtikaṁ hoti, anūpakhette nadiñca, taḷākañca nissāya kataṁ oghena vuyhati. Mandavuṭṭhikāle thale khette[1] vipajjati, ninne thokaṁ sampajjati, anūpakhette sampajjateva. Samavuṭṭhikāle thale khette[1] thokaṁ sampajjati, itaresu sampajjateva. Tasmā yathā phalamāsīsamānā tīsupi khettesu vapanti, tathā tvampi etāya phalasaddhāya āgatāgatānaṁ sabbesaṁyeva dānaṁ dehi, appeva nāma evaṁ dadanto dakkhiṇeyye ārādheyyāsi labheyyāsīti.

---

1. Khettaṁ (Sī)

Tato Maṇḍabyo gāthamāha—

5. “Khettāni mayhaṁ viditāni loke,
Yesāhaṁ bījāni patiṭṭhapemi.
Ye brāhmaṇā jātimantūpapannā,
Tānīdha khettāni supesalānī”ti.

Tattha **yesāhan**ti yesu ahaṁ. **Jātimantūpapannā**ti jātiyā ca mantehi ca upapannā.

Tato mahāsatto dve gāthā abhāsi—

6. “Jātimado ca atimānitā ca,
Lobho ca doso ca mado ca moho.
Ete aguṇā yesu ca santi[1] sabbe,
Tānīdha khettāni apesalāni.

7. Jātimado ca atimānitā ca,
Lobho ca doso ca mado ca moho.
Ete aguṇā yesu na santi sabbe,
Tānīdha khettāni supesalānī”ti.

Tattha **jātimado**ti “ahamasmi jātisampanno”ti evaṁ uppannamāno[2]. **Atimānitā cā**ti “añño mayā saddhiṁ jāti-ādīhi sadiso natthī”ti atikkamma pavattamāno. Lobhādayo lubbhanadussanamajjanamuyhanamattāva. **Apesalānī**ti evarūpā puggalā āsīvisabharitā viya vammikā appiyasīlā honti, evarūpānaṁ dinnaṁ na mahapphalaṁ hoti, tasmā mā etesaṁ supesalakhettabhāvaṁ maññittha. Na hi jātimantā saggadāyakā. Ye pana jātimānādirahitā ariyā, tāni khettāni supesalāni, tesu dinnaṁ mahapphalaṁ, te saggadāyakā hontīti.

Iti so mahāsatte punappunaṁ kathente kujjhitvā “ayaṁ ativiya bahuṁ vippalapati, kuhiṁ gatā ime dovārikā, nayimaṁ caṇḍālaṁ nīharantī”ti gāthamāha—

1. Yesu vasanti (Sī, Syā, I) 2. Uppannamado (Syā, I)

8. "Kvettha gatā upajotiyo ca,
Upajjhāyo[1] atha vā gaṇḍakucchi[2].
Imassa daṇḍañca vadhañca datvā,
Gale gahetvā khalayātha jamman"ti.

Tattha **kvettha gatā**ti imesu tīsu dvāresu ṭhapitā upajotiyo ca upajjhāyo ca gaṇḍakucchi cāti tayo dovārikā kuhiṁ gatāti attho.

Tepi tassa vacanaṁ sutvā vegenāgantvā vanditvā "kiṁ karoma devā"ti āhaṁsu. Ayaṁ vo jammo caṇḍālo diṭṭhoti. Na passāma deva, kutoci āgatabhāvaṁ na jānāmāti. Ko cesa māyākāro vā vijjādharo vā bhavissati, idāni kiṁ tiṭṭhathāti. Kiṁ karoma devāti. Imassa mukhameva pothetvā bhindantā daṇḍaveḷupesikāhi piṭṭhicammaṁ uppāṭentā vadhañca datvā gale gahetvā etaṁ jammaṁ khalayātha, ito nīharathāti.

Mahāsatto tesu attano santikaṁ anāgatesveva uppatitvā ākāse ṭhito gāthamāha—

9. "Giriṁ nakhena khaṇasi, ayo dantehi khādasi.
Jātavedaṁ padahasi, yo isiṁ paribhāsasī"ti.

Tattha **jātavedaṁ padahasī**ti aggiṁ gilituṁ vāyamasi.

Imañca pana gāthaṁ vatvā mahāsatto passantasseva māṇavassa ca brāhmaṇānañca ākāse pakkhandi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā āha—

10. "Idaṁ vatvāna Mātaṅgo, isi saccaparakkamo.
Antalikkhasmiṁ pakkāmi, brāhmaṇānaṁ udikkhatan"ti.

Tattha **saccaparakkamo**ti sabhāvaparakkamo.

So pācīnadisābhimukho gantvā ekāya vīthiyā otaritvā "padavaḷañjaṁ paññāyatū"ti adhiṭṭhāya pācīnadvārasamīpe piṇḍāya caranto missakabhattaṁ saṁkaḍḍhitvā ekissaṁ sālāyaṁ nisīditvā missakabhattaṁ

1. Upavajjho (Syā)
2. Bhaṇḍakucchi (Sī, Syā, I)

paribhuñji. Nagaradevatā "ayaṁ amhākaṁ ayyaṁ viheṭhetvā kathetī"ti asahamānā āgamiṁsu. Athassa jeṭṭhakayakkho Maṇḍabyassa gīvaṁ gahetvā parivattesi, sesadevatā sesabrāhmaṇānaṁ gīvaṁ gaṇhitvā parivattesuṁ. Bodhisatte muducittatāya pana "tassa putto"ti naṁ na mārenti, kevalaṁ kilamentiyeva. Maṇḍabyassa sīsaṁ parivattitvā piṭṭhipassābhimukhaṁ jātaṁ, hatthapādā ujukā thaddhāva aṭṭhaṁsu, akkhīni kālakatasseva parivattiṁsu. So thaddhasarīrova nipajji, sesabrāhmaṇā mukhena kheḷaṁ vamantā aparāparaṁ parivattanti. Māṇavā "ayye puttassa te kiṁ jātan"ti Diṭṭhamaṅgalikāya ārocayiṁsu. Sā vegena gantvā puttaṁ disvā "kimetan"ti vatvā gāthamāha—

11. "Āvellitaṁ piṭṭhito uttamaṅgaṁ,
Bāhuṁ pasāreti akammaneyyaṁ.
Setāni akkhīni yathā matassa,
Ko me imaṁ puttamakāsi evan"ti.

Tattha **āvellitanti**[1] parivattitaṁ.

Athassā tasmiṁ ṭhāne ṭhitajano ārocetuṁ gāthamāha—

12. "Idhāgamā samaṇo dummavāsī,
Otallako paṁsupisācakova.
Saṅkāracoḷaṁ paṭimuñca kaṇṭhe,
So te imaṁ puttamakāsi evan"ti.

Sā taṁ sutvāva cintesi "aññassetaṁ balaṁ natthi, nissaṁsayaṁ Mātaṅgapaṇḍito bhavissati, sampannamettābhāvano kho pana dhīro na ettakaṁ janaṁ kilametvā gamissati, kataraṁ nu kho disaṁ gato bhavissatī"ti. Tato pucchantī gāthamāha—

13. "Katamaṁ disaṁ agamā bhūripañño,
Akkhātha me māṇavā etamatthaṁ.
Gantvāna taṁ paṭikaremu accayaṁ,
Appeva naṁ putta labhemu jīvitan"ti.

1. Āveṭhitanti (Sī, I)

Tattha **gantvānā**ti tassa santikaṁ gantvā. **Taṁ paṭikaremu accayan**ti taṁ accayaṁ paṭikarissāma desessāma, khamāpessāma nanti. **Putta labhemu jīvitan**ti appeva nāma puttassa jīvitaṁ labheyyāma.

Athassā tattha ṭhitā māṇavā kathentā gāthamāhaṁsu—

14. "Vehāyasaṁ agamā bhūripañño,
Pathaddhuno pannaraseva cando.
Api cāpi so purimadisaṁ agacchi,
Saccappaṭiñño isi sādhurūpo"ti.

Tattha **pathaddhuno**ti ākāsapathasaṅkhātassa addhuno majjhe ṭhito pannarase cando viya. **Api cāpi so**ti apica kho pana so puratthimaṁ disaṁ gato.

Sā tesaṁ vacanaṁ sutvā "mama sāmikaṁ upadhāressāmī"ti suvaṇṇakalasasuvaṇṇasarakāni gāhāpetvā dāsigaṇaparivutā tena padavaḷañjassa adhiṭṭhitaṭṭhānaṁ patvā tenānusārena gacchantī tasmiṁ pīṭhikāya nisīditvā bhuñjamāne tassa santikaṁ gantvā vanditvā aṭṭhāsi. So taṁ disvā thokaṁ odanaṁ patte ṭhapesi. Diṭṭhamaṅgalikā suvaṇṇakalasena tassa udakaṁ adāsi. So tattheva hatthaṁ dhovitvā mukhaṁ vikkhālesi. Atha naṁ sā "kena me puttassa so vippakāro kato"ti pucchantī gāthamāha—

15. "Āvellitaṁ piṭṭhito uttamaṅgaṁ,
Bāhuṁ pasāreti akammaneyyaṁ.
Setāni akkhīni yathā matassa,
Ko me imaṁ puttamakāsi evan"ti.

Tato parā tesaṁ vacanapaṭivacanagāthā honti—

16. "Yakkhā have santi mahānubhāvā,
Anvāgatā isayo sādhurūpā.
Te duṭṭhacittaṁ kupitaṁ viditvā,
Yakkhā hi te puttamakaṁsu evaṁ.

17. Yakkhā ca me puttamakaṁsu evaṁ,
Tvaññeva me mā kuddho brahmacāri.
Tumheva pāde saraṇaṁ gatāsmi,
Anvāgatā puttasokena bhikkhu.

18. Tadeva hi etarahi ca mayhaṁ,
Manopadoso na mamatthi koci.
Putto ca te vedamadena matto,
Atthaṁ na jānāti adhicca vede.

19. Addhā have bhikkhu muhuttakena,
Sammuyhateva purisassa saññā.
Ekāparādhaṁ khama bhūripañña,
Na paṇḍitā kodhabalā bhavantī"ti.

Tattha **yakkhā**ti nagarapariggāhakayakkhā. **Anvāgatā**ti anu āgatā, isayo[1] sādhurūpā guṇasampannāti evaṁ jānamānāti attho. **Te**ti te isīnaṁ guṇaṁ ñatvā tava puttaṁ duṭṭhacittaṁ kupitacittaṁ viditvā. **Tvaññeva me**ti sace yakkhā kupitā evamakaṁsu, karontu, devatā nāma pānīya-uḷuṅkamattena santappetuṁ sakkā, tasmāhaṁ tesaṁ na bhāyāmi, kevalaṁ tvaññeva me puttassa mā kujjhi. **Anvāgatā**ti āgatāsmi. **Bhikkhū**ti mahāsattaṁ ālapantī puttassa jīvitadānaṁ yācati. **Tadeva hī**ti Diṭṭhamaṅgalike tadā tava puttassa maṁ akkosanakāle ca mayhaṁ manopadoso natthi, etarahi ca tayi yācamānāyapi mama tasmiṁ manopadoso natthiyeva. **Vedamadenā**ti "tayo vedā me uggahitā"ti madena. **Adhiccā**ti vede uggahetvāpi atthānatthaṁ na jānāti. **Muhuttakenā**ti yaṁ kiñci uggahetvā muhuttakeneva.

Evaṁ tāya khamāpiyamāno mahāsatto "tena hi etesaṁ yakkhānaṁ palāyanatthāya amatosadhaṁ dassāmī"ti vatvā gāthamāha—

---

1. Anvāgatāti isayo (Sī), anvāgatāti āgantvā isayo (Syā)

20. “Idañca mayhaṁ uttiṭṭhapiṇḍaṁ,
Tava Maṇḍabyo bhuñjatu appapañño.
Yakkhā ca te naṁ na viheṭhayeyyuṁ,
Putto ca te hessati so arogo”ti.

Tattha **uttiṭṭhapiṇḍan**ti ucchiṭṭhakapiṇḍaṁ, “ucchiṭṭhapiṇḍan”tipi pāṭho.

Sā mahāsattassa vacanaṁ sutvā “detha sāmi amatosadhan”ti suvaṇṇasarakaṁ upanāmesi. Mahāsatto ucchiṭṭhakakañjikaṁ tattha āsiñcitvā “paṭhamaññeva ito upaḍḍhaṁ tava puttassa mukhe osiñcitvā[1] sesaṁ cāṭiyaṁ udakena missetvā sesabrāhmaṇānaṁ[2] mukhe osiñcehi[3], sabbepi nirogā bhavissantī”ti vatvā uppatitvā Himavantameva gato. Sāpi taṁ sarakaṁ sīsenādāya “amatosadhaṁ me laddhan”ti vadantī nivesanaṁ gantvā paṭhamaṁ puttassa mukhe kañjikaṁ osiñci, yakkho palāyi. Itaro paṁsuṁ puñchanto uṭṭhāya “ammakimetan”ti āha. Tayā kataṁ tvameva jānissasi, ehi tāta tava dakkhiṇeyyānaṁ tesaṁ vippakāraṁ passāti. So te disvā vippaṭisārī ahosi. Atha naṁ mātā “tāta Maṇḍabya tvaṁ bālo dānassa mahapphalaṭṭhānaṁ na jānāsi, dakkhiṇeyyā nāma evarūpā na honti, Mātaṅgapaṇḍitasadisāva honti, ito paṭṭhāya mā etesaṁ dussīlānaṁ dānamadāsi, sīlavantānaṁ dehī”ti vatvā āha—

21. “Maṇḍabya bālosi parittapañño,
Yo puññakkhettānamakovidosi.
Mahakkasāvesu dadāsi dānaṁ,
Kiliṭṭhakammesu asaññatesu.

22. Jaṭā ca kesā ajinā nivatthā,
Jarūdapānaṁva mukhaṁ parūḷhaṁ.
Pajaṁ imaṁ passatha dummarūpaṁ,
Na jaṭājinaṁ tāyati appapaññaṁ.

---

1. Opitvā (Sī, I), osiñcāpetvā (Syā)
2. Tesaṁ brāhmaṇānaṁ (Sī, I)
3. Opehi (Sī, I), osiñcāpesi (Syā)

23. Yesaṁ rāgo ca doso ca, avijjā ca virājitā.
Khīṇāsavā arahanto, tesu dinnaṁ mahapphalan"ti.

Tattha **mahakkasāvesū**ti mahākasāvesu mahantehi rāgakasāvādīhi samannāgatesu. **Jaṭā ca kesā**ti tāta Maṇḍabya tava dakkhiṇeyyesu ekaccānaṁ kesā jaṭā katvā baddhā. **Ajinā nivatthā**ti sakhurāni ajinacammāni nivatthā. **Jarūdapānaṁvā**ti tiṇagahanena[1] jiṇṇakūpo viya mukhaṁ dīghamassutāya parūḷhaṁ. **Pajaṁ iman**ti imaṁ evarūpaṁ anañjitāmaṇḍitalūkhavesaṁ pajaṁ passatha. **Na jaṭājinan**ti etaṁ jaṭājinaṁ imaṁ appapaññaṁ pajaṁ tāyituṁ na sakkoti, sīlapaññāṇatapokammāneva imesaṁ sattānaṁ patiṭṭhā honti. **Yesan**ti yasmā[2] yesaṁ ete rajjanadussanamuyhanasabhāvā rāgādayo aṭṭhavatthukā ca avijjā virājitā vigatā, vigatattāyeva ca etesaṁ kilesānaṁ ye khīṇāsavā arahanto, tesu dinnaṁ mahapphalaṁ, tasmā tvaṁ tāta ito paṭṭhāya evarūpānaṁ dussīlānaṁ adatvā ye loke aṭṭhasamāpattilābhino pañcābhiññā dhammikasamaṇabrāhmaṇā ca Paccekabuddhā ca santi, tesaṁ dānaṁ dehi, ehi tāta tava kulūpake amatosadhaṁ pāyetvā aroge karissāmāti vatvā ucchiṭṭhakañjikaṁ gāhāpetvā udakacāṭiyaṁ pakkhipitvā soḷasannaṁ brāhmaṇasahassānaṁ mukhesu āsiñcāpesi.

Ekeko paṁsuṁ puñchantova uṭṭhahi. Atha ne brāhmaṇā "imehi caṇḍālucchiṭṭhakaṁ pītan"ti abrāhmaṇe kariṁsu. Te lajjitā Bārāṇasito nikkhamitvā Majjharaṭṭhaṁ[3] gantvā Majjharañño santike vasiṁsu, Maṇḍabyo pana tattheva vasi. Tadā Vettavatīnagaraṁ upanissāya Vettavatīnadītīre Jātimanto nāmeko brāhmaṇo pabbajito jātiṁ nissāya mahantaṁ mānamakāsi. Mahāsatto "etassa mānaṁ bhindissāmī"ti taṁ ṭhānaṁ gantvā tassa santike uparisote vāsaṁ kappesi. So ekadivasaṁ dantakaṭṭhaṁ khāditvā "imaṁ dantakaṭṭhaṁ Jātimantassa jaṭāsu laggatū"ti adhiṭṭhāya nadiyaṁ pātesi. Taṁ tassa udakaṁ ācamantassa jaṭāsu laggi. So taṁ disvāva "nassa vasalā"ti vatvā "kuto ayaṁ kāḷakaṇṇī āgato, upadhāressāmi nan"ti uddhaṁsotaṁ gacchanto mahāsattaṁ disvā "kiṁ jātikosī"ti pucchi. Caṇḍālosmīti. Tayā nadiyā dantakaṭṭhaṁ

---

1. Tiṇaggahaṇena (Sī, I, Ka) 2. Tasmā (Sī, I) 3. Mejjharaṭṭhaṁ (Sī, Syā, I)

pātitanti. Āma mayāti. “Nassa vasala caṇḍāla kāḷakaṇṇi mā idha vasi, heṭṭhāsote vasāhī”ti vatvā heṭṭhāsote vasantenapi tena pātite dantakaṭṭhe paṭisotaṁ āgantvā jaṭāsu laggante so “nassa vasala, sace idha vasissasi, sattame divase sattadhā muddhā phalissatī”ti āha.

Mahāsatto “sacāhaṁ etassa kujjhissāmi, sīlaṁ me arakkhitaṁ bhavissati, upāyenevassa mānaṁ bhindissāmī”ti sattame divase sūriyuggamanaṁ nivāresi. Manussā ubbāḷhā Jātimantaṁ tāpasaṁ upasaṅkamitvā “bhante tumhe sūriyuggamanaṁ na dethā”ti pucchiṁsu. So āha “na me taṁ kammaṁ, nadītīre paneko caṇḍālo vasati, tassetaṁ kammaṁ bhavissatī”ti. Manussā mahāsattaṁ upasaṅkamitvā “tumhe bhante sūriyuggamanaṁ na dethā”ti pucchiṁsu. Āmāvusoti. Kiṁkāraṇāti. Tumhākaṁ kulūpako tāpaso maṁ niraparādhaṁ abhisapi, tasmiṁ āgantvā khamāpanatthāya mama pādesu patite sūriyaṁ vissajjessāmīti. Te gantvā taṁ kaḍḍhantā ānetvā mahāsattassa pādamūle nipajjāpetvā khamāpetvā āhaṁsu “sūriyaṁ vissajjetha bhante”ti. Na sakkā vissajjetuṁ, sacāhaṁ vissajjessāmi, imassa sattadhā muddhā phalissatīti. Atha bhante kiṁ karomāti. So “mattikāpiṇḍaṁ āharathā”ti āharāpetvā “imaṁ tāpasassa sīse ṭhapetvā tāpasaṁ otāretvā udake ṭhapethā”ti ṭhapāpetvā sūriyaṁ vissajjesi. Sūriyarasmīhi pahaṭamatte mattikāpiṇḍo sattadhā bhijji, tāpaso udake nimujji.

Mahāsatto taṁ dametvā “kahaṁ nu kho dāni soḷasa brāhmaṇasahassāni vasantī”ti upadhārento “Majjharañño santike”ti ñatvā “te damessāmī”ti iddhiyā gantvā nagarasāmante otaritvā pattaṁ ādāya nagare piṇḍāya cari. Brāhmaṇā taṁ disvā “ayaṁ idha ekaṁ dve divase vasantopi amhe appatiṭṭhe karissatī”ti vegena gantvā “mahārāja māyākāro eko vijjādharo coro āgato, gaṇhāpetha nan”ti rañño ārocesuṁ. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi. Mahāsattopi missakabhattaṁ ādāya aññataraṁ kuṭṭaṁ nissāya pīṭhikāya nisinno bhuñjati. Atha naṁ aññavihitakaṁ āhāraṁ paribhuñjamānameva raññā pahitapurisā

asinā gīvaṁ paharitvā jīvitakkhayaṁ pāpesuṁ. So kālaṁ katvā brahmaloke nibbatti. Imasmiṁ kira jātake bodhisatto koṇḍadamako ahosi. So teneva paratantiyuttabhāvena[1] jīvitakkhayaṁ pāpuṇi. Devatā kujjhitvā sakalameva Majjharaṭṭhaṁ uṇhaṁ kukkuḷavassaṁ[2] vassāpetvā raṭṭhaṁ araṭṭhamakaṁsu. Tena vuttaṁ—

"Upahacca manaṁ majjho, Mātaṅgasmiṁ yasassine.
Sapārisajjo ucchinno, Majjhāraññaṁ tadā ahū"ti[3].

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "na idāneva, pubbepi Udeno pabbajite viheṭhesiyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Maṇḍabyo Udeno ahosi, Mātaṅgapaṇḍito pana ahameva ahosin"ti.

Mātaṅgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Cittasambhūtajātakavaṇṇanā (498)

Sabbaṁ narānaṁ saphalaṁ suciṇṇanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto āyasmato Mahākassapassa piyasaṁvāse dve saddhivihārike bhikkhū ārabbha kathesi. Te kira aññamaññaṁ appaṭivibhattabhogā paramavissāsikā ahesuṁ, piṇḍāya carantāpi ekatova gacchanti, ekatova āgacchanti, vinā bhavituṁ na sakkonti. Dhammasabhāyaṁ bhikkhū tesaṁyeva vissāsaṁ vaṇṇayamānā nisīdiṁsu. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"tim vutte "anacchariyaṁ bhikkhave imesaṁ ekasmiṁ attabhāve vissāsikattaṁ, porāṇakapaṇḍitā tīṇi cattāri bhavantarāni gacchantāpi mittabhāvaṁ na vijahiṁsuyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Avantiraṭṭhe Ujjeniyaṁ Avantimahārājā nāma rajjaṁ kāresi. Tadā Ujjeniyā bahi caṇḍālagāmako ahosi. Mahāsatto tattha nibbatti, aparopi satto tasseva mātucchāputto hutvā nibbatti. Tesu eko Citto nāma ahosi, eko Sambhūto nāma. Te

---

1. Paraniyuttabhāveneva (Syā)
2. Uṇhakalalavassaṁ (I)
3. Khu 6. 61 piṭṭhe Saṁkiccajātake.

ubhopi vayappattā caṇḍālavaṁsadhovanaṁ nāma sippaṁ uggaṇhitvā ekadivasaṁ "Ujjenīnagaradvāre sippaṁ dassessāmā"ti eko uttaradvāre sippaṁ dassesi, eko pācīnadvāre. Tasmiñca nagare dve diṭṭhamaṅgalikāyo ahesuṁ, ekā seṭṭhidhītā, ekā puro hitadhītā. Tā bahukhādanīyabhojanīyamālāgandhādīni gāhāpetvā "uyyānakīḷaṁ kīḷissāmā"ti ekā uttaradvārena nikkhami, ekā pācīnadvārena. Tā te caṇḍālaputte sippaṁ dassente disvā "ke ete"ti pucchitvā "caṇḍālaputtā"ti sutvā "apassitabbayuttakaṁ vata passimhā"ti gandhodakena akkhīni dhovitvā nivattiṁsu. Mahājano "are duṭṭhacaṇḍāla tumhe nissāya mayaṁ amūlakāni surābhattādīni na labhimhā"ti te ubhopi bhātike pothetvā anayabyasanaṁ pāpesi.

Te paṭiladdhasaññā uṭṭhāya aññamaññassa santikaṁ gacchantā ekasmiṁ ṭhāne samāgantvā aññamaññassa taṁ dukkhuppattiṁ ārocetvā roditvā paridevitvā "kinti karissāmā"ti mantetvā "imaṁ amhākaṁ jātiṁ nissāya dukkhaṁ uppannaṁ, caṇḍālakammaṁ kātuṁ na sakkhissāma, jātiṁ paṭicchādetvā brāhmaṇamāṇavavaṇṇena Takkasilaṁ gantvā sippaṁ uggaṇhissā mā"ti sanniṭṭhānaṁ katvā tattha gantvā dhammantevāsikā hutvā disāpāmokkhācariyassa santike sippaṁ paṭṭhapesuṁ. Jambudīpatale "dve kira caṇḍālā jātiṁ paṭicchādetvā sippaṁ uggaṇhantī"ti sūyittha. Tesu Cittapaṇḍitassa sippaṁ niṭṭhitaṁ, Sambhūtassa na tāva niṭṭhāti.

Athekadivasaṁ eko gāmavāsī "brāhmaṇavācanakaṁ karissāmī"ti ācariyaṁ nimantesi. Tameva rattiṁ devovassitvā magge kandarādīni pūresi. Ācariyo pātova Cittapaṇḍitaṁ pakkosāpetvā "tāta ahaṁ gantuṁ na sakkhissāmi, tvaṁ māṇavehi saddhiṁ gantvā maṅgalaṁ vatvā tumhehi laddhaṁ bhuñjitvā amhehi laddhaṁ āharā"ti pesesi. So "sādhū"ti māṇavake gahetvā gato. Yāva māṇavā nhāyanti ceva mukhāni ca dhovanti, tāva manussā pāyāsaṁ vaḍḍhetvā nibbātūti ṭhapesuṁ. Māṇavā tasmiṁ anibbuteyeva āgantvā nisīdiṁsu. Manussā dakkhiṇodakaṁ datvā tesaṁ purato pātiyo ṭhapesuṁ. Sambhūto luddhadhātuko[1] viya hutvā "sītalo"ti saññāya pāyāsapiṇḍaṁ ukkhipitvā mukhe ṭhapesi, so

---

1. Muddhadhātuko (Sī, Syā)

tassa āditta-ayoguḷo viya mukhaṁ dahi. So kampamāno satiṁ anupaṭṭhāpetvā Cittapaṇḍitaṁ oloketvā caṇḍālabhāsāya eva[1] "khaḷu khaḷū"ti āha. Sopi tatheva satiṁ anupaṭṭhāpetvā caṇḍālabhāsāya eva "niggala niggalā"ti āha. Māṇavā aññamaññaṁ oloketvā "kiṁ bhāsā nāmesā"ti vadiṁsu. Cittapaṇḍito maṅgalaṁ abhāsi. Māṇavā bahi nikkhamitvā vaggavaggā hutvā tattha tattha nisīditvā bhāsaṁ sodhentā "caṇḍālabhāsā"ti ñatvā "are duṭṭhacaṇḍālā ettakaṁ kālaṁ 'brāhmaṇāmhā'ti vatvā vañcayitthā"ti ubhopi te pothayiṁsu. Atheko sappuriso "apethā"ti vāretvā "ayaṁ tumhākaṁ jātiyā doso, gacchatha katthaci deseva pabbajitvā jīvathā"ti te ubho uyyojesi. Māṇavā tesaṁ caṇḍālabhāvaṁ ācariyassa ārocesuṁ.

Tepi araññaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā na cirasseva tato cavitvā Nerañjarāya tīre migiyā kucchismiṁ nibbattiṁsu. Te mātukucchito nikkhantakālato paṭṭhāya ekatova vicaranti, vinā bhavituṁ na sakkonti. Te ekadivasaṁ gocaraṁ gahetvā ekasmiṁ rukkhamūle sīsena sīsaṁ, siṅgena siṅgaṁ, tuṇḍena tuṇḍaṁ allīyāpetvā romanthayamāne ṭhite disvā ekoluddakosattiṁ khipitvā ekappahāreneva jīvitā voropesi. Tato cavitvā Nammadānadītīre ukkusayoniyaṁ nibbattiṁsu. Tatrāpi vuddhippatte gocaraṁ gahetvā sīsena sīsaṁ, tuṇḍena tuṇḍaṁ, allīyāpetvā ṭhite disvā eko yaṭṭhiluddako ekappahāreneva bandhitvā vadhi. Tato pana cavitvā Cittapaṇḍito Kosambiyaṁ purohitassa putto hutvā nibbatti. Sambhūtapaṇḍito Uttarapañcālarañño putto hutvā nibbatti. Te nāmaggahaṇadivasato paṭṭhāya attano jātiṁ anussariṁsu. Tesu Sambhūtapaṇḍito nirantaraṁ sarituṁ asakkonto catutthaṁ caṇḍālajātimeva anussarati, Cittapaṇḍito paṭipāṭiyā catassopi jātiyo. So soḷasavassakāle nikkhamitvā Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā jhānābhiññaṁ nibbattetvā jhānasukhena vītināmento vasi. Sambhūtapaṇḍitopi pitu accayena chattaṁ ussāpetvā chattamaṅgaladivaseyeva mahājanamajjhe maṅgalagītaṁ katvā udānavasena dve

---

1. Evaṁ (Sī, Syā, I)

gāthā abhāsi. Taṁ sutvā "amhākaṁ rañño maṅgalagītan"ti orodhāpi gandhabbāpi tameva gītaṁ gāyanti. Anukkameneva "raññopiyagītan"ti sabbepi nagaravāsino manussā tameva gāyanti.

Cittapaṇḍitopi Himavantapadese vasantoyeva "kiṁ nu kho mama bhātikena Sambhūtena chattaṁ laddhaṁ, udāhu na vā"ti[1] upadhārento laddhabhāvaṁ ñatvā "navarajjaṁ tāva idāni gantvāpi bodhetuṁ na sakkhissāmi, mahallakakāle naṁ upasaṅkamitvā dhammaṁ kathetvā pabbājessāmī"ti cintetvā paṇṇāsa vassāni agantvā rañño puttadhītāhi vaḍḍhitakāle iddhiyā gantvā uyyāne otaritvā maṅgalasilāpaṭṭe suvaṇṇapaṭimā viya nisīdi. Tasmiṁ khaṇe eko dārako taṁ gītaṁ gāyanto dārūni uddharati, Cittapaṇḍito taṁ pakkosi. So āgantvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṁ āha "tvaṁ pātova paṭṭhāya imameva gītaṁ gāyasi, kiṁ aññaṁ na jānāsī"ti. Bhante aññānipi bahūni jānāmi, imāni pana dve rañño viyagītāni, tasmā imāneva gāyāmīti. Atthi pana rañño gītassa paṭigītaṁ gāyantoti. Natthi bhanteti. Sakkhissasi pana tvaṁ paṭigītaṁ gāyituntі. Jānanto sakkhissāmīti. "Tena hi tvaṁ raññā dvīsu gītesu gāyitesu idaṁ tatiyaṁ katvā gāyassū"ti gītaṁ datvā "gantvā rañño santike gāyissasi, rājā te pasīditvā mahantaṁ issariyaṁ dassatī"ti uyyojesi.

So sīghaṁ mātu santikaṁ gantvā attānaṁ alaṅkārāpetvā rājadvāraṁ gantvā "eko kira dārako tumhehi saddhiṁ paṭigītaṁ gāyissatī"ti rañño ārocāpetvā "āgacchatū"ti vutte gantvā vanditvā "tvaṁ kira tāta paṭigītaṁ gāyissasī"ti puṭṭho "āma deva, sabbaṁ rājaparisaṁ sannipātethā"ti sannipatitāya parisāya rājānaṁ āha "tumhe tāva deva tumhākaṁ gītaṁ gāyatha, athāhaṁ paṭigītaṁ gāyissāmī"ti. Rājā gāthādvayamāha—

24. "Sabbaṁ narānaṁ saphalaṁ suciṇṇaṁ,
Na kammunā kiñcana moghamatthi.
Passāmi Sambhūtaṁ mahānubhāvaṁ,
Sakammunā puññaphalūpapannaṁ.

---

1. Na tāvāti (Syā, I)

25. “Sabbaṁ narānaṁ saphalaṁ suciṇṇaṁ,
Na kammunā kiñcana moghamatthi.
Kaccinnu cittassapi evamevaṁ,
Iddho mano tassa yathāpi mayhan”ti.

Tattha **na kammunā kiñcana**[1] **moghamatthī**ti sukatadukkaṭesu kammesu kiñcana[2] ekakammampi moghaṁ nāma natthi, nipphalaṁ na hoti, vipākaṁ datvāva nassatīti aparāpariyavedanīyakammaṁ sandhāyāha. **Sambhūtan**ti attānaṁ vadati, passāmahaṁ āyasmantaṁ Sambhūtaṁ sakena kammena puññaphalūpapannaṁ, sakammaṁ nissāya puññaphalena upapannaṁ taṁ passāmīti attho. **Kaccinnu cittassapī**ti mayañhi dvepi janā ekato hutvā na ciraṁ sīlaṁ rakkhimha, ahaṁ tāva tassa phalena mahantaṁ yasaṁ patto, kacci nu kho me bhātikassa cittassapi evameva mano iddho samiddhoti.

Tassa gītāvasāne dārako gāyanto tatiyaṁ gāthamāha—

26. “Sabbaṁ narānaṁ saphalaṁ suciṇṇaṁ,
Na kammunā kiñcana moghamatthi.
Cittampi jānāhi tatheva deva,
Iddho mano tassa yathāpi tuyhan”ti.

Taṁ sutvā rājā catutthaṁ gāthamāha—

27. “Bhavaṁ nu citto suta’maññato te,
Udāhu te koci naṁ etadakkhā.
Gāthā sugītā na mamatthi kaṅkhā,
Dadāmi te gāmavaraṁ satañcā”ti.

Tattha **suta’maññato te**ti ahaṁ Sambhūtassa bhātā Citto nāmāti vadantassa cittasseva nu te santikā sutanti attho. **Koci nan**ti udāhu mayā Sambhūtassa rañño bhātā citto diṭṭhoti koci te etamatthaṁ ācikkhi. **Sugītā**ti sabbathāpi ayaṁ gāthā sugītā, natthettha mama kaṅkhā. **Gāmavaraṁ satañcā**ti gāmavarānaṁ te sataṁ dadāmīti vadati.

---

1. Kiñci nu (Ka)
2. Kiñcanaṁ (Syā), Kiñci nu (Ka)

Tato dārako pañcamaṁ gāthamāha—

28. "Na cāhaṁ Citto suta'maññato me,
Isī ca me etamatthaṁ asaṁsi.
Gantvāna rañño paṭigāhi gāthaṁ,
Api te varaṁ attamano dadeyyā"ti.

Tattha **etamatthan**ti tumhākaṁ uyyāne nisinno eko isi mayhaṁ etamatthaṁ ācikkhi.

Taṁ sutvā rājā "so mama bhātā citto bhavissati, idāneva naṁ gantvā passissāmī"ti purise āṇāpento gāthādvayamāha—

29. "Yojentu ve rājarathe, sukate cittasibbane.
Kacchaṁ nāgānaṁ bandhatha, gīveyyaṁ paṭimuñcatha.

30. Āhaññantu bherimudiṅgasaṅkhe,
Sīghāni yānāni ca yojayantu.
Ajjevahaṁ assamaṁ taṁ gamissaṁ,
Yattheva dakkhissa'misiṁ nisinnan"ti.

Tattha **āhaññantū**ti āhanantu[1]. **Assamaṁ tan**ti taṁ assamaṁ.

So evaṁ vatvā rathaṁ abhiruyha sīghaṁ gantvā uyyānadvāre rathaṁ ṭhapetvā Cittapaṇḍitaṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisinno tuṭṭhamānaso aṭṭhamaṁ gāthamāha—

31. "Suladdhalābho[2] vata me ahosi,
Gāthā sugītā parisāya majjhe.
Svāhaṁ isiṁ sīlavatūpapannaṁ,
Disvā patīto sumano'ha'masmī"ti.

Tassattho—suladdhalābho vata mayhaṁ chattamaṅgaladivase parisāya majjhe gītagāthā sugītāva ahosi, svāhaṁ ajja sīlavatasampannaṁ isiṁ disvā pītisomanassappatto jātoti.

---

1. Haññantūti āhaññantu (Syā), āhaññarunti āhaññantu (I) 2. Suladdhalābhā (Sī, I)

So Cittapaṇḍitassa diṭṭhakālato paṭṭhāya somanassappatto “bhātikassa me pallaṅkaṁ attharathā”ti-ādīni āṇāpento navamaṁ gāthamāha—

32. “Āsanaṁ udakaṁ pajjaṁ, paṭiggaṇhātu no bhavaṁ.
Agghe bhavantaṁ pucchāma, agghaṁ kurutu no bhavan”ti.

Tattha **agghe**ti atithino dātabbayuttakasmiṁ agghe bhavantaṁ āpucchāma. **Kurutu no**ti imaṁ no agghaṁ bhavaṁ paṭiggaṇhātu.

Evaṁ madhurapaṭisanthāraṁ katvā rajjaṁ majjhe bhinditvā dento itaraṁ gāthamāha—

33. “Rammañca te āvasathaṁ karontu,
Nārīgaṇehi paricārayassu.
Karohi okāsamanuggahāya,
Ubhopimaṁ issariyaṁ karomā”ti.

Tattha **imaṁ issariyan**ti Kapilaraṭṭhe Uttarapañcālanagare rajjaṁ majjhe bhinditvā dvepi janā karoma anubhavāma.

Tassa taṁ vacanaṁ sutvā Cittapaṇḍito dhammaṁ desento cha gāthā abhāsi—

34. “Disvā phalaṁ duccaritassa rāja,
Atho suciṇṇassa mahāvipākaṁ.
Attānameva paṭisaṁyamissaṁ,
Na patthaye putta pasuṁ dhanaṁ vā.

35. Dasevi’mā vassadasā, maccanaṁ idha jīvitaṁ.
Apattaññeva taṁ odhiṁ, naḷo chinnova sussati.

36. Tattha kā nandi kā khiḍḍā, kā ratī kā dhanesanā.
Kiṁ me puttehi dārehi, rāja muttosmi bandhanā.

37. Sohaṁ evaṁ pajānāmi, maccu me nappamajjati.
Antakenādhipannassa, kā ratī kā dhanesanā.

38. Jāti narānaṁ adhamā janinda,
Caṇḍālayoni dvipadākaniṭṭhā.
Sakehi kammehi supāpakehi,
Caṇḍālagabbhe avasimha pubbe.

39. Caṇḍālāhumha avantīsu, migā Nerañjaraṁ pati.
Ukkusā Nammadātīre, tya'jja brāhmaṇakhattiyā"ti.

Tattha **duccaritassā**ti mahārāja tvaṁ sucaritasseva phalaṁ jānāsi, ahaṁ pana duccaritassapi phalaṁ passāmiyeva. Mayaṁ hi ubho duccaritassa phalena ito catutthe attabhāve caṇḍālayoniyaṁ nibbattā. Tattha na ciraṁ sīlaṁ rakkhitvā tassa phalena tvaṁ khattiyakule nibbatto, ahaṁ brāhmaṇakule, evāhaṁ[1] duccaritassa ca phalaṁ suciṇṇassa ca mahāvipākaṁ disvā attānameva sīlasaṁyamena paṭisaṁyamissaṁ, puttaṁ vā pasuṁ vā dhanaṁ vā na patthemi.

Dasevi'mā vassadasāti mahārāja mandadasakaṁ khiḍḍādasakaṁ vaṇṇadasakaṁ baladasakaṁ paññādasakaṁ hānidasakaṁ pabbhāradasakaṁ vaṅkadasakaṁ momūhadasakaṁ sayanadasakanti imesañhi dasannaṁ dasakānaṁ vasena daseva vassadasā imesaṁ[2] maccānaṁ idha manussaloke jīvitaṁ, tayidaṁ na niyamena sabbā eva etā dasā pāpuṇāti, atha kho appattaññeva taṁ odhiṁ naḷo chinnova sussati. Yepi sakalaṁ vassasataṁ jīvanti, tesampi mandadasake pavattā rūpārūpadhammā vicchinditvā ātape khittanaḷo viya tattheva sussanti antaradhāyanti, taṁ odhiṁ atikkamitvā khiḍḍādasakaṁ na pāpuṇanti, tathā khiḍḍādasakādīsu pavattā vaṇṇadasakādīni.

Tatthāti tasmiṁ evaṁ sussamāne jīvite kā pañca kāmaguṇe nissāya abhinandī, kā kāyakīḷādivasena khiḍḍā, kā somanassavasena rati, kā dhanesanā, kiṁ me puttehi, kiṁ dārehi, muttosmi tamhā puttadārabandhanāti attho. **Antakenādhipannassā**ti jīvitantakarena maccunā abhibhūtassa. **Dvipadākaniṭṭhā**ti dvipadānaṁ antare lāmakā. **Avasimhā**ti dvepi mayaṁ vasimha.

1. Etañcāhaṁ (Ka) 2. Imaṁ (Sī, Syā)

Caṇḍālāhumhāti mahārāja ito pubbe catutthaṁ jātiṁ Avantiraṭṭhe Ujjeninagare caṇḍālā ahumha, tato cavitvā Nerañjarāya nadiyā tīre ubhopi migā ahumha. Tattha dvepi amhe ekasmiṁ rukkhamūle aññamaññaṁ nissāya ṭhite eko luddako ekeneva sattipahārena jīvitā voropesi, tato cavitvā Nammadānadītīre kurarā ahumha. Tatrāpi no nissāya ṭhite eko nesādo ekappahāreneva bandhitvā jīvitakkhayaṁ pāpesi, tato cavitvā te mayaṁ ajja brāhmaṇakhattiyā jātā. Ahaṁ Kosambiyaṁ brāhmaṇakule nibbatto, tvaṁ idha rājā jātoti.

Evamassa atīte[1] lāmakajātiyo pakāsetvā idāni imissāpi jātiyā āyusaṅkhāraparittataṁ dassetvā puññesu ussāhaṁ janento catasso gāthā abhāsi—

40. "Upanīyati jīvitamappamāyu,
Jarūpanītassa na santi tāṇā.
Karohi pañcāla mameta vākyaṁ,
Mā'kāsi kammāni dukkhudrayāni.

41. Upanīyati jīvitamappamāyu,
Jarūpanītassa na santi tāṇā.
Karohi pañcāla mameta vākyaṁ,
Mā'kāsi kammāni dukkhapphalāni.

42. Upanīyati jīvitamappamāyu,
Jarūpanītassa na santi tāṇā.
Karohi pañcāla mameta vākyaṁ,
Mā'kāsi kammāni rajassirāni.

43. Upanīyati jīvitamappamāyu,
Vaṇṇaṁ jarā hanti narassa jiyyato.
Karohi pañcāla mameta vākyaṁ,
Mā'kāsi kammaṁ nirayūpapattiyā"ti.

---

1. Atītā (Syā)

Tattha **upanīyatī**ti mahārāja idaṁ jīvitaṁ maraṇaṁ upagacchati. Idañhi imesaṁ sattānaṁ appamāyu sarasaparittatāyapi ṭhitiparittatāyapi parittakaṁ, sūriyuggamane tiṇagge ussāvabindusadisaṁ. **Na santi tāṇā**ti na hi jarāya maraṇaṁ[1] upanītassa puttādayo tāṇā nāma honti. **Mameta vākyan**ti mama etaṁ vacanaṁ. **Mā'kāsī**ti mā rūpādikāmaguṇahetu pamādaṁ āpajjitvā nirayādīsu dukkhavaḍḍhanāni kammāni kari. **Dukkhapphalānī**ti dukkhavipākāni. **Rajassirānī**ti kilesarajena okiṇṇasīsāni. **Vaṇṇan**ti jīramānassa narassa sarīravaṇṇaṁ jarā hanti. **Nirayūpapattiyā**ti nirassāde niraye uppajjanatthāya.

Evaṁ mahāsatte kathente rājā tussitvā[2] tisso gāthā abhāsi—

44. "Addhā hi saccaṁ vacanaṁ tavetaṁ,
Yathā isī bhāsasi evametaṁ.
Kāmā ca me santi anapparūpā,
Te duccajā mādisakena bhikkhu.

45. Nāgo yathā paṅkamajjhe byasanno,
Passaṁ thalaṁ nābhisambhoti gantuṁ.
Evampahaṁ kāmapaṅke byasanno,
Na bhikkhuno maggamanubbajāmi.

46. Yathāpi mātā ca pitā ca puttaṁ,
Anusāsare kinti sukhī bhaveyya.
Evampi maṁ tvaṁ anusāsa bhante,
Yathā ciraṁ[3] pecca sukhī bhaveyyan"ti.

Tattha **anapparūpā**ti aparittajātikā bahū aparimitā. **Te duccajā mādisakenā**ti bhātika tvaṁ kilese pahāya ṭhito, ahaṁ pana kāmapaṅke nimuggo, tasmā mādisakena te kāmā duccajā. **"Nāgoyathā"ti** iminā attano kāmapaṅke nimuggabhāvassa upamaṁ dasseti. Tattha **byasanno**ti visanno[4] anupaviṭṭho ayameva vā pāṭho. **Maggan**ti

---

1. Jarāmaraṇaṁ (Sī, I)
2. Pabujjhitvā (Sī, Syā)
3. Yamācaraṁ (Sī, I)
4. Visatto (Sī)

tumhākaṁ ovādānusāsanīmaggaṁ **nānubbajāmi** pabbajituṁ na sakkomi, idheva pana me ṭhitassa ovādaṁ dethāti. **Anusāsare**ti anusāsanti.

Atha naṁ mahāsatto āha—

47. “No ce tuvaṁ ussahase janinda,
Kāme ime mānusake pahātuṁ.
Dhammiṁ baliṁ paṭṭhapayassu rāja,
Adhammakāro tava mā’hu raṭṭhe.

48. Dūtā vidhāvantu disā catasso,
Nimantakā samaṇabrāhmaṇānaṁ.
Te annapānena upaṭṭhahassu,
Vatthena senāsanapaccayena ca.

49. Annena pānena pasannacitto,
Santappaya samaṇabrāhmaṇe ca.
Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṁ,
Anindito saggamupehi ṭhānaṁ.

50. Sace ca taṁ rāja mado saheyya,
Nārīgaṇehi paricārayantaṁ.
Imameva gāthaṁ manasī karohi,
Bhāsesi ce’naṁ parisāya majjhe.

51. Abbhokāsasayo jantu, vajantyā khīrapāyito.
Parikiṇṇo suvānehi, svājja rājāti vuccatī”ti.

Tattha **ussahase**ti ussahasi. **Dhammiṁ balin**ti[1] dhammena samena anatirittaṁ baliṁ gaṇhāti attho. **Adhammakāro**ti porāṇakarājūhi ṭhapitaṁ vinicchayadhammaṁ bhinditvā pavattā adhammakiriyā. **Nimantakā**ti dhammikasamaṇabrāhmaṇe nimantetvā pakkosakā. **Yathānubhāvan**ti yathābalaṁ yathāsattiṁ. **Imameva gāthan**ti idāni vattabbaṁ sandhāyāha. Tatrāyaṁ adhippāyo—mahārāja sace taṁ mado abhibhaveyya, sace te

1. Dhammaṁ balinti (Sī, I), dhammibalinti (Syā)

nārīgaṇaparivutassa rūpādayo vā kāmaguṇe rajjasukhaṁ vā ārabbha māno[1] uppajjeyya, athevaṁ cinteyyāsi "ahaṁ pure caṇḍālayoniyaṁ nibbatto Channassa tiṇakuṭimattassapi abhāvā abbhokāsasayo ahosiṁ, tadā hi me mātā caṇḍālī araññaṁ dārupaṇṇādīnaṁ atthāya gacchantī maṁ kukkuragaṇassa majjhe abbhokāse nipajjāpetvā attano khīraṁ pāyetvā gacchati, sohaṁ kukkurehi parivārito tehiyeva saddhiṁ sunakhiyā khīraṁ pivitvā vaḍḍhito, evaṁ nīcajacco hutvā ajja rājā nāma jāto"ti. Iti kho tvaṁ mahārāja iminā atthena attānaṁ ovadanto yo so pubbe abbhokāsasayo jantu araññe vajantiyā caṇḍāliyā ito cito ca anusañcarantiyā sunakhiyā ca khīraṁ pāyito sunakhehi parikiṇṇo vaḍḍhito, so ajja rājāti vuccatīti imaṁ gāthaṁ bhāseyyāsīti.

Evaṁ mahāsatto tassa ovādaṁ datvā "dinno te mayā ovādo, idāni tvaṁ pabbaja vā mā vā, attanāva attano kammassa vipākaṁ paṭisevissatī"ti vatvā ākāse uppatitvā tassa matthake pādarajaṁ pātento Himavantameva gato. Rājāpi taṁ disvā uppannasaṁvego jeṭṭhaputtassa rajjaṁ datvā balakāyaṁ nivattetvā Himavantābhimukho pāyāsi. Mahāsatto tassāgamanaṁ ñatvā isigaṇaparivuto āgantvā taṁ ādāya gantvā pabbājetvā kasiṇaparikammaṁ ācikkhi. So jhānābhiññaṁ nibbattesi. Iti te ubhopi brahmalokūpagā ahesuṁ.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave porāṇakapaṇḍitā tīṇi cattāri bhavantarāni gacchantāpi daḷhavissāsāva ahesun"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Sambhūtapaṇḍito Ānando ahosi, Cittapaṇḍito pana ahameva ahosin"ti.

Cittasambhūtajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

1. Mado (Sī)

3. Sivijātakavaṇṇanā (499)

Dūre apassaṁ therovāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto asadisadānaṁ ārabbha kathesi. Taṁ Aṭṭhakanipāte **Sivijātake**[1] vitthāritameva. Tadā pana rājā sattame divase sabbaparikkhāre datvā anumodanaṁ yāci, Satthā akatvāva pakkāmi. Rājā bhuttapātarāso vihāraṁ gantvā "kasmā bhante anumodanaṁ na karitthā"ti āha. Satthā "aparisuddhā mahārāja parisā"ti vatvā "na ve kadariyā devalokaṁ vajantī"ti[2] gāthāya dhammaṁ desesi. Rājā pasīditvā satasahassagghanakena sīveyyakena uttarāsaṅgena Tathāgataṁ pūjetvā nagaraṁ pāvisi. Punadivase dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Kosalarājā asadisadānaṁ datvā tādisenapi dānena atitto Dasabalena dhamme desite puna satasahassagghanakaṁ sīveyyakavatthaṁ adāsi, yāva atitto vata āvuso dānena rājā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave[3] bāhirabhaṇḍaṁ nāma sudinnaṁ[4], porāṇakapaṇḍitā sakalajambudīpaṁ unnaṅgalaṁ katvā devasikaṁ chasatasahassapariccāgena dānaṁ dadamānāpi bāhiradānena atittā 'piyassa dātā piyaṁ labhatī'ti sampattayācakānaṁ akkhīni uppāṭetvā adaṁsuyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Siviraṭṭhe Ariṭṭhapuranagare[5] Sivimahārāje rajjaṁ kārente mahāsatto tassa putto hutvā nibbatti, "Sivikumāro"tissa nāmaṁ kariṁsu. So vayappatto Takkasilaṁ gantvā uggahitasippo āgantvā pitu sippaṁ dassetvā uparajjaṁ labhitvā aparabhāge pitu accayena rājā hutvā agatigamanaṁ pahāya dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṁ kāretvā catūsu dvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṁ chasatasahassapariccāgena mahādānaṁ pavattesi, aṭṭhamiyaṁ cātuddasiyaṁ pannarasiyañca niccaṁ dānasālaṁ gantvā dānaṁ olokesi, so ekadā puṇṇamadivase pātova samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno attanā dinnadānaṁ āvajjento

---

1. Sovīrajātake (Sī, I), Sivirājajātake (Syā), Ādittajātake (?)
2. Khu 1. 40 piṭṭhe Dhammapade.
3. Na bhikkhave (Syā, Ka)
4. Sudadaṁ (Sī)
5. Ariṭṭhapure (Sī)

bāhiravatthuṁ attanā adinnaṁ nāma adisvā “mayā bāhiravatthu adinnaṁ nāma natthi, na maṁ bāhiradānaṁ toseti, ahaṁ ajjhattikadānaṁ dātukāmo, aho vata ajja mama dānasālaṁ gatakāle kocideva yācako bāhiravatthuṁ ayācitvā ajjhattikassa nāmaṁ gaṇheyya, sace hi me koci hadayamaṁsassa nāmaṁ gaṇheyya, kaṇayena uraṁ paharitvā pasanna-udakato sanāḷaṁ padumaṁ uddharanto viya lohitabindūni paggharantaṁ hadayaṁ nīharitvā dassāmi. Sace sarīramaṁsassa nāmaṁ gaṇheyya, avalekhanasatthakena telasiṅgaṁ likhanto viya sarīramaṁsaṁ otāretvā dassāmi. Sace lohitassa nāmaṁ gaṇheyya, yantamukhe pakkhanditvā upanītaṁ bhājanaṁ pūretvā lohitaṁ dassāmi. Sace vā pana koci ‘gehe me kammaṁ nappavattati, gehe me dāsakammaṁ karohī’ti vadeyya, rājavesaṁ apanetvā bahi ṭhatvā attānaṁ sāvetvā dāsakammaṁ karissāmi. Sace me koci akkhino nāmaṁ gaṇheyya, tālamiñjaṁ nīharanto viya akkhīni uppāṭetvā dassāmī”ti cintesi.

Iti so—

“Yaṁkiñci mānusaṁ dānaṁ, adinnaṁ me na vijjati.
Yopi yāceyya maṁ cakkhuṁ, dadeyyaṁ avikampito”ti[1]—

Cintetvā soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhāyitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito nānaggarasabhojanaṁ bhuñjitvā alaṅkatahatthikkhandhavaragato dānaggaṁ agamāsi. Sakko tassa ajjhāsayaṁ viditvā “Sivirājā ‘ajja sampattayācakānaṁ cakkhūni uppāṭetvā dassāmī’ti cintesi, sakkhissati nu kho dātuṁ, udāhu no”ti tassa vīmaṁsanatthāya jarāpatto andhabrāhmaṇo viya hutvā rañño dānaggagamanakāle ekasmiṁ unnatappadese hatthaṁ pasāretvā rājānaṁ jayāpetvā aṭṭhāsi. Rājā tadabhimukhaṁ vāraṇaṁ pesetvā “brāhmaṇa kiṁ vadesī”ti pucchi. Atha naṁ Sakko “mahārāja tava dānajjhāsayaṁ nissāya samuggatena kittighosena sakalalokasannivāso nirantaraṁ phuṭo, ahaṁ andho, tvaṁ dvicakkhuko”ti vatvā cakkhuṁ yācanto paṭhamaṁ gāthamāha—

1. Khu 4. 390. piṭṭhe cariyāpiṭake.

52. “Dūre apassaṁ[1] therova, cakkhuṁ yācitumāgato.
Ekanettā bhavissāma, cakkhuṁ me dehi yācito”ti.

Tattha **dūre**ti ito dūre vasanto. **Thero**ti jarājiṇṇathero[2]. **Ekanettā**ti ekaṁ nettaṁ mayhaṁ dehi, evaṁ dvepi ekekanettā[3] bhavissāmāti.

Taṁ sutvā mahāsatto “idānevāhaṁ pāsāde nisinno cintetvā āgato, aho me lābho, ajjeva me manoratho matthakaṁ pāpuṇissati, adinnapubbaṁ dānaṁ dassāmī”ti tuṭṭhamānaso dutiyaṁ gāthamāha—

53. “Kenā’nusiṭṭho idha māgatosi,
Vanibbaka cakkhupathāni yācituṁ.
Suduccajaṁ yācasi uttamaṅgaṁ,
Yamāhu nettaṁ purisena “duccajan”ti.

Tattha **vanibbakā**ti taṁ ālapati. **Cakkhupathānī**ti cakkhūnametaṁ nāmaṁ. **Yamāhū**ti yaṁ paṇḍitā “duccajan”ti kathenti.

Ito paraṁ uttānasambandhagāthā Pāḷinayeneva veditabbā—

54. “Yamāhu devesu sujampatīti,
Maghavāti naṁ āhu manussaloke.
Tenā’nusiṭṭho idha māgatosmi,
Vanibbako cakkhupathāni yācituṁ.

55. Vanibbato mayha vaniṁ anuttaraṁ,
Dadāhi te cakkhupathāni yācito.
Dadāhi me cakkhupathaṁ anuttaraṁ,
Yamāhu nettaṁ purisena duccajaṁ.

56. Yena atthena āgacchi, yamattha’mabhipatthayaṁ.
Te te ijjhantu saṅkappā, labha cakkhūni brāhmaṇa.

1. Dūre ca vasaṁ (Syā) 2. Jarājiṇṇathero viya (Syā, Ka) 3. Ekanettā (Sī, Syā, I)

57. Ekaṁ te yācamānassa, ubhayāni dadāmahaṁ.
Sa cakkhumā gaccha janassa pekkhato,
Yadicchase tvaṁ tadate samijjhatū"ti.

Tattha **vanibbato**ti yācantassa[1]. **Vanin**ti yācanaṁ. **Te te**ti te tava tassa atthassa saṅkappā. **Sa cakkhumā**ti so tvaṁ mama cakkhūhi cakkhumā hutvā. **Yadicchase tvaṁ tadate**[2] **samijjhatū**ti yaṁ tvaṁ mama santikā icchasi, taṁ te samijjhatūti.

Rājā ettakaṁ kathetvā "idheva mayā akkhīni uppāṭetvā dātuṁ asāruppan"ti cintetvā brāhmaṇaṁ ādāya antepuraṁ gantvā rājāsane nisīditvā Sīvikaṁ nāma vejjaṁ pakkosāpetvā "akkhiṁ me sodhehī"ti āha. "Amhākaṁ kira rājā akkhīni uppāṭetvā brāhmaṇassa dātukāmo"ti sakalanagare ekakolāhalaṁ ahosi. Atha senāpati-ādayo rājavallabhā ca nāgarā ca orodhā ca sabbe sannipatitvā rājānaṁ vārentā tisso gāthā avocuṁ—

58. "Mā no deva adā cakkhuṁ, mā no sabbe parākari.
Dhanaṁ dehi mahārāja, muttā veḷuriyā bahū.

59. Yutte deva rathe dehi, ājānīye ca'laṅkate.
Nāge dehi mahārāja, hemakappanavāsase.

60. Yathā taṁ sivayo sabbe, sayoggā sarathā sadā.
Samantā parikireyyuṁ, evaṁ dehi rathesabhā"ti.

Tattha **parākarī**ti[3] pariccaji. Akkhīsu hi dinnesu rajjaṁ tvaṁ na kāressasi, añño rājā bhavissati, evaṁ tayā mayaṁ pariccattā nāma bhavissāmāti adhippāyenevamāhaṁsu. **Parikireyyun**ti[4] parivāreyyuṁ. **Evaṁ dehī**ti yathā taṁ avikalacakkhuṁ sivayo parivāreyyuṁ, evaṁ bāhiradhanamevassa dehi, mā akkhīni. Akkhīsu hi dinnesu na taṁ sivayo parivāressantīti.

1. Vanibbakoti yācako. Yācatoti yācantassa (Syā)
2. Taṁ te (Syā, I)
3. Parakkarīti (Syā, Ka)
4. Parikareyyunti (Syā, I)

Atha rājā tisso gāthā abhāsi—

61. “Yo ve dassanti vatvāna, adāne kurute mano.
Bhūmyaṁ so patitaṁ pāsaṁ, gīvāyaṁ paṭimuñcati.

62. Yo ve dassanti vatvāna, adāne kurute mano.
Pāpā pāpataro hoti, sampatto yamasādhanaṁ.

63. Yañhi yāce tañhi dade, yaṁ na yāce na taṁ dade.
Svāhaṁ tameva dassāmi, yaṁ maṁ yācati brāhmaṇo”ti.

Tattha **paṭimuñcatī**ti paveseti. **Pāpā pāpataro**ti lāmakāpi lāmakataro nāma hoti. **Sampatto yamasādhanan**ti yamassa āṇāpavattiṭṭhānaṁ Ussadanirayaṁ esa pattoyeva nāma hoti. **Yañhi yāce**ti yaṁ yācako yāceyya, dāyakopi tameva dadeyya, na ayācitaṁ, ayañca brāhmaṇo maṁ cakkhuṁ yācati, na muttādikaṁ dhanaṁ, tadevassāhaṁ dassāmīti vadati.

Atha naṁ amaccā “kiṁ patthetvā cakkhūni desī”ti pucchantā gāthamāhaṁsu—

64. “Āyuṁ nu vaṇṇaṁ nu sukhaṁ balaṁ nu,
Kiṁ patthayāno nu janinda desi.
Kathañhi rājā Sivinaṁ anuttaro,
Cakkhūni dajjā paralokahetū”ti.

Tattha **paralokahetū**ti mahārāja kathaṁ nāma tumhādiso paṇḍitapuriso sandiṭṭhikaṁ issariyaṁ pahāya paralokahetu cakkhūni dadeyyāti.

Atha nesaṁ kathento rājā gāthamāha—

65. “Na vāhametaṁ yasasā dadāmi,
Na puttamicche na dhanaṁ na raṭṭhaṁ.
Satañca dhammo carito purāṇo,
Icceva dāne ramate mano mamā”ti.

Tattha **na vāhan**ti na ve ahaṁ. **Yasasā**ti dibbassa vā mānusassa vā yasassa kāraṇā. **Na puttamicche**ti imassa cakkhudānassa phalena nevāhaṁ puttaṁ icchāmi, na dhanaṁ na raṭṭhaṁ, apica sataṁ paṇḍitānaṁ sabbaññubodhisattānaṁ esa āciṇṇo samāciṇṇo porāṇakamaggo, yadidaṁ pāramīpūraṇaṁ nāma. Na hi pāramiyo apūretvā Bodhipallaṅke sabbaññutaṁ pāpuṇituṁ samattho nāma atthi, ahañca pāramiyo pūretvā Buddho bhavitukāmo. **Icceva dāne ramate mano mamā**ti iminā kāraṇena mama mano dāneyeva niratoti vadati.

Sammāsambuddhopi Dhammasenāpatisāriputtattherassa Cariyāpiṭakaṁ desento "mayhaṁ dvīhi cakkhūhipi sabbaññutaññāṇameva piyataran"ti dīpetuṁ āha—

"Na me dessā ubho cakkhū, attānaṁ me na dessiyaṁ.
Sabbaññutaṁ piyaṁ mayhaṁ, tasmā cakkhuṁ adāsahan"ti[1].

Mahāsattassa pana kathaṁ sutvā amaccesu appaṭibhāṇesu ṭhitesu mahāsatto Sīvikaṁ vejjaṁ gāthāya ajjhabhāsi—

66. Sakhā ca mitto ca mamāsi Sīvika,
Susikkhito sādhu karohi me vaco.
Uddharitvā cakkhūni mamaṁ jigīsato,
Hatthesu ṭhapehi vanibbakassā"ti.

Tassattho—samma Sīvika tvaṁ mayhaṁ sahāyo ca mitto ca vejjasippe cāsi susikkhito, sādhu me vacanaṁ karohi, mama jigīsato upadhārentassa olokentasseva tālamiñjaṁ viya me akkhīni uddharitvā imassa yācakassa hatthesu ṭhapehīti.

Atha naṁ Sīviko āha "cakkhudānaṁ nāma bhāriyaṁ, upadhārehi devā"ti. Sīvika upadhāritaṁ mayā, tvaṁ mā papañcaṁ karohi, mā mayā saddhiṁ bahuṁ kathehīti. So cintesi "ayuttaṁ mādisassa susikkhitassa vejjassa rañño akkhīsu satthapātanan"ti. So nānābhesajjāni ghaṁsitvā bhesajjacuṇṇena

---

1. Khu 4. 391 piṭṭhe.

nīluppalaṁ[1] paribhāvetvā dakkhiṇakkhiṁ upasiṅghāpesi, akkhi parivatti, dukkhavedanā uppajji. Sallakkhehi mahārāja paṭipākatikakaraṇaṁ mayhaṁ bhāroti. Alañhi[2] tāta mā papañcaṁ karīti. So paribhāvetvā puna upasiṅghāpesi, akkhi akkhikūpato mucci, balavatarā vedanā udapādi. Sallakkhehi mahārāja, sakkomahaṁ paṭipākatikaṁ kātunti. Mā papañcaṁ karīti. So tatiyavāre kharataraṁ paribhāvetvā upanāmesi. Akkhi osadhabalena paribbhamitvā akkhikūpato nikkhamitvā nhārusuttakena olambamānaṁ aṭṭhāsi. Sallakkhehi narinda, puna pākatikakaraṇaṁ mayhaṁ balanti. Mā papañcaṁ karīti. Adhimattā vedanā udapādi, lohitaṁ pagghari, nivatthasāṭakā lohitena temiṁsu. Orodhā ca amaccā ca rañño pādamūle patitvā "deva akkhīni mā dehī"ti mahāparidevaṁ parideviṁsu.

Rājā vedanaṁ adhivāsetvā "tāta mā papañcaṁ karī"ti āha. So "sādhu devā"ti vāmahatthena akkhiṁ dhāretvā dakkhiṇahatthena satthakaṁ ādāya akkhisuttakaṁ chinditvā akkhiṁ gahetvā mahāsattassa hatthe ṭhapesi. So vāmakkhinā dakkhiṇakkhiṁ oloketvā vedanaṁ adhivāsetvā "ehi brāhmaṇā"ti brāhmaṇaṁ pakkositvā "mama ito akkhito sataguṇena sahassaguṇena satasahassaguṇena sabbaññutaññāṇakkhimeva piyataraṁ, tassa me idaṁ paccayo hotū"ti vatvā brāhmaṇassa akkhiṁ adāsi. So taṁ ukkhipitvā attano akkhimhi ṭhapesi. Taṁ tassānubhāvena vikasitanīluppalaṁ viya hutvā patiṭṭhāsi. Mahāsatto vāmakkhinā tassa taṁ akkhiṁ disvā "aho sudinnaṁ mayā akkhidānan"ti anto samuggatāya pītiyā nirantaraṁ phuṭo hutvā itarampi akkhiṁ adāsi. Sakko tampi attano akkhimhi ṭhapetvā rājanivesanā nikkhamitvā mahājanassa olokentasseva nagarā nikkhamitvā devalokameva gato. Tamatthaṁ pakāsento Satthā diyaḍḍhagāthamāha—

67. "Codito Sivirājena, Sīviko vacanaṁkaro.
Rañño cakkhūnu'ddharitvā, brāhmaṇassū'panāmayi.
Sacakkhu brāhmaṇo āsi, andho rājā upāvisī"ti.

---

1. Nīluppale (Sī, I)
2. Apehi (Sī, Syā, I)

Rañño na cirasseva akkhīni ruhiṁsu, ruhamānāni ca āvāṭabhāvaṁ appatvā kambalageṇḍukena viya uggatena maṁsapiṇḍena pūretvā cittakammarūpassa viya akkhīni ahesuṁ, vedanā pacchijji. Atha mahāsatto katipāhaṁ pāsāde vasitvā "kiṁ andhassa rajjena, amaccānaṁ rajjaṁ niyyādetvā uyyānaṁ gantvā pabbajitvā samaṇadhammaṁ karissāmī"ti cintetvā amacce pakkosāpetvā tesaṁ tamatthaṁ ārocetvā "eko mukhadhovanādidāyako kappiyakārakova mayhaṁ santike bhavissati, sarīrakiccaṭṭhānesupi me rajjukaṁ bandhathā"ti vatvā sārathiṁ āmantetvā "rathaṁ yojehī"ti āha. Amaccā panassa rathena gantuṁ adatvā suvaṇṇasivikāya naṁ netvā pokkharaṇītīre nisīdāpetvā ārakkhaṁ saṁvidhāya paṭikkamiṁsu. Rājā pallaṅkena nisinno attano dānaṁ āvajjesi. Tasmiṁ khaṇe Sakkassa āsanaṁ uṇhaṁ ahosi. So āvajjento taṁ kāraṇaṁ disvā "mahārājassa varaṁ datvā cakkhuṁ paṭipākatikaṁ karissāmī"ti cintetvā tattha gantvā mahāsattassa avidūre aparāparaṁ caṅkami. Tamatthaṁ pakāsento Satthā imā gāthā āha—

68. "Tato so katipāhassa, uparūḷhesu cakkhusu.
Sūtaṁ āmantayī rājā, Sivīnaṁ raṭṭhavaḍḍhano.

69. Yojehi sārathi yānaṁ, yuttañca paṭivedaya.
Uyyānabhūmiṁ gacchāma, pokkharañño vanāni ca.

70. So ca pokkharaṇītīre, pallaṅkena upāvisi.
Tassa Sakko pāturahu, devarājā sujampatī"ti.

Sakkopi mahāsattena padasaddaṁ sutvā "ko eso"ti puṭṭho[1] gāthamāha—

71. "Sakkohamasmi devindo, āgatosmi tavantike.
Varaṁ varassu rājīsi, yaṁ kiñci manasicchasī"ti—

Evaṁ vutte rājā gāthamāha—

72. "Pahūtaṁ me dhanaṁ Sakka, balaṁ koso ca'nappako.
Andhassa me sato dāni, maraṇaññeva ruccatī"ti.

---

1. Vutte (Sī, I, Ka)

Tattha **maraṇaññeva ruccatī**ti devarāja idāni mayhaṁ andhabhāvena maraṇameva ruccati, taṁ me dehīti.

Atha naṁ Sakko āha "Sivirāja kiṁ pana tvaṁ maritukāmo hutvā maraṇaṁ rocesi, udāhu andhabhāvenā"ti. Andhabhāvena devāti. Mahārāja dānaṁ nāma na kevalaṁ samparāyatthameva dīyati, diṭṭhadhammatthāyapi paccayo hoti, tvañca ekaṁ cakkhuṁ yācito dve adāsi, tena saccakiriyaṁ karohī"ti kathaṁ samuṭṭhāpetvā āha—

73. "Yāni saccāni dvipadinda, tāni bhāsassu khattiya.
Saccaṁ te bhaṇamānassa, puna cakkhu bhavissatī"ti.

Taṁ sutvā mahāsatto "Sakka sacesi mama cakkhuṁ dātukāmo, aññaṁ upāyaṁ mā kari, mama dānanissandeneva me cakkhu uppajjatū"ti vatvā Sakkena "mahārāja ahaṁ Sakko devarājāpi na paresaṁ cakkhuṁ dātuṁ sakkomi, tayā dinnadānassa phaleneva[1] te cakkhu uppajjissatī"ti vutte "tena hi mayā dānaṁ sudinnan"ti vatvā saccakiriyaṁ karonto gāthamāha—

74. "Ye maṁ yācitumāyanti, nānāgottā vanibbakā.
Yopi maṁ yācate tattha, sopi me manaso piyo.
Etena saccavajjena, cakkhu me upapajjathā"ti.

Tattha **ye man**ti[2] ye maṁ yācituṁ āgacchanti, tesu yācakesu āgacchantesu yopi maṁ yācate, sopi me manaso piyo. **Etenā**ti sace mama sabbepi yācakā piyā, saccamevetaṁ mayā vuttaṁ, etena me saccavacanena ekaṁ me cakkhu upapajjatha upapajjatūti āha.

Athassa vacanānantarameva paṭhamaṁ cakkhu udapādi. Tato dutiyassa uppajjanatthāya gāthādvayamāha—

75. "Yaṁ maṁ so yācituṁ āgā, dehi cakkhunti brāhmaṇo.
Tassa cakkhūni pādāsiṁ, brāhmaṇassa vanibbato.

76. Bhiyyo maṁ āvisī pīti, somanassañca'nappakaṁ.
Etena saccavajjena, dutiyaṁ me upapajjathā"ti.

---

1. Baleneva (Ka)
2. Sopi meti (Sī, Syā, I)

Tattha **yaṁ man**ti yo maṁ yācati. **So**ti so cakkhuvikalo brāhmaṇo "dehi me cakkhun"ti yācituṁ āgato. **Vanibbato**ti yācantassa. **Bhiyyo maṁ āvisī**ti brāhmaṇassa cakkhūni datvā andhakālato paṭṭhāya tasmiṁ andhakāle tathārūpaṁ vedanaṁ agaṇetvā "aho sudinnaṁ me dānan"ti paccavekkhantaṁ maṁ bhiyyo atirekatarā pīti āvisi, mama hadayaṁ paviṭṭhā, somanassañca mama anantaṁ aparimāṇaṁ uppajji. **Etenā**ti sace mama tadā anappakaṁ pītisomanassaṁ uppannaṁ, saccamevetaṁ mayā vuttaṁ, etena me saccavacanena dutiyampi cakkhu upapajjatūti āha.

Taṅkhaṇaññeva dutiyampi cakkhu udapādi. Tāni panassa cakkhūni neva pākatikāni, na dibbāni. Sakkabrāhmaṇassa hi dinnaṁ cakkhuṁ puna pākatikaṁ kātuṁ na sakkā, upahatavatthuno ca dibbacakkhu nāma na uppajjati, tāni panassa saccapāramitānubhāvena sambhūtāni cakkhūnīti vuttāni. Tesaṁ uppattisamakālameva sakkānubhāvena sabbā rājaparisā sannipatitāva ahesuṁ. Athassa Sakko mahājanamajjheyeva thutiṁ karonto gāthādvayamāha—

77. "Dhammena bhāsitā gāthā, Sivīnaṁ raṭṭhavaḍḍhana.
Etāni tava nettāni, dibbāni paṭidissare.

78. Tirokuṭṭaṁ tiroselaṁ, samatiggayha pabbataṁ.
Samantā yojanasataṁ, dassanaṁ anubhontu te"ti.

Tattha **dhammena bhāsitā**ti mahārāja imā te gāthā dhammena sabhāveneva bhāsitā. **Dibbānī**ti dibbānubhāvayuttāni. **Paṭidissare**ti paṭidissanti. **Tirokuṭṭanti**[1] mahārāja imāni te cakkhūni devatānaṁ cakkhūni viya parakuṭṭaṁ[2] paraselaṁ yaṁkiñci pabbatampi samatiggayha atikkamitvā samantā dasa disā yojanasataṁ rūpadassanaṁ anubhontu sādhentūti attho.

Iti so ākāse ṭhatvā mahājanamajjhe imā gāthā bhāsitvā "appamatto hohī"ti mahāsattaṁ ovaditvā devalokameva gato. Mahāsattopi mahājanaparivuto mahantena sakkārena nagaraṁ pavisitvā sucandakaṁ pāsādaṁ abhiruhi. Tena cakkhūnaṁ paṭiladdhabhāvo sakalasiviraṭṭhe pākaṭo jāto. Athassa dassanatthaṁ sakalaraṭṭhavāsino bahuṁ

---

1. Tirokuḍḍanti (Sī, Syā, I) 2. Parakuḍḍaṁ (Sī, Syā, I)

paṇṇākāraṁ gahetvā āgamiṁsu. Mahāsatto "imasmiṁ mahājanasannipāte mama dānaṁ vaṇṇayissāmī"ti rājadvāre mahāmaṇḍapaṁ kāretvā samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno nagare bheriṁ carāpetvā sabbaseniyo sannipātetvā "ambho Siviraṭṭhavāsino imāni me dibbacakkhūni disvā ito paṭṭhāya dānaṁ adatvā mā bhuñjathā"ti dhammaṁ desento catasso gāthā abhāsi—

79. "Ko nī'dha vittaṁ na dadeyya yācito,
Api visiṭṭhaṁ supiyampi attano.
Tadiṅgha sabbe sivayo samāgatā,
Dibbāni nettāni mama'jja passatha.

80. Tirokuṭṭaṁ tiroselaṁ, samatiggayha pabbataṁ.
Samantā yojanasataṁ, dassanaṁ anubhonti me.

81. Na cāgamattā paramatthi kiñci, maccānaṁ idha jīvite.
Datvāna mānusaṁ cakkhuṁ, laddhaṁ me cakkhuṁ amānusaṁ.

82. Etampi disvā sivayo, detha dānāni bhuñjatha.
Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṁ,
Aninditā saggamupetha ṭhānan"ti.

Tattha **konī'dhā**ti ko nu idha. **Api visiṭṭhan**ti uttamampi samānaṁ. **Cāgamattā**ti cāgapamāṇato aññaṁ varaṁ[1] nāma natthi. **Idha jīvite**ti imasmiṁ jīvaloke. "Idha jīvatan"tipi pāṭho, imasmiṁ loke jīvamānānanti attho. **Amānusan**ti dibbacakkhu mayā laddhaṁ, iminā kāraṇena veditabbametaṁ "cāgato uttamaṁ nāma natthī"ti. **Etampi disvā**ti etaṁ mayā laddhaṁ dibbacakkhuṁ disvāpi.

Iti imāhi catūhi gāthāhi dhammaṁ desetvā tato paṭṭhāya anvaddhamāsaṁ pannarasuposathesu mahājanaṁ sannipātāpetvā niccaṁ imāhi gāthāhi dhammaṁ desesi. Taṁ sutvā mahājano dānādīni puññāni katvā devalokaṁ pūrentova agamāsi.

---

1. Paraṁ (Ka)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave porāṇakapaṇḍitā bāhiradānena asantuṭṭhā sampattayācakānaṁ attano cakkhūni uppāṭetvā adaṁsū"ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Sīvikavejjo Ānando ahosi, Sakko Anuruddho ahosi, sesaparisā Buddhaparisā, Sivirājā pana ahameva ahosin"ti.

Sivijātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Sirīmantajātakavaṇṇanā (500)

83-103. **Paññāyu'petaṁ siriyā vihīnan**ti ayaṁ sirīmantapañho[1] **Mahā-umaṅge**[2] āvi bhavissati.

Sirīmantajātakavaṇṇanā[3] catutthā.

---

5. Rohaṇamigajātakavaṇṇanā (501)

Ete yūthā patiyantīti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto āyasmato Ānandassa jīvitapariccāgaṁ ārabbha kathesi. So panassa jīvitapariccāgo Asītinipāte **Cūḷahaṁsajātake**[4] dhanapāladamane āvi bhavissati. Evaṁ tenāyasmatā Satthu atthāya jīvite pariccatte dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso āyasmā Ānando sekkhapaṭisambhidappatto hutvā dasabalassatthāya jīvitaṁ pariccajī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepesa mamatthāya jīvitaṁ pariccajiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brāhmadatte rajjaṁ kārente Khemā nāmassa aggamahesī ahosi. Tadā bodhisatto Himavantapadese migayoniyaṁ nibbattitvā suvaṇṇavaṇṇo ahosi sobhaggappatto. Kaniṭṭhopissa Cittamigo nāma suvaṇṇavaṇṇova ahosi, kaniṭṭhabhaginīpissa Sutanā

---

1. Sirīmandapañho (Sī, I, Ka), sirīmeṇḍapañho (Syā)
2. Khu 6. 204 piṭṭhe.
3. Sirīmandajātakavaṇṇanā (Sī, I), sirīmeṇḍajātakavaṇṇanā (Syā)
4. Khu 6. 83 piṭṭhe.

nāma suvaṇṇavaṇṇāva ahosi. Mahāsatto pana Rohaṇo[1] nāma migarājā ahosi. So Himavante dve pabbatarājiyo atikkamitvā tatiyāya antare Rohaṇaṁ[2] nāma saraṁ nissāya asītimigasahassaparivāro vāsaṁ kappesi. So andhe jiṇṇe mātāpitaro posesi. Atheko Bārāṇasito avidūre Nesādagāmavāsī Nesādaputto Himavantaṁ paviṭṭho mahāsattaṁ disvā attano gāmaṁ āgantvā aparabhāge kālaṁ karonto puttassārocesi "tāta amhākaṁ kammabhūmiyaṁ asukasmiṁ nāma ṭhāne suvaṇṇavaṇṇo migo vasati, sace rājā puccheyya, katheyyāsī"ti.

Athekadivasaṁ Khemā devī paccūsakāle supinaṁ addasa. Evarūpo supino ahosi—suvaṇṇavaṇṇo migo āgantvā kañcanapīṭhe nisīditvā suvaṇṇakiṅkiṇikaṁ ākoṭento viya madhurassarena deviyā dhammaṁ deseti, sā sādhukāraṁ datvā dhammaṁ suṇāti. Migo dhammakathāya aniṭṭhitāya eva uṭṭhāya gacchati, sā "migaṁ gaṇhatha gaṇhathā"ti vadantīyeva pabujjhi. Paricārikāyo tassā saddaṁ sutvā "pihitadvāravātapānaṁ gehaṁ vātassapi[3] okāso natthi, ayyā imāya velāya migaṁ gaṇhāpetī"ti avahasiṁsu. Sā tasmiṁ khaṇe "supino ayan"ti ñatvā cintesi "supinoti vutte rājā anādaro bhavissati, 'dohaḷo uppanno'ti vutte pana ādarena pariyesissati, suvaṇṇavaṇṇassa migassa dhammakathaṁ suṇissāmī"ti. Sā gilānālayaṁ katvā nipajji. Rājā āgantvā "bhadde kiṁ te aphāsukan"ti pucchi. Deva aññaṁ natthi, dohaḷo pana me uppannoti. Kiṁ icchasi devīti. Suvaṇṇavaṇṇassa dhammikamigassa dhammaṁ sotukāmā devāti. Bhadde yaṁ natthi, tattha te dohaḷo uppanno, suvaṇṇavaṇṇo nāma migoyeva natthīti. Sā "sace na labhāmi, idheva me maraṇan"ti rañño piṭṭhiṁ datvā nipajji.

Rājā "sace atthi, labhissasī"ti parisamajjhe nisīditvā **Morajātake**[4] vuttanayeneva amacce ca brāhmaṇe ca pucchitvā "suvaṇṇavaṇṇā migā nāma hontī"ti sutvā luddake sannipātetvā "evarūpo migo kena diṭṭho, kena suto"ti pucchitvā tena Nesādaputtena pitu santikā

1. Rohanto (Sī, I) 2. Rohantaṁ (Sī, I) 3. Janassapi (Syā) 4. Khu 5. 38 piṭṭhe.

sutaniyāmena kathite "samma tassa te migassa ānītakāle mahantaṁ sakkāraṁ karissāmi, gaccha ānehi nan"ti vatvā paribbayaṁ datvā taṁ pesesi. Sopi "sacāhaṁ deva taṁ ānetuṁ na sakkhissāmi, cammamassa ānessāmi, taṁ ānetuṁ asakkonto lomānipissa ānessāmi, tumhe mā cintayitthā"ti vatvā attano nivesanaṁ gantvā puttadārassa paribbayaṁ datvā tattha gantvā taṁ migarājānaṁ disvā "kasmiṁ nu kho ṭhāne pāsaṁ oḍḍetvā imaṁ migarājānaṁ gaṇhituṁ sakkhissāmī"ti vīmaṁsanto pānīyatitthe okāsaṁ passi. So daḷhaṁ cammayottaṁ vaṭṭetvā mahāsattassa pānīyapivanaṭṭhāne yaṭṭhipāsaṁ oḍḍesi.

Punadivase mahāsatto asītiyā migasahassehi saddhiṁ gocaraṁ[1] caritvā "pakatitittheyeva pānīyaṁ pivissāmī"ti tattha gantvā otarantoyeva pāse[2] bajjhi. So "sacāhaṁ idāneva baddharavaṁ ravissāmi, ñātigaṇā pānīyaṁ apivitvāva bhītā palāyissantī"ti cintetvā yaṭṭhiyaṁ allīyitvā attano vase vattetvā pānīyaṁ pivanto viya ahosi. Atha asītiyā migasahassānaṁ pānīyaṁ pivitvā uttaritvā ṭhitakāle "pāsaṁ chindissāmī"ti tikkhattuṁ ākaḍḍhi, paṭhamavāre cammaṁ chijji, dutiyavāre maṁsaṁ chijji, tatiyavāre nhāruṁ chinditvā[3] pāso aṭṭhiṁ āhacca aṭṭhāsi. So chindituṁ asakkonto baddharavaṁ ravi, migagaṇā bhāyitvā tīhi ghaṭāhi palāyiṁsu. Cittamigo tiṇṇampi ghaṭānaṁ antare mahāsattaṁ adisvā "idaṁ bhayaṁ uppajjamānaṁ mama bhātu uppannaṁ bhavissatī"ti cintetvā tassa santikaṁ gantvā baddhaṁ passi. Atha naṁ mahāsatto disvā "bhātika mā idha tiṭṭha, sāsaṅkaṁ idaṁ ṭhānan"ti vatvā uyyojento paṭhamaṁ gāthamāha—

104. "Ete yūthā patiyanti, bhītā maraṇassa[4] cittaka.
Gaccha tuvampi mā'kaṅkhi, jīvissanti tayā sahā"ti.

Tattha **ete**ti cakkhupathaṁ atikkamitvā dūragate sandhāyāha. **Patiyantī**ti patigacchanti, palāyantīti attho. **Cittakā**ti taṁ ālapati. **Tayā sahā**ti tvaṁ etesaṁ mama ṭhāne ṭhatvā rājā hohi, ete tayā saddhiṁ jīvissantīti.

---

1. Gocare (Sī, Syā, I) 2. Pāde (Ka) 3. Nahāru chijji (Syā) 4. Maraṇā (Syā, I)

Tato ubhinnampi tisso ekantarikagāthāyo honti—

105. “Nāhaṁ rohaṇa gacchāmi, hadayaṁ me avakassati.
Na taṁ ahaṁ jahissāmi, idha hissāmi jīvitaṁ.

106. Te hi nūna marissanti, andhā apariṇāyakā.
Gaccha tuvampi mā’kaṅkhi, jīvissanti tayā saha.

107. Nāhaṁ rohaṇa gacchāmi, hadayaṁ me avakassati.
Na taṁ baddhaṁ jahissāmi, idha hissāmi jīvitan”ti.

Tattha **rohaṇā**ti[1] mahāsattaṁ nāmenālapati. **Avakassatī**ti kaḍḍhayati[2], sokena vā kaḍḍhīyati. **Te hi nūnā**ti te amhākaṁ mātāpitaro ekaṁseneva dvīsupi amhesu idha matesu apariṇāyakā hutvā appaṭijaggiyamānā sussitvā marissanti, tasmā bhātika citta kagaccha tuvaṁ, tayā saha te jīvissantīti attho. **Idha hissāmī**ti imasmiṁyeva ṭhāne jīvitaṁ jahissāmīti.

Iti vatvā bodhisattassa dakkhiṇapassaṁ nissāya taṁ sandhāretvā assāsento aṭṭhāsi. Sutanāpi migapotikā palāyitvā migānaṁ antare ubho bhātike apassantī “idaṁ bhayaṁ mama bhātikānaṁ uppannaṁ bhavissatī”ti nivattitvā tesaṁ santikaṁ āgatā. Naṁ āgacchantiṁ disvā mahāsatto pañcamaṁ gāthamāha—

108. “Gaccha bhīru palāyassu, kūṭe baddhosmi āyase.
Gaccha tuvampi mā’kaṅkhi, jīvissanti tayā sahā”ti.

Tattha **bhīrū**ti mātugāmo nāma appamattakenapi bhāyati, tena naṁ evaṁ ālapati. **Kūṭe**ti paṭicchannapāse. **Āyase**ti so hi anto-udake ayakkhandhaṁ koṭṭetvā tattha sāradāruṁ yaṭṭhiṁ bandhitvā oḍḍito, tasmā evamāha. **Tayā sahā**ti te asītisahassā migā tayā saddhiṁ jīvissantīti.

---

1. Rohantāti (Sī, I) 2. Galati (Sī, I)

Tato paraṁ[1] purimanayeneva tisso gāthā honti—

109. "Nāhaṁ rohaṇa gacchāmi, hadayaṁ me avakassati.
Na taṁ ahaṁ jahissāmi, idha hissāmi jīvitaṁ.

110. Te hi nūna marissanti, andhā apariṇāyakā.
Gaccha tuvampi mā'kaṅkhi, jīvissanti tayā saha.

111. Nāhaṁ rohaṇa gacchāmi, hadayaṁ me avakassati.
Na taṁ baddhaṁ jahissāmi, idha hissāmi jīvitan"ti.

Tattha **te hi nūnā**ti idhāpi mātāpitaroyeva sandhāyāha.

Sāpi tatheva paṭikkhipitvā[2] mahāsattassa vāmapassaṁ nissāya assāsayamānā aṭṭhāsi. Luddopi te mige palāyante disvā baddharavañca sutvā "baddho bhavissati migarājā"ti daḷhaṁ kacchaṁ bandhitvā migamāraṇasattiṁ ādāya vegenāgacchi. Mahāsatto taṁ āgacchantaṁ disvā navamaṁ gāthamāha—

112. "Ayaṁ so luddako eti, luddarūpo sahāvudho.
Yo no vadhissati ajja, usunā sattiyā apī"ti.

Tattha **luddarūpo**ti dāruṇajātiko. **Sattiyā apī**ti sattiyāpi no paharitvā vadhissati, tasmā yāva so nāgacchati, tāva palāyathāti.

Taṁ disvāpi Cittamigo na palāyi, Sutanā pana sakabhāvena saṇṭhātuṁ[3] asakkontī maraṇabhayabhītā thokaṁ palāyitvā "ahaṁ dve bhātike pahāya kuhiṁ palāyissāmī"ti attano jīvitaṁ jahitvā nalāṭena[4] maccuṁ ādāya punāgantvā bhātu vāmapasse aṭṭhāsi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā dasamaṁ gāthamāha—

113. "Sā muhuttaṁ palāyitvā, bhayaṭṭā bhayatajjitā.
Sudukkaraṁ akarā bhīru, maraṇāyū'panivattathā"ti.

Tattha **maraṇāyū'panivattathā**ti maraṇatthāya upanivatti.

1. Parā (Syā, I) 2. Parikkhipitvā (Ka) 3. Sandhāretuṁ (Syā, Ka)
4. Nalāṭe (Syā, Ka)

Luddopi āgantvā te tayo jane ekato ṭhite disvā mettacittaṁ uppādetvā ekakucchiyaṁ nibbattabhātaro viya te maññamāno cintesi "migarājā tava pāse baddho, ime pana dve janā hirottappabandhanena baddhā, kiṁ nu kho ime etassa hontī"ti. Atha naṁ pucchanto gāthamāha—

114. "Kinnu te'me migā honti, muttā baddhaṁ upāsare.
Na taṁ cajitumicchanti, jīvitassapi kāraṇā"ti.

Tattha **kinnu te'me**ti kiṁ nu te ime. **Upāsare**ti upāsanti.

Athassa bodhisatto ācikkhi—

115. "Bhātaro honti me ludda, sodariyā ekamātukā.
Na maṁ cajitumicchanti, jīvitassapi kāraṇā"ti.

So tassa vacanaṁ sutvā bhiyyoso mattāya muducitto ahosi. Cittamigarājā tassa muducittabhāvaṁ ñatvā "samma luddaka mā tvaṁ etaṁ migarājānaṁ 'migamattoyevā'ti maññittha, ayañhi asītiyā migasahassānaṁ rājā sīlācārasampanno sabbasattesu muducitto mahāpañño andhe jiṇṇe mātāpitaro poseti, sace tvaṁ evarūpaṁ dhammikaṁ migaṁ māresi, etaṁ mārento mātāpitaro ca no mañca bhaginiñca meti amhe pañcapi jane māresiyeva, mayhaṁ pana bhātu jīvitaṁ dento pañcannampi janānaṁ[1]jīvitadāyakosī"ti vatvā gāthamāha—

116. "Te hi nūna marissanti, andhā apariṇāyakā.
Pañcannaṁ jīvitaṁ dehi, bhātaraṁ muñca luddakā"ti.

So tassa dhammakathaṁ sutvā pasannacitto "mā bhāyi sāmī"ti vatvā anantaraṁ gāthamāha—

117. "So vo ahaṁ pamokkhāmi, mātāpettibharaṁ migaṁ.
Nandantu mātāpitaro, muttaṁ disvā mahāmigan"ti.

Tattha **vo**ti nipātamattaṁ. **Muttan**ti[2] bandhanā muttaṁ passitvā.

---

1. No (Sī, Syā, I)
2. Disvāti (Syā, Ka)

Evañca pana vatvā cintesi "raññā dinnayaso mayhaṁ kiṁ karissati, sacāhaṁ imaṁ migarājānaṁ vadhissāmi, ayaṁ vā me pathavī bhijjitvā vivaraṁ dassati, asani vā me matthake patissati, vissajjessāmi nan"ti. So mahāsattaṁ upasaṅkamitvā yaṭṭhiṁ pātetvā cammayottaṁ chinditvā migarājānaṁ āliṅgitvā udakapariyante nipajjāpetvā muducittena saṇikaṁ pāsā mocetvā nhārūhi nhāruṁ, maṁsena maṁsaṁ, cammena cammaṁ samodhānetvā udakena lohitaṁ dhovitvā mettacittena punappunaṁ parimajji. Tassa mettānubhāveneva mahāsattassa pāramitānubhāvena ca sabbāni nhārumaṁsacammāni sandhīyiṁsu, pādo sañchannachavi sañchannalomo ahosi, asukaṭṭhāne baddho ahosītipi na paññāyi. Mahāsatto sukhappatto hutvā aṭṭhāsi. Taṁ disvā Cittamigo somanassajāto luddassa anumodanaṁ karonto gāthamāha—

118. Evaṁ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi.
Yathāha'majja nandāmi, muttaṁ disvā mahāmigan"ti.

Atha mahāsatto "kiṁ nu kho esa luddo maṁ gaṇhanto attano kāmena[1] gaṇhi, udāhu aññassa āṇattiyā"ti cintetvā gahitakāraṇaṁ pucchi. Luddaputto āha "sāmi na mayhaṁ tumhehi kammaṁ atthi, rañño pana aggamahesī Khemā nāma tumhākaṁ dhammakathaṁ sotukāmā, tadatthāya rañño āṇattiyā tvaṁ mayā gahito"ti. Samma evaṁ sante maṁ vissajjento atidukkaraṁ karosi, ehi maṁ netvā rañño dassehi, deviyā dhammaṁ kathessāmīti. Sāmi rājāno nāma kakkhaḷā, ko jānāti, kiṁ bhavissati, mayhaṁ raññā dinnayasena kammaṁ natthi, gaccha tvaṁ yathāsukhanti. Puna mahāsatto "iminā maṁ vissajjentena atidukkaraṁ kataṁ, yasapaṭilābhassa upāyamassa karissāmī"ti cintetvā "samma piṭṭhiṁ tāva me hatthena parimajjā"ti āha. So parimajji, hattho suvaṇṇavaṇṇehi lomehi pūri. Sāmi imehi lomehi kiṁ karomīti. Samma imāni haritvā rañño ca deviyā ca dassetvā "imāni tassa suvaṇṇavaṇṇamigassa lomānī"ti vatvā mama ṭhāne ṭhatvā imāhi gāthāhi deviyā dhammaṁ desehi, taṁ sutvāyeva cassā dohaḷo

1. Kammena (Sī, Syā, I)

paṭippassambhissatīti. “Dhammaṁ cara mahārājā”ti dasa dhammacariyagāthā uggaṇhāpetvā pañca sīlāni datvā appamādena ovaditvā uyyojesi. Luddaputto mahāsattaṁ ācariyaṭṭhāne ṭhapetvā tikkhattuṁ padakkhiṇaṁ katvā catūsu ṭhānesu vanditvā lomāni paduminipattena gahetvā pakkāmi. Tepi tayo janā thokaṁ anugantvā mukhena gocarañca pānīyañca gahetvā mātāpitūnaṁ santikaṁ gamiṁsu. Mātāpitaro “tāta Rohaṇa tvaṁ kira pāse baddho kathaṁ muttosī”ti pucchantā gāthamāhaṁsu—

119. “Kathaṁ tvaṁ pamokkho āsi, upanītasmi jīvite.
Kathaṁ putta amocesi, kūṭapāsamha luddako”ti.

Tattha **upanītasmī**ti tava jīvite maraṇasantikaṁ upanīte kathaṁ pamokkho āsi.

Taṁ sutvā bodhisatto tisso gāthā abhāsi—

120. “Baṇaṁ kaṇṇasukhaṁ vācaṁ, hadayaṅgaṁ hadayassitaṁ.
Subhāsitāhi vācāhi, Cittako maṁ amocayi.

121. Bhaṇaṁ kaṇṇasukhaṁ vācaṁ, hadayaṅgaṁ hadayassitaṁ.
Subhāsitāhi vācāhi, Sutanā maṁ amocayi.

122. Sutvā kaṇṇasukhaṁ vācaṁ, hadayaṅgaṁ hadayassitaṁ.
Subhāsitāni sutvāna, luddako maṁ amocayī”ti.

Tattha **bhaṇan**ti bhaṇanto. **Hadayaṅgan**ti hadayaṅgamaṁ. Dutiyagāthāya **bhaṇan**ti bhaṇamānā. **Sutvā**ti so imesaṁ ubhinnaṁ vācaṁ sutvā.

Athassa mātāpitaro anumodantā āhaṁsu—

123. “Evaṁ Ānandito hotu, saha dārehi luddako.
Yathā maya’jja nandāma, disvā Rohaṇa’māgatan”ti.

Luddopi araññā nikkhamitvā rājakulaṁ gantvā rājānaṁ vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Taṁ disvā rājā gāthamāha—

124. “Nanu tvaṁ avaca ludda, ‘migacammāni āhariṁ”.
Atha kena nu vaṇṇena, migacammāni nāharī”ti.

Tattha **migacammānī**ti migaṁ vā cammaṁ vā. **Āharin**ti āharissāmi. Idaṁ vuttaṁ hoti—ambho ludda nanu tvaṁ evaṁ avaca "migaṁ ānetuṁ asakkonto cammaṁ āharissāmi, taṁ asakkonto lomānī"ti, so tvaṁ kena kāraṇena neva migaṁ, na migacammaṁ āharīti.

Taṁ sutvā luddo gāthamāha—

125. "Āgamā ceva hatthatthaṁ, kūṭapāsañca so migo.
Abajjhi taṁ migarājaṁ, tañca muttā upāsare.

126. Tassa me ahu saṁvego, abbhuto lomahaṁsano.
Imañcāhaṁ migaṁ haññe, ajja hissāmi jīvitan"ti.

Tattha **āgamā**ti mahārāja so migo mama hatthatthaṁ hatthapāsañceva[1] mayā oḍḍitaṁ kūṭapāsañca āgato, tasmiñca kūṭapāse abajjhi. **Tañca muttā upāsare**ti tañca baddhaṁ apare muttā abaddhāva dve migā assāsentā taṁ nissāya aṭṭhaṁsu. **Abbhuto**ti pubbe abhūtapubbo. **Imañcāhan**ti atha me saṁviggassa etadahosi "sace ahaṁ imaṁ migaṁ hanissāmi, ajjeva imasmiṁyeva ṭhāne jīvitaṁ jahissāmī"ti.

Taṁ sutvā rājā āha—

127. "Kīdisā te migā ludda, kīdisā dhammikā migā.
Kathaṁvaṇṇā kathaṁsīlā, bāḷhaṁ kho ne pasaṁsasī"ti.

Idaṁ so rājā vimhayavasena punappunaṁ pucchati. Taṁ sutvā luddo gāthamāha—

128. Odātasiṅgā sucivālā, jātarūpatacūpamā.
Pādā lohitakā tesaṁ, añjitakkhā manoramā"ti.

Tattha **odātasiṅgā**ti rajatadāmasadisasiṅgā. **Sucivālā**ti cāmarivālasadisena sucinā vālena samannāgatā. **Lohitakā**ti rattanakhā pavāḷasadisā. **Pādā**ti khurapariyantā. **Añjitakkhā**ti añjitehi viya visuddhapañcapasādehi akkhīhi samannāgatā.

---

1. Hatthapassañceva (Sī, I), hatthavasañceva (Syā)

Iti so kathentova mahāsattassa suvaṇṇavaṇṇāni lomāni rañño hatthe ṭhapetvā tesaṁ migānaṁ sarīravaṇṇaṁ pakāsento gāthamāha—

129. “Edisā te migā deva, edisā dhammikā migā.
Mātāpettibharā deva, na te so abhihāritun”ti.

Tattha **mātāpettibharā**ti jiṇṇe andhe mātāpitaro posenti, etādisā nesaṁ dhammikatā[1]. **Na te so abhihāritun**ti so migarājā na sakkā kenaci tava paṇṇākāratthāya abhiharituntī attho. “Abhihārayin”tipi pāṭho, so ahaṁ taṁ te paṇṇākāratthāya nābhihārayiṁ na āharinti attho.

Iti so mahāsattassa ca Cittamigassa ca Sutanāya migapotikāya ca guṇaṁ kathetvā “mahārāja ahaṁ tena migaraññā ‘attano lomāni dassetvā mama ṭhāne ṭhatvā dasahi rājadhammacariyagāthāhi deviyā dhammaṁ katheyyāsī’ti uggaṇhāpito āṇatto”ti āha. Taṁ sutvā rājā naṁ nhāpetvā ahatavatthāni nivāsetvā sattaratanakhacite pallaṅke nisīdāpetvā sayaṁ deviyā saddhiṁ nīcāsane ekamantaṁ nisīditvā taṁ añjaliṁ paggayha yācati. So dhammaṁ desento āha—

“Dhammaṁ cara mahārāja, mātāpitūsu khattiya.
Idha dhammaṁ caritvāna, rāja saggaṁ gamissasi.

Dhammaṁ cara mahārāja, puttadāresu khattiya.
Idha dhammaṁ caritvāna, rāja saggaṁ gamissasi.

Dhammaṁ cara mahārāja, mittāmaccesu khattiya.
Idha dhammaṁ caritvāna, rāja saggaṁ gamissasi.

Dhammaṁ cara mahārāja, vāhanesu balesu ca.
Idha dhammaṁ caritvāna, rāja saggaṁ gamissasi.

Dhammaṁ cara mahārāja, gāmesu nigamesu ca.
Idha dhammaṁ caritvāna, rāja saggaṁ gimissasi.

1. Etādisā dhammikā (Syā)

Dhammaṁ cara mahārāja, raṭṭhesu janapadesu ca.
Idha dhammaṁ caritvāna, rāja saggaṁ gamissasi.

Dhammaṁ cara mahārāja, samaṇabrāhmaṇesu ca.
Idha dhammaṁ caritvāna, rāja saggaṁ gamissasi.

Dhammaṁ cara mahārāja, migapakkhīsu khattiya.
Idha dhammaṁ caritvāna, rāja saggaṁ gamissasi.

Dhammaṁ cara mahārāja, dhammo ciṇṇo sukhāvaho.
Idha dhammaṁ caritvāna, rāja saggaṁ gamissasi.

Dhammaṁ cara mahārāja, sa-indā devā sabrahmakā.
Suciṇṇena divaṁ pattā, mā dhammaṁ rāja pāmado"ti[1].

Iti Nesādaputto mahāsattena desitaniyāmena ākāsagaṅgaṁ otārento viya Buddhalīlāya dhammaṁ desesi. Mahājano sādhukārasahassāni pavattesi. Dhammakathaṁ sutvāyeva deviyā dohaḷo paṭippassambhi. Rājā tussitvā luddaputtaṁ mahantena yasena santappento tisso gāthā abhāsi—

130. "Dammi nikkhasataṁ ludda, thūlañca maṇikuṇḍalaṁ.
Catussadañca pallaṅkaṁ, umāpupphasarinnibhaṁ[2].

131. Dve ca sādisiyo bhariyā, usabhañca gavaṁ sataṁ.
Dhammena rajjaṁ kāressaṁ, bahukāro mesi luddaka.

132. Kasivāṇijjā iṇadānaṁ, uñchācariyā ca luddaka.
Etena dāraṁ posehi, mā pāpaṁ akarī punā"ti.

Tattha **thūlan**ti mahagghaṁ maṇikuṇḍalapasādhanañca te dammi. **Catussadan**ti caturussadaṁ[3], catu-ussīsakanti attho. **Umāpupphasarinnibhan**ti nīlapaccattharaṇattā umāpupphasadisāya nibhāya obhāsena samannāgataṁ, kāḷavaṇṇadārusāramayaṁ vā. **Sādisiyo**ti aññamaññaṁ rūpena ca bhogena ca sadisā. **Usabhañca gavaṁ satan**ti usataṁ jeṭṭhakaṁ katvā gavaṁ satañca te dammi.

---

1. Khu 6. 46 piṭṭhe.
2. Umāpupphasirinnibhaṁ (Sī, Syā), ummāpupphasirinnibhaṁ (I, Ka)
3. Caturassanti catutthussadaṁ (Syā)

Kāressanti dasa rājadhamme akopento dhammeneva rajjaṁ kāressāmi. **Bahukāro mesī**ti suvaṇṇavaṇṇassa migarañño ṭhāne ṭhatvā dhammassa desitattā tvaṁ mama bahupakāro, migarājena vuttaniyāmeneva te ahaṁ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpito. **Kasivāṇijjā**ti samma luddaka ahampi migarājānaṁ adisvā tassa vacanameva sutvā pañcasu sīlesu patiṭṭhito, tvampi ito paṭṭhāya sīlavā hohi, yāni tāni kasivāṇijjāni iṇadānaṁ uñchācariyāti ājīvamukhāni, eteneva sammā-ājīvena tava puttadāraṁ posehi, mā puna pāpaṁ karīti.

So rañño kathaṁ sutvā "na me gharavāsenattho, pabbajjaṁ me anujānātha devā"ti anujānāpetvā raññā dinnadhanaṁ puttadārassa datvā Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi. Rājāpi mahāsattassa ovāde ṭhatvā saggapuraṁ pūresi, tassa ovādo vassasahassaṁ pavatti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbepi mamatthāya Ānandena jīvitaṁ pariccattamevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā luddo Channo ahosi, rājā Sāriputto, devī Khemā bhikkhunī, mātāpitaro mahārājakulāni, Sutanā Uppalavaṇṇā, Cittamigo Ānando, asīti migasahassāni sākiyagaṇo, Rohaṇo migarājā pana ahameva ahosin"ti.

Rohaṇamigajātakavaṇṇanā[1] pañcamā.

---

6. Cūḷahaṁsajātakavaṇṇanā (502)

Ete haṁsā pakkamantīti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Ānandatherassa jīvitapariccāgameva ārabbha kathesi. Tadāpi hi dhammasabhāyaṁ therassa guṇakathaṁ kathentesu bhikkhūsu Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Ānandena mamatthāya jīvitaṁ pariccattamevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

---

1. Rohantamigajātakavaṇṇanā (Sī, I)

Atīte Bārāṇasiyaṁ Bahuputtako nāma rājā rajjaṁ kāresi. Khemā nāmassa aggamahesī ahosi. Tadā mahāsatto suvaṇṇahaṁsayoniyaṁ nibbattitvā navutihaṁsasahassaparivuto Cittakūṭe vasi. Tadāpi devī vuttanayeneva supinaṁ disvā rañño suvaṇṇavaṇṇahaṁsassa dhammadesanāsavanadohaḷaṁ ārocesi. Rājāpi amacce pucchitvā "suvaṇṇavaṇṇahaṁsā nāma Cittakūṭapabbate vasantī"ti ca sutvā Khemaṁ nāma saraṁ kāretvā nānappakārāni nivāpadhaññāni ropāpetvā catūsu kaṇṇesu devasikaṁ abhayaghosanaṁ ghosāpesi, ekañca luddaputtaṁ haṁsānaṁ gahaṇatthāya payojesi. Tassa payojitākāro ca, tena tattha sakuṇānaṁ upaparikkhitabhāvo ca, suvaṇṇahaṁsānaṁ āgatakāle rañño ārocetvā pāsānaṁ oḍḍitaniyāmo ca, mahāsattassa pāse baddhaniyāmo ca, sumukhassa haṁsasenāpatino tīsu taṁsaghaṭāsu taṁ adisvā nivattanañca sabbaṁ **Mahāhaṁsajātake**[1] āvi bhavissati. Idhāpi mahāsatto yaṭṭhipāse bajjhitvā pāsayaṭṭhiyaṁ olambantoyeva gīvaṁ pasāretvā haṁsānaṁ gatamaggaṁ olokento sumukhaṁ āgacchantaṁ disvā "āgatakāle naṁ vīmaṁsissāmī"ti cintetvā tasmiṁ āgate tisso gāthā abhāsi—

133. "Ete haṁsā pakkamanti, vakkaṅgā bhayameritā.
Harittaca hemavaṇṇa, kāmaṁ Sumukha pakkama.

134. Ohāya maṁ ñātigaṇā, ekaṁ pāsavasaṁ gataṁ.
Anapekkhamānā gacchanti, kiṁ eko avahiyyasi.

135. Pateva patataṁ seṭṭha, natthi baddhe sahāyatā.
Mā anīghāya hāpesi, kāmaṁ Sumukha pakkamā"ti.

Tattha **bhayameritā**ti bhayeritā bhayatajjitā bhayacalitā. **Harittaca hemavaṇṇā**ti dvīhipi vacanehi tamevālapati. **Kāman**ti suvaṇṇattaca suvaṇṇavaṇṇa sundaramukha ekaṁsena pakkamāhiyeva, kiṁ te idhāgamanenāti vadati. **Ohāyā**ti maṁ jahitvā uppatitā. **Anapekkhamānā**ti te mama ñātakā mayi anapekkhāva gacchanti. **Patevā**ti uppateva. **Mā**

1. Khu 6. 90 piṭṭhe.

anīghāyāti ito gantvā pattabbāya niddukkhabhāvāya vīriyaṁ mā hāpesi.

Tato Sumukho paṅkapiṭṭhe nisīditvā gāthamāha—

136. "Nāhaṁ dukkhapareto' ti, Dhataraṭṭha tuvaṁ jahe.
Jīvitaṁ maraṇaṁ vā me, tayā saddhiṁ bhavissatī"ti.

Tattha **dukkhapareto**ti mahārāja "tvaṁ maraṇadukkhapareto"ti ettakeneva nāhaṁ taṁ jahāmi.

Evaṁ Sumukhena sīhanāde kathite Dhataraṭṭho gāthamāha—

137. "Etadariyassa kalyāṇaṁ, yaṁ tvaṁ Sumukha bhāsasi.
Tañca vīmaṁsamānohaṁ, 'patate'taṁ'avassajin"ti.

Tattha **etadariyassā**ti yaṁ tvaṁ "nāhaṁ taṁ jahe"ti bhāsasi, etaṁ ācārasampannassa ariyassa kalyāṇaṁ uttamavacanaṁ. **Patate'tan**ti ahañca na taṁ vissajjetukāmova evaṁ avacaṁ, atha kho taṁ vīmaṁsamāno "patatū"ti[1] etaṁ vacanaṁ avassajiṁ, gacchāti taṁ avocanti attho.

Evaṁ tesaṁ kathentānaññeva luddaputto daṇḍamādāya vegenāgato. Sumukho Dhataraṭṭhaṁ assāsetvā tassābhimukho gantvā apacitiṁ dassetvā haṁsaraññlo guṇe kathesi. Tāvadeva luddo muducitto ahosi. So tassa muducittataṁ ñatvā puna gantvā haṁsarājameva assāsento aṭṭhāsi. Luddopi haṁsarājānaṁ upasaṅkamitvā chaṭṭhaṁ gāthamāha—

138. "Apadena padaṁ yāti, antalikkhacaro dijo.
Ārā pāsaṁ na bujjhi tvaṁ, haṁsānaṁ pavaruttamā"ti.

Tattha **apadena padan**ti mahārāja tumhādiso antalikkhacaro dijo apade ākāse padaṁ katvā yāti. **Na bujjhi tvan**ti so tvaṁ evarūpo dūratova imaṁ pāsaṁ na bujjhi na jānīti pucchati.

---

1. Patevāti (Syā)

Mahāsatto āha—

139. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasaṅkhaye.
Atha jālañca pāsañca, āsajjāpi na bujjhatī”ti.

Tattha **yadā parābhavo**ti samma luddaputta yadā parābhavo avuḍḍhi vināso sampatto hoti, atha poso jīvitasaṅkhaye patte jālañca pāsañca patvāpi na jānātīti attho.

Luddo haṁsarañño kathaṁ abhinanditvā Sumukhena saddhiṁ sallapanto tisso gāthā abhāsi—

140. “Ete haṁsā pakkamanti, vakkaṅgā bhayameritā.
Harittaca hemavaṇṇa, tvaññeva avahiyyasi.

141. Ete bhutvā ca pivitvā ca, pakkamanti vihaṅgamā.
Anapekkhamānā vakkaṅgā, tvaññeveko upāsasi.

142. Kinnu tyāyaṁ dijo hoti, mutto baddhaṁ upāsasi.
Ohāya sakuṇā yanti, kiṁ eko avahiyyasī”ti.

Tattha **tvaññevā**ti[1] tvameva ohiyyasīti pucchati. **Upāsasī**ti payirupāsasi.

Sumukho āha—

143. “Rājā me so dijo mitto, sakhā pāṇasamo ca me.
Neva naṁ vijahissāmi, yāva kālassa pariyāyan”ti.

Tattha **yāva kālassa pariyāyan**ti luddaputta yāva jīvitakālassa pariyosānaṁ ahaṁ etaṁ na vijahissāmiyeva.

Taṁ sutvā luddo pasannacitto hutvā “sacāhaṁ evaṁ sīlasampannesu imesu aparajjhissāmi, pathavīpi me vivaraṁ dadeyya, kiṁ me rañño santikā laddhena dhanena, vissajjessāmi nan”ti cintetvā gāthamāha—

1. Tvañca tanti (Sī), tvañca nanti (I)

144. “Yo ca tvaṁ sakhino hetu, pāṇaṁ cajitumicchasi.
So te sahāyaṁ muñcāmi, hotu rājā tavānugo”ti.

Tattha **yo ca tvan**ti yo nāma tvaṁ. **So**ti so ahaṁ. **Tavānugo**ti esa haṁsarājā tava vasaṁ anugato hotu, tayā saddhiṁ ekaṭṭhāne vasatu.

Evañca pana vatvā Dhataraṭṭhaṁ yaṭṭhipāsato otāretvā saratīraṁ netvā pāsaṁ muñcitvā muducittena lohitaṁ dhovitvā nhāru-ādīni paṭipādesi. Tassa muducittatāya mahāsattassa pāramitānubhāvena ca tāvadeva pādo sacchavi ahosi, baddhaṭṭhānampi na paññāyi. Sumukho bodhisattaṁ oloketvā tuṭṭhacitto anumodanaṁ karonto gāthamāha—

145. “Evaṁ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi.
Yathāha’majja nandāmi, muttaṁ disvā dijādhipan”ti.

Taṁ sutvā luddo “gacchatha sāmī”ti āha. Atha naṁ mahāsatto “kiṁ pana tvaṁ samma maṁ attano atthāya bandhi, udāhu aññassa āṇattiyā”ti pucchitvā tena tasmiṁ kāraṇe ārocite “kiṁ nu kho me itova Cittakūṭaṁ gantuṁ seyyo, udāhu nagaran”ti vīmaṁsanto “mayi nagaraṁ gate luddaputto dhanaṁ labhissati, deviyā dohaḷo paṭippassambhissati, Sumukhassa mittadhammo pākaṭo bhavissati, tathā mama ñāṇabalaṁ[1], khemañca saraṁ abhayadakkhiṇaṁ katvā labhissāmi, tasmā nagarameva gantuṁ seyyo”ti sanniṭṭhānaṁ katvā “ludda tvaṁ amhe kājenādāya rañño santikaṁ nehi, sace no rājā vissajjetukāmo bhavissati, vissajjessatī”ti āha. Rājāno nāma sāmi kakkhaḷā, gacchatha tumheti. Mayaṁ tādisaṁ luddampi mudukaṁ karimha, rañño ārādhane amhākaṁ bhāro, nehiyeva no sammāti. So tathā akāsi. Rājā haṁse disvāva somanassajāto hutvā dvepi haṁse kañcanapīṭhe nisīdāpetvā madhulāje khādāpetvā madhurodakaṁ pāyetvā añjaliṁ paggayha dhammakathaṁ āyāci. Haṁsarājā tassa sotukāmataṁ viditvā paṭhamaṁ tāva paṭi-

1. Ñāṇabalena (I, Ka)

santhāramakāsi. Tatrimā haṁsassa ca rañño ca vacanapaṭivacanagāthāyo honti—

146. “Kaccinnu bhoto kusalaṁ, kacci bhoto anāmayaṁ.
Kacci raṭṭhamidaṁ phītaṁ, dhammena manusāsasi.

147. Kusalaṁ ceva me haṁsa, atho haṁsa anāmayaṁ.
Atho raṭṭhamidaṁ phītaṁ, dhammena manusāsa' haṁ.

148. Kacci bhoto amaccesu, doso koci na vijjati.
Kacci ārā amittā te, chāyā dakkhiṇatoriva.

149. Athopi me amaccesu, doso koci na vijjati.
Atho ārā amittā me, chāyā dakkhiṇatoriva.

150. Kacci te sādisī bhariyā, assavā piyabhāṇinī.
Puttarūpayasūpetā, tava chandavasānugā.

151. Atho me sādisī bhariyā, assavā piyabhāṇinī.
Puttarūpayasūpetā, mama chandavasānugā.

152. Kacci te bahavo puttā, sujātā raṭṭhavaḍḍhana.
Paññājavena sampannā, sammodanti tato tato.

153. Satameko ca me puttā, Dhataraṭṭha mayā sutā.
Tesaṁ tvaṁ kiccamakkhāhi, nāvarujjhanti te vaco”ti.

Tattha **kusalan**ti ārogyaṁ, itaraṁ[1] tasseva vevacanaṁ. **Phītan**ti kacci te idaṁ raṭṭhaṁ phītaṁ subhikkhaṁ, dhammena ca naṁ anusāsasīti pucchati. **Doso**ti aparādho. **Chāyā dakkhiṇatorivā**ti yathā nāma dakkhiṇadisābhimukhā chāyā na vaḍḍhati, evaṁ te kacci amittā na vaḍḍhantīti vadati. **Sādisī**ti jātigottakulapadesehi[2] samānā. Evarūpā hi aticārinī na hoti. **Assavā**ti vacanapaṭiggāhikā. **Puttarūpayasūpetā**ti puttehi ca

1. Anāmayanti idaṁ (Syā)
2. Jātibhogagottakulapadesehi (Ka)

rūpena ca yasena ca upetā. **Paññājavenā**ti paññāvegena paññaṁ javāpetvā tāni tāni kiccāni paricchindituṁ samatthāti pucchati. **Sammodanti tato tato**ti yattha yattha niyuttā honti, tato tato sammodanteva, na virujjhantīti pucchati. **Mayā sutā**ti mayā vissutā. Maṁ hi loko "Bahuputtarājā"ti[1] vadati, iti te maṁ nissāya vissutā pākaṭā jātāti mayā sutā nāma hontīti vadati. **Tesaṁ tvaṁ kiccamakkhāhī**ti tesaṁ mama puttānaṁ "idaṁ nāma karontū"ti tvaṁ kiccamakkhāhi, na te vacanaṁ avarujjhanti[2], ovādaṁ nesaṁ dehīti adhippāyenevamāha.

Taṁ sutvā mahāsatto tassa ovādaṁ dento pañca gāthā abhāsi—

154. "Upapannopi ce hoti, jātiyā vinayena vā.
Atha pacchā kurute yogaṁ, kicche āpāsu sīdati.

155. Tassa saṁhīrapaññassa, vivaro jāyate mahā.
Rattimandhova rūpāni, thūlāni manupassati.

156. Asāre sārayogaññū, matiṁ na tveva vindati.
Sarabhova giriduggasmiṁ, antarāyeva sīdati.

157. Hīnajaccopi ce hoti, uṭṭhātā dhitimā naro.
Ācārasīlasampanno, nise aggīva bhāsati.

158. Etaṁ me upamaṁ katvā, putte vijjāsu vācaya.
Saṁvirūḷhetha medhāvī, khette bījaṁva vuṭṭhiyā"ti.

Tattha **vinayenā**ti ācārena. **Pacchā kurute yogan**ti yo ce sikkhitabbasikkhāsu daharakāle yogaṁ vīriyaṁ akatvā pacchā mahallakakāle karoti, evarūpo pacchā tathārūpe dukkhe vā āpadāsu vā uppannāsu sīdati, attānaṁ uddharituṁ na sakkoti. **Tassa saṁhīrapaññassā**ti tassa asikkhitattā tato tato haritabbapaññassa niccaṁ calabuddhino[3]. **Vivaro**ti bhogādīnaṁ chiddaṁ, parihānīti attho. **Rattimandho**ti rattandho[4].

---

1. Bahupakāro rājāti (Sī)
2. Avarajjhissanti (Sī, I)
3. Saṁharitabbapaññassa aniccalabuddhino (Sī, Syā, I)
4. Nattamandhoti nattandho (Sī, I)

Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā rattandho rattikāṇo rattiṁ candobhāsādīhi thūlarūpāneva passati, sukhumāni passituṁ na sakkoti, evaṁ asikkhito saṁhīrapañño kismiñcideva bhaye uppanne sukhumāni kiccāni passituṁ na sakkoti, oḷārikeyeva passati, tasmā tava putte daharakāleyeva sikkhāpetuṁ vaṭṭatīti.

Asāreti nissāre lokāyatavedasamaye. **Sārayogaññū**ti sārayutto esa samayoti maññamāno. **Matiṁ na tveva vindatī**ti bahuṁ sikkhitvāpi paññaṁ na labhatiyeva. **Giriduggasmin**ti so evarūpo yathā nāma sarabho attano vasanaṭṭhānaṁ āgacchanto antarāmagge visamampi samanti maññamāno giridugge vegenāgacchanto narakapapātaṁ patitvā antarāyeva sīdati, āvāsaṁ na pāpuṇāti, evametaṁ asāraṁ lokāyatavedasamayaṁ sārasaññāya uggahetvā mahāvināsaṁ pāpuṇāti, tasmā tava putte atthanissitesu vaḍḍhi-āvahesu kiccesu yojetvā sikkhāpehīti. **Nise aggīvā**ti mahārāja hīnajātikopi uṭṭhānādiguṇasampanno rattiṁ aggikkhandho viya obhāsati. **Etaṁ me**ti etaṁ mayā vuttaṁ rattandhañca aggikkhandhañca upamaṁ katvā tava putte vijjāsu vācaya, sikkhitabbayuttāsu sikkhāsu yojehi. Evaṁ yutto hi yathā sukhette suvuṭṭhiyā bījaṁ saṁvirūhati, tatheva medhāvī saṁvirūhati, yasena ca bhogehi ca vaḍḍhatīti.

Evaṁ mahāsatto sabbarattiṁ rañño dhammaṁ desesi, deviyā dohaḷo paṭippassambhi. Mahāsatto aruṇuggamanavelāyameva rājānaṁ pañcasu sīlesu patiṭṭhapetvā appamādena ovaditvā saddhiṁ Sumukhena uttarasīhapañjarena nikkhamitvā Cittakūṭameva gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbepi iminā mamatthāya jīvitaṁ pariccattamevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā luddo Channo ahosi, rājā Sāriputto, devī Khemābhikkhunī, haṁsaparisā sākiyagaṇo, Sumukho Ānando, haṁsarājā pana ahameva ahosin"ti.

Cūḷahaṁsajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Sattigumbajātakavaṇṇanā (503)

Migaluddo mahārājāti idaṁ Satthā maddakucchismiṁ Migadāye viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Devadattena hi silāya paviddhāya Bhagavato pāde sakalikāya khate[1] balavavedanā uppajji. Tathāgatassa dassanatthāya bahū bhikkhū sannipatiṁsu. Atha Bhagavā parisaṁ sannipatitaṁ disvā "bhikkhave idaṁ senāsanaṁ atisambādhaṁ, sannipāto mahā bhavissati, maṁ mañcasivikāya maddakucchiṁ nethā"ti āha. Bhikkhū tathā kariṁsu. Jīvako Tathāgatassa pādaṁ phāsukaṁ akāsi. Bhikkhū Satthu santike nisinnāva kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Devadatto sayampi pāpo, parisāpissa pāpā, iti so pāpo pāpaparivārova viharatī"ti. Satthā "kiṁ kathetha bhikkhave"ti pucchitvā "idaṁ nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto pāpo pāpaparivāroyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Uttarapañcālanagare Pañcālo nāma rājā rajjaṁ kāresi. Mahāsatto araññāyatane ekasmiṁ Sānupabbate Simbalivane ekassa Suvarañño putto hutvā nibbatti, dve bhātaro ahesuṁ. Tassa pana pabbatassa uparivāte coragāmako ahosi pañcannaṁ corasatānaṁ nivāso, adhovāte assamo pañcannaṁ isisatānaṁ nivāso. Tesaṁ suvapotakānaṁ pakkhanikkhamanakāle vātamaṇḍalikā udapādi. Tāya pahaṭo eko suvapotako coragāmake corānaṁ āvudhantare patito, tassa tattha patitattā "Sattigumbo" tveva nāmaṁ kariṁsu. Eko assame vālukatale pupphantare pati, tassa tattha patitattā "Pupphako"tveva nāmaṁ kariṁsu. Sattigumbo corānaṁ antare vaḍḍhito, Pupphako isīnaṁ.

Athekadivasaṁ rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito rathavaraṁ abhiruhitvā mahantena parivārena migavadhāya nagarato nātidūre supupphitaphalitaṁ ramaṇīyaṁ Upagumbavanaṁ gantvā "yassa passena migo palāyati, tasseva gīvā"ti vatvā rathā oruyha paṭicchādetvā dinne koṭṭhake dhanuṁ ādāya aṭṭhāsi. Purisehi migānaṁ uṭṭhāpanatthāya vanagumbesu pothiyamānesu eko eṇimigo uṭṭhāya gamanamaggaṁ olokento rañño ṭhitaṭṭhānasseva

1. Ghaṭe (Syā), khitte (Ka)

vivittataṁ disvā tadabhimukho pakkhanditvā palāyi. Amaccā “kassa passena migo palāyito”ti pucchantā “rañño passenā”ti ñatvā raññā saddhiṁ keḷiṁ kariṁsu. Rājā asmimānena tesaṁ keḷiṁ asahanto “idāni taṁ migaṁ gahessāmī”ti rathaṁ āruyha “sīghaṁ pesehī”ti sārathiṁ āṇāpetvā migena gatamaggaṁ paṭipajji. Rathaṁ vegena gacchantaṁ parisā anubandhituṁ nāsakkhi. Rājā sārathidutiyo yāva majjhanhikā gantvā taṁ migaṁ adisvā nivattanto tassa coragāmassa santike ramaṇīyaṁ kandaraṁ disvā rathā oruyha nhatvā ca pivitvā ca paccuttari. Athassa sārathi rathassa uttarattharaṇaṁ otāretvā sayanaṁ rukkhacchāyāya paññapesi, so tattha nipajji. Sārathipi tassa pāde sambāhanto nisīdi. Rājā antarantarā niddāyati ceva pabujjhati ca.

Coragāmavāsino corāpi rañño ārakkhaṇatthāya araññameva pavisiṁsu. Coragāmake Sattigumbo ceva Bhattarandhako Patikolambo nāmeko puriso cāti dveva ohīyiṁsu. Tasmiṁ khaṇe Sattigumbogāmakā nikkhamitvā rājānaṁ disvā “imaṁ niddāyamānameva māretvā ābharaṇāni gahessāmā”ti cintetvā Patikolambassa santikaṁ gantvā taṁ kāraṇaṁ ārocesi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā pañca gāthā abhāsi—

159. “Migaluddo mahārājā, pañcālānaṁ rathesabho.
Nikkhanto saha senāya, ogaṇo vanamāgamā.

160. Tattha’ddasā araññasmiṁ, takkarānaṁ kuṭiṁ kataṁ.
Tassā kuṭiyā nikkhamma, suvo luddāni bhāsati.

161. Sampannavāhano poso, yuvā sammaṭṭhakuṇḍalo.
Sobhati lohituṇhīso, divā sūriyova bhāsati.

162. Majjhanhike sampatike, sutto rājā sasārathi.
Handassābharaṇaṁ sabbaṁ, gaṇhāma sāhasā mayaṁ.

163. Nisīthepi rahodāni, sutto rājā sasārathi.
Ādāya vatthaṁ maṇikuṇḍalañca, hantvāna sākhāhi avattharāmā”ti.

Tattha **migaluddo**ti luddo viya migānaṁ gavesanato "migaluddo"ti vutto. **Ogaṇo**ti gaṇā ohīno parihīno hutvā. **Takkarānaṁ kuṭiṁ katan**ti so rājā tattha araññe corānaṁ vasanatthāya kataṁ gāmakaṁ addasa. **Tassā**ti tato corakuṭito. **Luddāni bhāsatī**ti Patikolambena saddhiṁ dāruṇāni vacanāni katheti. **Sampannavāhano**ti sampanna-assavāhano. **Lohituṇhīso**ti rattena uṇhīsapaṭṭena samannāgato. **Sampatike**ti sampati idāni, evarūpe ṭhitamajjhanhikakāleti attho. **Sāhasā**ti sāhasena pasayhākāraṁ katvā gaṇhāmāti vadati. **Nīsīthepi rahodānī**ti nisīthepi idānipi raho. Idaṁ vadati—yathā nisīthe aḍḍharattasamaye manussā kilantā sayanti, raho nāma hoti, idāni ṭhitamajjhanhikepi kāle tathevāti. **Hantvānā**ti rājānaṁ māretvā vatthābharaṇānissa gahetvā atha naṁ pāde gahetvā kaḍḍhitvā ekamante sākhāhi paṭicchādemāti.

Iti so vegena sakiṁ nikkhamati, sakiṁ Patikolambassa santikaṁ gacchati. So tassa vacanaṁ sutvā nikkhamitvā olokento rājabhāvaṁ ñatvā bhīto gāthamāha—

164. "Kinnu ummattarūpova, sattigumba pabhāsasi.
Durāsadā hi rājāno, aggi pajjalito yathā"ti.

Atha naṁ suvo gāthāya ajjhabhāsi—

165. "Atha tvaṁ Patikolamba, matto thullāni gajjasi.
Mātari mayha naggāya, kinnu tvaṁ vijigucchase"ti.

Tattha **atha tvan**ti nanu tvaṁ. **Matto**ti corānaṁ ucchiṭṭhasuraṁ labhitvā tāya matto hutvā pubbe mahāgajjitāni gajjasi. **Mātarī**ti corajeṭṭhakassa bhariyaṁ sandhāyāha. Sā kira tadā sākhābhaṅgaṁ nivāsetvā carati. **Vijigucchase**ti mama mātari naggāya kinnu tvaṁ idāni corakammaṁ jigucchasi, kātuṁ na icchasīti.

Rājā pabujjhitvā tassa tena saddhiṁ manussabhāsāya kathentassa vacanaṁ sutvā "sappaṭibhayaṁ idaṁ ṭhānan"ti sārathiṁ uṭṭhāpento gāthamāha—

166. "Uṭṭhehi samma taramāno, rathaṁ yojehi sārathi.
Sakuṇo me na ruccati, aññaṁ gacchāma assaman"ti.

Sopi sīghaṁ uṭṭhahitvā rathaṁ yojetvā gāthamāha—

167. "Yutto ratho mahārāja, yutto ca balavāhano.
Adhitiṭṭha mahārāja, aññaṁ gacchāma assaman"ti.

Tattha **balavāhano**ti balavavāhano, mahāthāma-assasampannoti attho. **Adhitiṭṭhā**ti abhiruha.

Abhiruḷhamatteyeva ca tasmiṁ sindhavā vātavegena pakkhandiṁsu. Sattigumbo rathaṁ gacchantaṁ disvā saṁvegappatto[1] dve gāthā abhāsi—

168. "Ko nu'meva gatā sabbe, ye asmiṁ paricārakā.
Esa gacchati pañcālo, mutto tesaṁ adassanā.

169. Kodaṇḍakāni gaṇhatha, sattiyo tomarāni ca.
Esa gacchati pañcālo, mā vo muñcittha jīvatan"ti.

Tattha **ko nu'me**ti kuhiṁ nu ime. **Asmin**ti imasmiṁ assame. **Paricārakā**ti corā. **Adassanā**ti etesaṁ corānaṁ adassanena mutto esa gacchatīti, etesaṁ hatthato mutto hutvā esa adassanaṁ gacchatītipi attho. **Kodaṇḍakānī**ti dhanūni. **Jīvatan**ti tumhākaṁ jīvantānaṁ mā muñcittha, āvudhahatthā dhāvitvā gaṇhatha nanti.

Evaṁ tassa viravitvā aparāparaṁ dhāvantasseva rājā isīnaṁ assamaṁ patto. Tasmiṁ khaṇe isayo phalāphalatthāya gatā. Eko pupphakasuvova assamapade ṭhito hoti. So rājānaṁ disvā paccuggamanaṁ katvā paṭisanthāramakāsi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā catasso gāthā abhāsi—

170. "Athā'paro paṭinandittha, suvo lohitatuṇḍako.
Svāgataṁ te mahārāja, atho te adurāgataṁ.
Issarosi anuppatto, yaṁ idhatthi pavedaya.

1. Sambhamappatto (Sī, Syā)

171. Tiṇḍukāni piyālāni, madhuke kāsumāriyo.
Phalāni khuddakappāni, bhuñja rāja varaṁ varaṁ.

172. Idampi pānīyaṁ sītaṁ, ābhataṁ girigabbharā.
Tato piva mahārāja, sace tvaṁ abhikaṅkhasi.

173. Araññaṁ uñchāya gatā, ye asmiṁ paricārakā.
Sayaṁ uṭṭhāya gaṇhavho, hatthā me natthi dātave"ti.

Tattha **paṭinanditthā**ti rājānaṁ disvāva tussi. **Lohitatuṇḍako**ti rattatuṇḍo sobhaggappatto. **Madhuke**ti madhukaphalāni. **Kāsumāriyo**ti evaṁnāmakāni phalāni, kāraphalāni vā. **Tato pivā**ti tato pānīyamāḷato gahetvā pānīyaṁ piva. **Ye asmiṁ paricārakā**ti mahārāja ye imasmiṁ assame vicaraṇakā isayo, te araññaṁ uñchāya gatā. **Gaṇhavho**ti phalāphalāni gaṇhatha. **Dātave**ti dātuṁ.

Rājā tassa paṭisanthāre pasīditvā gāthādvayamāha—

174. "Bhaddako vata'yaṁ pakkhī, dijo paramadhammiko.
Atheso itaro pakkhī, suvo luddāni bhāsati.

175. 'Etaṁ hanatha bandhatha, mā vo muñcittha jīvataṁ'.
Iccevaṁ vilapantassa, sotthiṁ pattosmi assaman"ti.

Tattha **itaro**ti corakuṭiyaṁ suvako. **Iccevan**ti ahaṁ pana tassa evaṁ vilapantasseva imaṁ assamaṁ sotthinā patto.

Rañño kathaṁ sutvā pupphako dve gāthā abhāsi—

176. "Bhātaro'sma mahārāja, sodariyā ekamātukā.
Ekarukkhasmiṁ saṁvaḍḍhā, nānākhettagatā ubho.

177. Sattigumbo ca corānaṁ, ahañca isinaṁ idha.
Asataṁ so, sataṁ ahaṁ, tena dhammena no vinā"ti.

Tattha **bhātaro'smā**ti mahārāja so ca ahañca ubho bhātaro homa. **Corānan**ti so corānaṁ santike saṁvaḍḍho, ahaṁ isīnaṁ

santike. **Asataṁ so, sataṁ ahan**ti so asādhūnaṁ dussīlānaṁ santikaṁ upagato, ahaṁ sādhūnaṁ sīlavantānaṁ. **Tena dhammena no vinā**ti mahārāja taṁ Sattigumbaṁ corā coradhammena corakiriyāya vinesuṁ, maṁ isayo isidhammena isisīlācārena, tasmā sopi tena coradhammena no vinā hoti, ahampi isidhammena no vinā homīti.

Idāni taṁ dhammaṁ vibhajanto gāthādvayamāha—

178. "Tattha vadho ca bandho ca, nikatī vañcanāni ca.
Ālopā sāhasākārā, tāni so tattha sikkhati.

179. Idha saccañca dhammo ca, ahiṁsā saṁyamo damo.
Āsanūdakadāyīnaṁ, aṅke vaddhosmi bhāradhā"ti.

Tattha **nikatī**ti patirūpakena vañcanā. **Vañcanānī**ti ujukavañcanāneva. **Ālopā**ti divā gāmaghātā. **Sāhasākārā**ti gehaṁ pavisitvā maraṇena tajjetvā sāhasikakammakaraṇāni. **Saccan**ti sabhāvo. **Dhammo**ti sucaritadhammo. **Ahiṁsā**ti mettāpubbabhāgo[1]. **Saṁyamo**ti sīlasaṁyamo. **Damo**ti indriyadamanaṁ. **Āsanūdakadāyīnan**ti abbhāgatānaṁ āsanañca udakañca dānasīlānaṁ. **Bhāradhā**ti[2] rājānaṁ ālapati.

Idāni rañño dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

180. "Yaṁ yaṁ hi rāja bhajati, santaṁ vā yadi vā asaṁ.
Sīlavantaṁ visīlaṁ vā, vasaṁ tasseva gacchati.

181. Yādisaṁ kurute mittaṁ, yādisaṁ cūpasevati.
Sopi tādisako hoti, sahavāso hi tādiso.

182. Sevamāno sevamānaṁ, samphuṭṭho samphusaṁ paraṁ.
Saro diddho kalāpaṁva, alitta'mupalimpati.
Upalepabhayā dhīro, neva pāpasakhā siyā.

183. Pūtimacchaṁ kusaggena, yo naro upanayhati.
Kusāpi pūti vāyanti, evaṁ bālūpasevanā.

---

1. Mettacittapubbabhāvo (Sī, I)
2. Bhāratāti (Sī, Syā, I)

184. Tagarañca palāsena, yo naro upanayhati.
Pattāpi surabhi vāyanti, evaṁ dhīrūpasevanā.

185. Tasmā pattapuṭasseva, ñatvā sampāka'mattano.
Asante nopaseveyya, sante seveyya paṇḍito.
Asanto nirayaṁ nenti, santo pāpenti suggatin"ti.

Tattha **santaṁ vā yadi vā asan**ti sappurisaṁ vā asappurisaṁ vā. **Sevamāno sevamānan**ti seviyamāno[1] ācariyo sevamānaṁ antevāsikaṁ. **Samphuṭṭho**ti antevāsinā vā phuṭṭho ācariyo. **Samphusaṁ paran**ti paraṁ ācariyaṁ samphusanto antevāsī vā. **Alittan**ti taṁ antevāsikaṁ pāpadhammena alittaṁ so ācariyo visadiddho saro sesaṁ sarakalāpaṁ viya limpati. **Evaṁ bālūpasevanā**ti bālūpasevī hi pūtimacchaṁ upanayhanakusaggaṁ viya hoti, pāpakammaṁ akarontopi avaṇṇaṁ akittiṁ labhati. **Dhīrūpasevanā**ti dhīrūpasevī puggalo tagarādigandhajātipaliveṭhanapattaṁ viya hoti, paṇḍito bhavituṁ asakkontopi kalyāṇamittasevī[2] guṇakittiṁ labhati. **Pattapuṭasseva**ti duggandhasugandhapaliveṭhanapaṇṇasseva[3]. **Sampāka'mattano**ti kalyāṇamittasaṁsaggavasena attano paripākaṁ paribhāvanaṁ[4] ñatvāti attho. **Pāpenti suggatin**ti santo sammādiṭṭhikā attānaṁ nissite satte saggameva pāpentīti desanaṁ yathānusandhimeva pāpesi.

Rājā tassa dhammakathāya pasīdi, isigaṇopi āgato. Rājā isayo vanditvā "bhante maṁ anukampamānā mama vasanaṭṭhāne vasathā"ti vatvā tesaṁ paṭiññaṁ gahetvā nagaraṁ gantvā suvānaṁ abhayaṁ adāsi. Isayopi tattha agamaṁsu. Rājā isigaṇaṁ uyyāne vasāpento yāvajīvaṁ upaṭṭhahitvā saggapuraṁ pūresi. Athassa puttopi chattaṁ ussāpento isigaṇaṁ paṭijaggiyevāti tasmiṁ kulaparivaṭṭe satta rājāno isigaṇassa dānaṁ pavattayiṁsu. Mahāsatto arañña vasantoyeva yathākammaṁ gato.

---

1. Sevamāno (Syā)
2. Kalyāṇamittasevīti (Syā)
3. Phalapuṭassevāti gandhapuṭassa gandhapaliveṭhanapattasseva (Sī, I)
4. Paripākañāṇabhāvaṁ (Syā), paripākabhāvaṁ (Ka), Itivuttaka-Ṭṭha 230 piṭṭhepi passitabbaṁ.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbepi Devadatto pāpo pāpaparivāroyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Sattigumbo Devadatto ahosi, corā Devadattaparisā, rājā Ānando, isigaṇā Buddhaparisā, Pupphakasuvo pana ahameva ahosin"ti.

Sattigumbajātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Bhallātiyajātakavaṇṇanā (504)

Bhallātiyo nāma ahosi rājāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Mallikaṁ deviṁ ārabbha kathesi. Tassā kira ekadivasaṁ raññā saddhiṁ sayanaṁ nissāya kalaho ahosi. Rājā kujjhitvā naṁ na olokesi. Sā cintesi "nanu Tathāgato rañño mayi kuddhabhāvaṁ na jānātī"ti. Satthā taṁ kāraṇaṁ ñatvā punadivase bhikkhusaṁghaparivuto Sāvatthiṁ piṇḍāya pavisitvā rañño gehadvāraṁ gato. Rājā paccuggantvā pattaṁ gahetvā Satthāraṁ pāsādaṁ āropetvā paṭipāṭiyā bhikkhusaṁghaṁ nisīdāpetvā dakkhiṇodakaṁ datvā paṇītenāhārena parivisitvā bhattakiccāvasāne ekamantaṁ nisīdi. Satthā "kiṁ nu kho mahārāja Mallikā na paññāyatī"ti pucchitvā "attano sukhamadamattatāyā"ti[1] vutte "nanu mahārāja tvaṁ pubbe kinnarayoniyaṁ nibbattitvā ekarattiṁ kinnariyā vinā hutvā satta vassasatāni paridevamāno vicarī"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Bhallātiyo nāma rājā rajjaṁ kārento "aṅgārapakkamigamaṁsaṁ khādissāmī"ti rajjaṁ amaccānaṁ niyyādetvā sannaddhapañcāvudho susikkhitakoleyyakasunakhagaṇaparivuto nagarā nikkhamitvā Himavantaṁ pavisitvā anugaṅgaṁ gantvā upari abhiruhituṁ asakkonto ekaṁ gaṅgaṁ otiṇṇanadiṁ disvā tadanusārena gacchanto migasūkarādayo vadhitvā aṅgārapakkamaṁsaṁ khādanto uccaṭṭhānaṁ abhiruhi. Tattha ramaṇīyā nadikā paripuṇṇakāle thanapamāṇodakā hutvā sandati, aññadā jaṇṇukapamāṇodakā hoti. Tattha nānappakārakā macchakacchapā vicaranti.

---

1. Sukhamadamattāyāti (Syā, I, Ka)

Udakapariyante rajatapaṭṭavaṇṇavālukā ubhosu tīresu nānāpupphaphalabharitavinamitā rukkhā pupphaphalarasamattehi nānāvihaṅgamabhamaragaṇehi samparikiṇṇā vividhamigasaṁghanisevitā sītacchāyā. Evaṁ ramaṇīyāya Hemavatanadiyā tīre dve kinnarā aññamaññaṁ āliṅgitvā paricumbitvā nānappakārehi paridevantā rodanti.

Rājā tassā nadiyā tīrena Gandhamādanaṁ abhiruhanto te kinnare disvā "kiṁ nu kho ete evaṁ paridevanti, pucchissāmi ne"ti cintetvā sunakhe oloketvā accharaṁ pahari. Susikkhitakoleyyakasunakhā tāya saññāya gumbaṁ pavisitvā urena nipajjiṁsu. So tesaṁ paṭisallīnabhāvaṁ utvā dhanukalāpañceva sesāvudhāni ca rukkhaṁ nissāya ṭhapetvā padasaddaṁ akaronto saṇikaṁ tesaṁ santikaṁ gantvā "kiṁ kāraṇā tumhe rodathā"ti kinnare pucchi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā tissogāthā abhāsi—

186. "Bhallātiyo nāma ahosi rājā,
Raṭṭhaṁ pahāya migavaṁ acāri so.
Agamā girivaraṁ Gandhamādanaṁ,
Supupphitaṁ kimpurisānuciṇṇaṁ.

187. Sāḷūrasaṁghañca nisedhayitvā,
Dhanuṁ kalāpañca so nikkhipitvā.
Upāgami vacanaṁ vattukāmo,
Yatthaṭṭhitā kimpurisā ahesuṁ.

188. Himaccaye Hemavatāya tīre,
Kimidhaṭṭhitā mantayavho abhiṇhaṁ.
Pucchāmi vo mānusadehavaṇṇe,
Kathaṁ vo jānanti manussaloke"ti.

Tattha **sāḷūrasaṁghan**ti sunakhagaṇaṁ. **Himaccaye**ti catunnaṁ hemantamāsānaṁ atikkame. **Hemavatāyā**ti imissā Hemavatāya nadiyā tīre.

Rañño vacanaṁ sutvā kinnaro tuṇhī ahosi, kinnarī pana raññā saddhiṁ sallapi—

189. “Mallaṁ giriṁ paṇḍarakaṁ tikūṭaṁ,
Sītodakā anuvicarāma najjo.
Migā manussāva nibhāsavaṇṇā,
Jānanti no kimpurisāti luddā”ti.

Tattha **Mallaṁ girin**ti samma luddaka mayaṁ imaṁ mallagiriñca Paṇḍarakañca Tikūṭañca imā ca najjo anuvicarāma. “Mālāgirin”tipi pāṭho. **Nibhāsavaṇṇā**ti nibhāsamānavaṇṇā, dissamānasarīrāti attho.

Tato rājā tisso gāthā abhāsi—

190. “Sukiccharūpaṁ paridevayavho,
Āliṅgito cāsi piyo piyāya.
Pucchāmi vo mānusadehavaṇṇe,
Kimidha vane rodatha appatītā.

191. Sukiccharūpaṁ paridevayavho,
Āliṅgito cāsi piyo piyāya.
Pucchāmi vo mānusadehavaṇṇe,
Kimidha vane vilapatha appatītā.

192. Sukiccharūpaṁ paridevayavho,
Āliṅgito cāsi piyo piyāya.
Pucchāmi vo mānusadehavaṇṇe,
Kimidha vane socatha appatītā”ti.

Tattha **sukiccharūpan**ti suṭṭhu dukkhappattā viya hutvā. **Āliṅgito cāsi piyo piyāyā**ti tayā piyāya tava piyo āliṅgito ca āsi. “Āliṅgiyo cāsī”tipi pāṭho, ayamevattho. **Kimidha vane**ti kiṁ kāraṇā idha vane antarantarā āliṅgitvā paricumbitvā piyakathaṁ kathetvā puna appatītā rodathāti.

Tato parā ubhinnampi ālāpasallāpagāthā honti—

193. “Maye’karattaṁ vippavasimha ludda,
Akāmakā aññamaññaṁ sarantā.
Tamekarattaṁ anutappamānā,
Socāma ‘sā ratti punaṁ na hessati’.

194. Yamekarattaṁ anutappathe’taṁ,
Dhanaṁ va naṭṭhaṁ pitaraṁ va petaṁ.
Pucchāmi vo mānusadehavaṇṇe,
Kathaṁ vinā vāsa’makappayittha.

195. Yamimaṁ nadiṁ passasi sīghasotaṁ,
Nānādumacchādanaṁ selakūlaṁ.
Taṁ me piyo uttari vassakāle,
Mamañca maññaṁ anubandhatīti.

196. Ahañca aṅkolaka’mocināmi,
Atimuttakaṁ sattaliyothikañca.
‘Piyo ca me hehiti mālabhārī,
Ahañca naṁ mālinī ajjhupessaṁ’.

197. Ahañcidaṁ kuravaka’mocināmi,
Uddālakā pāṭalisindhuvārakā.
‘Piyo ca me hehiti mālabhārī,
Ahañca naṁ mālinī ajjhupessaṁ’.

198. Ahañca sālassa supupphitassa,
Oceyya pupphāni karomi mālaṁ.
‘Piyo ca me hehiti mālabhārī,
Ahañca naṁ mālinī ajjhupessaṁ’.

199. Ahañca sālassa supupphitassa,
Oceyya pupphāni karomi bhāraṁ.
Idañca no hehiti santharatthaṁ,
Yatthajjimaṁ viharissāma rattiṁ.

200. Ahañca kho agaḷuṁ candanañca,
Silāya piṁsāmi pamattarūpā.
‘Piyo ca me hehiti rositaṅgo,
Ahañca naṁ rositā ajjhupessaṁ’.

201. Athāgamā salilaṁ sīghasotaṁ,
Nudaṁ sāle salaḷe kaṇṇikāre.
Āpūratha tena muhuttakena,
Sā’yaṁ nadī āsi mayā suduttarā.

202. Ubhosu tīresu mayaṁ tadā ṭhitā,
Sampassantā ubhayo aññamaññaṁ.
Sakimpi rodāma sakiṁ hasāma,
Kicchena no āgamā saṁvarī sā.

203. Pātova kho uggate sūriyamhi,
Catukkaṁ nadiṁ uttariyāna ludda.
Āliṅgiyā aññamaññaṁ mayaṁ ubho,
Sakimpi rodāma sakiṁ hasāma.

204. Tīhū’nakaṁ satta satāni ludda,
Yamidha mayaṁ vippavasimha pubbe.
Vasse’ki’maṁ jīvitaṁ bhūmipāla,
Ko nī’dha kantāya vinā vaseyya.

205. Āyuñca vo kīvatako nu samma,
Sacepi jānātha vadetha āyuṁ.
Anussavā vuḍḍhato āgamā vā,
Akkhātha metaṁ avikampamānā.

206. Āyuñca no vassasahassaṁ ludda,
Na cantarā pāpako atthi rogo.
Appañca dukkhaṁ sukhameva bhiyyo,
Avītarāgā vijahāma jīvitan”ti.

Tattha **maye'karattan**ti mayaṁ ekarattaṁ. **Vippavasimhā**ti vippayuttā hutvā vasimha. **Anutappamānā**ti "anicchamānānaṁ no ekaratto atīto"ti taṁ ekarattaṁ anucintayamānā. **Punaṁ na hessatī**ti puna na bhavissati nāgamissatīti socāma. **Dhanaṁ va naṭṭhaṁ pitaraṁ va petan**ti dhanaṁ vā naṭṭhaṁ pitaraṁ vā mātaraṁ vā petaṁ kālakataṁ kiṁ nu kho tumhe cintayamānā kena kāraṇena taṁ ekarattaṁ vinā vāsaṁ akappayittha, idaṁ me ācikkhathāti pucchati. **Yamiman**ti yaṁ imaṁ. **Selakūlan**ti dvinnaṁ selānaṁ antare sandamānaṁ. **Vassakāle**ti ekassa meghassa uṭṭhāya vassanakāle. Amhākañhi imasmiṁ vanasaṇḍe rativasena carantānaṁ eko megho uṭṭhahi, atha me piyasāmiko kinnaro maṁ "pacchato āgacchatī"ti maññamāno etaṁ nadiṁ uttarīti āha.

Ahañcāti ahaṁ panetassa paratīraṁ gatabhāvaṁ ajānantī supupphitāni aṅkolakādīni pupphāni ocināmi. Tattha **sattaliyothikañcā**ti kundālapupphañca[1] suvaṇṇayothikañca ocinantī pana "piyo ca me mālabhārī bhavissati, ahañca naṁ mālinī hutvā ajjhupessan"ti iminā kāraṇena ocināmi. **Uddālakā pāṭalisindhuvārakā**ti tepi mayā ocitāyevāti vadati. **Oceyyā**ti ocinitvā. **Agaḷuṁ candanañcā**ti kāḷāgaḷuñca rattacandanañca. **Rositaṅgo**ti vilittasarīro. **Rositā**ti vilittā hutvā. **Ajjhupessan**ti sayane upagamissāmi. **Nudaṁ sāle salaḷe kaṇṇikāre**ti etāni mayā ocinitvā tīre ṭhapitāni pupphāni nudantaṁ harantaṁ. **Suduttarā**ti tassā hi orimatīre ṭhitakāleyeva nadiyā udakaṁ āgataṁ, taṅkhaṇaññeva sūriyo atthaṅgato, vijjulatā niccharanti, kinnarā nāma udakabhīrukā honti, iti sā otarituṁ na visahi. Tenāha **"sā'yaṁ nadī āsi mayā suduttarā"ti**.

Sampassantāti vijjulatāniccharaṇakāle passantā. **Rodāmā**ti andhakārakāle apassantā rodāma, vijjulatāniccharaṇakāle passantā hasāma. **Saṁvarī**ti ratti. **Catukkan**ti tucchaṁ. **Uttariyānā**ti uttaritvā. **Tīhū'nakan**ti tīhi ūnāni satta vassasatāni. **Yamidha mayan**ti yaṁ kālaṁ idha mayaṁ vippavasimha, so ito tīhi ūnakāni satta vassasatāni hontīti vadati. **Vasse'ki'man**ti vassaṁ ekaṁ imaṁ, tumhākaṁ ekameva vassasataṁ imaṁ jīvitanti vadati. **Ko nī'dhā**ti evaṁ parittake jīvite

1. Kandalapupphañca (Sī, I), kuṇḍalapupphañca (Syā)

ko nu idha kantāya vinā bhaveyya[1], ayuttaṁ tava piyabhariyāya vinā bhavitunti dīpeti.

Kīvatako nūti rājā kinnariyā vacanaṁ sutvā "imesaṁ āyuppamāṇaṁ pucchissāmī"ti cintetvā "tumhākaṁ kittako āyū"ti pucchati. **Anussavā**ti sace vo kassaci vadantassa vā sutaṁ, mātāpitūnaṁ vā vuḍḍhānaṁ mahallakānaṁ santikā āgamo atthi, atha me tato anussavā vuḍḍhato āgamā vā etaṁ avikampamānā akkhātha. **Na cantarā**ti amhākaṁ vassasahassaṁ āyu, antarā ca no pāpako jīvitantarāyakaro rogopi natthi. **Avītarāgā**ti aññamaññaṁ avigatapemāva hutvā.

Taṁ sutvā rājā "ime hi nāma tiracchānagatā hutvā ekarattiṁ vippayogena satta vassasatāni rodantā vicaranti, ahaṁ pana tiyojanasatike rajje mahāsampattiṁ pahāya araññe vicarāmi, aho akiccakārimhī"ti tatova nivatto Bārāṇasiṁ gantvā "kiṁ te mahārāja Himavante acchariyaṁ diṭṭhan"ti amaccehi puṭṭho sabbaṁ ārocetvā tato paṭṭhāya dānāni dadanto bhoge bhuñji. Tamatthaṁ pakāsento Satthā—

207. "Idañca sutvāna amānusānaṁ,
Bhallātiyo ittaraṁ jīvitanti.
Nivattatha na migavaṁ acari,
Adāsi dānāni abhuñji bhoge"ti—

imaṁ gāthaṁ vatvā puna ovadanto dve gāthā abhāsi—

208. "Idañca sutvāna amānusānaṁ,
Sammodatha mā kalahaṁ akattha.
Mā vo tapī attakammāparādho,
Yathāpi te kimpurisekarattaṁ.

209. Idañca sutvāna amānusānaṁ,
Sammodatha mā vivādaṁ akattha.
Mā vo tapī attakammāparādho,
Yathāpi te kimpurisekarattan"ti.

---

1. Vaseyya (?)

Tattha **amānusānan**ti kinnarānaṁ. **Attakammāparādho**ti attano kammadoso. **Kimpurisekarattan**ti yathā te kimpurise ekarattiṁ kato attano kammadoso tapi, tathā tumhepi mā tapīti attho.

Mallikā devī Tathāgatassa dhammadesanaṁ sutvā uṭṭhāyāsanā añjaliṁ paggayha Dasabalassa thutiṁ karontī osānagāthamāha—

210. "Vividhaṁ adhimanā suṇomahaṁ,
Vacanapathaṁ tava atthasaṁhitaṁ.
Muñcaṁ giraṁ nudaseva me daraṁ,
Samaṇa sukhāvaha jīva me ciran"ti.

Tattha **vividhaṁ adhimanā suṇomahan**ti bhante tumhehi vividhehi nānākāraṇehi alaṅkaritvā desitaṁ dhammadesanaṁ ahaṁ adhimanā pasannacittā hutvā suṇomi. **Vacanapathan**ti taṁ tumhehi vuttaṁ vividhavacanaṁ. **Muñcaṁ giraṁ nudaseva me daran**ti kaṇṇasukhaṁ madhuraṁ giraṁ muñcanto mama hadaye sokadarathaṁ nudasiyeva harasiyeva. **Samaṇa sukhāvaha jīva me ciran**ti bhante Buddhasamaṇa dibbamānusalokiyalokuttarasukhāvaha mama sāmi dhammarāja ciraṁ jīvāti.

Kosalarājā tato paṭṭhāya tāya saddhiṁ samaggavāsaṁ vasi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā kinnaro Kosalarājā ahosi, kinnarī Mallikā devī, Bhallātiyarājā ahameva ahosin"ti.

Bhallātiyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Somanassajātakavaṇṇanā (505)

Ko taṁ hiṁsati heṭhetīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanaṁ ārabbha kathesi. Tadā hi Satthā "na bhikkhave idāneva, pubbepesa mama vadhāya parisakkiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Kururaṭṭhe Uttarapañcālanagare Reṇu nāma rājā rajjaṁ kāresi. Tadā Mahārakkhito nāma tāpaso pañcasatatāpasaparivāro Himavante ciraṁ vasitvā loṇambilasevanatthāya cārikaṁ caranto Uttarapañcālanagaraṁ patvā rājuyyāne vasitvā sapariso piṇḍāya caranto rājadvāraṁ pāpuṇi. Rājā isigaṇaṁ disvā iriyāpathe pasanno alaṅkatamahātale nisīdāpetvā paṇītenāhārena parivisitvā "bhante imaṁ vassārattaṁ mama uyyāneyeva vasathā"ti vatvā tehi saddhiṁ uyyānaṁ gantvā vasanaṭṭhānāni kāretvā pabbajitaparikkhāre datvā vanditvā nikkhami. Tato paṭṭhāya sabbepi te rājanivesane bhuñjanti. Rājā pana aputtako puttaṁ pattheti, puttā nuppajjanti. Vassārattaccayena mahārakkhito "idāni Himavanto ramaṇīyo, tattheva gamissāmā"ti rājānaṁ āpucchitvā raññā katasakkārasammāno nikkhamitvā antarāmagge majjhanhikasamaye maggā okkamma ekassa sandacchāyassa rukkhassa heṭṭhā taruṇatiṇapiṭṭhe saparivāro nisīdi.

Tāpasā kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "rājagehe vaṁsānurakkhito putto natthi, sādhu vatassa sace rājā puttaṁ labheyya, paveṇi ghaṭīyethā"ti. Mahārakkhito tesaṁ kathaṁ sutvā "bhavissati nu kho rañño putto, udāhu no"ti upadhārento "bhavissatī"ti ñatvā evamāha "mā bhonto cintayittha, ajja paccūsakāle eko devaputto cavitvā rañño aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṁ gaṇhissatī"ti. Taṁ sutvā eko kūṭajaṭilo "idāni rājakulūpako bhavissāmī"ti cintetvā tāpasānaṁ gamanakāle gilānālayaṁ katvā nipajjitvā "ehi gacchāmā"ti vutto "na sakkomī"tim āha. Mahārakkhito tassa nipannakāraṇaṁ ñatvā "yadā sakkosi, tadā āgaccheyyāsī"ti vatvā isigaṇaṁ ādāya Himavantameva gato. Kuhakopi nivattitvā vegenāgantvā rājadvāre ṭhatvā "Mahārakkhitassa upaṭṭhākatāpaso āgato"ti rañño ārocāpetvā raññā vegena pakkosāpito pāsādaṁ abhiruyha paññattāsane nisīdi. Rājā kuhakaṁ tāpasaṁ vanditvā ekamantaṁ nisinno isīnaṁ ārogyaṁ pucchitvā "bhante atikhippaṁ nivattittha, vegena kenatthenāgatatthā"ti āha. Āma mahārāja isigaṇo sukhanisinno "sādhu vatassa, sace rañño paveṇipālako putto uppajjeyyā"ti

kathaṁ samuṭṭhāpesi, ahaṁ kathaṁ sutvā "bhavissati nu kho rañño putto, udāhu no"ti dibbacakkhunā olokento "mahiddhiko devaputto cavitvā aggamahesiyā sudhammāya kucchimhi nibbattissatī"ti disvā "ajānantā gabbhaṁ nāseyyuṁ, ācikkhissāmi nesan"ti tumhākaṁ kathanatthāya āgato, kathitaṁ te mayā, gacchāmahaṁ mahārājāti. Rājā "bhante na sakkā gantun"ti haṭṭhatuṭṭho pasannacitto kuhakatāpasaṁ uyyānaṁ netvā vasanaṭṭhānaṁ saṁvidahitvā adāsi. So tato paṭṭhāya rājakule bhuñjanto vasati, "Dibbacakkhuko"tvevassa nāmaṁ ahosi.

Tadā bodhisatto Tāvatiṁsabhavanā cavitvā tattha paṭisandhiṁ gaṇhi, jātassa cassa nāmaggahaṇadivase "Somanassakumāro" tveva nāmaṁ kariṁsu. So kumāraparihārena vaḍḍhati. Kuhakatāpasopi uyyānassa ekasmiṁ passe nānappakāraṁ sūpeyyasākañca valliphalāni ca ropetvā paṇṇikānaṁ hatthe vikkiṇanto dhanaṁ saṇṭhapesi. Bodhisattassa sattavassikakāle rañño paccanto kuppi. So "Dibbacakkhutāpasaṁ mā pamajjī"ti kumāraṁ paṭicchāpetvā "paccantaṁ vūpasamessāmī"ti gato. Athekadivasaṁ kumāro "jaṭilaṁ passissāmī"ti uyyānaṁ gantvā kūṭajaṭilaṁ ekaṁ gaṇṭhikakāsāvaṁ nivāsetvā ekaṁ pārupitvā ubhohi hatthehi dve udakaghaṭe gahetvā sākavatthusmiṁ udakaṁ āsiñcantaṁ disvā "ayaṁ kūṭajaṭilo attano samaṇadhammaṁ akatvā paṇṇikakammaṁ karotī"ti ñatvā "kiṁ karosi paṇṇikagahapatikā"ti taṁ lajjāpetvā avanditvāva nikkhami. Kūṭajaṭilo "ayaṁ idāneva evarūpo paccāmitto, ko[1] jānāti kiṁ karissati, idāneva naṁ nāsetuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā rañño āgamanakāle pāsāṇaphalakaṁ ekamantaṁ khipitvā pānīyaghaṭaṁ bhinditvā paṇṇasālāya tiṇāni vikiritvā sarīraṁ telena makkhetvā paṇṇasālaṁ pavisitvā sasīsaṁ pārupitvā mahādukkhappatto viya mañce nipajji. Rājā āgantvā nagaraṁ padakkhiṇaṁ katvā nivesanaṁ apavisitvāva "mama sāmikaṁ Dibbacakkhukaṁ passissāmī"ti paṇṇasāladvāraṁ gantvā taṁ vippakāraṁ disvā "kiṁ nu kho etan"ti anto pavisitvā taṁ nipannakaṁ disvā pāde parimajjanto paṭhamaṁ gāthamāha—

---

1. Evarūpo, pacchā ko (Sī)

211. “Ko taṁ hiṁsati heṭheti,
Kiṁ dummano socasi appatīto.
Kassajja mātāpitaro rudantu,
Kvajja setu nihato pathabyā”ti.

Tattha **hiṁsatī**ti paharati. **Heṭhetī**ti akkosati. **Kvajja setū**ti ko ajja sayatu.

Taṁ sutvā kūṭajaṭilo nitthunanto uṭṭhāya dutiyaṁ gāthamāha—

212. “Tuṭṭhosmi deva tava dassanena,
Cirassaṁ passāmi taṁ bhūmipāla.
Ahiṁsako reṇumanuppavissa,
Puttena te heṭhayitosmi devā”ti.

Ito parā uttānasambandhagāthā Pāḷinayeneva veditabbā—

213. “Āyantu dovārikā khaggabandhā[1],
Kāsāviyā yantu antepurantaṁ.
Hantvāna taṁ somanassaṁ kumāraṁ,
Chetvāna sīsaṁ varamāharantu.

214. Pesitā rājino dūtā, kumāraṁ etadabravuṁ.
Issarena vitiṇṇosi, vadhaṁ pattosi khattiya.

215. Sa rājaputto paridevayanto,
Dasaṅguliṁ añjaliṁ paggahetvā.
Ahampi icchāmi janinda daṭṭhuṁ,
Jīvaṁ maṁ netvā paṭidassayetha.

216. Tassa taṁ vacanaṁ sutvā, rañño puttaṁ adassayuṁ.
Putto ca pitaraṁ disvā, dūratova’jjhabhāsatha.

---

1. Khaggabaddhā (Sī, I), khaggahatthā (Syā)

217. Āgacchuṁ dovārikā khaggabandhā,
Kāsāviyā hantu mamaṁ janinda.
Akkhāhi me pucchito etamatthaṁ,
Aparādho ko ni'dha mama'jja atthī"ti.

Tattha **ahiṁsako**ti ahaṁ kassaci ahiṁsako sīlācārasampanno. **Reṇumanuppavissā**ti mahārāja reṇu ahaṁ tava puttena mahāparivārena anupavisitvā "are kūṭatāpasa kasmā tvaṁ idha vasasī"ti vatvā pāsāṇaphalakaṁ khipitvā ghaṭaṁ bhinditvā hatthehi ca pādehi ca koṭṭentena viheṭhitosmīti evaṁ so abhūtameva bhūtaṁ viya katvā rājānaṁ saddahāpesi. **Āyantū**ti gacchantu. "Mama sāmimhi vippaṭipannakālato paṭṭhāya mayipi so na lajjissatī"ti kujjhitvā tassa vadhaṁ āṇāpento evamāha. **Kāsāviyā**ti coraghātakā. Tepi pharasuhatthā attano vidhānena gacchantūti vadati. **Varan**ti varaṁ sīsaṁ uttamasīsaṁ chinditvā āharantu.

Rājinoti bhikkhave rañño santikā dūtā raññā pesitā vegena gantvā mātarā alaṅkaritvā attano aṅke nisīdāpitaṁ kumāraṁ parivāretvā etadavocuṁ. **Issarenā**ti raññā. **Vitiṇṇosī**ti pariccattosi. **Sa rājaputto**ti bhikkhave tesaṁ vacanaṁ sutvā maraṇabhayatajjito mātu-aṅkato uṭṭhāya so rājaputto. **Paṭidassayethā**ti dassetha. **Tassā**ti bhikkhave te dūtā kumārassa taṁ vacanaṁ sutvā māretuṁ avisahantā goṇaṁ viya naṁ rajjuyā parikaḍḍhantā netvā rañño dassayuṁ. Kumāre pana nīyamāne dāsigaṇaparivutā saddhiṁ orodhehi Sudhammāpi devī nāgarāpi "mayaṁ niraparādhaṁ kumāraṁ māretuṁ na dassāmā"ti tena saddhiṁ yeva agamaṁsu. **Āgacchun**ti tumhākaṁ āṇāya mama santikaṁ āgamiṁsu. **Hantuṁ maman**ti maṁ māretuṁ. **Ko nī'dhā**ti ko nu idha mama aparādho, yena maṁ tvaṁ māresīti pucchi.

Rājā "bhavaggaṁ atinīcaṁ, tava doso atimahanto"ti tassa dosaṁ kathento gāthamāha—

218. “Sāyaṁ ca pāto udakaṁ sajāti,
Aggiṁ sadā pāricarata’ppamatto.
Taṁ tādisaṁ saṁyataṁ brahmacāriṁ,
Kasmā tuvaṁ brūsi gahappatī”ti.

Tattha **udakaṁ sajātī**ti udakorohaṇakammaṁ karoti. **Taṁ tādisan**ti taṁ tathārūpaṁ mama sāmiṁ dibbacakkhutāpasaṁ kasmā tvaṁ gahapativādena samudācarasīti vadati.

Tato kumāro “deva mayhaṁ gahapatiññeva ‘gahapatī’ti vadantassa ko doso”ti vatvā gāthamāha—

219. “Tālā ca mūlā ca phalā ca deva,
Pariggahā vividhā santi’massa.
Te rakkhati gopayata’ppamatto,
Tasmā ahaṁ brūmi gahappatī”ti.

Tattha **mūlā**ti mūlakādimūlāni. **Phalā**ti nānāvidhāni valliphalāni. **Te rakkhati gopayata’ppamatto**ti te esa tava kulūpakatāpaso paṇṇikakammaṁ karonto nisīditvā rakkhati, vatiṁ katvā gopayati appamatto, tena kāraṇena so tava brāhmaṇo gahapati nāma hoti.

Iti naṁ ahampi “gahapatī”ti kathesiṁ. Sace na saddahasi, catūsu dvāresu paṇṇike pucchāpehīti. Rājā pucchāpesi. Te “āma mayaṁ imassa hatthato paṇṇañca phalāphalāni ca kiṇāmā”ti āhaṁsu. Paṇṇavatthumpi upadhārāpetvā paccakkhamakāsi. Paṇṇasālampissa pavisitvā kumārassa purisā paṇṇavikkayaladdhaṁ kahāpaṇamāsakabhaṇḍikaṁ nīharitvā rañño dassesuṁ. Rājā mahāsattassa niddosabhāvaṁ ñatvā gāthamāha—

220. “Saccaṁ kho etaṁ vadasi kumāra,
Pariggahā vividhā santi’massa.
Te rakkhati gopayata’ppamatto,
Sa brāhmaṇo gahapati tena hotī”ti.

Tato mahāsatto cintesi “evarūpassa bālassa rañño santike vāsato Himavantaṁ pavisitvā pabbajituṁ varaṁ, parisamajjheyevassa dosaṁ

āvikatvā āpucchitvā ajjeva nikkhamitvā pabbajissāmī”ti. So parisāya namakkāraṁ[1] katvā gāthamāha—

221. “Suṇantu mayhaṁ parisā samāgatā,
Sanegamā jānapadā ca sabbe.
Bālā’yaṁ bālassa vaco nisamma,
Ahetunā ghātayate maṁ janindo”ti.

Tattha **bālā’yaṁ bālassā**ti ayaṁ rājā sayaṁ bālo imassa bālassa kūṭajaṭilassa vacanaṁ sutvā ahetunāva maṁ ghātayateti.

Evañca pana vatvā pitaraṁ vanditvā attānaṁ pabbajjāya anujānāpento itaraṁ gāthamāha—

222. “Daḷhasmi mūle visaṭe virūḷhe,
Dunnikkayo veḷu pasākhajāto.
Vandāmi pādāni tava janinda,
Anujāna maṁ pabbajissāmi devā”ti.

Tattha **visaṭe**ti visāle mahante jāte. **Dunnikkayo**ti[2] dunnikkaḍḍhiyo.

Tato parā rañño ca puttassa ca vacanapaṭivacanagāthā honti—

223. “Bhuñjassu bhoge vipule kumāra,
Sabbañca te issariyaṁ dadāmi.
Ajjeva tvaṁ kurūnaṁ hohi rājā,
Mā pabbajī pabbajjā hi dukkhā.

224. Kinnū’dha deva tava’matthi bhogā,
Pubbe’vahaṁ devaloke ramissaṁ.
Rūpehi saddehi atho rasehi,
Gandhehi phassehi manoramehi.

1. Sakkāraṁ (Syā)
2. Dunnikkhayoti (Sī, Syā, I)

225. Bhuttā ca me bhogā tidivasmiṁ deva,
Parivārito accharānaṁ gaṇena.
Tuvañca bālaṁ paraneyyaṁ viditvā,
Na tādise rājakule vaseyyaṁ.

226. Sacāhaṁ bālo paraneyyo asmi,
Ekāparādhaṁ khama putta mayhaṁ.
Punapi ce edisakaṁ bhaveyya,
Yathāmatiṁ somanassa karohī"ti.

Tattha **dukkhā**ti tāta pabbajjā nāma parapaṭibaddhajīvikattā dukkhā, mā pabbaji, rājā hohīti taṁ yāci. **Kinnū'dha devā**ti deva[1] ye tava bhogā, tesu kiṁ nāma bhuñjitabbaṁ atthi. **Parivārito**ti paricārito[2], ayameva vā pāṭho. Tassa kira jātissarañāṇaṁ uppajji, tasmā evamāha. **Paraneyyan**ti andhaṁ viya yaṭṭhiyā parena netabbaṁ. **Tādise**ti tādisassa rañño santike na paṇḍitena vasitabbaṁ, mayā attano ñāṇabalena ajja jīvitaṁ laddhaṁ, nāhaṁ tava santike vasissāmīti ñāpetuṁ evamāha. **Yathāmatin**ti sace puna mayhaṁ evarūpo doso hoti, atha tvaṁ yathā-ajjhāsayaṁ karohīti puttaṁ khamāpesi.

Mahāsatto rājānaṁ ovadanto aṭṭha gāthā abhāsi—

227. "Anisamma kataṁ kammaṁ, anavatthāya cintitaṁ.
Bhesajjasseva vebhaṅgo, vipāko hoti pāpako.

228. Nisamma ca kataṁ kammaṁ, sammā'vatthāya cintitaṁ.
Bhesajjasseva sampatti, vipāko hoti bhadrako.

229. Alaso gihī kāmabhogī na sādhu,
Asaññato pabbajito na sādhu.
Rājā na sādhu anisammakārī,
Yo paṇḍito kodhano taṁ na sādhu.

---

1. Kinnu deva (Syā, Ka) 2. Parivāritāti parivārito (Sī), parivāritāti paricāritā (I, Ka)

230. Nisamma khattiyo kayirā, nānisamma disampati.
Nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhati.

231. Nisamma daṇḍaṁ paṇayeyya issaro,
Vegā kataṁ tappati bhūmipāla.
Sammāpaṇīdhī ca narassa atthā,
Anānutappā te bhavanti pacchā.

232. Anānutappāni hi ye karonti,
Vibhajja kammāyatanāni loke.
Viññuppasatthāni sukhudrayāni,
Bhavanti Buddhānumatāni tāni.

233. Āgacchuṁ dovārikā khaggabandhā,
Kāsāviyā hantu mamaṁ janinda.
Mātuñca aṅkasmimahaṁ nisinno,
Ākaḍḍhito sahasā tehi deva.

234. Kaṭukaṁ hi sambādhaṁ sukicchaṁ patto,
Madhurampi yaṁ jīvitaṁ laddha rāja.
Kicchenahaṁ ajja vadhā pamutto,
Pabbajjamevābhimanohamasmī"ti.

Tattha **anisammā**ti anoloketvā anupadhāretvā. **Anavatthāya cintitan**ti anavatthapetvā atuletvā atīretvā cintitaṁ. **Vipāko hoti pāpako**ti tassa hi yathā nāma bhesajjassa vebhaṅgo vipatti, evamevaṁ vipāko hoti pāpako. **Asaññato**ti kāyādīhi asaññato dussīlo. **Taṁ na sādhū**ti taṁ tassa kodhanaṁ na sādhu. **Nānisammā**ti anisāmetvā kiñci kammaṁ na kareyya. **Paṇayeyyā**ti paṭṭhapeyya pavatteyya. **Vegā**ti vegena sahasā. **Sammāpaṇīdhī cā**ti yoniso ṭhapitena cittena katā narassa atthā pacchā anānutappā bhavantīti attho. **Vibhajjā**ti "imāni kātuṁ yuttāni, imāni ayuttānī"ti evaṁ paññāya vibhajitvā. **Kammāyatanānī**ti kammāni. **Buddhānumatānī**ti paṇḍitehi anumatāni anavajjāni honti. **Kaṭukan**ti

deva kaṭukaṁ sambādhaṁ sukicchaṁ maraṇabhayaṁ pattomhi. **Laddhā**ti attano ñāṇabalena labhitvā. **Pabbajjamevābhimanohamasmī**ti pabbajjābhimukhacittoyevasmi.

Evaṁ mahāsattena dhamme desite rājā deviṁ āmantetvā gāthamāha—

235. "Putto tavāyaṁ taruṇo sudhamme,
Anukampako somanasso kumāro
Taṁ yācamāno na labhāmi svajja,
Arahasi naṁ yācitave tuvampī"ti.

Tattha **yācitave**ti yācituṁ.

Sā pabbajjāyameva uyyojentī gāthamāha—

236. "Ramassu bhikkhācariyāya putta,
Nisamma dhammesu paribbajassu.
Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṁ,
Anindito brahmamupehi ṭhānan"ti.

Tattha **nisammā**ti pabbajanto ca nisāmetvā micchādiṭṭhikānaṁ pabbajjaṁ pahāya sammādiṭṭhiyuttaṁ niyyānikapabbajjaṁ pabbaja.

Atha rājā gāthamāha—

237. "Accherarūpaṁ vata yādisañca,
Dukkhitaṁ maṁ dukkhāpayase sudhamme.
Yācassu puttaṁ iti vuccamānā,
Bhiyyova ussāhayase kumāran"ti.

Tattha **yādisañcā**ti yādisaṁ idaṁ tvaṁ vadesi, taṁ acchariyarūpaṁ vata. **Dukkhitan**ti pakatiyāpi maṁ dukkhitaṁ bhiyyo dukkhāpayasi.

Puna devī gāthamāha—

238. “Ye vippamuttā anavajjabhogino,
Parinibbutā lokamimaṁ caranti.
Tamariyamaggaṁ paṭipajjamānaṁ,
Na ussahe vārayituṁ kumāran”ti.

Tattha **vippamuttā**ti rāgādīhi vippamuttā. **Parinibbutā**ti kilesaparinibbānena nibbutā. **Tamariyamaggan**ti taṁ tesaṁ Buddhādīnaṁ ariyānaṁ santakaṁ maggaṁ paṭipajjamānaṁ mama puttaṁ vāretuṁ na ussahāmi devāti.

Tassā vacanaṁ sutvā rājā osānagāthamāha—

239. “Addhā have sevitabbā sapaññā,
Bahussutā ye bahuṭhānacintino.
Yesāyaṁ sutvāna subhāsitāni,
Appossukkā vītasokā sudhammā”ti.

Tattha **bahuṭhānacintino**ti bahukāraṇacintino. **Yesāyan**ti yesaṁ ayaṁ. Somanassakumārasseva hi sā subhāsitaṁ sutvā appossukkā jātā, rājāpi tadeva sandhāyāha.

Mahāsatto mātāpitaro vanditvā “sace mayhaṁ doso atthi, khamathā”ti mahājanassa añjaliṁ katvā Himavantābhimukho gantvā manussesu nivattesu manussavaṇṇenāgantvā devatāhi satta pabbatarājiyo atikkamitvā Himavantaṁ nīto Vissakammunā nimmitāya paṇṇasālāya isipabbajjaṁ pabbaji. Taṁ tattha yāva soḷasavassakālā rājakulaparicārikavesena devatāyeva upaṭṭhahiṁsu. Kūṭajaṭilampi mahājano pothetvā jīvitakkhayaṁ pāpesi. Mahāsatto jhānābhiññaṁ nibbattetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā “evaṁ bhikkhave pubbepesa mayhaṁ vadhāya parisakkiyevā”ti vatvā jātakaṁ samodhānesi “tadā kuhako Devadatto ahosi, mātā Mahāmāyā, Mahārakkhito Sāriputto, Somanassakumāro pana ahameva ahosin”ti.

Somanassajātakavaṇṇanā navamā.

10. Campeyyajātakavaṇṇanā (506)

Kā nu vijjurivābhāsīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto uposathakammaṁ ārabbha kathesi. Tadā hi Satthā "sādhu vo kataṁ upāsakā uposathavāsaṁ vasantehi, porāṇakapaṇḍitā nāgasampattiṁ pahāya uposathavāsaṁ vasiṁsuyevā"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Aṅgaraṭṭhe Aṅge ca Magadharaṭṭhe Magadhe ca rajjaṁ kārente Aṅgamagadharaṭṭhānaṁ antare Campā nāma nadī, tattha Nāgabhavanaṁ ahosi. Campeyyo nāma nāgarājā rajjaṁ kāresi. Kadāci Magadharājā aṅgaraṭṭhaṁ gaṇhāti, kadāci aṅgarājā Magadharaṭṭhaṁ. Athekadivasaṁ Magadharājā Aṅgena saddhiṁ yujjhitvā yuddhaparājito assaṁ āruyha palāyanto Aṅgarañño yodhehi anubaddho puṇṇaṁ Campānadiṁ patvā "parahatthe maraṇato nadiṁ pavisitvā mataṁ seyyo"ti asseneva saddhiṁ nadiṁ otari. Tadā Campeyyo nāgarājā antodake ratanamaṇḍapaṁ nimminitvā mahāparivāro mahāpānaṁ pivati. Asso raññā saddhiṁ udake nimujjitvā nāgarañño purato otari. Nāgarājā alaṅkatapaṭiyattaṁ rājānaṁ disvā sinehaṁ uppādetvā āsanā uṭṭhāya "mā bhāyi mahārājā"ti rājānaṁ attano pallaṅke nisīdāpetvā udake nimuggakāraṇaṁ pucchi. Rājā yathābhūtaṁ kathesi. Atha naṁ "mā bhāyi mahārāja, ahaṁ taṁ dvinnaṁ raṭṭhānaṁ sāmikaṁ karissāmī"ti assāsetvā sattāhaṁ mahantaṁ yasaṁ anubhavitvā sattame divase Magadharājena saddhiṁ Nāgabhavanā nikkhami. Magadharājā nāgarājassānubhāvena aṅgarājānaṁ gahetvā jīvitā voropetvā dvīsu raṭṭhesu rajjaṁ kāresi. Tato paṭṭhāya rañño ca nāgarājassa ca vissāso thiro ahosi. Rājā anusaṁvaccharaṁ Campānadītīre ratanamaṇḍapaṁ kāretvā mahantena pariccāgena nāgarañño balikammaṁ karoti. Sopi mahantena parivārena Nāgabhavanā nikkhamitvā balikammaṁ sampaṭicchati. Mahājano nāgarañño sampattiṁ oloketi.

Tadā bodhisatto daliddakule nibbatto rājaparisāya saddhiṁ nadītīraṁ gantvā taṁ nāgarājassa sampattiṁ disvā lobhaṁ uppādetvā taṁ patthayamāno dānaṁ datvā sīlaṁ rakkhitvā Campeyyanāgarājassa kālakiriyato sattame divase cavitvā tassa vasanapāsāde sirigabbhe sirisayanapiṭṭhe

nibbatti. Sarīraṁ sumanadāmavaṇṇaṁ mahantaṁ ahosi. So taṁ disvā vippaṭisārī hutvā "mayā katakusalanissandena chasu kāmasaggesu issariyaṁ koṭṭhe paṭisāmitaṁ dhaññaṁ viya ahosi, svāhaṁ imissā tiracchānayoniyā paṭisandhiṁ gaṇhiṁ, kiṁ me jīvitenā"ti maraṇāya cittaṁ uppādesi. Atha naṁ Sumanā nāma nāgamāṇavikā disvā "mahānubhāvo satto nibbatto bhavissatī"ti sesanāgamāṇavikānaṁ saññaṁ adāsi, sabbā nānātūriyahatthā āgantvā tassa upahāraṁ kariṁsu. Tassa taṁ Nāgabhavanaṁ Sakkabhavanaṁ viya ahosi, maraṇacittaṁ paṭippassambhi, sappasarīraṁ vijahitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito sayanapiṭṭhe nisīdi. Athassa tato paṭṭhāya yaso mahā ahosi.

So tattha nāgarajjaṁ kārento aparabhāge vippaṭisārī hutvā "kiṁ me imāya tiracchānayoniyā, uposathavāsaṁ vasitvā ito muccitvā manussapathaṁ gantvā saccāni paṭivijjhitvā dukkhassantaṁ karissāmī"ti cintetvā tato paṭṭhāya tasmiṁ yeva pāsāde uposathakammaṁ karoti. Alaṅkatanāgamāṇavikā tassa santikaṁ gacchanti, yebhuyyenassa sīlaṁ bhijjati. So tato paṭṭhāya pāsādā nikkhamitvā uyyānaṁ gacchati. Tā tatrāpi gacchanti, uposatho bhijjateva. So cintesi "mayā ito Nāgabhavanā nikkhamitvā manussalokaṁ gantvā uposathavāsaṁ vasituṁ vaṭṭatī' ti. So tato paṭṭhāya uposathadivasesu Nāgabhavanā nikkhamitvā ekassa paccantagāmassa avidūre mahāmaggasamīpe vammikamatthake "mama cammādīhi atthikā gaṇhantu, maṁ kīḷāsappaṁ vā kātukāmā karontū"ti sarīraṁ dānamukhe vissajjetvā bhoge ābhujitvā nipanno uposathavāsaṁ vasati. Mahāmaggena gacchantā ca āgacchantā ca taṁ disvā gandhādīhi pūjetvā pakkamanti. Paccantagāmavāsino gantvā "mahānubhāvo nāgarājā"ti tassa upari maṇḍapaṁ karitvā samantā vālukaṁ okiritvā gandhādīhi pūjayiṁsu. Tato paṭṭhāya manussā mahāsatte pasīditvā pūjaṁ katvā puttaṁ patthenti, dhītaraṁ patthenti.

Mahāsattopi uposathakammaṁ karonto cātuddasīpannarasīsu vammikamatthake nipajjitvā pāṭipade Nāgabhavanaṁ gacchati. Tassevaṁ uposathaṁ karontassa addhā vītivatto. Ekadivasaṁ Sumanā aggamahesī āha

"deva tvaṁ manussalokaṁ gantvā uposathaṁ upavasasi, manussaloko ca sāsaṅko sappaṭibhayo, sace te bhayaṁ uppajjeyya, atha mayaṁ yena nimittena jāneyyāma, taṁ no ācikkhāhī"ti. Atha naṁ mahāsatto maṅgalapokkharaṇiyā tīraṁ netvā "sace maṁ bhadde koci paharitvā kilamessati, imissā pokkharaṇiyā udakaṁ āvilaṁ bhavissati, sace supaṇṇo gahessati, udakaṁ pakkuthissati[1], sace ahituṇḍiko gaṇhissati, udakaṁ lohitavaṇṇaṁ bhavissatī"ti āha. Evaṁ tassā tīṇi nimittāni ācikkhitvā cātuddasī-uposathaṁ adhiṭṭhāya Nāgabhavanā nikkhamitvā tattha gantvā vammikamatthake nipajji sarīrasobhāya vammikaṁ sobhayamāno. Sarīrañhissa rajatadāmaṁ viya setaṁ ahosi matthako rattakambalageṇḍuko viya. Imasmiṁ pana jātake bodhisattassa sarīraṁ naṅgalasīsapamāṇaṁ ahosi, **Bhūridattajātake**[2] ūruppamāṇaṁ, **Saṅkhapālajātake**[3] ekadoṇikanāvapamāṇaṁ.

Tadā eko Bārāṇasivāsī māṇavo Takkasilaṁ gantvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike alambāyanamantaṁ[4] uggaṇhitvā tena maggena attano gehaṁ gacchanto mahāsattaṁ disvā "imaṁ sappaṁ gahetvā gāmanigamarājadhānīsu kīḷāpento dhanaṁ uppādessāmī"ti cintetvā dibbosadhāni gahetvā dibbamantaṁ parivattetvā tassa santikaṁ agamāsi. Dibbamantasutakālato paṭṭhāya mahāsattassa kaṇṇesu ayasalākapavesanakālo viya jāto, matthako[5] sikharena abhimatthiyamāno[6] viya jāto. So "ko nu kho eso"ti bhogantarato sīsaṁ ukkhipitvā olokento ahituṇḍikaṁ disvā cintesi "mama visaṁ mahantaṁ, sacāhaṁ kujjhitvā nāsavātaṁ vissajjessāmi, etassa sarīraṁ bhasmamuṭṭhi[7] viya vippakirissati, atha me sīlaṁ khaṇḍaṁ bhavissati, na dāni taṁ olokessāmī"ti. So akkhīni nimmīletvā sīsaṁ bhogantare ṭhapesi.

---

1. Pakkaṭṭhissati (Sī), pakkuṭṭhissati (Syā), pakkamissati (I)
2. Khu 6. 221 piṭṭhe.
3. Khu 6. 16 piṭṭhe.
4. Ālambāyanamantaṁ (Sī), ālambhāyanamantaṁ (Syā), ālambanamantaṁ (I)
5. Matthake (Ka)
6. Abhimanthiyamāno (Sī), abhimaddiyamāno (Ka)
7. Bhusamuṭṭhi (Sī, I)

Ahituṇḍiko brāhmaṇo osadhaṁ khāditvā mantaṁ parivattetvā kheḷaṁ mahāsattassa sarīre opi[1], osadhānañca mantassa cānubhāvena kheḷena phuṭṭhaphuṭṭhaṭṭhāne phoṭānaṁ uṭṭhānakālo viya jāto. Atha naṁ so naṅguṭṭhe gahetvā kaḍḍhitvā dīghaso nipajjāpetvā ajapadena daṇḍena uppīḷento dubbalaṁ katvā sīsaṁ daḷhaṁ gahetvā nippīḷi, mahāsattassa[2] mukhaṁ vivari. Athassa mukhe kheḷaṁ opitvā osadhamantaṁ katvā dante bhindi, mukhaṁ lohitassa pūri. Mahāsatto attano sīlabhedabhayena evarūpaṁ dukkhaṁ adhivāsento akkhīni ummīletvā olokanamattampi nākari. Sopi "nāgarājānaṁ dubbalaṁ karissāmī"ti naṅguṭṭhato paṭṭhāyassa aṭṭhīni cuṇṇayamāno viya sakalasarīraṁ madditvā paṭṭakaveṭhanaṁ nāma veṭhesi, tantamajjitaṁ nāma majji, naṅguṭṭhaṁ gahetvā dussapothimaṁ nāma pothesi. Mahāsattassa sakalasarīraṁ lohitamakkhitaṁ ahosi, so mahāvedanaṁ adhivāsesi.

Athassa dubbalabhāvaṁ ñatvā vallīhi peḷaṁ karitvā tattha naṁ pakkhipitvā paccantagāmaṁ netvā mahājanamajjhe kīḷāpesi. Nīlādīsu vaṇṇesu vaṭṭacaturassādīsu saṇṭhānesu aṇuṁthūlādīsu pamāṇesu yaṁ yaṁ brāhmaṇo icchati, mahāsatto taṁtadeva katvā naccati, phaṇasataṁ phaṇasahassampi karotiyeva. Mahājano pasīditvā bahuṁ dhanaṁ adāsi. Ekadivasameva kahāpaṇasahassañceva sahassagghanake ca parikkhāre labhi. Brāhmaṇo āditova sahassaṁ labhitvā "vissajjessāmī"ti cintesi, taṁ pana dhanaṁ labhitvā "paccantagāmeyeva tāva me ettakaṁ dhanaṁ laddhaṁ, rājarājamahāmaccānaṁ santike bahuṁ dhanaṁ labhissāmī"ti sakaṭañca sukhayānakañca gahetvā sakaṭe parikkhāre ṭhapetvā sukhayānake nisinno mahantena parivārena mahāsattaṁ gāmanigamādīsu kīḷāpento "Bārāṇasiyaṁ Uggasenarañño santike kīḷāpetvā vissajjessāmī"ti agamāsi. So maṇḍūke māretvā nāgarañño deti. Nāgarājā "punappunaṁ esa maṁ nissāya māressatī"ti na khādati. Athassa madhulāje adāsi. Mahāsatto "sacāhaṁ bhojanaṁ gaṇhissāmi, antopeḷāya eva maraṇaṁ bhavissatī"ti tepi na khādati. Brāhmaṇo māsamattena Bārāṇasiṁ patvā dvāragāmesu kīḷāpento bahuṁ dhanaṁ labhi.

---

1. Okkhipi (Syā), ukkhipi (Ka)
2. Mahāsatto (Sī, Syā)

Rājāpi naṁ pakkosāpetvā "amhākaṁ kīḷāpehī"ti āha. Sādhu deva, sve pannarase tumhākaṁ kīḷāpessāmīti. Rājā "sve nāgarājā rājaṅgaṇe naccissati, mahājano sannipatitvā passatū"ti bheriṁ carāpetvā punadivase rājaṅgaṇaṁ alaṅkārāpetvā brāhmaṇaṁ pakkosāpesi. So ratanapeḷāya mahāsattaṁ netvā vicittatthare peḷaṁ ṭhapetvā nisīdi. Rājāpi pāsādā oruyha mahājanaparivuto rājāsane nisīdi. Brāhmaṇo mahāsattaṁ nīharitvā naccāpesi. Mahājano sakabhāvena saṇṭhātuṁ asakkonto celukkhepasahassaṁ pavatteti. Bodhisattassa upari sattaratanavassaṁ vassati. Tassa gahitassa māso sampūri. Ettakaṁ kālaṁ nirāhārova ahosi. Sumanā "aticirāyati me piyasāmiko, idānissa idha anāgacchantassa māso sampuṇṇo, kiṁ nu kho kāraṇan"ti gantvā pokkharaṇiṁ olokentī lohitavaṇṇaṁ udakaṁ disvā "ahituṇḍikena gahito bhavissatī"ti ñatvā Nāgabhavanā nikkhamitvā vammikasantikaṁ gantvā mahāsattassa gahitaṭṭhānañca kilamitaṭṭhānañca disvā roditvā kanditvā paccantagāmaṁ gantvā pucchitvā taṁ pavattiṁ sutvā Bārāṇasiṁ gantvā rājaṅgaṇe parisamajjhe ākāse rodamānā aṭṭhāsi. Mahāsatto naccantova ākāsaṁ oloketvā taṁ disvā lajjito peḷaṁ pavisitvā nipajji. Rājā tassa peḷaṁ paviṭṭhakāle "kiṁ nu kho kāraṇan"ti ito cito ca olokento taṁ ākāse ṭhitaṁ disvā paṭhamaṁ gāthamāha—

240. "Kā nu vijjurivābhāsi, osadhī viya tārakā.
Devatā nusi gandhabbī, na taṁ maññāmi mānusin"ti.

Tattha **na taṁ maññāmi mānusin**ti ahaṁ taṁ mānusīti na maññāmi, tayā ekāya devatāya gandhabbiyā vā bhavituṁ vaṭṭatīti vadati.

Idāni tesaṁ vacanapaṭivacanagāthā honti—

241. "Namhi devī na gandhabbī, na mahārāja mānusī.
Nāgakaññāsmi bhaddante, atthenamhi idhāgatā.

242. Vibbhantacittā kupitindriyāsi,
Nettehi te vāriganạ̄ savanti.
Kiṁ te naṭṭhaṁ kiṁ pana patthayānā,
Idhāgatā nāri tadiṅgha brūhi.

243. Yamuggatejo uragoti cāhu,
Nāgoti naṁ āhu janā janinda.
Tamaggahī puriso jīvikattho,
Taṁ bandhanā muñca patī mameso.

244. Kathaṁ nva'yaṁ balaviriyūpapanno,
Hatthattamāgacchi vanibbakassa.
Akkhāhi me nāgakaññe tamatthaṁ,
Kathaṁ vijānemu gahītanāgaṁ.

245. Nagarampi nāgo bhasmaṁ kareyya,
Tathā hi so balaviriyūpapanno.
Dhammañca nāgo apacāyamāno,
Tasmā parakkamma tapo karotī"ti.

Tattha **atthenamhī**ti ahaṁ ekaṁ kāraṇaṁ paṭicca idhāgatā. **Kupitindriyā**ti kilantindriyā. **Vāriganạ̄**ti assubindughaṭā. **Uragoti cāhū**ti uragoti cāyaṁ mahājano kathesi. **Tamaggahī puriso**ti ayaṁ puriso taṁ nāgarājānaṁ jīvikatthāya aggahesi. **Vanibbakassā**ti imassa vanibbakassa kathaṁ nu esa mahānubhāvo samāno hatthattaṁ āgatoti pucchati. **Dhammañcā**ti pañcasīladhammaṁ uposathavāsadhammañca garuṁ karonto viharati, tasmā iminā purisena gahitopi "sacāhaṁ imassa upari nāsavātaṁ vissajjessāmi, bhasmamuṭṭhi viya vikirissati, evaṁ me sīlaṁ bhijjissatī"ti sīlabhedabhayā parakkamma taṁ dukkhaṁ adhivāsetvā tapo karoti, vīriyameva karotīti āha.

Rājā "kahaṁ paneso iminā gahito"ti pucchi. Athassa sā ācikkhantī gāthamāha—

246. "Cātuddasiṁ pañcadasiṁ ca rāja,
Catuppathe sammati nāgarājā.
Tamaggahī puriso jīvikattho,
Taṁ bandhanā muñca patī mameso"ti.

Tattha **catuppathe**ti catukkamaggassa āsannaṭṭhāne ekasmiṁ vammike caturaṅgasamannāgataṁ adhiṭṭhānaṁ adhiṭṭhahitvā uposathavāsaṁ vasanto nipajjatīti attho. **Taṁ bandhanā**ti taṁ evaṁ dhammikaṁ guṇavantaṁ nāgarājānaṁ etassa dhanaṁ datvā peḷabandhanā pamuñca.

Evañca pana vatvā punapi taṁ yācantī dve gāthā abhāsi—

247. "Soḷasitthisahassāni, āmuttamaṇikuṇḍalā.
Vārigehasayā nārī, tāpi taṁ saraṇaṁ gatā.

248. Dhammena mocehi asāhasena,
Gāmena nikkhena gavaṁ satena.
Ossaṭṭhakāyo urago carātu,
Puññatthiko muñcatu[1] bandhanasmā"ti.

Tattha **soḷasitthisahassānī**ti mā tvaṁ esa yo vā so vā daliddanāgoti maññittha, etassa hi ettakā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā itthiyova, sesā sampatti aparimāṇāti dasseti. **Vārigehasayā**ti udakacchadanaṁ udakagabbhaṁ katvā tattha sayanasīlā. **Ossaṭṭhakāyo**ti nissaṭṭhakāyo hutvā. **Carātū**ti caratu.

Atha naṁ rājā tisso gāthā abhāsi—

249. "Dhammena mocemi asāhasena,
Gāmena nikkhena gavaṁ satena.
Ossaṭṭhakāyo urago carātu,
Puññatthiko muñcatu bandhanasmā.

250. Dammi nakkhisataṁ ludda, thūlañca maṇikuṇḍalaṁ.
Catussadañca pallaṅkaṁ, umāpupphasarinnibhaṁ.

1. Muccatu (Sī)

251. Dve ca sādisiyo bhariyā,
Usabhañca gavaṁ sataṁ.
Ossaṭṭhakāyo urago carātu,
Puññatthiko muñcatu bandhanasmā”ti.

Tattha **luddā**ti rājā uragaṁ mocetuṁ ahituṇḍikaṁ āmantetvā tassa dātabbaṁ deyyadhammaṁ dassento evamāha. Gāthā pana heṭṭhā vuttatthāyeva.

Atha naṁ luddo āha—

252. “Vināpi dānā tava vacanaṁ janinda,
Muñcemu naṁ uragaṁ bandhanasmā.
Ossaṭṭhakāyo urago carātu,
Puññatthiko muñcatu bandhanasmā”ti.

Tattha **tava vacanan**ti mahārāja vināpi dānena tava vacanameva amhākaṁ garu. **Muñcemu nan**ti muñcissāmi etanti vadati.

Evañca pana vatvā mahāsattaṁ peḷato nīhari. Nāgarājā nikkhamitvā pupphantaraṁ pavisitvā taṁ attabhāvaṁ vijahitvā māṇavakavaṇṇena alaṅkatasarīro hutvā pathaviṁ bhindanto viya nikkhanto aṭṭhāsi. Sumanā ākāsato otaritvā tassa santike ṭhitā, nāgarājā añjaliṁ paggayha rājānaṁ namassamāno aṭṭhāsi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā dve gāthā abhāsi—

253. “Mutto Campeyyako nāgo, rājānaṁ etadabravi.
Namo te kāsirājatthu, namo te kāsivaḍḍhana.
Añjaliṁ te paggaṇhāmi, passeyyaṁ me nivesanaṁ.

254. Addhā hi dubbissasa’meta’māhu,
Yaṁ mānuso vissase amānusamhi.
Sace ca maṁ yācasi etamatthaṁ,
Dakkhemu te nāga nivesanānī”ti.

Tattha **passeyyaṁ me nivesanan**ti mama nivesanaṁ Campeyyanāgabhavanaṁ ramaṇīyaṁ passitabbayuttakaṁ, taṁ te ahaṁ dassetukāmo, taṁ sabalavāhano tvaṁ āgantvā passa nārindāti vadati. **Dubbissasan**ti duvissāsanīyaṁ. **Sace cā**ti sace maṁ yācasi, passeyyāma te nivesanāni, api ca kho pana taṁ na saddahāmīti vadati.

Atha naṁ saddahāpetuṁ sapathaṁ karonto mahāsatto dve gāthā abhāsi—

255. "Sacepi vāto giri'māvaheyya,
Cando ca suriyo ca chamā pateyyuṁ.
Sabbā ca najjo paṭisotaṁ vajeyyuṁ,
Na tveva'haṁ rāja musā bhaṇeyyaṁ.

256. Nabhaṁ phaleyya udadhīpi susse,
Saṁvaṭṭaye bhūtadharā vasundharā.
Siluccayo meru samūla'muppate,
Na tveva'haṁ rāja musā bhaṇeyyan"ti.

Tattha **saṁvaṭṭaye bhūtadharā vasundharā**ti ayaṁ bhūtadharāti ca vasundharāti ca saṅkhaṁ gatā mahāpathavī kilañjaṁ viya saṁvaṭṭeyya. **Samūla'muppate**ti[1] evaṁ Mahāsinerupabbato samūlo uṭṭhāya purāṇapaṇṇaṁ viya ākāse pakkhandeyya.

So mahāsattena evaṁ vuttepi asaddahanto—

257. "Addhā hi dubbissasa'meta'māhu,
Yaṁ mānuso vissase amānusamhi.
Sace ca maṁ yācasi etamatthaṁ,
Dakkhemu te nāga nivesanānī"ti—

punapi tameva gāthaṁ vatvā "tvaṁ mayā kataguṇaṁ jānituṁ arahasi, saddahituṁ pana yuttabhāvaṁ vā ayuttabhāvaṁ vā ahaṁ jānissāmī"ti pakāsento itaraṁ gāthamāha—

1. Samūlamubbaheti (Sī, Syā, I), samūlamuṭṭhaheti (Ka)

258. “Tumhe khottha ghoravisā uḷārā,
Mahātejā khippakopī ca hotha.
Maṁkāraṇā bandhanasmā pamutto,
Arahasi no jānituye katānī”ti.

Tattha **uḷārā**ti uḷāravisā. **Jānituye**ti[1] jānituṁ.

Atha naṁ saddahāpetuṁ puna sapathaṁ karonto mahāsatto gāthamāha—

259. “So paccataṁ niraye ghorarūpe,
Mā kāyikaṁ sāta'malattha kiñci.
Peḷāya baddho maraṇaṁ upetu,
Yo tādisaṁ kammakataṁ na jāne”ti.

Tattha **paccatan**ti paccatu. **Kammakatan**ti katakammaṁ evaṁ guṇakārakaṁ tumhādisaṁ yo na jānāti, so evarūpo hotūti vadati.

Athassa rājā saddahitvā thutiṁ karonto gāthamāha—

260. “Saccappaṭiññā tava mesa hotu,
Akkodhano hohi anupanāhī.
Sabbaṁ ca te nāgakulaṁ supaṇṇā,
Aggiṁva gimhesu vivajjayantū”ti.

Tattha **tava mesa hotū**ti tava esā paṭiññā saccā hotu. **Aggiṁva gimhesu vivajjayantū**ti yathā manussā gimhakāle santāpaṁ anicchantā jalamānaṁ aggiṁ vivajjenti, evaṁ vivajjentu dūratova pariharantu.

Mahāsattopi rañño thutiṁ karonto itaraṁ gāthamāha—

261. “Anukampasī nāgakulaṁ janinda,
Mātā yathā suppiyaṁ ekaputtaṁ.
Ahañca te nāgakulena saddhiṁ,
Kāhāmi veyyāvaṭikaṁ uḷāran”ti.

---

1. Jānitāyeti (Sī), jānitayeti (I), jānitaveti (Syā)

Taṁ sutvā rājā Nāgabhavanaṁ gantukāmo senaṁ gamanasajjaṁ kātuṁ āṇāpento gāthamāha—

262. “Yojentu ve rājarathe sucitte,
Kambojake assatare sudante.
Nāge ca yojentu suvaṇṇakappane,
Dakkhemu nāgassa nivesanānī”ti.

Tattha **Kambojake assatare sudante**ti susikkhite Kambojaraṭṭhasambhave assatare yojentu.

Itarā abhisambuddhagāthā—

263. “Bherī mudiṅgā paṇavā ca saṅkhā,
Avajjayiṁsu Uggasenassa rañño.
Pāyāsi rājā bahu sobhamāno,
Purakkhato nāriganassa majjhe”ti.

Tattha **bahu sobhamāno**ti bhikkhave Bārāṇasirājā soḷasahi nārīsahassehi purakkhato parivārito tassa nārīgaṇassa majjhe Bārāṇasito Nāgabhavanaṁ gacchanto ativiya sobhamāno pāyāsi.

Tassa nagarā nikkhantakāleyeva mahāsatto attano ānubhāvena Nāgabhavanaṁ[1] sabbaratanamayaṁ pākārañca dvāraṭṭālake ca dissamānarūpe katvā Nāgabhavanagāmiṁ maggaṁ alaṅkatapaṭiyattaṁ māpesi. Rājā sapariso tena maggena Nāgabhavanaṁ pavisitvā ramaṇīyaṁ bhūmibhāgañca pāsāde ca addasa. Tamatthaṁ pakāsento Satthā āha—

264. “Suvaṇṇacitakaṁ bhūmiṁ, addakkhi kāsivaḍḍhano.
Sovaṇṇamayapāsāde, veḷuriyaphalakatthate.

265. Sa rājā pāvisi byamhaṁ, Campeyyassa nivesanaṁ.
Ādiccavaṇṇasannibhaṁ, kaṁsavijjupabhassaraṁ.

1. Nāgabhavane (Sī, I)

266. Nānārukkhehi sañchannaṁ, nānāgandhasamīritaṁ.
So pāvekkhi Kāsirājā, Campeyyassa nivesanaṁ.

267. Paviṭṭhasmiṁ Kāsiraññe, Campeyyassa nivesanaṁ.
Dibbā tūriyā pavajjiṁsu, nāgakaññā ca naccisuṁ.

268. Taṁ nāgakaññā caritaṁ gaṇena,
Anvāruhī Kāsirājā pasanno.
Nisīdi sovaṇṇamayamhi pīṭhe,
Sāpassaye candanasāralitte"ti.

Tattha **suvaṇṇacitakan**ti suvaṇṇavālukāya santha taṁ. **Byamhan**ti alaṅkatanāgabhavanaṁ. **Campeyyassā**ti Nāgabhavanaṁ pavisitvā Campeyyanāgarājassa nivesanaṁ pāvisi. **Kaṁsavijjupabhassaran**ti meghamukhe sañcaraṇasuvaṇṇavijju[1] viya obhāsamānaṁ. **Nānāgandhasamīritan**ti nānāvidhehi dibbagandhehi anusañcaritaṁ. **Caritaṁ gaṇenā**ti taṁ nivesanaṁ nāgakaññāgaṇena caritaṁ anusañcaritaṁ. **Candanasāralitte**ti dibbasāracandanena anulitte.

Tattha nisinnamattassevassa nānaggarasaṁ dibbabhojanaṁ upanāmesuṁ, tathā soḷasannaṁ itthisahassānaṁ sesarājaparisāya ca. So sattāhamattaṁ sapariso dibbannapānādīni paribhuñjitvā dibbehi kāmaguṇehi abhiramitvā sukhasayane nisinno mahāsattassa yasaṁ vaṇṇetvā "nāgarāja tvaṁ evarūpaṁ sampattiṁ pahāya manussaloke vammikamatthake nipajjitvā kasmā uposathavāsaṁ vasī"ti pucchi. Sopissa kathesi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā āha—

269. So tattha bhutvā ca atho ramitvā,
Campeyyakaṁ Kāsirājā avoca.
Vimānaseṭṭhāni imāni tuyhaṁ,
Ādiccavaṇṇāni pabhassarāni.
Ne'tādisaṁ atthi manussaloke,
Kiṁ patthayaṁ[2] nāga tapo karosi.

---

1. Suvaṇṇasataraṁsivijju (Syā), suvaṇṇavaṇṇasañcaraṇavijju (I, Ka)
2. Kimatthiyaṁ (Sī, Syā, I)

270. Tā kambukāyūradharā suvatthā,
Vaṭṭaṅgulī tambatalūpapannā.
Paggayha pāyenti anomavaṇṇā,
Ne'tādisaṁ atthi manussaloke.
Kiṁ patthayaṁ nāga tapo karosi.

271. Najjo ca te'mā puthulomamacchā,
Āṭāsakuntābhirudā sutitthā.
Ne'tādisaṁ atthi manussaloke,
Kiṁ patthayaṁ nāga tapo karosi.

272. Koñcā mayūrā diviyā ca haṁsā,
Vaggussarā kokilā sampatanti.
Ne'tādisaṁ atthi manussaloke,
Kiṁ patthayaṁ nāga tapo karosi.

273. Ambā ca sālā tilakā ca jambuyo,
Uddālakā pāṭaliyo ca phullā.
Ne' tādisaṁ atthi manussaloke,
Kiṁ patthayaṁ nāga tapo karosi.

274. Imā ca te pokkharañño samantato,
Dibbā ca gandhā satataṁ pavāyanti.
Ne'tādisaṁ atthi manussaloke,
Kiṁ patthayaṁ nāga tapo karosi.

275. Na puttahetu na dhanassa hetu,
Na āyuno cāpi janinda hetu.
Manussayoniṁ abhipatthayāno,
Tasmā parakkamma tapo karomī"ti.

Tattha **tā**ti soḷasasahassanāgakaññāyo sandhāyāha. **Kambukāyūradharā**ti suvaṇṇābharaṇadharā. **Vaṭṭaṅgulī**ti pavāḷaṅkurasadisavaṭṭaṅgulī. **Tambatalūpapannā**ti abhirattehi hatthapādatalehi samannāgatā.

Pāyentīti dibbapānaṁ ukkhipitvā taṁ pāyenti. **Puthulomamacchā**ti puthulapattehi nānāmacchehi samannāgatā. **Āṭāsakuntābhirudā**ti āṭāsaṅkhātehi[1] sakuṇehi abhirudā. **Sutitthā**ti sundaratitthā. **Diviyā ca haṁsā**ti dibbahaṁsā ca. **Sampatantī**ti manuññaravaṁ ravantā rukkhato rukkhaṁ sampatanti. **Dibbā ca gandhā**ti tāsu pokkharaṇīsu satataṁ dibbagandhā vāyanti. **Abhipatthayāno**ti patthayanto vicarāmi. **Tasmā**ti tena kāraṇena parakkamma vīriyaṁ paggahetvā tapo karomi, uposathaṁ upavasāmīti.

Evaṁ vutte rājā āha—

276. "Tvaṁ lohitakkho vihatantaraṁso,
Alaṅkato kappitakesamassu.
Surosito lohitacandanena,
Gandhabbarājāva disā pabhāsasi.

277. Deviddhipattosi mahānubhāvo,
Sabbehi kāmehi samaṅgibhūto.
Pucchāmi taṁ nāgarāje'tamatthaṁ,
Seyyo ito kena manussaloko"ti.

Tattha **surosito**ti suvilitto.

Athassa ācikkhanto nāgarājā āha—

278. "Janinda nāññatra manussalokā,
Suddhī va saṁvijjati saṁyamo vā.
Ahañca laddhāna manussayoniṁ,
Kāhāmi jātimaraṇassa antan"ti.

Tattha **suddhī vā**ti mahārāja aññatra manussalokā amatamahānibbānasaṅkhātā suddhi vā sīlasaṁyamo vā natthi. **Antan**ti manussayoniṁ laddhā jātimaraṇassa antaṁ karissāmīti tapo karomīti.

Taṁ sutvā rājā āha—

1. Adāsakuntābhurudāti adāsasaṅkhātehi (I), ādāsasakuntābhirudāti ādāsasaṅkhātehi (Syā)

279. “Addhā have sevitabbā sapaññā,
Bahussutā ye bahuṭhānacintino.
Nāriyo ca disvāna tuvañca nāga,
Kāhāmi puññāni anappakānī”ti.

Tattha **nāriyo cā**ti imā tava nāgakaññāyo ca tuvañca disvā bahūni puññāni karissāmīti vadati.

Atha naṁ nāgarājā āha—

280. “Addhā have sevitabbā sapaññā,
Bahussutā ye bahuṭhānacintino.
Nāriyo ca disvāna mamañca rāja,
Karohi puññāni anappakānī”ti.

Tattha **karohī**ti kareyyāsi mahārājāti.

Evaṁ vutte Uggaseno gantukāmo hutvā “nāgarāja ciraṁ vasimha, gamissāmā”ti āpucchi. Atha naṁ mahāsatto “tena hi mahārāja yāvadicchakaṁ dhanaṁ gaṇhāhī”ti dhanaṁ dassento āha—

281. “Idañca me jātarūpaṁ pahūtaṁ,
Rāsī suvaṇṇassa ca tālamattā.
Ito haritvāna suvaṇṇagharāni,
Karassu rūpiyapākāraṁ karontu.

282. Muttā ca vāhasahassāni pañca,
Veḷuriyamissāni ito haritvā.
Antepure bhūmiyaṁ santharantu,
Nikkaddamā hehiti nīrajā ca.

283. Etādisaṁ āvasa rājaseṭṭha,
Vimānaseṭṭhaṁ bahu sobhamānaṁ.
Bārāṇasiṁ nagaraṁ iddhaṁ phītaṁ,
Rajjañca kārehi anomapaññā”ti.

Tattha **rāsī**ti tesu tesu ṭhānesu tālapamāṇā rāsiyo. **Suvaṇṇagharānī**ti suvaṇṇagehāni. **Nikkaddamā**ti evaṁ te antepure bhūmi nikkaddamā ca nirajā ca bhavissati. **Etādisan**ti evarūpaṁ suvaṇṇamayaṁ rajatapākāraṁ muttāveḷuriyasanthatabhūmibhāgaṁ. **Phītan**ti phītaṁ Bārāṇasinagarañca āvasa. **Anomapaññā**ti alāmakapañña.

Rājā tassa kathaṁ sutvā adhivāsesi. Atha mahāsatto Nāgabhavane bheriṁ carāpesi "sabbā rājaparisā yāvadicchakaṁ hiraññasuvaṇṇādikaṁ dhanaṁ gaṇhantū"ti. Rañño ca anekehi sakaṭasatehi dhanaṁ pesesi. Rājā mahantena yasena Nāgabhavanā nikkhamitvā Bārāṇasimeva gato. Tato paṭṭhāya kira jambudīpatalaṁ sahiraññaṁ jātaṁ.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ porāṇakapaṇḍitā nāgasampattiṁ pahāya uposathavāsaṁ vasiṁsū"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā ahituṇḍiko Devadatto ahosi, Sumanā Rāhulamātā, Uggaseno Sāriputto, Campeyyanāgarājā pana ahameva ahosin"ti.

Campeyyajātakavaṇṇanā dasamā.

---

11. Mahāpalobhanajātakavaṇṇanā (507)

Brahmalokā cavitvānāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto visuddhasaṁkilesaṁ ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idha pana Satthā "bhikkhu mātugāmo nāmesa visuddhasattepi saṁkiliṭṭhe karotī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyanti **Cūḷapalobhane**[1] vuttanayeneva atītavatthu vitthāritabbaṁ. Tadā pana mahāsatto brahmalokā cavitvā Kāsirañño putto hutvā nibbatti, Anitthigandhakumāro nāma ahosi. Itthīnaṁ hatthe na saṇṭhāti, purisavesena naṁ thaññaṁ pāyenti, jhānāgāre vasati, itthiyo na passati. Tamatthaṁ pakāsento Satthā catasso gāthā abhāsi—

---

1. Khu 5. 76 piṭṭhe.

284. "Brahmalokā cavitvāna, devaputto mahiddhiko.
Rañño putto udapādi, sabbakāmasamiddhisu.

285. Kāmā vā kāmasaññā vā, brahmaloke na vijjati.
Svāssu tāyeva saññāya, kāmehi vijigucchatha.

286. Tassa cantepure āsi, jhānāgāraṁ sumāpitaṁ.
So tattha paṭisallīno, eko rahasi jhāyatha.

287. Sa rājā paridevesi, puttasokena aṭṭito.
Ekaputto ca'yaṁ mayhaṁ, na ca kāmāni bhuñjatī"ti.

Tattha **sabbakāmasamiddhisū**ti sabbakāmānaṁ samiddhīsu sampattīsu ṭhitassa[1] rañño putto hutvā eko devaputto nibbatti. **Svāssū**ti so[2] kumāro. **Tāyevā**ti tāya brahmaloke nibbattitāya jhānasaññāya eva. **Sumāpitan**ti pitarā suṭṭhu manāpaṁ katvā māpitaṁ. **Rahasi jhāyathā**ti mātugāmaṁ apassanto vasi. **Paridevesī**ti vilapi.

Pañcamā rañño paridevanagāthā—

288. "Ko nu khvettha upāyo so,
Ko vā jānāti kiñcanaṁ.
Yo me puttaṁ palobheyya,
Yathā kāmāni patthaye"ti.

Tattha **ko nu khvettha**[3] **upāyo**ti ko nu kho ettha etassa kāmānaṁ bhuñjana-upāyo. "Ko nu kho idhupāyo so"tipi pāṭho, Aṭṭhakathāyaṁ pana "ko nu kho etaṁ upavasitvā upalāpanakāraṇaṁ jānātī"ti vuttaṁ. **Ko vā jānāti kiñcanan**ti ko vā etassa palibodhakāraṇaṁ jānātīti attho.

Tato paraṁ diyaḍḍhagāthā abhisambuddhagāthā—

289. "Ahu kumārī tattheva, vaṇṇarūpasamāhitā.
Kusalā naccagītassa, vādite ca padakkhiṇā.

---

1. Sampattiyuttassa ṭhitassa (Sī, I) 2. Yvāssūti yo (Sī) 3. Khettha (Sī, I)

290. Sā tattha upasaṅkamma, rājānaṁ etadabravī”ti.

Tattha **ahū**ti bhikkhave tattheva antepure cūḷanāṭakānaṁ antare ekā taruṇakumārikā ahosi. **Padakkhiṇā**ti susikkhitā.

“Ahaṁ kho naṁ palobheyyaṁ, sace bhattā bhavissatī”ti—

upaḍḍhagāthā kumārikāya vuttā.

Tattha **Sace bhattā**ti sace esa mayhaṁ pati bhavissatīti.

291. Taṁ tathāvādiniṁ rājā, kumāriṁ etadabravi.
Tvaññeva naṁ palobhehi, tava bhattā bhavissatīti.

Tattha **tava bhattā**ti tavesa pati bhavissati, tvaññeva tassa aggamahesī bhavissasi, gaccha naṁ palobhehi, kāmarasaṁ jānāpehīti.

Evaṁ vatvā rājā “imissā kira okāsaṁ karontū”ti kumārassa upaṭṭhākānaṁ pesesi. Sā paccūsakāle vīṇaṁ ādāya gantvā kumārassa sayanagabbhassa bahi avidūre ṭhatvā agganakhehi vīṇaṁ vādentī madhurasarena gāyitvā taṁ palobhesi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā āha—

292. “Sā ca antepuraṁ gantvā, bahuṁ kāmupasaṁhitaṁ.
Hadayaṅgamā pemanīyā, citrā gāthā abhāsatha.

293. Tassā ca gāyamānāya, saddaṁ sutvāna nāriyā.
Kāmacchanda’ssa uppajji, janaṁ so paripucchatha.

294. Kasse’so saddo ko vā so, bhaṇati uccāvacaṁ bahuṁ.
Hadayaṅgamaṁ pemanīyaṁ, aho kaṇṇasukhaṁ mama.

295. Esā kho pamadā deva, khiḍḍā esā anappikā.
Sace tvaṁ kāme bhuñjeyya, bhiyyo bhiyyo chādeyyu taṁ.

296. Iṅgha āgacchato’rena, avidūramhi gāyatu.
Assamassa samīpamhi, santike mayha gāyatu.

297. Tirokuṭṭamhi gāyitvā, jhānāgāramhi pāvisi.
Bandhi naṁ anupubbena, āraññamiva kuñjaraṁ.

298. Tassa kāmarasaṁ ñatvā, issādhammo ajāyatha.
‘Ahameva kāme bhuñjeyyaṁ, mā añño puriso ahu’.

299. Tato asiṁ gahetvāna, purise hantuṁ upakkami.
Ahameveko bhuñjissaṁ, mā añño puriso siyā.

300. Tato jānapadā sabbe, vikkandiṁsu samāgatā.
Putto tyāyaṁ mahārāja, janaṁ heṭhetya’dūsakaṁ.

301. Tañca rājā vivāhesi, samhā raṭṭhā ca khattiyo.
Yāvatā vijitaṁ mayhaṁ, na te vatthabba tāvade.

302. Tato so bhariyamādāya, samuddaṁ upasaṅkami.
Paṇṇasālaṁ karitvāna, vanamuñchāya pāvisi.

303. Athe’ttha isi māgacchi, samuddaṁ uparūpari.
So tassa gehaṁ pāvekkhi, bhattakāle upaṭṭhite.

304. Tañca bhariyā palobhesi, passa yāva sudāruṇaṁ.
Cuto so brahmacariyamhā, iddhiyā parihāyatha.

305. Rājaputto ca uñchāto, vanamūlaphalaṁ bahuṁ.
Sāyaṁ kājena ādāya, assamaṁ upasaṅkami.

306. Isī ca khattiyaṁ disvā, samuddaṁ upasaṅkami.
‘Vehāyasaṁ gamissa’nti, sīdate so mahaṇṇave.

307. Khattiyo ca isiṁ disvā, sīdamānaṁ mahaṇṇave.
Tasseva anukampāya, imā gāthā abhāsatha.

308. Abhijjamāne vārismiṁ, sayaṁ āgamma iddhiyā.
Missībhāvi’tthiyā gantvā, saṁsīdasi mahaṇṇave.

309. Āvaṭṭanī mahāmāyā, brahmacariyavikopanā.
Sīdanti naṁ viditvāna, ārakā parivajjaye.

310. Analā mudusambhāsā, duppūrā tā nadīsamā.
Sīdanti naṁ viditvāna, ārakā parivajjaye.

311. Yaṁ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā.
Jātavedova saṁ ṭhānaṁ, khippaṁ anudahanti taṁ.

312. Khattiyassa vaco sutvā, isissa nibbidā ahu.
Laddhā porāṇakaṁ maggaṁ, gacchate so vihāyasaṁ.

313. Khattiyo ca isiṁ disvā, gacchamānaṁ vihāyasaṁ.
Saṁvegaṁ alabhī dhīro, pabbajjaṁ samarocayi.

314. Tato so pabbajitvāna, kāmarāgaṁ virājayi.
Kāmarāgaṁ virājetvā, brahmalokūpago ahū"ti.

Tattha **antepuran**ti kumārassa vasanaṭṭhānaṁ. **Bahun**ti bahuṁ nānappakāraṁ. **Kāmupasaṁhitan**ti kāmanissitaṁ gītaṁ pavattayamānā. **Kāmacchanda'ssā**ti assa Anitthigandhakumārassa kāmacchando uppajji. **Janan**ti attano santikāvacaraṁ paricārikajanaṁ. **Uccāvacan**ti uggatañca anuggatañca. **Bhuñjeyyā**ti sace bhuñjeyyāsi. **Chādeyyu tan**ti ete kāmā nāma tava rucceyyuṁ. So "pamadā"ti vacanaṁ sutvā tuṇhī ahosi. Itarā punadivasepi gāyi. Evaṁ kumāro paṭibaddhacitto hutvā tassā āgamanaṁ rocento paricārike āmantetvā "**iṅghā**"ti gāthamāha.

Tirokuṭṭamhīti sayanagabbhakuṭṭassa bahi. **Mā añño**ti añño kāme paribhuñjanto puriso nāma mā siyā. **Hantuṁ upakkamī**ti antaravīthiṁ otaritvā māretuṁ ārabhi. **Vikandiṁsū**ti kumārena katipayesu purisesu pahatesu purisā palāyitvā gehāni pavisiṁsu. So purise alabhanto thokaṁ vissami. Tasmiṁ khaṇe rājaṅgaṇe sannipatitvā upakkosiṁsu. **Janaṁ heṭhetya'dūsakan**ti niraparādhaṁ janaṁ heṭheti, taṁ gaṇhāpethāti vadiṁsu. Rājā upāyena kumāraṁ gaṇhāpetvā "imassa kiṁ kattabban"ti pucchi. "Deva aññaṁ natthi, imaṁ pana kumāraṁ tāya kumārikāya saddhiṁ raṭṭhā pabbājetuṁ vaṭṭatī"ti vutte tathā akāsi. Tamatthaṁ pakāsento Satthā "**tañcā**"ti-ādimāha. Tattha **vivāhesī**ti[1] pabbājesi. **Na te vatthabba tāvade**ti yattakaṁ mayhaṁ vijitaṁ, tattake tayā na vatthabbaṁ. **Uñchāyā**ti phalāphalatthāya.

---

1. Vihāhesīti (I), vipāhesīti (Syā)

Tasmiṁ pana vanaṁ paviṭṭhe itarā yaṁ tattha pacitabbayuttakaṁ atthi, taṁ pacitvā tassāgamanaṁ olokentī paṇṇasāladvāre nisīdati. Evaṁ kāle gacchante ekadivasaṁ antaradīpakavāsī eko iddhimantatāpaso assamapadato nikkhamitvā maṇiphalakaṁ viya udakaṁ maddamānova ākāse uppatitvā bhikkhācāraṁ gacchanto paṇṇasālāya uparibhāgaṁ patvā dhūmaṁ disvā "imasmiṁ ṭhāne manussā vasanti maññe"ti paṇṇasāladvāre otari. Sā taṁ disvā nisīdāpetvā paṭibaddhacittā hutvā itthikuttaṁ dassetvā tena saddhiṁ anācāraṁ acari. Tamatthaṁ pakāsento Satthā **"athe'tthā"**ti-ādimāha. Tattha **isi māgacchī**ti isi āgacchi. **Samuddaṁ uparūparī**ti samuddassa matthakamatthakena. **Passa yāva sudāruṇan**ti passatha bhikkhave tāya kumārikāya yāva sudāruṇaṁ kammaṁ katanti attho.

Sāyanti sāyanhasamaye. **Disvā**ti taṁ vijahituṁ asakkonto sakaladivasaṁ tattheva hutvā sāyanhasamaye rājaputtaṁ āgataṁ disvā palāyituṁ "vehāyasaṁ gamissan"ti uppatanākāraṁ karonto patitvā mahaṇṇave sīdati. **Isiṁ disvā**ti anubandhamāno gantvā passitvā. **Anukampāyā**ti sacāyaṁ bhūmiyā āgato abhavissa, palāyitvā araññaṁ paviseyya, ākāsena āgato bhavissati, tasmā samudde patitopi uppatanākārameva karotīti anukampaṁ uppādetvā tasseva anukampāya abhāsatha. Tāsaṁ pana gāthānaṁ attho Tikanipāte vuttoyeva. **Nibbidā ahū**ti kāmesu nibbedo jāto. **Porāṇakaṁ maggan**ti pubbe adhigataṁ jhānavisesaṁ. **Pabbajitvānā**ti taṁ itthiṁ manussāvāsaṁ netvā nivattitvā araññe isipabbajjaṁ pabbajitvā kāmarāgaṁ virājayi, virājetvā brahmalokūpago ahosīti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave mātugāmaṁ paṭicca visuddhasattāpi saṁkilissantī"ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahattaṁ patto. Tadā Anitthigandhakumāro ahameva ahosinti.

Mahāpalobhanajātakavaṇṇanā ekādasamā.

12. Pañcapaṇḍitajātakavaṇṇanā (508)

315-336. Pañcapaṇḍitajātakaṁ Mahā-umaṅge āvi bhavissati.

Pañcapaṇḍitajātakavaṇṇanā dvādasamā.

---

13. Hatthipālajātakavaṇṇanā (509)

Cirassaṁ vata passāmāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto mahābhinikkhamanaṁ ārabbha kathesi. Tadā hi Satthā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato mahābhinikkhamanaṁ nikkhantoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Esukārī nāma rājā ahosi. Tassa purohito daharakālato paṭṭhāya piyasahāyo, te ubhopi aputtakā ahesuṁ. Te ekadivasaṁ sukhasayane nisinnā mantayiṁsu "amhākaṁ issariyaṁ mahantaṁ, putto vā dhītā vā natthi, kiṁ nu kho kattabban"ti. Tato rājā purohitaṁ āha "samma sace tava gehe putto jāyissati, mama rajjassa sāmiko bhavissati, sace mama putto jāyissati, tava gehe bhogānaṁ sāmiko bhavissatī"ti. Evaṁ ubhopi aññamaññaṁ saṅkariṁsu.

Athekadivasaṁ purohito bhogagāmaṁ gantvā āgamanakāle dakkhiṇadvārena nagaraṁ pavisanto bahinagare ekaṁ Bahuputtikaṁ nāma duggatitthiṁ passi. Tassā satta puttā sabbeva arogā, eko pacanabhājanakapallaṁ gaṇhi, eko sayanakaṭasārakaṁ, eko purato gacchati, eko pacchato, eko aṅguliṁ gaṇhi, eko aṅke nisinno, eko khandhe. Atha naṁ purohito pucchi "bhadde imesaṁ dārakānaṁ pitā kuhin"ti. Sāmi imesaṁ pitā nāma nibaddho natthīti. Evarūpe satta putte kinti katvā alatthāti. Sā aññaṁ gahaṇaṁ apassantī nagaradvāre ṭhitaṁ nigrodharukkhaṁ dassetvā "sāmi etasmiṁ nigrodhe adhivatthāya devatāya santike patthetvā labhiṁ, etāya me puttā dinnā"ti āha. Purohito "tena hi gaccha tvan"ti

rathā oruyha nigrodhamūlaṁ gantvā sākhāya gahetvā cāletvā "ambho devate tvaṁ rañño santikā kiṁ nāma na labhasi, rājā te anusaṁvaccharaṁ sahassaṁ vissajjetvā balikammaṁ karoti, tassa puttaṁ na desi, etāya duggatitthiyā tava ko upakāro kato, yenassā satta putte adāsi, sace amhākaṁ rañño puttaṁ na desi, ito taṁ sattame divase samūlaṁ chindāpetvā khaṇḍākhaṇḍikaṁ kāressāmī"ti rukkhadevataṁ tajjetvā pakkāmi. So etena niyāmeneva punadivasepīti paṭipāṭiyā cha divase kathesi. Chaṭṭhe pana divase sākhāya gahetvā "rukkhadevate ajjekarattimattakameva sesaṁ, sace me rañño puttaṁ na desi, sve taṁ niṭṭhāpessāmī"ti āha.

Rukkhadevatā āvajjetvā taṁ kāraṇaṁ tathato ñatvā "ayaṁ brāhmaṇo puttaṁ alabhanto mama vimānaṁ nāsessati, kena nu kho upāyena tassa puttaṁ dātuṁ vaṭṭatī"ti catunnaṁ mahārājānaṁ santikaṁ gantvā tamatthaṁ ārocesi. Te "mayaṁ tassa puttaṁ dātuṁ na sakkhissāmā"ti vadiṁsu. Aṭṭhavīsatiyakkhasenāpatīnaṁ santikaṁ agamāsi, tepi tathevāhaṁsu. Sakkassa devarañño santikaṁ gantvā kathesi. Sopi "labhissati nu kho rājā anucchavike putte, udāhu no"ti upadhārento puññavante cattāro devaputte passi. Te kira purimabhave Bārāṇasiyaṁ pesakārā hutvā tena kammena laddhakaṁ pañcakoṭṭhāsaṁ katvā cattāro koṭṭhāse paribhuñjiṁsu, pañcamaṁ gahetvā ekatova dānaṁ adaṁsu. Te tato cutā Tāvatiṁsabhavane nibbattiṁsu, tato Yāmabhavaneti evaṁ anulomapaṭilomaṁ chasu devalokesu sampattiṁ anubhavantā vicaranti. Tadā pana nesaṁ Tāvatiṁsabhavanato cavitvā Yāmabhavanaṁ gamanavāro hoti. Sakko tesaṁ santikaṁ gantvā pakkositvā "mārisā tumhehi manussalokaṁ gantuṁ vaṭṭati, Esukārīrañño aggamahesiyā kucchimhi nibbattathā"ti āha. Te tassa vacanaṁ sutvā "sādhu deva gamissāma, na panamhākaṁ rājakulenattho, purohitassa gehe nibbattitvā daharakāleyeva kāme pahāya pabbajissāmā"ti vadiṁsu. Sakko "sādhū"ti tesaṁ paṭiññaṁ gahetvā āgantvā rukkhadevatāya tamatthaṁ ārocesi. Sā tuṭṭhamānasā sakkaṁ vanditvā attano vimānameva gatā.

Purohitopi punadivase balavapurise sannipātāpetvā vāsipharasu-ādīni gāhāpetvā rukkhamūlaṁ gantvā rukkhasākhāya gahetvā “ambho devate ajja mayhaṁ taṁ yācantassa sattamo divasso, idāni te niṭṭhānakālo”ti āha. Tato rukkhadevatā mahantenānubhāvena khandhavivarato nikkhamitvā madhurasarena taṁ āmantetvā “brāhmaṇa tiṭṭhatu eko putto, cattāro te putte dassāmī”ti āha. Mama puttenattho natthi, amhākaṁ rañño puttaṁ dehīti. Tuyhaṁyeva demīti. Tena hi mama dve, rañño dve dehīti. Rañño na demi, cattāropi tuyhameva dammi, tayā ca laddhamattāva bhavissanti, agāre pana aṭṭhatvā daharakāleyeva pabbajissantīti. Tvaṁ me kevalaṁ putte dehi, apabbajanakāraṇaṁ pana amhākaṁ bhāroti. Sā tassa puttavaraṁ datvā attano bhavanaṁ pāvisi. Tato paṭṭhāya devatāya sakkāro mahā ahosi.

Jeṭṭhakadevaputto cavitvā purohitassa brāhmaṇiyā kucchimhi nibbatti, tassa nāmaggahaṇadivase “Hatthipālo”ti nāmaṁ katvā apabbajanatthāya hatthigopake paṭicchāpesuṁ. So tesaṁ santike vaḍḍhati. Tassa padasā gamanakāle dutiyo cavitvā assā kucchimhi nibbatti, tassapi jātakāle “Assapālo”ti nāmaṁ kariṁsu. So assagopakānaṁ santike vaḍḍhati. Tatiyassa jātakāle “Gopālo”ti nāmaṁ kariṁsu. So Gopālehi saddhiṁ vaḍḍhati. Catutthassa jātakāle “Ajapālo”ti nāmaṁ kariṁsu. So Ajapālehi saddhiṁ vaḍḍhati. Te vuḍḍhimanvāya sobhaggappattā ahesuṁ.

Atha nesaṁ pabbajitabhayena rañño vijitā pabbajite nīhariṁsu. Sakalakāsiraṭṭhe ekapabbajitopi nāhosi. Te kumārā atipharusā ahesuṁ, yāya disāya gacchanti, tāya āhariyamānaṁ paṇṇākāraṁ vilumpanti. Hatthipālassa soḷasavassakāle kāyasampattiṁ disvā rājā ca purohito ca “kumārā mahallakā jātā, chattussāpanasamayo, tesaṁ kiṁ nu kho kātabban”ti mantetvā “ete abhisittakālato paṭṭhāya atissarā bhavissanti, tato tato pabbajitā āgamissanti, te disvā pabbajissanti, etesaṁ pabbajitakāle janapado ulloḷo bhavissati, vīmaṁsissāma tāva ne, pacchā abhisiñcissāmā”ti cintetvā ubhopi isivesaṁ gahetvā bhikkhaṁ carantā

Hatthipālassa kumārassa nivesanadvāraṁ agamaṁsu. Kumāro te disvāva tuṭṭho pasanno upasaṅkamitvā vanditvā tisso gāthā abhāsi—

337. "Cirassaṁ vata passāma, brāhmaṇaṁ devavaṇṇinaṁ.
Mahājaṭaṁ khāridharaṁ, paṅkadantaṁ rajassiraṁ.

338. Cirassaṁ vata passāma, isiṁ dhammaguṇe rataṁ.
Kāsāyavatthavasanaṁ, vākacīraṁ paṭicchadaṁ.

339. Āsanaṁ udakaṁ pajjaṁ, paṭigaṇhātu no bhavaṁ.
Agghe bhavantaṁ pucchāma, agghaṁ kurutu no bhavan"ti.

Tattha **brāhmaṇan**ti bāhitapāpabrāhmaṇaṁ. **Devavaṇṇinan**ti seṭṭhavaṇṇinaṁ ghoratapaṁ paramatikkhindriyaṁ[1] pabbajitabhāvaṁ upagatanti attho. **Khāridharan**ti[2] khāribhāradharaṁ. **Isin**ti sīlakkhandhādayo pariyesitvā ṭhitaṁ. **Dhammaguṇe ratan**ti sucaritakoṭṭhāse abhirataṁ. **"Āsanan"ti** idaṁ tesaṁ nisīdanatthāya āsanaṁ paññapetvā gandhodakañca pādabbhañjanañca upanetvā āha. **Agghe**ti ime sabbepi āsanādayo agghe bhavantaṁ pucchāma. **Kurutu no**ti ime no agghe bhavaṁ paṭiggaṇhatūti.

Evaṁ so tesu ekekaṁ vārenāha. Atha naṁ purohito āha "tāta Hatthipāla tvaṁ amhe 'ke ime'ti maññamāno evaṁ kathesī"ti. Hemavantakā[3] isayoti. Na mayaṁ tāta isayo, esa rājā Esukārī, ahaṁ te pitā purohitoti. Atha kasmā isivesaṁ gaṇhitthāti. Tava vīmaṁsanatthāyāti. Mama kiṁ vīmaṁsathāti. Sace amhe disvā na pabbajissasi, atha taṁ rajje abhisiñcituṁ āgatāmhāti. Tāta na me rajjenattho, pabbajissāmahanti. Atha naṁ pitā "tāta Hatthipāla nāyaṁ kālo pabbajjāyā"ti vatvā yathājjhāsayaṁ anusāsanto catutthagāthamāha—

1. Parivāritindriyaṁ (Sī), parimāritindriyaṁ (I), paramānitindriyaṁ (Syā)
2. Bhāradharanti (I)
3. Hemavatakā (Sī, I)

340. “Adhicca vede pariyesa vittaṁ,
Putte gehe tāta patiṭṭhapetvā.
Gandhe rase paccanubhuyya sabbaṁ,
Araññaṁ sādhu Muni so pasattho”ti.

Tattha **adhiccā**ti sajjhāyitvā. **Putte**ti chattaṁ ussāpetvā nāṭake vārena upaṭṭhāpetvā puttadhītāhi vaḍḍhitvā te putte gehe patiṭṭhāpetvāti attho. **Sabban**ti ete ca gandharase sesañca sabbaṁ vatthukāmaṁ anubhavitvā. **Araññaṁ sādhu muni so pasattho**ti pacchā mahallakakāle pabbajitassa araññaṁ sādhu laddhakaṁ hoti, yo evarūpe kāle pabbajati, so Muni Buddhādīhi ariyehi pasatthoti vadati.

Tato Hatthipālo gāthamāha—

341. “Vedā na saccā na ca vittalābho,
Na puttalābhena jaraṁ vihanti.
Gandhe rase muccanamāhu santo,
Sakammunā hoti phalūpapattī”ti.

Tattha **na saccā**ti yaṁ saggañca maggañca vadanti, na taṁ sādhenti, tucchā nissārā nipphalā. **Na ca vittalābho**ti dhanalābhopi pañcasādhāraṇattā sabbo ekasabhāvo na hoti. **Jaran**ti tāta jaraṁ vā byādhimaraṇaṁ vā na koci puttalābhena paṭibāhituṁ samattho nāma atthi. Dukkhamūlā hete upadhayo. **Gandhe rase**ti gandhe ca rase ca sesesu ārammaṇesu ca muccanaṁ muttimeva Buddhādayo paṇḍitā kathenti. **Sakammunā**ti attanā katakammeneva sattānaṁ phalūpapatti phalanipphatti hoti. Kammassakā hi tāta sattāti.

Kumārassa vacanaṁ sutvā rājā gāthamāha—

342. “Addhā hi saccaṁ vacanaṁ tavetaṁ,
Sakammunā hoti phalūpapatti.
Jiṇṇā ca mātāpitaro tavīme,
Passeyyuṁ taṁ vassasataṁ arogan”ti.

Tattha **vassasataṁ arogan**ti ete vassasataṁ arogaṁ taṁ passeyyuṁ, tvampi vassasataṁ jīvanto mātāpitaro posassūti vadati.

Taṁ sutvā kumāro "deva tvaṁ kiṁ nāmetaṁ vadasī"ti vatvā dve gāthā abhāsi—

343. "Yassa'ssa sakkhī maraṇena rāja,
Jarāya mettī naravīraseṭṭha.
Yo cāpi jaññā na marissaṁ kadāci,
Passeyyuṁ taṁ vassasataṁ arogaṁ.

344. Yathāpi nāvaṁ puriso dakamhi,
Ereti ce naṁ upaneti tīraṁ.
Evampi byādhī satataṁ jarā ca,
Upaneti maccaṁ vasamantakassā"ti.

Tattha **sakkhī**ti mittadhammo. **Maraṇenā**ti datto mato mitto[1] matoti sammutimaraṇena. **Jarāyā**ti pākaṭajarāya vā[2] saddhiṁ yassa mettī bhaveyya, yassetaṁ maraṇañca jarā ca mittabhāvena nāgaccheyyāti[3] attho. **Ereti ce nan**ti mahārāja yathā nāma puriso nadītitthe udakamhi nāvaṁ ṭhapetvā paratīragāmiṁ janaṁ āropetvā sace arittena uppīḷento phiyena kaḍḍhanto cāleti ghaṭṭeti, atha naṁ paratīraṁ neti, evaṁ byādhi jarā ca niccaṁ antakassa maccuno vasaṁ upanetiyevāti.

Evaṁ imesaṁ sattānaṁ jīvitasaṅkhārassa parittabhāvaṁ dassetvā "mahārāja tumhe tiṭṭhatha, tumhehi saddhiṁ kathayantameva maṁ byādhijarāmaraṇāni upagacchanti, appamattā hothā"ti ovādaṁ datvā rājānañca pitarañca vanditvā attano paricārake gahetvā Bārāṇasiyaṁ rajjaṁ pahāya "pabbajissāmī"ti nagarato nikkhami, "pabbajjā nāmesā sobhanā bhavissatī"ti Hatthipālakumārena saddhiṁ mahājano nikkhami. Yojanikā parisā ahosi. So tāya parisāya saddhiṁ Gaṅgāya tīraṁ patvā Gaṅgāya udakaṁ oloketvā kasiṇaparikammaṁ katvā jhānāni nibbattetvā

---

1. Citto (Ka) 2. Pākaṭajarāya ca(Sī), pākaṭā jarāyeva (I), pākaṭajarāya hi (Syā)
3. Nādhigaccheyyāti (Syā, I, Ka)

cintesi “ayaṁ samāgamo mahā bhavissati, mama tayo kaniṭṭhabhātaro mātāpitaro rājā devīti sabbe saparisā pabbajissanti, Bārāṇasī suññā bhavissati, yāva etesaṁ āgamanā idheva bhavissāmī”ti. So tattheva mahājanassa ovādaṁ dento nisīdi.

Punadivase rājā ca purohito ca cintayiṁsu “Hatthipālakumāro tāva ‘rajjaṁ pahāya mahājanaṁ ādāya pabbajissāmī’ti gantvā Gaṅgātīre nisinno, Assapālaṁ vīmaṁsitvā abhisiñcissāmā”ti. Te isiveseneva tassapi gehadvāraṁ agamaṁsu. Sopi te disvā pasannamānaso upasaṅkamitvā “cirassaṁ vata passāmā”ti-ādīni vadanto tatheva paṭipajji. Tepi taṁ tatheva vatvā attano āgatakāraṇaṁ kathayiṁsu. So “mama bhātike Hatthipālakumāre sante kathaṁ paṭhamataraṁ mayhameva setacchattaṁ pāpuṇātī”ti pucchitvā “tāta bhātā te ‘na mayhaṁ rajjenattho, pabbajissāmī’ti vatvā nikkhanto”ti vutte “kahaṁ paneso idānī”ti vatvā “Gaṅgātīre nisinno”ti vutte “tāta mama bhātarā chaḍḍitakheḷena kammaṁ natthi, bālā hi parittakapaññā sattā etaṁ kilesaṁ jahituṁ na sakkonti, ahaṁ pana jahissāmī”ti rañño ca pitu ca dhammaṁ desento dve gāthā abhāsi—

345. “Paṅko ca kāmā palipo ca kāmā,
Manoharā duttarā maccudheyyā.
Etasmiṁ paṅke palipe byasannā,
Hīnattarūpā na taranti pāraṁ.

346. Ayaṁ pure luddamakāsi kammaṁ,
Svāyaṁ gahīto na hi mokkhi’to me.
Orundhiyā naṁ parirakkhissāmi,
Mā’yaṁ puna luddamakāsi kamman”ti.

Tattha **paṅko**ti yo koci kaddamo. **Palipo**ti sukhumavālukamisso saṇhakaddamo. Tattha kāmā laggāpanavasena paṅko nāma, osīdāpanavasena palipo nāmāti vuttā. **Duttarā**ti duratikkamā. **Maccudheyyā**ti maccuno adhiṭṭhānā. Etesu hi laggā ceva anupaviṭṭhā ca sattā uttarituṁ asakkontā dukkhakkhandhapariyāye vuttappakāraṁ dukkhañceva

maraṇañca pāpuṇanti. Tenāha “**etasmiṁ paṅke palipe byasannā hīnattarūpā na taranti pāran**”ti. Tattha **byasannā**ti sannā. “Visannā”tipi pāṭho, ayamevattho. **Hīnattarūpā**ti hīnacittasabhāvā. **Na taranti pāran**ti nibbānapāraṁ gantuṁ na sakkonti.

Ayanti mahārāja ayaṁ mamattabhāvo pubbe assagopakehi saddhiṁ vaḍḍhanto mahājanassa vilumpanaviheṭhanādivasena bahuṁ luddaṁ sāhasikakammaṁ akāsi. **Svāyaṁ gahīto**ti so ayaṁ tassa kammassa vipāko mayā gahito. **Na hi mokkhi’to me**ti saṁsāravaṭṭe sati na hi mokkho ito akusalaphalato mama atthi. **Orundhiyā naṁ parirakkhissāmī**ti idāni naṁ kāyavacīmanodvārāni pidahanto orundhitvā parirakkhissāmi. Kiṁ kāraṇā? **Mā’yaṁ puna luddamakāsi kammaṁ.** Ahañhi ito paṭṭhāya pāpaṁ akatvā kalyāṇameva karissāmi.

Evaṁ Assapālakumāro dvīhi gāthāhi dhammaṁ desetvā “tiṭṭhatha tumhe, tumhehi saddhiṁ kathentameva maṁ byādhijarāmaraṇāni upagacchantī”ti ovādaṁ datvā yojanikaṁ parisaṁ gahetvā nikkhamitvā Hatthipālakumārasseva santikaṁ gato. So tassa ākāse nisīditvā dhammaṁ desetvā “bhātika ayaṁ samāgamo mahā bhavissati, idheva tāva homā”ti āha. Itaropi “sādhū”ti sampaṭicchi. Punadivase rājā ca purohito ca tenevupāyena Gopālakumārassa nivesanaṁ gantvā tenapi tatheva paṭinanditvā[1] attano āgamanakāraṇaṁ ācikkhiṁsu. Sopi Assapālakumāro viya paṭikkhipitvā “ahaṁ cirato paṭṭhāya pabbajitukāmo vane naṭṭhagoṇaṁ viya pabbajjaṁ upadhārento vicarāmi, tena me naṭṭhagoṇassa padaṁ viya bhātikānaṁ gatamaggo diṭṭho, svāhaṁ teneva maggena gamissāmī”ti vatvā gāthamāha—

347. “Gavaṁva naṭṭhaṁ puriso yathā vane,
Anvesatī rāja apassamāno.
Evaṁ naṭṭho Esukārī mamattho,
Sohaṁ kathaṁ na gaveseyyaṁ rājā”ti.

---

1. Paṭinanditā (Syā, I)

Tattha **Esukārī**ti rājānaṁ ālapati. **Mamattho**ti vane goṇo viya mama pabbajjāsaṅkhāto attho naṭṭho. **Sohan**ti so ahaṁ ajja pabbajitānaṁ maggaṁ disvā kathaṁ pabbajjaṁ na gaveseyyaṁ, mama bhātikānaṁ gatamaggameva gamissāmi narindāti.

Atha naṁ "tāta Gopāla ekāhaṁ dvīhaṁ āgamehi, amhe samassāsetvā pacchā pabbajissasī"ti vadiṁsu. So "mahārāja ajja kattabbakammaṁ 'sve karissāmī'ti na vattabbaṁ, kalyāṇakammaṁ nāma ajjeva kattabban"ti vatvā itaraṁ gāthamāha—

348. "Hiyyoti hiyyati poso,
Pareti parihāyati.
Anāgataṁ neta'matthīti ñatvā,
Uppannachandaṁ ko panudeyya dhīro"ti.

Tattha **hiyyo**ti sveti attho. **Pare**ti punadivase. Idaṁ vuttaṁ hoti—Yo mahārāja ajja kattabbaṁ kammaṁ "sve"ti, sve kattabbaṁ kammaṁ "pare"ti vatvā na karoti, so tato parihāyati, na taṁ kammaṁ kātuṁ sakkotīti. Evaṁ Gopālo **Bhaddakarattasuttaṁ**[1] nāma kathesi. Svāyamattho Bhaddekarattasuttena kathetabbo. **Anāgataṁ neta'matthī**ti yaṁ anāgataṁ, taṁ "netaṁ atthī"ti ñatvā uppannaṁ kusalacchandaṁ ko paṇḍito panudeyya hareyya.

Evaṁ Gopālakumāro dvīhi gāthāhi dhammaṁ desetvā "tiṭṭhatha tumhe, tumhehi saddhiṁ kathentameva maṁ byādhijarāmaraṇāni upagacchantī"ti yojanikaṁ parisaṁ gahetvā nikkhamitvā dvinnaṁ bhātikānaṁ santikaṁ gato. Hatthipālo tassapi dhammaṁ desesi. Punadivase rājā ca purohito ca tenevupāyena Ajapālakumārassa nivesanaṁ gantvā tenapi tatheva paṭinanditvā[2] attano āgamanakāraṇaṁ ācikkhitvā "chattaṁ te ussāpessāmā"ti vadiṁsu. Kumāro āha "mayhaṁ bhātikā kuhin"ti. Te "amhākaṁ rajjenattho natthī"ti setacchattaṁ pahāya tiyojanikaṁ parisaṁ gahetvā nikkhamitvā Gaṅgātīre nisinnāti. Nāhaṁ mama bhātikehi chaḍḍitakheḷaṁ sīsenādāya vicarissāmi, ahampi pabbajissāmīti. Tāta tvaṁ tāva

---

1. Ma 3. 226 piṭṭhe. 2. Paṭinanditā (Syā, I)

daharo, amhākaṁ hatthabhāro, vayappattakāle pabbajissasīti. Atha ne kumāro "kiṁ tumhe kathetha, nanu ime sattā daharakālepi mahallakakālepi marantiyeva, 'ayaṁ daharakāle marissati, ayaṁ mahallakakāle'ti kassaci hatthe vā pāde vā nimittaṁ natthi, ahaṁ mama maraṇakālaṁ na jānāmi, tasmā idāneva pabbajissāmī"ti vatvā dve gāthā abhāsi—

349. "Passāmi vohaṁ daharaṁ kumāriṁ,
Mattūpamaṁ ketakapupphanettaṁ.
Abhuttabhoge paṭhame vayasmiṁ,
Ādāya maccu vajate kumāriṁ.

350. Yuvā sujāto sumukho sudassano,
Sāmo kusumbhaparikiṇṇamassu.
Hitvāna kāme paṭikacca gehaṁ,
Anujāna maṁ pabbajissāmi devā"ti.

Tattha **vo**ti nipātamattaṁ, passāmiccevāti attho. **Mattūpaman**ti hāsabhāsavilāsehi[1] mattaṁ viya carantiṁ. **Ketakapupphanettan**ti ketakapupphapattaṁ viya puthulāyatanettaṁ. **Abhuttabhoge**ti evaṁ[2] uttamarūpadharaṁ kumāriṁ paṭhamavaye vattamānaṁ abhuttabhogameva mātāpitūnaṁ uparimahantaṁ sokaṁ pātetvā maccu gahetvāva gacchati. **Sujāto**ti susaṇṭhito. **Sumukho**ti kañcanādāsapuṇṇacandasadisamukho. **Sudassano**ti uttamarūpadhāritāya sampannadassano. **Sāmo**ti suvaṇṇasāmo. **Kusumbhaparikiṇṇamassū**ti sannisinnaṭṭhena sukhumaṭṭhena ca taruṇakusumbhakesarasadisaparikiṇṇamassu. Iminā evarūpopi kumāro maccuvasaṁ gacchati. Tathāvidhampi hi sineruṁ uppātento viya nikkaruṇo maccu ādāya gacchatīti dasseti. **Hitvāna kāme paṭikacca**[3] **gehaṁ, anujāna maṁ pabbajissāmi devā**ti deva puttadārabandhanasmiñhi uppanne taṁ bandhanaṁ ducchedanīyaṁ hoti, tenāhaṁ puretaraññeva kāme ca gehañca hitvā idāneva pabbajissāmi, anujāna manti.

1. Hāvabhāvalīlāvilāsehi (Sī), hāsabhāsalīlāvilāsehi (I)
2. Abhutvā bhogeti abhutvāva bhoge. Vajateti evaṁ (Syā, Ka), abhutva bhogeti abhutvā bhoge. Vajateti evaṁ (I)
3. Paṭigacca (Sī), paṭigaccha (Syā, I, Ka)

Evañca pana vatvā "tiṭṭhatha tumhe, tumhe hi saddhiṁ kathentameva maṁ byādhijarāmaraṇāni upagacchantī"ti te ubhopi vanditvā yojanikaṁ parisaṁ gahetvā nikkhamitvā Gaṅgātīrameva agamāsi. Hatthipālo tassapi ākāse nisīditvā dhammaṁ desetvā 'samāgamo mahā bhavissatī"ti tattheva nisīdi. Punadivase purohito pallaṅkavaramajjhagato nisīditvā cintesi "mama puttā pabbajitā, idānāhaṁ ekakova manussakhāṇuko jātomhi, ahampi pabbajissāmī"ti. So brāhmaṇiyā saddhiṁ mantento gāthamāha—

351. "Sākhāhi rukkho labhate samaññaṁ,
Pahīnasākhaṁ pana khāṇu'māhu.
Pahīnaputtassa mama'jja bhoti,
Vāseṭṭhi bhikkhācariyāya kālo"ti.

Tattha **labhate samaññan**ti rukkhoti vohāraṁ labhati. **Vāseṭṭhī**ti brāhmaṇiṁ ālapati. **Bhikkhācariyāyā**ti mayhampi pabbajjāya kālo, puttānaṁ santikameva gamissāmīti.

So evaṁ vatvā brāhmaṇe pakkosāpesi, saṭṭhi brāhmaṇasahassāni sannipatiṁsu. Atha ne āha "tumhe kiṁ karissathā"ti. Tumhe pana ācariyāti. Ahaṁ mama puttassa santike pabbajissāmīti. Na tumhākameva nirayo uṇho, mayampi pabbajissāmāti. So asītikoṭidhanaṁ brāhmaṇiyā niyyādetvā yojanikaṁ brāhmaṇaparisaṁ ādāya nikkhamitvā puttānaṁ santikaññeva gato. Hatthipālo tāyapi parisāya ākāse ṭhatvā dhammaṁ desesi. Punadivase brāhmaṇī cintesi "mama cattāro puttā setacchattaṁ pahāya 'pabbajissāmā'ti gatā, brāhmaṇopi purohitaṭṭhānena saddhiṁ asītikoṭidhanaṁ chaḍḍetvā puttānaññeva santikaṁ gato, ahameva ekā[1] kiṁ karissāmi, puttānaṁ gatamaggeneva gamissāmī"ti. Sā atītaṁ udāharaṇaṁ āharantī udānagāthamāha—

352. "Aghasmi koñcāva yathā himaccaye,
Katāni jālāni padāliya haṁsā.
Gacchanti puttā ca patī ca mayhaṁ,
Sāhaṁ kathaṁ nānuvaje pajānan"ti.

---

1. Ahamidha (Sī, I)

Tattha **aghasmi koñcāva yathā**ti yatheva ākāse koñcasakuṇā asajjamānā gacchanti. **Himaccaye**ti vassānaccaye. **Katāni**[1] **jālāni padāliya haṁsā**ti atīte kira channavutisahassā suvaṇṇahaṁsā vassārattapahonakaṁ sāliṁ Kañcanaguhāyaṁ nikkhipitvā vassabhayena bahi anikkhamitvā catumāsaṁ tattha vasanti. Atha nesaṁ Uṇṇanābhi nāma makkaṭako guhādvāre jālaṁ bandhati. Haṁsā dvinnaṁ taruṇahaṁsānaṁ dviguṇaṁ vaṭṭaṁ[2] denti. Te thāmasampannatāya taṁ jālaṁ chinditvā purato gacchanti, sesā tesaṁ gatamaggena gacchanti. Sā tamatthaṁ pakāsentī evamāha. Idaṁ vuttaṁ hoti—yatheva ākāse koñcasakuṇā asajjamānā gacchanti, tathā himaccaye vassānātikkame dve taruṇahaṁsā katāni[3] jālāni padāletvā gacchanti, atha nesaṁ gatamaggena itare haṁsā. Idāni pana mama puttā taruṇahaṁsā jālaṁ viya kāmajālaṁ chinditvā gatā, mayāpi tesaṁ gatamaggena gantabbanti imінādhippāyena **"gacchanti puttā ca patī ca mayhaṁ, sāhaṁ kathaṁ nānuvaje pajānan"ti** āha.

Iti sā "kathaṁ ahaṁ evaṁ pajānantī na pabbajissāmi, pabbajissāmi yevā"ti sanniṭṭhānaṁ katvā brāhmaṇiyo pakkosāpetvā evamāha "tumhe kiṁ karissathā"ti. Tumhe pana ayyeti. Ahaṁ pabbajissāmīti. Mayampi pabbajissāmāti. Sā taṁ vibhavaṁ chaḍḍetvā yojanikaṁ parisaṁ gahetvā puttānaṁ santikameva gatā. Hatthipālo tāyapi parisāya ākāse nisīditvā dhammaṁ desesi. Punadivase rājā "kuhiṁ purohito"ti pucchi. Deva purohito ca brāhmaṇī ca sabbaṁ dhanaṁ chaḍḍetvā dviyojanikaṁ parisaṁ gahetvā puttānaṁ santikaṁ gatāti. Rājā "asāmikaṁ dhanaṁ amhākaṁ pāpuṇātī"ti tassa gehato dhanaṁ āharāpesi. Athassa aggamahesī "rājā kiṁ karotī"ti pucchitvā "purohitassa gehato dhanaṁ āharāpetī"ti vutte "purohito kuhin"ti vatvā "sapajāpatiko pabbajjatthāya nikkhanto"ti sutvā "ayaṁ rājā brāhmaṇena ca brāhmaṇiyā ca catūhi puttehi ca jahitaṁ ukkāraṁ mohena mūḷho attano gharaṁ āharāpeti, upamāya naṁ bodhessāmī"ti[4] sūnato maṁsaṁ āharāpetvā rājaṅgaṇe rāsiṁ kāretvā ujumaggaṁ

1. Tantāni (Sī, I)
2. Vetanaṁ (Ka)
3. Tantāni (Sī, I)
4. Chaḍḍāpessāmīti (Syā, Ka)

vissajjetvā jālaṁ parikkhipāpesi. Gijjhā dūratova disvā tassatthāya otariṁsu. Tattha sappaññā jālaṁ pasāritaṁ ñatvā atibhārikā hutvā "ujukaṁ uppatituṁ na sakkhissāmā"ti attanā khāditamaṁsaṁ chaḍḍetvā vamitvā jālaṁ anallīyitvā ujukameva uppatitvā gamiṁsu. Andhabālā pana tehi chaḍḍitaṁ vamitaṁ khāditvā bhāriyā hutvā ujukaṁ uppatituṁ asakkontā āgantvā jāle bajjhiṁsu. Athekaṁ gijjhaṁ ānetvā deviyā dassayiṁsu. Sā taṁ ādāya rañño santikaṁ gantvā "etha tāva mahārāja, rājaṅgaṇe ekaṁ kiriyaṁ passissāmā"ti sīhapañjaraṁ vivaritvā "ime gijjhe olokehi mahārājā"ti vatvā dve gāthā abhāsi—

353. "Ete bhutvā vamitvā ca, pakkamanti vihaṅgamā.
Ye ca bhutvā na vamiṁsu, te me hatthattamāgatā.

354. Avamī brāhmaṇo kāme, so tvaṁ paccāvamissasi.
Vantādo puriso rāja, na so hoti pasaṁsiyo"ti.

Tattha **bhutvā vamitvā cā**ti maṁsaṁ khāditvā vamitvā ca. **Paccāvamissasī**ti paṭibhuñjissasi. **Vantādo**ti parassa vamitakhādako. **Na pasaṁsiyo**ti so taṇhāvasiko bālo Buddhādīhi paṇḍitehi pasaṁsitabbo na hoti.

Taṁ sutvā rājā vippaṭisārī ahosi, tayo bhavā ādittā viya upaṭṭhahiṁsu. So "ajjeva rajjaṁ pahāya mama pabbajituṁ vaṭṭatī"ti uppannasaṁvego deviyā thutiṁ karonto gāthamāha—

355. "Paṅke ca posaṁ palipe byasannaṁ,
Balī yathā dubbalamuddhareyya.
Evampi maṁ tvaṁ udatāri bhoti,
Pañcāli gāthāhi subhāsitāhī"ti.

Tattha **byasannan**ti nimuggaṁ, "visannan"tipi pāṭho. **Uddhareyyā**ti kesesu vā hatthesu vā gahetvā ukkhipitvā thale ṭhapeyya. **Udatārī**ti kāmapaṅkato uttārayi. "Udatāsī"tipi pāṭho, ayamevattho. "Uddhaṭāsī"tipi pāṭho, uddharīti attho. **Pañcālī**ti Pañcālarājadhīte.

Evañca pana vatvā taṅkhaṇaññeva pabbajitukāmo hutvā amacce pakkosāpetvā āha "tumhe kiṁ karissathā"ti. Tumhe pana devāti. Ahaṁ Hatthipālassa santike pabbajissāmīti. Mayampi pabbajissāma devāti. Rājā dvādasayojanike Bārāṇasinagare rajjaṁ chaḍḍetvā "atthikā setacchattaṁ ussāpentū"ti amaccaparivuto tiyojanikaṁ parisaṁ gahetvā kumārasseva santikaṁ gato. Hatthipālo tassāpi parisāya ākāse nisinno dhammaṁ desesi. Satthā rañño pabbajitabhāvaṁ pakāsento gāthamāha—

356. "Idaṁ vatvā mahārājā, Esukārī disampati.
Raṭṭhaṁ hitvāna pabbaji, nāgo chetvāva bandhanan"ti.

Punadivase nagare ohīnajano sannipatitvā rājadvāraṁ gantvā deviyā ārocetvā nivesanaṁ pavisitvā deviṁ vanditvā ekamantaṁ ṭhito gāthamāha.

357. "Rājā ca pabbajja'marocayittha,
Raṭṭhaṁ pahāya naravīraseṭṭho.
Tuvampi no hohi yatheva rājā,
Amhehi guttā anusāsa rajjan"ti.

Tattha **anusāsā**ti amhehi guttā hutvā dhammena rajjaṁ kārehi.

Sā mahājanassa kathaṁ sutvā sesagāthā abhāsi—

358. "Rājā ca pabbajja'marocayittha,
Raṭṭhaṁ pahāya naravīraseṭṭho.
Ahampi ekā carissāmi loke,
Hitvāna kāmāni manoramāni.

359. Rājā ca pabbajja'marocayittha,
Raṭṭhaṁ pahāya naravīraseṭṭho.
Ahampi ekā carissāmi loke,
Hitvāna kāmāni yathodhikāni.

360. Accenti kālā tarayanti rattiyo,
Vayoguṇā anupubbaṁ jahanti.
Ahampi ekā carissāmi loke,
Hitvāna kāmāni manoramāni.

361. Accenti kālā tarayanti rattiyo,
Vayoguṇā anupubbaṁ jahanti.
Ahampi ekā carissāmi loke,
Hitvāna kāmāni yathodhikāni.

362. Accenti kālā tarayanti rattiyo,
Vayoguṇā anupubbaṁ jahanti.
Ahampi ekā carissāmi loke,
Sītibhūtā sabba'maticca saṅgan"ti.

Tattha **ekā**ti puttadhītukilesasambādhehi muccitvā imasmiṁ loke ekikāva carissāmi. **Kāmānī**ti rūpādayo kāmaguṇe. **Yatodhikānī**ti yena yena odhinā ṭhitāni, tena tena ṭhitāneva jahissāmi, na kiñci āmasissāmīti attho. **Accenti kālā**ti pubbaṇhādayo kālā atikkamanti. **Tarayantī**ti atucchā hutvā āyusaṅkhāraṁ khepayamānā khādayamānā gacchanti. **Vayoguṇā**ti paṭhamavayādayo tayo, mandadasakādayo vā dasa koṭṭhāsā. **Anupubbaṁ jahantī**ti uparūparikoṭṭhāsaṁ appatvā tattha tattheva nirujjhanti. **Sītibhūtā**ti uṇhakārake uṇhasabhāve kilese pahāya sītalā hutvā. **Sabba'maticca saṅgan**ti rāgasaṅgādikaṁ sabbasaṅgaṁ atikkamitvā ekā carissāmi, Hatthipālakumārassa santikaṁ gantvā pabbajissāmīti.

Iti sā imāhi gāthāhi mahājanassa dhammaṁ desetvā amaccabhariyāyo pakkosāpetvā āha "tumhe kiṁ karissathā"ti. Tumhe pana ayyeti. Ahaṁ pabbajissāmīti. Mayampi pabbajissāmāti. Sā "sādhū"ti rājanivesane suvaṇṇakoṭṭhāgārādīni vivarāpetvā "asukaṭṭhāne ca asukaṭṭhāne ca mahānidhi nidahitan"ti suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā "dinnaññeva, atthikā harantū"ti vatvā suvaṇṇapaṭṭaṁ mahātale thambhe bandhāpetvā nagare bheriṁ carāpetvā mahāsampattiṁ chaḍḍetvā nagarā nikkhami.

Tasmiṁ khaṇe sakalanagaraṁ saṅkhubhi. “Rājā ca kira devī ca rajjaṁ pahāya ‘pabbajissāmā’ti nikkhamanti, mayaṁ idha kiṁ karissāmā”ti tato tato manussā yathāpūritāneva gehāni chaḍḍetvā putte hatthesu gahetvā nikkhamiṁsu. Sabbāpaṇā pasāritaniyāmeneva ṭhitā, nivattitvā olokento nāma nāhosi, sakalanagaraṁ tucchaṁ ahosi, devīpi tiyojanikaṁ parisaṁ gahetvā tattheva gatā. Hatthipālo tassāpi parisāya ākāse nisinno dhammaṁ desetvā dvādasayojanikaṁ parisaṁ gahetvā Himavantābhimukho pāyāsi. “Hatthipālakumāro kira dvādasayojanikaṁ Bārāṇasiṁ tucchaṁ katvā ‘pabbajissāmī’ti mahājanaṁ ādāya Himavantaṁ gacchati, kimaṅgaṁ pana mayan”ti sakalakāsiraṭṭhaṁ saṅkhubhi. Aparabhāge parisā tiṁsayojanikā ahesuṁ, so tāya parisāya saddhiṁ Himavantaṁ pāvisi.

Sakko āvajjento taṁ pavattiṁ ñatvā “Hatthipālakumāro mahābhinikkhamanaṁ nikkhanto, samāgamo mahā bhavissati, vasanaṭṭhānaṁ laddhuṁ vaṭṭatī”ti Vissakammaṁ āṇāpesi “gaccha āyāmato chattiṁsayojanaṁ, vitthārato pannarasayojanaṁ assamaṁ māpetvā pabbajitaparikkhāre sampādehī”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā Gaṅgātīre ramaṇīye bhūmibhāge vuttappamāṇaṁ assamapadaṁ māpetvā paṇṇasālāsu kaṭṭhattharaṇapaṇṇattharaṇa-āsanādīni paññapetvā sabbe pabbajitaparikkhāre māpesi. ekekissā paṇṇasālāya dvāre ekeko caṅkamo rattiṭṭhānadivāṭṭhānaparicchinno katasudhāparikammo ālambanaphalako, tesu tesu ṭhānesu nānāvaṇṇasurabhikusumasañchannā pupphagacchā, ekekassa caṅkamassa koṭiyaṁ ekeko udakabharito kūpo, tassa santike ekeko phalarukkho, so ekova sabbaphalāni phalati. Idaṁ sabbaṁ devatānubhāvena ahosi. Vissakammo assamapadaṁ māpetvā paṇṇasālāsu pabbajitaparikkhāre ṭhapetvā “ye keci pabbajitukāmā ime parikkhāre gaṇhantū”ti jātihiṅgulakena bhittiyā akkharāni likhitvā attano ānubhāvena bheravasadde migapakkhī duddasike amanusse ca paṭikkamāpetvā sakaṭṭhānameva gato.

Hatthipālakumāro ekapadikamaggena sakkadattiyaṁ assamaṁ pavisitvā akkharāni disvā “Sakkena mama mahābhinikkhamanaṁ nikkhantabhāvo ñāto

bhavissatī”ti dvāraṁ vivaritvā paṇṇasālaṁ pavisitvā isipabbajjaliṅgaṁ gahetvā nikkhamitvā caṅkamaṁ otaritvā katipaye vāre aparāparaṁ caṅkamitvā sesajanakāyaṁ pabbājetvā assamapadaṁ vicārento taruṇaputtānaṁ itthīnaṁ majjhaṭṭhāne paṇṇasālaṁ adāsi, tato anantaraṁ mahallakitthīnaṁ, tato anantaraṁ majjhimitthīnaṁ[1], samantā parikkhipitvā pana purisānaṁ adāsi. Atheko rājā “Bārāṇasiyaṁ kira rājā natthī”ti āgantvā alaṅkatapaṭiyattaṁ nagaraṁ oloketvā rājanivesanaṁ āruyha tattha tattha ratanarāsiṁ disvā “evarūpaṁ nagaraṁ pahāya pabbajitakālato paṭṭhāya pabbajjā nāmesā uḷārā bhavissatī”ti surāsoṇḍe maggaṁ pucchitvā Hatthipālassa santikaṁ pāyāsi. Hatthipālo tassa vanantaraṁ[2] āgatabhāvaṁ ñatvā paṭimaggaṁ gantvā ākāse nisinno parisāya dhammaṁ desetvā assamapadaṁ netvā sabbaparisaṁ pabbājesi. Etenupāyena aññepi cha rājāno pabbajiṁsu. Satta rājāno bhoge chaḍḍayiṁsu, chattiṁsa yojaniko assamo nirantaro paripūri. Yo kāmavitakkādīsu aññataraṁ vitakketi, mahāpuriso tassa dhammaṁ desetvā brahmavihārabhāvanañceva kasiṇabhāvanañca ācikkhati. Te yebhuyyena jhānābhiññā nibbattetvā tīsu koṭṭhāsesu dve koṭṭhāsā brahmaloke nibbattiṁsu. Tatiyakoṭṭhāsaṁ tidhā katvā eko koṭṭhāso brahmaloke nibbatti, eko chasu kāmasaggesu, eko isīnaṁ pāricariyaṁ katvā manussaloke tīsu kulasampattīsu nibbatti. Evaṁ Hatthipālassa sāsanaṁ apagatanirayatiracchānayonipettivisayāsurakāyaṁ ahosi.

Imasmiṁ Tambapaṇṇidīpe Pathavicālakadhammaguttatthero, Kaṭakandhakāravāsī[3] Phussadevatthero, Uparimaṇḍalavāsī[4] Mahāsaṁgharakkhitatthero, Malayamahādevatthero[5], Abhayagirivāsī[6] Mahādevatthero, Gāmantapabbhāravāsī Mahāsivatthero, Kāḷavallimaṇḍapavāsī Mahānāgathero Kuddālasamāgame Mūgapakkhasamāgame Cūḷasutasomasamāgame Ayogharapaṇḍitasamāgame Hatthipālasamāgame ca sabbapacchā nikkhantapurisā[7] ahesuṁ. Tenevāha Bhagavā—

---

1. Vañjhitthīnaṁ (Sī, I) 2. Vanantaṁ (Sī, I) 3. Katakaṇḍakāravāsī (Syā)
4. Uparimaṇḍalāyakamalayavāsī (Sī, I), uparikaṇḍakamāḷakavāsī (Syā)
5. Maliyamahādevatthero (Sī), malimahādevatthero (I), mālayamahādevatthero (Syā)
6. Bhaggirivāsī (Sī, Syā, I) 7. Nikkhantasadisā (Syā), nikkhantaparisā (Ka)

"Abhittharetha kalyāṇe, pāpā cittaṁ nivāraye.
Dandhañhi karoto puññaṁ, pāpasmiṁ ramate mano"ti[1].

tasmā kalyāṇaṁ turitaturiteneva kātabbanti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbepi Tathāgato mahābhinikkhamanaṁ nikkhantoyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Esukārī rājā Suddhodanamahārājā ahosi, devī Mahāmāyā, purohito Kassapo, brāhmaṇī Bhaddakāpilānī, Ajapālo Anuruddho, Gopālo Moggallāno, Assapālo Sāriputto, sesaparisā Buddhaparisā Hatthipālo pana ahameva ahosin"ti.

Hatthipālajātakavaṇṇanā terasamā.

14. Ayogharajātakavaṇṇanā (510)

Yamekarattiṁ paṭhamanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto mahābhinikkhamanaññeva ārabbha kathesi. Tadāpi hi so "na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato mahābhinikkhamanaṁ nikkhantoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Brahmadattassa rañño aggamahesī gabbhaṁ paṭilabhitvā laddhagabbhaparihārā pariṇatagabbhā paccūsasamanantare puttaṁ vijāyi. Tassā purimattabhāve ekā sapattikā[2] "tava jātaṁ jātaṁ pajaṁ khādituṁ labhissāmī"ti patthanaṁ paṭṭhapesi. Sā kira sayaṁ vañjhā hutvā puttamātukodhena taṁ patthanaṁ katvā yakkhayoniyaṁ nibbatti. Itarā rañño aggamahesī hutvā imaṁ puttaṁ vijāyi. Sā yakkhinī tadā okāsaṁ labhitvā deviyā passantiyāva bībhaccharūpā[3] hutvā āgantvā taṁ dārakaṁ gahetvā palāyi. Devī "yakkhinī me puttaṁ gahetvā palāyī"ti mahāsaddena viravi. Itarāpi dārakaṁ mūlakandaṁ viya muruṁ muruṁ karontī khāditvā deviyā hatthavikārādīhi bheravaṁ pakāsetvā tajjetvā pakkāmi. Rājā taṁ vacanaṁ sutvā "kiṁ sakkā yakkhiniyā kātun"ti tuṇhī ahosi. Puna deviyā vijāyanakāle daḷhaṁ ārakkhamakāsi, devī puttaṁ puna vijāyi. Yakkhinī āgantvā tampi khāditvā gatā.

1. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade. 2. Sapatikā (Syā, Ka) 3. Vigaccharūpā (Ka)

Tatiyavāre tassā kucchiyaṁ mahāsatto paṭisandhiṁ gaṇhi. Rājā mahājanaṁ sannipātetvā “deviyā jātaṁ jātaṁ pajaṁ ekā yakkhinī khādati, kiṁ nu kho kātabban”ti pucchi. Atheko “yakkhā nāma tālapaṇṇassa bhāyanti, deviyā hatthapādesu talapaṇṇaṁ bandhituṁ vaṭṭatī”ti āha. Atheko “ayogharassa bhāyanti, ayogharaṁ kātuṁ vaṭṭatī”ti āha. Rājā “sādhū”ti attano vijite kammāre sannipātetvā “ayogharaṁ karothā”ti āṇāpetvā āyuttake adāsi. Antonagareyeva ramaṇīye bhūmibhāge gehaṁ paṭṭhapesuṁ, thambhe ādiṁ katvā sabbagehasambhārā ayomayāva ahesuṁ, navahi māsehi ayomayaṁ mahantaṁ caturassasālaṁ niṭṭhānaṁ agamāsi. Taṁ niccaṁ pajjalitapadīpameva hoti.

Rājā deviyā gabbhaparipākaṁ ñatvā ayogharaṁ alaṅkārāpetvā taṁ ādāya ayogharaṁ pāvisi. Sā tattha dhaññapuññalakkhaṇasampannaṁ puttaṁ vijāyi, “Ayogharakumāro” tvevassa nāmaṁ kariṁsu. Taṁ dhātīnaṁ datvā mahantaṁ ārakkhaṁ saṁvidahitvā rājā deviṁ ādāya nagaraṁ padakkhiṇaṁ katvā alaṅkatapāsādatalameva abhiruhi. Yakkhinīpi udakavāraṁ gantvā Vessavaṇassa udakaṁ vahantī jīvitakkhayaṁ pattā. Mahāsatto ayoghareyeva vaḍḍhitvā viññutaṁ patto tattheva sabbasippāni uggaṇhi. Rājā “ko me puttassa vayappadeso”ti amacce pucchitvā “soḷasavasso deva sūro thāmasampanno yakkhasahassampi paṭibāhituṁ samattho”ti sutvā “rajjamassa dassāmi, sakalanagaraṁ alaṅkaritvā ayogharato taṁ nīharitvā ānethā”ti āha. Amaccā “sādhu devā”ti dvādasayojanikaṁ Bārāṇasiṁ alaṅkaritvā sabbālaṅkāravibhūsitaṁ maṅgalavāraṇaṁ ādāya tattha gantvā kumāraṁ alaṅkārāpetvā hatthikkhandhe nisīdāpetvā “deva kulasantakaṁ alaṅkatanagaraṁ padakkhiṇaṁ katvā pitaraṁ Kāsirājānaṁ vandatha, ajjeva setacchattaṁ labhissathā”ti āhaṁsu.

Mahāsatto nagaraṁ padakkhiṇaṁ karonto ārāmarāmaṇeyyakavanapokkharaṇibhūmirāmaṇeyyakapāsādarāmaṇeyyakādīni disvā cintesi “mama pitā maṁ ettakaṁ kālaṁ bandhanāgāre vasāpesi, evarūpaṁ alaṅkatanagaraṁ daṭṭhuṁ nādāsi, ko nu kho mayhaṁ doso”ti amacce pucchi. Deva natthi tumhākaṁ doso, tumhākaṁ pana dvebhātike ekā yakkhinī khādi, tena

vo pitā ayoghare vasāpesi, ayogharena jīvitaṁ tumhākaṁ laddhanti. So tesaṁ vacanaṁ sutvā cintesi “ahaṁ dasa māse Lohakumbhiniraye viya ca Gūthaniraye viya ca mātukucchimhi vasitvā mātukucchito nikkhantakālato paṭṭhāya soḷasa vassāni etasmiṁ bandhanāgāre vasiṁ, bahi oloketumpi na labhiṁ, Ussadaniraye khitto viya ahosiṁ, yakkhiniyā hatthato muttopi panāhaṁ neva ajaro, na amaro homi, kiṁ me rajjena, rajje ṭhitakālato paṭṭhāya dunnikkhamanaṁ hoti, ajjeva mama pitaraṁ pabbajjaṁ anujānāpetvā Himavantaṁ pavisitvā pabbajissāmī”ti. So nagaraṁ padakkhiṇaṁ katvā rājākulaṁ pavisitvā rājānaṁ vanditvā aṭṭhāsi.

Rājā tassa sarīrasobhaṁ oloketvā balavasinehena amacce olokesi. Te “kiṁ karoma devā”ti vadiṁsu. Puttaṁ me ratanarāsimhi ṭhapetvā tīhi saṅkhehi abhisiñcitvā kañcanamālaṁ setacchattaṁ ussāpethāti. Mahāsatto pitaraṁ vanditvā “na mayhaṁ rajjenattho, ahaṁ pabbajissāmi, pabbajjaṁ me anujānāthā”ti āha. Tāta rajjaṁ paṭikkhipitvā kiṁ kārāṇā pabbajissasīti. “Deva ahaṁ mātukucchimhi dasa māse Gūthaniraye viya vasitvā mātukucchito nikkhanto yakkhinibhayena soḷasa vassāni bandhanāgāre vasanto bahi oloketumpi na alabhiṁ, Ussadaniraye khitto viya ahosiṁ, yakkhiniyā hatthato muttomhītipi ajaro amaro na homi. Maccu nāmesa na sakkā kenaci jinituṁ, bhave ukkaṇṭhitomhi, yāva me byādhijarāmaraṇāni nāgacchanti, tāvadeva pabbajitvā dhammaṁ carissāmi, alaṁ me rajjena, anujānātha maṁ devā”ti vatvā pitu dhammaṁ desento āha—

363. “Yamekarattiṁ paṭhamaṁ, gabbhe vasati māṇavo.
Abbhuṭṭhitova so yāti, sa gacchaṁ na nivattati.

364. Na yujjhamānā na balena’vassitā,
Narā na jīranti na cāpi mīyare.
Sabbaṁ hidaṁ jātijarāyupaddutaṁ,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

365. Caturaṅginiṁ senaṁ subhiṁ sarūpaṁ,
Jayanti raṭṭhādhipatī pasayha.
Na maccuno jayitu'mussahanti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

366. Hatthīhi assehi rathehi pattibhi,
Parivāritā muccare ekacceyyā.
Na maccuno muccitu'mussahanti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

367. Hatthīhi assehi rathehi pattibhi,
Sūrā pabhañjanti padhaṁsayanti.
Na maccuno bhañjitu'mussahanti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

368. Mattā gajā bhinnagaḷā pabhinnā,
Nagarāni maddanti janaṁ hananti.
Na maccuno madditu'mussahanti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

369. Issāsino katahatthāpi vīrā,
Dūrepātī akkhaṇavedhinopi.
Na maccuno vijjhitu'mussahanti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

370. Sarāni khīyanti saselakānanā,
Sabbaṁ hidaṁ khīyati dīghamantaraṁ.
Sabbaṁ hidaṁ bhañjare kālapariyāyaṁ,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

371. Sabbesamevaṁ hi narāna nārinaṁ,
Calācalaṁ pāṇabhuno'dha jīvitaṁ.
Paṭova dhuttassa, dumova kūlajo,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

372. Dumapphalāne'va patanti māṇavā,
Daharā ca vuddhā ca sarīrabhedā.
Nāriyo narā majjhimaporisā ca,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

373. Nāyaṁ vayo tārakarājasannibho,
Yadabbhatītaṁ gatameva dāni taṁ.
Jiṇṇassa hī natthi ratī kuto sukhaṁ,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

374. Yakkhā pisācā athavāpi petā,
Kupitā te assasanti manusse.
Na maccuno assasitu'ssahanti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

375. Yakkhe pisāce athavāpi pete,
Kupitepi te nijjhapanaṁ karonti.
Na maccuno nijjhapanaṁ karonti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

376. Aparādhake dūsake heṭhake ca,
Rājāno daṇḍenti viditvāna dosaṁ.
Namaccuno daṇḍayitu'ssahanti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

377. Aparādhakā dūsakā heṭhakā ca,
Labhanti te rājino nijjhapetuṁ.
Na maccuno nijjhapanaṁ karonti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

378. Na khattiyoti na ca brāhmaṇoti,
Na aḍḍhakā balavā tejavāpi.
Na maccurājassa apekkhamatthi,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

379. Sīhā ca byagghā ca athopi dīpiyo,
Pasayha khādanti vipphandamānaṁ.
Na maccuno khāditu’mussahanti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

380. Māyākārā raṅgamajjhe karontā,
Mohenti cakkhūni janassa tāvade.
Na maccuno mohayitu’ssahanti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

381. Āsīvisā kupitā uggatejā,
Ḍaṁsanti mārentipi te manusse.
Na maccuno ḍaṁsitu’mussahanti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

382. Āsīvisā kupitā yaṁ ḍaṁsanti,
Tikicchakā tesa visaṁ hananti.
Na maccuno daṭṭhavisaṁ hananti,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

383. Dhammantarī vettaraṇī ca bhojo,
Visāni hantvāna bhujaṅgamānaṁ.
Suyyanti te kālakatā tatheva,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

384. Vijjādharā ghora’madhīyamānā,
Adassanaṁ osadhehi vajanti.
Na maccurājassa vajanta’dassanaṁ,
Taṁ me matī hoti carāmi dhammaṁ.

385. Dhammo have rakkhati dhammacāriṁ,
Dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti.
Esānisaṁso dhamme suciṇṇe,
Na duggatiṁ gacchati dhammacārī.

386. Na hi dhammo adhammo ca, ubho samavipākino.
Adhammo nirayaṁ neti, dhammo pāpeti suggatin"ti.

Tattha **yamekarattin**ti yebhuyyena sattā mātukucchimhi paṭisandhiṁ gaṇhantā rattiyaṁyeva gaṇhanti, tasmā evamāha. Ayaṁ panettha attho—yaṁ ekarattiṁ vā divā vā paṭhamameva paṭisandhiṁ gaṇhitvā mātukucchisaṅkhāte gabbhe vasati. **Māṇavo**ti satto kalalabhāvena patiṭṭhāti. **Abbhuṭṭhitova so yātī**ti so māṇavo yathā nāma valāhakasaṅkhāto abbho uṭṭhito nibbatto vāyuvegāhato[1] paṭigacchati, tatheva—

Paṭhamaṁ kalalaṁ hoti, kalalā hoti abbudaṁ.
Abbudā jāyate pesi, pesi nibbattatī[2] ghano.
Ghanā pasākhā jāyanti, kesā lomā nakhāpi ca.

Yañcassa bhuñjatī mātā, annaṁ pānañca bhojanaṁ.
Tena so tattha yāpeti, mātukucchigato naroti[3].

imaṁ mātukucchiyaṁ kalalādibhāvaṁ, mātukucchito ca nikkhanto mandadasakādibhāvaṁ āpajjamāno satataṁ samitaṁ gacchati. **Sa gacchaṁ na nivattatī**ti sacāyaṁ evaṁ gacchanto puna abbudato kalalabhāvaṁ, pesi-ādito vā abbudādibhāvaṁ, khiḍḍādasakato mandadasakabhāvaṁ, vaṇṇadasakādito vā khiḍḍādasakādibhāvaṁ pāpuṇituṁ na nivattati. Yathā pana so valāhako vātavegena saṁcuṇṇiyamāno "ahaṁ asukaṭṭhāne nāma uṭṭhito puna nivattitvā tattheva gantvā pakatibhāvena ṭhassāmī"ti na labhati, yaṁ disaṁ gataṁ, taṁ gatameva, yaṁ antarahitaṁ, taṁ antarahitameva hoti, tathā sopi kalalādibhāvena gacchamāno gacchateva, tasmiṁ tasmiṁ koṭṭhāse saṅkhārā purimānaṁ purimānaṁ paccayā hutvā pacchato anivattitvā tattha tattheva bhijjanti, jarākāle saṅkhārā "amhehi esa pubbe yuvā thāmasampanno kato, puna naṁ nivattitvā tattheva karissāmā"ti na labhanti, tattha tattheva antaradhāyantīti dasseti.

---

1. Vāyuvegena hato (Syā, I) 2. Pesiyā jāyate (Syā, I, Ka) 3. Saṁ 1. 208 piṭṭhe.

Na yujjhamānāti ubhato byūḷhe saṅgāme yujjhantā. **Na balena'vassitā**ti na kāyabalena vā yodhabalena vā upagatā samannāgatā. **Na jīrantī**ti purimana-kāraṁ āharitvā evarūpāpi narā na jīranti na cāpi na mīyareti attho veditabbo. **Sabbaṁ hidan**ti mahārāja sabbameva idaṁ pāṇamaṇḍalaṁ mahāyantena[1] pīḷiyamānā ucchughaṭikā viya jātiyā ca jarāya ca upaddutaṁ niccaṁ pīḷitaṁ. **Taṁ me matī hotī**ti tena kāraṇena mama "pabbajitvā dhammaṁ carāmī"ti mati hoti cittaṁ uppajjati.

Caturaṅgininti hatthi-ādīhi caturaṅgehi samannāgataṁ. **Senaṁ su bhiṁsarūpan**ti suṭṭhu bhiṁsanakajātikaṁ senaṁ. **Jayantī**ti kadāci ekacce rājāno attano senāya jayanti. **Na maccuno**ti tepi rājāno mahāsenassa maccuno senaṁ jayituṁ na ussahanti, na byādhijarāmaraṇāni madditum sakkonti. **Muccare ekacceyyā**ti etehi hatthi-ādīhi parivāritā ekacce paccāmittānaṁ hatthato muccanti, maccuno pana santikā muccituṁ na sakkonti. **Pabhañjantī**ti etehi hatthi-ādīhi paccatthikarājūnaṁ nagarāni pabhañjanti. **Padhaṁsayantī**ti mahājanaṁ dhaṁsentā padhaṁsentā jīvitakkhayaṁ pāpenti. **Na maccuno**ti tepi maraṇakāle patte maccuno bhañjituṁ na sakkonti.

Bhinnagaḷā pabhinnāti tīsu ṭhānesu pabhinnā hutvā[2] madaṁ gaḷantā, paggharitamadāti attho. **Na maccuno**ti tepi mahāmaccuṁ madditum na sakkonti. **Issāsino**ti issāsā dhanuggahā. **Katahatthā**ti susikkhitā. **Dūrepātī**ti saraṁ dūre pātetuṁ samatthā. **Akkhaṇavedhino**ti aviraddhavedhino, vijju-ālokena vijjhanasamatthā vā. **Sarānī**ti anotattādīni mahāsarāni khīyantiyeva. **Saselakānanā**ti sapabbatavanasaṇḍā mahāpathavīpi khīyati. **Sabbaṁ hidan**ti sabbamidaṁ saṅkhāragataṁ dīghamantaraṁ ṭhatvā khīyateva, kappuṭṭhānaggiṁ patvā mahāsinerupi aggimukhe madhusitthakaṁ viya vilīyateva, aṇumattopi saṅkhāro ṭhātuṁ na sakkoti. **Kālapariyāyan**ti kālapariyāyaṁ nassanakālavāraṁ patvā **sabbaṁ bhañjare,** sabbaṁ saṅkhāragataṁ bhijjateva. Tassa pakāsanatthaṁ **Sattasūriyasuttaṁ**[3] āharitabbaṁ.

Calācalanti cañcalaṁ sakabhāvena ṭhātuṁ asamatthaṁ nānābhāvavinābhāvasabhāvameva. **Pāṇabhuno'dha jīvitan**ti idha loke imesaṁ pāṇabhūtānaṁ

1. Mahāyante (Sī, I) 2. Pabhinnā evaṁ bhinnā hutvā (I, Ka) 3. Aṁ 2. 473 piṭṭhe.

jīvitaṁ. **Paṭova dhuttassa,,dumova kūlajo**ti suradhutto hi suraṁ disvāva udare baddhaṁ sāṭakaṁ datvā pivateva, nadīkūle jātadumova kūle lujjamāne lujjati, yathā esa paṭo ca dumo ca cañcalo, evaṁ sattānaṁ jīvitaṁ devāti. **Dumapphalāne'vā**ti yathā pakkāni phalāni vātāhatāni dumaggato bhūmiyaṁ patanti, tathevime māṇavā jarāvātāhatā jīvitā gaḷitvā maraṇapathaviyaṁ patanti. **Daharā**ti antamaso kalalabhāve ṭhitāpi. **Majjhimaporisā**ti nārīnarānaṁ majjhe ṭhitā ubhatobyañjanakanapuṁsakā.

Tārakarājasannibhoti yathā tārakarājā kāḷapakkhe khīṇo, puna juṇhapakkhe pūrati, na evaṁ sattānaṁ vayo. Sattānaṁ hi yaṁ abbhatītaṁ, gatameva dāni taṁ, na tassa punāgamanaṁ atthi. **Kuto sukhan**ti jarājiṇṇassa kāmaguṇesu ratipi natthi, te paṭicca uppajjanakasukhaṁ kutoyeva. **Yakkhā**ti mahiddhikā yakkhā. **Pisācā**ti paṁsupisācakā. **Petā**ti pettivisayikā. **Assasantī**ti assāsavātena upahananti[1], āvisantīti vā attho. **Na maccuno**ti maccuṁ pana tepi assāsena upahanituṁ[2] vā āvisituṁ vā na sakkonti. **Nijjhapanaṁ karontī**ti balikammavasena khamāpenti pasādenti. **Aparādhake**ti rājāparādhakārake. **Dūsake**ti rajjadūsake. **Heṭhake**ti sandhicchedādīhi lokaviheṭhake. **Rājāno**ti rājāno. **Viditvāna dosan**ti dosaṁ jānitvā yāthānurūpena daṇḍena daṇḍentīti attho. **Na maccuno**ti tepi maccuṁ daṇḍayituṁ na sakkonti.

Nijjhapetunti sakkhīhi attano niraparādhabhāvaṁ pakāsetvā pasādetuṁ[3]. **Na aḍḍhakā balavā tejavāpī**ti "ime aḍḍhā, ayaṁ kāyabalañāṇabalādīhi balavā, ayaṁ tejavā"ti evampi na maccurājassa apekkhaṁ atthi, ekasmimpi satte apekkhaṁ pemaṁ sineho natthi, sabbameva abhimaddatīti dasseti. **Pasayhā**ti balakkārena abhibhavitvā. **Na maccuno**ti tepi maccuṁ khādituṁ na sakkonti. **Karontā**ti māyaṁ karontā. **Mohentī**ti abhūtaṁ bhūtaṁ katvā dassentā mohenti. **Uggatejā**ti uggatena visatejena samannāgatā. **Tikicchakā**ti visavejjā. **Dhammantarī vettaraṇī ca bhojo**ti ete evaṁnāmakā vejjā. **Ghora'madhīyamānā**ti ghoraṁ nāma vijjaṁ adhīyantā. **Osadhehī**ti ghoraṁ vā gandhāriṁ vā vijjaṁ sāvetvā osadhaṁ ādāya tehi osadhehi paccatthikānaṁ adassanaṁ vajanti.

---

1. Upaharanti (Ka) 2. Upaharituṁ (Ka) 3. Pasādetvā (I, Ka)

Dhammoti sucaritadhammo. **Rakkhatī**ti yena rakkhito, taṁ paṭirakkhati. **Sukhan**ti chasu kāmasaggesu sukhaṁ āvahati. **Pāpetī**ti paṭisandhivasena upaneti.

Evaṁ mahāsatto catuvīsatiyā gāthāhi pitu dhammaṁ desetvā "mahārāja tumhākaṁ rajjaṁ tumhākameva hotu, na mayhaṁ iminā attho, tumhehi pana saddhiṁ kathentameva maṁ byādhijarāmaraṇāni upagacchanti, tiṭṭhatha tumhe"ti vatvā ayadāmaṁ chinditvā mattahatthī viya kañcanapañjaraṁ chinditvā sīhapotako viya kāme pahāya mātāpitaro vanditvā nikkhami. Athassa pitā "mamapi rajjenattho natthī"ti rajjaṁ pahāya tena saddhiññeva nikkhami, tasmiṁ nikkhante devīpi amaccāpi brāhmaṇagahapatikādayopīti sakalanagaravāsino gehāni chaḍḍetvā nikkhamiṁsu. Samāgamo mahā ahosi, parisā dvādasayojanikā jātā. Taṁ ādāya mahāsatto Himavantaṁ pāvisi. Sakko tassa nikkhantabhāvaṁ ñatvā Vissakammaṁ pesetvā dvādasayojanāyāmaṁ sattayojanavitthāraṁ assamapadaṁ kāresi, sabbe pabbajitaparikkhāre paṭiyādāpesi. Ito paraṁ mahāsattassa pabbajjā ca ovādadānañca brahmalokaparāyaṇatā ca parisāya anapāyagamanīyatā ca sabbā heṭṭhā vuttanayeneva veditabbā.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbepi Tathāgato mahābhinikkhamanaṁ nikkhantoyevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṁ, sesaparisā Buddhaparisā, Ayogharapaṇḍito pana ahameva ahosin"ti.

Ayogharajātakavaṇṇanā cuddasamā.

Jātakuddānaṁ

Mātaṅgo Cittasambhūto, Sivi Sirī ca Rohaṇaṁ.
Haṁso Sattigumbo Bhallā, Somanassaṁ Campeyyakaṁ.

Palobhaṁ Pañcapaṇḍitaṁ, Hatthipālaṁ Ayogharaṁ.
Vīsatiyamhi jātakā, catuddaseva saṅgitā.

Vīsatinipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(Catuttho bhāgo niṭṭhito)

Jātakaṭṭhakathāya catutthabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Jātakaṭṭhakathāya catutthabhāge

Lakkhitabbapadānaṁ anukkamaṇikā

Jātakaṭṭhakathāya catutthabhāge

Nāmānaṁ anukkamaṇikā

Jātakaṭṭhakathāya catutthabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṁ, Syā = Syāmapotthakaṁ, Kaṁ = Kambojapotthakaṁ, I = Iṅgalisapotthakaṁ, Ka = kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho.

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[A]

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Andhakaveṇḍo = Andhakavenahu (Sī, I) Andhakaveṇḍu (Syā)	80
Anvāgatāti anu āgatā, isayo = Anvāgatāti isayo (Sī) Anvāgatāti āgantvā isayo (Syā)	386
Apaṅgā = Aṅgapaccaṅgāni (Ka)	219
Apaññāyamānassa = Apaññāyamānassatthāya (Syā, Ka)	86
Aparicitto aticittoti = Paracittena aticittoti (Sī, Syā) Paracittena acittoti (I)	254
Abajjhitvāva = Abandhitvāva (Sī, Syā, I)	335
Abhayagirivāsī = Bhaggirivāsī (Sī, Syā, I)	494
Abhikaṅkhanto = Aticaṇḍena (Ka)	234
Abhijātoti abhijāto suddhajāto = Abhijātoti atijāto (Sī, I) Abhijātoti ubhato suddhajāto (Syā)	322
Abhinadanto = Vijambhiyamāno (Ka)	189
Abhimatthiyamāno = Abhimanthiyamāno (Sī) Abhimaddiyamāno (Ka)	459
Abhuttabhogeti evaṁ = Abhutvā bhogeti abhutvāva bhoge. Vajateti evaṁ (Syā, Ka) Abhutva bhogeti abhutvā bhoge. Vajateti evaṁ (I)	487
Ambaṭṭhavessehīti = Ambaṭṭhavesehīti (Sī, Syā)	367
Ammāti maṁ vadasīti = Ammāti mā vadesīti (Syā) Kiṁ maṁ vadasīti (Ka)	191
Amhākaṁ = Tumhākaṁ (Sī, I)	191
Ayasalāke = Ayathāle (Sī, I) Musale (Syā)	327
Ayoge = Adhurāyaṁ (Ka)	242
Ariṭṭhapuranagare = Ariṭṭhapure (Sī)	402
Alañhi = Apeti (Sī, Syā, I)	408
Alampāyanamantaṁ = Alambāyanamantaṁ (Sī) Ālambhāyanamantaṁ (Syā) Ālambanamantaṁ (I)	459

Nānāpāṭhā | Piṭṭhaṅkā

[A]

Allāyateti udakabharito viya allo = Addāyateti udakabharito viya addo (Sī, I) 352
Allīnattā = Allīyitattā (Syā) Allīyattā (Ka) 218
Avarujjhanti = Avarajjhissanti (Sī, I) 430
Aviravanteyeva = Aḍḍharatteyeva (Syā, Ka) 84
Avisayhaṁ = Pasayha (Ka) 227
Asappurisacittehi = Asappurisacintehi (Syā) 187
Asambhataṁ = Asambhūtaṁ (Sī, Syā, I) 179
Assāsayitvā = Vissamitvāna (Sī, Syā) 94
Asilaṭṭhiñceva kaṇḍavāraṇañca = Asiñceva cammakaṇḍavāraṇañca (Syā)
Asītihatthisahassaparivāro = Asītisahassahatthiparivāro (Syā, Ka) 91
Assu-kāro = Su-kāro (Sī, Syā, I) 179
Ahaṁ na gatapubbo = Ahaṁ kahaṁ gatapubbo (I) Ahaṁ anāgatapubbo (Ka) 66
Ahaṁ paripūrayāmi = Ahaṁva pūrayāmi (Ka) 123
Ahameva ekā = Ahamidha (Sī, I) 488
Ahiṁ avhāyamāno = Ahiṁ avheti, so taṁ avhāyamāno (Sī, Syā) 248
Ahimavhāyamāno = Ahimavhayāno (Sī, I) 248
Aho = Amhākaṁ (Syā) 378

[Ā]

Āgacchatha = Āgacchantu (Sī, Syā, I) 128
Ācariyapūjakadhamme ṭhitaṁ = Ācariyapūritadhamme patiṭṭhaṁ (Ka) 207
Ācariyabhariyaṁ sakhiṁ = Sakhābhariyaṁ (Sī, I) 185
Āṭāsakuntābhirudāti āṭāsaṅkhātehi = Adāsakuntābhirudāti adāsasaṅkhātehi (I) Adāsakuntābhirudāti ādāsasaṅkhātehi (Syā) 470
Āpādesīti = Āsādesīti (Sī, Syā) 1

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[U - Ū]	
Udiccāti uṭṭhahitvā = Udiccāti uddhaṁ ṭhatvā (Sī) Udeccāti uddharitvā (Syā)	32
Udenaṁ nāma vaṁsarājānaṁ = Udenavaṁsarājānaṁ (Sī, I)	376
Uddissakaṁ avatthukaṁ mamāyanamattameva = Uddissakaṁ paribhogiyañca sakkā (Ka)	229
Upajjhāyo = Upavajjho (Syā)	383
Upaṭṭhapetvā = Upaṭṭhāpetvā (Sī)	2
Upaḍḍharajjaṁ = Uparajjaṁ (I, Ka)	171
Uparimaṇḍalavāsī = Uparimaṇḍalāyakamalayavāsī (Sī, I) Uparikaṇḍakamāḷakavāsī (Syā)	494
Upalabbhanti = Upasampajjanti (Syā)	322
Upavasitabbo uposathavāsoti = Vasitabbo uposathavāsoti (Sī, I) Upavasitabbo uposathoti (Syā)	332
Upahananti = Upaharanti (Ka)	503
Upahanituṁ = Upaharituṁ (Ka)	503
Upāyanti = Upāyehi (Sī, Syā)	56
Uppajji, na pana = Uppajji me, uppajjitvā na puna (Syā)	25
Uppannamāno = Uppannamado (Syā, I)	382
Uppannā, aṭṭhahi = Uppannehi (Sī, Syā, Ka)	227
Uplavanto = Upāvasanto (Syā)	164
Uplavissanti = Upalāpayanti (Sī, I) Upāvasanti (Syā)	164
Ubbegappattā = Ubbiggappattā (Ka)	307
Ubhayagamanāgamanabhūmiyopi = Ubhayāgatabhūmiyopi (Sī, I)	61
Umāpupphasarinnibhaṁ = Umāpupphasirinnibhaṁ (Sī, Syā) Ummāpupphasirinnibhaṁ (I, Ka)	423
Usīnako = Usīnaro (Sī, I) Ussinnaro (Syā)	182
Ussuko = Uyyutto (Sī, Syā, I)	373
Uḷāravaṇṇa = Uḷāravaṇṇaṁ (Ka)	112
Ūmi uttaritvā jāṇukapamāṇā = Ūmivego uttaritvā kaṭipamāṇā (Ka)	166

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ka]	
Kāliṅgo -pa- etadavoca = Kāliṅgabhāradvājaṁ -pa- idamavoca (Sī, I)	235
Kāvīrapaṭṭanasamīpe = Kāvīrapaṭṭanasamīpe (Sī, I) Kācirapaṭṭanasamīpe (Syā)	238
Kāsinigame = Gāmanigame (Ka)	22
Kāḷakaṇṇi = Kiṁ tvaṁ kāḷakaṇṇi (Ka) Dhī kāḷakaṇṇi (Dhammapada-Ṭṭha 2. 117 piṭṭhe)	190
Kiṁ kena niyāmena = Kiṁ kīdisena kena kena niyāmena (Sī, I) Kinti kena niyāmena (Ka)	75
Kiṁ patthayaṁ = Kimatthiyaṁ (Sī, Syā, I)	468
Kiṁ ravīti kiṁ viravi = Kiṁ dhīrāti dhīra viriyavanta (Sī, I) Kiṁ vīrāti viriyavanta (Syā)	184
Kiṁ vā upatthambhaṁ katvā = Kismiṁ paratthambha kiṁ upatthambhaṁ katvā (Sī, I)	313
Kiṁ vā devā, udāhu manussāti = Kiṁ vā devāti udāhu manussāti vā (I)	338
Kiñcana = Kiñcanaṁ (Syā) Kiñci nu (Ka)	394
Kiñcana = Kiñci nu (Ka)	394
Kiñci sattaṁ = Kiñci janaṁ (Syā) Kiñcimattaṁ (Ka)	138
Kimpurisā = Kiṁpuriso (Sī, Syā)	253
Kira = Hi (Sī, Syā, I)	324
Kirāṭañca = Kirāsañca (Sī, Syā) Kirāsaṁ vā (I)	223
Kiriyavādānaṁ = Kira yathā nāma (Syā, Ka)	53
Kilamathaṁ = Kilamantattaṁ (Ka)	225
Kismiṁvu’patthambha = Kismiṁ paratthambha (Sī, I)	313
Kukkuḷavassaṁ = Uṇhakalalavassaṁ (I)	390
Kunthakipillikopi = Kunthakipillikādi koci (Syā)	321
Kundālapupphañca = Kandalapupphañca (Sī, I) Kuṇḍalapupphañca (Syā)	444
Kurukacchaṁ = Bharukacchaṁ (Sī, Syā, I)	140
Kurukacchapaṭṭanā = Bharukacchapaṭṭanā (Sī, Syā, I, Ka)	142

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ka]	
Kuladattikaṁ = Rājadattiyaṁ (Ka)	149
Kulasahassanivāso = Kulasahassaparivāro (Ka)	161
Kūṭāgāravarena = Kūṭāgāravare (Sī, I)	373
Kena = Te (Sī, Syā)	2
Kesamassumattampi = Sasakamassumattampi (Sī, Syā, I)	233
Koṭesi = Koṭṭhesi (Sī) Koṭṭesi (I, Ka)	168
Kodhe dose lobhe snehe ca = Kodhe vā dose vā lobhe vā snehe vā (Sī, Syā, I)	11
Ko nu'mhākanti = Ko namhākanti (Sī, Syā, I)	345
Kopaṁ = Kodhaṁ (Ka)	208
Koviḷārasalākaṁ = Sakalikahīraṁ (Sī, I)	30
Koviḷārasalākāya = Koviḷārasakalikāya (Sī, I)	29
[Kha]	
Khaggabandhā = Khaggabaddhā (Sī, I) Khaggahatthā (Syā)	449
Khaṇikanirodhavasena -pa- nāmadhammānaṁ = Khaṇikanirodhavasena -pa- dasseti (Sī, Syā)	215
Khaṇḍaso khaṇḍaso chindāpemīti = Khaṇḍaso chinnamicchāmīti (Sī, Syā, I)	159
Khate = Ghaṭe (Syā) Khitte (Ka)	432
Khamata'ssāti = Khamyatassāti (Sī, I)	42
Khamāya = Chamāyaṁ (Syā)	8
Khalayātha = Balayātha (Syā)	206
Khalikārattaṁ = Khalīkāraṁ (Sī, I) Balakārattaṁ (Syā)	206
Khāditamaṁso = Khādati, tato (Ka)	187
Khāridharanti = Bhāradharanti (I)	481
Khīṇoti = Khīṇanti (Syā)	357
Khetta = Khettaṁ (Sī)	381
Khemena = Sukhena pana (Ka)	167
Khvettha = Khettha (Sī, I)	473

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Candimasūriyadevaputte = Candimasūriyadevaputtesu (Syā, Ka) 338
Cassu = Cassa (Ka) 205
Cāpi = Cāsiṁ (Sī, Syā, I) 178
Cāpi = Vāpi (Syā, I) 218
Cāruraññca = Vānurañca (Sī, Syā) Cānurañca (I) 82
Cittanti = Vittanti (Syā) 18
Cittavasena = Cittavase na (Syā, I) 255
Cittavā nāma = Cittaṁ jānāti eva (Ka) 254
Cittena = Citte na (Syā, I) 254
Ciraṁ = Ruciraṁ (Ka) 3
Ceteyyarūpaṁ = Cetabbarūpaṁ (Sī, I) Cetayarūpaṁ (Syā) 159

[Cha]

Chattadāyādaṁ puttaṁ = Attano dāyādaputtaṁ (Ka) 194
Cha naṭasahassāni = Naṭasahassāni (Sī, I) 324
Chāyayāti = Chādiyāti (Sī, Syā, I) 352
Chinde = Chinne (Ka) 158
Chetvā = Hantvā (Sī) Hitvā (Syā) 58
Chetvāti = Jhatvāti (Sī, I) Ghatvāti (Syā) 67
Chedeyyarūpaṁ = Chedassa rūpaṁ (Sī, I) 159

[Ja]

Janapadacāritte ca = Janapadacārike ca (Syā) 75
Janānaṁ = No (Sī, Syā, I) 418
Jarājiṇṇathero = Jarājiṇṇathero viya (Syā, Ka) 404
Jarāya maraṇaṁ = Jarāmaraṇaṁ (Sī, I) 399
Jahāmahanti = Pajahāmahanti (Sī, I) 340
Jātigottakulapadesehi = Jātibhogagottakulapadesehi (Ka) 429

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Ta - Tha]

[Da]

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Natthi āpādo yāsaṁ tā anāpādā = Na āpado yāsaṁ atthīti anāpadā (Syā) Na āpādo anāpādo (Ka)	180
Na nassissati = Na nassati (Sī, Ka)	203
Nanti = Noti (Syā, Ka)	129
Nandigopā = Nandagopā (Sī, Syā, I)	80
Na paṭi-ānayāti = Duppaṭi-ānayāti (Sī, Syā, I)	42
Na pasaṁsati = Na sahati (I) Na bhāsati (Ka)	199
Namakkāraṁ = Sakkāraṁ (Syā)	452
Nalāṭena = Nalāṭe (Syā, Ka)	417
Navacande uṭṭhite = Navachaṇe upaṭṭhite (Sī, Syā) Navachande uṭṭhite (I)	119
Na vā”ti = Na tāvāti (Syā, I)	393
Na hāpitoti = Na hāsitoti (Sī, Syā)	221
“Na hī”tipi = Na paridayhatītipi (Syā)	175
Nāgaccheyyāti = Nādhigaccheyyāti (Syā, I, Ka)	483
Nāgabhavanaṁ = Nāgabhavane (Sī, I)	467
Nā’daṭṭhāti = Nādiṭṭhāti (Sī, Syā, Ka)	193
Nānākāraṇehi = Nānākaraṇehi (Syā, I)	57
Nānāvikatvā = Nānāva katvā (Sī)	57
Nāpacāyissanti = Nāvajānissanti (Syā) Nāvadāyissanti (I)	180
Nāma rājā = Rammarājā (Ka)	122
Nāseyyāmā”ti = Nāsessāmāti (Sī)	188
Nāhaṁ idheva vasissāmi = Nāhaṁ deva nivattissāmi (Sī, I)	190
Nikiraṇaṭṭhānāni ca = Karaṇaṭṭhānañca (Sī) Nidhiṭhānaṁ (Syā) Karaṇaṭṭhānāni ca (I)	224
Nikkaḍḍhito = Abahumānikato (Sī) Abahumānakato (Syā, I)	245
Nikkaruṇo = Nettiso (Syā)	121
Nikkhantapurisā = Nikkhantasadisā (Syā) Nikkhantaparisā (Ka)	494
Nikkhamisanti = Nikkhamissanti (Sī, Syā, I)	331
Nikkhipanti = Khipanti (Ka)	96

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Na]

Niccaṁ patanatoti = Papatanāti patanato (Sī) Patanatoti
patanto (Syā) Papatanāti papatanato (I)
Patanatoti patanā (?) 130

Niddhanānaṁ = Nirasanavasanānaṁ (Sī, I) Niravasesānaṁ (Syā) 130

Nipajjamāno = Upapacciyamāno (Sī, I) 327

Nibaddhabhikkhaṁ = Nimantabhikkhaṁ (Syā) 367

Nirālayo = Nirālayo nivātavutti (Ka) 329

Niviṭṭhanti = Nibaddhanti (Sī, I) 138

Nisīdatha = Nisīdittha (Sī, I) 155

Nihanitva = Vihanitvā (Ka) 104

Nīluppalaṁ = Nīluppale (Sī, I) 408

Nu = Na (I) 110

Nhāpayantīti = Nahāpayantīti (Sī, I) 366

Nhāruṁ chinditvā = Nahāru chijji (Syā) 415

[Pa]

Pakkuthissati = Pakkaṭṭhissati (Sī) Pakkuṭṭhissati (Syā)
Pakkamissati (I) 459

Pakkhipatheva = Pakkhipetha (Syā) 194

Paggaṇhanto = Paṭiggaṇhanto (Syā) Pariggaṇhanto (Ka) 199

Paccanapamāṇampi = Muccanapamāṇampi (Ka) 6

Paccantā = Gacchantā (Syā) Giddhā (Ka) 5

Paccasaroti = Accasaroti (Sī, Syā, I) 6

Paccupaṭṭhite = Patiṭṭhite (Ka) 180

Paccuppannasukhagiddhena = Paccuppannasukhagedhena (Sī, I)
Paccuppannasukhagavesanena (Syā) 161

Pajātāti = Sajātāti (Ka) 78

Pañcannaṁ verānaṁ sādhāraṇabhāvena hi = Pañca sādhāraṇa-
bhāvena hi (Sī, Syā, I) 7

Pañcasatagghanako = Pañcasatagghanakā (Sī, I) 16

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Pañhasavanatthaṁ = Pañhāya ñāpanatthaṁ (Syā) Pañhaṁ ñāpanatthaṁ (Ka)	75
Pañho = Paññāya (Sī, I)	140
Paṭikacca = Paṭigacca (Sī) Paṭigaccha (Syā, I, Ka)	487
Paṭikkhipitvā = Parikkhipitvā (Ka)	417
Paṭiggahesi = Pariggahesi (Ka)	207
Paṭinanditvā = Paṭinanditā (Syā, I)	485, 486
Paṭiladdha pāpakaṁ = Paṭiladdhapāpa (Sī) Paṭiladdhapāpaṁ (I)	46
Paṭisevittho = Paṭisevittha (Syā, Ka)	222
"Patatū"ti = Patevāti (Syā)	426
Pattapuṭassevāti duggandhasugandha-paliveṭhanapaṇṇasseva = Phalapuṭassevāti gandhapuṭassa gandhapaliveṭhana-pattasseva (Sī, I)	438
Pattāti = Pattoti (Sī, Syā, I)	341
Pattāni = Sītāni (Sī, I) Tittatāni (Syā)	21
Patthito = Patiṭṭhito (Ka)	158
Padeso, sakkā = Padesā ca, na sakkā (Syā, Ka)	233
Paddhacarā'mhi = Baddhacarāsmi (Sī)	35, 36
Papphoṭetvā = Puñchitvā (Sī, Syā, I)	17
Pabbajissāmahaṁ rāja = Pabbajissaṁ mahārāja (Sī, I)	123
Pabhāsavāti dāṭhā nikkhantaraṁ-sipabhāsena pabhāsavā = Patāpavāti dāṭhehi nikkhantena raṁsipatāpena patāpavā (Sī, Syā, I)	184
Pabhinnā hutvā = Pabhinnā evaṁ bhinnā hutvā (I, Ka)	502
Pamāṇena = Tava vimānena (Ka)	157
Paraṁ = Parā (Syā, I)	417
Parakuṭṭaṁ = Parakuḍḍaṁ (Sī, Syā, I)	411
Paratantiyuttabhāvena = Paraniyuttabhāveneva (Syā)	390
Paramatikkhindriyaṁ = Parivāritindriyaṁ (Sī) Parimāritindriyaṁ (I) Paramānitindriyaṁ (Syā)	481
Paramā gati = Parāmasati (Ka)	11
Paramājitindriyā = Parimāritindriyā (Sī, I) Paramāritindriyā (Ka)	306

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Passanti ca = Vadanti ca (Sī, I) Vidiyanti ca (Syā)	236
Pahāraṁ = Pādaṁ (Syā)	89
Pahiṇi = Pahiṇitvā (Sī, I, Ka)	318
Pahūtadeyyadhamme = Bahū vā deyyadhamme (I)	112
Pākaṭajarāya vā = Pākaṭajarāya ca (Sī) Pākaṭā jarāyeva (I) Pākaṭajarāya hi (Syā)	483
Pākāraṁ = Dvāraṁ (Ka)	183
Pājento = Vāhento (Sī, Syā, I) Pācento (Ka)	151
Pādantato = Pādato (Sī, I)	39
Pādo pāse = Pāde pāso (Syā, Ka)	335
Pānatthaṁ = Pānattho (I) Pānassa (Syā)	223
Pāribhogikaṁ = Paribhogiyaṁ (Ka)	229
Pāsavasaṁ = Pāsavase (Syā, Ka)	337
Pāse = Pāde (Ka)	415
"Pāhusan"tipi = Pāgusantipi (Sī, I) Rāvusantipi (Syā)	70
Piṭṭhe = Tathā (Sī, Syā, I)	235
Pitucchakiṁ = Pitucchayaṁ (Sī) Pitucchasaṁ (Syā)	185
Piyakāyeva = Dayitāyeva (Sī) Piyavāditāyeva (I)	321
Puñjakitova = Puñjakato (Syā, Jātaka-Ṭṭha 2. 366 piṭṭhe ca) Pañjalikova (Ka)	348
Puṭṭho = Vutte (Sī, I, Ka)	409
Puna = Punappunaṁ (Ka)	135
Punappadāhīti = Punappasīdāti (Sī, I) Puna sampadāhīti (Syā)	206
Puriso = Ariyo (Sī)	30
Pure = Pubbe (Syā)	180
Pure hi = Purassa (Sī, I) Purepi (Syā)	204
Pūtipādoti = Pūtipādanti (Syā)	206
Pesi nibbattatī = Pesiyā jāyate (Syā, I, Ka)	501
Posetvā = Pakkosāpetvā (Syā) Pesetvā (I)	82

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ma]	
Maraṇabhāvaṁ = Maraṇasabhāvaṁ (Sī, I)	50
Maraṇavasena = Māravasena (Syā) Mānavasena (Ka)	242
Maraṇassa = Maraṇā (Syā, I)	415
Marissati = Patiṭṭhā nābhavissaṁ (Ka)	17
Malayamahādevatthero = Maliyamahādevatthero (Sī)	
Malimahādevatthero (I)	
Mālayamahādevatthero (Syā)	494
Mahaggha-appagghāni = Mahagghasamagghāni (I)	367
Mahante = Mahatte (Syā, Ka)	193
Mahayitvā sambodhiṁ = Mahāyitvāna sambodhiṁ (Sī, Syā, I)	
Mamāyitvāna taṁ bodhiṁ (Ka)	236
Mahāmahadivase = Mahāsamayadivase (Syā, Ka)	379
Mahāyantena = Mahāyante (Sī, I)	502
Mahārukkhe sussitvā mate = Mahārukkhesu sussitvā matesu (I, Ka)	206
Mahāsattassa = Mahāsatto (Sī, Syā)	460
Mahāsattānaṁ pemaṁ = Mahāsattānampete (Sī, I)	13
Mahāsayana'mupāsitanti = Mahāsayanamupocitanti (I, Ka)	373
Māghātaṁ = Pāṇaghātaṁ (Sī)	117
Mātā pitā ca = Mātā ca pitā (Ka) Mātāpitaro (Syā)	53
Mātāpitupaṭṭhākā = Mātāpitudevatā (Sī, I)	17
Mātāmahā = Pitāmahā (Ka)	149
Mātāmaho = Pitāmaho (Ka)	150
Mātugāmattabhāve = Mātugāmabhāve (Sī, I)	315
Mātupahāradāna-akusalassa = Mātupaharaṇaka-akusalassa (Ka)	5
Mādisā na hontīti = Mādisā hontīti (Sī, I)	191
Māno = Mado (Sī)	401
Mā pamādanti = Mā pamādāti (I, Ka)	114
Māritā = Nīhatā (Ka)	242
Māladhārīti = Mālabhārīti (Sī, I)	60
Mālāvilepanaṁ = Mālāgandhavilepanaṁ (Sī, I)	236

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[La]	
Labhasi = Āharasi (Syā)	203
Luddhadhātuko = Muddhadhātuko (Sī, I)	391
Luddhānaṁ = Khuddānaṁ (Sī, Syā, I)	147
Loluppaṁ = Ullolaṁ (Sī, I) Ullolasaddaṁ (Syā)	305
[Va]	
Vaṁsaraṭṭhe = Vaṁsakaraṭṭhe (Sī, Syā)	28
Vaṅkadaṇḍakaṭṭhaṁ = Vaṅkadantakaṭṭhaṁ (Syā, Ka)	366
Vajirakumāriṁ = Vajiraṅkakumāriṁ (Ka)	343
Vañjhaṁ = Vañjhā tvaṁ (Sī) Vañjhaṁ (Syā) Vañjhāti (Ka)	151
Vaṭṭaṁ = Vetanaṁ (Ka)	489
Vattetvā = Veṭhetvā (Sī, I) Vaggetvā (Syā)	82
Vattaṁ = Bhattaṁ (Sī, Syā)	95
Vatthayugāni = Vatthābharaṇāni (Ka)	173
Vadanti = Ovadanti (Ka)	112
Vadhaṁ bandhañca = Vadhabandhanañca (Sī, Syā, I)	249
Vanantaraṁ = Vanantaṁ (Sī, I)	494
Vanibbatoti yācantassa = Vanibbakoti yācako. Yācatoti yācantassa (Syā)	405
Vandanti = Vadanti (Syā, I)	322
Vappakāle = Vayapattakāle (Sī)	318
Vayakaraṇaṁ gacchanti = Veyakaraṇaṁ gacchanti (Ka) Valañjanakaṁ dhanaṁ gacchati (Syā)	355
Varaṁ = Paraṁ (Ka)	412
Vasituṁ = Vattituṁ (Ka)	216
Vācākireva'tthavatī = Vācā girevatthavatī (Syā)	255
Vācāgirā eva = Vācā girā (Syā)	255
Vātassapi = Janassapi (Syā)	414
Vāyuvegāhato = Vāyuvegena hato (Syā, I)	501
Vāretvā = Acaritvā (Ka)	333

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Va]	
Vā'si = Cāpi (Ka)	322
Vāsesīti = Ṭhapesīti (Ka)	137
Vikirayamānā = Vikiriya (Sī) Vikiriyamānā (Syā)	194
Vicarantāpi = Viravantāpi (Ka)	59
Vijahiṁsūti = Jīyiṁsūti (Sī, I) Jahiṁsūti (Syā)	350
Vijāyanako = Vijāyanto (Sī)	88
"Viṭaṭūbho"ti = Viḍūḍabhoti (Sī, I) Viḍaḍūbhoti (Ka)	149
Vidalasūpiyoti = Bidalasūpiyoti (Sī, I)	353
Viddhaṁsetheva = Viddhaṁseyyātheva (Syā, I)	175
Vinivaṭṭanteyeva = Vinivattante (Syā)	73
Vinetāro = Vinetāroti (Syā, I, Ka)	321
Viyeti chando = Viyogachando (Syā) Viheti chando (I)	216
Vilumpamāno = Vilumpamānā viya (Sī, Syā) Vilumpamānā viyassa (I)	250
Vivasāne = Vivasane (Sī, Syā, I)	242
Vivāhesīti = Vihāhesīti (I) Vipāhesīti (Syā)	476
Visanno = Visatto (Sī)	399
Vītisārayimha = Vītisārimha (Sī, Syā, I)	99
Vīmaṁsissāma tāva nan"ti = Jānissāma nanti (Ka)	88
Vīsativassasahassāyukakālo = Dasavassasahassāyukakālo (Ka)	84
Vutto = Vutte (Sī, I)	117
Vutthakukkuṭesu = Dvīsu nivuṭṭhakukkuṭesu (Syā)	39
Vede = Vedaṁ (Ka)	185
Veḷuṁ = Uḷumpaṁ (Sī, I) Vettanuppannaṁ kulaṁ (Syā)	154
Voharitu = Kāritu (Ka)	193
[Sa]	
Saṁghāriyaṁ = Sasādiyaṁ (Syā)	374
Saṁghāretvā = Sasādetvā (Syā) Saṁsāretvā (I, Ka)	374
Saṁmhitabhāsininti = Sammillabhāsininti (Sī, I) Saṁmhitahāsininti (Ka)	24

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Saṁvegappatto = Sambhamappatto (Sī, Syā) 435
( ) = (Sādhu samma sahāyaka bodhisattakathitameva kathesīti.) (Ka) 305
Sakaṭasatamattaṁ dhaññaṁ vinaṭṭhaṁ = Pasatamattaṁ dhaññaṁ natthi (Ka) 169
Sakuṇānañca = Sakuntānañca (Sī, Syā, I) 217
Sakkā piṭṭhe = Hatthipiṭṭhe (Sī, Syā, I) 235
Sakkārārahā = Sakkatārahā (Ka) 105
Saṅgaraṁ = Saṅkarā (Ka) 113
Saṅgarattā = Saṅgaratthā (Sī, I) Saṅkaratthā (Syā) Saṅkarattā (Ka) 112-113
Saṅgarattā = Saṅgaratthāya (Sī, I) Saṅkaratthāya (Syā) 113
Sace pana sabbampi = Sabbena sabbampi (Sī, Syā) 175
Saccaṁ = Sacco (Syā, Ka) 31
Saccakiriyāsamakālameva = Saccakiriyasamanantarameva (Syā) Saccakiriyāya akālameva (I) 341
Sañcaraṇasuvaṇṇavijju = Suvaṇṇasataraṁsivijju (Syā) Suvaṇṇavaṇṇasañcaraṇavijju (I, Ka) 468
Saññāpento = Santappento (Sī) 109
Saṭṭhi = Saṭṭhiṁ (Sī, I) 157
Saṇṭhātuṁ = Sandhāretuṁ (Syā, Ka) 417
Sataṁ = Santānaṁ (Sī, Syā) 218
Satagghanako = Satagghanakā (Sī, I) 16
Satasahassāni ca = Satasahassañca (Sī, I) 5
Sattaṁ = Santaṁ (Sī) 338
Sattaṭṭha = Satta (Sī, Syā, I) 318
Sattaṭṭhavassakāle = Sattaṭṭhavassikakāle (Syā) 127
Sattabhūmiko = Satabhūmiko (Ka) 324
Satthārāpimhi vissaṭṭho = Satthāpi amhākaṁ seṭṭho (Ka) 160
Saddo = Mahāsamuddo (Sī, Syā, I) 145
Saddo suyyati'mānuso = Samuddo suyyatamānuso (Sī, Syā, I) 144

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Saddhaṁ cittan”tipi = Saddhā vittantipi (Syā)	18
Saddhāvittāti = Saddhācittāti (Sī, I, Ka)	18
Santi = Santakā (Sī, I) Santikā (Syā)	338
Santoti = Santāti (Sī, Ka)	186
Santhāgāre = Saṇṭhāgāre (Syā) Sandhāgāre (Ka)	73
Sapattikā = Sapatikā (Syā, Ka)	495
Sapattirosadukkhaṁ = Sapativāsaṁ (Ka)	316
Sabbato bhāgena = Pabbatobhāgena (Ka)	144
Sabbalokaviruddhosi = Sabbalokaviraddhosi (Sī, I)	71
Sabbasenānīnaṁ = Sabbaseninaṁ (Sī) Sabbasenīnaṁ (Syā) Sabbaseṇīnaṁ (I)	42
Sabbassaharaṇadaṇḍañca = Sabbapaharaṇadaṇḍañca (Ka)	206
Sabbo loko paricittoti = Sabbo loko paracitto acittoti (Sī, I) Sabbo loko paracittena aticittoti (Syā)	254
Sabhā nikiraṇāni cāti = Sabhādhikaraṇāni cāti (Syā)	224
Samaggavāsā = Avaggavāsā (Sī)	78
Samaggānaṁ gacchantānampi = Byagghānaṁ samaggavāsaṁ gacchantānampi (Syā)	347
Samaṇuggato = Samanugīto (Sī, Syā, I)	233
Samaṇuggatoti = Samanugītoti (Sī, Syā, I)	234
Samūla’muppateti = Samūlamubbaheti (Sī, Syā, I) Samūlamuṭṭhaheti (Ka)	465
Samekkheyya = Avekkheyya (I, Ka)	6
Sampattīsu ṭhitassa = Sampattiyuttassa ṭhitassa (Sī, I)	473
Sarabhaṅgamāṇavo viya ca = Gaṅgamālo viya ca (Sī, Syā, I)	175
Saviññāṇakāviññāṇakaratanapūraṁ = Saviññāṇakaṁ aviññāṇakaṁ vā pana (Ka)	174
Saviṭṭhako = Vasiṭṭhako (Sī, I)	44
Sasatthā = Mahantā (Syā, Ka)	223
Sahassayāgīnaṁ = Satasahassayāgīnaṁ (Ka)	66-67

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sahassiyā = Sahassiyo (Sī, I, Ka)	176
Sahāyamatte ca = Sahāyamitte ca (Syā, Ka)	77
Sahāyamatteti = Sahāyamitteti (Syā, Ka)	77
Sahitā = Sahite (I)	346
Sāṇasāṭakaṁ = Ghanasāṭakaṁ (Sī, I)	251
Sādu khuddarasūpamo = Madhukhuddarasūpamā (Sī, Syā)	222
Sāmaggimeva = Sāmagyameva (Syā, Ka)	211
Sārāṇiyaṁ = Sāraṇīyaṁ (Ka)	99
Sāvittiñca = Sāvittiṁ nāma pakaraṇaṁ (Ka)	186
Sikkhitasippe = Sikkhitasikkhite (I, Ka)	134
Sineru-ubbāhanakavāto = Sineruṁ uppāṭanakavāto (Sī, I) Sineru-uppāṭitavāto (Syā)	333
Sirīmantajātakavaṇṇanā = Sirīmandajātakavaṇṇanā (Sī, I) Sirīmeṇḍajātakavaṇṇanā (Syā)	413
Sirīmantapañho = Sirīmandapañho (Sī, I, Ka) Sirīmeṇḍapañho (Syā)	413
Siloke = Pilotike (Sī, I) Silokena (Ka)	366
Sivijātake = Sovīrajātake (Sī, I) Sivirājajātake (Syā) Ādittajātake (?)	402
Sukhaṁ bhaveyya = Bhaveyya vaṭṭeyya (I, Ka)	115
Sukhamadamattatāyāti = Sukhamadamattāyāti (Syā, I, Ka)	439
Sugatiñca duggatiñca = Sugatī ca duggatī ca (Sī, Syā, I)	114
Sutapariyattiṁ = Sutapariyattīnaṁ (Ka)	75
Sutittā = Tittā (Sī, Syā, I)	173
Sudinnaṁ = Sudadaṁ (Sī)	402
Sudivasena vatamhi = Sudivaso vatamhi (Syā)	209
Sundaradassane = Sundaradassanena samaṅgi (Ka)	108
Supanena = Supinena (Sī, Syā)	84
Suppaṭimukkakambūti = Suppaṭimuttakambūti (Ka)	18
Sumanā bhavantu, tussantu = Somanassā bhavantu, Domanassaṁ vinassantu (Syā)	314

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ha]	
Haneyyārisakaṁ = Haneyya disataṁ (Sī) Haneyya disakaṁ (Syā)	354
Hantvānāti = Jhatvānāti (Sī) Hitvānāti (Syā)	58
Haritabbapaññassa niccaṁ calabuddhino = Saṁharitabbapaññassa aniccalabuddhino (Sī, Syā, I)	430
Hāyateva tava vaṇṇo = Hāyate vata te vaṇṇo (Sī) Hāyateva tato vaṇṇo (Syā, I)	110
Hāsabhāsavilāsehi = Hāvabhāvalīlāvilāsehi (Sī) Hāsabhāsalīlāvilāsehi (I)	487
Hiṁsayaṁ = Hiṁsāya (I, Ka)	71
Hiṁsitā = Hiṁsanto (Syā)	123
Hitatthāya = Hitasukhāya (Ka)	230
Hemavantakā = Hemavatakā (Sī, I)	481
Hoti = Honti (Sī, Syā)	322

Jātakaṭṭhakathāya catutthabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

[Ha]